

Univerzita Karlova v Praze
Filosofická fakulta
Ústav řeckých a latinských studií

J o s e f F ö r s t e r

Václav (Remedius) Prutký OFM:
Itinerarium missionum apostolicarum
(úvodní studie, edice a překlad s komentářem části I. dílu)

Václav (Remedius) Prutký OFM:
Itinerarium missionum apostolicarum
(introductory study, edition and translation with
commentary on part I of the work)

Disertační práce

studijní program: filologie

obor: latinská medievistika a novolatinská studia

forma: kombinovaná

vedoucí práce: PhDr. Martin Svatoš, CSc.

2007

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracoval samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Josef Förster

Poděkování

Autor disertační práce vyslovuje upřímné díky svému školiteli PhDr. Martinu Svatošovi, CSc. z Kabinetu pro klasická studia FLÚ AV ČR za vedení, odborné konzultace a za to, že se významnou měrou zasloužil o získání grantu *Jazyky, literatura a kultura v českých zemích od pozdního humanismu do osvícenství* (GA ČR, 405/03/H052). Bez finanční podpory čerpané z tohoto grantu by autor nemohl uskutečnit dvě zásadní studijní cesty do římských archivů a knihoven, do berlínských knihoven, řadu dalších studijních cest po Čechách a vůbec finančně zajišťovat zdárný průběh disertační práce. Dále autor děkuje PhDr. Jiřímu Benešovi, vedoucímu Kabinetu pro klasická studia FLÚ AV ČR, za podporu a poskytnutí zázemí pro práci na půdě tohoto pracoviště. Neolatinistce Dr. Elisabeth Kleckerové z Vídeňské univerzity a tamnímu děkanovi prof. Franzu Römerovi je autor nesmírně vděčný za jejich zájem o téma novolatinských itinerárií a poskytnutí stipendia pro týdenní studijní pobyt na Vídeňské univerzitě a v Národní knihovně ve Vídni.

Práce na komentáři by nebyla možná bez dlouhodobého a trpělivého odborného vedení druhého konzultanta, PhDr. Hany Navrátilové, Ph.D. z Českého egyptologického ústavu FFUK v Praze. Svými cennými radami přispěli i další specialisté: arabista PhDr. František Ondráš, Ph.D., turkoložka doc. Jitka Malečková z Ústavu Blízkého východu a Afriky FFUK a prof. Vladimír Karpenko z katedry fyzikální chemie Přírodovědecké fakulty UK. V neposlední řadě autor děkuje a je zavázán celé řadě dalších institucí a osob: prof. Dr. Manfredu Hermannu Schmidovi z Univerzity Tübingen a Dr. Issamu El-Mallahovi, profesoru univerzity v Mnichově, narozenému v Egyptě, za odborné konzultace z oboru muzikologie, Provincii bratří františkánů v Praze za svolení pořídit kopii mikrofilmu *Itineraria*, ThLic. Regalátu Benešovi OFM za půjčení cenných starých tisků k problematice historie české svatováclavské provincie a františkánských misí a za poskytnutí fotografií rukopisu do obrazové přílohy, Romanu Soukupovi, kolegovi z Kabinetu

pro klasická studia FLÚ AV ČR, za její grafické ztvárnění, své manželce a dvěma přátelům, kteří v žhavém červenci a srpnu r. 2004 vydrželi třítýdenní cestu ve stopách misionáře Prutkého, jež autorovi významně pomohla v orientaci po archeologických lokalitách a reáliích Egypta, a nakonec všem ostatním, kteří vyjadřovali autorovi při psaní disertační práce svoji podporu a dávali mu najevo, že jeho úsilí má smysl.

„Qui nos persequitur, ipsum Christum persequitur.“

(Remedius Prutký v relaci o etiopské misii, SC Etiopia, Arabia, vol. 3, 1721-1840,
fol. 319^v, AP)

Obsah

1. ÚVOD

1.1 Cíl práce, volba tématu, předpoklady úspěšného zpracování

1.2 Náplň disertační práce

2. **PODÍL FRANTIŠKÁNŮ Z ČESKÉ SVATOVÁCLAVSKÉ PROVINCIE NA MISIÍCH V RANÉM NOVOVĚKU (OD ZALOŽENÍ KONGREGACE PRO ŠÍŘENÍ VÍRY)**

2.1 Egypt – úsilí o jednotu

2.1.1 Úvodní teze jako východisko

2.1.2 Mezi „herezí“ a Římem

2.2 Ostatní misijní působiště

2.2.1 Svatá země

2.2.2 Konstantinopol, Malá Asie, Rhodos

2.2.3 Jihovýchodní Evropa (Srbsko, Bosna, Albánie, Bulharsko,
Valašsko)

2.2.4 Rusko

2.2.5 Čína

3. ***DE PRIMO INFIDELES ADEUNDI ANIMO. NÁSTIN ŽIVOTNÍ DRÁHY REMEDIA PRUTKÉHO PŘED JEHO ODCHODEM DO ETIOPIE V R. 1751***

4. ***DE AEGYPTO, PALAESTINA ET GALILAEA. LITERÁRNĚ- VĚDNÁ STUDIE K I. DÍLU ITINERARIA***

4.1 Úvod

4.2 *Imitatio Christi*

4.3 Otázka genologická

4.4 *Stupidi Mahomethani et damnatus pseudopropheta*. Postoj k islámu a Orientu

4.5 *Sine experientia nihil sufficienter sciri potest*. Přístup k poznávání starověkých památek

4.6 Poznámky o jazyce a stylu

4.7 Shrnutí

5. KRITICKÁ EDICE ČÁSTI I. DÍLU *ITINERARIA* (KAP. I.-XXXI.)

5.1 Ediční poznámka

6. PŘEKLAD S KOMENTÁŘEM

6.1 Rejstřík místní

6.2 Rejstřík jmenný

6.3 Poznámka překladatele

7. SOUPIS ZKRATEK

8. PŘÍLOHY

9. PRAMENY A LITERATURA

9.1 Rukopisné prameny

9.2 Tištěné prameny

9.3 Použitá literatura

10. ABSTRAKT/ABSTRACT

1. Úvod

1.1 Cíl práce, volba tématu, předpoklady úspěšného zpracování

Cílem disertační práce je vydat, přeložit a komentovat část jednoho z nejvýznamnějších děl latinské cestopisné literatury v Čechách doby barokní – obsáhlého *Itineraria*¹ františkánského misionáře Václava (Remedia) Prutkého, 1713-1770 (31 kapitol I. dílu *De Aegypto, Arabia, Palaestina et Galilaea*, 160 stran rukopisu) a přispět tím k vyplnění mezery v poznání některých méně známých žánrů české novolatinské literatury. Žánr cestopisu v době barokní nevymizel, pouze se přesunul z literatury česky psané do literární tvorby jinojazyčné, převážně latinské. Není však na rozdíl od předcházejícího období renesance a humanismu dosud zpracován a žádné latinské dílo tohoto žánrového zařazení nebylo zatím v úplnosti připraveno edičně, popř. vydáno v českém překladu. Na tuto skutečnost upozorňuje mimo jiné např. E. Petruš v knize *Panorama české literatury: Literární dějiny od počátků do současnosti* v kapitole *Baroko a protireformace*:

„Na rozdíl od české duchovní tvorby je málo prozkoumána duchovní tvorba latinská a vůbec latinská cestopisná a deníková literatura, která je dílem českých misionářů působících v cizině, např. v Americe [...]“²

Latinská itineraria, cestovní deníky, relace, listy a ostatní, velmi různorodá tvorba českých misionářů z řad jezuitů, ale i františkánů a příslušníků dalších církevních řádů byla a je předmětem zkoumání spíše pro církevní historiky, geografy, etnology a další speciální vědecké pracovníky, zabývající se problematikou jednotlivých zemí a míst Asie, Afriky, Ameriky a Austrálie, do

¹ Prutký, Václav (Remedius): *R. P. Remedii Prutký Ord. Minor. S. P. Francisci reform. Provinciae Bohemiae S. Wenceslai, D. et M., alumni, per plures annos Aegypti, Abyssiniae seu Aethiopiae aliarumque regionum adjacentium, [...] Itinerarium, in quo omnia imperia, regna et provinciae [...] describuntur. Quae omnia memoratus Pr missionarius oculis vidit, auribus audivit, [...] et in duas partes divisit cum adiunctis sedecim tabulis*, Národní knihovna Praha (dále NK), sign. Re 14, (dále *Itinerarium*).

nichž misionáři cestovali. Důrazný apel směrem k badatelům, klasickým filologům, vyslovuje přední evropský neolatinista J. Ijsewijn v přehledu žánrů novolatinické literatury *Companion to neo-latin studies*. Itineraria a cestovní deníky sepsané učenci, diplomaty, misionáři by podle jeho slov neměly ležet zapomenuty v knihovnách a archivech a řada z nich stále ještě čeká na zhodnocení. V dějinách novolatinické literatury představují další významné pole působnosti.³

Nezbytným předpokladem kvalitního zpracování disertační práce bylo jednak studium pramenů a sekundární literatury v domácích i zahraničních archivech a knihovnách (*Archivio Storico di Propaganda Fide* a *La Biblioteca della Pontificia Università Urbaniana* ve Vatikánu, *Österreichische Nationalbibliothek* ve Vídni, *Staatsbibliothek* v Berlíně, *Národní archiv v Praze /fond řádu františkánů/* aj.), jednak odborné konzultace s celou řadou speciálních odborníků.

Kromě studia archivních dokumentů a literatury autor podnikl soukromou individuální třítydenní cestu do Egypta, Izraele a Palestiny, během níž byla pořízena část fotodokumentace k disertační práci. Na základě autopsie mohl poznávat mnohotvárnou skutečnost země popisované ve studovaném díle, zejména řadu staroegyptských památek, jejichž zkoumání věnoval český františkán velkou pozornost. Tato cesta výrazně přispěla i k hlubší orientaci v egyptských reáliích, zahrnujících poměrně dlouhé období dějin země a života jejích obyvatel – od starověku až po 1. polovinu 18. století.

1.2 Náplň disertační práce

V úvodní studii (v rozsahu čtyř kapitol) se po úvodní kapitole nejprve zaměříme na objasnění podstaty působnosti katolických misionářů řádu františkánů – reformátů v krajinách Dolního a Horního Egypta a vymezíme okruhy jejich činnosti v těchto oblastech od založení misijní kongregace *de Propaganda fide* v r. 1622 až do 1. pol. 18. stol (*Podíl františkánů z české svatováclavské provincie na*

---

² Machala, L. – Petrů, E. a kol.: *Panorama české literatury. Literární dějiny od počátků do současnosti*, Olomouc, Rubico, 1994, s. 80.

³ Ijsewijn, J.: *Companion to neo-latin studies*, Part II, Leuven, University Press, 1997, s. 239-240.

*misíích v raném novověku /od založení Kongregace pro šíření víry/). Významnou roli zde ve sledovaném období hráli příslušníci české provincie sv. Václava – pokud jde o dosažené funkce v misijní hierarchii (*prefectus missionum, viceprefectus*), jejich schopnosti, znalosti a odhodlání, s nimiž do misíí přicházeli. Chceme upozornit na skutečnost, že se v tomto případě jedná o zcela jiný druh misíí ve srovnání s úsilím jezuitů, popř. jiných řádových příslušníků v zámořských zemích. Cílem bude vystižení specifik misijní činnosti v Egyptě, islámské arabské zemi pod osmanskou správou, jako snahy o sjednocení koptských křesťanů (*haeretici orientales*) s církví římsko-katolickou. Toto úsilí bylo provázáno mnoha překážkami jak ze strany většinového monoteistického náboženství – islámu, tak především silnou averzí samotných příslušníků koptské církve. Dále v této kapitole podáme přehled ostatních oblastí, do nichž byli vysíláni františkáni z české provincie svatého Václava v období raného novověku. Ke každé oblasti připojíme stručný historický nástin vzniku a rozvoje misijní činnosti františkánského řádu a objasníme specifické charakteristiky místní náboženské situace.*

Ve 3. kapitole (*Nástin životní dráhy Remedii Prutkého před jeho odchodem do Etiopie r. 1751*) se pokusíme na základě studia archivních pramenů, textu rukopisného *Itineraria*, ostatních rukopisů z autorovy pozůstalosti a poznání analogií životů jiných františkánských misionářů rekonstruovat životní dráhu františkánského misionáře až k r. 1751, tedy první etapu jeho života, do jeho odchodu na nové misijní působiště na císařský dvůr do Etiopie. Tento úsek autorova života nebyl dosud spolehlivě a v úplnosti zpracován. Byl tradován s nánosy mnoha omylů a nepřesností, tedy informací, jež nebyly podloženy pramenným výzkumem. Misionáře budeme sledovat na jeho studiích v římské misijní koleji, na cestě do Egypta, do misijního hospice v hornoegyptské Girze. Vymezíme náplň jeho každodenní činnosti, spočívající v charitativní a lékařské službě obyvatelům, konkrétní podmínky prostředí, s nimiž se museli misionáři v Egyptě vyrovnávat, a objasníme události kolem perzekuce františkánských misionářů v r. 1751.

Ve 4. kapitole (*De Aegypto, Palaestina et Galilaea. Literárněvědná studie k I. dílu Itineraria*) chceme z literárněteoretických hledisek představit strukturu tohoto literární díla, vymezit jeho genologické charakteristiky a zmínit se o tom, do jaké míry bylo *Itinerarium* ovlivněno a utvářeno žánrem dobové apodemické literatury. Dále budeme pozorovat pronikání subjektu a míry subjektivizace do tematického plánu. Při motivickém rozboru poukážeme na nosné motivy a jejich funkci ve struktuře díla. Dotkneme se takových problémů, jako je vztah autora – katolického misionáře 18. století k odlišným kulturám a náboženstvím Orientu, přiblížíme obraz starověkých památek v díle, poměr autora k poznávané skutečnosti a jeho vztah k pramenům. Text budeme v závěru analyzovat i po stránce jazykové a stylové.

Po kritické edici následuje český překlad, který je reakcí na výzvu nebo neuskutečněné snahy několika našich odborníků (historik Z. Kalista, orientalista M. Krása, etiopista Z. Malý). Ti se v různých dobách a z různých hledisek *Itinerariem* zabývali, poukazovali na důležitost českého překladu, ale zároveň upozorňovali na nesnadnost jazyka a stylu díla. Naším cílem bude překlad porozumivý, který zprostředkuje smysl jazykově (zvláště syntakticky) velmi komplikované předlohy, k němuž bude v poznámkovém aparátu připojen věcný komentář. V něm se pokusíme určit citáty a odkazy na citovaná díla, aby byl co možná nejpřesněji stanoven okruh studovaných děl a tedy misionářových pravděpodobných znalostí o Egyptě. Dále bychom chtěli českému čtenáři přiblížit cizí termíny a reálie obsažené v *Itinerariu*, vysvětlit proměny jejich jazykových podob v textu (termíny arabského a tureckého původu administrativního rázu – názvy úřadů osmanské správy, názvy vojenského rázu – vojenských sborů, hodností apod.), zmínit se o méně známých osobách uvedených v díle apod.

Prezentace dílčích výsledků disertační práce na několika domácích i mezinárodních konferencích (Bratislava 2003: *Cestopisy v novoveku*; Praha 2004: *Europe and Antiquity*; Praha 2006: *The Danube Monarchy and The Orient, Egypt and Austria III*) a česko-německém doktorandském kolokviu (Praha 2004: *Wissenschaft und Religion im Europa des Spätmittelalters und der frühen Neuzeit*)

vyvolala nečekaný zájem nejen ze strany zahraničních neolatinistů, ale i odborníků z mnoha dalších vědeckých oborů. Tím se potvrdila naléhavá potřeba vydat tento mnohotematický text, velmi ceněný nejen z kulturněhistorického hlediska, v podobě kritické edice. Součástí práce na edici je postupné promýšlení a stanovení edičních zásad na základě důkladného poznání specifik raně novověkých rukopisů a doporučení pro vydávání novolatinských textů. Po dokončení a obhájení disertační práce bychom chtěli připravit kritickou edici i komentovaný překlad celého I. dílu *Itineraria*.

2. Podíl františkánů z české svatováclavské provincie na misiích v raném novověku (od založení Kongregace pro šíření víry)

V monografii o sv. Františkovi z Assisi z pera předního medievisty J. Le Goffa je pro pochopení fenoménu františkánství zvláště cenný a přínosný závěrečný oddíl s názvem *Františkánské hnutí a kulturní modely 13. stol.*⁴ Autor v této pasáži metodologicky vychází z konceptů mentality a senzibility. Hodnotové systémy, které se prosadily ve 13. stol., definuje z hlediska historické antropologie a sleduje postoj františkánů k nim.

Na prvním místě pojednává o následujících modelech spjatých s prostorem a časem: *město, kostel, dům, novost a paměť*. Hned v úvodu u modelu *město* zdůrazňuje právě podstatnou roli prostoru ve vztahu k františkánství, jeho neomezenost, když říká: „*Prostorem Františka a jeho bratří je dále síť měst a cesty mezi nimi. Františkáni jsou nejčastěji in via, „na cestě.“ Cesta dovede některé z nich až do Asie a do Číny.*“⁵ Sám sv. František z Assisi, zakladatel řádu, je toho velkým důkazem a prvním vzorem.⁶ Úsilí sv. Františka a jeho druhů, o nichž se v pramenech uvádí, že putují *per civitates et loca* a *intrans civitates et villas*,⁷ je tolik charakteristické pro jejich apoštolskou činnost nejen v prostoru měst, v nichž zakládají kláštery, a nejen ve středověku, nýbrž i na dalekých poutích a misiích v raném novověku, jak ukážeme později při výkladu o taktice františkánů na misiích v Egyptě na konci 17. a v 18. století ve 3. kapitole. S modelem *město* bezprostředně souvisí vztah františkánů k dalšímu, pro františkánství velmi závažnému modelu *dům*. Ten je vysvětlován jako prosazování aktivní přístupu při misijní službě, docházení za laiky přímo domů.

⁴ Le Goff, J.: *Svatý František z Assisi*, Praha, Vyšehrad, 2004, s. 121-179.

⁵ *Tamtéž*, s. 125.

⁶ Sv. František se nejprve neúspěšně pokusil dostat se do Sýrie v r. 1212 a v r. 1214 do Maroka. Jednou mu cestu mezi Saracény překazila nepřízeň počasí, podruhé nemoc. Konečně se v r. 1219 sv. Františkovi jeho starý záměr jít mezi nevěřící, aby je buď obrátil na víru, nebo podstoupil mučednickou smrt, podařil. Dostal se do Egypta, zúčastnil se dobytí Damiáty křížáky a byl přijat sultánem Malikem al-Kámilem. Jeho úsilí bylo však bezvýsledné stejně jako misie pěti Františkových spolubratří, kteří ve stejné době v Maroku podstoupili mučednickou smrt.

Výklad o těchto dvou modelech nestaví Le Goff na úvod svého výkladu v žádném případě náhodou. Jsou hlavním klíčem k pochopení vztahu františkánů k dalším hodnotám a musíme je mít na paměti rovněž při zkoumání jejich poměru k misijní službě, k prosazování *vita evangelica* v prostorech, jež jim „jsou vymezeny“ v zemích daleko od jejich mateřských provincií. Právě duchovní služba, misionářská činnost doma i v zámoří patřila odnepaměti k hlavním úkolům tohoto řádu.

V této kapitole omezíme výklad na stručný přehled misionářských cest a snah františkánských misionářův raném novověku – od založení Kongregace pro šíření víry⁸ v r. 1622, kdy nastal velký obrat v řízení misíí, protože začaly být řízeny centrálně. Zaměříme se jen na rozvoj misíí v těch zemích, do nichž nějakým

---

⁷ Tamtéž, s. 125.

⁸ Lat. *Sacra Congregatio de Propaganda fide* byla založena r. 1622 bulou papeže Řehoře XV. (1621-1623) „*Inscrutabili divinae providentiae*“ s dvojnásobným cílem: dosáhnout unie s protestantskými a ortodoxními církvemi a prosazovat a organizovat misijní činnost mezi pohany. Při jejím zrodu stál papežův rádce a kazatel Girolamo da Narni OFM Cap. Urban VIII. Kongregaci r. 1627 rozšířil o *Collegium Urbanum* – kněžský seminář zaměřený na výchovu misionářů. K dějinám Kongregace od jejího založení do současnosti, k její struktuře, organizaci misijní činnosti v jednotlivých kontinentech aj. od jejího založení až do současné doby viz velmi objemný, třísvazkový soubor studií *Sacrae Congregationis de Propaganda fide memoria rerum (350 anni a servizio delle missioni) 1622-1972*, vol. I-III, Rom – Freiburg – Wien, vol. I/1 1622-1700, vol. I/2 1622-1700, vol. II, 1700-1815, ed. Metzler, J., Herder, 1971; dále Kowalsky, N. – Metzler, J.: *Foundation and purpose of the Sacred Congregation*, in: *Inventory of the Historical Archives of the Sacred Congregation for the evangelization of peoples or „de propaganda fide*“, Pontificiae Universitatis Urbanianae, Romae 1983 (základní příručka o inventáři archivu Kongregace), s. 11-18. V obou knihách viz velmi početné odkazy na další literaturu k speciálním tématům, z nichž pro období Prutkého misionářské činnosti vybíráme zvláště studii Metzlera, J.: *Die Kongregation im Zeitalter der Aufklärung, Struktur, Missionspläne und Massnahmen allgemeiner Art (1700-1795)*, vol. II, s. 23-83. Další dílčí studie k jednotlivým misijním oblastem uvádíme v příslušných oddílech této kapitoly. K porozumění chodu Kongregace, zvláště z hlediska diplomatiky, a ke vztahu Kongregace k českým zemím viz Kollmann, I.: *Acta Sacrae Congregationis de Propaganda Fide res gestas Bohemicas illustrantia. Prodromus*, Pragae, Comitiorum Bohemiae Deputatio, 1939. Základní historické práce, jež se zabývají misijním působením františkánů jsou: da Civezza, M. OFM: *Storia Universale delle Missioni Francescane*, díl I-VIII, Řím, Prato, Florencie 1857-1895; *Orbis Seraphicus de Missionibus apostolicis Fratrum Minorum ad infideles a Sacra Congregatione de Propaganda fide dependentibus*, díl II, Quaracchi, ex typographia Collegii S. Bonaventurae, 1886; Lemmens, L. OFM: *Geschichte der Franziskanermissionen*, Münster, Verlag der Aschendorffschen Verlagsbuchhandlung, 1929. O působení a přínosu františkánských misionářů z české provincie v rámci celosvětové misie v raném novověku viz Greiderer, V.: *Germania Franciscana seu chronicon geographo-historicum ordinis S. P. Francisci in Germania [...]*, tomus I, Oeniponte, typis Joannis Thomae nobilis de Trattner C. R. Aulæ typographi et bibliopolæ, 1777 nebo Grulich, R.: *Der Beitrag der böhmischen Länder zur Weltmission des 17. und 18. Jahrhunderts*, Königstein, Institut für Kirchengeschichte von Böhmen-Mähren-Schlesien, 1981.

způsobem zasahovali misionáři z české svatováclavské provincie,⁹ popř. z provincií nám nejbližších, především německých nebo italských. Z hlediska významu pro naše země a z hlediska centra naší pozornosti se budeme věnovat nejprve Egyptu a Etiopii a věnujeme jim samostatný výklad. Větší počet misionářů ze zemí střední Evropy, včetně misionářů z české svatováclavské provincie, směřoval v 17. a 18. století do „zemí Saracénů“¹⁰ či přesněji oblastí, které byly tehdy pod nadvládou osmanského Půlměsíce, rozkládajících se na třech kontinentech. V nich, jak jsme letmo naznačili, vlastní františkánské misie na počátku 13. století začaly a v období raného novověku zaznamenaly nebývalý rozvoj.¹¹ Řada našich františkánských misionářů míří přímo do Svaté země – Palestiny. Dále do hlavního města Osmanské říše – Konstantinopole a do Malé Asie vůbec. Významné je rovněž působení v evropských provinciích, jež ještě dále můžeme rozčlenit na vlastní evropské provincie v oblasti Balkánu (Srbsko, Bosna, Makedonie, Bulharsko, Albánie) a vazalské státy Osmanské říše (Valašsko, tur. *Eflak*, Sedmihradsko, tur. *Erdel*). V souvislosti s činností Prutkého krátce načrtneme situaci v Rusku. Náležitou pozornost věnujeme rovněž jedné z nejvzdálenějších zemí, kam se čeští františkáni v této době ve větším rozsahu dostávali – Číně.

---

⁹ Česká františkánská provincie byla zasvěcena sv. Václavu od r. 1667.

¹⁰ Tak tyto misie nazývá Lemmens, L.: *Geschichte der Franziskanermissionen*, I. kapitola: *Missionen in den Ländern der Sarazenen*, s. 10-45.

¹¹ Další rozmach činnosti v nových zemích můžeme pozorovat na poč. 20. století. Čeští františkáni působí na misiích v Jižní Americe, v Argentině (v konventu San Francisco v Buenos Aires). Náplní jejich práce byla hlavně duchovní péče o české vystěhovalce, kterých bylo v té době v Argentině přes 40 000. Byli to misionáři Jáchym Procházka, Pavel Marášek, Jeroným Kadlec. Srov. *Historia Franciscana*, Praha, Provincie bratří františkánů, 2004, s. 87-88.

2.1 Egypt – úsilí o jednotu

2.1.1 Úvodní teze jako východisko

Snahy františkánských misionářů v Egyptě koncem 17. století a v 1. pol. století 18. plně pochopíme jen po bližším studiu historického a komplikovaného nábožensko-duchovního kontextu, v němž se uskutečňovala jejich pastorační činnost. Stejně tak je porozumivá četba I. dílu Prutkého *Itineraria* možná jen po vyjasnění podstaty snah a cílů, jež vyvíjela Kongregace pro šíření víry (dále Kongregace) na Blízkém východě hned po svém založení v r. 1622.

Tyto cíle byly uskutečňovány složitými procesy a vztahy, na jejichž utváření se podíleli čelní představitelé Kongregace, příslušníci tamější egyptské (koptské) církve, františkánští misionáři a zvláště jejich nadřizení, prefekti misíí.¹² Proto je třeba v této počáteční kapitole zdůraznit několik základních tezí jako východisko k dalšímu výkladu a zejména k následné četbě *Itineraria*.

Na prvním místě je třeba předeslat, že se zde setkáváme se zcela jiným charakterem a strategií misijní práce, než bychom povětšinou očekávali, poučení například úsilím jezuitských misionářů v dalekých zámořských oblastech na obou amerických kontinentech či v odlehlých, avšak kulturně vyspělých zemích Asie, v Indii, Číně nebo Japonsku. Je to dáno typem výchozí kultury, náboženskou zakotveností místního obyvatelstva, na něž se činnost misionářů v Egyptě zaměřovala. Je proto mylné domnívat se, že jde o nějaký druh „totální christianizace,“ úplné duchovní a posléze také sociální akulturace (jako např. u indiánských kmenů) s vykořeněním různých forem domorodých náboženství.¹³ Nesetkáváme se tu ani s konverzí nositelů velkých konkurenčních náboženských

---

¹² V souvislosti s řádovými misionáři, v našem případě tedy s františkány – reformáty činnými v Albánii, Makedonii, Konstantinopoli a Egyptě je třeba předeslat, že jejich vztah ke Kongregaci jako k hlavnímu řídicímu orgánu misíí a ke svým řádovým nadřizeným nebyl jednotný. To se týkalo rovněž např. kapucínů v Africe a Brazílii. Tito všichni řádoví misionáři byli na misie vysíláni Kongregací a podléhali jurisdikci řádového prefekta. O některá povolení bylo však nutno žádat místního biskupa nebo apoštolského vikáře.

¹³ O tomto typu misie, jaký ráz měla např. mezi mexickými Indiány, viz Kašpar, O.: *Jezuité z české provincie v Mexiku*, Olomouc, Danal, 1999.

systemů ke křesťanství ať už pomocí metody akomodace, přiblížení se cizím ritům (Indie, Čína, Japonsko), nebo nátlakovými prostředky.¹⁴ V Egyptě skutečně nešlo o proces výrazných náboženských změn při kontaktu dvou naprosto rozdílných kulturních a duchovních okruhů. Egypt tohoto období je nejbohatší a nejdůležitější provincií v mocenském područí Osmanské říše, ovšem s velkou autonomií. Formálně jej spravovali turečtí místodržící – pašové, jichž se vystřídal celkem asi sto deset. Skutečnou moc však držely v rukou ozbrojené vojenské posádky vedené beji, místními veliteli z řad mamlúků, jež mezi sebou neustále soupeřily o moc.¹⁵ Navzdory chaotickému vnitřnímu vývoji a častým epidemickým moru zůstávala země díky své jedinečné geografické poloze a obchodování až do poloviny 18. stol. ekonomicky poměrně silnou. Po dobytí země Araby v r. 639 zde pevně zapustilo kořeny druhé nejrozšířenější monoteistické náboženství – islám ve své sunnitské podobě.

Je to současně země s jednou z nejdelších křesťanských tradic na světě, tedy islámskou zemí s největší koncentrací křesťanského obyvatelstva, především tzv. koptského vyznání.¹⁶ Proto byla úloha latinských či římských misionářů na tomto území výrazně specifická. Jejich úsilí se neorientovalo na nositele většinové islámské víry (i když určité nepřímé snahy se v tomto směru rovněž objevily), ale spočívalo v pomoci křesťanům různého původu. Františkánští misionáři od počátku své činnosti v arabských zemích pomáhali jednak křesťanům – latinským katolíkům z Evropy, kteří se ocitli v Egyptě z nejrůznějších vnějších důvodů, jako jsou vězni, otroci, zajatci, vojáci, vyslanci, obchodníci apod. Dále poskytovali duchovní péči

¹⁴ Metody misionářů nebyly striktně omezeny na určitý kontinent nebo zemi. Metodu akomodace jezuité používali také u Indiánů (např. Hurónů).

¹⁵ Pro podrobnější seznámení s dějinami Egypta 18. stol. viz Crecelius, D.: *Egypt in the eighteenth century*, in: Daly, M., W. et al.: *The Cambridge History of Egypt*, vol. II, s. 59-86. Ke kulturní situaci viz Hanna, N.: *Culture in Ottoman Egypt. Tamtéž*, s. 87-112.

¹⁶ Křesťanství se v Egyptě šířilo již od 40. let 1. stol. Okruh jeho příznivců mezi lidovými vrstvami se rozrostl zvláště ve 2. a 3. stol., především v Alexandrii, kde podle tradice křesťanství hlásal evangelista Marek. Koptská církev byla založena za Arkádiovovy vlády (395-408) jako egyptská národní církev křesťanů řídicích se učením o monofyzitské povaze Kristově. Jejím zakladatelem byl představený Bílého kláštera (Dér el-Abjad u Achmímu v Horním Egyptě). Údaj z r. 1995 uvádí, že v Egyptě žije asi milion Koptů, část z nich – asi 60 000 je v unii s Římem. Srov. Aleš, P.: *Církevní dejiny II. Křesťanská církev v období všeobecných snemov*, Prešov, Pravoslávna bohoslovecká fakulta UPJŠ, 1995, s. 154-155.

pozvolna vzrůstajícímu počtu koptských křesťanů, kteří se již sjednotili s římskokatolickou církví, a v posledním případě vynakládali vskutku mravenčí práci založenou na získávání domácího koptského kléru a hlavně prostých lidí koptské víry pro jednotu s římskokatolickou církví.¹⁷ O strategii františkánských misionářů spočívající v nenásilném přesvědčování obyvatel se zmíníme dále.

Tamější křesťané však byli silně ovlivňováni většinovým náboženstvím – islámem, jehož nositelé měli stejný etnický původ. Dokonce se sblížovali s muslimy v ritu, v uctívání stejných svatých, v podobných zvyklostech a způsobu života.¹⁸ Misionáři se v daných oblastech museli vyrovnávat se silným tlakem svého okolí, vlastně tedy s několikerým kulturním, duchovním a politickým vlivem (zvláště a fanatismus tureckých úřadů omezovaný vlivem francouzských, popř. anglických konzulů, tlak ze strany arabského obyvatelstva, vládnoucích Turků a místních Koptů, vliv příslušníků ostatních náboženství či náboženských skupin, tedy nemuslimů,¹⁹ často ještě dále velmi diferencovaných – Židů, ortodoxních Řeků

---

¹⁷ Při svém druhém pobytu v Egyptě (Káhira) v letech 1755-1756 informuje Remedius Prutký také o misijní práci mezi početnými ortodoxními Řeky, *Itinerarium* II, kap. 76. Následující citát z díla *Orbis seraphicus* názorně charakterizuje několikeré zaměření egyptské misie: „*Ad restaurandum inter homines Dei cultum missionarios semper, qui verbo et exemplo praeessent, destinare consuevit Supremus in terris Pastor, cui est de aliorum salute excogitare. At sicut multifariam multisque modis olim Deus loquutus est in Prophetis, diversis ita mediis, varioque fine fidelibus et infidelibus Vicarius Christi suos per orbem universum mittit operarios Evangelicos, ad unum tamen primum tendentes, nempe Dei gloriam, quam in animarum salute, quantum in ipsis est, promovere valeant. Cum ergo singulis quibusque vitiis obvianda debeant adhiberi medicamenta, aliter in suo exercendo ministerio convenit missionariis agere cum haereticis, qui divinae Scripturae quam mutilant, studio serius affecti, subtilioribus, quibus redarguantur, indigent disputationibus: aliter cum atheis, qui ex mera malitia, aut ignorantia vel Deum esse negant, vel ipsi licet moventi, in corde suo assentiri reluctantur. Aliter cum Mahometanis, qui legem suam rationibus non defendunt, sed per vim, et saevitiam tuentur: aliter cum schismaticis, qui ab Ecclesia Romana recesserunt, licet de suscepto Christi nomine, et de Sacramentis saltem aliquibus gloriantur: aliter denique cum pravis Catholicis, qui non solum factisunt in aliorum scandalum et ruinam, sed in DEI, et Christianae religionis contemptum vertuntur; quo pacto cavendum est missionariis, quibus utantur mediis et artibus, non humanis, sed in virtute Dei persuasibilibus: quomodo, inquam, in huiusmodi missione, iuxta gentium caecitientium genus diversum, praedicationis munus rite sancteque peragere debeant, cuius finis praecipuus est fluctuantes in fide Catholicos confirmare, fideles captivos ab angustia vel redimere, vel sublevare, Coptos ad Ecclesiam Romanam adducere, et haereticos ab erroribus avertere, luceque veritatis illuminare, minus autem principaliter Mahometanos ad Christum convertere, unde occupationes et exercitia, labores et pericula multa trahunt missionarii,*“ s. 259.

¹⁸ Srov. v tomto ohledu např. disertační práci autorky egyptského původu Behrens-Abouseif, D.: *Die Kopten in der ägyptischen Gesellschaft*, Hamburg, Philosophische Fakultät der Universität Hamburg, 1972, s. 12-14.

¹⁹ Nemuslimové v rámci Osmanské říše podléhali řadě různých diskriminačních opatření, která vyjadřovala jejich nižší společenské postavení a podřízenost muslimské nadvládě. Statut těchto

a dalších skupin východních křesťanů, příslušníků staroorientálních církví – Arménů, melchitů, nestoriánů), z nichž paradoxně ten duchovní proud (koptská víra a její nositelé – Koptové), který byl založen na stejném učení a vyrůstal ze stejných duchovních kořenů, byl pro ně tím nejnebezpečnějším a ohrožoval samu jejich existenci v oblasti. Katoličtí kněží rozmachu a přirozenému náboženskému životu Koptů v oblasti silně konkurovali, přestože obě církve se navzájem odlišovali jen v podobě ritu. U františkánských misí se v mnoha případech od samého počátku setkáváme s tendencí vychovávat místní obyvatele pro misijní činnost. Bylo tomu tak hlavně právě u východních křesťanů, v Arménii, v Bulharsku i jinde, tedy tam, kde kulturní a duchovní rozdíly nebyly příliš velké.

Misie v Egyptě měly různý charakter – byly katolické a protestantské. Protestanti v Egyptě, totiž misionáři z Herrnhutu (saského Ochranova), působili v pol. 18. stol. po dobu 12 let ponejvíce v Káhiře a v Bahnāsā. Svoji práci přerušili v r. 1782, obnovena byla až na poč. 19. století díky činnosti anglikánských misionářů. Diametrální rozdíl mezi těmito oběma formami misijní práce spočíval v cíli, jehož se mělo dosáhnout. Konečným cílem katolíkům byla unie s Římem, tedy „latinizace koptské církve,“²⁰ zatímco protestanti usilovali pouze o jakousi reformu koptské církve. Katolické misie nebyly však vedeny jednotným způsobem. Docházelo k častým sporům mezi dvěma větvemi františkánských misionářů, mezi observanty a reformáty²¹ a také mezi různými řády navzájem: františkány, kapucíny a jezuity.²²

---

křesťanů a Židů byl určován kanonickým zákonem šarí'a. Podle tohoto zákona bylo uznáno jejich místo ve státě (nazýváno *zimmi*) a právo svobodně vyznávat jejich víru jako tzv. „*národům knihy*.“

²⁰ Tento termín používá Filipi, P.: *Křesťanstvo (historie, statistika, charakteristika křesťanských církví)*, Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001, s. 108. K našemu tématu *Úsilí o jednotu* poznamenává: „*Modelovost této cesty k jednotě však je zpochybněna skutečností, že unie vedly k novým štěpením, což vede na mnoha místech ke zdvojování hierarchické struktury a ke kompetenčním sporům.*“ *Tamtéž*. Pravdivost této jeho teze je potvrzována ve výkladu následující kapitoly.

²¹ Zavedení přísné observance františkánské řehole se datuje již do 15. stol. Nejprve existovalo jako jedno z hnutí uvnitř řádu; jako samostatný řád od r. 1517. Vedle vydělení observantů docházelo i k dalšímu štěpení uvnitř řádu, z něhož vzešli i reformáti, skupina usilující o úplný návrat k prvotním řádovým ideálům. Vznikli v prvních dvou desetiletích 16. stol. Hnutí se rozšířilo po celé Itálii a brzy i do Zaalpí. Česká františkánská provincie, patřící od doby svého založení Janem Kapistránem r. 1452 mezi cismontánské provincie observantské, přistoupila definitivně k italské reformě 11. srpna

Budování pozic (celé řady misijních stanic – hospiců)²³ ve středních a jižních oblastech této země mělo ještě další, velmi významný cíl – snahu o opětovné vnesení římskokatolické víry dále na jih, do etiopského království, odkud byli misionáři, italští františkáni, kapucíni, ale také portugalsí jezuité v průběhu 16. stol. a v prvních desetiletích 17. stol. vyháněni nebo tam nalézali mučednickou smrt.²⁴

Na misiích v Egyptě a Etiopii měli významný podíl právě misionáři z české františkánské provincie sv. Václava. Na tomto místě bychom chtěli upozornit na to, že významně přispívali ke stabilizaci daného stavu, posouvali úspěch misie výrazně dopředu, prokázali v tomto směru výborné charakterové vlastnosti a značné organizační, popř. diplomatické schopnosti na základě velmi dobrých znalostí jazykových. Patřili tedy i v Evropě mezi respektované osobnosti v rámci římskokatolické církve.²⁵

2.1.2 Mezi „herezí“ a Římem

Jak jsme již naznačili v úvodní kapitole tohoto oddílu, bylo období od vzniku Kongregace pro šíření víry na poč. 17. stol. po konec 18. stol. v postupu misií v oblastech Dolního a Horního Egypta, Núbie a Etiopie dobou plnou zvrátů,

---

1662 díky breve papeže Alexandra VII. V celkové situaci 18. stol. se observanti a reformáti vzájemně nesnášeli. Reformáti se dokonce pokoušeli v tomto období utvořit samostatnou větev.

²² Jezuité a kapucíni působili v Káhiře. Pocházeli především z Francie.

²³ Hospic, lat. *hospitium* – pohostinství neboli rezidence je název pro menší konvent či misijní stanici u františkánů nebo kapucínů. Je veden superiorem.

²⁴ O etiopské misií se zmíníme jen stručně v souvislosti s postavou Jakuba Římaře z Kroměříže, jenž se jako první Čech účastnil misijní výpravy do tohoto afrického království (viz pozn. 31). Podrobné podání její historie v období raného novověku bude úkolem editora II. dílu Prutkého *Itineraria*. Františkánská misie v Etiopii utrpěla po sérii předchozích nezdarů v 17. stol. (např. výprava prefekta Antonia da Virgoletta s Antoniem da Pescopagano r. 1642, prefekta Johanna de Aquila a jeho spolubratrů Francesca da Mistretta a Ludovica da Laurenzana r. 1668 nebo nadějný pokus prefekta Francesca ze Salemu v r. 1700) vážnou ránu v r. 1716 a byla prakticky zastavena až do příchodu Remedie Prutkého a jeho spolubratrů. Františkánský prefekt Liberatus Weiss (*1675, Konnersreuth v Bavorsku) a jeho dva italští spolubratři Michael Pius Fasoli da Zerbo a Samuel Mazonari, nesoucí do Etiopie dopis od papeže Klementa XI., byli po vzbouření lidu za krále Davida III. postaveni před soud a 3. března 1716 v Gondaru ukamenováni. K problematice misie v Etiopii v době Remedie Prutkého viz např. Carobbio da Nembro, M.: *La Missione Etiopica nel secolo XVIII*, in: *Sacrae Congregationis de Propaganda fide memoria rerum*, vol. II, s. 463-495.

diskontinuit ve vývoji. Bylo poznamenáno mnoha problémy a nezdary vlivem četných sporů ve vztazích mezi misionáři samotnými, mezi nimi a Kongregací a hlavně patriarchou a vysokými představiteli koptského kléru. Úspěchy Kongregace proto byly v této oblasti velmi skrovné a pozvolné. Klidné doby vzájemné spolupráce a tolerance trvaly relativně krátce a úspěšný postup vpřed byl způsoben spíše řadou nadějných gest jednotlivých aktérů náboženského života než úspěchy dlouhodobé koncepční práce.²⁶

Kongregace obrátila záhy po svém založení pozornost na Blízký východ a zvláště na koptskou církev. Již před jejím založením působili v Egyptě františkáni – observanti jako faráři tamních katolíků. Byli tam vysláni Kustodií Svaté země, v průběhu 16. stol. se trvale usídlili v Káhiře a Alexandrii a horlivě se vložili do úsilí o jednotu s koptskou církví. Hned v r. 1623 byli do Káhiry, sídla koptského patriarchy, vysláni dva františkáni, ještě podřízení Kustodii, aby zkoumali daný stav a připravenost pro unii s Římem. Místní křesťané platili z celé této oblasti za nejučenější. Kongregace došla k tomu názoru, že sami Koptové jsou toho mínění, že se liší od římskokatolické církve pouze v ritu, že by uznali papeže jako hlavu své církve, brání tomu ale různé vnější okolnosti. Úplné sjednocení na nejvyšší úrovni se však postupem času po mnoha neúspěšných pokusech ukázalo jako nemožné, došlo pouze k individuálním přestupům, a to dokonce i na úrovni biskupů.

Velmi významným mezníkem v novodobých dějinách egyptských misíí byl 3. únor r. 1697. Kongregace tehdy zřídila novou apoštolskou prefekturu pro františkány – reformáty v Horním Egyptě, která se stala od tohoto data zcela

---

²⁵ O tom svědčí např. už jen ten fakt, že po návratu do Evropy byli misionáři (Pruťký, Římař, Schneider) přijati na císařském dvoře habsburské monarchie ve Vídni.

²⁶ O metodice práce Kongregace při přípravě misíí do islámských zemí viz např. studii Andollu, Z. R.: *La Sagrada Congregación frente al Islám: Apostolado de la Prensa en lengua árabe*, in: *Sacrae Congregationis de Propaganda fide memoria rerum*, vol. I/1, s. 707-731. Soustředěnou pozornost problematice dosažení unie s koptskou církví a misijní činnosti františkánů mezi Kopty v období raného novověku, tj. od založení Kongregace, věnoval v několika studiích J. Metzler. Viz např. studii *Werben um die koptische Kirche*, in: *Sacrae Congregationis de Propaganda fide memoria rerum*, vol. II, s. 379-403. Jeho historický přehled se opírá o detailní studium archivních pramenů, především akt (*Acta*) instrukcí (*Istruzioni*) a dopisů (*Lettere*) uložených v archivu Kongregace a vztahujících se k tomuto období. Zde i další početná literatura k danému tématu.

nezávislou na Kustodii Svaté země.²⁷ Prefektovi Františku ze Salemu byl uloženy dva hlavní úkoly: zaprvé duchovně se starat o Kopty v Horním Egyptě (*in auxilium Coptorum*) a dále využít každé příležitosti a možnosti k proniknutí do Etiopie. Znamenalo to postupné budování výhodných pozic pro otevření nového misijního prostoru a výrazný předpoklad pro organizované a tím pádem daleko úspěšnější pronikání směrem k jihu. Jak úporná byla zpočátku práce misionářů a jak později však dosahovala výrazných úspěchů, dokazují následující čísla: zatímco první šetření ukazovala, že v r. 1690 je v celé oblasti Horního Egypta pouze pět katolíků, podle zpráv z r. 1723 dosahuje jejich počet pěti set ve městě Girze a počtu tři sta ve městě Achmímu.²⁸ S tímto růstem individuálních přestupů ve 20. letech se úměrně prohlubovaly rozpory mezi latinskými misionáři a koptskými kněžími,²⁹ kteří se již sjednotili s Římem. Františkánští misionáři se nechtěli spokojit s úlohou, která jim byla přidělena (*in auxilium Coptorum*), vyvolávali ale dojem, že hodlají koptský ritus vytlačit a nahradit ho latinským. Spory byly vedeny hlavně o jurisdikci, kterou by mohli sjednocení koptští kněží vykonávat nezávisle na misionářích. Ti proto prosili Řím o nařízení, které by umožnilo zastávání farního úřadu jen koptským kněžím. Kardinálové nakonec zvolili kompromisní řešení. Největší pravomoci byly uděleny přímo Tuchimu a ten je dále zprostředkoval svému kolegovi. Oba však zůstali *sub directione* prefekta františkánských misíí.³⁰

Jim dvěma se rovněž podařilo zlepšit situaci, zahájit novou etapu, která zmírnila problémy s nejednotností misionářů. Tato nová etapa založená na všeobecné shodě názorů mezi františkány obou větví a mezi františkány a jezuity je spojena s jmenováním nového prefekta, františkána – reformáta Jakuba Římaře

²⁷ Kustodie je po provincii nižší správní jednotka řádu, řídí ji kustod a skládá se z několika klášterů. Kustodie Svaté země (*Custodia Terrae Sanctae*) má zvláštní postavení v OFM, vede ji kustod Svaté země. Je to vlastně označení pro mezinárodní provincii existující od poč. 14. stol., kdy se františkáni definitivně ve Svaté zemi usídlili (r. 1333) se svolením muslimské vlády (egyptského sultána) v Jeruzalémě na hoře Sion.

²⁸ Lemmens, L.: *Geschichte der Franziskanermissionen*, s. 20. V samotném textu Prutkého *Itineraria* můžeme na několika místech najít jen stručné zmínky o činnosti jednotlivých skupin františkánů – observantů či reformátů, kteří vyvíjeli činnost na území Egypta (např. v kap. 18).

²⁹ Prvními egyptskými kněžími, kteří byli vysvěceni v r. 1736 v koleji Kongregace, byli Rafael Tuchi a Giusto al-Marāghi.

³⁰ Prefektem byl tehdy Antonio da Riparolio.

z Kroměříže (*Jacobus Rzimarz Cremsiriensis, Giacomo da Cremsirio*)³¹ v r. 1737. Situaci se mu podařilo stabilizovat také díky dobré spolupráci s koptskými kněžními a patriarchou, který sice na unii nemyslel, ale katolickým kněžím v jejich činnosti nebránil. Přestupy ke katolické církvi se výrazně rozhojňovaly, dokonce i v řadách kněží. Dalším významným mezníkem byla skutečnost, že v r. 1739 přistoupil na unii s Římem koptský biskup Anba Athanasius,³² jenž částečně sídlil v Jeruzalémě, kde se staral o poutníky, a částečně v Dolním Egyptě. Jakub Římař hodlal naplnit svoji zásadu svěřit církev do rukou místního kléru. Jurisdikce takto svěřená biskupovi Athanasiovi neměla dlouhé trvání, protože vyšlo najevo, že se nechce vnějškově moc odchýlit od nesjednocených Koptů a vnitřně se vzdaluje od katolické církve. Proto mu Kongregace r. 1744 odebrala jurisdikci a jmenovala generálním vikářem Marāghiho. Spolupráce mezi ním a prefektem byla dobrá. Podobným sporům se mělo v budoucnosti předcházet. Řešení problému vzala na sebe sama Kongregace, jež měla rozhodovat v zásadních otázkách a řídit vztahy mezi koptským klérem a latinskými kněžními a vyjasňovat sporné teologické otázky. V r. 1745 bylo dohodnut postup, který se osvědčil i na misiích v jiných oblastech a u jiných řádů.³³ Bylo přijato opatření, že Koptové mohou slavit bohoslužby podle

³¹ Josef (Jakub) Římař z Kroměříže (1682, Kroměříž-1755, Brno) strávil na misiích v Egyptě téměř čtyřicet let (1712-1751). R. 1708 vstoupil do františkánského kláštera v Bechyni již jako mladý kněz. V r. 1712 byl určen pro etiopskou misii a spolu s P. Apollinarem Predotem z tridentské provincie byli přiděleni tehdejšímu prefektovi Liberatu Weissovi pro etiopskou misii. Protože však P. Liberatus Weiss již v r. 1711 odešel s dvěma svými spolubratry z Káhiry, věnovali se oba misionáři velmi intenzivně studiu arabského jazyka a čekali na novou příležitost. V letech 1714-1715 navštívil Římař Svatou zemi. Pouť do Etiopie konal společně s P. Apollinarem a P. Theodorichem Wolfem z rakouské provincie, když P. L. Weiss požádal o další misionáře a dary od papeže pro etiopského císaře, předčasně skončila v Mokce r. 1716 po zprávě o mučednické smrti prefekta L. Weisse. Viz výše v pozn. 24. Všichni tři misionáři odpluli do Evropy. Římařovi byl nabídnut post smyrenského biskupa nebo lektora arabského jazyka, avšak on si přál znovu vrátit se do Egypta r. 1722. Zdržoval se v Achmímu a r. 1726 přešel do Girgy. V letech 1732-1735 se však ocitá ve Znojmě, kde působí jako zpovědník řeholnic. V r. 1737 odchází znovu do Egypta jako prefekt misií a apoštolský notář spolu s P. Johannem Maria de Nave po odstoupení Francisca de Riparolio. Jako sedmdesátiletý prosí o návrat do vlasti. Vrací se zpět do Brna, kde r. 1755 umírá. Patřil k nejvýznamnějším postavám mezi českými františkánskými misionáři na Blízkém východě. Jeho život a cesty jsou známy díky zachycení v podobně koncipovaném *Itinerariu* a *Diurnáliích*. Jeho spisy, podobně jako spisy ostatních františkánů však nevyšly nikdy tiskem a byly interpretovány jen okrajově pro svoji ztíženou čitelnost. O jeho významu viz Grulich, R.: *Der Beitrag der böhmischen Länder*, s. 134-138.

³² Zemřel 9. 4. 1750.

³³ Podobný postup a taktiku uplatňovali např. jezuité v Indii, Číně nebo v Japonsku a razili tezi, že nelze zlikvidovat či potlačovat celou místní kulturu se všemi zvyklostmi a obřady, jestliže se má člověk stát křesťanem.

svého ritu. Byly posíleny pravomoci farářů, kteří mohli dále setrvávat v celém Egyptě na svých místech. Vzpurní františkáni, kteří se bránili proti tomuto rozhodnutí, byli odstraněni. Tuto instrukci přivítal prefekt Římař spolu s koptskými duchovními v dopise z 23. 5. 1746. V době prefektury Jakuba Římaře bylo rovněž zřízeno několik škol, na jejichž financování se podílela Kongregace a vyučování na nich bylo zdarma. Klid mezi znesvářenými stranami však netrval dlouho. Nanovo se rozhořel v r. 1748 s úmrtím generálního vikáře Marāghiho. Kongregace přenesla jeho pravomoci na prefekta Římaře, neboť mezi koptskými kněžími prý nenašla vhodného nástupce. Také observanti se vzepřeli jurisdikci reformátů nad Kopty v celém Dolním Egyptě a v Káhiře. V následujících desetiletích panovaly v Egyptě spory především o udílení svátostí, o to, kdo má právo tyto náboženské úkony provádět.

Tyto spory a soupeření mezi různými stranami v Egyptě, které byly načrtnuty v této kapitole, se tedy i ve 2. pol. 18. stol. více méně periodicky opakovaly a prohlubovaly. Tolik v hlavních obrysech k duchovnímu klimatu a k tendencím, jež stály v pozadí františkánských misií v době před první cestou františkána – reformáta Remedie Prutkého do Egypta.³⁴

---

³⁴ Prutký se ještě do Egypta vrátil v r. 1755, ale jen načas, prefektem byl tehdy Paul d'Agnona.

2.2 Ostatní misijní působišť

2.2.1 Svatá země

Výkladem o misijní činnosti františkánů ve Svaté zemi³⁵ tento oddíl začínáme, protože posláni příslušníků řádu menších bratří v této zemi, prvořadě z hlediska náboženského významu, bylo zvláštní či přímo vznešené. Úkolem františkánů ve Svaté zemi bylo jednak starat se o svatá místa, konat v nich bohoslužby, zajišťovat zájmy římských katolíků v zemi a pomáhat poutníkům na cestě do této země. Později k tomu pozvolna přistoupila misijní činnost v pravém slova smyslu.³⁶ V námi sledovaném období 17. a 18. stol. se země ocitá pod tureckou nadvládou a svatá místa (Jeruzalém, Betlém, Nazaret aj.) byla chápána jako majetek tureckých vládců.³⁷ Turecká zvláště vůči katolíkům se projevovala mnoha různými sultánovými výnosy – tzv. fermany, které upravovaly jejich práva na svatých místech. Opakovaně se františkáni museli bránit vydírání a neúnosným a stupňujícím se peněžním požadavkům ze strany paši a tureckých úřadů. Peníze musely být vybírány a odevzdávány z nejrůznějších důvodů a františkáni si opakovaně stěžovali na svoji situaci ve Svaté zemi.

S osmanskou správou a mocí přišel také výrazný obrat v náboženských otázkách, především ve vztazích mezi jednotlivými východními církvemi. Za egyptské správy byly tyto vztahy relativně dobré. S tureckou nadvládou přišel do země nový, řecký element – byzantinci, jejichž počet neustále vzrůstal, hlavně od té doby, co se sultán Soliman II. ujal úřadu patriarchy „schizmatické církve“ v Jeruzalémě. Celé 17. století je spojeno s činy dvou řeckých patriarchů – Theopfana (1608-1644) a Dosithea (1669-1707) a naplněno vzájemnými boji o správu svatých míst mezi Řeky a římskými katolíky. Katolíci postupně ztráceli

³⁵ Pro bližší seznámení s problematikou existence a činnosti františkánů ve Svaté zemi v raném novověku viz Lemmens, L.: *Acta S. Congregationis de Propaganda fide pro Terra sancta*, I., II. díl, Quaracchi, Collegio di S. Bonaventura, 1921, 1922.

³⁶ Františkáni přišli do Svaté země v r. 1219. Řízení Kustodie a stráže svatých míst se však ujali až v r. 1335.

významné svatyně v Betlémě a v Jeruzalémě a jejich situace se dále zhoršovala. Výrazně se zlepšila v dubnu r. 1690, kdy sultán Soliman III. vrátil katolíkům všechna práva a místa, která za obou jmenovaných patriarchů ztratili. Stalo se tak na nátlak francouzského velvyslance Castagnéra de Chateauneufa. Zatímco první polovina 18. století byla pro strážce Svaté země poměrně klidná, přinesla druhá polovina mnoho trpkých zkoušek a ztrát. Vrcholem těchto třenic mezi římskými a řeckými katolíky byly události velikonočního týdne r. 1756, v němž Řekové zpustošili chrám sv. Hrobu, rozbili lampy a světla, darované katolickými vládci Evropy, a zničili vzácné koberce krále Ludvíka XIV.

Vlastní misijní činnost františkánů se ve Svaté zemi soustřeďovala na příslušníky východních křesťanských církví, zejména na „schizmatiky“ a také na nestoriány. Počty konvertitů však v 17. a 18. století dosahovaly jen několik desítek. Misie byly doprovázeny represemi ze strany patriarchy Theophana, který v r. 1631 zostřil svůj vztah k Řekům, když se přidali na stranu římsko-katolické církve. Věřící byli vězněni a dokonce i popraveni. Podobné výstupy patriarchů se opakovaly častěji. Ve druhé polovině 17. stol. se dokonce patriarcha Dositheus pokusil obvinít františkánské mnichy u sultána v Konstantinopoli, že dělají z řeckých konvertitů spojence západních vládců, a tím ohrožují jeho suverenitu. Toto nařčení se podařilo odvrátit i vykonáváním dekretu vydaného sultánem, podle něhož museli všichni Řekové přestoupit opět na svoji původní víru.

M. Elbel ve své knize o dějinách řádu v českých zemích 17. a 18. stol. uvádí, že františkánů z české provincie, kteří vykonali cestu do Svaté země jako poutníci či jako misionáři, byl velký počet, především od 90. let 17. stol., kdy byli františkáni opět pověřeni správou svatých míst a odkazuje na příslušné provinční prameny.³⁸ Poutním cestám do Svaté země v raném novověku v souvislosti s fenoménem uctívání křížových cest u nás jako jedné z forem poutnictví věnoval

---

³⁷ Turecký sultán Selim I. si podrobil Palestinu v r. 1516, která přešla do jeho panství z egyptského mamlúckého područí.

³⁸ Elbel, M.: *Bohemia Franciscana. Františkánský řád a jeho působení v českých zemích 17. a 18. stol.*, Olomouc, Univerzita Palackého, 2001, s. 120.

také samostatnou studii.³⁹ Z hlediska našeho zaměření na cestopisnou literaturu příslušníků františkánského řádu české svatováclavské provincie je cenná jeho informace o „poutní příručce,“ jakémsi předchůdci novodobých bedekrů sepsaném františkánem polského původu Joannese Cantia Solika, členem české provincie.⁴⁰ Poutníci nebo misionáři putující do Svaté země měli díky této knize jedinečnou možnost využít úvodních praktických rad, aby jejich cesta proběhla zdárně – např. vyžádat si předem povolení od apoštolského Stolce, sepsat závěť pro případ úmrtí na cestě, složit v přístavu u někoho sumu peněz pro případ vykoupení z otroctví nebo si prostudovat rady o tom, kde a jak si obstarat místní měnu, jaké oblečení bude na cestu nejvhodnější apod. Jádro knihy tvoří samozřejmě důkladný topografický popis svatých míst v celé zemi podle jejího územního členění a závěrem autor seznamuje poutníka s hierarchií a fungováním církevní a politické správy ve Svaté zemi.

2.2.2 Konstantinopol, Malá Asie, Rhodos

Dobyť Konstantinopole Turky v r. 1453 znamenalo zásadní zlom i v úsilí františkánů, které vyvíjeli v Malé Asii na mnoha místech již od středověku. Před tímto datem se činnost bratří zaměřovala na duchovní pomoc pro kupce ze Západu, kteří dleli v Asii.⁴¹ Hlavním cílem misí však bylo papežské pověřování františkánů a jejich vysílání do Byzance za účelem jednání s císaři a patriarchy byzantské říše⁴² o možnostech unie s římsko-katolickou církví. Dalším specifikem byla duchovní

³⁹ Týž: *Pilgrims on the Way of the Cross. Pilgrimage Practice and Confessional identity in Early Modern Bohemia*, in: *Frontiers of Faith. Religious Exchange and the Constitution of Religious Identities 1400-1750*, edd. Andor, E. – Tóth, I., G., Budapešť, Central European University, European Science Foundation, 2001, s. 275-283.

⁴⁰ Solik, J. C.: *Fasciculus myrrhae in campis Palestinae collectus: Seu Sacrorum Locorum ibidem existentium (prout nunc sunt) brevi methodo descriptio*, Brunae, typis Joannis Francisci Svoboda, 1716.

⁴¹ K tzv. „franským obchodníkům z Evropy,“ jak muslimové kupce hanlivě nazývali, patřili Francouzi, Angličané, Holanďané, Benátčané, Janované aj.

⁴² Řecká ortodoxní církev v čele s patriarchou. Jeho úřad se od poč. 17. stol. nacházel ve čtvrti Fanar v Istanbulu.

práce mezi Armény, žijícími na území Malé Asie.⁴³ Turecká okupace znamenala doslova pohřbení těchto aktivit a dalších nadějí. Observantský klášter v konstantinopolské čtvrti Pera byl vyrabován, bratři posláni do otroctví a misie se začala znovu obnovovat až na přelomu 15. a 16. stol. Bylo plánováno sloučit tuto misii s Kustodií Svaté země, misie ale zůstala samostatná a mohla se rozšiřovat po mnoha městech Malé Asie, v nichž žili větší skupiny latinských katolíků – především obchodníků, zajatců, vězňů apod. Dřívější působení misionářů směřující k získání ortodoxních Řeků pro jednotu s Římem bylo přerušeno kvůli velké vzájemné nenávisti v těchto oblastech Malé Asie. V roce 1627 měla misie čtyři zastoupení nebo čtyři kostely (kostel v hlavním městě ve čtvrti Pera, dále ve Smyrně, dnešní Izmir, kde stál farní kostel pro benátské obchodníky a na ostrovech Naxos a Chios). V roce 1643 papež Urban VIII. povýšil misii na kustodii a předal ji reformátům. Ten, kdo ji řídil, dostal také krátce předtím titul prefekta misí, jenž mu zůstal až do r. 1896. V té době byla také oddělena od Konstantinopole misie na ostrově Rhodos a povýšena na prefekturu. Sem začali jezdit františkáni již v 17. století, aby zde sloužili několikrát ročně bohoslužby pro křesťanské otroky, dokud zde Kongregace v r. 1719 nezaložila samostatnou stanici.

V literatuře nalezneme několik jmen františkánů z české provincie, kteří byli určeni pro tuto misii. Stručné uvedení jmen misionářů u Greiderera⁴⁴ je u Kleinhans⁴⁵ a Grulich⁴⁶ často rozvedeno studiem Akt kongregace do delších medailónků, v nichž jsou často podány prokreslenější charakteristiky osudů, jež byly utvářeny individualitou misionáře a komplexem podmínek odlišného prostředí jejich pastorační činnosti. Do Konstantinopole byli vysláni bratři Candidus z Prahy (*Candidus de Praga*), Anselm Hansky, Kryštof z Klatov (*Christophorus de Klattovia*), Columbanus Richter, Liberatus Bayer (či Peyer) – superior v Konstantinopoli, Emmerich Stengel a Probus Günther – zvaný také „apoštol

⁴³ Arménská církev byla reprezentována patriarchou, jehož úřad byl v Istanbulu pravděpodobně založen až v r. 1641.

⁴⁴ Greiderer, V.: *Germania Franciscana*, s. 755-762.

⁴⁵ Kleinhans, A. OFM: *Historia Studii linguae Arabicae et Collegii Missionum Ordinis Fratrum Minorum in Conventu ad S. Petrum in Monte Aureo Romae erecti*, Quaracchi, Collegio di S. Bonaventura, 1930, passim.

Arménů,“ superior hospice v konstantinopolské čtvrti Pera. Na Rhodos byl poslán Jáchym Růžička a Fabianus Hinckelmann působil v maloasijské Smyrně.

2.2.3 Jihovýchodní Evropa (Srbsko, Bosna, Albánie, Bulharsko, Valašsko)

Ve všech zemích této oblasti byli od r. 1300 až do nové doby františkáni hlavními nositeli katolické misie.⁴⁷ Od prvních desetiletí 14. stol. pustošily zmíněná místa četné turecké vpády, čímž utrpěly také kláštery (např. v r. 1438 bylo zničeno 16 klášterů na bosenském území). V letech bezprostředně následujících se postupně stávají turecké provincie ze Srbska (1459), Bosny (1463), Albánie (1479). Situace křesťanů po těchto okupacích je charakterizována jako „řetěz nepřetržitých utrpení.“ Musíme však říci, že žádné oficiální pronásledování křesťanů se nekonalo a i ty nejpřísnější sultánovy zákony neplatily všude stejně a byly brzy zapomenuty. Život katolíků a misionářů zůstal víceméně svobodný. Turecký fanatismus se projevoval spíše ze strany vojáků a chátry. L. Lemmens udává počet 86 františkánských misionářů, kteří byli v Bosně a Hercegovině zabiti v letech 1528 – 1833. Uvažuje ještě o větším počtu mrtvých věřících, pokud do této statistiky zahrneme Albánii, Bulharsko a Srbsko.⁴⁸

Františkáni sem přicházeli dobře jazykově vybaveni. Z jazykového hlediska to jsou území, kde se mluvilo jihoslovanskými jazyky (Bulharsko, Bosna a Hercegovina, Srbsko, Makedonie), nebo jazykem albánským. Pro zvládnutí jeho základních komunikačních dovedností, včetně liturgických textů v daném jazyce existovala v Římě v misijní koleji San Pietro in Montorio také zvláštní důkladná příprava.⁴⁹ Studium albánštiny zde bylo založeno v r. 1711 ve stejném rozsahu, jako se zde vyučovala arabština. Studenti mohli navštěvovat lekce z obou jazyků

⁴⁶ Grulich, R.: *Der Beitrag der böhmischen Länder*, s. 147-149.

⁴⁷ Matrod, H.: *Les franciscains en Albanie au XVII siècle. Les péripéties d'une mission – Les frères mineurs et la construction du couvent orthodoxe de Detchani*, in: *Études franciscaines* 36 (1924), s. 5-28; Tocanel, P.: *Laboriosa organizzazione delle missioni in Bulgaria, Moldavia, Valachia e Transilvania*, in: *Sacrae Congregationis de Propaganda fide memoria rerum* V/2, s. 239-273.

⁴⁸ Lemmens, L.: *Geschichte der Franziskanermisionen*, s. 40.

⁴⁹ O studiu albánštiny v koleji San Pietro in Montorio viz Kleinhaus, A.: *Historia studii linguae Arabicae*, s. 14-17.

střídavě v jednotlivých dnech v týdnu, jak to dosvědčují např. i biografická fakta některých misionářů. V r. 1719 bylo dokonce vydáno nařízení, že všichni studenti se musí učit arabský i albánský jazyk zároveň, aby tak byli připraveni odejít tam, kde je bude potřebovat Kongregace. Stávalo se, že misionář poslaný do Egypta neovládal natolik arabský jazyk, aby mohl dobře vykonávat své poslání, a byl přeložen do Albánie, protože místní jazyk znal lépe nebo naopak.⁵⁰ Velmi častá byla také záměna zemí z důvodu nemocí způsobených obtížnými podmínkami prostředí, nesnesitelným klimatem apod. Z českých misionářů činných v této části Evropy jmenujme např. Symphoriana Heima (Makedonie, Meredetti, 1760), Václava Kloseta (Baradin, Jagodina, r. 1737 zažil zničení dvou misionářských stanic, Bělehrad), Theobalda Housenku (Srbsko, Rudnik, viceprefekt, umřel 1727), Melchiora Millmanna (Srbsko, 1719), a Metoděje Pazourka (Makedonie 1720, potom Srbsko).

Misie v Bulharsku datuje svůj počátek v r. 1601, kdy Klement VIII. znovu obsadil dlouho opuštěný biskupský stolec v Sofii, na nějž jmenoval bosenského františkána Petra ze Soli. Biskup s sebou přivedl osm františkánů, kteří se věnovali duchovní péči o katolické obchodníky v některých městech. V Bulharsku byla náboženská situace velmi specifická a odlišná od ostatních popisovaných oblastí. Františkáni zde především usilovali o konverzi sekty pauliciánů,⁵¹ jejichž počet k r. 1625 činil kolem 7 000. Ve srovnání s ostatními zeměmi zde měli tedy františkáni daleko širší pole působnosti a brzy na něm zaznamenali výraznější úspěchy v rychlém růstu počet konvertitů. Tento úspěch však s sebou nesl vzrůstající nenávisť ze strany „schizmatických“ Řeků. I u nich zaznamenali františkáni částečné úspěchy při konverzi. Papež Urban VIII. vytvořil r. 1624 z klášterů na bulharském

⁵⁰ Viz např. životní dráhu P. Bernardina de Cerisano (prov. Calabria), *tamtéž*, s. 255. Misionář Klement Morelli z Tridenta byl zase pro neznalost albánštiny odvolán úplně zpět do své provincie.

⁵¹ Sekta pauliciánů (nebo také paulikiánů) odvozuje svůj název od apoštola Pavla z Tarsu. Byla organizována po r. 662 v oblasti od Sýrie až do Kurdistánu (tedy na pomezí Malé Asie, Sýrie a Arménie) arménským Konstantinem, který se nazýval Silvanus. Uznávali patrně jen Lukášovo evangelium a listy Pavla z Tarsu. Od církve se lišili příklonem k monofyzitismu, negativním přístupem ke kultu a svátostem – nectili svaté, obrazy ani ostatky. Ortodoxní křesťané je proto považovali za bludaře, které je třeba přimět k pravé víře. Právě do Bulharska byli vytlačeni v 9. stol. a prostřednictvím bogomilů, kteří na jejich učení navázali, ovlivnili středověké hereze západního křesťanství.

území kustodii,⁵² jež se v r. 1676 spojila s kláštery ve Valašsku a tak vznikla na obou těchto územích jedna společná františkánská provincie. Po tomto datu ale následovaly dny plné zkázy a pustošení. Bulharská misie sklízela své plody až do r. 1688, kdy nastalo období strašné turecké perzekuce. Kláštery a kostely byly přepadány a vypalovány, věřící a misionáři zabíjeni. Arcibiskup a mnozí se zachránili útekem do Valašska a Sedmíhradska a také Transylvánie. Po těchto událostech už reorganizace misie do dřívějšího stavu nebyla možná. Z šedesáti řádových bratrů jich zbylo čtrnáct, provinciál Petrus Dancic byl popraven. K novému pronásledování dochází v r. 1725. Zbylí františkáni byli z Bulharska vyhnáni a již se zpátky nevrátili. Na misie do Bulharska se z českých zemí dostali františkáni Cosmas Kunrath a Severinus Fidler.

Nové období pro svobodnou misijní činnost františkánů ve Valašsku se datuje právě od poč. 17. století, kdy byla založena druhá misijní stanice v sousedním Bulharsku. Po mnoha válkách a vojenských taženích požádal valašský kníže Radul biskupa Petra ze Sofie o tři nebo čtyři observanty pro obsazení kláštera ve svém rezidenčním městě Targovistea (asi 50 km na severozápad od Bukurešti). Dekretem papeže Urbana VIII. z 2. června 1624 rozšířila kustodie založená v Bulharsku své pravomoci také na Valašsko. Na tomto vazalském území Osmanské říše vznikaly po tomto datu další misijní stanice. Opět můžeme tvrdit, že františkáni tu byli jedinými hlasateli katolické víry, a to mezi katolíky, kteří byli rozptýleni téměř po celé zemi. Misie mezi muslimy samozřejmě nepřipadala v úvahu. Ani šíření katolické víry mezi „schizmatickými“ Řeky nebylo možné kvůli otevřenému nepřátelství mezi oběma náboženskými skupinami. Turecké nájezdy byly příčinou vyhnání katolických Bulharů a františkánů severním směrem za Dunaj v r. 1688. Od té doby bulharsko-valašská provincie byla omezena jen na Valašsko a Sedmíhradsko a další rány utrpěla v letech 1737 a 1738 díky tureckým válkám a moru. Čeští františkáni (Adolf Zeiwald, Emericus Krieg) přicházeli ponejvíce do města Caransebeș (lat. *Caransebesinum*) v jihozápadním Rumunsku

---

⁵² Františkánské kláštery se nacházely v severozápadním Bulharsku: Čiprovac, Klisura, Kopilovac.

nebo do transylvánské metropole Sibiu (něm. *Hermanstadt*) v jižní Transylvánii (Chrisanthus Miller, Matyáš Henschel, Damasus Khun).

2.2.4 Rusko

Počátek misijní činnosti františkánů v Rusku přinesla vláda cara Petra I. Velikého (1682-1725). Těžiště této činnosti spočívalo v duchovní péči o katolíky rozptýlené po celé této zemi. Car povolil příslušníkům různých řádů – dominikánům, františkánům, jezuitům a kapucínům, volné působení v zemi a dekretem z r. 1706 katolíkům svobodné vyznávání víry. Řádoví bratři směli však vystupovat jako faráři, ne jako misionáři. V tomto smyslu bylo přísně zakázáno kontroverzní kázání a obracení „schizmatiků“ na víru. Komunity katolíků se v Rusku soustřeďovali ve velkých městech – Petrohradu a Moskvě, dále v pobaltských městech, v kazaňské a saratovské gubernii, na severním pobřeží Černého moře, na Kavkazu a Sibiři. Podle těchto oblastí byla také rozdělena misijní práce jednotlivých řádů. Toto rozdělení bylo mnohokrát změněno, např. r. 1769 dekretem Kateřiny II. Nejvýše postaveným byl prefekt misíí. 17. prosince 1765 byl Kongregací do této funkce na sklonku svého života jmenován právě Remedius Prutký,⁵³ misionář s neobyčejně bohatými zkušenostmi z misíí v Egyptě a Etiopii, a zastával ji až do r. 1769. Zevrubné zprávy o jeho působení v Petrohradě máme hlavně díky jeho *Itinerariu* (II. díl, *Appendix*, 397-411). V této pasáži dopsané již rukou neznámého spolubratra po smrti R. Prutkého se dozvídáme o sporech, které vznikly mezi ním a jemu podřízenými misionáři a dostaly se až k petrohradskému dvoru. Carevna Kateřina II. vydala následně reskript čili panovnické nařízení, podle něhož se musí misionáři propříště řídit. Prutký se proti tomuto dekretu rázně postavil a nechtěl jej akceptovat bez souhlasu Kongregace, protože ho chápal jako porušení církevních svobod a imunity. Byl proto potrestán vypovězením ze země. Kateřina II. znovu uplatnila a pravděpodobně také rozšířila ustanovení dekretů z let 1724 a 1763. V dekretu z 2. dubna r. 1769, který postihl právě Prutkého, se znovu

---

⁵³ 17. 12. 1765 nastoupil Remedius Prutký na místo Jeronýma de Daulo.

důrazně opakuje požadavek, že katolické řády se mohou v Rusku svobodně usazovat, ale katolickou víru nelze šířit dál a duchovní se nesmějí nazývat misionáři.⁵⁴ Misionáři rovněž v Rusku požadovali, aby jejich představený byl volen z tamních členů. V dekretu se vytyká, že Kongregace na to nevzala zřetel, a proto Prutký nebyl mezi misionáři vítán.⁵⁵ Z členů české provincie, kteří byli určeni na misie do Ruska, jmenujme např. Sabiniana Poffa (Petrohrad), Andrease Pozorského a Archangelise Königa.

2.2.5 Čína

Ve sledovaném období vyvíjelo v Číně misijní činnost několik řádů – jezuité, dominikáni a františkáni, bosí karmelitáni.⁵⁶ Kromě věroučných sporů, při nichž se františkáni a dominikáni pokoušeli docílit omezení vlivu jezuitů, se taktéž lišily přístupy těchto řádů: zatímco jezuité působili především na císařském dvoře v Pekingu díky svému vědeckému a uměleckému zaměření – jako astronomové, matematici, kartografové, lékaři, malíři, mědirytci, znalci geometrie, mnemotechniky (cvičení paměti) aj. a snažili se obrátit na novou víru vzdělaneckou elitu, ostatní, žebravé řády se spíše soustředily na misijní práci v lidových masách v různých oblastech země.⁵⁷ 18. století je v Číně obdobím vlády mandžuské

⁵⁴ „[...] superior debet vocari *senior* et sui confratres animarum *curatores*, non vero *missionarii*, quia iuxta privilegium ipsis datum a. 1724, die 28. Feb. senior suae religionis exercitium peragere, non autem [...] dilatare eis suis concessum.“ (Itinerarium II, 399-400)

⁵⁵ Studii speciálně zaměřenou na působení Remedii Prutkého v Rusku publikoval v r. 1934 Ryšavý, R.: *Die Reformatenmission in Russland unter dem Missionaprafekten P. Remedius Prutký, O. F. M. (Mitte 1766 - 24. April 1769)*, in: *Archivum Franciscanum Historicum* 27, 1934, s. 179-223.

⁵⁶ K celkovému přehledu františkánských misí v Číně viz práce Maas, O.: *Die Franziskaner im Reiche der Mitte. Ein Überblick über die Franziskanermissionen Chinas vom Mittelalter bis zur Gegenwart*, Werl i. W., Franziskus-Druckerei, 1939, dále Chardin, P.-M.: *Les Missions franciscaines en Chine*, Paris, Picard, 1915 nebo např. studii Margiotti, F.: *Le missioni Cinesi nella tormenta*, in: *Sacrae Congregationis de Propaganda fide*, vol. II, s. 991-1023.

⁵⁷ Za zakladatele františkánských misí v raném novověku v Číně je považován Španěl Antonio Caballero de Santa María OFM (1602-1669), jenž působil v provincii Šan-tung a v r. 1643 byl jmenován apoštolským prefektem františkánů v Číně. O jeho osobě viz Maas, O.: *Die Wiedereröffnung der Franziskanermission in China in der Neuzeit*, Münster, Aschendorffsche Verh., 1926. Dále to byli hlavně františkáni ze španělských Filipín, kteří zakládali osady v provinciích Kuan-tung, Fu-t'ien a v r. 1687 první v provincii Kuang-si. Na začátku 17. století bylo v Číně 12 španělských františkánů, 38 jezuitů, 9 dominikánů, 5 augustiniánů, 7 kněží pařížského

císařské dynastie Čching (1644-1912), pracovitých a cílevědomých panovníků, kteří řídili stát pevnou rukou. Podmínky misionářů se v průběhu 18. stol. výrazně zhoršovaly, závisely na rozhodnutích nebo dekretech jednotlivých císařů, jež byly uplatňovány různými způsoby.⁵⁸

Po relativně klidných dobách vlády císaře Kchang-si (1662-1722), který byl křesťanství dost nakloněný a r. 1692 vyhlásil v tolerančním ediktu plnou svobodu křesťanství, nastal po jeho smrti radikální obrat. Jeho syn a nástupce Jung-čeng (Jin-Čen, Š'cung, 1722-1736) potvrdil r. 1724 dekret místokrále z Fu-t'ien, podle něhož byli vyhnáni všichni misionáři z říše a křesťanství bylo zakázáno jako heterodoxní učení. Jen ti, kteří byli „nezbytní na dvoře,“ měli být přivedeni do Pekingu. Kostely byly proměněny ve veřejné budovy a pokřtění Číňané byli nuceni k odpadnutí od víry.

Mezi misionáři se o příčině pronásledování šířilo více názorů. Například ten, že císař pronásledoval misionáře ne z důvodu šíření víry, ale z politických důvodů. Mnozí se domnívali, že příčinou konfliktu mohly být politické sváry, jež vyvolal portugalský jezuita J. Mourão.⁵⁹ Jako konkrétní příčina se uvádí komplot kolem devátého syna císaře Kchang-si, při němž mu mělo být zajištěno následnictví trůnu místo jmenovaného Jung-čenga. Misionář M. Ripa viděl důvod pronásledování ve výstavbě nového kostela, který nechal postavit jeden dominikán v provincii Fu-t'ien. Pověřiví sousedé se obávali neštěstí a obrátili se na mandarína a ten podal dále stížnost na místokrále.

---

semináře a 4 italské františkány. Do budoucna tam vedle sebe existovaly dvě františkánské misie – misie španělská z filipínské řádové provincie a misie založená Kongregací, kterou zajišťovali italské františkány z různých provincií. První italské františkány přišli do Číny v r. 1684.

⁵⁸ O poměrech v čínských misiích si může český čtenář udělat jedinečnou představu z listů významného českého jezuitského misionáře, matematika a astronoma Karla Slavička SJ (1678, Jimramov-1735, Peking): *Listy z Číny do vlasti a jiná korespondence s evropskými hvězdáři (1716-1735)*, ed. Kolmaš, J., Praha, Vyšehrad, 1995. Jako misionář s významným postavením na dvoře čínských císařů dynastie Čching podává přímé svědectví o poměrech na císařském dvoře a zůstávající se situaci pro křesťanské misionáře v čínských provinciích. Viz především jeho listy č. II, VI, VII a další. Zmiňuje se v nich také o činnosti misionářů františkánského řádu, především z italských provincií. Zajímavá je např. informace o misionářově studiu čínského jazyka z učebnice jednoho polského františkána: „*Pronunciationes vocum omnibus nationibus multum negotii facessunt, Boëmo aut Polono fere nullum: ita testantur Grammatica cujusdam Franciscani Poloni [...]*“, s. 22.

⁵⁹ P. Jan Mourão, (1681-1726), Portugalec, působil v Číně od r. 1700. Pro svou znalost čínštiny se u císaře Kchang-si těšil zvláštní přízni. Nový císař Jung-čeng jej uvěznil a r. 1726 ho nechal popravit.

S tímto pronásledováním přestalo veškeré svobodné kázání a veřejné hlásání křesťanské víry. Pro misionáře a věřící tak nastal život doslova „v katakombách.“ Bohoslužba se mohla konat jen v temnotách noci. Misionáři, kterým se podařilo zůstat, se museli skrývat v jeskyních a skrýších všeho druhu. Pokud byli odhaleni, byli vyhoštěni ze země nebo žalářováni. Přístavy a řeky byly pečlivě střeženy, aby se zabránilo vlivu nové víry. Misionáři překračovali hranice země s velkým nebezpečím a uskutečňovali cestu do svých misíí trvajících měsíce.

S každým císařem bylo pronásledování ostřejší. Za císaře Jung-čenga (1722-1736) začalo uskutečňování pokynů z dekretu. 39 misionářů bylo vyhnáno do Kantonu, zatímco 35 jich potají zůstalo, mezi nimi tři františkáni v Šen-si a sedm v Šan-tungu. Odtud byli vyhoštěni čtyři Španělé. Za císaře Kao-cunga (Kienlung, 1735-1796) byli evropští misionáři vězněni, domorodí kněží a věřící byli vyhnáni do Mongolska. V r. 1747 našlo dokonce v provincii Fu-ťien mučednickou smrt pět dominikánů a čtyři jezuité. Nestalo se tak však na základě tohoto zákona. Za vlády tohoto císaře se počet misionářů neustále zmenšoval. P. Migenes v r. 1762 říká, že v misiích španělských františkánů zůstává ještě deset Otců. Tři z nich působili v provincii Šan-tung, v níž byl počet misionářů poměrně veliký, protože ležela u moře a dorost mohl přicházet stejně jako vyhoštěnci. Až v prvních letech vlády císaře Žen-cunga (1796-1820) vidíme už náznaky lepších časů. R. 1802 vydal zákon ve prospěch křesťanů, který povoloval návrat misionářů a svobodné konání bohoslužeb v Pekingu. Avšak ani tato doba nebyla úplně prosta pronásledování křesťanů v zemi.

Greiderer zmiňuje v 21. kapitole VII. oddílu *Germania franciscana* I. jména tří příslušníků české svatováclavské provincie, kteří byli vysláni na misijní službu do Číny: Rochus Wohnsiedler (20 let na misiích, zemř. 1744), Herkulan Schneider (zemř. 1747) a Serafin Rumpler (26 let na misiích, zemř. 1761).⁶⁰ Jsou to ale jen velmi krátké charakteristiky obsahující počty let strávených v Číně a zdůrazňující povšechně drsnou atmosféru doby, která tehdy v této zemi tehdy panovala (např. „*per plures annos aerumnas carceris perpessus, saeviente ibi persecutione* [...]“).

⁶⁰ Greiderer, V.: *Germania Franciscana*, s. 757.

Delší a více individualizovanější charakteristika je v případě misionáře H. Schneidera. Kromě obvyklé horlivosti se zde připomíná jeho schopnost rychle a přesně se učit východním jazykům a v poměrně dramatické zkratce je líčen jeho trpký osud v době perzekuce, strastiplný útěk krajinou zavátou sněhem do Makaa a smrt po této náročné a zdlouhavé cestě.

Delší a propracovanější medailony všech tří misionářů přináší R. Grulich,⁶¹ především však u Wohnsiedlera a Rumplera, a to na základě studia archívních dokumentů Kongregace. Od něj se můžeme dozvědět některé další faktické informace, zvláště přesnější místa působnosti misionářů (Wohnsiedler – provincie Šen-si, Schneider – Liangchowfu, Rumpler – Mongolsko, Šen-si, Šan-si). Nejceněnější jsou informace o zachovaných listech poslaných do Říma a přesné odkazy na ně.

O. Maas v 3. kapitole *Sturme der Verfolgung im 18. Jahrhundert*⁶² vyzdvihuje jmenovitě právě dva české Němce – Serafina Rumplera a Rocha Wohnsiedlera. Tito dva byli jedněmi z mála, kteří v období nejtuzšího pronásledování vážili nebezpečnou cestu na misijní stanice do Číny. Hlavně zásluhy S. Rumplera znovu připomíná při výkladu o vládě císaře Kienlunga. V letech 1756-1762 sám řídil misijní činnost v provinciích Šen-si a Šan-si. V době vyhnanství svého biskupa Buochera řídil jako provikář poměrně rozlehlou farnost.⁶³

---

⁶¹ Grulich, R.: *Der Beitrag der böhmischen Länder*, s. 149-152.

⁶² Maas, O.: *Die Franziskaner im Reiche*, s. 39.

⁶³ *Tamtéž*, s. 40-42.

3. *De primo infideles adeundi animo*. Nástin životní dráhy Remedia Prutkého před jeho odchodem do Etiopie r. 1751

Tato kapitola⁶⁴ si klade za cíl nejen osvětlit určitý úsek života jednoho konkrétního misionáře, autora rozsáhlého *Itineraria*, ale na jeho modelovém příkladu analogicky přiblížit životní pouť a každodennost misijní služby mnoha dalších českých františkánských misionářů v Horním Egyptě v 17. a 18. století. Příslušníci české svatováclavské provincie výrazně přispěli k úsilí Svaté kongregace pro šíření víry (*Sacra congregatio de propaganda fide*) na Blízkém východě, avšak jejich misijní dílo a bohatá literární činnost je dosud méně známou kapitolou naší i světové kulturní historie.

Dosavadní podání tohoto úseku života významného misionáře bylo velmi stručné, a pokud si činilo nárok na úplnost, mělo spíše beletristický nádech založený na volné fabulaci. Konkrétních údajů se buď nedostávalo, anebo byly nepřesné, velmi se rozcházely, protože jednou uvedené omyly se pro nedostatek pramenného výzkumu jen tradovaly od jednoho autora ke druhému.⁶⁵ Už v otázce data a místa narození františkána Václava (Remedia) Prutkého existuje v dosavadní sekundární literatuře, popř. v některých archivních pramenech značná nejednotnost. Tento problém zaznamenal v diplomové práci M. Dospěl⁶⁶ v kapitole *K otázce data narození V. R. Prutkého*. Shrnul zde informace uvedené v domácí

⁶⁴ Název a tomu odpovídající obsahová náplň této kapitoly byly voleny tak, aby odrážely úsek misionářova života, který se kryje s tím, co je přibližně námětem I. dílu *Itineraria*. Tato kapitola vznikla na základě pramenného výzkumu, který není ještě zcela uzavřen pro rozsáhlost pramenů v archivech ve Vatikánu, v Římě, Praze i jinde v České republice.

⁶⁵ Mezeru v našich znalostech z této etapy života misionáře Prutkého (popř. Římaře) částečně doplňuje svým způsobem pouze Jáchym Procházka, sám významný františkánský misionář v Argentině, knihou *Čeští františkáni v Habeši*, Praha, Vyšehrad, 1937. Je to však velmi volná beletrizace osudů našich františkánů bez nároků na vědeckou hodnotu díla. Větší cenu by pro nás snad měla jeho dnes bohužel ztracená disertační práce *Františkánské misie a misionáři 17. a 18. století z českomoravské provincie františkánské*, s níž Procházka obhájil r. 1936 doktorát z teologie na Karlově univerzitě. Protože však byla vydána o rok dříve než výše jmenovaná kniha, nedomníváme se, že by o Remediovi Prutkém mohla přinést takové informace, jež by byly relevantní.

⁶⁶ Dospěl, M.: *Církevně-náboženské poměry v Habeši a jejich obraz v latinském Itinerariu františkánského misionáře Václava Remedie Prutkého (1713-1770)*, České Budějovice, Historický ústav Jihočeské univerzity, 2001 (diplomová práce), příloha č. 1. Jako data misionářova narození se

sekundární literatuře a stanovil datum misionářova narození do časového rozmezí 1. 1.-7. 2. 1713. K tomuto časovému údaji se dostal výpočtem na základě přesných dat o *vstupu do řádu*⁶⁷ uvedených v literatuře, jejíž přehled zde uvádí. Podle našeho názoru to je však výpočet matematicky nesprávný a dobu narození misionáře zužuje v podstatě správně jen náhodou.⁶⁸ Ani důkladné studium pramenných archivních dokumentů, uchovávaných v českých archivech (matriky, nekrologia, chronologické seznamy příslušníků české františkánské provincie sv. Václava apod.) a v archivu Kongregace pro šíření víry ve Vatikánu (*Archivio Storico della Sacra Congregazione per L'evangelizzazione dei Popoli o „de Propaganda fide“*), tento problém s konečnou platností dlouho neřešil, spíše jej ještě více komplikoval.⁶⁹ Až díky systematickému studiu mnoha různých archivních dokumentů, zachycujících personalia příslušníků české františkánské provincie sledovaného období v Národním archivu v Praze,⁷⁰ se nám podařilo najít toto dosud sporné datum, stanovit jej na 2. ledna 1713 a uvést na pravou míru další skutečnosti předtím po dlouhá léta mylně tradované.⁷¹ U jména Prutkého je vepsáno datum

---

v sekundární literatuře uváděly roky 1701, 1713, popř. 1717. Jako místa narození pak Praha a Kopidlno (okr. Jičín).

⁶⁷ O tomto datu podrobněji níže. Označuje však přesněji vykonání řádového slibu (*professio*).

⁶⁸ Pokud bychom chtěli na základě ověřené informace, že 8. 2. 1735 „vstoupil Prutký do františkánského řádu“ a bylo mu tehdy prý 22 let, vypočítat rozmezí jeho narození, pak by nám však správně vyšel interval 9. 2. 1712-7. 2. 1714.

⁶⁹ Komplikace jsou stále s potvrzením místa narození. Záznamy v *Matrikách křtěných, oddaných a zemřelých*, 1685-1722, Kopidlno, sign. 76-NOZ-2, Státní oblastní archiv v Zámruku, bohužel nevedly k závěru, že by se zde misionář jako Václav Prutký v r. 1713 (či 1717, popř. 1701, jak se také mylně uvádí) skutečně narodil. Nejednotnost panuje totiž i v označení místa narození, jež je v seznamech uváděno jako *P. Remedius Prutky, boh. Kopidlnensis*, v jiném soupisu *Kopidlensis* (č. 122, fol. 4^v), nebo dokonce také *Kopidnensis* či *da Capidono della provincia di Boemia*. Výraz *Kopidlensis* (!) nabídl k úvaze další možné místo misionářova narození – osadu Kopidlo (Plzeňský kraj). Tuto hypotézu se nepodařilo potvrdit, protože zápis o narození Václava Prutkého příslušné matriky neobsahují. Srov. *Matriky narozených, římskokatolická fara Žebnice (okr. Plzeň-sever)*, Státní oblastní archiv Plzeň, sign. SM 803.

⁷⁰ Téměř neprobádaný archiv české františkánské provincie (fond Řád františkánů, dále ŘF) v Národním archivu v Praze (dále NA) obsahuje dle inventáře 392 listin, 431 knih a 211 kartónů – celkem 3 300 inventárních čísel. Většina písemností tohoto fondu pochází z doby 17. a 18. stol.

⁷¹ Základní osobní údaje příslušníků české provincie sv. Václava obsahuje *Chronologický seznam řádových kleriků*, na předsádce knihy s bližším určením: *Specificatio, quo anno et die quilibet fratrum clericorum Almae provinciae Bohemiae fuerit natus et in S. ordine professus, item quo anno, die et loco sacris ordinibus initiatus et primitias celebraverit incipiendo ab iis, qui hoc anno 1731 die 1^a Januarii adhuc in studiis existebant*, fol. 9^v, č. kn. 119, inv. č. 512, NA Praha, ŘF, kde jsou zřetelně zaznamenána následující misionářova data – údaj o narození (datum a místo), řádový slib, vstup do řádu, nižší svěcení, primice (viz Přílohy č. 5).

řeholního slibu 8. února 1735, avšak liší se jeho místo.⁷² Nestalo se tak v konventu u Panny Marie Sněžné na Novém Městě pražském, nýbrž v Plzni (!) ve františkánském (bývalém minoritském) konventu u kostela Nanebevzetí Panny Marie, kam vstoupil jako mladík patrně někdy na začátku r. 1734 (viz Přílohy č. 6). Zde Prutký obdržel řádové jméno Remedius a prožil noviciát.⁷³ Po vykonání řádového slibu byl přijat 21. 9. 1737 do františkánského řádu v konventu ve slezské Vratislavi (!) a zde také získal nižší svěcení (*subdiaconatus*). Informace o dalších stupních v řádové kariéře, o nichž se předpokládá, že je dokončil, však u jména Prutkého v tomto dokumentu chybí (*diaconatus, presbyteratus, primitiae*). Můžeme ho však spolehlivě doplnit na základě dalšího archivního dokumentu – katalogu absolventů bohosloveckého studia. Podle něj Prutký ukončil studia teologie v r. 1741 při kroměřížském konventu⁷⁴ a získal svolení zpovídat a kázat (*confessarius et simul habilis pro concionibus dicendis*).⁷⁵ Protože však o sobě v díle sám mluví jako o Remediovi z Prahy (*Pr. Remedius de Praga*⁷⁶ či *pater Remedius de Praga, Bohemus*,⁷⁷ *Fra Rimedio da Praga*; někdy také z titulu své funkce např. *prefetto delle missione nella Moscovia, nella Russia*⁷⁸ apod.), je zde patrná jistá souvislost s pražským františkánským konventem. V konventní kronice, popř. dalších pramenech týkajících se kláštera u Panny Marie Sněžné nebyly zatím bohužel žádné bližší spojitosti Prutkého s Prahou nalezeny. Snad se zde připravovali a dále vzdělávali právě kandidáti určení k misiím.

⁷² K tomuto datu viz dále např. *Seznam řádových provincií a chronologický seznam kněží, sester a laiků české františkánské provincie 1682-1814*, NA Praha, ŘF, č. kn. 115: „*Nomina patrum: Remedius Prutky, Boh[emia], Kopidnen[sis], aetas: 22, loc[us]: Plsnae 1735, dies, men[sis]: 8. Feb[ruarii]*.“ Stejně údaje obsahuje rovněž kniha *Nomina patrum et fratrum Prov[inciae] Boh[emiae] Ord[inis] S[anc]ti Franc[isci] iuxta ingressum in ordinem annis 1706-1811*, NA Praha, ŘF, č. kn. 116.

⁷³ V letech 1734-1735 se noviciát nacházel ještě v konventech kadaňském, lehnickém a nově v konventu v Moravské Třebové. O životě v řádu raného novověku viz Elbel, M.: *Bohemia Franciscana*, s. 50-61.

⁷⁴ *Calculi PP. studiosorum theologiam absolventium 1733-1782*, NA Praha, ŘF, č. kn. 315, fol. 3^v.

⁷⁵ Akta kapitul a kongregací České františkánské provincie (*Continuatio protocollum almae provinciae Bohemiae S. Wenceslai D. et M. ord. min. S. P. Francisci reform. anno 1732*), 1732-1789, s. 142, NA Praha, ŘF, inv. č. 462, č. kn. 69.

⁷⁶ Na vloženém lístku v Prutkého spise *Tractatus chymicus de lapide philosophorum* (viz pozn. 82).

⁷⁷ *Itinerarium II*, 358.

⁷⁸ V archivu Kongregace pro šíření víry na četných listech psaných Prutkým v době zastávání prefektury v Petrohradě.

O jakémkoliv druhu a stupni vzdělání před jeho odchodem do Říma a tamní přípravou k misijní činnosti v Egyptě máme zatím bohužel k dispozici jen kusé informace, které by byly ověřeny pramenným výzkumem. Kromě několika strohých dat nevíme o studiu gymnázia, filosofie, teologie, popř. lékařství vlastně nic bližšího.⁷⁹ Můžeme se v tomto případě pouze dohadovat a pomoci si hypotetickým doplněním těchto informací na základě stavu dosavadního poznání české svatováclavské provincie v raném novověku či analogií s osudy ostatních františkánů.⁸⁰ Podle nich Prutký s největší pravděpodobností pocházel z řádné rodiny a do řádu byl přijat až po absolvování gymnázia (jezuitského či piaristického). Po ročním noviciátu se skládaly řeholní sliby. Pak následoval roční juniorát, v němž se klerici zdokonalovali v řeholním životě, ale i ve studiu filosofie. Filosofii měli studovat ještě další dva roky, poté pokračovali ve studiu teologie. Teprve po pětiletém setrvání v řádu směl být klerik vysvěcen na kněze. Období mezi léty 1741-1749, tedy Prutkého působení ve františkánském řádu v Čechách před odchodem do Říma, zůstává dosud nepoznáno. Prutký před svým odchodem do Říma snad pobýval v pražském klášteře u Panny Marie Sněžné, kde by měl vynikající příležitost rozšiřovat své vzdělání studiem v klášterní knihovně. Fond knihovny je specifický neobvykle rozsáhlou sbírkou matematické, astronomické a zejména lékařské literatury.⁸¹ Jinak jsou v něm dále obsažena díla z oboru teologie, filosofie, historie církevní i profánní a kanonického i světského práva. Prutký, který uspěl na misiích především díky svým lékařským znalostem, by se tak mohl sám usilovně vzdělávat v tomto oboru. Rovněž knihy o alchymii a chemii mu mohly sloužit jako důležitá studijní literatura, popř. zdroje pro napsání jeho odborných

---

⁷⁹ V anglické komentované edici II. dílu *Itineraria* pořizené J. H. Arrowsmithem-Brownem – J. H. Pankhurstem, R.: *Prutky's travels in Ethiopia and other countries*, London, The Hakluyt society, 1991 se v úvodu uvádí, že prý Prutký o sobě píše, že „navštěvoval slavnou lékařskou školu na univerzitě v Praze, kterou ukončil jako doktor medicíny,“ s. xiii. V příslušné matrice studentů lékařské fakulty Karlovy univerzity z let 1657-1783 se jeho jméno nevyskytuje; viz *Matricula facultatis medicinae universitatis Pragensis 1657-1783*, edd. Kučera, K. – Truc, M., Praha, Univerzita Karlova, 1968.

⁸⁰ Viz např. Elbel, M.: *Bohemia Franciscana*, s. 50-51.

⁸¹ Nachází se v ní kolem 700 starých tisků odborné přírodovědecké literatury z 16. až pol. 18. století. Děkuji ThLic. Petru Regalátu Benešovi OFM z Provincie bratří františkánů v Praze za poskytnutí části elektronického katalogu klášterní knihovny u Panny Marie Sněžné.

spisů.⁸² I. kapitola *Itineraria*, která se nedochovala (*De primo infideles adeundi animo*), by právě dala odpověď na otázku, jakým způsobem a kdy dospěl k rozhodnutí stát se misionářem, popř. by mohla doplnit některá další bílá místa z této etapy jeho života. Z františkánských statut vyplývá, že adepti misijní služby museli o povolení nejprve požádat provinčního ministra a po jeho získání odcestovali studovat do Říma.

V Římě, ve službách Svaté kongregace pro šíření víry, se s Prutkým setkáváme poměrně pozdě, r. 1749, kdy mu bylo již 36 let. Na přelomu čtyřicátých a padesátých let 18. stol. řídili chod Kongregace a v souladu se svým postavením udávali její činnosti konkrétní směr tito tři muži: papež Benedikt XIV. (1740-58), prefekt Silvio Valenti Gonzaga z Mantovy (1747-56) a jeho sekretář Nicola Lercari (1743-57). Prefekt Gonzaga jako státní sekretář papeže a jeho hlavní poradce neřídil Kongregaci nijak aktivně, jen poměrně zřídka se účastil generálních shromáždění (*congregationes generales*). Ve větší aktivitě mu také bránila těžká nemoc. Větší vliv na řízení misijních úřadů tak měl jeho generální sekretář Lercari.⁸³ Jeho názorů si velice považoval i papež a příkládal jeho mínění vysokou váhu. Ve svém úřadu kladl velké požadavky na vzdělanost misionářů. Zastával názor, že misijní práce je úřad, který vyžaduje bezúhonné chování a neobyčejnou učenost. Proto v tomto období (kol. r. 1750) nechtěl vysílat misionáře mladší 28 let. Velmi přesné informace o školení misionářů v Římě, tedy o prohloubení vzdělání Remedie Prutkého, máme díky sekundární literatuře italské provenience a dokumentům dochovaným v archivu Kongregace.⁸⁴

⁸² *Tractatus de chymia et alchymia*, NK, sign. Va 7; *Tractatus chymicus de lapide philosophorum cum aliis secretis medicis conscriptis a R. P. Remedio Prutky, Ord. Minor. S. Francisci Reform. Pro tunc missionarii apostolici in Aegypto et Abyssinia*, NK, sign. Vb 74.

⁸³ N. Lercari se narodil v Tabii (Albenga) v severní Itálii r. 1705.

⁸⁴ O studiu v koleji S. Pietro in Montorio napsal podrobnou monografii Kleinhaus, A., OFM: *Historia studii linguae Arabicae et Collegii missionum Ordinis Fratrum Minorum in conventu ad S. Petrum in Monte Aureo Romae erecti*, Quaracchi, 1930. V této knize poskytl detailní pohled na vývoj a obsah školení františkánských misí před jejich odchodem na misie. Cenné jsou rovněž biobibliografické medailony studentů koleje, pozdějších misionářů. Prutký patřil svým věkem k nejstarším uchazečům o studium v koleji. Kleinhaus na s. 37 dokonce uvádí, že věk pro přijetí studentů do koleje nesměl být nižší než 25 let a vyšší než 35 let (!). Za povšimnutí rozhodně stojí závěrečný souhrn, v němž jsou vyzdvíženi nejvýznamnější osobnosti koleje, lektori i studenti, budoucí misionáři, mezi nimiž je jmenován i Prutký: „*Scriptis suis vero inter alumnos scientiis profuerunt P. Agapitus de Valle Flemmarum, Bartholomeus de Pectorano, Franciscus Maria de*

Podívejme se tedy zevrubněji na způsob a obsah studia františkánských řeholníků v konventu S. Pietro in Montorio (*Conventus Sancti Petri de Monteaureo*, viz Přílohy č. 7) na svazích římského pahorku Janikulu, kde Remedius Prutký studoval deset měsíců. Tato kolej měla zásadní význam pro prohloubení vzdělání uchazečů o misijní činnost a tím pro úspěšné plnění misijních úkolů na Blízkém východě, v Turecku, ve Svaté zemi, Egyptě, dále na Balkáně (v Albánii, Bulharsku, Makedonii, Srbsku) a v Rusku. Školu pro výuku arabského jazyka v klášteře S. Pietro in Montorio založili řeholníci – observanti⁸⁵ krátce po vzniku Kongregace pro šíření víry za papeže Řehoře XV. V r. 1668 zde byla zřízena misijní kolej (*collegium missionum*) pro studium arabského jazyka se studiem kontroverzní teologie. Stalo se tak prostřednictvím *Breve Clementis IX. (Crediti nobis)*. Hlavní cíl studia arabského jazyka v klášteře sv. Petra byl od začátku dvojitý: aby byli vyškoleni profesori arabského jazyka,⁸⁶ kteří by následně působili ve svých provinciích, a misionáři pro „konverzi nevěřících.“ Zdá se, že v počátečních dobách existence ústavu první důvod převládal. Výuka arabského jazyka se zde bez přerušení udržela až do r. 1762, kdy byla vystřídána výukou pouze jazyka albánského, a studium arabštiny bylo obnoveno až ve století devatenáctém. Způsob výuky se postupně měnil. Pro poznání studia v době misionáře Prutkého je zásadní právě ono výše zmiňované breve Klementa IX. Podle něho se arabský jazyk vyučoval tři dny v jednotlivých týdnech. Ráno se konaly tři přednášky a v týchž dnech večer stejný počet cvičení. Od r. 1711 byly pro výuku arabského jazyka

---

*Lycio, qui primam composuit grammaticam linguae albanicae, Franciscus M. de Salem, Gregorius de Valle Canonica, Franciscus M. Niccolini de Collamato, Remedius Prutky etc.,“ s. 427. V r. 1709 byla na Tiberském ostrově u sv. Bartoloměje zřízena druhá misijní kolej určená observantům. Obě koleje existovaly až do r. 1870 a přes všechny překážky a těžkosti vyslaly stovky misionářů do řádových misii Svaté kongregace pro šíření víry. K oběma misijním kolejím viz dále *Orbis Seraphicus de Missionibus apostolicis Fratrum Minorum ad infideles a Sacra Congregatione de Propaganda Fide dependentibus*, díl II., Quracchi, Ex typographia Collegii S. Bonaventurae, 1886, s. 13-25: *De studio linguarum et controversiarum fidei in Conventu Sancti Petri de Monteaureo in Urbe et de illo Sancti Bartholomaei Observantiae in Insula Fratrum Minorum.**

⁸⁵ V r. 1626 z nařízení Urbana VIII. přešel konvent do rukou od observantů k reformátům z římské provincie sv. archanděla Michaela.

⁸⁶ Připomeňme např. Dominica Germana de Silesia (1588-1670), od r. 1624 příslušníka české provincie, jednoho z prvních lektorů arabského jazyka v Římě, autora arabského slovníku *Dictionarium arabicum*, člena komise pro překlad Bible do arabštiny.

předepsány dvě přednášky v týdnu, r. 1747 znovu dvě přednášky a jedna konference.⁸⁷

Kromě výuky arabského jazyka se postupem času ukazovalo jako potřebné zavést výuku albánského jazyka, neboť františkáni-reformáti byli stále více a více určováni na misie do Albánie, Makedonie, Srbska, zemí, v nichž byla znalost tohoto jazyka zapotřebí. Jako doplněk ke studiu arabského jazyka a prohloubení teologické přípravy se v koleji vyučovaly ještě další jazyky: jazyk chaldejský neboli syrský, snad i jazyk etiopský a koptský,⁸⁸ řecký a čínský. Studium v koleji S. Pietro in Montorio se neomezovalo pouze na studium jazyků. Pro uchazeče o misijní službu v Orientu se požadovala zběhlost v oboru kontroverzní teologie. V době, kdy v koleji ještě nevyučoval příslušný lektor, vykládali příslušná témata lektoři arabského jazyka (*quaestiones controversae inter ecclesiam catholicam et ecclesiam graecam schismaticam et inter religionem christianam et illam Mahometi*).⁸⁹ Lektoři speciálně určení pro přednášení kontroverzistiky v koleji působili od r. 1658 a přednášeli dvakrát týdně nejčastěji některé z těchto témat: o dogmatech katolické víry, které popírají východní křesťané, tedy např. o primátu, který zaujímá římský papež, o Duchu svatém, o očištění nebo o svátostech. V době studia Remedia Prutkého existovala v koleji také výuka teologie morální (znovu zavedeno r. 1747). Kleinhans uvádí, že si studenti mohli rozšiřovat své vzdělání i v jiných oborech: v medicíně, matematických vědách a v geografii.⁹⁰ Vzhledem k životní dráze a díle Remedia Prutkého je informace o jistých možnostech studia medicíny velmi cenná. Misionáři v Egyptě vystupovali často jako lékaři, nebo se za ně vydávali, aby dosáhli vlídnějšího přijetí u obyvatel, a tak jim bylo usnadněna jejich misijní práce. Potřebu takto vyškolených lidí kromě jiného vyjadřuje dopis

⁸⁷ Je rovněž zajímavé uvést, jaké knihy se ke studiu arabštiny používaly. Již r. 1622 bylo dovoleno studentům používat čtyři *Evangelia arabica* Tomáše de Novaria a znovu v letech 1629 a 1631 byla předepsána *Evangelia* a *Žalmy*. V r. 1632 jim byla dána *Grammatica* Tomáše de Novaria. Dále měli studenti k dispozici *Dictionarium arabicum* od již zmiňovaného Dominika Germana, knihu *Doctrina christiana* Roberta Belarminiho, *Breves arabicae linguae Institutiones* Philippa Guadagnoly (Romae 1642), *Syntagmata linguarum orientalium Francisci Mariae Magii* (Romae 1643), *Evangelia Arabice et Latine* (Romae 1591) aj.

⁸⁸ Koptský jazyk mohli vyučovat ti lektoři, kteří působili po několik let jako misionáři v Egyptě, kde měli příležitost se tento jazyk naučit.

⁸⁹ Kleinhans, A.: *Historia studii linguae Arabicae*, s. 17.

zaslaný Kongregaci de Propaganda fide ze 23. května r. 1746, podepsaný třemi františkány a třemi koptskými kněžími, včetně tehdejšího prefekta Jakuba Římaře z Kroměříže:

„Ad majorem tamen fructum religionis percipiendum maxime opportunum ac perutile esset, ut mittantur ad has partes missionarii humiles, prudentes, zelo flagrantes, qui pro animarum salute parati sunt labores, aerumnas et pericula libenter amore Dei sufferre: ex quibus habiliores arti medicinae operam navent, sive regulares sint, sive qui in Collegio de Propaganda fide erudiuntur alumni. Hac enim arte maxime in Superiore Aegypto urbes peragramus, domos intramus et medicorum titulo nuncupamur, a Turcis hoc titulo tolleramus, a locorum gubernatoribus et hac arte nanciscimur viam facile propagandi catholicam fidem et hic modus servandus est saltem, donec fides altas fixerit radices. Habeant alumni congruum annum redditum, ne inhabiles fiant, sed commode possint eorum ministerium perficere.“⁹¹

V konventu S. Pietro in Montorio bylo proto občas zvykem posílat některého ze žáků do městských nemocnic (např. do nemocnice sv. Ducha – Santo Spirito, při řece Tiberu blízko Svatopetrského náměstí),⁹² aby tam získali základní znalosti z oboru lékařství a učili se léčit nemocné. O této skutečnosti hovoří r. 1736 misionář v Egyptě Franciscus de Riparolio a požaduje jisté znalosti v oboru lékařství pro misionáře, kteří hodlají působit zvláště v oblastech pod tureckou nadvládou. Výše zmíněný list je dále velmi zajímavý z hlediska postupu misíí v Horním Egyptě a jejich nadějí ve snaze o dosažení jednoty koptské církve s Římem.⁹³

⁹⁰ Tamtéž, s. 21-23.

⁹¹ *Scritture riferite nei Congressi (dále SC) Egitto – Copti (1741-1760)*, vol. 5, fol. 122^r -123^v, Archivio storico della Sacra Congregazione Di Propaganda Fide (dále AP).

⁹² Nemocnici sv. Ducha v Římě navštěvoval např. Remigius Giarollo de Valle Solis (Remigio di Val di Sole), pozdější Prutkého spolubratr na misiích v Horním Egyptě.

⁹³ „Nulla spes affulget proximi redditus alicujus episcopi ad sinceram cum catholica ecclesia unitatem; attamen Athanasius, episcopus Hierosolymitanus Coptus, qui catholicae fidei professionem emisit et V[est]rae Beatitudini oblata fuit, licet de fide bene sentiat, nimio tamen timore correptus amittendi annum redditum ex decimis suae diaeceseos proveniente et contrahendi in se haereticorum odium ac persecutiones, absque eo quod habeat, qui ei dextras auxilii porrigat, ideo pavet accensam lucernam supra candelabrum ponere, studeat eam sub modio occultare. Cum autem opportune duobus hisce timoribus Sacra Congregatio providerit, nempe ut eidem quolibet anno 200 scudorum designetur commendaveriturque eum Gallicano consuli, quoties publice religionem catholicam absque ulla simulatione ei profiteri libuerit.“ Tamtéž, fol. 122^r.

Počty studentů v koleji nebyly nikdy nijak závratné, spíše se jich nedostávalo. V první polovině 18. století to bylo každým rokem pouze dva až šest studentů. Doba studia, jež zpravidla měla trvat dva roky, se stále zkracovala. Misionáři byli posíláni na misie ještě před jejím naplněním buď pro nedostatek misionářů, nebo protože o to oni sami žádali. V r. 1747 dospěla situace tak daleko, že bylo vydáno rozhodnutí, podle něhož misionáři nesměli být posíláni do misí, aniž by nestrávili alespoň jeden rok v koleji. I toto rozhodnutí se však měnilo. Pokud do koleje přišli studenti, kteří již byli lektory teologie a osvědčili se jako řádní a horliví lidé, mohli odejít dříve, protože by prý jinak jen ztráceli čas.

Podle dokumentů Kongregace pro šíření víry můžeme velmi spolehlivě stanovit další data a poměrně přesně sledovat události, které směřovaly k vyslání Remedia Prutkého do Egypta. V záznamu v Aktech ze dne 4. května 1750 se uvádí, že P. Jakub Římař z Kroměříže, prefekt egyptských misí, si přeje vyslání dalších dvou misionářů.⁹⁴ Kongregace pro tento úkol určuje Servatia Cupera z Lictardie (*provincia Coloniensis*) a právě Remedia Prutkého, kteří v tu dobu byli již 10 měsíců kolegy v koleji San Pietro in Montorio. Oba kandidáti skládají spěšně zkoušky jen několik dní nato, ve čtvrtek 14. května 1750.⁹⁵ V ten den bylo zkoušeno v budově Kongregace před komisí v čele s generálním sekretářem P. Nicolou Lercarim a dvěma examinátory – P. Thomasem Le Seur a P. Philippem a Carboneano – celkem sedm adeptů misijní služby, z nichž ještě jeden byl poslán do Egypta, další dva byli určeni na misijní stanoviště do Albánie, jeden do Ruska a jeden do Makedonie. Všichni uvedení ten den zkoušky úspěšně složili. Cuper, čtvrtý v pořadí, i Prutký, šestý v pořadí, s hodnocením *optime*.⁹⁶ Ze záznamu vyplývá, že zkouška byla vykonána ze znalosti arabského jazyka. Není jasné, do jaké míry byli nastávající misionáři zkoušeni z teologických témat. V misijním

⁹⁴ *Acta Sacrae Congregationis de Propaganda Fide* (dále *Acta*), 120 (1750), fol. 94^v - 95^r, AP.

⁹⁵ Viz záznam v *Liber examinum lectorum et missionariorum S. Congregationis de Propaganda Fide a die I. Decembris 1724 usque ad 1757*, fol. 194^r-195^r, AP. V záznamu se uvádí také věk obou misionářů. Servatius Cuper – 30 let, z toho 11 let v řádu. U Remedia Prutkého je uveden chybný údaj – 33 let (!), z toho 15 let v řádu.

⁹⁶ Ze zkouškových protokolů Kongregace (*Liber examinum*) je zřejmé, že ne všichni uchazeči byli způsobilí k vykonávání misijní činnosti. Jejich hodnocení bylo velmi pestré a byli klasifikováni

archivu se nachází tištěný, avšak nedatovaný soupis otázek ke zkoušce misionářů, zahrnující právě tuto tematiku.⁹⁷

Dnem 23. května 1750 je datován dopis určený Jakubu Římařovi z Kroměříže. Píše se v něm, že oba zmínění misionáři, kolegové ze semináře, se osvědčili a jsou posíláni na misijní službu do Egypta s vědomím, že budou s prospěchem plnit všechny příkazy.⁹⁸ Jejich cesta začala pravděpodobně v Livornu, jak bylo tehdy obvyklé, a cílem byl přístav v Alexandrii.⁹⁹ Přesný záznam o další cestě z Alexandrie po moři do Rosetty a dále po Nilu do Káhiry již máme dochován díky úvodním kapitolám Prutkého *Itineraria*. Můžeme tak spoluprožívat nástrahy spojené s touto plavbou, číst o všech potížích, jež oslabovaly jejich těla, a útěše, která vystřídala malomyslnost obou řádových bratří po přistání v káhirském přístavu Búlak. Prutký a jeho kolega přijíždějí do káhirského misionářského hospice dne 13. července 1750. Římař poté vzdává za misionáře velké díky a vyjadřuje naději, že oba budou horlivě sklízet duchovní plody, jak se to již začíná ukazovat několik dní po jejich příjezdu.¹⁰⁰ Prutký se ovšem na místo své misijní služby neodcestoval hned, ale nejprve podnikl výpravu na Sinajský poloostrov, o níž jsme obšírně informováni díky několika kapitolám *Itineraria* (I. díl, kap. 33-37). Až 11. září je podle deníkového záznamu v Římařových *Diurnáliích*¹⁰¹ poslal prefekt misíí do určených stanic Horního Egypta (viz Přílohy č. 2 a 10), Prutkého do Girgy a Cupera do Achmímu, kam oba misionáři dorazili

---

nejrůznějšími stupni (*male, mediocriter, sufficienter bene, satis bene, idoneus, satis idoneus, admodum idoneus, sufficienter idoneus egregie, magistraliter, laudabiliter* apod.).

⁹⁷ *Quaestiones pro examine missionariorum*, Missioni, Miscellanea 22, AP. Seznam otázek tištěný na dvou listech je rozdělen do dvou okruhů: první se týká svátostí (*De sacramentis*) a druhý kontroverzní teologie (*Quaestiones polemicae*).

⁹⁸ *Lettere (e Decreti) della S. Congr. De Propaganda Fide* (dále *Lettere*), vol. 175 (1750), fol. 82^r, AP.

⁹⁹ Cesta lodí z Itálie do Alexandrie tehdy trvala tři týdny až jeden měsíc, jak to dokládá sám Prutký v II. díle *Itineraria*, kap. 76. V roce 1755 cestoval podruhé do Egypta ve dnech 26. 5.-23. 6. Píše, že jim Bůh dopřál příznivý vítr, mohli plout přímo a nemuseli se bát ztroskotání lodi. Jiný český františkánský misionář Kristián Schneider tuto cestu urazil za kratší dobu ve dnech 14. 5. 1772-1.6. 1772. Viz Grulich, R.: *Der Beitrag der böhmischen Länder*, s. 145.

¹⁰⁰ *SC Egitto – Copti*, vol. 5 (1741-1760), fol. 210^r-211^v, AP.

¹⁰¹ Římař, J.: *Diurnalia*, Strahovská knihovna v Praze, sign. DE IV 5.

18. září.¹⁰² Girga, město vzdálené asi 150 km na severozápad od Luxoru, je charakteristické svým malebným vzhledem (viz Přílohy č. 11). Leží na západním břehu Nilu, který zde vytváří ostrý záhyb. V blízkosti se nacházejí ruiny slavné starověké nekropole Abydu. Téměř jednu třetinu místních obyvatel tvořili Koptové. Dnes tam sídlí koptský biskup, který má v držení katolický klášter, nejstarší v zemi.

Čím byla tato oblast charakteristická pro každodenní život misionářů, jaké překážky mohly ohrožovat jejich práci, či s jakými podmínkami prostředí se museli vyrovnávat? Z vizitačních zpráv pokrývajících léta, která bezprostředně předcházela příchodu Remedie Prutkové do Horního Egypta vyplývá, že se misionáři v minulosti potýkali s třemi nebo čtyřmi velkými a obtížnými problémy a museli být neustále připraveni jim všemi prostředky čelit. Bylo to především nesnesitelné klima, které po většinu roku v Horním Egyptě panuje, nedostatek potravin, místní střety mamlúků nebo lidové bouře a morové epidemie, které se mnohokrát opakovaly a přinášely misionářům citelné ztráty na životech. Jak hrozný hladomor postihl Horní Egypt v r. 1741 a jaký dopad na činnost misionářů měl, to je zjevné z vizitační zprávy J. Římaře z 28. září 1742,¹⁰³ která se místy mění z prostého vykreslení daného stavu v úpěnlivou prosbu o pomoc:

„[...] plurimi pauperes moriebantur penuria vendentes omnia domus utensilia, imo ipsas domus cum monilibus, ut vitam sustentare valerent. Fuit videre miseriam, carmen et reclamabant die nocteque voce horribili sanctones in eorum muscheriis et turribus, ut Deus et eorum pseudopropheta eorum misereatur et peccatis ignoscat. Complures PP. Miss. ex Sup[er]iore] Aegypto mihi scripserunt dicentes in tantis vivere miseriis, quod nec habeant sufficientem panem, quo eorum viscera affamata explerent et ut ista scriberem Romam. Ego non defui et complures litteras scripseram exponendo nostrum miserabilem statum humillime supplicando pro viris provisionibus et pro aliquo sublevamine in tantis miseriis.“¹⁰⁴

¹⁰² Misionární stanice v hornoegyptské Girze byla zřízena již v r. 1723, za druhého pobytu Jakuba Římaře v Egyptě. V tom roce musel totiž Káhiru opustit vzhledem k tamní nebezpečné situaci. Usadil se však v Achmímu, protože i v Girze hrozilo pronásledování křesťanů koptským kněžstvem. V r. 1726 po skončení moru v Egyptě se Římař přestěhoval z Achmímu do Girgy a tam byl dne 15. srpna jmenován prefektem hornoegyptské misie.

¹⁰³ *SC Egitto – Copti*, vol. 5 (1741-1760), fol. 22^r-31^r, AP. Tyto zprávy určené Kongregaci byly psány v jazyce italském nebo latinském na základě pravidelných vizitačních cest prefekta misíí po dané oblasti Horního Egypta.

¹⁰⁴ *Tamtéž*, fol. 29^v-29^r.

Nejnebezpečnější pro zdraví misionářů však byly opakující se morové epidemie, které s sebou přinášely nejcitelnější ztráty – lidské oběti.¹⁰⁵ Ke zhoršování zdravotního stavu Evropanů přivyklých žít v mírnějších klimatických pásech velmi přispívalo nesnesitelné horko a špatné hygienické podmínky a životospráva. Takové pohromy dovádějí Římaře k emotivním vyjádření pohnutí jeho mysli:

„Anno transacto fueramur peste multum perterriti, S. clementia Altissimi sani conservati et incolumes. At hoc anno currente, quamquam pestis non comparuerit formalis, intensivi calores hujus anni et pessimi influxus aeris majorem fecere stragem, quam si regnasset deterriora pestis, quae causabat febres malignas et a potiori 7^a vel 9^a die necabat patientes. Nostrae missioni flos decidit et corona tolendo e medio 4 principaliores viros lacrymis merito deplorandos. Primus obiit in Achmim 17. April. R. P. Joan. Baptisti a Paurino[...]“¹⁰⁶

Kromě dennodenního strádání vlivem horkého klimatu Prutkého zasáhla v Egyptě ještě jedna nečekaná událost, nebo spíše přírodní katastrofa a tou bylo zemětřesení, které misionáře překvapilo v r. 1754. Posledním faktorem, který omezoval svobodnou práci misionářů, byly velmi časté nepokoje mezi sousedními arabskými vládci a jejich rody v Horním Egyptě, jež měly někdy například za následek smrt jednoho z nich, tím pádem docházelo k oslabení moci, k plenění nepřátelských hord v ovládnutých městech a často i k poboření misionářských hospiců.

29. prosince 1750 sestavil Římař v hodnosti prefekta hornoegyptských misí pravidelnou zprávu o stavu misí v Horním Egyptě.¹⁰⁷ Zpráva obsahuje seznam všech misionářů, jakousi osobnostní charakteristiku každého jednotlivce s hodnocením jeho chování a přehledem činnosti za rok 1750. Prutký plnil své povinnosti spolu se třinácti dalšími spolubratry, jejichž věkový průměr byl 37 let.

¹⁰⁵ Velká epidemie vypukla v Egyptě r. 1736. Mnozí misionáři při ní zemřeli, mezi nimi např. Hilarion Romenetz, příslušník svatováclavské provincie a představený místního misionářského hospice v Girze.

¹⁰⁶ *Tamtéž*, 30^r.

¹⁰⁷ *Tamtéž*, fol. 218^r-219^r.

Byli to ponejvíce františkáni původem z italských provincií: Remigio di Val di Sole (*provincia di S. Vigilio di Trento*), Giovanni Maria de Nave (*provincia Toscana*), Ludovico Castelverrano (*provincia di Vallmazara*), Francesco da Jacursa (*provincia S. Martiri di Calabria Ulteriore*), Giuseppe de Sasello (*provincia di Genova*), Agostino da Bari (*provincia di S. Nicolao da S. Anni*), Paolo d'Agnona (*provincia di S. Diego*), dále příslušníci české provincie sv. Václava: vedle prefekta Jakuba Římaře dále Antonio d'Aleppo, Martin Lang, Bruno Veith, Castrense Kohout, Jeremiáš z Boleslavi a nově příchozí Remedius Prutký. Pouze Servatius Cuper byl příslušníkem německé provincie (*provincia Coloniensis*). Působili v okolí Girgy (hospic založen r. 1723), v Achmímu (1715), ve Farsciutu (1730), Nakádě (1730), v Asfunu, Kúsu, Setfe a v Káhiře. O Remediovi Prutkém a ostatních františkánech, kteří byli s jeho životními osudy těsně svázáni, se tam uvádí následující:

[...]

„4. P. Paolo d'Agnona della provincia di S. Diego, da 12 anni di missione, 41 d'età, e medico, già in 3 anni religioso zelante. Anzi qualche volta un poco eccedente vel zelo, pero riporta molti frutti alla S. Chiesa; supplicando instantissimamente con gran zelo e fervore, che fosse mandato dalla S. Congregazione alla missione d'Etiopia.

[...]

8. Il P. Antonio d'Aleppo, aggregato alla provincia di Boemia da 6 anni di missione, e 40 d'età. Questo e un missionario singolare, zelante [...]. Ed avendo composto un libro contro i errori di eretici, mi domando venir in Cairo per esser esaminati e revisti al sua compositione.

[...]

11. Il P. Martino Lang della provincia di Boemia da un anno e mezzo missione, 33 d'età, missionario zelante, il quale appena terminato un anno della missione di Girge, tanto si profitò nella lingua sotto il P. Antonio, che domandò la licenza di poter confessare in araba, e già confessa.

[...]

13. Il P. Remedio Prutki della provincia di Boemia, da 5 mesi di missione e 36 d'età, s'applica con gran zelo alla lingua araba.

14. Servatius Cuper della provincia di Collonia, da 5 mesi di missione e 30 d'età, tutti due studiano e danno grazia espetazione di buoni e zelanti missionarii.“

V závěrečném stručném hodnocení hornoegyptské misie vyjadřuje Římař uspokojení nad daným stavem, kde nepanují hádky ani skandály, všichni misionáři

jsou zdvořilí a horliví při své práci.¹⁰⁸ Z této zprávy je rovněž zřejmé, že misionáři v římské koleji prošli pouze přípravným kurzem arabského jazyka. V Egyptě museli dále velmi intenzivně jazyk studovat pod vedením otce Antonia d' Aleppo, příslušníka české provincie, původem však syrského Řeka a melchitského křesťana, odborníka na arabský jazyk, který v tu dobu již šest let pobýval v Egyptě, z toho jeden rok v Girze.¹⁰⁹ Misionáři museli dosáhnout takových jazykových znalostí, aby mohli kázat, zpovídat, ale i hovořit s lidmi při léčení jejich nejrůznějších neduhů.¹¹⁰

Z těchto důvodů Prutký sepisuje nedlouho po svém příjezdu do Girgy jakousi jazykovou studijní pomůcku, jež měla sloužit i ostatním misionářům, jež ho budou v Egyptě následovat.¹¹¹ Rukopis obsahuje abecedně řazený italsko-arabský slovníček, tak jak vyplývá z jeho titulu, a navíc překlad italských, popř. latinských slov a slovních obrátů užívaných při modlitbách a dalších částí mešního obřadu, rozdělených tematicky (*Pater Noster, Ave Maria, Salve Regina, Gloria, Misereatur* aj.). V závěru se Prutký rozhodl připojit několik výrazů z běžného života (jména měsíců, názvy pracovních a lékařských nástrojů). Misionář si slovník neustále rozšiřoval, jak je patrné z přípisků na posledních stranách rukopisu. Pravděpodobně v této době sestavuje další nezbytnou pomůcku pro misionáře v cizím prostředí –

---

¹⁰⁸ „Ecco tutti gli missionarii di questa nostra missione d'Egitto, e quando ho potuto con tutta sincerità esporre senza verun passione. Perché conservandosi la s. pace ed amore fra noi altri, non ce ne liti, ne scandali e ogni uno sta impiegato a travagliar nella vigne del signore, e tanto più, che tutti sono religiosi compiti e zelanti, non cercano altro che gloria di Dio e salute di queste povere anime per redurli al gremio della S. Chiesa.“

¹⁰⁹ Jeho křestní jméno bylo Fatah Allah a skutečné příjmení Salem. Jméno Antonín získal po přijetí do řádu. Pro své znalosti jazykové (znal dále jazyk řecký, turecký, arabský a italský) i zběhlost v kontroverzní teologii při jednání s Kopty byl později spolu s Prutkým a Langem vybrán do etiopské misie. Sám etiopský císař jej požádal o překlad Pentateuchu do arabštiny. Zemřel r. 1766 v Achmímu.

¹¹⁰ Namáhavý každodenní život misionářů a úkoly, na něž se měli v Egyptě zaměřovat, přibližuje *Orbis seraphicus*, s. 260-261. Ze speciálních úkolů, které měli františkáni na starosti a o nichž dosud nebyla řeč, se zmiňme např. o snaze vykupovat lidi z otroctví a zajetí a o potřebě otvírat školy pro mládež. Kromě běžně páchaných hříchů, jako byly krádeže a únosy, měli františkáni aktivně vystupovat proti mnohoženství. Mše a shromáždění bylo možné konat pouze ve sklepeních a nejrůznějších skrýších.

¹¹¹ *Catalogus verborum Arabicorum compendiosus juxta alphabetum Italianum, licet non exacte in ordinem debitum redactus. Plurimum [ame]n in commodum et usum simplicem utiliter conscriptus P. F. Remedii a Boemia, missionarii apostolici. In initio sui in Girge adventus die 18. Sept. anno Domini 1750, NK, sign. Yc 53.*

knihu křesťanské věrouky a výtah z evangelií v paralelní italsko-latinsko-arabské verzi určenou ke katechezi.¹¹²

Prutký jevil v Egyptě neobyčejný zájem o starověké památky a při svém ročním pobytu vykonal několik výzkumných cest.¹¹³ Měl možnost podrobně prozkoumat Káhiru a její okolí (pyramidy v Gíze, Dahšúru, v oáze Fajjúm), starobylé památky a místa v nilské Deltě a kolem Nilu při plavbě z Alexandrie do Káhiry, oblast Horního Egypta v okolí Girgy a dále na jih (např. lokality Dendera, Karnak, Luxor, Asuán) až k městu Derr, Sinajský poloostrov a také kláštery v thébské poušti a ve Wádí Natrún ve Středním Egyptě, kam se vypravil hned v prosinci r. 1750 společně s ještě jedním misionářem (viz Přílohy č. 12). Velmi sporné je rozhodnutí o tom, zda dostal povolení navštívit Svatou zemi (*licencia sacra invisendi loca*). O vykonání této cesty zcela samozřejmě hovoří F. X. Vilhum v geograficky pojaté práci o našich misionářích Římařovi a Prutkém.¹¹⁴ Opačný názor vyslovuje v předmluvě anglické edice II. dílu *Itineraria* J. H. Arrowsmith-Brown,¹¹⁵ který píše, že Prutký sám uvádí, že tuto zemi nemohl navštívit osobně. V samotném textu *Itineraria* se nám však nepodařilo takto explicitní formulaci nalézt.¹¹⁶ Velmi neosobnímu popisu Svaté země bez zapojení autorského subjektu je v úvodu předeslána následující informace, z níž je možné nepřímou vyvozovat závěr o tom, že misionář tuto cestu pravděpodobně nestihl uskutečnit:

---

¹¹² *Doctrina christiana cum quibusdam aliis dogmatibus excerptis ex 4or evangelistis conscripta in lingua Italica, Latina et Arabica a P. Remedio Prutky, Franciscano Provi[nci]ae Bohemiae et pro eo tempore missionario apostolico in Aegypto*, NK, sign. Ga 9.

¹¹³ Srov. Verner, M.: *Staroegyptské památky, jak je viděl v 18. stol. český cestovatel Václav Remedius Prutký*, in: *Nový Orient* 22, 1967, s. 83-85; též: *Ancient Egyptian Monuments as seen by A Bohemian Missionary V. R. Prutký in the 18th century*, in: *Archív Orientální* 36, 1968, s. 371-383; Förster, J.: *Sine experientia nihil sufficienter sciri potest. (Die Welt der Antike im Itinerarium von Remedius Prutký, 1713-1770)*, in: *Listy filologické* 128, 2005, 1-2, s. 65-73.

¹¹⁴ Vilhum, F., X.: *Čeští františkáni v Egyptě a Habeši*, Praha, Československá společnost zeměpisná, 1946, s. 13.

¹¹⁵ Arrowsmith-Brown, J. H.: *Prutky's travels in Ethiopia*, s. xiv.

¹¹⁶ Popisu cesty do Palestiny a svatých míst jsou věnovány kapitoly 71. *De via a Magno Cairo versus sanctam civitatem Jerusalem*, 72. *De sancta civitate Jerusalem*, 73. *De damno illato Jerosolymis ab hereticis Orientalibus*, 74. *De variis adhuc sanctuariis*, 75. *De monte Sion*, 76. *De sanctuariis extra montem Jerusalem*, 77. *De civitate Betlehem*, 78. *De sanctuariis extra Betlehem*, 79. *De deserto sancti Ioannis aliisve sanctuariis*, 80. *De sacro Graecorum igne*, 81. *De Galilaea* I. dílu *Itineraria*.

„*Patres missionarii Propagandae fidei continuo spirituali animarum curae implicati raro sacra invisendi loca licenciati, nisi absolutis suae missionis annis [...]*“¹¹⁷

Ani v poslední kapitole, jež se Svaté země týká, v samém jejím závěru, kde vždy obvykle Prutký uvádí motivaci k psaní další kapitoly či vysvětluje přechod k jinému tématu, není o nic konkrétnější:

„[...] *proinde etiam ego pro aliqua saltem animae amantis notitia passionis Jesu Christi meditabundae currente annotare volui calamo, ut qui ob impedimenta rationabilia Sacram visitare nequit corporaliter Palaestinam, visitet ad minus se reflectendo saepius amore Salvatoris Nostris Passionis meditabundus spiritualiter compatiendo suo amabili animarum reparatori cordicitus, ut tandem illi conregnare caelitus.*“¹¹⁸

Samotná relativně bezpečná existence katolických misionářů v dané oblasti byla založena na takové taktice při misijní práci, jež je zřejmá z dalšího pokračování již citovaného dopisu z 23. května 1746.¹¹⁹ Misie byly tedy pevně spjaty, jak už bylo uvedeno, s lékařskou službou prostým i výše postaveným lidem. Misionáři ji museli vykonávat v přestrojení, při návštěvách nemocných začínali náboženské rozhovory, při nichž poukazovali na správnost katolické víry. Lékařská služba zajišťovaná misionáři byla v tamních krajinách velmi potřebná a vítaná. Z textu *Itineraria* máme možnost udělat si poměrně dobrou představu o tom, s jakými nemocemi se Prutký v Arábii (Egyptě, na Arabském poloostrově) a v Etiopii setkával a jaké byly jeho lékařské znalosti.¹²⁰ Již v úvodu jsme upozornili na možnost studia základů medicíny ve františkánské misijní koleji v Římě a na nepodloženou zmínku v anglické edici II. dílu o Prutkého univerzitním vzdělání. Z rozboru kapitol a pasáží věnovaných lékařství může být v tomto ohledu určitým vodítkem místo v 10. kapitole II. dílu, kde Prutký o sobě hovoří jako o člověku,

¹¹⁷ *Itinerarium* I, 350.

¹¹⁸ *Tamtéž*, 443.

¹¹⁹ „*Hac enim arte maxime in Superiore Aegypto urbes peragramus, domos intramus et medicorum titulo nuncupamur, a Turcis hoc titulo tolleramus, a locorum gubernatoribus et hac arte nanciscimur viam facile propagandi catholicam fidem et hic modus servandus est saltem, donec fides altas fixerit radices. Habeant alumni congruum annum redditum, ne inhabiles fiant, sed commode possint eorum ministerium perficere.*“

jenž se vyzná v chirurgii a je zkušený v lékařství.¹²¹ Ve 46. kapitole II. dílu sám sebe s jistou dávkou skromnosti zase nazývá přízviskem *minimus medicorum*.¹²² Ať už byl dosažený stupeň lékařského vzdělání Remedii Prutkého jakýkoliv, jeho zájem o medicínu a odborné znalosti v oboru jsou nesporné. V jeho pozůstalosti se dochovaly dva lékařské spisy.¹²³ Zatímco *Varia medicinalia* mají spíše ráz alchymistického spisu, *Notata medica* jsou praktickou příručkou, sbírkou receptů v latině a italštině, skutečně přesně formulovaných příkazů po formální stránce (např. *contra dolores dentium, contra febres, disenteriam, per la lepra, per gli occhi lacrimosi, pro mulieribus ad concipiendum* apod.), ale i jakýmsi lékařským rádcem. Prutký přímo v *Itinerariu* hovoří o různých druzích diagnostických a terapeutických postupů, jež byl schopen vykonávat při širokém spektru závažnosti onemocnění, s nimiž se v Egyptě a Arábii vůbec setkával – od ošetřování ran (čištění, obvazování), přes snižování horeček až k tišení bolestí.¹²⁴ Mezi nejužívanější metody patřila venesekce, tradiční pouštění žilou za pomoci chirurgických nástrojů nebo sázením baněk bez ohledu na původ nemoci. Terapeutický význam Prutký přikládal i pocení a jeho vyvolávání pomocí léků (*sudorifica*). Misionáři byli vybaveni mnoha lékařskými pomůckami k přípravě léků, chirurgickými nástroji (např. noži, skalpely, baňkami na pouštění žilou aj.) a

¹²⁰ *Itinerarium* II, kap. 4, 10, 46.

¹²¹ „[...] *ubi cum ego solus chirurgiam calebam, mei duo confratres aliquali saltem usi quiete, meris occupabar infirmorum curis...*“, *tamtéž* II, 51; a také viz např. dále: „[...] *confratres nullius periti medicinae, totum peragendo laborem solus,*“ *tamtéž*.

¹²² „[...] *jam nuntii undiqve currebant, laeta nunciabant me, medicorum minimum, sanasse infirmam depredicabant.*“ *Tamtéž* II, 198. Z výzkumu zdravotnických profesí v raném novověku v Čechách vyplývá, že chirurgové (ranhojiči), podobně jako např. lékárníci, lazebníci, operatři kýl a další kategorie zdravotníků, na lékařské fakultě nestudovali. Chirurgické praktiky byly tehdy velmi různorodé a fakulta se snažila alespoň část z nich podřídit svému doзору. Chirurgové museli prokazovat, že byli řádně vyučeni jiným aprobovaným chirurgem, podrobili se na fakultě zkoušce a vykonali přísahu, že se nebudou vměšovat do léčení vnitřních nemocí vyhrazených jen doktorům medicíny. Podrobněji o problematice zdravotnických profesí a institucí v raném novověku srov. Svobodný P. – Hlaváčková, L.: *Dějiny lékařství v českých zemích*, Praha, Triton, 2004.

¹²³ *Varia medicinalia, chymica, collecta et conscripta a P. Remedio Prutky, franciscano missionario in Aegypto, Abyssinia et Russia*, nesignováno, pod označením s. s. 33. *Notata medica diversa pro usu P. F. Remedii Prutky, Ord. Minor. S. Francisci Reformator. Missionarii apostolici in Aegypto et Abyssinia*, sign. Vc 46; oba rukopisy uloženy v NK v Praze.

¹²⁴ Mezi konkrétní choroby, které Prutký jmenuje, patřily např. různé druhy hnisavých zánětů (*cancrena, putredo*), vředy (*ulcera defluentia, homo corpore ulcerosus paralyticus*), horečnaté stavy (*diurnus morbus febrium*) a další onemocnění jako úplavice (*albus fluxus*) a průjem (*diarrhoea*), typická pro chudé oblasti s nedostatkem hygieny.

léky (např. *purgativa*, *corrosiva*, masti apod.), jež se podle Prutkého spolu s knihami, liturgickými předměty a věcmi osobní potřeby vešly při odchodu do Etiopie do šesti velkých beden. Místní obyvatelé, prostí lidé, hleděli na lékařské umění misionářů s velkým obdivem:

*„Incolae tractabiles, magis mansveti aliis locis, praecipue dum a missionariis sublevaban//tur medicinis, multas animo gratuito adferebant victualium elemosynas, tota concurrebat a longinquis provincia salutis, subsidia a missionariis petentes. Omnes quasi satisfacti redibant curabanturve divina assistente gratia a suis langvoribus.“*¹²⁵

Díky vyhlášenému lékařskému umění se františkánským misionářům podařilo dosáhnout důležitého předpokladu pro úspěšnost při sklizni duchovní – velké oblíby nejen u místních arabských vládců, ale i tureckých správců země. Sám prefekt Římař byl přijímán při cestách do Horního Egypta Turky i koptskými křesťany s velkou láskou a také dotazován na stavbu dalších hospiců.

Někdy se v misionářských relacích dozvíme také podrobnosti o složení stravy misionářů, která především při cestách po Blízkém východě nebyla pestrá. Často se skládala jen ze sucharů (*panis biscoctus*) nebo rýže a téměř nepoživatelné vody, které bylo v oblasti nedostatek. Prutký se o jídle, jeho složení a nedostatku zmiňuje jen v případě nějakých dlouhých cest, které vedly v Egyptě téměř vždy po poušti:

*„Qvia parum alimoniae habuimus, carne toto tempore privati modico pane biscocto, modico riso ac aqua foetida vermibus plena contentari debuimus, aquam foetentem a longe olfaciendo per strophium bibere oportuit, vermibus in labia percutientibus, et licet in bibendo summam nauseam causabat et interne viscera commovebat, tamen sapere debebat, ob ingentem aestum ac calorem inexplicabilem sitim patiebamur [...]“*¹²⁶

Chudá, nedostatečná strava a závadná voda způsobovala misionářům četné zdravotní problémy, nejčastěji nejrůznější druhy nevolnosti a průjem. Můžeme bez

¹²⁵ *Itinerarium* I, 35-36.

¹²⁶ Prutký, R.: *Relatio Itineris in Aethiopiam. S. Pietro in Montorio: 15. Dec. 1756*, in: *SC Etiopia, Arabia*, vol. 3 (1721-1840), fol. 354^v, AP.

nadsázky tvrdit, že několik let jejich misijní práce v Egyptě bylo tvrdou zkouškou jejich tělesné odolnosti. Útrapy lidského těla v neobyčejně krutých podmínkách při cestě na velbloudu nehostinnou egyptskou pouští Prutký líčí těmito slovy:

„[...] *ideo dum in meridie ad requiescendum stitimus, ob vivacem adurentem solis aestum tota natura aegrotans videbatur, maxime ex eo, quia die ac nocte durante desertorum itinere sedendum erat in camelis, quorum miserrimus gressus totum agitabat corpus, dolores maximi omnium membrorum specialiter spinae dorsi causabantur, collumque quasi ruptum, omnes nervi ac artus ita dolent, quasi studiose rumperentur, magisve mortificatio, quam sublevamen sentitur non aliter, quamsi in tormentis inexplicabilibus homo agitaretur [...]*“¹²⁷

Rovněž zajímavé jsou zmínky o ošacení, které také patří neodmyslitelně k úplnému vykreslení každodenního života misionářů. Františkáni vystupovali v civilním oblečení, nikoliv jako řeholníci, aby nebyli příliš nápadní, a vydávali za lékaře. Protože v Egyptě panuje po větší část roku nesnesitelné vedro, bylo jejich nejčastějším oděvem tkaninové roucho a lehké střevíce.

Poměrně klidný průběh Prutkého pobytu v Horním Egyptě, který byl bohatý na cesty spojené s výzkumem tamních památek a charitativní činností místnímu obyvatelstvu z širokého okolí, byl však koncem května r. 1751 vystřídán nečekaně dramatickými událostmi, jež mohly Prutkému a jeho dvěma kolegům přinést aureolu mučednické smrti a nadlouho ochromit další postup misí v Horním Egyptě. Zatímco předchozí děje bylo nutno ponejvíce rekonstruovat na základě nepřímých pramenů, o vzniku a vývoji spiknutí Koptů (*haeretici orientales*) proti katolickým misionářům v Girze podává podrobné svědectví sám Prutký v kapitolách 82. *De persecutione missionariorum* a 83. *De judicando missionariorum delicto ac mortis sententia*. Epické, dramaticky vystavěné líčení zajetí v době kázání, bití, věznění, rozsudku smrti naboděním na kůl s následně překvapivým osvobozením, proložené přímou řečí hlavních aktérů, patří k nejdějovějším pasážím *Itineraria*. Jsou to také v I. díle jediná místa, jež dávají čtenáři možnost přímého vhledu do každodenního

---

¹²⁷ *Tamtéž*, fol. 351.^v

života misionářů v hornoegyptském městě, do jejich praktické pastorační činnosti, ale také velmi otevřeně rozkrývají nitro člověka v kritických životních situacích.

Příslušníci koptského kléru během května r. 1751 chystali v tajnosti spiknutí proti svým katolickým konkurentům v Girze a využili při této příležitosti návštěvy místodržícího (sandžaka) ve městě, jenž přijel vybírat roční dávky. Podařilo se jim podplatit některé vysoce postavené muslimy ve městě, kteří před místodržícím misionáře těžce obvinili:

„[...] missionarios fore perturbatores civium, in eorum domo sibi extruxisse ecclesiam cum variis sanctorum ac crucifixi figuris contra Alcorani vetitum, campanis pulsando fore gentem iniquam, seducentem populum pessimaeque fore famae solitos loqui solos solis cum mulieribus, quod maximum mahomethanis crimen ac ignominia, utendo sacramento paenitentiae pro facinoribus, illecebris ac impudentiis conversantes mulieribus, plurima perversa practicando imaginabilia.“¹²⁸

Dne 30. května 1751 byli křesťanští misionáři přepadeni uprostřed oslav svatodušních svátků třemi janičáry poslanými místodržícím. Kromě bratra Remedia, jenž se po odsloužení mše věnoval ošetřování nemocných, byl ve františkánském hospici přítomen Paolo d'Agnona,¹²⁹ který měl zrovna kázání, a Martin Lang, jenž se právě vrátil od nemocného. Misionáři byli zbiti pěstmi do krve, svázáni k sobě dohromady řetězem, upevněným kolem krku. Byli vláčeni polonazí městem, vystaveni posměchu davu, palčivému slunečnímu žáru, trápeni hladem a žízní. Na vlastní kůži zakusili nesnesitelné podmínky vězení pro zločince. Na druhý den byl jejich případ projednáván v kolegiu čtyř znalců práva a dne 2. června 1751 vynesl soudce (*kaimakan*) „nad Franky,“ jak byli katoličtí misionáři v tamějších končinách hanlivě nazýváni, následující trest smrti:

„Hac nostra praesenti recepta subito jubebitis Francos deambulare per civitatis plateas nudos ligatis a tergo manibus, accensis picis facibus ac sufficienter in spectaculum populi conductos et

---

¹²⁸ *Itinerarium* I, 444.

¹²⁹ Paul d'Agnona patřil tehdy již k nejzkušenějším misionářům. V postavení prefekta egyptských a etiopských misí vystřídal 6. prosince 1751 Jakuba Římaře z Kroměříže.

*adustos versus eorum domum conducetis, ibique ante eam duos impallabitis, unum in partes dissecturi. Eodem tempore totam illorum destructuri domum et hoc in summa velocitate!*¹³⁰

Svým nečekaně pevným postojem, heroickým klidem a odhodláním dovršit své dílo slavnou mučednickou smrtí zarazili misionáři své žalobce a přinutili je radikálně změnit rozsudek. Soudce se domníval, že za jejich neochvějností a stálostí ve víře se skrývá jakási tajemná zkáza, jež by mohla následovat po stížnosti evropských vládců na sultánově dvoře v Konstantinopoli. Náhlou proměnu jeho chování Prutký lapidárně hodnotí těmito slovy:

*„Factus ex accusatore perorator, inimico amicus ac persecutore advocatus, mortis sententiam in gratiam permutandam.“*¹³¹

Soudce si postupně uvědomoval, jaký je skutečný záměr katolických misionářů, a při poradě o jejich osudu s místodržícím použil správný příměr, když označil františkánské řeholníky za dervíše:¹³²

*„Hi tres Franci sunt daruisch, id est monachi sancti et pauperes, a quibus nihil sperandum, potius mori quam unum medinum pro sua dare parati sunt liberatione.“*¹³³

Osvobození misionářů bylo dále podpořeno velkým sročením lidu na tom místě, kde odsouzení na smrt očekávali mnoho hodin svůj ortel, a jeho okázalým vyjadřováním přízně katolickým misionářům. Strach z propuknutí lidového povstání a tajemné noční vidění soudce a místodržícího přispěly tedy ke zcela nečekanému obratu ve vývoji celé situace. Muslimský soudce se přiklonil na jejich stranu, stal se prý dokonce ke zlosti koptských kněží přítelem ve františkánském

¹³⁰ *Itinerarium* I, 450.

¹³¹ *Tamtéž.*

¹³² Kláštery nacházíme i v islámu. Podobně jako v křesťanském světě, tak i v islámu vznikly duchovní řády. Původně samostatní dervišové se sdružují pod vedením představeného – šejka – k asketickému spoluzití. Viz Heller, J. – Mrázek, M.: *Nástin religionistiky*, Praha, Kalich, 2004, s. 252.

¹³³ *Itinerarium* I, 451-452.

hospici. Situace ve městě se uklidnila a misijní činnost v Girze se tak mohla vrátit do starých kolejí.¹³⁴ Tolik vlastní Prutkého podání těchto událostí.

Napětí v oblasti vnímal velmi bedlivě prefekt Jakub Římař z Kroměříže, sídlící v misijním ústředí v Káhiře. Pomohly mu v rozhodování o vyslání misionářů do Etiopie, o něž mezitím v dopise z 18. října r. 1750 požádal sám etiopský císař Jasu Addiam Saggad (Iyasu II.).¹³⁵ Dopis v řeckém jazyce¹³⁶ byl Římařovi doručen 24. května r. 1751 skrze zvláštního císařova posla, etiopského jáhna, jménem Micaíl Eleu Filatano. Po překvapivě zdárném vyústění perzekuce misionářů Římař dlouho neváhal a rozhodl se vyslat do „*zcela pustého etiopského království*“ Remedía Prutkého a Martina Langa,¹³⁷ jimž svůj úmysl oznamuje v listě, který oba misionáři obdrželi 8. července 1751. Ti bez dlouhých okolků vyrazili 11. července do Achmímu a odtud do Káhiry, kam dospěli 30. července 1751. Tam se k nim se po návratu z Jeruzaléma připojil Antonio d’Aleppo jako vynikající znalec východních jazyků. Římaře musela o jeho volbě přesvědčit především odvaha, s jakou první dva misionáři vzdorovali nedávným těžkým útrapám, fyzickým i psychickým. Remedius Prutký je v dekretu vydaném Římařem 24. srpna. 1751 jmenován superiorem, tedy viceprefektem etiopské misie.¹³⁸ Všechny tři misionáři

¹³⁴ Z mnoha různých dokumentů Kongregace je zřejmé, že františkáni v Girze museli vytrpět více perzekucí, než je tato, o nic méně nelítostných.

¹³⁵ V Etiopii vládl v letech 1729-1753. Byl synem Yasu Baccaffa Saggada. Císař doslova žádá o „*vyslání mistrů či znalců rozličných umění a věd*“ (*magistri artium, capaces variarum scientiarum*).

¹³⁶ Jeho znění v latině Prutký parafrázuje v kapitole I. dílu *Itineraria*. V italském překladu jej uveřejnil Somigli di S. Detole, T.: *La francescana spedizione in Etiopia del 1751-54*, in: Archivum Franciscanum historicum (dále AFH), 1913, s. 131-132. Na listu byl arabský nápis odesílatele a adresa určené v italštině: *Reverendissimo P. Presidente di Terra Santa*. Etiopský císař se totiž domníval, že misie v Egyptě ještě v té době podléhala Kustodii Svaté země. Dopis se dostal do rukou viceprefektovi Svaté země P. Felixovi de Grignasco, který jej předal dále prefektovi františkánských misí v Egyptě J. Římařovi.

¹³⁷ Martin Lang po pronásledování a útrapách v Girze těžce onemocněl. Padesát dní trpěl nevolnostmi, průjmem a úplavicí. J. Římař se o něj velmi obával, aby na náročnou cestu nezemřel. Dokonce navrhol, že se vydá do Etiopie místo něj, ale v tom mu zase zabránil jeho pokročilý věk. O komplikacích s Langovým zdravotním stavem při cestě z Horního Egypta do Káhiry a před odchodem karavany z Káhiry do Suezu viz *Itinerarium I*, 456-457. Římařův deníkový záznam o této události je velmi dojemný. Svědčí o velkém odhodlání, obětování misionářů jednoho pro druhého a pro Krista a rovněž o rozhodném postoji ve vypjaté situaci: „*P. Martinus erat nimium disfactus et nolebam eum mittere timendo, ne moriatur in itinere, sed cepit lacrymare, unde ad suas lacrymas ipsum dimisi et exiverunt extra Cajrum ad locum dictum Berke, ubi congregatur caravana.*“ *Diurnalia*, s. 107. Po návratu z etiopské misie Lang odjel kvůli zhoršujícímu se zdravotnímu stavu do mateřské provincie. Zemřel ve Znojmě r. 1759 ve věku 49 let.

¹³⁸ NA Praha, ŘF, inv. č. 2070, kart. 64.

jsou zde oficiálně pověřeni novým, velmi obtížným posláním a vysoce jsou vyzdvihovány jejich charakterové vlastnosti, pro něž byli vybráni:

„Hinc quantum nobis ex alto conceditur, pro hac missione operarios destinamus, qui vices nostras unde supplendas, vigilem curam hujus populi habeant, videlicet RR. PP. Martinum, Remedium et Antonium, quos morum gravitate fervidoque animarum zelo praeditos experimento didicimus, missionarios denominavimus.“¹³⁹

15. srpna Římař informuje Kongregaci o celé situaci a ta si ještě žádá vysvětlení některých okolností: proč císař jasně nesděljuje, že je nakloněn ke konverzi, proč píše v řeckém jazyce a proč si přeje znalce řemesel? Prefekt obratem odpovídá, že se císař bál, aby se jeho dopis nedostal do rukou Turkům, poukazuje na potřebu lidí, kteří ovládají nějaká praktická řemesla, zvláště pak medicínu. Kongregace s konečnou platností souhlasí až v dopise ze 3. března roku 1752. Odchodem všech tří misionářů z Káhiry se uzavírá první velká etapa v životě misionáře Remedie Prutkého, misijní služba v Horním Egyptě.

Další jeho osudy vedené snahou pokusit se znovu, po marných předchozích pokusech františkánů, jezuitů a kapucínů vnést katolickou víru do Etiopie, jsou již námětem II. dílu *Itineraria*.¹⁴⁰ Jen ve zkratce dodejme, že po úmorné cestě se trojice misionářů dostala zdárně na císařský dvůr v Gondaru, kde působili jako lékaři a zůstali tam pouze tři čtvrtě roku. Koncem r. 1752 byli nuceni Gondar opustit, protože koptští kněží se bouřili a hrozili panovníkovi exkomunikací. Přes Dahlácké ostrovy, Hodejdu, Mokku a Cejlon dopluli do Puduččéri, francouzské kolonie ve východní Indii. Zde se Prutký zdržel do října r. 1753, na zpáteční cestě se zastavil na ostrovech Mauritius, Réunion a Madagaskar.¹⁴¹ Po návratu do Prahy

¹³⁹ *Tamtéž.*

¹⁴⁰ Díky anglické komentované edici II. dílu *Itineraria* pořízené Arrowsmithem-Brownem, J., H. – Pankhurstem, R.: *Prutky's travels in Ethiopia* a studiím věnovaným misijním působením v Etiopii a později v Rusku jsou další životní osudy Prutkého poměrně dobře známy. Viz např. Somigli di S. Detole, T.: *La francescana spedizione in Etiopia del 1751-54*, in: AFH, 1913, s. 131-132, Ryšavý, R.: *Die Reformatenmission in Russland unter dem Missionpräfecten P. Remedius Prutký, O. F. M. (Mitte 1766 - 24. April 1769)*, in: AFH 27, 1934, s. 179-223.

¹⁴¹ Prutký je vůbec prvním Čechem, který se dostal do Etiopie (Habeše) r. 1752, stanul na ostrově Mauritiu (Maskarénách) r. 1753 a na Madagaskaru r. 1754.

odcestoval do Vídně, kde se osobně setkal s manželem Marie Terezie Františkem I. V lednu 1755 odjel znovu do Egypta a usídlil se v Káhiře. Po roce byl požádán, aby v Římě pomohl uklidnit spory benátského konzula s egyptskými Kopty. Když svůj úkol splnil, byl na přání císaře ustanoven vojenským kaplanem florentské legie, s níž se účastnil sedmileté války (1757-1763). Po válce se opět vrátil k misijní práci. Roku 1765 byl poslán do Ruska jako představený petrohradské misie a strávil v této funkci čtyři roky. V roce 1769 byl ze země vypovězen, protože se postavil nařizení carevny Kateřiny II. o správě misí. Zemřel 9. února r. 1770 ve františkánském klášteře Santa Croce ve Florencii.

4. *De Aegypto, Palaestina et Galilaea*. Literárněvědná studie k I. dílu *Itineraria*

4.1 Úvod

Literatura cestopisného charakteru v českých zemích 17. a 18. století není zcela prozkoumána. Poznání její žánrové diferenciaci, literárněhistorické zhodnocení v kontextu předcházející bohaté humanistické tradice naší cestopisné literatury, interpretace z literárněvědných hledisek na základě důkladné ediční, a překladové práce a další interdisciplinární výzkum se teprve rozvíjí.¹⁴² Nejvýznamnější cestopisná díla tohoto neméně plodného období starší české literatury zůstávají dosud v rukopisech, popř. v podobě starých tisků, a tudíž v úplnosti nepoznána, přestože by jejich znalost znamenala velké obohacení našich vědomostí nejen o žánrové skladbě latinské literatury 17. a 18. století v českých zemích a o genologické typologii cestopisu tohoto období, ale měla by i

¹⁴² Z edic a překladů pro 17. stol. připomeňme výbor z cestopisů, deníků a listů: Polišínský, J. a kol.: *Česká touha cestovatelská. Cestopisy, deníky a listy ze 17. století*, Praha, Svoboda, 1989; nebo *Jak starí Čechové poznávali svět. Výbor ze starších českých cestopisů 14.-17. století*, ed. Tichá Z., Praha, Vyšehrad, 1985. Z nedávné doby uveďme např. edici *Deníku rudolfinského dvořana. Adam mladší z Valdštejna 1602-1633*, edd. Koldinská, M. – Mařa, P., Praha, Argo, 1997. Významnější ediční počín pro období 18. stol. z posledních let představuje komentovaný latinsko-český soubor listů Karla Slavička SJ: *Listy z Číny do vlasti a jiná korespondence s evropskými hvězdáři (1716-35)*, ed. Kolmaš, J., Praha, Vyšehrad, 1995 a český překlad *Deníku z cesty do Nizozemí v roce 1705 Kryštofa Václava z Nostic*, ed. Kubeš, J., Praha, Scriptorium, 2004. Soustředěnější pozornost byla a je věnována hlavně cestovním šlechtickým deníkům (Z. Hojda, M. Koldinská, J. Kubeš, P. Mařa, J. Pánek) a památkům, tzv. štambuchům (M. Ryantová) z období baroka, které jsou interpretovány jako historický pramen v širokém slova smyslu – s velkou výpovědní hodnotou k dějinám každodenního života na cestách, k rekonstrukci aspektů životního stylu světa šlechty barokní doby. Literárněvědné hledisko se při interpretaci cestopisné literatury v 17.-18. stol. (po r. 1620) zatím spíše opomíjelo. V současnosti probíhá práce na kritické edici Prutkého *Itineraria* (J. Förster, I. díl; M. Dospěl, II. díl) a souboru listů jezuitů uložených v českých archivech (P. Zavadil, autor diplomové práce *Misionáři z české řádové provincie Tovaryšstva Ježíšova v Brazílii a jejich listy do vlasti: kritická edice a překlad latinských listů misionářů, dochovaných v českých knihovnách a archivech; bio-bibliografické medailóny jednotlivých misionářů*, Praha, Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, 2000). Příkladem interdisciplinárního uchopení tematizace Egypta a Orientu v českých cestopisech je třísvazková ediční řada *Čeští cestovatelé v Orientě a v Egyptě*, jejíž první část vyšla pod názvem *Mezi houfy lotrův se pustiti... . České cestopisy o Egyptě 15.-17. stol.*, ed. Storchová, L., Praha, SET OUT, 2005. Velmi široký záběr měla mezinárodní interdisciplinární konference *Cestopisy v novověku* konaná v r. 2003. Zaměřila se především na okruh otázek kulturněhistorických, filologických a literárněvědných spojených s cestováním a cestopisnou literaturou ve střední Evropě raného novověku. Viz sborník z konference *Itineraria Posoniensia*, edd. Frimmová, E. – Klecker, E., Bratislava, Historický ústav slovenskej akadémie vied, 2005.

neocenitelný význam pro řadu jiných oborů. Na tuto skutečnost upozorňoval mimo jiné přední český znalec barokní literatury Z. Kalista před více než šedesáti lety.¹⁴³

Česká literární věda se zabývala systematicky starším obdobím vývoje cestopisu – až do poč. 17. stol. Podnětná je zejména stať E. Petru: *Staročeský cestopis z hlediska genologického*,¹⁴⁴ v níž autor sleduje genezi a diferenciaci tohoto žánru od středověku až po jeho rozmach v renesanci. Pozdější, pobělohorské období až do konce 18. století leží zatím literárními vědci opomenuto. Na tomto poli stále pokračuje heuristická a ediční práce a bude ještě nějaký čas trvat, než se dočkáme syntetického pohledu na celé období starší české literatury. Cestopisná literatura je více zkoumána historiky a dílo chápáno jako pramen a historický dokument zatím bez většího zřetele na jeho určitý umělecký a estetický účinek. Chybějí výklady o problémech poetiky cestopisu, literárněteoretických a genologických otázkách, příp. intertextových vztazích speciálně pro období raného novověku. Metodologicky je v tomto směru velmi podnětný teoretický úvod slovenského literárního vědce Z. Klátika *Problémy poetiky cestopisu* v monografii *Vývin slovenského cestopisu*.¹⁴⁵

„Literárny druh, ktorý sa utvára v literárnohistorickom procese, predstavuje [...] poetickú štruktúru. Preto je nevyhnutné pri určovaní obsahu pojmu vziať do úvahy všetky zložky štruktúry a ich vzájomný vzťah, systém, v ktorom sú usporiadané a v ktorom jedine tvoria určitý organický celok“ (s. 30).

Z teoretických závěrů zde formulovaných vycházíme při interpretaci misionářova *Itineraria*, avšak jsme si vědomi jistých omezení, neboť se v našem případě nejedná o cestopis čistě umělecký. V našem filologickém bádání, popř. ediční praxi stále více převažuje jednostrannost pohledu, zaměření na jednu složku literárního díla, a tou je téma, informace o objektivním světě. Mluví se někdy o analýze v širokém

¹⁴³ Kalista, Z.: *Cesty ve znamení kříže. Dopisy a zprávy českých misionářů XVII.-XVIII. věku ze zámořských krajů*, Praha, Evropský literární klub, 1941, s. 20.

¹⁴⁴ Petru, E.: *Staročeský cestopis z hlediska genologického*, in: Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Philologica 46, 1982, s. 7-18.

¹⁴⁵ Klátik, Z.: *Vývin slovenského cestopisu*, Bratislava, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1968, s. 5-61.

slova smyslu, jako by se tím rozuměl pojem interpretace. Jako by se zapomínalo na to, že spolehlivost dokumentárního základu cestopisu a dalších forem cestopisné literatury, jednoho ze žánrů dokumentární literatury (vedle životopisu, črty, reportáže apod.) není až tak důležitá a že pro celkové hodnocení je rozhodující také literární hodnota díla, kterou vytváří autorským subjektem transponovaný dokumentární fakt v celkové struktuře díla.¹⁴⁶

V Německu se v posledních dvou desetiletích výrazně změnila situace, počet studií k tématu cestopisné literatury stoupl a tento žánr se dostal více do centra pozornosti literární vědy. Také zde se uvádí, že byla nedostatečně prozkoumána poetologická složka cestopisu, její konstituující a diferencující rysy a další literárněhistorické nebo literárněsociologické aspekty vývoje žánru.¹⁴⁷ Raněnovověké cestopisy jako předmět výzkumu jsou i zde málo probádanou oblastí, především ve srovnání s chápáním cestopisů jako pramenů historiografie, která se zabývá zejména historickým a kulturněhistorickým obsahem. Německá literární věda již definovala problémové okruhy, na něž by se měla orientovat, a v metodologii se zde prosazuje přístup genologický a topický.¹⁴⁸ Podnětný je i další badatelský postoj k cestopisům, který v Německu od 80. let minulého stol. prosazuje M. Harbsmeier, totiž jejich interpretace z hlediska dějin mentalit. Na cestopisy nechce pohlížet jako na prameny k popisovaným zemím nebo doklady literární fantazie jejich autorů, ale jako svědectví o myšlenkovém světě jejich autorů a nepřímo také mentality země svého původu. Cestopisy je možné podle Harbsmeira zkoumat jako „*způsob nedobrovolného kulturního sebeředstavení výchozí kultury.*“¹⁴⁹

---

¹⁴⁶ Týž, s. 30.

¹⁴⁷ Brenner, P., J.: *Der Reisebericht in der deutschen Literatur. Ein Forschungsüberblick als Vorstudie zu einer Gattungsgeschichte*, Tübingen, Niermeyer, 1990, kap. *Theorie, Methodologie und Geschichte des Reiseberichts*, s. 13.

¹⁴⁸ Viz např. tyto studie: Bremer, E.: *Spätmittelalterliche Reiseliteratur – ein Genre? Überlieferungssymbiosen und Gattungstypologie*, in: von Ertzdorff, X. – Neukirch, D.: *Reisen und Reiseliteratur im Mittelalter und in der Frühen Neuzeit*, Amsterdam – Atlanta, Chloe, Beihefte zum Daphnis; Bd. 13, 1992, s. 329-355; Neuber, W.: *Fremde Welt im europäischen Horizont. Zur Topik der deutschen Amerika-Reiseberichte der Frühen Neuzeit*, Berlin, Erich Schmidt Verlag, 1991.

¹⁴⁹ Harbsmeier, M.: *Reisebeschreibungen als mentalitätsgeschichtliche Quellen. Überlegungen zu einer historisch anthropologischen Untersuchung frühneuzeitlicher deutscher Reisebeschreibungen*,

V našich knihovnách a archivech zůstávají v rukopise zejména itineraria českých františkánů svatováclavské provincie Jakuba (Josefa) Římaře (1682-1755), Václava (Remedia) Prutkého (1713-1770) a Kristiána Schneidera (1742-1824), působících v misiích v Egyptě, popř. v Etiopii během 18. století.¹⁵⁰ Misijní dílo českých františkánů je ve srovnání s jezuitou skromnější, pokud jde o počty misionářů.¹⁵¹ Jejich práce je však pozoruhodná, pokud jde o dosažení jejich postavení v hierarchii řádových misii,¹⁵² místa, kam se jim podařilo proniknout a o nichž jako jediní Evropané ve své době podávali svědectví,¹⁵³ a v neposlední řadě také z hlediska důkladného literárního zpodobení těchto cest, jež má

---

in: *Reiseberichte als Quellen europäischer Kulturgeschichte*, edd. Maćzak, A. – Teuteberg H., J., Wolfenbutterl, Herzog August Bibliothek, 1982, s. 1.

¹⁵⁰ Římař, Josef (Jakub): *Itinerarium missionum apostolicarum Orientalium Aegypti, Aethiopiae seu Abyssinae [...] conscriptum a R. P. Jacobo Rzarz de Cremsirio, Ord. Minor. [...]; qui [...] obiit aetatis suae physicae 73, religionis vero 55*, NK Praha, sign. Re 13; Římař, Josef (Jakub): *Diurnalia*, SK, Praha, sign. DE IV 5; Schneider, Kristián: *Kurze Lebens- und Reisebeschreibung eines Blinden mit verschiedenen Anmerkungen vom Christian Schneider, Franziskaner Ordenspriester böhmischer Provinz (OSF)*, Neuhaus, 1821. Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, sign. AR 8; Schneider, Kristián: *Adnotationes in Aegyptum*, Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích, odd. rukopisů a starých tisků ve Zlaté Koruně, sign. I JH 9. Z další cestopisné literatury františkánů i jiných řádových spisovatelů, kteří byli buď českého původu, anebo alespoň příslušníky českých řádových provincií bychom chtěli upozornit např. na dílo františkána Amada Hermanna, zachycující cestu českých kapitulářů na kapitolu do Říma r. 1679 i samotný průběh kapituly. Rukopis nazvaný *Itinerarium Romanum* je uložen v NK, sign. s. s. 43. Odborné i laické veřejnosti jsou stále prakticky neznámé následující tyto staré rukopisy a tisky z období 17.- 18. stol.: Milan, J. SJ: *Missio Asophiensis et Saganrokensis*, NK, sign. MS VIII H 75; Solik Cantius, Joannes OFM: *Fasciculus myrrhae in campis Palestinae collectus: seu sacrorum locorum ibidem existentium (prout nunc sunt) brevi methodo descriptio*, Brunae, 1716; pětidílný německy psaný cestopis *Peregrinus in Jerusalem. Fremdling zu Jerusalem. Oder: Ausführliche Reiss-Beschreibung, worinnen P. Angelicus Maria Myller, Ordens der Diener Unser Lieben Frauen, Böhmischer Provinz, Prag 1729-1732*, jehož autorem je Angelicus Maria Myller, příslušník české provincie řádu servitů, SK, sign. AT XIVa rovněž další tištěné a rukopisné prameny, zvláště např. jezuitských autorů (J. Hostinský, Ignác Tirsch aj.).

¹⁵¹ Studie Grulichy, R.: *Der Beitrag der böhmischen Länder v závěrečném přehledu přináší 24 jmen příslušníků české františkánské provincie vedle 113 jezuitů a 10 příslušníků ostatních řádů (servitů, theatinů)*, s. 183-187.

¹⁵² Jakub Římař – apoštolský vikář, prefekt františkánských misii v Horním Egyptě a Etiopii v letech 1737-1751. Stejného postavení dosáhl i příslušník české františkánské provincie sv. Václava Bruno Veit mezi roky 1765-1772. Remedius Prutký – viceprefekt pro Etiopii, prefekt pro Petrohrad a přílehlé provincie (1766-1769), Kristián Schneider – prefekt egyptské misie v letech 1779-1781. Charakteristiku a historický vývoj úřadu egyptského a etiopského prefekta misii (*praefectus missionum*) v letech 1630-1792 podal Manfredi, G. OFM v monografii *La figura del „Praefectus Missionum“ nelle Prefetture d’Egitto-Etiopia e dell’Alto Egitto-Etiopia affidate ai Frati Minori: (1630-1792)*, Cairo, Edizioni del Centro francescano di studi orientali cristiani, 1958.

¹⁵³ Např. zprávy o některých oblastech Arabského poloostrova, dnešní Eritreje, Etiopie, území při úžině Bab el Mandeb, ostrovech Madagaskar, Mauritius, Réunion aj. Prutký je vůbec prvním

nezanedbatelný význam kulturněhistorický. Latinsky psaná itineraria prvních dvou misionářů jsou velmi obsáhlá, soudě podle dosavadního zájmů badatelů z oboru egyptologie, arabistiky, afrikanistiky, geografie aj. velmi ceněná především pro svoji dokumentární povahu.¹⁵⁴ Zaslouží si proto právem naši pozornost, jež by měla přispět k poznání a zhodnocení těchto textů také po stránce literárněvědné.

4.2 *Imitatio Christi*

Vedle vlastních cestopisných i jiných děl misionářů je třeba vyzvednout a ocenit rovněž osobu autora a podat jeho charakteristiku jako obecného dobového typu. Tyto cesty nebyly humanistickou kratochvílí kavalírů či jednorázovým vykonáním diplomatického poselství, ale směřovaly k naplnění celoživotního poslání, nezřídka dovršeného mučednickou smrtí. Postavy misionářů vzbuzují respekt svým silným charakterem, energií, odhodláním a pevností při překonávání všech obtíží, jež jejich cestu a misijní práci nutně provázely. Vystupovali velmi často jako žadaní odborníci v mnoha technických, přírodovědných, lékařských a dalších oborech.¹⁵⁵ Psali listy, cestovní deníky, relace či obsáhlejší itineráře, ale i další různorodou odbornou literaturu, sloužící nejen k jejich misijní práci; ovládali řadu jazyků, včetně jazyků exotických oblastí, do nichž směřovali. Svými morálními kvalitami, odbornými znalostmi, širším rozhledem a často překvapivě hlubokým zájmem o poznávané země, jejich kultury a s nimi svázané reálie se nesporně zařazují mezi nejvýznamnější postavy zemí svého původu, šířící

Čechem, který se dostal do Etiopie (Habeše) r. 1752, stanul na ostrově Mauritiu (Maskarénách) r. 1753 a na Madagaskaru r. 1754.

¹⁵⁴ Dosavadní sekundární literaturu o Prutkém, popř. Římařovi pečlivě shrnul, chronologicky uspořádal a zhodnotil ve své diplomové práci Dospěl, M.: *Etiopie 18. století v latinském Itinerariu*, s. 10-17.

¹⁵⁵ O významu českých misionářů, jezuitů, františkánů, karmelitánů a theatinů v 17. a 18. stol., včetně jejich přínosu pro jednotlivé vědecké obory viz Grulich, R.: *Der Beitrag der böhmischen Länder*, s. 157-178.

evropskou vzdělanost v jiných kulturních sférách.¹⁵⁶ Ze svých cest vytěžili kus živé literatury, osobního svědectví. Její tvar a obsah pramenil z bezprostředního dotyku s lidmi a s prostředím, jemuž se učili díky dlouhodobému kontaktu porozumět a uchopit v jeho celosti. Přibližovali obraz leckdy neznámého a pozoruhodného světa tak, aby byl srozumitelný nejen jejich následovníkům.¹⁵⁷ Svoji životní poutí a horlivou činností vystupovali jako skutečná *exempla virtutis*, příklady vybízející k napodobování, k probouzení zápalu pro apoštolskou činnost. Osobnost misionáře Prutkého jako hlavní postavy díla skutečně místy nese rysy ideálního misionáře jako prototypu a vzoru pro ostatní. Zvláště pasáže o neochvějně touze po aureole mučednické smrti a líčení pocitů odsouzence na smrt v závěru I. dílu *Itineraria* působí v tomto ohledu opravdu exemplárně. Životní osudy energického misionáře, zahrnující bezpočet přestátých útrap pro Krista, budou znovu a znovu inspirovat čtenáře k zamyšlení, co mu pomáhalo pokračovat na jeho obtížných cestách ve zvoleném poslání „*apoštolského muže*“ přes všemožné překážky dál, prakticky až do jeho smrti. Jednou z možných odpovědí na tuto otázku, kterou si pokládal nejen sám editor jeho díla, ale položil ji k zamyšlení i současným Prutkého spolubratrům – františkánům, je misionářovo úsilí o dokonalost, silná a radikálně pojímaná spiritualita, tedy intenzivně prožívaný duchovní a náboženský život ve smyslu úplného následování a napodobení Krista (*imitatio Christi*).¹⁵⁸ Je zde patrná identifikace misionáře s plným připodobněním sv. Františka ke Kristu *cestou spoluutrpení z lásky k němu, cestou zřeknutí se sama sebe a velkorysého odevzdání*

¹⁵⁶ Srov. Kalista, Z.: *Čechové, kteří tvořili dějiny světa*, Praha, Garamond, 1999, s. 183-191. Kalista při ocenění významu „*dobyvatelů Zámorí*“ akcentuje ze svého pohledu oboustrannost významu a prospěchu misií. Misionáře tak chápe jako osobnosti obohacující evropskou kulturu duchovní a hmotnou, s. 186. K otázce střetu různých kultur při misiích a recipročním charakteru tohoto procesu viz dále např. Wright, J.: *Jezuité. Misie, mýty a dějiny*, Praha, BB/art s.r.o., 2006, s. 76-77.

¹⁵⁷ Jezuitský misionář Ignác Tirsch SJ (1733-1781), chomutovský rodák, např. zanechal unikátní a velmi názorný pramen k flóře, fauně a k životu domorodých obyvatel Mexika a Dolní Kalifornie: *Codex pictoricus Mexicanus* (60.-70. léta 18. stol). Dílo doprovodil 47 dokumentárními barevnými kresbami tzv. koloniálního baroka.

¹⁵⁸ V odkazu a zbožnosti sv. Františka z Assisi se však podobný výraz (it. *imitare Cristo*) neobjevuje. Vždy jen slovo *seguire*, tedy ne „napodobovat“, ale „následovat ho“, „jít za ním.“ Mluvíme tedy v pojetí františkánské spirituality o následování dobrého pastýře nebo také o rytířském charakteru Františkova následování. Viz Cincialová, L., M.: *Františkův Kristus*, s. 5. Dostupné na webových stránkách Institutu františkánských studií <http://web.katolik.cz/ifs/>.

*se ukřižovanému Pánu.*¹⁵⁹ V tomto smyslu bychom měli chápat i úvodní motto disertační práce, vybrané z Prutkého cestovní relace o etiopské misii: „*Qui nos persequitur, ipsum Christum persequitur.*“

Nebyl však dosud vysloven jeden z hlavních požadavků kladených na úspěšného misionáře. A. Prosperi při promyšlení svého konceptu barokního člověka – misionáře akcentuje zrod nové osobnosti formované moderní otázkou propagandy, jíž je vlastní „*umění zatajovat, schopnost přizpůsobit se funkčně posluchači, využívat sílu a vychytralost.*“ Z toho pak vzniká jeho výstižně formulovaný obraz misionáře moderní doby:

*„Pod rouškou kazatele se utvářela nová osobnost mnoha tváří, ukryvající v sobě zárodek budoucnosti, jakýsi intelektuál s širokým okruhem zájmů, znalec umění komunikace (vizuální, ústní i tištěné), prorok, etnolog, spiklenec, vyzvědač, rozvraceč zavedeného řádu, mistr umění zmocnit se svědomí člověka a řídit jej podle svých úmyslů. Misionář ovšem nesledoval egoisticky osobní úspěch, ale triumf království Božího, jenž ospravedlňoval veškeré použité prostředky.“*¹⁶⁰

Umění diplomacie, být obratný a chytrý v jednání ostatně Prutký osvědčil při mnoha konfliktních situacích¹⁶¹ a právě pro tuto schopnost spojenou s vynikající jazykovou kompetencí si jej velmi považovali habsburští panovníci, kteří jej po návratu do Evropy přijali k audienci. Císař František I. si jej později vybral do hodnosti vojenského kaplana florentské legie.

¹⁵⁹ *Tamtéž*, s. 8. Autorka dokladuje své myšlenky citáty z děl Tomáše z Celana: „*Boží muž František se naučil nehledat své, nýbrž myslet především na to, co žádá spása bližních. Nade všechno si však žádal odpoutat se a být Kristem. Proto usiloval především o to, aby se odříkal všeho pozemského, aby pozemský prach nerušil klid jeho Ducha. Vůči světské hřmotnosti se stal necitlivým, celou vnitřní silou ovládal své smysly a svá hnutí, aby zůstával svobodným jen pro Boha.*“

¹⁶⁰ *Barokní člověk a jeho svět*, ed. Villarri, R., Praha, Vyšehrad, 2004, s. 185.

¹⁶¹ V listopadu r. 1756 např. pomáhal v Římě jako již známý a zkušený misionář dohadovat urovnání sporů mezi benátským konzulem žijícím v Káhiře a koptskou náboženskou komunitou.

4. 3 Otázka genologická

Rukopis Prutkého *Itineraria* (927 stran kvartového papíru) se obsahově dělí na dvě části podle místa dění. První část (481 stran, 85 kapitol) má nadpis *De Aegypto, Arabia, Palaestina et Galilaea* a pojednává o misionářově pobytu a zkušenostech v Egyptě, Arábii a Svaté zemi před odchodem do Etiopie. Druhá část (446 stran, 82 kapitol) nese název *De Abyssinia et Indiis Orientalibus* a líčí misionářovu cestu do Etiopie a návrat z tohoto obtížného a nebezpečného posláním přes Indii a kolem Afriky do Evropy. Tato druhá část zaujala Richarda Pankhursta, profesora Institutu etiopských studií v Addis Abebě, jako cenný, avšak dosud málo známý pramen k etiopské historii. Po návratu do Anglie se postaral spolu s překladatelem J. H. Arrowsmith-Brownem o již zmiňovaný anglický komentovaný překlad druhého dílu Prutkého *Itineraria*, který vyšel r. 1991 nákladem anglické geografické společnosti The Hakluyt Society. Oba díly podávají svědectví o dvou odlišných cestách, dvou různých světech a jsou obsahově i formálně ucelené. Podle našeho názoru je možné se jimi zabývat samostatně a rozбором prvního dílu přinést některé relevantní poznatky, směřující k nastínění podstatných rysů tematiky, způsobu výstavby a jazyka jeho cestopisného díla. Až rozbor celkové struktury může však platnost některých závěrů stvrdit definitivně.

Itinerarium není jen obšírnou relací,¹⁶² tedy pouhou zprávou o misionářových cestách, působení a výsledcích misijní činnosti v několika zemích. První díl se tak skutečně na první pohled jeví, charakter cestopisu po úvodních stránkách ztrácí. Počáteční dvě kapitoly v rukopise chybí, nedozvídáme se tak bohužel nic o okolnostech, které cestu do Egypta provázely. S Prutkým se setkáváme až v Alexandrii a první úplná kapitola, jež zaujme výrazně epickým charakterem (*Caput V. De ulteriori via versus Magnum Cairum*), podává popis cesty po Nilu z Alexandrie do Káhiry. Poté je líčení dalších cest přerušeno a

---

¹⁶² Prutký je autorem několika dochovaných rukopisných krátkých relací, uložených v archivu Kongregace, které v hlavních rysech podávají výsledky jeho misijní cesty do Etiopie. Viz Grulich, R.: *Der Beitrag der böhmischen Länder*, s. 144.

následuje pásmo ucelených, chronologicky a také tematicky seřazených kapitol, podávajících v širokém, panoramatickém záběru systematický obraz země – administrativní členění země a popis provincií (5-8), politické zřízení Egypta pod osmanskou správou a složení jeho vojska (11-17), popis staroegyptských památek (18-22), přírodní ráz země, rostlinstvo a živočichy (23-28), charakteristiku koptské církve, církve Řeků a Židů (40-52, 65-66), výklady o islámu, proroku Muhammadovi a tureckých zvycích (53-64). Následuje několik jednotlivých kapitol o egyptském klimatu či o karavanách. Toto pásmo přerušují dvě delší samostatné cestovatelské digrese – popis cesty na Sinaj (33-38) a do Svaté země (71-81). Na závěr je ve dvou kapitolách podrobně podán průběh pronásledování misionářů v Horním Egyptě, jejich odsouzení na smrt a osvobození (82-83). I. díl je zakončen kapitolou o pozvání a cestě do Etiopie a seznamem, vypočítávajícím 484 měst, městeček a vesnic na cestě z Egypta do Etiopie.¹⁶³

Z tohoto hlediska je rovněž zajímavé všimnout si kompozice této části cestopisu, jež výrazně přispívá k dramatickému napětí a celkovému vyznění díla. *Itinerarium* začíná vykreslením nebezpečné plavby po moři v blízkosti ústí Nilu a zklidněním misionářova nitra při pohledu na zelenou krajinu kolem řeky. Po pásmu výkladových kapitol v klidném tónu a dvou cestovatelských digresí následuje pro čtenáře šok v podobě dramatického líčení perzekuce misionářů v Girze a jejich odsouzení na smrt, které vyústilo ve šťastný konec.

Prutkého deskripce je často prováděna s překvapivě důslednou akribií, takřka podle jednotného plánu s uváděním bezpočtu faktických údajů, názvů, etymologií jmen, výpočtů, zeměpisných souřadnic a jiných číselných údajů či citací z odborné literatury. Dílo získává rysy encyklopedické pokladnice informací nejrůznějšího rázu o Egyptu či naučného pojednání o současnosti a historii této země pořízeného na základě studia odborné literatury a jeho korekce přímou zkušeností vycházející z vlastního zkoumání. Starší autory píšící o Egyptě Prutký

---

¹⁶³ Druhý díl *Itineraria* dodržuje takřka ideálně symetrickou strukturu cestopisu, odhlédneme-li od dalšího líčení misionářových cest po Evropě a znovu do Egypta a od přídatku o působení v Rusku. 22 % klasické trojdílné struktury představuje cestu do Etiopie, 44 % je věnováno výkladovým pasážím a 24% líčení cesty zpět.

cituje sice sporadicky, to však neznamená, že by nebyl s problematikou dobře seznámen. Z textu vyplývá jeho znalost čtených blíže neurčených historických a přírodovědných knih. Konkrétně cituje hlavně bibli, především v souvislosti s osudy biblických postav v Egyptě. Při deskripci egyptských měst vychází z akt starověkých koncilů a uvádí jména biskupů a jejich účast na koncilech. Jeho podání historie a geografie Egypta je nejčastěji podloženo citáty z Hérodota, Plinia Staršího, Seneky, arabského učence Abulfedy (1273-1331), neznámého koptského historika Viktora a dalších. Dále projevuje znalost relací svého nedávného předchůdce v Egyptě, významného misionáře, cestovatele a archeologa C. Sicarda SJ (1676-1726). Několikrát také cituje jezuitu a polyhistora A. Kirchera SJ (1602-1680).¹⁶⁴

Při promýšlení kompozice díla je patrný autorův ohled na čtenáře. Zjevný je zájem na metodickém řazení informací tak, aby byl výklad logický, vnitřně skloubený a ucelený. Vybírá informace důležité, upozorňuje na ně předem a odkazuje na jejich následné zpracování v dalších kapitolách. *Itinerarium* není deník z cest, chaotický záznam dojmů a skutečností, jakým je částečně dílo J. Římaře. Mělo pomoci Prutkého následovníkům pochopit tuto cizí zemi a orientovat se v ní na základě co možná nejpřesnějších informací. Egypt (zvláště Horní Egypt) byl od r. 1697 důležitým místem působení františkánů, mezi nimiž měli čeští františkáni významné postavení,¹⁶⁵ a proto se potřeba napsat dílo tohoto charakteru jistě sama nabízela. Na základě všech těchto znaků i dalších rysů, které budou podány v průběhu dalšího výkladu, je velmi pravděpodobné, budeme-li uvažovat o misionářově snaze uchopit cizí kraje podle dobové metody *ars apodemica* (*prudencia peregrinandi, Reisekunst, Art of Travel, art de voyager*), teorii cestování jež se rozvíjela v 17. a 18. století a „*předem strukturovala pohled cestovatelů na cizinu, organizovala dobové vědění na základě prostorových logických schémat a*

---

¹⁶⁴ K jednotlivým autorům a pramenům blíže v komentáři k českému překladu. O vztahu Prutkého k pramenům viz dále v podkapitole 4.5 *Sine experientia nihil sufficienter sciri potest*. Přístup k poznávání starověkých památek.

¹⁶⁵ Viz Lemmens, L.: *Geschichte der Franziskanermissionen*, s. 22, pozn. 29.

*předurčovala takto i finální podobu cestopisného díla.*¹⁶⁶ Dlouhá literární tradice tzv. apodemik (z řec. *αποδημεω* – cestovat, být na cestách) zaznamenává velký rozmach už koncem 16. stol. Od té doby vycházely v Evropě v několika vlnách (v letech 1571-1620, 1661-1720, 1781-1800) různé spisy, které přehledně vypočítávaly nejen to, čeho si má člověk na svých cestách všimnout, ale i udílely rady, jak správně cestovat, chovat se na cestách při styku s lidmi, jak nejlépe pozorovat cizí krajinu a písemně zaznamenat výsledky tohoto pozorování. Do konce 18. stol. vzniklo kolem tří set podobně zaměřených děl. Jejimi zakladateli byli Hieronymus Turler, Hilarius Pyrckmair a Theodor Zwinger.¹⁶⁷ Všichni vycházeli z učení významného francouzského humanistického myslitele Pierra de la Ramée (Petrus Ramus, 1515-1572), skvělého reformátora vědy, matematika a logika, kritika scholastického aristotelismu, který na konci 60. let přednášel na basilejské univerzitě. Autoři raných apodemik patřili k jeho žákům nebo stoupencům tzv. ramistické deduktivní metody. Cestování chápali jako doplněk ke vzdělání a podávali více či méně složitá schémata, vycházející ze čtyř Aristotelových příčin

---

¹⁶⁶ Srov. Storchová, L.: *Ars apodemica (Umění uchopit a popsat „cizí“ kraje)*, in: Dějiny a současnost, 4/2003, s. 10-12. Pojem propracoval pro německou historiografii od 80. let minulého stol. Stagl, J.: *Apodemiken: Eine räsionierte Bibliographie der reisetheoretischen Literatur des 16., 17. u. 18. Jh.*, Paderborn, Schöningh, 1983; Stagl, J.: *Die Apodemik oder „Reisekunst“ als Methodik der Sozialforschung vom Humanismus bis Aufklärung*, in: *Statistik und Staatsbeschreibung in der Neuzeit*, Paderborn, Schöningh, 1980, s. 131-204; Stagl, J.: *Ars apodemica. Bildungsreise und Reisetheoretik von 1560 bis 1600*, in: *Reisen und Reiseliteratur im Mittelalter und in der Frühen Neuzeit*, hrsg. von Ertzdorff, X. und Neukirch, D., Amsterdam – Atlanta, Chloe. Beihefte zum Daphnis; Bd. 13, 1992, s. 142-189; Stagl, J.: *Geschichte der Neugier. Reisekunst 1550-1800*, Wien, Böhlau, 2002.

¹⁶⁷ Hieronymus Turler (nar. v Drážďanech - † asi 1602) zveřejnil svůj traktát *De peregrinatione et agro Neapolitano libri II.*, Strassburg v r. 1575, Hilarius Pyrckmair (pocházel snad z Landshutu, o jeho životě víme málo) krátce nato r. 1577 vydal v Ingolstadtu spis *Commentariolus De Arte seu vera peregrinandi ratione*, v něm poprvé použil slovo „apodemický.“ Nejvýznamnější z této trojice je bezesporu Theodor Zwinger díky svému rozsáhlému dílu *Methodus Apodemica* [...] z r. 1577, Basilej, které bylo uznáváno až do konce 18. stol. Mezi další významná apodemika se řadí např. Meier, A.: *Methodus describendi regiones, urbes et arces, et quid singulis locis praecipue in peregrinationibus homines nobiles ac docti animadvertere, observare et annotare debeant* [...] nunc primum in lucem edita per M. Albertum Meierum, etc., Helmstadii 1587. O dva roky později následovala anglická verze: *Certain briefe, and speciall instructions for gentlemen, merchants, students, souldiers, marriners etc.* Delší apodemickou předmluvu obsahuje i výše jmenovaný pětidílný cestopis Prutkého současníka Myllera, A.: *Peregrinus in Jerusalem*. Srov. stručnou charakteristiku tohoto díla v kontextu poutních cest do Svaté země v raném novověku v knize Harbsmeiera, M.: *Wilde Völkerkunde. Andere Welten in deutschen Reisebeschreibungen der Frühen Neuzeit*, Frankfurt – New York, Campus Verlag, 1994, s. 132-135.

(*causae*), podle nichž by měl cestovatel cizí země poznávat. Vliv tohoto diskurzu se po zevrubném rozboru ukazuje velmi nápadně v mnoha směrech právě u Prutkého cestopisného díla.¹⁶⁸

a/ schémata apodemických spisů jsou různě modifikovaná a strukturovaná. Nabízí se v tomto případě srovnání se schematizací titulu *Itineraria*, v němž autor předznamenává jistý základní apodemický koncept, jemuž se hodlá při poznávání cizí reality podřídit. Je dodržen i požadavek na způsob vedení výkladu v některých deskriptivních kapitolách. Patrná je snaha začínat výklad od místních jmen, uvádět jejich staré i nové podoby, popř. etymologii, připomenout ve výkladu význačné osoby (především křesťanské biskupy), spojené s danými lokalitami, stanovit přesnou zeměpisnou polohu popisovaných míst a obrátit pozornost zvláště na pamětihodnosti.

b/ misionář Prutký byl věrný i apodemické instrukci nezaměřovat se na všechny jednotliviny, objekty nebo zážitky, s nimiž se na cestách setkal. Kromě vylíčení obecných charakteristik země deklaruje svůj neutuchající zájem na vyhledávání a literárním ztvárnění pozoruhodných skutečností, zvláštních fenoménů a kuriozit (*curiosa, visu ac scitu digna, notatu digna, memorabilia, insignia*), jež jsou vnímány jako zcela odlišné od chápání Evropanů např. takto:

„*Res visu curiosa magis dum circa projectam panis partem plurimae volitando se congregant* [...]“¹⁶⁹

„Kuriózní situace nastává, když se jich mnoho [ptáků] shlukne kolem vrženého kousku chleba.“

„*Omnem adhibendo diligentiam in mirabilioribus perscrutandis, maxime septimo Augusti, dum completa fuisset Nili diffusio, per totam Aegyptum plurimae curiositates, joci, saltus, clamores cum*

¹⁶⁸ Dodejme, že Prutký necituje žádný apodemický spis, jímž by se při literárním ztvárnění svých cest mohl řídit.

¹⁶⁹ *Itinerarium* I, 25. Latinské citáty z *Itineraria*, ilustrující některé zde podávané myšlenky, překládáme do češtiny pro snazší orientaci čtenáře.

*musica Turca cernuntur, de quibus alio in capite acturus uti et de solemni bassae ingressu 28. Augusti, magno cum applausu celebrato.*¹⁷⁰

„Snažím se vynaložit veškerou pili při vyhledávání pozoruhodných věcí. Především 7. srpna, když vrcholilo rozvodnění Nilu a po celém Egyptě bylo vidět velmi mnoho zajímavostí: radovánky, tance, veselí doprovázené tureckou hudbou, o nichž hodlám pojednat v jiné kapitole, podobně jako o velkolepém pašově příjezdu 28. srpna, oslavovaném s mohutným potleskem.“

Přitom je třeba obdivovat jeho schopnost porozumět různorodým věcem, proniknout do jejich podstaty a přiblížit do nejmenších detailů méně známé jevy z rozličných oblastí lidské činnosti či např. podstatu tamních přírodních úkazů (např. chemický proces při zpracování přírodní suroviny natronu, princip egyptských líhni na kuřata, fáze stoupání a ubývání Nilu, klimatické poměry v Etiopii aj).

c/ apodemické zdůraznění viděného před slyšeným, vlastní zkušenosti, autopsie, empirie, hladu po pravdě se objevuje již v titulu *Itineraria* a v textu je několikrát explicitně akcentováno slovy: „*tuto zkoušku jsem provedl osobně,*“ „*já sám jsem to viděl,*“ „*vlastní zkušeností jsem však zjistil, že to není pravda.*“ Podrobněji se touto problematikou budeme zabývat v podkapitole 4.5 *Sine experientia nihil sufficienter sciri potest....*

d/ od cestovatelů se požadoval sběr materiálu. Prutký se pilně držel i této instrukce. Během cest si pořizoval nákresy sakrálních staveb, plánky. Pokud našel čas, opisoval si hieroglyfy nebo řecké nápisy ze starověkých egyptských památek („[columnis] *repletis geroglyphicis elegantibus, quae ob brevitatem temporis delineare nequivi,*“ p. 139// „[sloupy] jsou plné krásných hieroglyfů, které jsem nemohl vzhledem k nedostatku času zakreslit.“) Snad můžeme i u Prutkého dokázat požadované vedení si deníku jako kostry pro budoucí cestopis. Sepsání díla tohoto druhu patnáct let po uskutečnění cesty s tolika přesnými číselnými údaji (mírami,

---

¹⁷⁰ *Tamtéž*, 33-34.

zeměpisnými souřadnicemi apod.) by bez něj nebylo možné. Na existenci deníku poukazují i některé vlepené strany menšího formátu s poznámkami k památkám napsané méně čitelným a v rychlosti provedeným písmem.

e/ dodrženo je i doporučení vyhledávat lidi ze všech vrstev, vést s nimi rozhovory („*Noveram ego certum mercatorem, Scheraibi nominatum* [...]“, pp. 56-57// „Poznal jsem jistého kupce, jménem Scheraibi“), pozorovat fungování institucí – viz např. detailní líčení průběhu prodeje nemovitostí v divanu v kap. 17 nebo výklady o náplni práce úředníků turecké správy a příslušníků armády v kap. 11-17.

f/ naši domněnku o vlivu apodemik podporuje konečně i převažující objektivismus podání, „suchý styl“ vyprávění v naivní snaze uchopit v úplnosti svět, podat v rubrikách jeho jednotliviny a v neposlední řadě také již zmiňovaná systematická a pregnantnost popisů včetně uvádění číselných údajů.

Hlavní není jen čistě informační a metodická hodnota díla, i když na ni klade autor důraz především. Ucelené výkladové kapitoly jsou zasazeny do dějového rámce líčícího cestu Prutkého na misijní působiště a v díle nalezneme stylistické a kompoziční prostředky, jež signalizují autorovy vyšší ambice. Ve struktuře *Itineraria* je přítomno rovněž výrazné autorské vidění reality, které není dáno jen jistým výběrem faktů. Nechybějí ani zážitky, citové prožívání a stavy mysli vypravěčského subjektu, jež jsou v určitých momentech vysunuty do popředí, v mnohém dílo ozvláštňují a přispívají k vyššímu uměleckému a ideovému záměru, jak bude ukázáno dále. Všechny tyto uvedené skutečnosti se podílejí na genologické charakteristice Prutkého *Itineraria* – cestopisu s převahou deskriptivních, naukových pasáží s tendencí k metodičnosti, enumerativnosti a encyklopedismu podle vzoru dobové apodemické literatury. Protože však autor popsal i své další životní osudy v Evropě po svém druhém návratu z Egypta a v jeho dokončení mu zabránila až nenadálá smrt (na konci autografu byl rukou neznámého spolubratra dopsány další osudy Prutkého a přidán dodatek o jeho

misijním působení v Rusku – viz kap. 5.1 *Ediční poznámka*) spis jako celek tematicky osciluje na pomezí cestopisné a memoárové literatury.

I přes převažující popisně-statický ráz I. dílu Prutkého *Itineraria* nalezneme kapitoly nebo některé pasáže dynamičtější – výrazně epické vyprávění o dramatickém průběhu cesty (plavba po rozbouřené mořské hladině při ústí řeky Nilu, dobrodružná výprava do nitra pyramid a na jejich vrchol aj.) či velmi plastický, literárně zdařilý, smyslově názorný popis dějů a jevů okolního světa, jenž opět překvapí svojí živostí, dynamičností a širokou perspektivou vidění světa (popis pašova průvodu při nástupu do úřadu, lidových slavností spojených s otevíráním Nilu, prodeje nemovitých majetků a vesnic v pašově paláci apod.). Nejen Prutkého popisy památek a měst, ale i průběhu nejrůznějších dějů a procesů jsou velmi detailní. Je až překvapující, jak mohl františkánský misionář tak přesně zachytit běh některých krátkodobých událostí působících téměř na všechny lidské smysly. Realita v jeho podání není vnímána jen povrchním zrakem, je třeba ocenit Prutkého pozorovací talent a důslednost při literárním zpracování:

„[...] *curiosos velocitatis manuum producendo jocos, alias agyrta dictas; altissime in aerem ovo, minuta pecunia aut magno projiciendo globo, admiranda velocitate indistinctim capiunt. Quandoque ovum super caput cadunt, abs ruptione apprehendunt ac a spectantibus plurimum lucrantur pecuniae. Alii cum diversis colludunt animalibus saltus producendo; animalia a natura sibi contraria, ut canem, gatum, simiam conducentes, unum animal alteri insidendo. Alii vivos gestant serpentes diversissimi coloris, longos et magnos, quorum aliqui quasi basilisci aut dracones pedum quatuor ad modum lacertarum in manus involvunt, intra sinum deportant, hinc inde per corpus collocant, admirationem aut potius praestigii modum causant.*“¹⁷¹

„[...] předvádějí se rukama zvláštní, žertovně rychlé kousky, jinak zvané *agyrta*; do velké výšky házejí vejce, drobné mince nebo velkou kouli a s obdivuhodnou rychlostí to neobvyklým způsobem chytají. Někdy jim padá vejce na hlavu, kde ho chytají, aniž by ho rozbili, a od diváků za to dostávají velmi mnoho peněz. Jedni si hrají s rozličnými zvířaty a předvádějí skoky. Přivádějí zvířata od přírody rozdílná, jako je pes, kohout a opice, přičemž jedno zvíře sedí na druhém. Druzí nosí dlouhé a velké živé hady nejpestřejších barev, z nichž někteří vypadají jako bazilišci nebo draci. Dosahují

---

¹⁷¹ *Tamtéž* I, 95.

délky čtyř stop, podobně jako ještěrky se zavínají v rukách; strkají je za oděv či dávají kamkoliv na tělo. Vzbuzují údiv, nebo spíše jsou nástrojem různých kejklířských kousků.“

V úvodních kapitolách se objevuje velmi výstižné a živé zachycení rychlého sledu prvních dojmů cizince, jeho zmatenosti a dalších prchavých okamžiků obvyklých na cestách do islámských zemích, jako jsou shon a hádky obyvatel při přistání lodi u břehu, rvačka o zavazadla, neobyčejný zájem domorodců o cestovatele:

*„Vix eo appullimus, anchora projecta ut muscis navis nostra impleta fuerat Mahometanis, medio nudis, laceris, deportare solentibus res adventantium uno de loco in alium, quorum quivis primum ingredi sollicitus majoris lucri gratia. Tanta inter cooriuntur rixae, contentiones ac clamores se invicem injuriantes, uti gati et canes circa unum os se mordentes, tres, quatuor rem contendunt deportare unam, ut Europeo linguam non intelligenti de vita periclitari videantur, licet raro aut nunquam ad verbera descendant. Exinde ego patriae nesciendo morem, summe confusus, cernendo meas e navi res deferre a litigantibus, dubius, an singula recepturus,? haerebam.“*¹⁷²

„Jen co jsme přirazili ke břehu a spustili kotvu, už se jako mouchy slétli na naši loď mohamedáni, zpola nazí a rozedraní, kteří mají ve zvyku přenášet zavazadla přijíždějících z místa na místo. Každý z nich se strachoval, aby se dostal do lodi co nejdříve kvůli většímu zisku. Strhla se mezi nimi taková hádka, řevnivost a křik, jako když se kočky a psi hryžou o jednu kost. Tři nebo čtyři se snažili odvléci jednu věc. Evropanovi, který nerozumí jejich řeči, by se mohlo zdát, že bojují o život, ačkoli se k bití uchylují jen zřídka nebo nikdy. Byl jsem z toho celý zmatený, protože jsem neznal místní zvyk. Když jsem uviděl, že hádající se lidé odnášejí pryč všechna má zavazadla, pochyboval jsem, zdali je ještě všechny do jednoho shledám.“

Motivicky je dílo založeno na několika kontrastních představách, jež jako návratné motivy vystupují opakovaně do popředí a svoji reflexivní povahou myšlenkově konstruují obraz cizího světa v díle. Představa, která v díle dominuje, je vystavěna na kontrastu mezi bývalou slávou prvních křesťanů, pouštních otců v Egyptě a lítostí nad stavem, spíše úpadkem křesťanů v historickém pohledu, konkrétně tedy stavem koptské církve, koptských křesťanů nebo koptských mnichů

---

¹⁷² *Tamtéž* I, 16-17.

v době misionářova putování. Vyjádření kontrastů *křesťané/heretici* a *dávná sláva/úpadek křesťanů* je příznačné pro autora, křesťanského poutníka – misionáře, jenž na svých cestách krajinou hledá a registruje stopy křesťanského života, vnímá tedy situaci křesťanů v Egyptě a stav křesťanských památek. Egypt poměřovaný jeho optikou je dále zemí barbarů, „mohamedánů“ – nevěřících (*infideles*), kteří podobni vlkům ohrožují víru a život křesťanů (viz další protiklad *christiani/mahomethani*). Dávná sláva rozkvětu křesťanské víry a pouštních poustevníků je nenávratně pryč. Kláštery jsou ohrožovány téměř každodenními loupeživými nájezdy hord arabských vetřelců, spolu s křesťanskými kostely jsou z velké části rozbořené a počet mnichů žijících v nich se neustále zmenšuje. Situace je o to tíživější, že nepočtení křesťané žijí podle Prutkého v „heretické zaslepenosti.“ I na toto poznání reaguje velmi emotivně duše poutníka:

*„Unum est hodie cordis dolore considerandum, tanta Christianorum ruinata domicilia Mahometanorum adventu, fidei Christianae odio funditus destructa, sola hinc inde prominentia rudera, inexplicabilem Christianorum cladem amore Christi Jesu, quasi omnium trucidatorum incolarum cernendi imprimunt, deplorabile demonstrant exitium animo, ultima etiam fidei Christianae scintilla bonorumve morum extincta dolorose cernitur.“*¹⁷³

„Jedno je třeba nyní poznamenat s bolestí v srdci. Po příchodu mohamedánů bylo zbořeno mnoho křesťanských domů. Byly zničeny z nepřátelství ke křesťanské víře, jen tu a tam vystupují trosky. Vyjadřují nevýslovnou pohromu křesťanů, všech zavražděných obyvatel z lásky k Ježíši Kristu, ukazují duši zkázu hodnou oplakávání. Lze rovněž s bolestí pozorovat, že vyhasla také poslední jiskra křesťanské víry a dobrých mravů.“

Nebo na jiném místě můžeme číst toto:

*„Versus nord datur mons Nitri, qui olim ab innumeris incolebatur eremitis, intuenti animo Christiano non modicum causans dolorem ac compassionem tam florida deserta ammodo cernere abs hominum consortio derelicta.“*¹⁷⁴

---

¹⁷³ *Tamtěž* I, 22.

¹⁷⁴ *Tamtěž* I, 147.

„Směrem na sever se tyčí hora *Nitri*, která byla kdysi obývána nespočetnými poustevníky. Když na ni hledí křesťan, vyvolává to u něj nemalou bolest a soucit, když vidí, že tolik kvetoucí pouště jsou dnes opuštěné, bez lidského společenství.“

Pohnutí misionářovy duše odpovídá výběr téměř básnických jazykových prostředků v rovině stylistické: např. oxymorón – *florida deserta*, přirovnání – *paupercula gens [...] in medio luporum consistens*, citově zabarvená slova – *pauperculus* nebo metaforické obrazy – *ultima etiam fidei Christianae scintilla bonorumve morum extincta dolorose cernitur*. Přítomnost uvedených příkladů rétorických ozdob a slovních hříček vůbec v jazyce Prutkého je zcela pochopitelná. Musel jich mít v zásobě jako duchovní – kazatel celou škálu, kterou využíval při kompozici kázání za účelem docílit vynalézavosti a získat si početné obecenstvo.

Zcela potvrzen je tím v případě Prutkého *Itineraria* podstatný znak logiky a sémantiky cestopisů, jak jej stanovil M. Harbsmeier¹⁷⁵ na základě analýzy cestopisu Afanassije Nikitina do Indie (1466-1472), provedené r. 1926 ruským formalistou Nikolajem Trubeckým.¹⁷⁶ Duální nebo binární základní vzorec mezi kategoriemi „my“, „zde“ na jedné straně a „oni“, „tam“ na straně druhé se zde realizuje jako protiklad mezi křesťany a heretiky nebo nevěřícími. Druhým nosným motivem je kontrast mezi dávnou slávou Egypta s jeho paláci a nynější zkázou, poboženými památkami a ruinami, k němuž se dostaneme v podkapitole o Prutkého přístupu k poznávání starověkých památek.

Jak jsem ukázali, autor popisuje i úzkostlivé nálady a stavy svého nitra a vytváří tak jistou atmosféru s estetickým vlivem na čtenáře. Osoba autora – vypravěče není tedy zcela odsunuta do pozadí, ačkoliv tvůrčí subjekt nemá velký prostor k uplatnění vzhledem ke zvolenému záměru díla.¹⁷⁷ Najdeme zde přímou

¹⁷⁵ Harbsmeier, M.: *Reisebeschreibungen als mentalitätsgeschichtliche Quellen*, s. 3.

¹⁷⁶ Trubeckoj, N.: *Une oeuvre littéraire, le „Voyage au-delà des trois mers“*, in: *Etnographie*, tome LXXVI, č. 81-82, 1980.

¹⁷⁷ O pronikání osoby autora, výpovědi o sobě samém v polské literatuře doby renesance a baroka, včetně literatury cestopisného charakteru, viz Dziechcinska, H.: *Świat a człowiek w pamiętnikach trzech stuleci: XVI – XVII – XVIII*, Warszawa, Instytut badań literackich Polskiej akademii nauk, 2003. Velký přelom v nástupu pronikání subjektu a dominanci osobní výpovědi v cestovních denících vidí od prvních let 18. stol., dokladuje ji na mnoha příkladech vybraných ze staropolské literatury a chápe tento jev jako zásadní proměnu charakteru cestovních relací, s. 88.

autorovu výpověď o sobě, která se podává v já – pozici, momenty odkrývající emotivní stránku jeho já, autorův vnitřní svět. Obraz jeho nitra se rozkrývá v četných reflexích, anebo při nebezpečných situacích a zdolávání obtížných vnějších překážek v ryze dějových kapitolách:

„[...]ego vero meo cum consocio divinum precabamur Numen, donec rapacium fluctus undarum secunde evasimus grates referendo Altissimo, quia non sumus consumpti unius durante spatio miliaris Italici, nam totus in Boggas ingressus ac egressus quinque est miliarium. Dein Nilum ingressi, decurrentem alios in torrentes, agros humectantem, viridantia prata, herbas, varias cum arboribus plantas, hortorum similitudinem jucunde intuebamur Dei omnipotentiam meditabundi dillaudantes, cernendo antehac Alexandriae omnia sicca, putrida, a solis ardore quasi combusta. Hicce tamen uti paradisi virentia, singulis cum plantis ridentia antehac lassum recreabant prata animum.“¹⁷⁸

„[...]já jsem ale se svým společníkem prosil vůli Boží, dokud jsme šťastně neunikli dravé síle vln. Vzdávali jsme díky Nejvyššímu, že jsme nebyli zahubeni v úseku jedné italské míle. Celý vjezd *do Boggas* a výjezd z něj činí pět italských mil. Potom jsme se dostali na Nil, jenž stéká na okolní rozpálená pole, zelenavé louky, různé rostliny a stromy a přináší jim vláhu. S potěšením jsme pohlíželi na navzájem si podobné zahrady a přemýšleli o Boží všemohoucnosti a chválili ji, protože předtím jsme v Alexandrii viděli všechno suché, zvadlé a téměř spálené slunečným žářem. A zde bylo všechno zelené jako v ráji, rozesmáté louky s jednotlivými rostlinami osvěžovaly dříve znaveného ducha.“

V deskriptivních částech díla lze vysledovat jeho vlastní postoje k objektivní skutečnosti, to, jak ji v průběhu cesty hodnotí, co na nové skutečnosti obdivuje, s čím nepočítal a co jej zaskočilo, co má v úmyslu komentovat, jak on ji jako cizinec reflektuje.

Je známo, že zkušenost podávaná autorem – vypravěčem v cestopisných dílech je konfrontována s realitou jemu blízkou, tedy především domácí. Prutký předpokládá, že jeho dílo budou číst misionáři z různých evropských zemí, jimž se dostane delší přípravy v Římě a ponejvíce budou znát ráz této evropské země. Přirovnává proto pozorované skutečnosti k římským, italským nebo obecně

---

¹⁷⁸ *Itinerarium* I, 15-16.

evropským (jako příměr uvádí např. římské katakomby sv. Pankratia, věž v toskánské Pise, Boloni, podobu evropských měst a staveb – především klášter). Cizí krajinu autor nenahlíží očima svého domova, ale zcela výlučně, až na malé výjimky, z pozice Evropana. Je to pochopitelný doklad jeho univerzalistického postavení a myšlení jako příslušníka katolického řádu, do určité míry vyvázaného ze své vlasti, a tím také jeho evropského uvědomění, evropanství, projevující se ve specifickém způsobu pojmání odlišné kulturní reality. Toto pomocné „evropské hledisko“ mu však při výkladu nepostačuje. Např. při popisu Káhiry se ukazuje jako zcela nesouměřitelné, ať už při vnímání rázu celé egyptské metropole nebo jejích jednotlivých staveb, prostých domů nebo honosných paláců:

„Vix umbram Europae alicujus praefigurat metropolis neglecta a Turcis omni architectura. Ammodo ignorantibus quivis juxta proprium fabricat capricium, licet nunquam necessaria deficiant materialia [...]“¹⁷⁹

„Káhira stěží odráží podobu nějaké evropské metropole, protože Turci vůbec nedbali na architekturu. Dosud ji ignorují a každý staví podle vlastního rozmaru, ačkoli nikdy nechybí potřebný materiál.[...]“

Nabízí se na tomto místě otázka, do jaké míry je tedy misionář Prutký českým autorem a jeho dílo i jiných misionářů spojené s českými zeměmi a českým národem? Jistá spjatost autora s českým prostředím, jeho identifikace s rodnou vlastí je však i přes naznačené pochybnosti na první pohled zřetelná. Misionář na svůj původ vždy poukazoval tím, že se na listech a relacích podepisoval tak, že za své řádové jméno doplňoval slovo *Bohemus*, či označení *de Praga*,¹⁸⁰ nebo dokonce *Provinciae Bohemiae filius*. Při pozorném čtení rezonuje ohlas národního vědomí a vlastenectví v pasáži o příjezdu do Indie, kdy Prutký citlivě reaguje na přítomnost Němců, ale i Čechů (Pražanů) a Moravanů, kteří se tam dostali jako francouzští zajatci:

---

¹⁷⁹ *Tamtéž* I, 40-41.

„*Tunc conspicere licuit in littore plurimum incolarum concursum, felicem omnibus advenis congratulantium adventum, manibus more gentilium plaudendo, cantando, in altum saltando, summum excitabant strepitum, inter quos plures Boemice et Germanice inter se loquendo, lamentando: „O, nos, miseros, tanto jam tempore hic loci abs sacerdote nostrae experto linguae degimus [...]*“¹⁸¹

„Vtom bylo možné na břehu spatřit ohromný sběh obyvatel, kteří vítali šťastný příjezd cizinců. Tleskali rukama podobně jako pohané, zpívali, vysoko vyskakovali a vydávali mocný křik. Mezi nimi byl velký počet těch, kteří mezi sebou hovořili česky a německy a bědovali: „Ó, my ubozí, takovou dobu na tomto místě žijeme bez kněze [...].“

Uvádí zde dále, že se s nimi pokoušel rozmlouvat německy a česky, ale musel si na to pomalu zvykat, protože mu spíše na mysl přicházela slova arabská. O svém zaníceném patriotismu nás misionář přímo přesvědčuje v samém závěru *Itineraria*, kdy před dalším odjezdem do Egypta spěchá v září r. 1754 z Říma do Čech (*Bohemia, chara mea patria*), aby v Praze navštívil své přátele a příbuzné¹⁸² a u náhrobku sv. Jana Nepomuckého, patrona českého národa (*thaumaturgus Bohemiae*), ve svatovítské katedrále sloužil dvě mše za šťastný průběh a výsledek dalších misí v Egyptě.

Naznačenou otázku si kladl a řešil už Z. Kalista.¹⁸³ O citlivém národním vědomí katolických misionářů, jezuitů a františkánů a o jejich spjatosti s „českým národním životem v době barokní“ nijak nepochybuje, hájí je r. 1939 – ve vypjaté době ohrožení národa několika argumenty, někdy složitěji konstruovanými, avšak zčásti, jak jsme výše ukázali, přímo prokazatelnými v misijním a literárním díle

¹⁸⁰ K. Slaviček se na listech z Číny podepisoval vždy jako *Carolus Slaviček* a v jednom ze svých listů evropským hvězdářům vysvětloval zvláštnosti českého pravopisu u svého příjmení. Obhajoval tak svoji příslušnost k českému národu. Srov. Kalista, Z.: *Čechové, kteří tvořili dějiny světa*, s. 190.

¹⁸¹ *Itinerarium* II, 303.

¹⁸² Byl mezi nimi jistě i misionářův synovec Josef Octavian Prutký (1747-1814), pozdější opat Strahovského kláštera. Na svého strýce později vzpomíná těmito slovy: „[...] *mihi undecim annorum puero utroque parente orbato alter parens fuerit, de me sollicitus usque in finem vitae suae.*“ Z předmluvy J. Octaviana Prutkého k rukopisnému výtahu z *Itineraria: R. P. Remedii Prutky, Ord. Minor. S. P. Francisci Reformatorum, Provinciae Bohemiae alumni, per plures annos Aegypti, Abyssinae, seu Aethyopiae, aliarumque adjacentium regionum, deinde etiam Magnae Russiae Missionarii Apostolici [...]*, SK, sign. D A III 36, fol. 8^r.

¹⁸³ Kalista, Z.: *Čechové, kteří tvořili dějiny světa*, s. 188-190.

Remedia Prutkého. Vidí určitou paralelu mezi činností českých misionářů v zámořských zemích a mezi jejich šířením úcty k českým světcům (zvláště k sv. Janu Nepomuckému) v protireformační době. Nejprve vypočítává stopy kultu světce v zámoří, zejména v Mexiku, dále v jihoamerických provinciích, v Paraguay, Ekvádoru, Peru, Chile, a nakonec také v Číně a svoji úvahu zakončuje těmito slovy:

„Uvědomíme-li si, že [...] svatý Jan Nepomucký byl v době barokní kusem národního sebevědomí českého, nositelem slávy českého jména v očích domácích vlastenců i katolické ciziny, pochopíme, jak úzce spínala se tu misionářská činnost českých duchovních pionýrů XVII. a XVIII. století s jejich národním vědomím. [...] A nelze proto pochybovat, že české misionářské dílo v době našeho baroka bylo vskutku zasahováním ne pouze jednotlivců, nýbrž i národa jako takového do historie světové, že i tu jednali lidé, jejichž významnějších jmen jsme se dotkli shora, pod tlakem sil naplňujících celý národ, v tom především nezdolné a vítězně znovu a znovu pronikající české ctižádosti.“¹⁸⁴

4.4 *Stupidi Mahomethani et damnatus pseudopropheta. Postoj k islámu a Orientu*

Podívejme se podrobněji na Prutkého postoje k odlišným náboženstvím a jejich nositelům, především k muslimům, představovaným Turky a Araby. Tento výrazně antagonistický vztah daný dobovým pohledem a názorem křesťanského duchovního – misionáře 18. století je zřejmý již z prvních stránek *Itineraria* a vystupuje do popředí při každé zmínce o muslimech a o jejich víře.¹⁸⁵ Muslimové (*mahomethani*, „mohamedáni“) jsou chápáni především jako nepřátelé křesťanů a jejich víry, původci jejich zkázy v Egyptě. Prutký neopomíná připojit k zmínkám o nich, o proroku Muhammadovi a jeho učení krajně nelichotivé atributy a označení, které je zesměšňují, až hanobí (*lex porcilis, pseudopropheta, falsus propheta*,

---

¹⁸⁴ *Tamtéž*, s. 190.

propheta fatuus, Mahomed – coluber venenosus [...], maxime carnalibus imbibitus, [...] omnibus laxans habenas immunditiis). Urážky a zostouzení Muhammada zůstávalo v evropském prostředí běžným prvkem obecně sdílených postojů až do osvícenství.¹⁸⁶ Jako křesťanský poutník Prutký zakouší na vlastní kůži nenávisť *věrolomných, zlých národů a nepřátel křesťanské víry*. Chápe toto společenství jako protikladné svému myšlení a náboženskému přesvědčení zcela v intencích běžných stereotypů,¹⁸⁷ které v raném novověku žily a kolovaly v myslích Evropanů. Muhammad a jeho stoupenci jsou dále pojímáni a představováni jako sekta¹⁸⁸ (*opprobriosa secta Turcarum, secta Mahometica*) se všemi podstatnými znaky sektářství, jak je vnímáme z dnešního pohledu. Jejich základním rysem je osobnost zakladatele, představující absolutní autoritu, držící své stoupence násilím v zaslepenosti a v nepřetržité oddanosti. V lexikálně-sémantické jazykové rovině je Prutkého vyhraněný postoj k islámu a jeho stoupencům podtrhován slovy, jež jasně znamenají krajnost a úplnost perspektivy pohledu. Mezi ně patří použití totálních identifikátorů (*Mahomed – ruina universo orbi*), superlativů – vyjadřujících absolutní hodnocení stupně vlastnosti (*impiissima mahomethana secta, secta dissona honestati, plurimas deceptiones Mohamed excogitavit*) či jiných prostředků hyperbolizace vyjádření (*Mahomed – millenorum praesagium malorum, fatales natales eius*). Častým synonymem pro muslimy je u Prutkého výraz *infideles* – nevěřící. Je zřejmé, že se tímto označením podtrhuje falešná, bezbožná podstata islámu v dobovém pojetí, a ne význam „lidé bez náboženství,“ podobně jako je v jazykově českých památkách s tureckou tematikou užíváno pojmu *náboženství pohanské* či muslimové = *ateisté*.¹⁸⁹

¹⁸⁵ K tématu pohledu na islám a jeho nositele v období raného novověku v Evropě srov. např. Kropáček, L.: *Islám a západ. Historická paměť a současná krize*, Praha, Vyšehrad, 2002 a především Rataj, T.: *České země ve stínu půlměsíce*, Praha, Scriptorium, 2002.

¹⁸⁶ Kropáček, L.: *Islám a západ*, s. 38. O proměnách postojů k proroku Muhammadovi v 18. stol. viz např. Malvezzi, A.: *L' islamismo e la cultura Europea*, Firenze, Sansoni, 1956.

¹⁸⁷ K pojmu stereotyp a jeho obsahu v rámci kulturalistického přístupu viz Uhlíková, L.: *Kulturní stereotypy v etnologii a v dalších společenských vědách*, in: *Kultura – společnost – tradice I.*, Praha, Etnologický ústav AV ČR, 2005.

¹⁸⁸ Srov. Rataj, T.: *České země ve stínu Půlměsíce*, s. 235-236.

¹⁸⁹ *Tamtéž*, s. 237.

Na druhé straně musíme přiznat, že katolický misionář Prutký věnuje výkladu o historii islámu, biografii proroka Muhammada a hlavním bodům jeho učení náležitou pozornost na větší ploše. Chce podat tyto poznatky ve sledu několika výkladových kapitol pokud možno objektivním způsobem s cílem poučit čtenáře, i když setrvává na základním výchozím stanovisku, pojímajícím učení Koránu jako snůšku smyšlenek (*fatua figmenta, vanae Alcorani narrationes*) vytvořenou z křesťanství, judaismu a pohanských kultů s pomocí nestoriánského mnicha Sergia. Co mohlo být pro potenciální čtenáře z řad misionářů, kněží a řádových spolubratrů více zajímavé než právě teologické a církevněhistorické otázky týkající se jiné víry, jiného ritu. Prutký v těchto pasážích osvědčuje své důkladné vzdělání v oboru kontroverzní teologie, které nabyl v římské misijní koleji, a smysl pro systematický výklad vedený s didaktickým citem. Jeho podání rozdílů mezi oběma náboženstvími je poměrně přesné. Znalost arabštiny mu umožnila čtení Koránu v originále, z něhož Prutký také několikrát cituje. Nesprávně však například chápe muslimský pojem čistoty a pravý důvod rituálu omývání před modlitbou.

V pohledu katolického misionáře na Orientálce a orientální svět se přirozeně střetává ideál křesťanské etiky a výchovy s tradičním stereotypem kultu orientální tělesnosti a nevázanosti v chování. Existence tohoto rozporu a upozornění na jeho konkrétní projevy jsou explicitně artikulovány např. v kapitole o tureckých lázních (Caput LX. *De balneis Turcarum*):

*„Proinde in omnibus Orientis partibus castis a Nilo et mari cavendum oculis, ne etiam in domibus aquae vicinis e nudorum abs omni respectu utriusque sexus prostantium praesentia corporum Christianus puritatis laedatur animus.“*¹⁹⁰

„Proto ve všech částech Orientu vzdálených od Nilu a od moře je třeba, aby se mravně čisté oči vyvarovaly pohledu, aby také v domech blízko u vody nebyl křesťanský smysl pro cudnost ohrožován přítomností nahých těl obojího pohlaví, která se vystavují bez jakéhokoliv ohledu.“

---

¹⁹⁰ *Itinerarium* I, 306.

Autor často udílí rady a doporučení křesťanům nebo vůbec všem Evropanům, jak by se měli v určitých situacích chovat a čeho se vyvarovat. V další rovině líčí Araby a Turky jako kulturní barbary, mající podíl na celkovém rozvrácení a úpadku Egypta. Kritizuje především jejich lenost, zvyky, způsob života a nezájem o udržování egyptských památek (*vilitas ac malitia Mahomethanorum, gens Araba, abs studio [...] gnara*). I toto je příčinou subjektivizace autorovy výpovědi, emocionálního zjitření jeho nitra, vyjádření pohnutí až bolesti nad daným stavem. Na druhé straně je hluboce zaujat horoucím náboženským zápallem muslimů, s jakým se modlí a uctívají svého „zatraceného proroka,“ a klade jej do příkrého kontrastu s vlašností křesťanů ve víře. Islámské památky obdivuje a podává také jejich popis, všímá si na své cestě významných muslimských poutních míst a vypráví pověsti ze života uctívaných *santonů*, tedy jakýchsi „svatých muslimů,“ s jejichž působením byly spojeny četné zázraky. K dalším kladům, které Prutký u muslimů v Egyptě reflektuje a hodnotí, patří jejich *charitas* a *humanitas*, Tyto vlastnosti si podle jeho pozorování osvědčují navzájem a autor je u křesťanů v Evropě v takové míře nepoznal. Velkou část výkladu zaujímá podrobná a nezaujatá reflexe každodenního života Turků a Arabů, vhléd do jejich lidové kultury, k níž měli vždy, bráno alespoň evropskou perspektivou, františkáni blízko.¹⁹¹ Tato pozorování o obřadech spojených s pohřbíváním, o tureckých slavnostech, lázních, o oblékání žen a dalších skutečnostech byla napsána na základě těsného kontaktu s osmanskou a arabskou kulturou a jejími nositeli v Egyptě, styku a konverzací s nimi ([...] *noveram aliquem Arabum*), a ne pouhým zběžným obrazem a zdáním cestovatele, který jen „prochází kolem.“

V podobném duchu je veden soustavný výklad o koptském náboženství, zahrnující jeho historické kořeny a zevrubně probírající otázky dějin, ritu a zvyklostí koptských křesťanů. Postoj k němu je neméně negativně vyhraněný a kategorický jako k islámu. Možná ještě ostřejší. Je zde patrné napětí a z toho plynoucí zmatek v autorově mysli. Misionář se na jedné straně proti koptské církvi

---

¹⁹¹ Burke, P. *Lidová kultura v raně novověké Evropě*, Praha, Argo, 2005, s. 89.

musí vymezovat, na straně druhé dává najevo, že je ke Koptům vázán jakýmsi vnitřním poutem a jejich osud mu není zcela lhostejný:

„[...] *deflendo eorum infelicem in tanta miseria statum tribulatione, maceratione corporis durissimum, caecitatem viventium in haeresi natorum ac educatorum deploratam, odio Romanae ecclesiae imbibitorum; nesciens an magis condolendi aut forsitan ideo redarguendi, cum nunquam fidei veritatem audivisse, minus instructos fuisse compertum sit.*“¹⁹²

„[...] plakal jsem nad jejich nešťastným stavem způsobeným takovou ubohostí, velmi tvrdým tělesným trýzněním a vysílením, nad zaslepeností jejich života v herezi, v níž se zrodili, byli vychováni a nasákli nenávistí k římské církvi. Nevěděl jsem, zda s nimi mám spíše soucítit, nebo je snad kvůli tomu obviňovat, když je zřejmé, že nikdy neslyšeli pravdu Víry ani v ní nebyli vzděláni.“

Je to dáno jednak podstatou koptského náboženství jako jednoho z proudů východního křesťanství, jednak nezvratným pohledem autora – duchovního, setrvávajícího samozřejmě pevně na pozicích římskokatolické víry. Toto ostré namíření proti „zaslepenosti hereze“ (*caecitas haereseos*) je patrné ze stereotypních autorských vsuvek, jakýchsi komentářů vyslovovaných téměř v každé kapitole. Má jediný a jasný cíl: aby byla mysl čtenáře neustále utvrzována v tom, že i přes důslednost, kterou věnuje „religionistickému“ výkladu, jde jen o pouhé „bludy, pochybení a herezi Koptů.“ Prutký zde projevuje sčtetlost a znalost starověkých řeckých i pozdněantických autorů, včetně spisů sv. Otců a dalších raněkřesťanských autorů (Hérodotos, Diodóros, Strabón, Origenés, Kléméns Alexandrijský, Filón). V jazykovém plánu je tento negativně vyhraněný postoj realizován opět podobnými obraznými prostředky, ovšem s větší mírou emocionality a expresivity a autorovy téměř básnické obrazy opět poukazují na jeho vyšší literární aspirace (*in profundo iniquitatum pelago absorpti, tot miseriarum luunt poenas; millenae stultitiae; in labyrinthum decidere errorum; flagitiosissimus patriarcha Alexandriae*).

---

¹⁹² *Itinerarium* I, 152.

4.5 *Sine experientia nihil sufficienter sciri potest.* Přístup k poznávání starověkých památek

V další části se zaměříme na dvojí recepci starověké kultury v uvedeném literárním díle. Nejprve se budeme zabývat starověkem jako objektem přímého pozorování a jeho literárním zobrazením autorem – vypravěčem. Chtěli bychom upozornit na jeden velmi nápadný a podstatný rys *Itineraria* a tím je autorův neobyčejný zájem na vyhledávání, zkoumání a popisu všeho starobylého a velkolepého, co je svázáno se slavnou egyptskou minulostí. Vzhledem ke specifickému kulturnímu prostoru autor reflektuje širší dějinné období – egyptský starověk, včetně takzvané egyptské antiky, tedy řecké, římské a byzantské nadvlády, končící r. 639 dobytím země Araby. Poté se stručně zmíníme o Prutkého kritice písemných pramenů, zvláště antických, sloužících autorovi k pochopení některých skutečností navštívených zemí. Titul díla naznačuje široký tematický záběr, jenž zahrnuje všechno viděné, slyšené, a především skutečnosti samotným autorem prožité na cestách po čtyřech kontinentech, trvajících devět let. Jak jsme již zdůraznili, popis vlastního putování a misionářského působení v lůně koptské církve v hornoegyptské Girze ustupuje v celé první části výrazně do pozadí. Je zajímavé proto pozorovat, co autor pokládá za vhodné o Egyptu sdělit, popř. odkud své poznatky získal.

Prutký může být plným právem označen nejen za misionáře, ale i významného cestovatele 18. století, který miloval starobylé památky, pohanské i křesťanské. Egyptologové se dosud vzhledem k rozsahu rukopisu zabývali pouze třemi kapitolami (19-21) s vysloveně egyptologickou tematikou ve svém názvu (*De pyramidibus, De idolo Sphinge, De mumiiis*).¹⁹³ Ukazuje se však, že k úplnému zhodnocení Prutkého přínosu k poznání egyptských památek v předchampsolionské

---

¹⁹³ Verner, M.: *Staroegyptské památky, jak je viděl v 18. stol. český cestovatel Václav Remedius Prutký*, in: *Nový Orient* 22, 1967, s. 83-85; týž: *Ancient Egyptian Monuments as seen by A Bohemian Missionary V. R. Prutký in the 18th century*, in: *Archív Orientální* 36, 1968, s. 371-383; Vachala, B.: *Starí Egyptané*, Praha, Libri, 2001, s. 94-97.

ěře je třeba vzít v úvahu i další kapitoly rukopisu, kapitolu 6 (*De insulis Damiatia, Delta et templo Isis*), kapitolu 8 (*De medio Aegypti*), kapitolu 18 (*De raritatibus Aegypti*), kapitolu 38 (*De antiquissima civitate Antinoe*), kapitolu 39 (*De Thebaide Inferiore*) a především kapitolu 29 (*De Aegypto Superiore ejusque septem provinciis*). Prutký navštívil kromě pyramid v Gíze a Dahšúru rovněž staroegyptské památky v nilské Deltě, v oáze Fajjúm, v okolí Káhiry a v Horním Egyptě (Karnak, Dendera, Luxor, Esna, Medínit Habu aj.) a procestoval tak téměř celý Egypt.

Podobně jako řada jiných cestovatelů v 17. a 18. století byl fascinován zejména Hérodotovým působivým exkursem o Egyptu (*Dějiny*, II. kn.) a jeho obdivem k egyptským stavbám a starobylé kultuře. Prutký se ale nespokojil s podáním v „historických knihách“ ani s vyprávěním domorodců, jak sám uvádí, slavné sochy, kolosy, modly, pyramidy chtěl poznat osobně, důkladně je prozkoumat a popsat („*Volendo ego alia quaeque antiquitatum cernere loca*,” p. 136// „Protože jsem chtěl poznat také jiná starobylá místa“). Svým čtenářům (k nimž se často obrací slovy *diligens lector*) či následovníkům (*antiquitatis amator*), kteří půjdou v jeho stopách, se snažil podat co možná nejpřesnější popis jejich stavu v dané době. Usilovně se snaží o vlastní objektivní, kriticko-realistický přístup při zkoumání, který by vyvrátil všechny nepotvrzené domněnky („*Quia tamen experimentaliter scribere mihi praefixi, nullum laborem aut defatigationem curavi*,” p. 78// „Protože jsem si usmyslel všechno vylíčit na základě vlastní zkušenosti, nestaral jsem se o žádnou námahu nebo únavu“). Je velmi zdrženlivý ve svých soudech, pokud se mu nějaké místo nepodaří navštívit. Tomuto objevování obětuje veškerou svoji píli („[...] *quantum humana admisit industria*,” p. 138// „[...] jak to jen bylo možné s vynaložením lidské píce“), energii a čas. Činí tak mnohdy za cenu nesmírných zdravotních útrap („[...] *licet multum ob diarraeam debilis, nil tamen notatu dignum praetermittere nolens*,” p. 32// „[...] připomínám tuto starobylou památku, byť jsem byl mnoho oslaben průjmem, protože jsem nechtěl opomenout nic pozoruhodného“), fyzického vypětí při vlastním pozorování (např. při vstupu do nitra pyramid či na jejich vrchol) nebo dokonce s nasazením vlastního života při hrozícím nebezpečí přepadení arabskými lupiči. Z jeho podání

vysvítají jasné kontury vlastní charakteristiky, muže pevného zdraví, neobyčejně vytrvalé povahy, který mohl hodiny v úmorném vedru činit zevrubná pozorování, měřit vzdálenosti, črtat nákresy nebo obkreslovat hieroglyfy. Podařilo se mu dostat se na vrchol Velké pyramidy s provazem omotaným kolem nohy, aby změřil délku jedné hrany a vypočítal tak výšku pyramidy. Popis památek podává velmi detailně, plasticky. Jejich velkolepostí je skutečně ohromen a mluví o nich v superlativech pohledem Evropana, jehož chápání a rozum tyto stavby překonávají a jež není možné nalézt v žádné jiné části světa. Obdiv k starověkým egyptským, islámským a křesťanským památkám, neobyčejná zvědavost a odhodlání vede františkánského misionáře k vlastnímu zkoumání i za cenu velkého fyzického vypětí sil a ohrožení života. Nepřejímal tedy jen slepě údaje a informace načerpané z odborné historické literatury, popř. z vyprávění domorodců. Jeho duch je kritický, chce vyvrátit falešné a málo pravděpodobné domněnky („[...] *ut cum aliis historicis veritatem confirmare ac falsas fictiones experientia propria redarguere ac confutare queam,*“ p. 78// „[...] abych mohl spolu s jinými dějepisci stvrdit pravdivá tvrzení a vlastní zkušeností mylné domněnky popřít a vyvrátit“). Popis staroegyptských památek – pyramid, Sfingy, mumií spolu se stupňováním napětí při vypravování o nebezpečné výpravě do nitra či na vrchol těchto staveb patří podle našeho názoru k nejpoutavějším místům první části *Itineraria*. Měří, co se dá změřit, kreslí plánky, náčrtky, podle nichž neznámý rytec vytvořil několik obrázků, jež měly text doplnit a knihu zpestřit. Egyptologové oceňují zejména jedinečný a také první popis nitra Snofruovy severní, tzv. Růžové pyramidy v Dahšúru, pocházející z návštěvy Prutkého r. 1751 a jistě ještě docení obraz všech nejdůležitějších staroegyptských památek z předchamponionského období. Svět starověkého Egypta, včetně jeho antického období s jeho slávou a leskem je mu velkolepým divadlem, na něž se mu nedostává času a nenachází potřebných slov, aby jej dostatečně popsal. Cílem jeho snažení je zachycení poznaných pamětihodností v poslední chvíli, vystižení jejich stále blednoucího obrazu, neboť se mu zdálo, že celý Egypt bude jednou samá sutina a mnoho upadne v zapomnění („*Desidia habitantium omnes antiquitatum*

notitiae oblivioni traditae,“ p. 126// „Nečinností obyvatel upadly všechny stopy starobylých památek v zapomnění“).

Tento zvláštní zájem na vylíčení starobylých památek je součástí dalšího z nosných motivů, jenž opakovaně prostupuje analyzovanou částí *Itineraria* a výrazně se podílí na tematickém plánu a celkovém vyznění díla. Je jím literární zobrazení kontrastu mezi starobylou slávou Egypta s jeho nejstaršími památkami, umem dávných obyvatel a mezi neutěšenou přítomnou situací, kterou způsobila, jak udává Prutký, „turecká sekta,“ jež přinesla Orientu zkázu. Doba misionářova působení v Egyptě, v zemi pod osmanskou správou v polovině 18. století, je obdobím všeobecného úpadku a rozkladu země. Egypt se tak na několik staletí vytratil ze světových dějin. Osmanští sultánové na něm ztratili zájem a země se stává jen jednou z mnoha provincií s velmi chaotickým vnitřním vývojem plným nepokojů a povstání. Velmi intenzivní vyjádření tohoto kontrastu graduje v kapitole 9. *De Novo Cairo*. Prutký v ní líčí slavnou dávnou historii egyptského národa, ve zkratce podává přehled dějin egyptského (koptského) lidu a hned nato úpadek slávy a postupnou porobu koptského obyvatelstva pod jhem Řeků, Arabů a Turků. Dochází k patetickému vyjádření lítosti nad tímto stavem, jež vrcholí emocionálně vzrušenou exklamací:

*„Misera certo natio Cofta! maternam linguam, regnum celeberrimum, libertatem, artes scientificas amittendo, olim cum opulentissimis orbis imperatoribus concertans, nunc oppressa, dejecta in squalore jacet. Sola antiqui splendoris et potentiae remansere indicia, pyramides, collossi variaeve antiquitatum statuae. Sub jugo Araborum multum desudans, donec tandem ab imperatoribus superati totam sibi vindicando jure gladii Aegyptum.“*¹⁹⁴

„Ubohý koptský národ! Ztratil mateřský jazyk, velmi slavné panování, svobodu, vědecké nadání, kdysi soupeřil s nejbohatšími vládci světa, nyní byl potlačen a sražen leží ve špíně. Zbyly jen známky starobylého lesku a moci, pyramidy, kolosy a různé sochy starověku. Mnoho se lopotil pod arabským jhem, dokud nakonec nebyli Arabové přemoženi a vládci si nepřisvojili celý Egypt právem meče.“

---

¹⁹⁴ *Itinerarium* I, 42-43.

Egyptskou současnost autor – vypravěč vnímá velmi citlivě ve světle krutovlády pod tureckým jhem, korupce v osmanské administrativě, pouličních nepokojů, zanedbávání a ničení starých památek Araby a Turky, honbou za poklady a dalších skutečností. Jistou kontinuitu v dovednostech egyptského národa vidí Prutký pouze v okrajových skutečnostech, např. v jistých znalostech alchymie a přírodních věd, k nimž počítá například vynalezení způsobu líhnutí kuřat, kterému je věnována celá kapitola 27, *Genuina descriptio fornacum ad generandos pullos gallinaceos*. Egyptolog M. Verner se ve své studii věnované Prutkého pohledu na staroegyptské památky podivuje nad tím, že misionář podává informace o Egyptu jen na základě *skrovného počtu starších autorů píšících o této zemi*.¹⁹⁵ Z poznání delšího úseku *Itineraria* vyplývá, že Prutký nebyl nepoučeným misionářem na cestách. Nemá v úmyslu stavět svoji učenost nějak okázale na odív častými citacemi pramenů. Již v kap. 4. 3 *Otázka genologická* jsme zdůraznili, že byl s problematikou dobře seznámen na základě studia řady různých pramenů. Malý počet konkrétních odkazů a citátů souvisí zcela jistě s cestovatelovým výrazně empirickým přístupem k poznávání, s nechtí spoléhat se na písemné prameny. Pokud ukazuje svoji sčtetlost, pak je to spojeno s jeho zájmem o přírodní vědy. Prutký spolu se svými kolegy vystupoval na misiích jako lékař a měl patrně určité vzdělání v tomto oboru. V kapitolách o pramenech Nilu a etiopském klimatu pracuje s citáty převážně antických autorů. Jmenujme např. Aristotela, Strabóna, Seneku, Lucana, Tacita, Plinia Staršího, Claudiana aj. Podává přehled a kritiku jejich názorů a domněnek a zdůrazňuje, že za jediné kritérium pravdy považuje vlastní výzkum.

Autorův důsledný empirismus, snaha po systemizaci faktů, určité racionální argumentaci s cílem vyvrátit domněnky, nepotvrzené informace z literatury či legendy místních obyvatel jsou zjevným dokladem vlivu vlny dobové filosofie *ars apodemica* v českém prostředí v pol. 18. století. Jistě tu mohly spolupůsobit i např. vlivy středověkých františkánských autorit, neohrožených průkopníků empirie a experimentální metody s jejich pohnutým životem, kteří ve své době burcovali lidstvo k odkrývání tajemství světa. Jmenujme především Rogera Bacona (*doctor*

---

¹⁹⁵ Verner, M.: *Ancient Egyptian Monuments*, 1968, s. 380.

mirabilis, 1214-1294) – s jeho učením, že pouze na základě zkušenosti je možno nabýt dostatečných vědomostí (*Sine experientia nihil sufficienter sciri potest*). Tato myšlenka rovněž plně odráží přístup k poznávání významného českého misionáře a cestovatele Remedie Prutkého.

4.6 Poznámky o jazyce a stylu

Misionáři – prefekti misíí v Egyptě v 17. a 18. století ve svých listech a relacích psaných prefektům a sekretářům Kongregace postupně opouštějí latinu a píšou italsky – to byl i běžně mluvený jazyk mezi misionáři v Egyptě navzájem, neboť většinou pocházeli z italských provincií (méně ze zaalpských, německých provincií) a pak – všichni studovali nejméně deset měsíců v Římě.

Při letmém náhledu na Prutkého latinu musíme konstatovat, že je silně specifická, po stylové stránce příznakově autorská, na první pohled velmi zvláštní, individuální, skutečně na hony vzdálená od ideálů proklamovaných humanisty, jež jsou zahrnuty do pojmů *latinitas* a *elegantia*. Snaha po návratu a napodobování jazyka slavného klasického věku od Cicerona po Quintiliána v latinské próze, tedy po korektním a čistém vyjadřování tu skutečně chybí. Velmi nápadná je skutečnost, že se autor nevyhýbal „barbarismům“ ve slovníku a jevům charakteristickým pro křesťanskou a středověkou latinu a solecismům v gramatice, což je zvláště nápadné v jeho syntaxi.¹⁹⁶

V dosavadní literatuře nalezneme dva velmi rozdílné pohledy, založené na jakési „osobní zkušenosti“ s četbou *Itineraria*, vyslovené bez hlubší lingvistické

---

¹⁹⁶ Latina Prutkého, její styl se velmi nápadně odlišuje od jazyka a stylu jiných misionářů, popř. řádových příslušníků, s jejichž texty jsme měli možnost se podrobněji seznámit. Patří mezi ně jednak již zmiňovaný jezuitský misionář Karel Slaviček, jehož listy se nejvíce přibližují k ideálu humanistické latiny a jsou oceňovány také právě pro svůj jasný jazyk. Dále viz např. poměrně plynulý styl cestovní relace Jakuba Římaře z Kroměříže nebo jezuitu Körningha, který svoji cestu do Laponska podnikl v letech 1659-1660. Viz *Relatio tentatae missionis Lappicae anno 1659 et 1660 a Joanne Ferdinando Körningh, sacerdote natione Ostro-Gotho, patria Norcopensi*, lat. rkp., NK, sign. F V 337.

analýzy a bez uvedení konkrétních dokladů.¹⁹⁷ Latina katolického misionáře 18. století byla formována klasickým vzděláním na řádových školách různého stupně a přípravným misionářským studiem v Římě. Prutkého latina je v syntaktické rovině silně ovlivněna právě italským jazykovým prostředím, méně pak v plánu lexikálním. Slova přejatých z italštiny, popř. z řečtiny a dalších jazyků není mnoho a jsou vždy latinizována. V jazyce Prutkého se projevuje svár autorova myšlení exaktního rázu s přívalem nových, dosud nepoznaných bezprostředních dojmů a zážitků z mimoevropské reality, zejména v dynamických dějových pasážích. Jeho výpověď plyne bez konce, někdy bez logické syntaktické návaznosti, avšak ne na úkor pochopení jejího obsahu. Vznikají tak neúměrně dlouhá, až přetížená souvětí:

„Haec itaque sexta provincia in se continet Rosettum, civitatem sub capite IV. descriptam, de qua ulterius meum prosequendo iter per Nilum, provisus victus ac potus necessariis, sub custodia unius janiczari, duobus soluti aureis, cum meo collega praemoniti bene nostras custodiendi res ob insignes per totum Nilum latrones, qui vel maxime nocturno tempore sub aqua natantes navim silentiose conscendunt, homines, si dormientes trucidant, in fluvium ejiciunt mercesque secum auferunt.“¹⁹⁸

Při práci na českém překladu bylo často nutné jeho extrémně dlouhá souvětí rozdělit na několik kratších větných celků. Statické, popisné části plynou pozvolněji, věty jsou kratší a fráze přehlednější. V Prutkého jazyce nalezneme zejména prostředky zjednodušení vyjádření, maximální snahu autora po kondenzaci formou polovětných konstrukcí: infinitivních vazeb, participií, ablativu absolutního a nadužívání ablativu gerundia nahrazujícího samostatné větné celky s rozvětvenou

¹⁹⁷ První charakteristika Prutkého latiny je vlastně obsažena již v samotné poznámce (*Animadversio*) neznámého pořadatele *Itineraria*, která je předeslána celému dílu. V ní se poukazuje na „*tvrdost slohu a nedostatky rázu gramatického a syntaktického*.“ (*cruditas styli et defectus grammaticae et syntaxis*). Z. Kalista, první překladatel Prutkého (viz 6.3 *Poznámka překladatele*), hodnotí Prutkého latinu jako obtížnou pro překlad, „*pro niž označení „kuchyňská“ bylo by ještě příliš slabým*.“ *Cesty ve znamení kříže*, s. 249. F. X. Vilhum v knize *Čeští misionáři v Egyptě*, s. 39-40 je při jazykovém hodnocení smířlivější. Odmítá Kalistovo označení a soudí, že „*jeho latina není sice ani „ciceronská,“ ani „tacitovská“ [...] Čte se velmi pěkně. Nesmíme zapomenout, že ti lidé tehdy ještě latinsky skutečně uměli, že pro ně byla latina řečí hovorovou, a za druhé, že Prutký psal své obsáhlé dílo na sklonku života, „kdy se mu ani času, ani klidu příliš nedostávalo,“ což je patrné na tom, že věty často nejsou příliš urovnávány ani stavěny podle syntaktických pravidel, nýbrž jenom zachycují rychle plynoucí myšlenky autorovy, které svou pestrostí jsou věrným obrazem přebohatých jeho zkušeností a dojmů.*“

¹⁹⁸ *Itinerarium* I, 21.

hypotaxí. Zde nepochybně více než přetrvávající používání středověké latiny mohl působit vliv italštiny a užití italského gerundia, jež slouží k vyjadřování vedlejších vět časových, způsobových, příčinných a podmínkových, pokud mají stejný podmět s větou hlavní. Nahrazuje pak spojku a určitý tvar slovesný. V italštině je toto používání živé a je prostředkem stylisticky vypracovaného, hlavně psaného jazyka. Hypotaxe je ve své podstatě v jazyce Prutkého výrazně zjednodušená, nebo nahrazená volnějším, často asyndetickým spojením větných celků. Viz např. nahrazení vedlejší věty finální (účelové) ablativem gerundia:

*„Verum ita confuso Gallicae nationis interpres succucurrit Hebraeus litigantium componendo lites, omnes meas res in hospitio Terrae sanctae deponendas assecuravit [...]“*¹⁹⁹

V následujícím přehledu poukážeme na zvláštnosti Prutkého syntaxe, zejména na to, jak nadužívá jmenné fráze, polovětné infinitivní konstrukce, gerundiální vazby, vazbu ablativu absolutního apod.:

a) souvětí někdy začíná ablativem gerundia, které přebírá spíše funkci určitého slovesa, než že by nahrazovalo participium prézenta aktiva, jak je obvyklé ve středověké latině:

*„Ruminando ego hanc celeberrimam antiquitatem, licet multum ob diarraeam debilis, nil tamen notatu dignum praetermittere volens prope locum, ubi Nilus insulam Delta efformat [...]“*²⁰⁰

*„Omnem adhibendo diligentiam in mirabilioribus perscrutandis, maxime septimo Augusti, dum completa fuisset Nili diffusio, per totam Aegyptum plurimae curiositates, joci, saltus, clamores cum musica Turca cernuntur, de quibus alio in capite acturus uti et de solemni bassae ingressu 28. Augusti, magno cum applausu celebrato.“*²⁰¹

b) často jsou gerundiální a participiální konstrukce rozvitě a několikanásobné, připojené asyndeticky:

---

¹⁹⁹ *Tamtěž* I, 17.

²⁰⁰ *Tamtěž* I, 32.

²⁰¹ *Tamtěž* I, 33-34.

„Mira inter se utendo politica, parum de vicerege Constantinopolitano curando, minus imperatoris exequendo, omnia ad placitum agentes proprium, et si viceregem genio eorum ac moribus concordare renuentem agnoscant, variis factionibus, tumultibus eum deponunt, saepe caput amputando Constantinopolim tanquam rebellis deportant.“²⁰²

b) participium prézenta aktiva přebírá funkci určitého slovesa věty vedlejší:

„Huic alii numero decem successere Ptolomaei usque ad Cleopatram, Marci Antonii triumviri amoribus adeo perplexam, ut illo extincto ipsa in potestatem Gaii Caesaris deveniens.“²⁰³

c) participium prézenta aktiva se stává součástí slovesného tvaru:

„Alii vero opponunt, cum haec pyramis omnes totius mundi excedens sit machinas, non fore verisimile, quin Moyses non fecisset ejus mentionem.“²⁰⁴

d) autor kumuluje složité jmenné fráze:

„Praetendunt Mahometani traditione perpetua antiquitus fuisse hoc castellum pharaonis pallacium, in quo magnum hactenus conspicitur triclinium quondam patriarcha Josepho serviens ad dandam populo audientiam pro emendo frumento concurrenti.“²⁰⁵

e) neklasicky užívá ablativ absolutní:

„Sin tamen numerus vivorum excedat pensiones mortuorum, tunc bassa in adjuvamen sumit pensiones faeminarum mortuarum gaudentibus jure militum, de quibus infra melius.“²⁰⁶

f) střídá tvary gerundia a participia prézentu aktiva:

„Non minori natantes dexteritate conspexi pueros ac puellas mixtim nudas, etiam majores 14 vel 16 annorum de littore in Nilum prosilientes uti pisces navim insequentes, panem mendicando, queis

---

²⁰² Tamtéž I, 43.

²⁰³ Tamtéž I, 41.

²⁰⁴ Tamtéž I, 76.

²⁰⁵ Tamtéž I, 46.

projectum unus prae alio tanquam in terra saltando sibi praecipiebant, semper ingemiscendo panem ultra horam navigantes insequabantur non aliter, acsi in aqua nati omni cum facilitate natabant; parvuli vix 6 aut 7 annorum loco terrae firmae in Nilo jocantur“²⁰⁷

g) na gerundiu, podobně jako na určitém slovesném tvaru, dokonce závisí infinitivní vazba:

„Fabulando Aegyptii fore figuram ipsiusmet regis Majorem construentis pyramidem.“²⁰⁸

h) četná jsou neobratná vyjádření nebo dokonce i anakoluty:

„Quivis mula ad peragendum iter una pataca seu duobus florenis solvenda utitur majorque peregrinantibus quam per mare defatigatio causatur.“²⁰⁹

ch) Neobratně jsou konstruována především souvětí s koncesivními větami vedlejšími se spojkou *etsi*. Jejich použití je někdy významově nelogické:

„Etsi Christianis ut indignis omnis equorum interdictus est usus, praeter aecconomos, scribas magnatum, tamen illi, quibus Mahometani utuntur, pulchri ac elegantes sunt, pauci quidem, partim ob usum Christianis interdictum, partim ob avenae deficientiam, solis pro pabulo utendo fabis aut hordeo pauperibus majores causantur expensae.“²¹⁰

„Uvarum racemi, etsi Mahometani bibere vinum prohibiti, magna in quantitate comeduntur, in dulcedine ac bonitate admirandi, albi et rubri coloris.“²¹¹

Pravidlo *konsekuce temporum* je však ve vedlejších větách dodržováno téměř důsledně podle zásad klasické latiny.

V lexiku se tu a tam setkáme s latinizovanými slovy italského původu (*de finissimo marmore* – z ital. *fine*/jemný, *porfidus* – z ital. *porfido*/porfyr, *bocca* – z ital. *bocca*/ústa, otvor, *piphara* – z ital. *piffero*/píšťala, *forse* – ital. náhodou,

²⁰⁶ *Tamtéž* I, 56.

²⁰⁷ *Tamtéž* I, 22.

²⁰⁸ *Tamtéž* I, 83.

²⁰⁹ *Tamtéž* I, 14.

²¹⁰ *Tamtéž* I, 112-113.

nispula – z ital. *nespola*/mišpule, plod, *sporcitia* – z ital. *sporczia*/nečistota, špína, *spaventosissimus* – z ital. *spaventoso*/strašný, hrozný, *famelicus* – z ital. *famelico*/hladový, adv. *erronee* – z ital. *erroneo*/mylný, klamný aj.). Musíme počítat s existencí mnoha nových lexémů pro pojmy vzniklé ve společnosti a hmotné civilizaci raného novověku. Nalézáme zde jednak tzv. barbarismy, středověké a nové významy antických slov, a především lexémy zachycující pojmy pozorované v jiné, mimoevropské, orientální realitě. Jsou to termíny mající souvislost:

1/ s politickým a sociálním uspořádáním, státní správou, institucemi a jejich fungováním: *bassa*, *politica*, *monarcha*, *cancellarius*, *divan*, *grandsultanus*, *drabans*;

2/ s armádou, výzbrojí a válečnictvím: *contingens*, *generalissimus*, *officialis*, *spiones*, *pyrotechna*, *pyrobolos*, *hulanus*;

3/ se světem náboženství a církve: *guardianus*, *capellanus*, *pseudopropheta*, *anathematizare*, *hospitium*, *schismaticus*, *santo*, *monothelita*, *gabola*;

4/ s penězi, obchodem, průmyslem, popř. uměním: *cassa*, *grossus*, *aeconomus*, *medinus*, *fiscus*, *capitalia*, *fundatio*;

5/ s rostlinstvem a živočichy: *incensum*, *galbanum*, *tabacum*, *cafee*, *reobarbara*;

6/ se zbožím, výrobky, předměty hmotné kultury: *turbans*, *clavicimbalum*, *lanceta*, *porcellana*, aj.

Pro jeho morfologii je typické (jinak obecně novolatinské) přetrvávání koncovky –i namísto –e v ablativu singuláru komparativu u adjektiv (*de ulteriori via versus Cairum*, není u Slavíčka ani Körningha) a také koncovky -e u participia přezenta aktiva v adjektivním významu (*abs omni cingente [...] muro*). U zájmen vztažných se objevuje archaická podoba *queis* místo *quibus* v dat. a abl. pl. Zvláštní, neklasické tvary jsou užívány namísto klasických tvarů číslovek:

---

²¹¹ *Tamtéž* I, 104.

trecentum, octodecim, novem decim, octuaginta, triginta octo, vigesima die, millo, -onis, m a výjimečně i jinde, např. v deklinaci substantiv – gen. sg. od *lacus*: *in medio laci*; narazíme i na řeckou deklinaci (*caecitas hereseos*); u adjektiva *par, paris* se vyskytuje pro nominativ feminina tvar *paris (paris fabrica)*. Příklonná částice *-met* se přidává nejen k osobním zájmenům podle pravidel klasické latiny, ale i k jiným druhům zájmen (*ipsemet, ipsiusmet*). U sloves (a u slovesných substantiv) někdy používá složeniny s kumulací přípon (*discooperiendo, praesuponere, reintrare, recompensatio*); tvary opisných konjugací (*probatum fuit, prompti forent*) nebo odchýlné a neklasické vazby sloves (*circumeundi militibus; a primo eruditionis deficiant zelo; a lacu alibi describendi*). Jako jev přežívající z křesťanské a středověké latiny je třeba chápat užívání adverbíí *extrinsecus, intrinsecus* ve smyslu adjektivním. Podobně jako adjektiva 1. a 2. deklinace se skloňují (*intrinseca altitudo, puncturis intrinsecis*) a tvoří se od nich nová adverbia *extrinsece, intrinsece*. Vliv středověké latiny je rovněž patrný v případě používání zájmen *suus, sui* a *eius eorum/earum* (*in sui medio pallacium inhabitando major officialis*), jejichž neklasický výskyt je dobře vidět na následujícím souvětí:

„*Cum plurimi sclavorum in apicem dignitatum Turcicarum evehantur, summe a suis adamantur dominis, tanquam proprii forent filii. Dando iis persaepe, dum sibi amorem reconciliant, libertatem pristinam, cujus pro signo barbam crescere sinunt, alias vetitam, solentve eis unum alterumve donare pagum omnibus cum fructibus tradendo unam de suis concubinis aut filiabus pro matrimonio, ut ita successive bene se gerendo in altiora et quandoque majora suorum principalium evehantur officia.*“²¹²

---

²¹² *Tamtéž* I, 57.

4.7 Shrnutí

V závěrečném souhrnu můžeme Prutkého dílo z konce barokní doby označit za cestopis s převládající deskriptivně-statickou složkou a částečně přítomným principem vyprávění. Obojí v jisté míře zachovává existenci autorského subjektu a kompoziční a stylistické postupy umělecké prózy, avšak struktura netvoří organický a harmonický celek. Zobrazovaná skutečnost není vnímána povrchním zrakem, její opis je důsledný, někdy navíc barevně a plasticky prokreslený. Autor se jeví jako mimořádně vnímavý a soustředěný, věcný a metodický pozorovatel. V díle je patrné určité napětí mezi úsilím podat co nejvíce informací a charakterem cestovatele a jeho subjektu. Prutkého důsledný empirismus, tendence po určité racionální argumentaci s cílem vyvrátit domněnky a nepotvrzené informace z literatury či z vyprávění místních obyvatel, zevrubná a přesná deskripce cizího prostředí, společnosti (a všech jejích aspektů) a snaha systemizovat fakta jsou zjevnými doklady vlivu vlny apodemických spisů vycházejících ještě v 18. století. Naznačená emocionalita, patos a tomu odpovídající místy obrazný, vzrušeně exklamativní styl, plynoucí z neklidného nitra autora – katolického misionáře, explicitní vyjádření jeho silné touhy po koruně mučednické smrti jsou znaky svázanosti cestopisu z dobou barokní. Svým *Itinerariem* si Prutký zjednal významné postavení mezi českými, ale i mezi světovými cestovateli vůbec. Plně si zaslouží, aby jeho dílo nebylo zapomenuto.

Předkládanou disertační práci chápeme jako vyslyšení a částečné naplnění výzev a volání, s nimiž přišel jako první Z. Kalista, když ve 40. letech minulého století rehabilitoval dílo českých misionářů a upozornil na jeho literární hodnotu a nesporný kulturněhistorický význam. Naším hlavním záměrem bylo dát jednou provždy žánru cestopisu pevné a rovnocenné místo v rámci česko-latinské literatury 17. a 18. stol. a její žánrové skladby a zahájit tolik očekávané zpřístupňování latinských cestopisných děl v původním znění i v českém překladu, doprovobeném věcným nebo jazykovým komentářem.

Konečným smyslem disertační práce je zdůraznění nezvratného faktu, že i z příslušníků františkánského řádu vyšly výrazné osobnosti (a to nejen mezi misionáři), které měly velký podíl na rozvoji vzdělanosti a kultury nejen v našich zemích v raném novověku, ale že jejich odkaz došel uznání také za hranicemi země, odkud pocházely.

5. Kritická edice části I. dílu *Itineraria* (kap. I.-XXXI.)

R. P. Remedii Prutký Ord. Minor. S. P. Francisci reform. Provinciae Bohemiae S. Wenceslai, D. et M., alumni, per plures annos Aegypti, Abyssiniae seu Aethiopiae aliarumque regionum adjacentium, deinde etiam Magnae Russiae missionarii apostolici

ITINERARIUM

in quo

omnia imperia, regna et provinciae earumque principaliores civitates et oppida cum suis antiquitatibus, raritatibus et memorabilibus; montes et valles, maria et flumina, portus et promontoria, Scyllae et Charybdes, scopuli et vortices, volabilia et quadrupedia, pisces et ferae, auri- argenti- metallifodinae ac diversa mineralia; gemmae et lapides pretiosi, arbores et fructus, herbae et radices, aromata et medicamenta, esculenta et potulenta; item populi et nationes, earumque religio et ritus, mores et consuetudines, vita et conversatio, vitia et virtutes utriusque sexus etc. etc. fideliter et genuine describuntur.

Quae omnia memoratus Pr missionarius oculis vidit, auribus audivit nec non personali praesentia per novennem peregrinationem expertus est, deinde vero propria manu conscripsit et in duas partes divisit cum adjunctis sedecim tabulis.

Pars I.

De Aegypto, Arabia, Palaestina et Galilaea

- Caput I. De primo infideles adeundi animo
- II.
  - III. De Alexandria, Aegypti urbe olim celebrima
  - IV. De ulteriori via versus Magnum Cairum
  - V. De divisione Aegypti
  - VI. De insulis Damiata, Delta et templo Isis
  - VII. De septima provincia et Valle
  - VIII. De Media Aegypto
  - IX. De Novo Cairo
  - X. De magno castello Novae Cairi
  - XI. De bey seu vicerege et septem portis Cairi
  - XII. De bascha aliisque officialibus
  - XIII. De regimine et solutione militum
  - XIV. De exercitio equorum ac lancearum
  - XV. De officialibus peditum et ordine in bellum eundi
  - XVI. De pensione generalis aliisque tributis
  - XVII. De contractibus, venditionibus ac subsidiis
  - XVIII. De raritatibus Aegypti
  - XIX. De pyramidibus Aegypti
  - XX. De idolo Sphinge
  - XXI. De mumiis Aegypti
  - XXII. De puteo Josephi
  - XXIII. De fluvio Nili
  - XXIV. Quatenam solemnitatis in exundatione Nili
  - XXV. De Nili crescentia, mensura et bonitate

- XXVI. De arboribus et fructibus Aegypti
- XXVII. Genuina descriptio fornacum ad generandos pullos
gallinaceos
- XXVIII. De quadrupedibus et volatilibus Aegypti
- XXIX. De Aegypto Superiore ejusque septem provinciis
- XXX. De deserto Thebaidis
- XXXI. De deserto S. Macarii in Aegypto Inferiori

Animadversio^a

Praesens Itinerarium finivit author a. 1765, mense Septembri, in metropoli Hebruriae, qua actualis capellanus campestris copiarum militarium magni ducis Florentiae Francisci I., Romanorum imperatoris semper Augusti, cui etiam illud dedicare et sub ejusdem munificentissimo patrocinio tandem typis mandare in votis habuit. Verum ejus praematura mors Oeniponti die 18. Augusti praefati anni secuta vota haec diremit. Sed denuo innovavit vita in glorioso et clementissimo filio et succesore ejus magno duce Hebruriae Petro Leopoldo. Ast! sine desiderato effectum; siquidem pace cum rege Borussiae composita, copiae militares Florentinae una cum suo capellano, qui est collector Itinerarii hujus, reductae seu dissolutae fuere, ipse vero a S. Congregatione de Propaganda fide pro praefecto missionis Petropolitanae ad Magnam Russiam destinatus. Dum hoc caractere insignitus Moraviam transiisset volens opus praesens propriis sumptibus prelo dare, centum aureos deponi fecit et censores provinciae expetiit. Isti vero partim ob cruditatem styli et defectum grammaticae et syntaxis, partim ob taedium laboris in eo corrigendo animos desponderunt. Quare author hoc suum opus Petropolim una cum summa pro eo imprimendo deposita remitti petiit, quod et factum. Ex missione Petropolitana per Bohemiam Romam reversus ad dandam ibi rationem villicationis suae eaque deposita volens ad matrem suam provinciam reverti, Florentiis die 9. Februarii a. 1770. in hospicio PP. reformatorum fati cessit. Cujus religiosa inpellex una suis manuscriptis et hocce Itinerario (excepto primo versione, qui deest)

---

^a Text Poznámky (*Animadversio*), titulního listu a seznamu kapitol je v této edici sázen jiným typem písma. Naznačuje se tak pozdější doplnění rukopisu jinou rukou. Viz 5.1 Ediční poznámka.

Pragam fuit transmissa. Ne vero labor maneret frustraneus et passim dispersus, in hoc volumen compactus est. Tabulae aeri incisae dempta VIII conservantur in Gvardianatu Pragensi, quae semel expressae in fine operis hujusque adnectuntur. Nulli vestraneo ad legendum, nisi quibusdam expunctis, permittatur.

Pars I.

De Aegypto, Arabia, Palestina et Galilea

Caput I.

De primo infideles adeundi animo

Caput III. De Alexandria, Aegypti urbe olim celeberrima

/p. 13/ [...] stat septuaginta duorum interpretum domicilium, in quo sub Ptolomaeo rege Sacra interpretata scriptura creditur. Hactenus plurimae intrinsecus cernuntur cellulae, tot fuisse antiquitus asserendo, quot dicuntur interpretes. Saepius, ut ipse videram, inter has aliasque ruinas inveniri annulos cum lapidibus pretiosos, varios cum capitibus lapillos, quandoque summi valoris innotuit, in quibus figurae pectorales, antiquorum imperatorum aut regum cum inscriptione, cujus nam sit imago, inveniuntur tanta cum arte laboratae, ut moderni artifices vix imitari queant. Prius pro vili ab Arabis vendebantur pretio, modo autem ab Europeis sibi invidiosis instructi, magnam pecuniae summam praetendere solent, etsi quandoque nullius valoris ac miserae appareant sculpturae.

Amaenorem adhuc reddunt Alexandriam in circuitu satis commodi horti. Singuli sua provisi annuali cisterna^b de beneficio *Chalicz*, sufficienter adaquati, cassiae arboribus pleni, quercubus, altius excrescentibus, portando oblongos fructus dulces, in dura pelle inclusos, Europeis perbelle sub nomine *panis S. Joannis* notos. Haec civitas, etsi defecisse in suo antiquo splendore deploretur, celebris tamen ob mercium copiam de Europa, Oriente, Indiis Orientalibus aliisque plurimis locis allatarum ac omnium nationum commercia depredicatur, tanto magis ob multas medicinales herbas, pharmaca, etiam indiaca, pelles optimae rubrae, flavae aliaeve, cossipium, lana copiosa, cucucarum, sericum, telae Indianae, certa herba, e cujus cinere vitra conficiuntur. Cera, risum, triticum, granum cum plurimis leguminibus venduntur, caffee optimum per mare Rubrum ac Aegypti deserta Mocka, civitate Arabiae Felicis, allatum, incensum, thus in maxima copia, mirrha, aloe, galbanum, sanguis draconis, senna Mecca, reobarbaro in omnes Europae partes deferuntur. Numerando multitudinem incolarum quindecim millia personarum, etiam comprehendendo Europeos Christianos, Graecos, Armenos, aliquos Coftos ac

---

^b In ms. *isterna*.

Judaeos, qui omnium Aegypti vectigalium inspectionem ac tributorum collectionem conservant ac tandem magno domino deponunt. /p. 14/

Caput IV. De ulteriori via versus Cairum

Bene visa ponderatave Alexandria praefixum per mare direxi iter in *Rossetum*, parvam mercantilem civitatem, per duo distincta attingibilem itinera, quinquaginta miliarium Italicorum unum per mare, alterum per terram quadraginta quinque miliarium, utrumque tamen periculosum. Terra enim incursionibus latronum, praedationibus, quandoque etiam homicidiis aliisque plena periculis. Quivis mula ad peragendum iter una pataca seu duobus florenis solvenda utitur majorque peregrinantibus quam per mare defatigatio causatur. Illam enim navigantes non solum effugiunt, verum etiam pretio decem medinorum Rossetum, etsi majori timore et periculo attingant, communiter e porto Alexandrino nocte media solvendo anchoram quindecim insumunt horas; itinerantes in cimba misere sedentes, vix ob copiam hominum manus aut pes extendi, ob Turcarum insolentiam, mercium copiam potest. Mahometani dormientes, Christiani more canum vigilantes a frementibus tractantur pessime Mahometanis magisque cogniti molestantur sacerdotes.

Ego maris iter praeeligendo anxiabar non modicum. Abs somno transeundo noctem, ne forsitan a quodam nimis vicino more patriae solito peste inficiar, hanc primam Turcarum conversationem non parum abhorrebam. Mox ideo in aurora summis clamoribus anchoram elevantes, alternantibus continuis vociferationibus quasi cantando se in laborando animant. Velis explicatis navigationem prosecuti semper versus terram cum prosperrimo ventu navigando, proximi parvo oppido *Beckier*, ab aliis *Abuquir* dicto, commodo proviso portu et propugnaculo, ubi Europei, praecipue Galli, sua ducunt commercia, non tamen aequali ut Alexandriae successu octodecim ab ea Italicis distantes miliaribus. Et quoniam nulla huic portui se approximandi ratio fuerit, circa meridiem Nilo vicini subito aquae mutationem, alias clarae, ceruleae, turbidam albamve conspeximus. Erat etenim pro tunc in sua accrescentia Nilus, aqua turbida, limosa efficitur.

Tandem e mari fluvium intrantes uno saltem miliari Italico commode abs metu navigabamus, quousque in medium perve/p. 15/nientes, ab Arabis *Boggas* nominatum, ubi ad invicem aquae maris et Nili se collidunt. Mare enim in se influenti resistit Nilo. Nilus vero maximo cum impetu undas concutit maris. Insurgentes ad invicem undae, fluctus furibunde spumantes, sibillantibus inter se contrariis, dulci et salso qualitibus, periculosam praefigurant tempestatem, tanto magis navigantibus formidabilem, dum per reverberantes marinos fluctus plurimum arenae alluitur per modum parvorum sub aqua efformatorum monticulorum, quasi ingressum Nili praeccludere volentium. Nilus tamen rapido suo influxu violentave repercussione ingrediendo arenam ejicit. Exinde sequitur, ut ab undarum colluctatione unius spatio horae arena de uno in alium transportetur locum; quare ideo arenarii sub aqua non apparentes monticuli; non minimam navigantibus incutiunt anxietatem, ingressum reddendo periculosum, in dies quasi naves in arenam impingentes inter vehementes submerguntur fluctus invertendo eas. Natate ignorantes misere cum mercibus in spoliium cadunt Araborum, qui non solum natate, sed et sub aqua sciunt repere, plurimum reportant emolumentum.

Boggas

Ammodo tot cauti periculis in praenominato difficili passu semper peritiorem nautarum cum cimba stare jubent vigilem, intrantes ac exeuntes in *Boggas*, praecedentem fundum plumbo, longioribus indagando perticis, semper periculi pavidi. Nostra navis seu cimba vix collidentes ingressa fluctus. Summe mercibus genteve onusta periclitabatur, animi vacillabant. Navis director ad interiorem navis sedere jussit omnes, Mahometani intenso fervore suum damnatum invocabant pseudopphetam. Ego vero meo cum consocio divinum precabamur Numen, donec rapacium fluctus undarum secunde evasimus grates referendo Altissimo, quia non sumus consumpti unius durante spatio miliaris Italici, nam totus in *Boggas* ingressus ac egressus quinque est miliarium. Dein Nilum ingressi, decurrentem alios in torrentes, agros humectantem, viridantia prata, herbas, varias cum arboribus plantas, hortorum similitudinem jucunde intuebamur Dei omnipotentiam meditabundi dillaudantes, cernendo antehac Alexandriae omnia /p.

16/ sicca, putrida, a solis ardore quasi combusta. Hicce tamen uti paradisi virentia, singulis cum plantis ridentia antehac lassum recreabant prata animum.

Elapsis horis duabus *Rossetum* civitatem feliciter appullimus tertia pomeridiana hora, ab Arabis *Raschit*, ab antiquis vero *Canope* nominatum. Antiquissima urbs, a Graecis Parva *Hermopolis* dicta, cujus olim episcopus Macarius concilio subscripsit Ephesino apud Athanasium nominaturque ejus episcopus in Epistola ad Athenienses *Dragotius*. Legitur pariter in antiqua notatione Graeca *Esaiam* episcopum concilio Chalcedonensi subscripsisse. Haec civitas fundata fuerat a Ptolomeo Philadelfi, metropolis sextae provinciae, ut infra relaturus. *Elbaheri* a modernis, in lingua Cofta *Damauer* sonat, in Graeca Panephisis, cujus mentionaverat Odipo dicens: “*Urbs est vicina Alexandriae versus desertum, a cultu Panaus sic dicta.*” Olim antiquissima episcopali dignitate illustris, cujus episcopus concilio Niceno, Ammonius Ephesino subscripsisse leguntur. Hicce extant multa eremitarum domicilia ruinata referturque in ea provincia habitasse filios Israel foreve illam terram Gessen, cujus Sacra meminit scriptura. Longitudinem habens aliquibus in locis duarum dierum, alicubi unius solum diei, confinando ad *est* cum Nilo, *sud* cum *Gize* seu *Persopolis*, tenendo portum de Alexandria ad orientem ac de Nilo ad occidentem, civitas plurimum mercantilis, ad Nili rippam situata, satis bene constructa, in suo circuitu sex miliarium (imposterum semper intellige Italicorum) ovalis quasi figurae, incolarum numerum cum Europeis complectens 80 000 animarum, plurimis provisa mercibus, navibus more patriae *saicis* nominatis, Constantinopoli, Smirna, Cipro, Gandia aliisque Graeciae et Natoliae locis advenientibus. Pariter refertur olim fuisse sedem deliciarum Cleopatrae, modo paucis ab hinc annis reaedificatam, amaenam ac jucundam respectu aliorum orientalium locorum, circumcinctam hortis, variis arboribus, praecipue dactilorum et siccomori.

Vix eo appullimus, anchora projecta ut /p. 17/ muscis navis nostra impleta fuerat Mahometanis, medio nudis, laceris, deportare solentibus res adventantium uno de loco in alium, quorum quivis primum ingredi sollicitus majoris lucri gratia.

Tantae inter cooriuntur rixae, contentiones ac clamores se invicem injuriantes, uti gati et canes circa unum os se mordentes, tres, quatuor rem contendunt deportare unam, ut Europeo lingvam non intelligenti de vita periclitari videantur, licet raro aut nunquam ad verbera descendant. Exinde ego patriae nesciendo morem, summe confusus, cernendo meas e navi res deferre a litigantibus, dubius, an singula recepturus?, haerebam. Verum ita confuso Gallicae nationis interpret succucurrit Hebraeus litigantium componendo lites, omnes meas res in hospitio Terrae sanctae deponendas assecuravit, raro aut nunquam in loco hoc deperdi aliquid innotuit; ita reperi singula in hospitio nostrorum Fratrum in *Loranda* viceconsulis Gallici situato.

Est autem *Loranda*, una e domibus major, provisa porta ferrata magna, quasi conventus quatuor contignationum alta, cujus medium spatiosum, in infima contignatione mercium repositorium, in suprema vero per circuitum mercatorum habitaculum, per cellulas tanquam conventus distributum variis nationibus Gallis, Italis parva cum capella viceconsulis Gallici ac Patrum Terrae sanctae, Graecis, Armenis, Hebraeis. Cum autem civitas absque maeniis, cuivis patens est aditus, diu noctuve a latronibus Arabis, qui mercatores persaepe invisere solent, infestatur. Porta Lorandae noctu bene clausa, singuli habitantes ob emmergentes Turcarum et Araborum incursus includi contentantur, patrono domus magnam pecuniae summam pro securitate tribuunt.

Ad fluvii os antiquum ruinatum, minime amodo defensionis capax consideravi castellum. Circuitus Rossetti seminatum riso, continuo adaquandum demonstrat^d terrenum, et quia superabundante aqua nimis humidum, millenae generantur muscae et culices, nullibi per totam Aegyptum in tali numero invenibiles, ut hodiedum adhuc pharaonis flagellum perdurare dici posset. Haec animalcula habitantibus enormem in omni actione causant mortificationem, in orando, commedendo, laborando fastidium, majus adhuc dormientibus, nisi sub cortinis, ab Arabis *namusiis* vocatis, quasi papilionibus bene in lecto occlusi

---

^c In ms. *ost*.

^d In ms. *demonstat*.

quiescant. Sufficit minimum adinvenire foramen, tanti subintran culices, ut dormire non solum sit impossibile, sed et corpus ab eis subtiliter compunctum, flagellatum pareat, diurno praecipue tempore sub vestes insensibiliter subintrando, deambulantes more patriae nudipedes /p. 18/ uti cicatrices cruentant.

Ego advena haec ignorans, tantam eorum copiam insensibiliter sub vestes intrantium duarum spatio horarum, etsi omni nisu me defendissem, totos compunctos quasi aculeis reperi pedes tantave ab eis suffertur mortificatio nullibi ut in Rossetto et quam maxime tempore crescentiae Nili. Et fors ideo cum a pseudopropheta Rossettum Terra sancta nuncupetur, unde quisquis Christianorum aut Judaeorum inibi vita decaedat, ut indignus in Terra jacendi sancta hoc momento, quo expiravit, Alexandriam transportari cogitur, catholicus in capella S^{ae} Catharinae, Virginis et Martyris, Judaeus vero aut haereticus in suo designato sepelitur campo. Ratio hujus ulterior fingitur a Turcis prophetam fatuum stetisse miraculose uno pede in Rossetto supra turrim, altero vero in Mecca, Arabiae petrosae loco, ideoque turris curvata, hactenus Bononiensi multum similis, altitudine tamen minor. Minime credendum arbitror praefatam turrim fatuo prophetae, ut ferunt, incurvatam, verum artificiose prouti Pisis in Toscana eleganti magistri artificio constructam.

Inter alia loci hujus turmas mirabar avicularum, ficedulae dictarum, parvularum quidem, sed gustu ac pingvedine delicatissimarum, parvo vendibilium pretio pro uno enim medino 12^{cim}, centum pro octo venduntur medinis; quasi floreno Germaniae quingenti emi possunt. In maxima copia cum coturnicibus in dies capiuntur. Nunc ob meliorem notitiae ordinem servandum, in quotnam dividatur Aegyptus partes aut provincias?, dillucidare est necesse, ad conformitatem itineris a me peracti observandum est attentius.

Caput V. De divisione Aegypti

Turcae et Arabes communius Aegyptum *Mizir* denominative a *Mezraim*, filio Cham, cui illud Sacro referente textu nomen imposuere Hebraei Gen. 10., v. 6. nominare consueverunt. Etsi abunde de plurimis historiarum libris regionem Aegypti constet fertilissimam, licet arenosam, quia tamen Nili aqua faecundatam, ab antiquo *granarium Romani imperii* appellari promeruit, cui pro tunc summam granorum frumenti quantitatem subministrasse notum est. Etiam hodie praeter tributa alia /p. 19/ plurimum imperatori Turcarum suppeditat frumentum et quidem in tres divisa Aegyptus partes: inferiorem, mediam et superiorem. *Inferior* subdividendo se in 7 provincias et unam vallem.

Prima earum *Belbes* confinans cum Palaestina ad partem *est* primusve ejus locus *Haniunes*, id est campus Josue nominari consuevit estve proximus illi, ubi imperator Nero meditabatur communicationem maris Rubri cum Mediterraneo; multas hodieum haec provincia numerat civitates ruinas, quarum metropolis *Belbes* suam ab ea trahens denominationem. Provincia antiquitus *Farpetius* dicta in lingua Graeca, quondam episcopalis, cum Alberion Phanbet episcopus Niceno subscripsisse legitur concilio Kircherio narrante. Longitudo ejus novem circiter dies itineris, latitudo unius solum diei se extendit, inhabitata^e a Turcis et Christianis Coftis haereticis tenendo ad *est* Palaestinam, *sud* deserta filiorum Israel, *nord* Mediterraneum mare, *ouest* provinciam Calubriae.

Belbes

Secunda provincia *Calubria*, olim *Aphrodisiopolis*, in qua plures cernuntur ruinatae civitates, a Turcis et Christianis habitatae, longitudinis ac latitudinis duarum dierum confinando ad *est* provinciae *Belbes*, ad *ouest* Nilo, *sud* magno Cairo, *nord* provinciae *Mansura*, in ordine tertia orientalis provincia. A metropoli *Mansura* suum trahens nomen, ubi residentia gubernatoris interpretata *Victoriosa* a reportata victoria, dum S. Ludovicus IX., Galliae rex, ad devincendam Damiatam suum inibi perdidit exercitum sultano Aegypti remanente victore anno 1249.

Provincia II.
Calubria

Provincia III.
Mansura

Inhabatur a Turcis et plurimis Christianis estque longitudinis 4 dierum, latitudinis unius solum diei, confinans ad *est* majori lacui *Catiae*, *ouest* Nilo, *nord* mari Mediterraneo, *ouest* provinciae Calubriae.

Quarta provincia *Garbia*, id est Ponentina seu occidentalis, habens pro metropoli *Mahhelle* magna, a Graecis vocata *Popasti* narrante historia authoris Abu Elfede Aegyptii dicentis *Malcus*, Popasti episcopus, unus e Patribus concilii Chalcedonensis fuisse legitur. Haec eadem provincia est prima in insula *Delta*, ubi multae cernuntur ruinatae civitates. Narratur de civitate *Mahhelle* /p. 20/ antiqua traditione fuisse condecoratam praesentia Jesu Christi, quia usque in hodiernam diem in columna marmorea situs a reclinacione Jesu Christi expressus creditur. Non longe ab hac metropoli alia extat civitas *Sammenud*, antiquitus *Panopolis* nominata, ut legitur in Libro antiquitatum Aegypti. Sabinus, episcopus *Panopolis*, concilio Ephesino subscripsisse dicitur, in qua etiam demonstrant demoratum fuisse Jesum Christum. Longitudo et latitudo quatuor est dierum ita, ut per octo dies tota provincia *Garbia* peragrari posset cursu ordinario. Confinat ad *nord* Mediterraneo mari, *est* Nilo seu illi brachio, quod Damiatam alluit. *Ouest* pariter Mediterraneo, ubi antiquissimae ac celeberrimae civitatis in lingua Cofta nominatae *Astera* pudera cerni possunt, in Graeca lingua *Paralli* dicitur, ut narrat Abu Elfede: „*Prima episcopalis civitas seu sedes fuit Paralli*,“ nam antistes inter praesules Aegyptiacos concilio Chalcedonensi subscripsisse legitur. Confinat ad *sud* cum altero Nili brachio descendente versus civitatem Rossetum.

Provincia IV.
Garbia

Quinta provincia *Menuphia* denominata a *Menuphio*, viro celebri, qui plurima in Aegypto post se dereliquerat memorabilia, ejus metropolis a Latinis *Pabisco*, a Graecis Apollopolis sonat fitque mentio illius episcopi in actis concilii Ephesini. Parva est provincia duarum dierum longitudinis et latitudinis. Confinando *ouest* provinciae Garbiae, *est* illi brachio Nili, quod Damiatam versus decurrit, *nord* pariter antecedenti provinciae, *sud* brachio Nili decurrenti Rossetum.

Provincia V.
Menuphia

Sexta provincia *Elbahari* sumendo suam denominationem a lacu, ubi fabricatur sal nitri, alibi describendi, inibi etiam extant conventus SS^{orum} Patrum in

Provincia VI.
Elbahari

---

^c In ms. *inhabitatae*.

Nitria, etsi plurimum ruinati. Per Nitriam multae hactenus antiquissimae cernuntur civitates, inter quas est illa Alexandria magna supra descripta narrante Abu Elfede: „*Alexandria supra littus maris sita, civitas maxima est et caput Aegypti habitationibus et columna figurata quadraginta trium cubitorum conspicua.*“ Alexandrinae ecclesiae episcopus subscripsit concilio Niceno primo, Timotheus Constantopolitano primo, /p. 21/ Cyrillus vero Ephesino, ut melius patet ex actis.

Haec itaque sexta provincia in se continet Rosettum, civitatem sub capite IV. descriptam, de qua ulterius meum prosequendo iter per Nilum, provisus victus ac potus necessariis, sub custodia unius janiczari, duobus soluti aureis, cum meo collega praemoniti bene nostras custodiendi res ob insignes per totum Nilum latrones, qui vel maxime nocturno tempore sub aqua natantes navim silentiose conscendunt, homines, si dormientes trucidant, in fluvium ejiciunt mercesque secum auferunt. Sin autem nautas vigiles sciant, secrete sub aqua rependo quidquid possibile auferunt, quandoque integri pagi navigantes persequuntur, spoliant ac rapiunt. Contra similes invito hospites, notanter Damiatam versus navigando, ubi notabiliores reperiuntur latrones, difficilis est defensio, alias mercibus et vita privari periclitantur.

Nos interim duce caelesti Numine feliciter prosequendo iter primum attingimus pagum *Gedie* versus *ouest*, ubi paulo post Nilus parvam efformans insulam ad orientalem partem, in qua situs est pagus *Birimbal* populatus, a quo non longe alius cernitur pagus major priore *Mentubes*, cui altera de parte correspondet pagus *Elfine ouest* minor priore, et cum ob aquae et pluviarum deficientiam longius a Nilo habitari, neque terrenum cultivari valet, plurima domicilia, pagi et oppida e diametro opposita cernuntur, versus *est Schemsheri*, *ouest Fazara*, tantae undique tures, mosquatae, capellae Mahometanorum opinativis dedicatae sanctis, ut tota terra his plena appareat. Praetergressis parvis melioribus locis *Deirut* et *Sendiun* ex parte orientali jacet insula *Delta*, quam duo Nili rami dividunt uno influente in mare penes Damiatam, altero in Rossettum, usque dum pervenitur *est* in locum *Foa* ad initium unius canalis efformantis parvam insulam antiquum Rossettum vocatam, quia usque huc mercantiles approximabant naves demorabanturve Europei,

Venetiani, Galli, Inglesi, Holandi etc. Modo autem suum domicilium in supra relato Rossetto praeter Anglos stabilivere. Nilus circa antiquum Rossettum uno se extendit miliari in latitudine, semper plus vel minus secundum situm proportionatum se dilatando jucundum paret viatoribus tantam locorum intuendi varietatem, inter quos ad *est* pagus *Salmie* tribus cum mosquitis et turribus, omnia autem domo/p. 22/rum tecta risi stramine cooperta ob maximam inibi crescentis risi copiam. Ad *ouest Eschorafa* pagus, e cujus opposita parte orientis stat *Mohalet Maleck*, parva loca, circa quae non longe *Chalicz* seu locus conducens aquam in civitatem Alexandrinam intrando in brachium *Madiae*, mirabili^f DEI providentia supra bonos et malos solis oriri radios, ita omnibus his populis infidelibus uno Nili flumine succurrit, quorum loca habitata nominare singulatim hicce superfluum arbitror, commodiori insimul omnia relaturus loco. Unum est hodie cordis dolore considerandum, tanta Christianorum ruinata domicilia Mahometanorum adventu, fidei Christianae odio funditus destructa, sola hinc inde prominentia rudera, inexplicabilem Christianorum cladem amore Christi Jesu, quasi omnium trucidatorum incolarum cernendi imprimunt, deplorabile demonstrant exitium animo, ultima etiam fidei Christianae scintilla bonorumve morum extincta dolorose cernitur.

Inibi notaveram pueros accurate in projiciendis instructos fundis, contra navigantes lapides vibrando, explosione schloporum repelli solitos. Non minori natantes dexteritate conspexi pueros ac puellas mixtim nudas, etiam majores 14 vel 16 annorum de littore in Nilum prosilientes uti pisces navim insequentes, panem mendicando, queis projectum unus prae alio tanquam in terra saltando sibi praecipiebant, semper ingemiscendo panem ultra horam navigantes insequabantur non aliter, aesi in aqua nati omni cum facilitate natabant; parvuli vix 6 aut 7 annorum loco terrae firmae in Nilo jocantur.

Majores persaepe alleviando suum iter Nilo conficiunt natando, colligendo in rate fructus terrae, melones hortenses seu pepones et aquaticos, varias hortenses herbas, lactucas, solum extra aquam prominendo caput, pedibus commovendo

---

^f In ms. *mirabi*.

aquam conculcare apparent, etiam supra caput indusium cum frusto panis ad se confortandum alligantes multa conficiunt milliaria. Taliter persaepe, si plures conjuncti sunt, naves nocturno tempore invadere solent, dum favorabili carent ventu, nam illi populi nil aliud praeter furta et latrocinia impensius ruminant.

Et quoniam omne quomodocunque malignum aliquid in se boni demonstrare solet, etiam Mahometani /p. 23/ in admirationem Christianorum nil aggredi abs praevia oratione, saepe optimo favente ventu non solvendo citius anchoras, nisi consveta praevie oratione peracta, quam quia ternis intra diem peragere soliti vicibus etiam indispensabiliter, cum navi ter subsistunt sive per mare, sive per terram constituti suas fervide peragunt orationes, ad solis ortum primam, in meridie secundam, in solis occasu tertiam suis cum caeremoniis, inclinationibus, lotionibus pedum membrorumve, ac si in civitate aut mosquitae forent, Deum, suum pseudopphetam implorare non intermittunt in maximam erubescitiam et confusionem Christianorum in laudando Deo desidiosorum. Cum tanta enim attentione fervoreve orantes, considerans ego rubore suffusus, meam ac plurimorum verae Christianae fidei asseclarum deplorando desidiam, quam in Mahometanis non reperi. Sed subito oratione finita ad navigandum prompti hilares, non aliud de eorum ore exhibat quam DEUS et Mahomet.

Sub continuis duorum horum nominum invocationibus plurima transeundo loca deprecabant plurium santorum vitas mirabiles, praecipue vicini pago *Marije* ac pago *Said Abraham Edasucki* ad *ost*, ubi pomposa, magna prostat cupula, in qua certus *schiech* seu Mahometicus jacet sanctus summe a Mahometanis veneratus convenientibus annue multis millibus peregrinorum ex Europeae, Asiae et Affricae partibus. Locus est amaenissimus ac thesaurus innumerabilis a peregrinis collectus, citius tamen singuli pagum adeunt *Kafer Zejat*, a quo media die dissitum est praecipuum Turcarum sanctuarium quasi decem a Rossetto leucis versus Magnum Cairum ex parte occidentali Nilii fluvii, ubi sepultus est certus *Bedani* quasi ad rippam fluvii in una mosquita. Aestimatur vir sanctissimus, de quo alii Turcarum santones confingunt fore fortissimum advocatum ac liberatorem sclavorum a Christianis captorum, ex eo quod omni anno de insula Malta miraculose liberet

unum sclavorum transferendo omnibus solutum catenis in suam patriam. Cujus falsi miraculi gratia undique innumeri in novilunio Augusti concurrunt peregrini sollicitè properantes huic adesse solemnitati.

Locum hunc transiveram ego quarta Augusti circa solis /p. 24/ occasum, singuli peregrini naves, cimbas aut saicas nominatas pulchre tapetibus, vexillis plurimis arboribus, variis floribus ornatas conscendebant, ubique pendentibus accensis lampadibus, omnes munde albis ornati vestibus, in manibus ardentes tenendo candelas fervidas, insimul honori hujus damnati effundebant preces. Eo zelosius die sequenti Veneris, Turcis sacra, ante meridiem hinc inde per fluvium divagantes navigando pompa summa, inflantes pipharis et flautis, timpana sonando magis rumorem quam musicam more suo excitabant plurima laetitiae demonstrando signa, tripudiis durantibus multis post meridiem horis. Singuli versus praenominatum *Bedani* properabant continuo duobus septimanis festum celebrantes, principiando a primo Veneris die lunae novae, ubi interim uno horum Veneris alii santones secrete aliquem pauperem sibi fidelem, totum lacerum catenis ligando supra mosquitae turrim collocant. Mox clamoribus summis, jubilo cordisve solacio de turri accatenatum deducunt plebi indicando firmissime credenti verum miraculum, etsi nobiliores plurimum falsitatem suspicentur, cum ex Alcorani doctrina miracula negentur. Talis fecte liberatus una retenta catena per totam conducitur Aegyptum ubique populo miraculum divulgante multas conquirendo elemosynas.

Accidit ideo paucis ab hinc annis Cairi talem nequam foribus certi bassae approximasse optime noti in insula Malta, utpote paucos ante annos sclavi Melitensium inde non jam miraculo Bedani, sed potentia pecuniae liberati. Interrogabat proinde illum nequam diversis de rebus inquirendo de ritu, loci situ, religione, captivis ac de incolarum qualitatibus, cui cum nil veri referre ac enarrare sciverat, ira accensus tanta verbera infligi curavit, catenas abstulit, ut vix animam non exhalasset, ac si deinceps populum decipere praesumeret, infallibilis soluturus. Quare ideo miraculum amplius divulgare non praesumpsit cruento contentus flagellorum praemio. Hic locus *Kafer Zejat* a Nili aqua se diffundente

continuo diluitur terram absumendo, paulo post inhabitabilis reddetur, antiquam attamen civitatem satis commodam fuisse demonstrat.

Paulo post in pagum *Firosdock* appullimus. Terram conscendens cum admiratione intuebar plurimas variarum avicularum turmas, turtures in tanto numero nullibi visos, campos floridos, lino, tritico, hordeo aliisque seminibus herbisque plenos, singulari boum industria aquam trahentium de Nilo per /p. 25/ rotas appensis in circuitu ollis, per canales recte decurrentes omnes camporum adaquantur segetes. Non desunt in hoc loco plurimi passerres ac hirundines limo fluvii tenerrimo in ripa Nili foraminibus prominentibus plurimis nidificantes. Ideo navigare per Nilum jucundissimum, varietate viridantium camporum, frumentorum ac fructuum delectabile, dummodo tanti Araborum latrones persaepe infestantes animorum non minuerent delicias. Nam utraque de parte Nili segetes, variae cernuntur herbae, plantae hortenses, dactillorum cum fructibus arbores, ficus, aedificia plurima, oppida, pagi, amoenissimi hinc inde horti, ut ipsamet Sacra dillaudat historia, etsi ammodo negligentia Mahometanorum multum neglecti et ruinati, quia tamen diu nocturne bobus ac bassulis rotas cum aqua trahentibus etiam altiora inundantur ac faecundantur loca, millenae de utraque Nili parte conficiuntur rotae, ollis plene, fructiferi redduntur campi; cum tamen Mahometani raro nociva trucidant animalia aut insecta, hinc eorum naves, etiam domus muribus gliribus, scorpionibus plene, hinc inde currendo, quasi familiares forent gatuli. Soli Armeni, Graeci et Cofti navigantes illos capiunt, in Nilum projiciunt. Verum optime natate scientes ordinarie in minorem naviculam majori navi alligatam se salvunt, madefacti in sole se siccando accipitrum seu minorum aquilarum cibus fiunt, in maxima circumvolantium quantitate, visu praeditarum perspicacissimo. Volatu de aere velocissimo descendunt glirem arripiunt, ungvibus in volando dilacerant ac enormi cum clamore devorant. Res visu curiosa magis dum circa projectam panis partem plurimae volitando se congregant, raro projectam licet parvam micam in terram cadere sinunt. Tam accurate rostro capiunt, ut saepe Turcis in hoc practico de manu panem tenentibus velocissime praeripiunt.

Volendo ego in hoc itinere alia notabiliora, quantum inter hos barbaros licuit, observare, conspexi ad *ouest* parvum pagum *Schilime*, a Nilo plurimum dilutum, muros consumptos, hactenus comprobantes antiqui aedificii fuisse fortissimos. Civitatem olim repraesentando celebrem, quam miserior sequitur locus *Abbi*, id est *Pater mi*, cum mosquita et cu/p. 26/pula rotunda, in qua fictum asseclae reverentur santonem. Ubi de altera ejus parte *ouest* Nilus efformat concavitatem, post quam paucis horis duo sunt pagi, ad *est* vero pagus *Benufar* absque turri, quia non longe alia altissima prominet turris, e qua annue supra recensitum incatenatum sclavum tanquam a Bedani e Malta transportatum populo praesentant. Hic enim est illa Sancta terra, tanto honore a peregrinis Mahometicis annue frequentata, in qua versus *Kaferzejat* turris illa alta sepulturae *Bedani* cernitur. Omnes navigantes a longe internis eum salutant suspiriis recensendo Christianis ejus sanctitatem, famam undique proclamando locumve inter alios celebriorem depredicando, spiritu laetissime navigabant.

Cum Nili augebatur crescentia, levissimo contra torrentem labore progressi, aqua turbida, a potenti sole calida anxiabamur. Quo enim vicinius Cairo approxiabamur, tanto calidius observabamus clima. Tota die natura langvenscens recenti haustu recreari nequit, magis in crescentia Nili aqua plurimum limosa, saluti advenarum nociva. Illud ego ignorans ardore solis die tota sudorem e corpore provocantis sitibundus excessi, vix pagum *Schabur* attigi, diarrea ac summa naturae debilitate aggravatus tanto magis, quia navigantibus Christianis cum infidelibus omnis desit commoditas huic morbo necessaria. Deo singula offerenda erant, anxie Cairum attingendi desiderabam. Adhuc tamen fluvius oblique decurrens, duas parvas efformans insulas. *Salamun* quasi a Nilo absumptum, majori turri ornatum, se largius effundente funibus navis trahebatur per magnum circuitum a rapacitate fluvii formatum, saepe navigantibus periculosum, ubi pariter de compulsa insimul arena efformata est insula, in cujus initio *est* prostat pagus *Kafer Elbage*. Praetergressa aliquantulum insula fatigosius trahebamur funibus, obviam navim venientem ex ollis constructam, infra describendam conspeximus.

Interim hinc inde situata praetergressi loca de altera Nili parte *ouest*,
medium attigimus iter, *Negile* pagum mosquita ornatum; prostantes in fluvii
partibus, quasi molae ad trahendum /p. 27/ aquam subsequente solitaria mosquita
cum cupula seu capellula certo schiech aut santoni dedicata; et quoniam
communissime omnium seminorum agrorum hortensilium, plantarum ac variorum
terrae fructuum mense Julio fiat collectio, ne excrescente Nilo diluantur aqua ac
destruantur, uti saepe maximo cum damno contingit, ante tempus privati immaturis
fructibus. Ideo tales, quales circa hoc reperiuntur tempus, metunt sollicite. Mea pro
tunc aggravante infirmitate nil amplius Nili deliciae me delectabant, etsi pagi
Zaaira et subito *Tonub* cum prominentibus undique in rippa fluvii turribus, copiosis
dactilorum fructibus, altis *siccomori* arboribus, plenis fructu, formae nispularum,
saporis dulcis ac amaeni palatui; incolae hic fabulabantur sub umbra siccomori
carnes, etiam assatas paucis putrefieri horis.

Medium iter
Cairum

Dein paulo post *ouest* versus sequitur locus *Amrus*, etsi parvus, tamen ob
paucitatem aquae periculosus, vix quinque pedum profundus, persaepe navigantibus
laboriosus; pagus *Kum Schirick* pluribus in aqua domibus consumitur, *Nadir* vero
fortissimo vicinus currenti, nautas usque in *Zaujet Džabr* versus *est*, ubi mosquita
sudare facit turres columbarum quattuordecim ac quanto maqis Cairo approximatur,
tanto plures se praesentant oculis, quia his in locis pro dote sponsarum ordinarie
turres donantur columbarum; singulae tamen non jam e lapidibus aut ligno, sed ex
ollis ad facilius nidificandum fabricatae, in quibus triginta millia *kadus* seu
loculamenta nidificandi apta apparent. Per totam Aegyptum inexplicabilis cernitur
columbarum numerus, e quibus integrae sustentantur familiae. Principalior tamen
ratio excessivi columbarum numeri columbinum est excrementum pro inpinquandis
agrorum fructibus, specialiter cucumeribus ac aquaticis melonibus necessarium,
magno vendibile pretio, suo enim naturali calore velocius maturescere efficit
fructus.

Prosequendo ulterius iter, licet undequaque pagi, loca habitata, mosquitae,
turres, capellae appareant, parum sunt delectabilia, misere de terra et limo
constructa, et /p. 28/ nisi amaenitas ex utraque Nili parte viridantium plantarum ac

agrorum recrearet, summe viatores anxiantur Christiani, maxime sacerdotes omnibus odiosi. Ego pro tunc magis et magis diarraea aggravatus terminum viae anhelabam, commoditas enim corporis deficiendo, urgente naturae necessitate saepe e cellula exiens, Turcarum non paucas perpessus injurias ac blasphemias. Dein praetergressi *Zaujet Džabr* cornu, in quo est *Nadir* pagus situatus, existente in ejus fundo canale ad *sud-est* inter pagos *Zaujet Džabr* et *Schamschil* Farani seu Faranie appellato, conducente per Deltam insulam in alterum Damiatiae canalem.

Prosequentes dein recto tramite versus Cairum navigationem, mox in eodem loco invertendo cursum canalisi Cairini *sud-ouest*. Paulo post pagus *Gezei*, e cujus diametro pagus *Kafr Daud*, salis ammoniaci fabrica, infra describenda, ubi antiquissimi Christianorum Coftorum conventus: *Amba Beschai*, *Amba Macarius*, *Seide Belbaramus*, paucis provisi monachis, Christianis nullis, quia conventus ruinae proximi. Pagus *Mimet Elaarus* ad *est* totus a Nilo submersus, cui vicinior pagus ab incolis *Battem Elbacka*, id est alvus vaccae, nominatur, ubi ob furta, latrocinia aliave delicta submerguntur sententiati; est enim aqua ob profunditatem copiosior ac dictae justitiae commodior. Versus *est* minuendo se aqua pagum ex parte *Mozawi Elhajat* conspeximus, arenae in medio fluvii inhaesimus ventu nos impellente fortissimo, multum in extrahenda navi temporis insupsimus adacti labore maximo in occidentalem partem funibus navim trahendi, nam altior fluvii ripa duos demonstrabat monticulos cum mosquita ac alba capella sepulturae santonis; fatigosior navis erat tractio, quia tamen Cairini montes et pyramides conspiciebantur, omnis dolor in solatia vertebant tanto magis, dum Nilo crescente aliqualis insula efformabatur e regione maris monticulis vallatum habens pagum *Dusigat*. Mirabar in eo diversarum aves sortium, notanter albas magnas grues, una post alteram in volando ordine recto in summa aeris altitudine, pedibus et collo uti ciconiae longas, queis alia avium cinericei coloris multitudo. Albae in uno ordine, altius cinericeae in altero demissius abs commotione admirationem causabant.

Postea nil notabile praeter miseros /p. 29/ pagos, solus locus *Zani* navigantibus difficilior modica Nili aqua, sufficiens longioribus quaerenda ad navigandum profunditas, major adhuc adhibenda diligentia penes

Tahui pagum hinc inde decurrente Nilo, oblique dilatato magis; defatigantur nautae, cum semper contra torrentem seu aquae cursum est navigandum. Nobis deficiente ventu favorabili subsistendum fuit ac tandem funibus tracti usque in locum *Mune*; mox consolati, non longe distabat Cairum, navigando *est* versus *Manschie* pagum ob exiguitatem turri caretitem. Saepeve ab crescente Nilo arenacea formatur insula, ubi in ripa fluvii nidificant aves. Hic communiter trahendae sunt naves, usque dum vicinius approximetur pyramidibus conspiciturque Nilus mirabiliter decurrens *nord*, efformans ibidem pulchram ac fertilissimam insulam *Delta*, quae ab Aegypto duobus Nili ramis dividitur, quorum in Rossettum unus, in Damiatam alter egreditur caditque in mare Mediterraneum. Ne tamen cum septem provinciis duae misceantur^g insulae, meliori methodo in distincto substernitur capite.

---

^g In ms. *misceatur*.

Caput VI. De insulis Damiata, Delta et templo Isis

Nomenclaturam principalis insulae civitas Damiata sonat, magna et fortis, antiquitus *Pelusium* dicta, hodie adhuc celebris ob maxima commercia variarum mercium et nationum. Sanctus Ludovicus, Galliae rex, anno 1249. debellavit eam, dein ad se redimendum restituit. Confinando *nord* mari Mediterraneo, situata in 30. gradu quasi usque in gradum 32. longitudinis septentrionalis dividiturque in duas provincias seu potius duo gubernacula *Garbe* et *Menufie*, id est meridionalem et septentrionalem partem, ubique plurimi pagi locave habitata cernuntur producendo in abundantia frumenta, triticum, hordeum, risum, zaffranum seu crocum salvaticum, dactillos omnisque generis legumina. Semper in ea insula ad gubernandum residendo bey seu sangiac, ubi magnum telarum viget commercium, ob facilem e Nili majori brachio aquae decursum navigabilis in Damiatam, defluendo in cuspide insulae meridionali, faecundando eam cum desiderabili habitantium emolumento. Prius tamen *Menufie*^h partem meridionalem sua recreat faecunditate transeundo /p. 30/ civitatem *Mehalle*, capitalem partis septentrionalis totamque septentrionalem partem. Ultimo dictus fluvii ramus in mare defluit Mediteraneum apud locum, *Brullos* appellatum.

In hac insula admirandum conficitur sal ammoniacum, ex certa lacu extrahi dicitur magnum ab Europeis, praecipue Gallis, importans lucrum pro dealbandis inserviens telis, etsi alii contrarium praetendant a sale comburi telae. Aegyptii tamen farinae immiscent frumenti loco aliis tamen asserentibus similem fermentatum panem viris in inferiore ventriculi parte varias causare indispositiones. Mihi tamen compertum ab Aegyptiis particulam salis nitri in ollam poni carnemve coqui citius effici morbidam ac ad manducandum teneram. Idem in nostris missionum domibus probavere servi intentum habuere. Alii in olla partem fractae ponendo porcellanae seu vasis murrhini coctionem carnum facilitare asserunt. Sin vero plumbum in ollam injicitur, semper mansuram duram. Narrant Aegyptii, si in

nitri lacum corpus humanum aut alicujus animalis aut arboris vel plantae inficiatur, dura ut lapis in salis mutari naturam, quod optime describendo adumbrat Ovidius Metam[orphoses] l[ibro] 7., fol[io] 27. et lib[ro] 8., fol[io] 22. fabulando aliqua corpora fuisse commutata a deo in lapides, quia abs compassione proximorum vixere. Aliud adhuc praestantius sal in *Demaje* seu *Damer* ac in *Mehalle* fabricatur, non tamen in suo intrinseco valore ita bonum, ideo ab Europeis minus aestimatum.

Mirabar in *Damer* curiosam salis fabricandi artem, non jam ut nostri eruditissimi medicinae referunt doctores ex urina oriri camelorum. Verum incolae hocce procedunt modo: magnas longioris molis extruendo fornaces, in quarum pavimento sicca vaccarum et camelorum succeduntur excrementa, et superior fornacis pars duorum vel trium alta est pedum, foraminibus plena, quibus magna vitrea rotunda imponuntur vasa colli oblongi, medii pedis, saltem triginta. Fuligine impleta, modicum in vitro relinquendo vacuum ut, fuligo ab excrementis profumari queat, nil prorsus aliud adjungendo. Vasa dein solo prominente collo, circa circum optime fimo excrementorum cooperta, subtus per continuas tres dies ac noctes ignem accendendo ac urendo fuliginem. Saepius baccello ferreo commovendam, ut /p. 31/ colli obrudatur foramen meliusve promoveatur fumus, ita quidem, ut quo saepius fuligo commoveatur ignisve augeatur. Etsi ardor salis suis ardescat radiis, eo albius efficitur sal ammoniacum. Sciendum tamen fuliginem fore debere factam ex continuis accensionibus excrementorum vaccarum et camelorum et quidem de his furnis, ubi in dies ardere solet fitque fuligo quasi splendicans, optimum producens sal ammoniacum mensibus Junii, Julii et Augusti. Omni anno in hac insula mille centenarii salis ammoniaci, in pondere Cairino duo millia centenariorum confici solent. Olim unus centenarius triginta florenis Germanici vendebatur, nunc pretium crescendo quinquaginta et ultra venditur florenis. Invidi Magnocairenses incolae tanti a sale ammoniaco emolumentum; etiam illi sal ammoniacum conficere, etsi minoris bonitatis coeperunt. Igne tandem extincto in collo vitrorum sal ammoniacum condensatum duobus, etiam tribus digitis secundum vitri largitatem crassum, rupto vitro eximitur ruptumve in eadem

Sal
ammoniacum

---

^h In ms. *Manufie*.

venditur insula ac novum conficitur. Volunt aliqui ad Europeorum medicorum sensum fuligini urinam misceri camelorum, verius tamen est nil aliud fuligini admisceri.

Insula *Delta* Graecum scitur nomen, ab eo dicta, quod utriquetram terrae efficiat figuram, in qua hodiedum adhuc celeberrimum et antiquissimum est idolarum *Isis templum*, etsi a potiori ruinatum. Ruinae ac rudera mille passus in circuitu se extendunt estque situm versus pagum *Bhabeit*, in Aegyptiaca lingua pulchritudo seu domus pulchritudinis sonat, distando a Nilo una leuca, a locis vero *Samanud* et *Mehalle* tribus circiter leucis; a Magno Cairo versus *nord* viginti quinque aut juxta alios triginta Gallicis leucis. Relatio multorum refert fore ipsissimum templum, de quo Herodetes inter alias antiquitates meminit dicendo illud existere in medio insulae *Delta*, loco *Busiris* nominato, deae Isis consecratum, faeminae Osiris, in summa olim veneratione ab Aegyptiis habitum estque probabilius idem, cum in tota insula cujuscunque extraordinarii aedificii nulla alia apparet memoria. Unde facile conjiciendum /p. 32/ locum, olim ab Herodete *Busiris*, hodie idem ac *Bhabeit* sonat, situm in medio insulae *Delta*, non longe a *Sebennitus* aut *Samannud*.

Proinde antiquitus non abs ratione templum Isis *Bhabeit* domus pulchritudinis nominabatur, nam hactenus pulcherrimum et celeberrimum fuisse apparet aedificium, omnes lapides quasi paris longitudinis ac molis enormis, de granito marmore a potiori exsculpti, figuris repraesentantibus mediae elevationis viros et faeminas omnisque generis geroglyphicas litteras. Plures tamen lapides duntaxat hominum signati sunt figuris longis cum mitris punctatis duo in manibus tenendo pocula. Tres, quandoque quatuor per ordinem stantes repraesentant pueros, qui in una manu lanceam, in altera vero breviorum baculum, supra caput duo inter subtilia cornua globum gestant. Alii lapides diversis adornati sunt imaginibus geroglyphicis, avibus, piscibus, serpentibus, animalibus terrestribus etc. Praeterea inibi cernitur columna de optimo granito orientaliⁱ lapide altissima, cujus superior

---

ⁱ In ms. *orientali*.

pars quatuor scissuras quatuorque^j repraesentat facies, quasi ad aliam sustentandam constructa fuisset fabricam aut arcum vel potius fornicem praefati magnifici templi. Quaevis hujus columnae facies caput faeminae repraesentat nullam hactenus patiendi temporis jacturam nec solis potentissimi aut Araborum solitam destructionem. Mirabilis certe est figurarum repraesentatio, maxime dum nullus circa totum illud celebre aedificium reperitur lapis ordinarius nec cimentum nec lateres verum omnes excessivae molis lapides de marmore granito optime efformati. Hujus celeberrimi monumenti meminit Pater Claudius in lib[ro] Nouveaux mémoires des missions fol^o 120. Ruminando ego hanc celeberrimam antiquitatem, licet multum ob diarraeam debilis, nil tamen notatu dignum praetermittere volens prope locum, ubi Nilus insulam *Delta* efformat, aliud quartum circa Damiatam decurrit brachium se effundendo in mare Mediterraneum.

Nostra interim navis alteri sociata navi ob metum insignium latronum, tota vigilando nocte, deficiente ventu subsistere coacti, continuo jaculando ad incutiendum invitis hospitibus metum, media tamen nocte extracta anchora, funibus tracti iter prosequabamur, /p. 33/ usque dum attigissemus diffusiores Nili partes hinc inde inter minores insulas, loca parva transeundo *Elhelli*, *Imbabe* ac tandem ultimum desideratissimum oppidum *Bulack*, ultimum Magni Cairi portum, sub solis occasu feliciter attigimus a Rossetto recto navigando tramite, trecenta computando miliaria Italica, septuaginta quinque Flandrica, 60 Germanica, communiter pro una persona abs rebus et cista navigante triginta solvi solent medini.

Bulack est locus apertus quasi oppidum satis magnum domus habens misere constructas, plateas abs pavimento, arena pulveribus, sordibus more Turcarum plenas, distando a Cairo Novo tribus miliaribus Italicis, quorsum omnes in camelis deportantur merces. Vectigalium per totam Aegyptum executores sunt Judaei certam denariorum summam bassae deponendo annue, non tamen ita rigorosa perquisitio rerum est, uti in Europa fieri solet, persaepe enim plurimae res adventantium, praecipue nostrorum missionariorum, abs omni inquisitione de tributi solutione promoventur. Inde communius conductis camelis ad deportandas

---

^j In ms. *quatuorqua*.

res, asinis vero ad deferendos^k viatores, his enim duntaxat Christiani et Judaei, non tamen equis insidere valent, solis Mahometanis equi permissi sunt solvendo ordinarie pro hoc jumento quatuor aut quinque medinos usque in Cairum Novum.

Ego pro tunc longiori jam tempore diarraea aggravatus, vix pedes movere potens, asino a Turca impositus unius spatio horae iter peragendum summis ansiabar caloribus, ardentibus solis radiis, nunquam in Europa hactenus perpessus. Natura agitata in fornacem me intrasse credebam, magis adhuc in aperto campo arenoso longiori tempore perdurare fuisset impossibile, nisi tot emissis suspiriis lassus maxime Cairense missionariorum attigissem hospitium, fraterno receptus amore, medicinis provisus, cura diligenti medici Gallorum dierum spatio octo pristinae restitutus valetudini a die 27. Julii, mei in Cairum adventus.

Omnem adhibendo diligentiam in mirabilioribus perscrutandis, maxime septimo Augusti, dum completa fuisset Nili diffusio, per totam Aegyptum plurimae curiositates, joci, saltus, clamores cum musica Turca cernuntur, de quibus alio in capite acturus uti et de solempni bassae /p. 34/ ingressu 28. Augusti, magno cum applausu celebrato.

Nunc tamen, quia superius capite V. De divisione Aegypti sex solum provinciarum mentionabar, septimam cum Valle melioris gratia ordinis, utpote Cairo proximam, in subsequenti descripturus capite.

---

^k In ms. *defendos*.

Caput VII. De septima provincia et Valle

Septima Inferioris Aegypti provincia *Gize* seu in lingua Graeca *Persopolis*, olim metropolis hujus provinciae, in qua multae antiquae conspiciuntur civitates, estque ipsissima *terra Gessen*, ubi morabantur filii Israel. Vicinus Persopoli Terra Gessen prominet mons, olim civitatis *Memphis* locus, prouti mox relaturus in descriptione Cairensi. Tota haec provincia duarum habens dierum longitudinem itineris, unius et mediae diei latitudinem. Confinando *ouest* montibus Affricae, ad quorum pedem hodie dum extractae universum in admirationem trahentes sunt magnificae pyramides, juxta communiorem authorum sensum a rege Aegypti pharaone fabricatae. Ad *nord* confinat provinciae sextae *Elhabari*, *est* Nili et *sud* Aegypti Superiori. Illae sunt septem Inferioris Aegypti provinciae, in quantum indagare licuit, notatae in novis geographis, non tamen descriptae et forsitan ideo, cum ammodo novo gaudeat a Turcis dato nomine, illis incognitae aut forsitan ob antiquitatem temporum a memoria posteritatis deletae? Quas breviter, ne ex integro de humanis deleantur mentibus, adumbravi.

Cum tamen septimae provinciae proxima est *Vallis*, dignum arbitror illam referre pulcherrimam ac totius Aegypti fertilissimam, multis adornatam hortis et vineis, visui deliciosam, a fluvio irrigatam, communiter ab Arabis *Bar Joseph*, fluvius Josephi appellatus, quia ab illo fabricatus conducendo e Nilo canalem ad irrigandam Vallem, olim consignatam ac a pharaone tribui Joseph donatam. Haec Vallis reassumpsit suam dominationem a metropoli *Fajume*, velut alii volunt *Alfium*, id est *mille dies*, eo quod Joseph eam civitatem mille aedificavit diebus. Cofti in Cofta lingua *Fastada*, Graeci in Graeca *Nilopolis*, uti confirmat Abulfede dicendo: „*Fastadam episcopali titulo claram, Theonem, Nilopolitanum antistitem, apud S. Athanasium breviario Meletis et Eusebium, ejusdem praesulem, concilio /p. 35/ Ephesino subscripsisse reperio.*“ In antiqua relatione hujus Vallis longitudo se extendit una die cum dimidio, latitudo die una. Confinando *ouest* lacui majori Caraontis, *nord* deserto Nitreae, *est* alteri deserto, quod jacet ad Nili partem, *sud*

deserto Superioris Aegypti. Omnes septem provinciae in planitie sitae sunt, fertiles ac omni necessario vitae humanae abundantes excipiendo primam provinciam *Belbes*, non adeo fructiferam uti etiam Vallis Fajume partem, ubi desertum arenosum, solis ardore exsiccatum, parum afferentando fructus.

Fajume, una e majoribus est civitas, per traditionem creditur Josepho donata a pharaone ac dein mille dierum spatio pro suis fratribus aedificata, ubi suotiliores et crassiores telae, strophia, variae velorum sortes pro utroque sexu aliaque plurima, levi pretio Cairum apportata, venduntur. Civitas a Turcis et Christianis Coftis mixtim inhabitatur octo cum sacerdotibus ac episcopo haereticis extra civitatem tribus provisi ecclesiis, semper remanendo inibi unus e viginti quatuor Cairinis sangiacis seu viceregibus gubernator.

Civitas Fajume

Terra haec est omnium abundantissima fructuum, olim missio Propagandae fidei, sufficientem pro annua sacrificiorum provisione uvarum copiam colligebat variis cum herbis pro medicina conficienda, radicibus ac floribus. Plurimos pro tunc Christo Domino genuerunt missionarii filios, quia tamen variis temporum injuriis Patres missionarii Propagandae fidei jussi locum Patribus Terrae sanctae consignare, omnis animarum cessaverat fructus, hospitium desertum, vix intra triennium aliquis Patrum comparet, aliis implicati Terrae sanctae curis. Catholici dispersi, vix unus aut alter reperibilis; omnes vel in haeresim reversi, vel in catholicorum refugerunt loca.

Inibi ficus abundantes sex continuis mensibus usque ad festum S. Andreae apostoli, melones seu pepones, persica, mala Armeniaca, bruna, pyra pauca, dactilli plurimi, variae lactucarum sortes, hortensilia plurima, granum, triticum, hordeum, pisa omnisve generis legumina, lenticae inveniuntur, maxima copia seminorum cum lino et canape agrorum ita abundanti, ut in varias Europae devehantur partes. Volatilia infinita, columbae quasi sylvestres, sex pro uno medino vendibiles, gallinae pro duobus florenis sexaginta ordinarie, capones vero quadraginta venduntur. Caro bovina, ovina, vervecina est optima, ova, lac in abundantia.

Incolae tractabiles, magis mansveti aliis locis, praecipue dum a missionariis sublevaban/p. 36/tur medicinis, multas animo gratuito adferebant victualium

elemosynas, tota concurrebat a longinquis provincia salutis subsidia a missionariis petentes. Omnes quasi satisfacti redibant curabanturve divina assistente gratia a suis langvoribus.

Undique tamen hoc in territorio insignes sunt latrones, specialiter civitatem *Fajume* infestantes, licet in omni platea sint vigiliae, etiam cum hisce noctu contrahunt amicitiam ad furandum opportunam. Nam passim e crudis, non coctis seu non exustis lateribus fabricatae domus, facile muri perforantur, secreta fures subintrant ac spoliant. Quia tamen omnes Orientales accenso¹ lumine dormiunt plurimam adhibendo attentionem, efformari audientes per murum foramen, primi imponentis caput latronis diligenter praescindunt corpus in domum retrahentes, saepe secundo et tertio caput praescindendo, donec fures afforis observent, fugam arripiant. Nunc astutiores latrones primo caput simulatum seu turbantem in foramen praemittunt, et si nil strepitus vigilantium observent, paulatim ingredienti homines spoliant. Ob frequentia incolae furta persaepe plurimas insomnes agunt noctes.

Unus decurrens per civitatis medium Nili ramus felices reddit habitatores omnibus sufficiens circumjacentibus locis, se diffundendo per trium spatium dierum, dein in Caraontis incidens lacum, ab Arabis *Berok clokaraum* appellatum, rarum tamen cernentibus in tanta Nili crescentia videndi aquam per lacum decurrentem, semper salsam conservando aquam, ac si nulla Nili dulcis admisceretur aqua. Ille est idem lacus, de quo tanta fabulavere poetae, varia de Caraonte recensentes hodieum Arabes, quaeque in eum inficiuntur, singula in lapides converti. Ideo lapides per modum navium inibi jacentes olim ligneas fuisse naves narrant Arabes. Quia tamen sub aquae profunditate propria experientia cernere nequivi, veritatem ad asserentes remitto. Non procul abhinc destructum cernitur palatium, nil antiquitatis in eo praeter rudera subsistens. Arabes per deserta Alexandriam sex dierum spatio facile attingunt, nulli tamen alteri, praecipue Europeo, iter illud practicabile, certo rebus et vita privando. Haec breviter de Inferiori praemittendo Aegypto, quaedam etiam de Medio Aegypti digna sunt. /p.

Caput VIII. De Medio Aegypti

Medii Aegypti notissimam universo fore civitatem capitalem, celeberrimam ac prope maximam urbem, *Cairum* nuncupatam, pharaonum sedem, de quibus varia loquitur Sacra scriptura, olim vera erat Babylon, Aegypti civitas magna, e quinque civitatibus in unam composita ac conjuncta, quae hodieum, licet magna, minor tamen antiqua quindecim Italicis miliaribus in longitudine attingendo pro tunc ad pyramides, de utraque Nili parte habitata. Verum injuria temporum, ruina bellorum furiaeque inimicorum tanta celebritas ac splendor antiquus in sat miserum reducta est statum. Honor tantae celebritatis constructae anno Chr[is]ti 971. califa Moez Fatimiti adscribitur nominando eam *Al Cairo*, etiam *Tesdar*, id est *Victoriosa*, e tribus dein composita partibus, una separata ab altera quasi uno miliari Italico, communiter dicta civitas *Antiquum* et *Novum Cairum* ac *Bulack*. Ultima pars ad Nilum sita, suo cum portu capace recipiendi ducentas, imo etiam plures cimbas seu naves majores, ut in dies videre licet. *Cairum Antiquum*, Bubrillon hujus nominis idolo, olim appellato *Abrillon*, consecratum, hodie inibi ecclesiam repraesentat Christianorum. Olim nominabatur etiam *Memahus*. A Mahometanis vero Cairum Antiquum fuisse olim destructum ac sub Heraclio imperatore restauratum innotuit.

E cujus regione a diametro pyramides versus antiquitas celeberrima fuerat civitas *Memphis*, tunc capitalis totius Aegypti, modo nuncupata *Matherea*, distando Memphis a Cairo Novo quatuordecim miliaribus Italicis, iter trium horarum, ubi praeterea hac in parte lacus est *Dekerr*, quondam *Maeris* vel *Caron* dictus, communicando cum Nilo mediante uno canale, nam quondam a lacu non longe ceber prostabat labyrinthus et sepultura antiquorum Aegyptiorum. Exinde antiqui poetae Graeci sumpsere loquendi occasionem de barca seu navi, quae transportabat mortuos in infernum. Non minus hac in distantia cernitur pagus exiguus, de quo infra, Graeci *Memphim* appellabant *Heliopolim*, id est *Civitatem Solis*, de qua meminit Isaias Civitas Solis cap[itul]o 19. dicendo: „*Civitatem Solis vocabitur una*;" aliis principalior,

---

¹ In ms. *accessio*.

nobilitate sua eminentior, gloriando se suo inhabitante principe pharaone. Adhuc praeterea a Coftis dici solet *Pleushebo* et *Testara*, id est ingressus Solis in Gemini, prout narrat Victor, Coftus author, hodie ab incolis *Matherea*, hoc est *aqua recens*, /p. 38/ quae ibi reperibilis. Ubi pariter extat memoria Christi Domini, in Aegyptum fugitivi, cum Beatissima sua Matre et S. Josepho sub una arbore primo substitisse, quae ob praesentiam Salvatoris inclinata, longo fuerat conservata tempore, donec tandem quasi in putredinem redacta. Trunci partem remanentis Patres Terrae sanctae in hospitium Magnocairense, hodie adhuc conservatam, transtulere. Ammodo nec ecclesiae muri, nec aliud in hoc loco apparet vestigium.

Cairum Antiquum alii appellabant *Aamis* aut *Misrin* a *Mesrin*, filio Cham, nepote Noe, quod nomen successu temporis mutantem in *Babulon* magnifici templi gratia, idolo *Babulon* dedicati. Celeberrimam fuisse urbem varia pallaciorum, ecclesiarum, monasteriorum rudera comprobant, in quibus pauperes continuo terram fodiunt, varias metallorum partes, argenti, ferri, monetae adveniunt. Magis adhuc platearum ac civitatis portae lamina ferrea obductae, muri hinc inde quasi fusi forent, Alexandrinis similes certificant ab eodem magistro fuisse aedificatam.

Obiliscus praeterea in medio civitatis cernitur de marmore granito altitudinis sexaginta sex pedum extra terram prominens, eleganter laboratus, in uno cornu ob antiquitatem aliqualem passus rupturam, et quoniam hinc inde Civitas Solis ruinatis domibus et plateis difformis evaserit, etiam in medio ruinarum campi seminati cernuntur. Et prout Christianorum tempore dici poterat celeberrima, nunc e restantibus ecclesiis jam jam ruinae proximis miserrima, quarum una B. V. Mariae dedicata, sat bene conservata, quia in ea Unigenitus Dei Filius in Aegyptum profugus habitasse creditur. Est rarissimum omnium Aegypti raritatum antrum Castissimae Virginis et Divi Josephi Nutricii habitaculum, exulum a patria septem annis ibi demorantium, quod, ut oculis melius pateat, delineatum inter Aegypti raritates demonstraturus cap[itulo] 41. Hujus ideo celebris civitatis secundum occupabat locum *Remis*, a pharaone Israel filiis fabricata, ut Exodi 1. dicitur. Tertium vero locum *Phiton* civitas, *Facantator* sonat, eodem Exod. 1. pro filiis

Antrum B. V.
M^{ae} et Josephi

Israel a pharaone constructa. Ne tamen Antiqua et Nova civitas Cairina in referendis confundatur, notandum convenit sequens.

Caput IX. De Novo Cairo

Prout Antiquum Cairum ab incolis varia obtinuit nomina, ita Novum /p. 39/ suam adipiscendo nomenclaturam a sua fundatrice, magna Saracenorum regina *Kahera* nominata, quod sonat Victoriosa conculcatrix inimicorum, ob maximas reportatas victorias. Hodie nomen proprium *Kahera* corrumpendo Cairum Magnum nominare consuevere; ubi olim civitas *Phiton* in pulchra planitie, circuitus septem leucarum, equitando septem spatio horarum circui potest, uti saepe ab Europeis probatum fuit.

Civitas populosissima, milliones animarum computans plures, ab aliquibus undecim, ab aliis septem aut octo aestimatos, strictis constructa plateis, ut raro earum aliqua currisando commoda, ideo etiam nulli reperiuntur currus, nam Mahometanis soli equi, muli, cameli et asini ad equitandum in usu sunt. Domus altissimae, habitatoribus plenae sunt, strictis ad invicem cubiculis; unus supra alterum collocatus, exigua commoditate frui queunt, raro tamen parvulus invenibilis locus inhabitatus, etiam pro parvo foramine per mensem quinque, sex solvuntur floreni. Notanter ubi nostri degunt catholici pro uno obscuro abs fenestra foramine, in quo comedire, dormire, omnia laborare suave necessaria peragere oportet, duo mensaliter solvunt floreni; sunt etenim ad lucrandos nummos locandae plurimae, in quarum una centum diversae inhabitant familiae, in alia majori tria familiarum millia distinctarum collocata sunt, semper prout aliquis conventus omnes occluduntur locandae, ab omni Turcarum incursione aut rebellione securae.

Pallacia magnatum, principum seu viceregum, sangiac vel bey nuncupatorum, licet a communibus habitaculis meliora, non tamen gustu, symmetria et modo Europeorum, verum abs omni debitae architecturae structura, improportionate alta, plurimis cum angulis, foraminibus pessime sunt fabricata; aliorum civium sive Turcarum aut Christianorum domus tanto pejus abs solita dimensuratione et regula constructae, plateae parvae, strictae sine pavimento, sporcae, sordibus, pulvere plenae, etiam animalibus crepatis aut mactatis, avibus,

asinis aliisque pecoribus foetorem, nauseam causando praetereuntibus abominabilem, ut exinde persaepe pestis, infirmitates exoriuntur plurimae.

Vix umbram Europae alicujus praefigurat metropolis neglecta a Turcis omni architectura. /p. 40/ Ammodo ignorantibus quivis juxta proprium fabricat capricium, licet nunquam necessaria deficient materialia, reperibiles certi lapides albi et molles, securi ut asseres divisibiles, ideo omnium majorum et ditiorum civium e quadratis construuntur domus lapidibus. Calcem purum rarissime adhibent dimidium luti admiscendo aut limi, imo domus ordinarias solo interjecto luto aut limo, trabibus, dactillino confectis ligno, interpositis conficiunt. Illis domorum muros ob deficientiam calcis constringentes, domos a ruina assecurant, dum autem durabiliores consistere adoptant, exustos adhibent lateres; ditiores ad intra et extra gypso obliniunt ac aedificiis ornamentum addunt.

Plures tamen miseris contenti sunt habitaculis absque tectis fabricatis, cum enim Magno-Cairi et per totam Superiorem Aegypti plagam nunquam aut rarissime per modum roris cadentis pluatur. Destruendas non timent domus, nam earum summitas de praefatis quadratis lapidibus, gypso aut calce concussis efficitur. Stratum planum tanquam cubile mundissimum elevatis duobus saltem cubitis muris, ne vicinarum domorum mulieres in pergulis videantur, extractum est, ubi nocturno tempore incolae dormiunt, ventum refrigerantem ac respirium diurnorum capiunt calorem, quam maxime mulieres toto alias die inclusae aliam nullam refocillationem habentes vespertino tempore, ne a viris conspiciantur, se refrigerant. Domus altius de praedicto construuntur lapide, gradus omnes de eodem mirabiliter ad invicem gypso connexi sunt quasi in aere pendent. Fenestrae semper oclusae densissimis de ligno cratibus more nostrarum monialium, per quarum lumen mulieres solummodo suae curiositati et non aliter satisfacere queunt. Plurimae de charta fenestrae aut tela, majorum et ditiorum vero de vitris more Europeorum cernuntur; rudi tamen elaborato ligno vitra minora diversorum colorum, figurarum, florum more nostrorum rusticorum magis aestimantur.

Unum omni Europeo advenae mirabilius apparet tam praegrandem^m urbem abs omni cingente constructam muro; duntaxat gubernatorum providentia plateae omnes portis e fortissimis asseribus ferro obductis provisae, circa decimam noctis horam occlusae, custodibus ubique deambulantibus ante auroram aperiuntur ita, ut quocunque inimici incursu aut exorta populi rebellione occlusa mandant. Et licet inimicus unam civitatis caperet partem, adhuc altera occlusa resistendi capax est. Quare ideo difficillimum /p. 41/ foret civitatem capere, spoliare aut destruere, octo enim in una platea tumulta, aliae omnes occluduntur ac qualescunque dissensiones abs remora componuntur.

Quondam natio Aegyptiaca, magistra scientiarum, sagacitate, prudentia ac scientia Romanos, Athenienses aliosque antecellebat sua eminenti doctrina et sapientia, tandem alternante fortuna ab Alexandro Magno expugnata Graecove dominio tradita ac etiam post ejus mortem sex adhuc annis dominata. Ab Urbe vero condita anno 430. Ptolomaeus, Lagi filius, antehac gregarii militis, *Soter* dictus, mira rerum vicissitudine successit Alexandro Magno, a quo deinceps omnes Aegypti reges Ptolomaei nomen adepti sunt, ubi antehac pharaonis omnemve scientiarum florem amisere. Huic alii numero decem successere Ptolomaei usque ad Cleopatram, Marci Antonii triumviri amoribus adeo perplexam, ut illo extincto ipsa in potestatem Gaiiⁿ Caesaris deveniens. Serpentis aspidis morsu sibi admoto interierit, atque ita Alexandria totaque Aegyptus Augusto Victori caessit, qui suae Romanae monarchiae initium dedit prima Augusti Urbis conditae 729. Qua de notitia colligendum Graecorum monarchiam 300 durasse annis, a primo anno, quo Alexander regnare caepit, anno Urbis conditae 429. usque ad annum 729.

Et tunc Romanis cessit imperatoribus ante Christi nativitatem triginta duobus annis ita, ut post praedicationem evangelii Graecum patriarcham Alexandrinum Aegypto praefuisse narretur magna cum oppressione Aegyptiorum Coftorum, a Graecis non solum contemptos verum ut sclavos ignominiose oppressos, ut historiae SS. martyrum tot sanctorum in Thebaide anachoretarum et

---

^m In ms. *praegrantem*.

ⁿ In ms. *Caii*.

venerabilium contestantur Patrum. Tota quidem pro tunc Aegypti natio Christiana Graecorum dominio praepotenti subjecta, superbia exorbitanti, continuis Coftos vexationibus eludenti, ita quidem Cofti compressi super humeros manutergia portare coacti, ut omni Graecorum capricio prompti forent abstergendi os, barbam, manus, pedes aliaque. Imo magis irritati, dum sporcas barbis eorum manus abstergebant; exinde in rabiem acti meditabantur despoticum excutere jugum, cum Arabis pro tunc jam Mahometo victorioso conjunctis amicitiam contraxere paciscendo cum eis certis sub conditionibus totam tradere Aegyptum.

Primo: ut omnes Graeci suis officiis ac possessionibus privarentur; secundo: omnes e tota /p. 42/ ejicerentur regione; tertio: ut Cofti naturales ac legitimi hactenus terrae possessores omnes suas ecclesias libero Christianae religionis exercitio conservare possint; quarto: ut semper unus e natione Cofta inter viginti quatuor sangiack seu principes gubernatores ac Aegypti regentes adnumeraretur; quinto tandem: ut in omnibus majorum ac principum administrationibus soli Cofti officium *obascherin* seu scribarum aut computistarum exercitare valeant omnibus quibuscunque exclusis.

Quae quidem singula a Mahometanis accordata subjiciendo suum sub dominium totam Aegyptum abs ulteriori sanguinis effusione, ejiciendo Graecos, pro aliquo temporis intervallo etiam conditiones observando, successive tamen deflectendo, Coftos magis adhuc quam antehac subjugando, edictum severissimum sub poena capitis promulgantes, ne cuiquam in posterum lingua Cofta sermocinari liceat, jubendo rigorose omnes hoc idiomate comportari libros et in maximum Christianorum dolorem combusti sunt, abolendo linguam Aegyptiacam seu Coftam. Omnes lingua Arabica loqui et scribere adacti sunt, ne fors linguae Coftae inscii Arabes nova Egyptiorum expellantur seditione. Paulo post unius cursu saeculi ex integro linguae et scripturae Coftae obliti, ut ammodo etiam doctiores eorum sacerdotes vix aliquos noscant characteres, solos psalmos, Pater et Ave, etsi non intelligant, recitare sciunt. Presbyteri in ipsa missa aliqua pauca hoc idiomate, reliqua omnia Arabico perlegunt. Aliqui diligentiores, etsi legere et exprimere Coftice calleant, omnia tamen, quid denotent, ignorant. Plures contendunt linguam

Coftam fore Graecae filiam, alii e contra asserunt. Magnam quidem inter se affinitatem habentes, etsi characteres diversi ac etiam plures linguae Coftae sint quam Graecae, quia ad finem suae monarchiae plures addidere Aegyptii litteras scientes funditus sub Ptolomaeis idioma Graecorum, profundas fixerunt radices. Ita Kircherus in relatione Aegypti, pag[ina] 363., inde dialectum Coftorum plura habere Graecis vocabula.

Misera certo natio Cofta! maternam lingvam, regnum celeberrimum, libertatem, artes scientificas amittendo, olim cum opulentissimis orbis imperatoribus /p. 43/ concertans, nunc oppressa, dejecta in squalore jacet. Sola antiqui splendoris et potentiae remansere indicia, pyramides, collosi variaeve antiquitatum statuae. Sub jugo Araborum multum desudans, donec tandem ab imperatoribus superati totam sibi vindicando jure gladii Aegyptum, supremum ammodo Aegyptii Constantinopolitanum agnoscunt dominum, qui omni triennio, quandoque omni anno suum cum tribus caudis in Magnum Cairum emittit bassam, viceregis fungentem officio cum aliis viginti quatuor principibus, *bey* vel *sangiack* dictis, totam gubernantibus provinciam. Mira inter se utendo politica, parum de vicerege Constantinopolitano curando, minus imperatoris exequendo, omnia ad placitum agentes proprium, et si viceregem genio eorum ac moribus concordare renuentem agnoscant, variis factionibus, tumultibus eum deponunt, saepe caput amputando Constantinopolim tanquam rebellis deportant.

Olim juxta accordatas Aegyptiis condiciones unus Coftorum inter viginti quatuor principes eligebatur, hodie non solum dignitate, sed et libertate privi suam deplorant sclavitatem. Paucis ab hinc annis bassa, natione fuerat Graecus Venetus, renegatus, sinistra dicam fortuna ad culmen viceregis evector, politicae ignarus Cairensis, aliorum bey voluntati discordans, longas post insidias captus amputato capite corpus ejus extra castellum in publicam viam ejectum, poenas suae renegationis luit. Non bene moribus instructum majorum inter se divisorum secretas moliri insidias, factiones nutrire juratas, unicando se plures contra pauciores devincunt; bassa igitur, qui ordinarie secretas nutrit factiones, vel in suum aut sui principalis emolumentum. Si tamen unita sibi pars minor est, de ejus vita jam

actum. Ideo optime cautelati privatas fugiunt conversationes nil unus alteri confidendo, ne ficta amicitia haustulo secreto aut alio improvise necentur modo, nam saepius longas fingentes amicitias quasi indubitabiles. Contingit in puncto, quod non contigit anno, vita privantur. His litibus nil obstantibus inter /p. 44/ majores attamen jus suum Constantinopolitanus imperator perdere nolens bassam sui loco emittit suamve residentiam in Novo Cairo figit quasi Antiquo Cairo olim unitam, nunc exiguam, nam olim de quinque civitatibus una imperscrutabilis videbatur antiquis. Ut autem residentia bassae elucescat magis, speciale substerno.

Caput X. De magno castello Novi Cairi

Cairum Novum in pulchra arenosa planura cum prominente de suo latere monte saxoso, castello munita, constructum est, ob antiquitatem temporis muris antiquissimis hinc inde ruinatis, desidia Turcarum nil aestimatis. Securi ab omni Christianorum incursu viventes, reparationes non curando, etsi tormenta etiam majora in vallibus collocare valerent, tamen in terra abs omni supra rotas positione rubiginosa destruuntur. Et si oneranda ac explodenda contra inopinatam rebellionem forent, funibus in altum trahunt et vix explodere capaces.

Anno 1711. exorta rebellionem plurimi cum bassa milites et cives obsessi, dum tormenta in muris jacentia explodissent, de fortalio ruptis muris in manus inimicorum cecidere. Solum versus orientalem partem castellum bonis muris et turribus satis altis munitum atque in iis constructis habitationibus officialium et militum se defendendi capax est. In circuitu unius et medii miliaris Germanici ubique excavatis in maeniis ad explodendum schlopos foraminibus quasi parvum repraesentat oppidum, supra quod ad *est* prominet mons dominandi capax non solum fortalicium, sed et totum Cairum. Ad cujus plantam *sud* versus sepulturae sunt filiorum Israel monsque lingua Aegyptiaca *Nidosgens* dicitur, id est mons *Sion*, principiando a Cairo se extendere cum continua montium serie usque in civitatem *Mecca* iter quadraginta dierum. Scriptor Arsenius Aegyptiacus hunc adumbrando montem eum dillaudat dicens: *Nidotinaghio* mons sanctitatis est, quia in eo /p. 45/ primis temporibus plurimi Christiani, S. Patres et eremitae, sanctissimi in fide Christi, florere non aliter ac in Thebaide.

Si Mahometani belligeri forent, facile illud fortalicium omni aggressori formidabile redderent, quod quatuor provisum portis, duae conducendo versus ascensum montis abs omni habitationum aedificio, duae cum habitationibus versus civitatem vocatae *Bab Elvezir* una, *Bab Erramel* altera. Custoditae a janiciariis, nam omnes inibi remanent officiales majores, etsi principalior porta sit *Erramel*, cui alia adjacet porta *Bab Elazab*, per quam ordinarie in fortalicium intratur subdivisum

in pallacium bassae ab azabis custoditum ob praecipuos inibi dimorantes officiales ac adjacentem mosquitam *Sultan Hassan* magnae altitudinis et in bellis intestinis aliisque rebellionibus summe fortalicio praejudiciosam. Janicziari, custodes portarum, praeter ordinariam solutionem a suo odabassi diurnam commestionem obtinent provisi per circuitum turribus, habitaculis commodis saltem mille personis. Verum inquieti janicziari libertatem amantes pauperibus aut iis, qui pro habitaculo expendere nequeunt, suas cessere commoditates.

Est praeterea inter duas portas *Elvezir* et *Erramel* in facie pallacii bassae aliud improportionatum aedificium tribus cum turribus sex centorum saltem passuum constructum. Pallacium bassae dominans, ut in casu suae depositionis ab imperatore vel principibus Cairinis ob aliquas apparentes causas conveniri possit sententia quatuor legis doctorum in mosquita *Gaama Zaheri* lata. Quorum interest sententias approbare vel reprobare, quia tamen inter se communiter divisi, circa orationes, lotiones ac sensum Alcorani sententias tenent contrarias, facile ad subscribendum pecunia corrupti injuste resolvunt. Taliter contingit, ut officiales septem portarum sacra auri fame tormenta invertendo contra viceregis pallacium insidiantes, nisi libere loco suoque caedat officio abs minima resistantia, alias una cum pallacio in favillam redigendus. Communiter ne vita privetur, spontanee se retrahit, in aliqua civitate custoditus usque ad novi adventum bassae, quo praesente primo Constantinopolim remigrat.

Est itaque castellum cum pallacio viceregis pulchrum et commodum, internum habens spatium trecentorum passuum longum, centum vero latum, duntaxat ab illis, qui aliquo gaudent privilegio, inhabitatum, quatuor condecoratum mosquitis, earum una pulchrior honori certi santonis, Mahometi discipuli, dicata /p. 46/ cum suo sepulchro cooperto^o tapete pretioso, collocato desuper viridi turbante, hinc inde candelabris, lampadibus in perfecta ordine et altitudine. Pavimentum partim nigro, albo partim ornatum marmore magnoque hujus damnati honore colitur sepulchrum.

---

^o In ms. *coopeto*.

Praetendunt Mahometani traditione perpetua antiquitus fuisse hoc castellum pharaonis pallacium, in quo magnum hactenus conspicitur triclinium quondam patriarcha Josepho serviens ad dandam populo audientiam pro emendo frumento concurrenti. Assertum conprobat magnificentum aedificium altis e marmore granito sustentatam columnis triginta octo pedum, fornice bene inaurato cum antiquissimis picturis et litteris Arabicis, ob desidiam Turcarum a potiore deletis et partim destructis. Inrantes triclinium totam conspiciunt civitatem cum praecipua situs varietate ac forti porta oclusa cernitur antiquum aedificium, olim ecclesiam Christianorum, quam tot, quot aperiebant vicibus, prosiliebat serpens, ingressum Mahometanis impediens, ideo hactenus oclusam affirmant. Mox in castelli ingressu inter muros sculpta prominet in saxo imago idoli, antiquitus responsa populo dare soliti. Nunc omnia haec et aliae Josephi antiquitates nuncupare consueverunt. Ut autem melius gubernatio Cairensis innotescat, sequens relaturum caput.

Caput XI. De bey et septem portis aliisque rebus

Licet varii Turcarum in gubernandis civitatibus fiant disordines discordiaeve summae saepe funestas causando sequelas, tamen viginti quatuor bey seu vicereges Cairi residentes plurimum populo incutiunt terrorem, eum a latrociniiis, furtis ac tumultibus prohibentes, sua auctoritate etiam quandoque Constantinopolitano bassae, si inter se uniti sunt, terrorem incutiunt; persaepe autem insimul discordes, intestinis occupati bellis; majori populus utens quiete ab injustis securior exactionibus evadit, etsi absolute ac independenter totam Aegypti gubernent ecclesi --- cum septem civitatis portis. Suo quaevis appellata nomine: prima *Bab Anckacharie*, secunda *Bab Elvezir*, tertia *Bab Haretsackii*, quarta *Bab Eschaarie*, quinta *Bab Emasar*, sexta *Bab Elzbackie*, septimana *Bab Elfutie*. Omnis^p /p. 47/ viginti quinque custodita militibus *aazabi* cum uno *odabassi*, noctu more platearum civitatis ocluduntur, ne Mahometani de una in alteram transeuntes rixas excitent. Quinque generales sunt portarum equestrium in propria residentes domo, ter per septimanam adeundo aga se consiliantes de militaribus ac dein conclusa bassae in castellum reportare obligati.

Mahometani antiquorum more plura studiorum computant loca variis dotata privilegiis, etsi plurimum a primo eruditionis deficient zelo. Exempta generalia attamen jactant studiorum loca trecenta viginti quatuor particularia, vero ultra mille, in quibus sedulo Alcorani desudant studio nil aliud appetiando magis totumque restans addiscendi curant nihil. Mosquitarum publici cultus 5648 non numeratis parvis ac destructis innumeris computantur alta turri, in cujus extremitate cum cancellis pergula ornatae ad deambulandum convocandumve pro oratione populum. Palam adhuc innotuit in tota numerari Aegypti viginti quatuor mosquitarum millia comprobando eas e numero tributorum, nam *cadis asquer* intra octodecim spatia mensium a quavis unum colligendo aureum viginti quatuor aureorum millia recipere noscitur. De his 24 000 mosquitis una principalior, *Ezahari* dicta,

aestimatum uti universitas Sorbonensis in toto dominio Turco studium generalissimum, quia solummodo ab illo doctores legis promoveri possunt.

Justitiae aut tribunalia numerantur viginti quatuor ad discernendum dijudicandumque accusationes, furta, latrocinia ac debita. Balnea, in quibus tam Christiani, quam Mahometani utriusque sexus pro maximo naturarum sublevamine, infirmitatum optimo cum effectu levamine numerantur plura, communiter decem para seu quatuor grossi Germanici solvuntur, a variis exinde langvoribus se praeservando homines. Immo si mulieres viris placere volunt, omni septimana semel saltem ob intensissimos calorem sudores se abluunt, talique modo ab ulterioribus scarbuticis et scabiosis se praeservando infirmitatibus. Ut autem tantae hominum satisfiat multitudini, in Novo Cairo 800 numerantur balnea, summum Mahometanis importantia emolumentum.

In hac praegrandi civitate, etsi vitia, iniquitates plurimae, unum tamen laudabile est. In sui medio pallacium inhabitando major officialis, *mochtazib* dictus, cum uno sorbaggi ac odabaschi janicierorum ac quinquaginta militibus, ut in omni emergente /p. 48/ rebellionis inquietudine publico^q succurrere queat. Cujus officio incumbit diu nocturne circumire civitatem, cui soli pulsanti aperiri portae debent et inveniundo quendam militum exorbitantem aut delinquentem, cujuscunque sit portae aut regiminis, ligatum suae portae transmittit castigandum, cui omnes parere tenentur. Si tamen quis se opponere praesumit, libere abs ulteriori appellatione ad majorem judicem occidi potest. Quare ideo majoris securitatis gratia alium adhuc adjunctum, *uali* nominatum, conservat officialem obstrictum obligatione pari diu nocturne circumeundi militibus, carnifice stipatum, delinquentes severe vapulare, quandoque etiam propria autoritate caput amputari jubet. Tanta est autoritatis, ut omni noctis tempore portis approximans subito signo dato jam notorio ei aperitur; interim sui milites scintillantes lineos occulte deferendo funes in circulum rotantes tanquam faces accendunt plateas illuminando. Quemcunque nocturnae quietis perturbatorem reperiunt, ligatum in carcerem detrudunt castigando secundum

---

^p In ms. *omnis omnis*.

^q In ms. *puplico*.

delicta. De reliquo praeter hos duos officiales in tota praegrandi civitate nullae dantur vigiliae, ideo hinc inde non modici oriuntur disordines, homicidia, latrocinia, furta ac plurima alia vitia, exceptis Europeorum, Gallorum, Venetorum, Anglorum et Holandorum, plateis a janicieris custoditis, qui iudicis auctoritate delinquentes punire, carceribus mancipare, verberibus caedere, dummodo non moriuntur, possunt; etsi dein extra eorum territorium moriantur, nil curatur.

Similes janicieri *kuluck* vocantur; duo pro custodia ab Haebreis nutriuntur, obligati Christianos et Haebreos ab insultibus Turcarum custodire ac defendere, qui omni trimestri una cum omnibus aliarum portarum custodibus mutantur; ita tamen, ut custodes civitatis septem portarum praeter ordinariam solutionem sola comestione contentari tenentur. *Kuluck* attamen varias assequuntur discretionones commitando Christianos in peragendis baptismatibus, funeralibus aut sponsalitiis, ne ab insolentibus injuriantur. Specialiter mortuum extra civitatis muros portando uno solvuntur aureo aut alio justo praemiantur pretio. Et si in vicinatu Christiani vendunt crematum, /p. 49/ consvetos retrahunt proventus.

Mochtazib, ne quidam in suo territorio excessus contingant, suove praejudicetur officio, omni die circa solis ortum tribus continuis horis visitare consuevit equitando associatus quinquaginta militibus. Perlustrat civitatem ante se duos et duos quasi processionaliter. Unus vero sibi proximus bilancem portans ac cuicumque obvians portanti carnem, Christianus sit vel Mahometanus, eam ponderat inveniundo pondus deficiens; locum, e quo caro empta, sollicite inquiri, idem cum pane fit; pistorem, lanionem accedit, coram eis noviter ponderat, reos injustitiae abs omni clementia in terram prosterni jubet, communius centum verberum ictibus corripit, carnem aut panem omnem abripiens pauperi distribuit populo, officinam dein occludi jubet, reos carceribus inclusos punit gravissime et necdum his contentus, etiam in marsupio in maximam plurium Christianorum injuste se gerentium erubescitiam multat.

Peracta tandem civitatis visitatione principaliorum locorum in bassae redit castellum. Congregato assistendo divano totius notitiam visitationis in emolumentum populi inquirenti deponit bassae, dein in recompensationem sui

seduli servitii annue tribus vel quatuor aureorum premiatur bursis, maxime belli tempore; cum ejus sit muneris omnem panis faciendi provisionem militibus, colligendo a venditoribus tributa panis, carniū, fructuum ac omnium aliarum comestibilium rerum; omni mense semel colligendo, annui fructus tributum viginti quatuor aureorum infert bursas. Ne tamen sensim a populo corrumpatur visitator in damnum publici, omni anno a bassa alius institutus pretioso vestitus cafftano seu veste honoris cum fundamento bombacino, albo, argenteis intermixto filis, floribus ceruleis auro intextis, forma talaris longa honoratur quasi ejusdem bonitatis donari solito a grandsultano ipsi vezir aut bassae aut alteri principi in collatione novi officii. Dein ita vestitus *mochtazib* solemni cum pompa sub resonatione musices et tympanorum in suam conducitur domum a bassa committatus. Sin vero fidelis ac justitiarius in visitationis munere dignoscatur, beneplacit /p. 50/ bassae, aliis duobus vel tribus confirmatur annis. Primis temporibus *mochtazib* magnae in Cairo erat auctoritatis, nunc paucis ab annis plurimum diminuta, licet viceregis titulo gaudeat.

Caput XII. De bassa aliisque officialibus

Bassa a grandsultano seu imperatore Turcarum pretioso vestitus cafftano Cairum in signum supremi domini mittitur pro uno solum anno. Authoritate viceregis pollens eamve rarissimo redimit pretio, praevis deponere adstrictus 1 200 aureorum bursas, quarum quaevis 25 000 est medinorum seu Turcico more 234 zenzerli, in moneta Europea unius summa millionis florenorum. Et quoniam quandoque uno altero confirmari anhelat anno, noviter 1 200 bursae anticipandae sunt, Constantinopolim terreno itinere una cum *chazna*, id est pecunia tributorum, mittendae. Si tamen quandoque contingat majores pro imperatore in Aegypto fieri expensas, de tributorum summa demitur, residuum Cairo dirigendo Jaffam aut Jerusalem aut alium securum locum cum caravana bene armata, pluribus ei junctis mercatoribus, praecipue si pecunia mittenda foret ante finitum bassae tempus vel eo tempore, quo Mahometani ex universis partibus ad visitandum concurrunt prophetam, majori custodia transmittenda eget pecunia.

Bassa uti alius princeps bey aut sangiack varios tenet officiales, quorum primum occupat locum *kiechia* in absentia sui principalis viceregis, prout vezir loco imperatoris persolvit singula suos exequendo ordines. Secundus in dignitate *tendi* tanquam apud nostros monarchas cancellarius aut secretarius status omnes authenticas subscribendo litteras. Tertius *chazandar* sua sub custodia omnem sui principalis conservat pecuniam et thesaurum pretiosarum rerum. Quartus est *serdar*, cujus officium secum fert omnes custodire, gubernare ac conducere sclavos. *Saradz*, quintus inter officiales, obligatur pedester bassam sequi equitantem unam tenendo manum supra equi epiphium aut supra ipsum equum ab omni hominum incursu custodiendo dominum, quem plurimi antecedunt milites. Hos alii duo bene vestiti /p. 51/ inferiores praecedunt officiales in brachiis tenendo secures argenteas in signum ut antiqui Romani supremae potestatis vocanturque *negiackter* semper secum praesentem tenendo carnificem, *schauali* nominatum, ut omni loco ac

tempore justitia administrari queat. Tandem caeteri plurimi turmatim subsequuntur, sclavi omnes et mamaluci.

Cum tamen Cairi viceregis gaudeant titulo, viginti quatuor *bey* seu *sangiack* suprema praesentant regni capita, ideo e suis egrediendo pallaciis longa hasta ut distinctivum signum eos praecedat. Qua visa a longe omnes non solum Aegyptiaci Christiani, verum etiam Europei, magis Haebrei, imo et ipsi Mahometani subsistere. Si asinis insident, subitanee descendere, respectum recognitionemque principis demonstrare tenentur. Alias etiam inadvertenter ob copiam hominum non descendentes vapularent multis. Tanta enim a militibus aut duobus praecedentibus cum hastis verbera reciperent, ut vix supportare valerent, quod saepissime inadvertentibus accidit. Prout anno 1756. uni missionariorum properanti ad succurrendum infirmo, insidenti asino inadvertenter non descendentem *saradz* duos inflixit colaphos, ut vix exinde oculos non amiserit.

Quaelibet civitas aut oppidum suum habet caput absolutum, principales civitates bassam etiam super adjacentes minores civitates, oppida et pagos gubernantem, quia tamen bassae inter se secundum provinciarum gradus distinctae sunt dignitatis uti bassa Cairensis, Alepinus, Damascenus, Bogdalensis et Budensis; trium sunt caudarum, *beglerbey* nominati; alii vero in Tripoli, Jerosolymis unius solum caudae. Et si eorum quis ab officio deponitur, usque in adventum novi bassae e civitate egredi, sub tentoriis demorari cogitur ac adveniente novo solempni in civitatem ingressu absoluto, tunc depositus suum iter versus Constantinopolim prosequitur novam inibi expectando promotionem. Si tamen quis eorum ditior evaserit, minimum ob defectum deponitur, felix adhuc, si ei caput non amputatur, nam continua apud Mahometanos sacra auri fames certos ad hoc exequendum secrete ordinat ministros, *capigi* dictos, communiter ad tollenda bassarum capita et divitias emissos. Hinc bassae omnes Constantinopoli suos nutriunt spiones, subito dum in aliquam partem expediri resciant *capigi*, suos informant patronos. Ideoque omnis bassa in suis terri/p. 52/torii terminis vigilantem gerit curam, ne alicubi ingrediens *capigi* publicare valeat imperatoris decretum semper sollicitus eum capiendi crudeliter vita privandum. Sunt enim similes emissi astutissimi variis

praetextibus provincias peragrantes, immediate properant ad *mola* seu officiales majores civitatis mandatum imperatoris praesentando, nil dein amplius timentes, libere bassae praesentiam accedendo sententiam capitis publicant, nam pro tunc non juvat quidquam se opponere informata jam tota officialitate; cavere tamen *capigi* summe debet, ne priusquam communitati insinuet, bassae in notitiam deveniat, alias infallibilis occidendus succumberet. Sciunt tamen similes se fingere, longius ire ac plures hoc modo decipere.

Bassa communiter summo cum honore ingrediens et summo cum dedecore saepissime egrediens depositus. Cairensis Constantinopoli Alexandriam perveniens regio recipitur applausu et apparatu, a majoribus honoratur officialibus, *aga*, *motafaracka*, *czauschler kagesi*. Legendo *chat scherif* seu diploma regium, mox solemnissime cum explosione tormentorum salutatur, in comitatu officialium majorum Cairum conducitur, ante civitatem in distantia una hora pago *Sebilaalem Aatlie* versus *Mathaream* subsistendo noviter a plurimis reveretur magnatibus, praecipue Cairinis, viginti quatuor bey cum variis delatis donis concursu populi excessivo ac inenarrabili. Europeis tamen hanc solemnitatem videre volentibus est periculosissimum. Tunc secunda vice in concursu majorum solemniori pompa imperiale legitur diploma. Tertia tandem vice summa cum magnificentia Cairum Novum solemniter eodem, quo in bellum procedentes ingreditur modo, vestitu militum ac armorum pomposiori ac equorum ditiori apparatu caudarumve equinarum superbe ornatarum. Vix aliquis regum Europae tantum sui ingressus splendorem praeseferre scitur, tribus saltem horis perdurantis; maxima tunc undique plebis copia maris arenae adaequabilis cernitur, soli Christiani in domibus retracti magno suam redimentes pretio curiositatem, secreta conspicerere possunt. Tunc magnus populi jubilus, omnium e castellis sonus tormentorum, tubis, tympanis resonando castelli conscendit suae jurisdictionis pallacium plurima recipiens memorialia, supremum in di/p. 53/vano tenet consilium, nil aliud significante quam congressum principalium personarum omni hebdomada ter celebrari solitum, die dominica, Martis et Jovis, a nona perdurans hora in meridiem sedendo in subsequenti ordine:

Bassa in divano medio eminentiori cussinibus inclinatus, ejus dextram tenens *mufti* seu melius *kadi elaskar*, id est iudex militum, et *imam* seu doctorum quasi Mahometicae sectae sacerdotum. Sinistram occupat *tendi deftdar* seu imperii cancellarius praecipuum habens officium et ordinarie unus de 24 bey assumitur, omnes sub se conservans libros, computus provinciarum pagorum aliorumve locorum alligatus vigilantissime, singula revidendi notata uti digniori honoratus officio. Secundum e parte dextra tenet locum *kiechia schauschie*, e sinistra vero *motafaraka bassa*. Tandem interpretis ac ex utraque parte viginti *sangacky* seu *bey*, tot, quot sunt collocanter praesentes una cum omnibus officialibus emeritis uti *serdar*, quales communiter apud *schauschie* quadraginta quinque numerantur, apud *motafaraka* viginti demum a quinque reliquis portis, a spahi advenit *kiechia, aga* seu militum capitaneus. Si tamen quis viceregum bey non comparet, sui loci *kiechia* mittendi obligatur. A porta aazab et janicerorum duo comparent *baschauschi*, omnes divani consiliarii. Dum autem in divano aliquod praesentandum memoriale aut supplex libellus, interpreti consignatur, *tendi* tamen extradendum, qui alta voce illud perlegens. *Bassa* inquit *kadi askar* ut supremum iudicem, quid sibi videatur?, et secundum ejus sententiam decretari jubet *bassa*, quandoque etiam consulendo bey aliosque, quid eis videatur? in hac vel illa decisa sententia.

Quia tamen persaepe ultra tres perdurat horas consilium, moris est ante illud centum saltem *schauschie* personis quatuor praebere fercula, cuivis more religiosorum claustralium separatim quatuor deportantur scutellae. Risum in una, carnem in altera, assaturam in tertia, in quarta mel vel aliqui fructus praesentantur. Si tamen quis dominorum manducare nollet, ejus servis quatuor fercula cum decem libunculis albissimi panis deferuntur propinato desuper caffee. Subito *schauschie* omnes ingrediuntur divanum sequendo eos militiae generales. Ut autem illa melius legenti pateant, necessum est.

Caput XIII. De regimine et solutione militum

/p. 54/ Tota Turcarum militia in *buluck* dividitur, id est in septem classes seu melius septem regimina, quorum primum nobilissimum *schauschler kajesi*, secundum *motofaraga bassa*. Pro militia nobilium equestrium aestimatur utrumque, quia generales eorum ordinarie, praecipue in divano, deveniunt consilarii. Tertium est *czerkisler aga*, quartum *tukefczler*, quintum *guingler aga*, sextum *aazab*, septimum *janiciari*. Duo ultima pedestria sunt, tria equestria, *spahi* dicta. *Czerckisler* in lingua Araba *scharakse* sonat.

Intelligendum tamen in civitate Cairi solummodo demorari octo millia janiciarorum pedestrium, non tamen extra eam, queis *aazab* etiam pedestres sex adnumerantur millia. *Guigler aga* equites mille sexcenti vexilla rubri deferendo coloris. Alii modo hulanorum de Polonia longas picas sive perticas cum parvo in cuspide vexillo rubro gestant. Mille sexcenti equites *tuckefczler aga* flavi vexilla coloris, viridis vero *motafaraga*, nobiles eodem in numero etiam *schauschler kagesi* mille sexcentos gubernant milites ita, ut communius summa totalis militiae Cairensis viginti duorum millium non excedat numerum, nunquam attamen suo in numero deficientem. Moriatur unus hodie, subito subrogatur alter.

Omnes accuratissime quovis solvuntur trimestri 8000 janiciarorum octuaginta bursis, 6000 aazaborum sexaginta bursis, guingler aga equites 4600 decem bursis, tuckefczler aga 4600 octo bursis, czerckisler equites 4600 sex bursis, motafaraga bassa, quanquam ejusdem numeri 4600 sint, quia nobiliores aliis, omni mense duodecim solvuntur bursis, nobilissimi vero equites schauschler kagesi viginti duabus bursis. Janiciari ut milites gregarii tribus vel quatuor, ad summum decem solvuntur medinis. Idem spahi recipiunt hac cum conditione, ut omni tempore a quocunque impositionis tributo exempti declarentur. Ordinariae milites plebis dictim unum solum recipiunt medinum quasi medium Germaniae grossum, qua de ratione ad nihilum obligantur similes nec militare exercitium, nisi belli tempore pro tunc conscripti in bellum procedere coguntur una cum septem portis

juxta ordinem ita tamen, qui jam una voce in pugna fuerat, non expeditur secundo, nisi summa belli urgeat necessitas, et tunc ad deliberandum triennium ei conceditur, praeter illos, qui rebellionem vel quodam majori notati sunt defectu, etiam inviti expediuntur.

Et prout quaevis regio suum ad bellum praebet contingens, etiam Aegyptus annue viginti militum millia suppeditare solet. Antiquitus tamen obedientiores tot, quot Constantinopolitano placebant imperatori, dabant millia, maxime contra Romanum imperatorem. Nunc experientia edocti paucos aut nullos de castris redivisse, ammodo quinque solum millia, quandoque tria suppeditant. Ut autem ex parte antiquum suppleant morem, omni anno, etsi nullum sit bellum, duo militum transmittunt millia. Ordinarie Europeorum more magis discolos, latrones, fures, rixatores purgandae a faecibus civitatis gratia seligunt eis in signum conscriptionis parvum in pedem datur tibiale aut aliqua panni pars pedi consuitur; pro tunc Christianis e domo egredi difficile ob millenas conscriptorum iniquitates, spoliando, verberando, saepe etiam occidendo homines omnia sibi licere existimantes. De similibus pauci variisque similis farinae hominibus sultani componitur militia ducentorum saltem millium, qui etiam tempore pacis sustentati, centum viginti millia equitum *spahi* vocati, peditum octuaginta millia praeter janiciarios per varias subdivisos provincias.

Caeterum conscripti omnes Cairi demorantes propria se alunt industria, mercatorum munia obeuntes aut officia exercentes aut in aliquo magnatum servitio existentes quotidianum sibi lucrantur panem. Unum tamen pro conscripto nomine militari participant medinum. Sin tamen in bellum contingit progredi, majores iis praebentur solutiones. E bello reduces, si strenue dimicuisse noscuntur, uno completo anno eorum augetur stipendium gregariorum medino uno; vexilliferi, *beirackdar* dicti, quatuor medinis hocque toties, quoties nova belli sit expeditio. Vexillifer, antequam in bellum progreditur, uno contentari debet medino. *Oladscheusch*, id est locum tenens, uno extra bellum solvitur medino, cujus est obligatio, si id *serdar* sive tribunus vel colonellus postulat, milites in bellum conducendi, redux tamen sex premiatur medinis. Tertio in bellum sequitur *jemack*

estve officium capitanei lites militum componendi obligati, criminalia tamen a *serdar*, qui semper in bello praesens, componuntur. In actuali conflictu quodlibet regimen antecedunt *beirackdar* et *oladschausch*, sequuntur vero *jemack* et *serdar*; *jemack* ducentos aut trecentos commendat milites; unius post anni spatium de bello rediens in dies octo suae ordinariae accrescunt medini; *serdar* vero feliciter redeunti medini duodecim. Pedestres janiciari et aazabi duobus provisi officialibus, *odabassi* et *surbagi*, /p. 56/ quodvis centum a duobus odabassi fungentibus decurionis officio, uno surbagi, id est capitaneo, in pugnam conducitur. Redeundo de praelio omni die capitaneo quatuor medinis accrescit solutio, decurioni tribus, qui obsidionis tempore alicujus fortalicii aut civitatis suos milites necessario cibo et potu providere tenentur.

Quia tamen simili modica pecuniae accrescentia misere suas sustentant familias, cuivis, etiam gregario militi, licitum sibi coemendi pensiones plures secundum virium qualitatem. Pensiones unius medini quadraginta, in summo quinquaginta emuntur aureis contractus obligationem quivis apud suae portae insinuando officialem ac authentica ratificando scriptura. Jus unius transfertur in alterum, persaepe coementes duobus vel tribus pensionem servant mensibus, noviter alteri revendunt non aliter, ac si domus vel merces forent vendibiles. Ideo pecunia potentes tantas coemptas conservant pensiones, ut indies illis centum, trecentos aut etiam quingentos inferant medinos. Notandum tamen, nulli conscriptorum in bellum procedenti licere suas undequaque acquisitas vendere pensiones, etsi industria belli vel propria acquisitae fuissent pecunia, quia mortuo eorum aliquo aut occiso in bello omnes pensiones in bassae cadunt thesaurum, e quibus noviter inter remanentes viros supra relatae distribuuntur pensiones. Si tamen pensiones mortuorum excedant numerum vivorum, totum residuum uti justum sibi assumit bassa acquisitum dando ipsi sangiack generali septem portarum pro mortuis duos medinos, quos ille vendit alteri, ac exinde suos trahit redditus. Sin tamen numerus vivorum excedat pensiones mortuorum, tunc bassa in adjuvamen sumit pensiones faeminarum mortuarum gaudentibus jure militum, de quibus infra melius.

Ne tamen abs ratione generali septem portarum accumulenter divitiae, semper pro tali pauperior eligitur, ut via belli unius anni redeunti centum medinorum indies accrescat pensio ac in bellicosum evadat virum, qui antequam in pugnam procedat, libertatem conscribendi, quisquis arridet, habet. Exinde summum acquirendo lucrum, specialiter dum aliqui de viginti duobus militum Cairensium millibus quandam caleant artem aut commercium exerceant copiosam lucrando pecuniam. Ii communiter pro bello conscribuntur, se dein a bello redimentes multa aureorum deponendi millia adstringuntur, ne adeundo bellum a suis proficuis impediuntur negotiis.

Noveram ego certum merca/p. 57/torem, *Scheraibi* nominatum, communiter e mercibus Rubri et Mediterranei maris nec non fructibus terrae in decursu annuali quingenta centena realium imperialium lucrantem millia. Ne pro imminente conscribatur bello, bona auri portione se redemit.

Caput XIV. De exercitio equorum et lancearum

Cum plurimi sclavorum in apicem dignitatum Turcicarum evehantur, summe a suis adamantur dominis, tanquam proprii forent filii. Dando iis persaepe, dum sibi amorem reconciliant, libertatem pristinam, cujus pro signo barbam crescere sinunt, alias vetitam, solentve eis unum alterumve donare pagum omnibus cum fructibus tradendo unam de suis concubinis aut filiabus pro matrimonio, ut ita successive bene se gerendo in altiora et quandoque majora suorum principalium evehantur officia. Quae dein solitam Mahometanis denotant nobilitatem alias nullam prosapiae praeseferendo nativitatem exceptis illis de stirpe Mahometi procreatis ita, ut singuli a pseudopropheta descendentes ab omni tributo ac impositione regia, tanquam personae sacrae, etiam a quacunque justitiae poena eximuntur. Signo in turbante distinctivo viridis cincturae vano complicatae more se prae aliis distinguunt *scharif* seu Mahometi nobiles nuncupati.

Sunt autem illi, qui e mulieribus Meccam peregrinantibus indecenti ac illegitimo modo cognitis nascuntur filii, pari nobilitatis passu cum legitimis dignoscuntur praemium peregrinationis reportantes illae praecipue mulieres. Mahometi attingendo civitatem nocte adventus prima indiscriminatim utriusque sexus nudi ad certum sibi praefixum ascendunt montem obviam hac occasione inique sibi conversando. Ingravidatae parturiendo masculum in perpetuum hujus insignis nobilitatis privilegio *scharif* gaudent. Praeter quam nullam aliam stirpem, nisi pecuniariam, elevationem praeseferunt, sola dignitatis fortuna aestimantur nobiles, non jam per virtutes heroicas aut morales, sed potius per iniquitates, vitia juventute abutendo florida pessime a dominis impensa assequuntur.

Etiam quandoque per exercitia militaria, lusus, *gerid* nominatos, parem nobilitatis acquirunt gradum; singuli enim principum /p. 58/ sclavi equestrem, jaculatoriam, lanceatoriam scholam omni secunda feria et sabbatho frequentant egrediendo suis cum principalibus extra urbem in locum *Midan*, in amaena jacentem planitie intra Novum et Antiquum Cairum, trium saltem Italicorum

miliarium amplum, extractis de utraque parte domunculis pro recipiendis magnatibus suis cum servis et sclavis, e quibus suos generosos in exercitio intuentur animos; jucundum equidem visu est equis insedendo velocissime currentibus. Saltem viginti sclavi unius magnatis adunati cum aliis dominorum sclavis certatim sagitarum velocitatem projectarum in equitando repraesentant, quibus honorem sui principalis reportare satagens, cursus velocitatem, projectionis dexteritatem anhelando.

Viget autem lusus *gerid* a ramis palmarum, in Arabo *gerid* nominatis, seu a baccellis abs foliis. Quibus sclavorum tenendo unum in manu, alios quinque vel sex sub pedibus circa epiphium alligatos, principiando paulatim equitare duo insimul, eorum unus ex abrupto velocissime equitando prosilit, quem persequitur alter meditando debitum praecurrenti infligere ictum baccello ad hoc prompto. Ubicunque tangatur in corpore victor evadit. Difficile tamen evenit, cum praecurrens tam dextre oculos invertens minas persequentis se observat ictumque declinat. Si tamen tactus est, mox victorem insequitur, usquedum reciprocum reddat ictum. Saepe ita veloces sunt attenti et circumspecti id omnibus, etiam in vanum projectis baccellis, dexterrime cum equo declinant se inflectendo corpore. Volantem in aere ramum prompte capiunt ac insequentem se inimicum percutiunt. Aliquando deficientibus baccellis ita agiler equitant, ut in actuali cursu se de equo in terram inclinando alios baccellos colligunt suumque hostem percutiunt. Et quoniam multa paria currendo inter se litigant, saepius damnum corporis reportant, aut oculum ejiciendo, aut gravius se laedendo pro nihilo aestimant, dummodo hostem sui principalis evicere. Idem exercent schlopis,^r sagittis ac lanceis. Equo insedendo currenti admirabili efficiunt dexteritate in sibi praefixum scopum dirigendo, sagittis tamen, ne destruantur cuspides, in cumulos terrae molis projiciunt. Lanceis, ensibus paria demonstrant exercitia, velocitatem pugnandi discentes futurae promotionis capacitatis principium. /p. 59/

Similes joci quam maxime tempore Nili crescentis ac omnibus diebus Veneris Mahometo dicatis atque etiam in decrescente Nilo populi exhilarando

animos in more sunt. Alia praeterea Turcarum solemnitas die 10mo mensis Novembris recurrit omni jubilo, splendore celebrantes oblationem filii Isaac in monte Horeb, quem Mahometani nocturno tempore mixtim faemineo cum sexu ascendunt nudi nil obstando summa alias ob faeminas zelotypia. Tamen nocte illa Mahometo offerta praesentant inexcogitabilibus sporcitiis, e quibus se quaedam mulier de hoc obvio conventiculo gravida filium pariat, primariae Mahometanae nobilitatis infans adipiscitur privilegium, viridem pro signo distinctivo in turbante sessam seu cincturam involutam deportandi seclusis quibuscunque hoc modo non natis. *Scheriff* nomine seu Mahometi nobiles dotati sunt tantis gratiis ac favoribus abundantes, ut si eos quis sinistre digito tangerit, vita periclitaretur.

---

^r In ms. *schopis*.

Caput XV. De officialibus pedestrium et ordine in bellum eundi

Supremum janiciarorum et aazaborum caput *kiechia* sonat, officialis secundus *baschausch*, tertius *beitmolgi*, quartus *seradž* omnes insimul gubernans pedestres cum assistentia *surbagi* et *odabaschi*. Ut autem *baschausch* in supremum promoveatur caput, in bellum progredi strenue se gerendo convenit. Dein rediens victoriosus promovetur, in cujus promotione *seradž* succedit *schausch sokaÿer*, ille vero in officium *oladschausch* et sic deinceps caeteri. Si tamen officium *kiechia* vacat, omnes officiales uno ascendunt gradu deferendo in capitibus turbantes oblongos quasi mitras nigri coloris de holoserico, circa circum velo albo, *schedde* dicto, involutos. Tres illorum duntaxat suis insedere valent equis, *kiechia*, *baschausch*, *beitmolgi*. Alii vero tres *oladschausch*, *schausch sokaÿer* et *seradž* asinis insidere tenentur.

Ante universum exercitum praefertur vexillum album totam dirigens militiam, nam ubicunque collocatur, ibi etiam subsistit exercitus. Cum autem ipse generalis album gubernat vexillum, omnes alii officiales sua extendunt tentoria ac omnes *sardar* sua exponunt vexilla in summitate cujuslibet tentorii ad dignoscendum *sardar*, capitaneos et regimina. Post vexillum album sequuntur^s cameli, muli de/p. 60/ferentes cujuslibet regiminis tentoria. Si tamen personae particulares specialia pro se portent tentoria, eo ordine, quo progrediuntur regimina, deferuntur. Tertio sequitur regimen equestre *cÿierckisler*, quarto *tufeckczler*, quinto *guingler*, sexto *cÿauschler*, septimo *mutafaracka*, octavo pedestres *aazab*, nono ac ultimo *janiciari*. Verum omnium portarum milites praecedunt pedestres *beriakdar* et *oladschausch*, vestiti aequaliter, deferendo longas dependentes mitras in capite, in fronte longam plumam, in argento deaurato positam ac colligatam, lapidibus ornatam, in maxillis vero scuda. Vexillifer in una gestans manu vexillum, securim in altera, argento obductam mireve elaboratam. Quam nisi deferret, vexillum in cinctura appensum portandum foret. *Oladschausch* in manu de ferro gestat

sceptrum, auro ac argento curiose intextum, quod similiter omnes magnates equitando deferre solent; a parte dextra appensum tenentes epiphio, de sinistra vero frameam. Arabes illud sceptrum *marzab*, Turcae vero *toppus* vocare consueverunt. Tandem sequuntur more pecudum milites gregarii abs ordine et disciplina militari.

Si tamen e civitate egrediuntur alicujus solemnitatis aut trophaei gratia, duo et duo equitantes procedunt, quibus tandem junguntur *jemack* et *serdar*, id est capitaneus et tribunus, in eleganter ornatis assidendo equis, praecedentibus eorum militibus ac duabus ante eos longis lanceis, *muzarack* nominatis. Mox post illos officiales duo ac equi pellibus tigrinis cooperti sequuntur cum adjunctis duobus scudis aliquando in manibus deferri solitis uti signum officialium distinctivum. Sequuntur eorum *mamalick*, id est sclavi, juvenes speciosi pulcherrime vestiti armis, arcu, sagittis muniti, quasi ephebi forent, duo et duo in pompa solenni equitando. His absolutis duo majora in camelis collocata timpana sonantur fortiter, *nagar* nuncupata. *Sarackse* appellati deferunt vexillum viride, secundo *tufackézie* flavum, tertio *guingler* rubrum, quarto *schauschie*, quinto *mutafaracka*, sexto *aazab*, septimo *anckaschari* suis intermixti procedunt vexillis. Postea *sangiack* generalis septem portarum hocne procedit ordine.

Primo anteeundo *schausich* aut saltem sua deportatur sella. Si tamen in persona praecedit, ad manum dextram in equo /p. 61/ parvum defertur tympanum, sonans annunciando principem ad equitandum promptum, exinde instar Turce totus movetur exercitus. Secundo *kiechia*, director domus, cujus interest omnia bene disponere, comestionem in culina ordinare, omnibus solutionem distribuere. Tertio subsequitur *chazandar* seu thesaurarius saltem cum triginta servis, viginti mullis, duae et duae rubro coopertae tapete cistas pecunia plenas portantes. Quarto *aga* numero decem tanquam cubicularii, camerarii et consilarii, homines belli expertes, queis a generali bellorum tempore particulares comittuntur expeditiones ad detegendum hinc inde inimicos cum 40 vel 60 gregariis; bini et bini in ordine progredi solent. Quinto sequitur miles pedester solus altissimam portans lanceam, *muzarack* dictam, ad cujus latus alius vadit generalis commendantis deferendo

---

^s In ms. *sequuntur*.

frameam, in humero appensam, et tunc subito subsequitur sangiac generalis toto cum exercitu assistente sibi in manu sinistra *kiechia*. Hoc de fine, si in conflictu occideretur generalis, ille suum tanquam vicegeneralis reassumere queat officium. E partibus lateralibus generalis duo ambulant drabantes, dicti *schater*, vestiti eleganter, largis praecincti cingulis auro et argento insertis, mirabili modo efformatis, in umbilico nodum majorem in forma rosae gestando, frameam in alio quatuor digitorum largo cingulo supra humeros dependentem ac aureis laminis obductam. Ex opposita vero parte deferunt *chagera* per modum pugionis, in manu lanceam, *halabard* dictam, de utraque acutissimam parte, cujus hasta sex pedum est optime auro argentove obducta, communius *schater* vocata. Similes lanceas bassa aut vezir sex deferre solet tribus cum caudis. Ultimo tandem sequuntur generalem mamalick seu ephebi bini et bini equitantes, vestiti superbe, sagitis ac arcubus armati cum subsequentibus tribus magnis vexillis coloris rubri, flavi et viridis, diversis characteribus, luna et stellis adornatis nec non supra hastam posito nobilissimo nodo inaurato, spectantibus generali sangiac. Dein noviter in longissimis hastis duae portantur /p. 62/ caudae in altum elevatae,^t vocari solitae *tuck*. Desuper cernitur argenteus globus deauratus, in quo minusculis litteris conscriptus cernitur Alcoranus complectens capita 139. Sub nodo circa circum est cauda seu pili ad in vicem aliquantulum contexti, extensi ac laborati diligentia non modica in filis holosericis aureis ac argenteis, latitudinis digitorum quatuor; sunt tamen pili rubri ac albi intermixtim coloris.

Ut autem humano intellectui magis eveniat res placida, musica concomitatur generalis consistens in quatuor tympanis rubro panno contectis, supra asinos colligatis. Continue ex utraque percutiuntur parte. Quatuor inflando tubas permodum Germanicarum tubarum in funeribus inflari solitarum, *posaun* dictarum, quatuor hoboas seu lituos cum pulsatione duorum parvulorum tympanorum, alii aereas ad invicem concutiendo scutellas sonum excitantes; omnes insimul musici sexdecim asinis insident. Talem musicam omnes principes sangiac, dum solemniter e sua domo aut civitate egrediuntur, resonare sinunt. Semper tamen

---

^t In ms. *in altum elevatae, in altum elevatae.*

necessariarum currus provisionum ultimum tenent locum, cum infirmis, armis, pulveribus, pyrobolis majoribus ac aliis belli requisitis conducuntur.

Quandocumque autem bellum a Porta ottomana geri contingit aliquo cum monarcha christiano. Tunc quaelibet provincia et regio in adiutorium suas mittere cogitur copias. Et quoniam Aegyptus de Magno Cairo tria aut quatuor emittit militum millia, sic proportionate aliae provinciae omni anno generali sangiack aut bassae suas adducunt copias hac cum conditione, ut respectivus copiarum generalis duas solummodo gestet caudas. Ideo omnes insimul generali septem portarum uti supremo comendanti aut ejus vezirio albo praecedenti vexillo obedire tenentur. Dum vero proximiores sunt inimico, equites, *tumer spahi* nominati, id est terrae fossores, a solo vezir commendati, de equo descendunt profunde terram effodiendo, subito conscendendo equis. Janiciari in fossas subintrant primi totum antecedentes exercitum, ut ita abs labore vires conservant.

Intrando igitur /p. 63/ in effossam terram ordinat vezir pugnam eligendo ad libitum generalem particularem pro aggrediendis inimicis, et si necessitas urgeret, totus moveretur exercitus. Sin vero medius sufficeret exercitus, tunc kiechia vexillifer et locum tenens ad pugnandum progrediuntur; semper apud generalissimum medietas remanendo exercitus, *serdar* et *jemack*, quod intelligendum de quinque portis equestribus. *Odabaschi* tenentur curam ciborum gerere. Sunt enim viginti quinque milites pedestres sub uno tentorio segete provisi majori ad coquenda victus necessaria. Quare ideo ad conservandam disciplinam ordinarie unus *odabaschi* duorum tentoriorum seu quinquaginta militum curam gerit, sicque modo tali pedestribus in fossis seu circumvallationibus consistentibus providetur. Accurate hora secunda eis risum praebetur, carnes, panis bis coctus, una solum intra diem comestione contentis. Bis tamen mane et post prandium caffee confortantur.

Caeterae vero quinque *buluck*, id est portae equestres, jam Magno Cairi sibi competentem, qua in castris se alere valent, recipiunt pecuniam. Cui adhuc imperator panis libras 770 addi curat septem importantes centenarios, quorum unus ex 110 libris. Libra vero duodecim unciis, uncia autem duodecim constat drachmis

debetque ille panis toto belli perdurare tempore, etsi tribus, imo sex duraret annis. Sin tamen sex solum mensibus, militum fortuna est. Unde secundum placitum, qui nollet panem, habere potest 220 medinos, quasi duos aureos cum receptione 60 librarum casei, 60 librarum caeparum, praetereaue nihil, duret dein bellum longo vel brevi tempore. Quilibet equitum ex *motafaracka* et *schauschie* centum obtinet florenos, qui pro toto sufficere debent anno. Principiante novo alii dantur centum floreni. Tota tamen haec solutio non de marsupio proprio imperatoris, sed de pagis Aegypti collecta distribuitur inter milites per modum contributionis debitae. Alio solvuntur officiales modo. Nam *sardar* pro toto belli tempore aut sexenio spatium, cum ultra triennium nullus in bello detinetur, sex bursis contentari tenetur, *jemack* duabus, *oladschaisch* bursa una, *vexillifer* bursa media, /p. 64/ ordinarii seu gregarii milites centum solvuntur florenis; ut autem melius solutionum pateat ratio, sequens dillucidatarum.

Caput XVI. De solutione generalis aliisve tributis

Sangiack generalis septem portarum progrediens in bello suo pro servitio suorumve centum servorum ac quindecim musicorum, quos alere, nutrire ac exsolvere tenetur, viginti duabus solvitur bursis. Tres spahorum portae viridia, rubra et flava deferentes vexilla diversimode solvuntur ex diversis sibi assignatis oppidis et pagis juxta proportionatam provinciarum bonitatem ac annuos redditus colligendo ex provincia *Garbie* quinquaginta quinque realia imperialia quasi centum et decem floreni, ex provincia *Manzura* quinquaginta realia. Ex *Monafie* quadraginta quatuor, de *Scherckie* quinquaginta, *Kalubie* triginta, *Baheri*^u quadraginta, *Gize* triginta, *Fajume* viginti, *Minie* quinquaginta, *Beneseif* seu *Benesuaf* quinquaginta, *Manfalut* triginta, *Scherck Etfé* quindecim, *Girge* quinquaginta sex. Summa totalis 820 imperialium seu 1640 florenorum.

Omnes tamen provinciae pagos sibi adjunctos habent, nam provincia *Garbie* numerat pagos 366, *Mansura* 366 pagos, *Monafie* 366, *Scherckie* 300, *Kalubie* 250, *Baheri* 400, *Gize* 200. *Fajume* solum numerat 66 pagos, cum triginta eorum partim ruinati sunt, partim steriles, ob altius elevatum terrenum annua Nili inundatione humefieri, fructificareve nequit. *Minie* numerat pagos 350, *Beneseif* 366, *Manfalut* 200, *Girge* 366, *Scheck Etfé* 55, omnes insimul 3654. Secundum quos aliquis militum conscriptus est ac ex eis annuam trahit solutionem. Cum tamen tria haec regimina seu tres spahorum portae suis provisi sint *surbagi*, illorum interest sibi subjectos in pace, concordia ac disciplina militari continere, quia illi duplici portione solutionis ac /p. 65/ comestionis praemiati sunt. Ab antiquis imperatoribus omnes pagi, oppida aliquo tributo aggravati sunt, de quo annue inter septem portarum milites distribuendae pensiones; tres adhuc portae pro faeminarum pensionibus assignatae sunt uti et Meccanae foundationes, de quibus alibi.

Olim sultanus *Soliman* Aegyptum magnis aggravaverat tributis, majoribus adhuc sultanus *Selim*, maximis tandem sultanus *Mahomed*, qui circa annum 1689.

regnabat ita, ut ammodo quarta praeterea parte accreverint tributa. Jam ergo duae nobilium portae *schauschie* et *motafaraka*, quorum officiales in divano principalissimi, omnes contributiones de oppidis et pagis bassae congregare tenentur, semper quatuor mensibus tributa ex universo regno colligendo. Ut autem abs fraudibus ac deceptionibus colligantur, praevis conscriptae schedae a *deftadar* subscribuntur imprimendo desuper *bassae* sigillum, more Turcarum prius subtiliter atramento inunctum in incisionibus litterarum. Scheda signatur aut etiam toto denigrato sigillo, aut fumo incensi in eo capto, madefaciendo prius chartae locum leniter, exprimendo sigillum cum nomine bassae regnantis, nam ceram Hispanicam non adhibentes, etsi litterae forent secretae. Subscribunt duntaxat in litterae extremitate cornuali, dein in opposita parte correspondente subscripto nomini involventes litteram filo ligant ac cera ordinaria sigillant impresso in ea sigillo. Formulare talium schedarum tributariarum in sumitate signantur sigillo majori bassae regnantis. Subtus ordinarie scribendo ita: *meum debitum*, V. 9. *Aali Aarkashe* (nomen est proprium) vel dominus in Schinu (nomen est pagi) spectante ad provinciam Garbie, tertia tributi pars.

	<i>Musof</i>	4332.
		<u>520</u> . A.
	Musof Selim	4852.
medini 6727.	Selim	<u>1617</u> . B.
		6469.
	Musof Dżiedid	<u>258</u> . C.
		6727

Ex hoc adjacenti schemate videre licet, quod sultan Selim accre/p. 66/verit tributum 1617 B. Tertius sultan Mohamed, dictus *Musof Dżiedid*, id est Musof novus, 258 C., ubi primo tributum 4332 solvebant medinis, nunc ob injustas exactiones solvere adiguntur 6727. Subtus tandem subscribitur regni cancellarius *deftadar*. Ita efformatae contributionis schedae consignantur alicujus portae *schausisch*, qui vadit per pagos ad colligenda tributa regia. Ultra quae pagus quivis

---

^u In ms. *Baberi*.

aliis pluribus aggravatur injustis tributis pro septem portis ac plurimis officialium excogitatis incidentiis. Collectis tandem tributis portae schauschiae miles a quolibet medinorum mille triginta obtinet supernumerarios. Si vero ipsemet pagus omni quarto mense spontanee colligens, deferendo pecuniam pro tunc triginta supernumerarios medinos kiechia schauschiae in cassam militarem pro belli necessitatibus reponit, nam de eadem cassa solacia pro victualibus annuis portae schauschiae exsolvuntur. Sciendum tamen illos triginta medinos de omni mille desumptos fore ex antiquo computu seu tributo primaevo. Proinde in supra allegato exemplo computantur medini 4332 et non ultimi 6727 imperatoris Soliman voluntate aucti. Porta *motafaracka* pro tributis solum reservat provinciam Baherie, a Gize incipiendo usque Alexandriam, Deltam et Damiatam pro victualibus. *Schauschie* undecim possident provincias, ut mox relaturus. Janiciari et azabi suum desumunt solutionem ex *beit ebad* seu haereditate et bonis mortuorum; omnium enim, qui de hac moriuntur porta, bona mobilia et immobilia venduntur plus offerenti, et si supersunt infantes (nisi aliquid praeve clam abscondissent), parum quid obtinent ad placitum justitiae. Omnia enim utensilia, scamna domus, sedes, tabulae et, quidquid sit suppellectilis, venduntur in usus portae anckascheriae.

Ne tamen pro bello magis necessariorum obliviscar militum *gebe* et *gie*, id est pyrotechnarum, quingenti pro servitio aluntur provisi officiale, nominato aga *gebeugie*, providendi obligato globos, pulveres, pyrobolos majores et minores, /p. 67/ tormenta aliave requisita necessaria, quorum explosores *topigi* vocantur. Decem praeterea assistunt surbagi, nam duo et duo centum gubernat pyrotechnas, qualium sustentatio a fabris aliisque magistris ferro laborantibus ac caffee contudentibus ad vendendum cernitur. Discoli tamen et refractarii ab aga uti suo generali puniuntur illive omni anno quinque solvitur bursis, pyrotechna vero omni mense uno aureo. Quilibet surbagi immediate ab imperatore mille recipit medinos, gregarii vero pro equis pabulum, pro se triticum ad faciendum panem bis coctum.

Ideo in finem hunc in Cairo Antiquo granaria Josephi hactenus conservantur, queis amir *Schune* quasi frumentarius praeest. Omni anno bis sex intervallo mensium grana officialibus distribuit pro annuali sustentatione 366 000

ardeb et pro omni die 1000 ardeb importando; ardeb modicum plus modio Germanico, unus major saccus vix a forti persona deferibilis. Hordeo communiter pabulantur equi; annue pro uno equo quindecim computando ardeb. Tritici uno pro milite duodecim assignantur ardeb, pro pane provisorio, *gerai* vocato, per modum subtilium, latarum placentarum formato; si quis tamen in natura recusaret frumentum, cuicumque sibi bene viso vendere potest ordinarie pro 40 mahbub quasi 120 florenis. Communius tamen una frumenti pensio 45 ardeb, nominata *alieck*, triginta venditur mahbub, id est 90 florenis. Et tunc summa est ementis fortuna, nam quam diu posthac vivit vendens, omni anno quindecim ardeb frumenti recipit emens, eo vero mortuo in cassam cadit regiam. Nunc adhuc de aliis.

Caput XVII. De contractibus, venditionibus et subsidiis

Cum omnes Aegypti contractus maxime e majorum nobilium dependeant approbatione, ubivis locorum consilii regii designantur officiales. Cairi magis prae aliis duae nobiliores portae dominantes *schauschie* et *metafaracka*, /p. 68/ in Girge *anckascherie* et *azabi*, in pagis dominantur *spahi* seu tres portae equestres. Bassa tamen juxta libitum officiales majores *deftadar*, *kiechia*, *cziausch kagesi motafaraka* deponere, mutare vel plus offerenti conferre potest, cum haec officia pecunia coemi solita sunt.

Etsi viginti quatuor bei Magnum Cairum gubernent, nil tamen bassae authoritati obesse valent, cum subdivisi sint in duas classes, quarum una *zelackfarie*, altera *kassafarie* sonat, ac inter eas bona immobilia, pagi, oppida ac civitates distribuuntur ita, ut medietas uni parti et medietas alteri appertineat. Moriendo eorum aliquis ad componendas inter consanguineos factiones denominatur a bassa portae alterius bei, etiamve dein loco mortui ab eodem novus eligitur possessor hac conditione, ut aequilibrium latriae inter eos duodecim et duodecim observetur. Et quoniam haec portio duodenaria decem aut saltem octo constet bursas, rarissime quis talem appetit dignitatem, nisi quis per recommendationem aut per consilium regium proclametur. Tandem *mugerdar*, id est sigillum bassae gestans, accedit noviter praenominatum bey atque scripto ei annunciat suam electionem. Mox *sangiack* novellus tali nuncio mediam praesentat bursam. Dein subsequenti die bassae *chazandar* militibus stipatus sub solemnissimo musices sono tria defert novo *sangiack* vexilla et tunc subito extra domum duae eriguntur caudae, pro quibus *chazandar* unam obtinet caudam. Desuper dictus bei suam ordinat aulam, officialibus, servis provisus et die tertia in publica solemnii pompa intrat castellum ad audientiam bassae magno eum recipientis honore, duabus vestibibus *kaftan* ac variis donis honorat, *changiar* seu lateralem de auro cultrum vel argento pretiosis ornatum lapidibus praesentat. Aula autem cujusvis bei communiter in sequentibus consistit personis: *kiechia*, *chazandar*, duobus *schater*, uno *seradz* ac

uno serviente, qui suum defert ensem. Ab imperatore in dies centum solvitur medinis ac centum equorum pabuli portionibus nec non pro centum servis *gerai*, id est pane bis cocto. /p. 69/ Et si haec in natura nollet, pecunia equivalenter solvitur. Quia tamen parva haec imperatoris pensio illius non sufficit, pagos ac stabilia bona sibi coemunt. Quare ideo mortuo uno de sangiack (quod attamen raro accidit, cum communiter ob secretas occiduntur factiones) omnia ejus bona in thesaurum bassae reincident ac pro tunc plus offerenti venduntur partem pro se sumendo regni cancellarius; ut autem ordinate fiat venditio, omnes consilarii ac militiae officiales, queis solum coemendi bona est facultas, in divano se congregant. Mox in publicum prodeunte praecone, per medium deambulante clamando: „Pagus B est vendibilis, quis? et quanto pretio emere desiderat?“ Tunc emptores abs omni vocis prolatione digitum elevantes, e quo ementis dignoscitur pretium; praeco minas gestorum dignoscens. Si indicem ante os alicujus cernat, mille se velle dare medinos indicat. Sin vero manu occlusa solum pollicem cernat, unam indicat bursam. Hoc videndo praeco reassumit oblatam bursam clamando, quisnam plus offerre vellet? Et si noviter quem observat digito dare signum, iterum clamat, quousque nemo altius ascendet pretium. Quo viso nuntiat praeco duobus deputatis *deftadar* et bassae *kiechia* hoc vel illud pretium fore altissimum pro pago B a persona C. Mox bassae ingrediendo cubiculum, parem ab eo inquirendo consensum, dein emptor bassae praesentiam adiens, inquisitus, cujus nomine inscribendum velit pagum an suo vel filii aut alicujus sclavi? an vero plurium nomine? Cuilibet ratam, viginti quatuor *karat* seu partes assignando, potest attamen pro libitu uni soli plures inscribere partes. Quod si ille, cujus nomine facta sit inscriptio, moriatur, iterum pagus in thesaurum cadit coronae venditurque ut ante. Unde si contingat quendam unum post mensem soluta pecunia vita decedere, attamen in emolumentum coronae revenditur, quia bona immobilia inter Mahometanos coempta possideri nequeunt nisi vitae durantis tempore. Proinde emptores astutiores tenendo servos vel sclavos plures ejusdem nominis, eis bona inscribi sinunt, ut mortuo uno alter sisti queat, nisi judicialiter de fraude convinceretur. Quandoque etiam Christiani bona secreta alicujus consilarii nomine in se sumentis subscriptionem coemunt, semper tamen

periclitantur. Si Turca coemptionem proderet, /p. 70/ omnia bona fisco caderent. A die inscriptionis trigesima solvitur pecunia. Et si hoc tempore se deceptum in emptione resciat, a contractu facto attamen recedere non licet, nisi gravissima multari vellet emptor pena, etiam cum periculo aliorum confiscandorum bonorum. *Kiechia* bassae omnem registrando pecuniarum depositum, mercedem de omni bursa mille recipit medinos, *deftadar* mille, magnus affendi, conservator librorum, contractuum cum suis scribis 450 medinos. Sin vero unius *karat* plures forent emptores, singuli de quavis bursa 450 medinos pro inscriptione sui nominis solvere tenentur. Caeterum si imposterum emptores inter se bona revendere vellent, abs auctoritate bassae, dummodo contractus in curia registrentur, possunt obligati exacte regia solvendi tributa. Alias Europearum more stricte exequentur ac bona immobilia alteri revenduntur. Cum autem duo nobilium equitum regimina *mutafaraka* et *schauschie* omnia regia tributa colligere obstringuntur, *cziauschler kagesi* undecim sub se Aegypti habet districtus: *Kalubie, Scherckie, Manzura, Karbie, Monafie, Fajume, Benisuef, Minie, Girge, Scherckeftie*, in parte orientali sita, cum adjuncto loco *Gize*. Alter vero *mutafaraka bassa* sub se retinet loca Bahari, id est a *Cairo* et *Gize* versus mare et Nilum, Alexandriam, Deltam, Damiatam se protendentia, una cum omnibus castellis in via Meccana sitis.

Ne tamen undique tantis inter Mahometanos pauperibus commoda desint subsidia, ab antiquis Araborum regibus institutae sunt foundationes pupillorum *agitam* nominatae, hodie dum a Mahometanis, praecipue a sultano accurate observatae. Tantas pupillares importando proventus, ut omni mense centum duodecim inter pauperes et pupillos distribuantur bursae dividendo eas etiam inter alias tres portas, quarum prima *agitam*, secunda *guali* vel *motackach*, tertia *keschede*. Communiter omni mense distribuendo portae primae 72 bursas, secundae viginti ac tertiae viginti. Quandoque demitur uni, augetur alteri secundum indigentiarum qualitatem. Jam autem etiam hae foundationes emuntur ac venduntur, modo eodem, quo militum pensiones, dando pro una foundatione unius medini quadraginta vel /p. 71/ quinquaginta aureos hac tamen conditione, ut duarum primarum portarum pro solis valeant faeminis inscribi. A quovis milite septem pro

una muliere et non plures coemendi est licitum, nisi id aliarum nomine faeminarum fraudulenter fieret; tunc etiam faeminarum nomine viri inscribi possunt. In tertia porta viris inscribuntur pensiones; si tamen quis in portis *agitam* et *guali* septem pro faeminis coemerat pensiones, easdem una cum fundo transferre valet ad tertiam portam, in qua viris tot, quot placent, coemendi fas est pensiones, etsi in dies 100 aut 200 reciperet medinos. Illud totum nil aliud est quam modus reponendi capitalia pro solito fructu, cum taliter secure lucrari possunt, octo vel decem aurei pro centum expensis in coemendis pensionibus. Quare ideo unam emendo pensionem pro 50 aureis, qui 5500 efficiunt medinos, summum est pretium; annue fructificando 366 medinos, nam tot in anno sunt dies. Saepe autem pensio emitur pro quadraginta aureis tanquam pretio levissimo. His breviter adumbratis quaedam Aegypti notabilia referet sequens.

Caput XVIII. De raritatibus Aegypti

Jam supra de Cairo Veteri, olim civitate celeberrima ac ditissima, in ingressu Mahometanorum devastata, tandem cursu temporis ex parte restaurata, memineram. Hactenus a paucis quibusdam catholicis, plurimis Graecis et Cofitis incolitur haereticis sub duro Turcarum jugo. Ubi sex adhuc prostant ecclesiae miserrimae, saepe a latronibus defraudatae.

Principalior Coftorum magna est, sub cujus praesbyterio seu ara majori cernitur mentionatum sanctissimum tugurium humile, in subterraneo situm loco, habitaculum profugi Divini Verbi, ejus SS. Matris ac Josephi Nutricii, ut pie creditur, per septennium, in quod e duabus patet partibus descensus per decem gradus sub numero primo. Cujus portae septem pedum sunt altae, ecclesiae Coftae patriarchalis longitudo octodecim pedum, largitudo duodecim, videri licet in tabula XIII., figura XIX. et XX. Mox in ingressu per modum ecclesiolae formato antro, in tria loca seu fornices duplici ordine columnarum subdiviso improportionatarum, tria praefigurando distincta loca. /p. 72/ Existente in medio muri angusto spatio, quasi fornix foret N. 2. De utraque muri parte parva concavitas, in qua cernitur lapis olim pro culina SS^{ae} Matri deserviens; in altera vero concavitatis parte pro necessariis domus ac Jesuli pannis abluendis. Sub N°. 3. altare albo stratum marmore, in quo schismatici Graeci, Armeni et Cofiti sua peragunt divina. N. 4. altare ad sacrificandum pro solis catholicis Romanis conservatum. N. 5. baptisterium, in quo Cofiti per immersionem baptsant. N. 6. in muro foramen rotundae figurae albo stratum marmore, in quo continua refertur traditione a BB. Virgine repositum dormivisse Jesulum. Proinde ammodo huic foramini mensa ad sacrificandum adjuncta, quibuscunque praeter Romanos exclusis ex antiqua cum patriarcha Cofto conventionem solis catholicis deservit. Ibi etiam de utraque parte separata, multum restricta cernuntur loculamenta, in quorum uno sanctissima Mater, in secundo S. Joseph habitasse ac dormivisse creduntur. Et cum fornix in altitudine vix decem sit pedum, sanctissimum antrum refugii est pauperrimum, supra quod constructa

ecclesia Coftorum, antiquitus a Christianis fabricata. Et licet continuis Turcarum agitata turbulentiis, tamen omni dominica ritu Cofto divina peraguntur. Nunc antiqua apud Orientales relaxata disciplina magis insolentias cum irreverentiis plurimis quam divinum cultum exercent. Ab hac ecclesia ducentis passibus Fratrum Minorum S. Francisci de Observantia prostat hospicium ad convertendos Aegyptios haereticos commodissimum, sed Sacrae Congregationis annutu Patres missionarii reformati Fratribus observantibus cedendo domicilium, alibi suum figentes. Sensim conversio defecit animarum, cum raro quis Patrum ibi degat, rarius lingvam Arabam calleat, etiam Christiani alio se contulere paucis inibi degentibus.

Progrediendo dein ulterius versus Nilum quasi 400 passibus videntur olim celeberrima a patriarcha Josepho constructa horrea, ut Veteris refert Testamenti Horrea Josephi historia, ubi per septennium frumenta totius Aegypti congregaverat. Praegrandis antiqua celebritate ac fastu ruinatis cernitur fabrica, aperta in fornice, solis cincta muris majori patente porta. In ejus medio majus est spatium muris subdivisum /p. 73/ prouti horti saepibus. In quatuordecim latiora subdivisum spatia, in quibus hodie usque congregatum reponitur frumentum copiosissimum imperatori spectans Turcarum, ex tributis collectum. Ejus jussu omni anno Meccam et Medine per modum elaemosynae mittendum ad sustentandum ministros sacrorum, ut illi credunt, Mahometi locorum custodes. Interim tamen horrea abs tectis, undique aeri exposita, Mahometanorum neglecta desidia, integrae passerum aliarumve avium greges advolando libere pascuntur summum in frumentis causando damnum. Saepius transeundo homines, praecipue matutino ac serotino tempore, multa evolantium avium conspiciunt millia. Ne tamen horreorum ministri in computu damnificentur, quantum comedisse creduntur aves, tantum a grandsultano remittitur. Unum mirandum magis, tanta post saecula durare posse horrea, sola fundamenta murive fortissimi ruinam praecavere in tanta prostantia mole, singulis cernentibus causant admirationem.

A quibus non longe supra Nili rippam certa domus, supra se erectam praesentans columnam de marmore albo, ex omni parte dimensuratum, digitis geometricis cubitisque signatum. A sancto patriarcha Josepho factam autumant,

passim hodie Josephi nominatam. In eam per arcum Nilo correspondentem aqua ingreditur mensuraturque accurate per eandem, quantum in dies acrescat Nilus observando, digitis ac palmis dimensurando, principiantes ab infra, procedendo sursum, semper diminutis ita, ut unus palmus quarta parte appareat minor inferiori fitque illud ob diffusionem *Chalicz*, cujus dimensurationem ab hoc desumunt loco. Ideo etiam per traditionem creditur domui huic vicinum fuisse locum, ut Actor 7., v. 21., in quo deambulans filia pharaonis cum pedisequis natantem caepit Moysen: „*Exposito autem illo sustulit eum filia pharaonis.*“

Si ulterius ultra Cairum Antiquum decem quasi miliaribus Italicis progrediatur in locum, ab incolis *Matherea* dictum, ubi ammodo pagus, horti, agri nullave Antiqui Cairi amplius cernuntur vestigia, quousque antiquitus se extendebat vocabaturve *Heliopolis*. Modo exiguum prostat vestigium unius Christianae ecclesiae ex integro dirutae, /p. 74/ uno remanente muro, antiquae praefigurante ecclesiae speciem. Ibi etiam parvus e terra scaturiens cernitur rivulus, quem in adventu Domini nostri Salvatoris miraculose prodiisse narrant Aegyptii affirmando ejus aquam bibentibus Mahometanis devenire salsam et insipidam, Christianis vero dulcem et sapidam. Ast! Cum ego ipsemet illam bibissem ac etiam Mahometanos pari gustu bibentes vidissem, antiquorum arbitrium aut non subsistere aut forsan divina mutatum fuisse providentia arbitrabar.

Hoc tamen creditur verissimum fore illum locum, dum sacrata advenerat Familia, Jesus, Maria, Joseph, in Aegyptum fugitiva, certam ibi stetisse arborem seque in adorationem sui Creatoris inclinasse ac remansisse ita inclinatam. Exinde in eodem instanti omnia Aegypti obmutuisse idola corruisseque, quae prius responsa dabant populo. Paucis retro annis nostri Patres adhuc remanentem dictae arboris truncum e terra effodere inter se dividendo ac majorem ejus partem aeternae memoriae in hospitio reposuere multis sigillis authenticatam.

Etiam inibi Nilo proximi, duo jucundissimi prostant horti ac inter civitatem *Babulon* et *Memphis* decurrens Nilus parvam efformat insulam, in cujus medio magnificum extabat pallacium olim a filia pharaonis inhabitatum ibique non longe versus *Babulon* civitatem projectus fuerat Moyses in Nilum, ut Sacra loquitur

Arbor se
inclinans

pagina Exod. 2: „*Exposuit eum in carecto ripae fluminis. Ecce autem descendebat filia pharaonis, ut lavaretur in flumine. Quae cum vidisset fiscellam in papyrione, misit unam de famulis suis. Et allatam aperiens cernensque in ea parvulum vagientem etc.*“ Hoc pallatium remanserat in suo primaevo statu usque ad tempora Heraclii imperatoris. Postquam liberata fuisset Aegyptus a Persis tempore patriarchae sancti Joannis Eleemosinarii, pro tunc evenit totius Aegypti gubernator generosus ac magnificus *Nicholchas*, natione Syrius. Nili crescentiam dignoscere nequiens in annuali recursu maximo indolis ingenio magnae molis subtus terram atrium fabricari praecepit, in cujus medio erigendo columnam cum mensuris et dimensionationibus ad debite /p. 75/ recognoscendum in mensurata columna Nilum.

Exod. 2., v. 3.
5. 6.

Magis tamen in hoc pallatio sunt reflectenda duo loca praestigiis diabolicis subornata. In uno, ne de Superiori Aegypto crocodili descendere possint, uti hodie dum experientia docet. Si aliquis versus Nilum transire vellet, subito invertitur, cum ventre supra aquam renatare cogitur. In cujus signum incantationis exsculptum in marmore crocodili caput extra pallatium cernitur. Secunda incantatio est, ut Nilus semper suum teneret cursum versus civitatem *Babulon* seu *est*. Referunt tamen incolae hoc diaboli praestigium ab uno bassa fuisse destructum quaerente thesauros. Aperiri jusserat subterraneum locum, ingrediendo in eum reprehensa sclava^v nigra arenam scopans ad partem *ouest*. Quae ut conspexerat apertum foramen: „Liberata sum a sclavitate detinendi cursum fluvii a civitate *Babulon*,“ effata, disparuit.

Ideo posthac fluvius suum cursum ad civitatem Memphis mutavit, quae est illa celebris antiquissima metropolis a Cairo Nova distans quasi quindecim miliaribus Italicis trans flumen, modo *Gize* nominata, modo humili Turcis solito reedificata vicinas sibi unius horae itineris praesentat pyramides. Quas ut proprio cernerem oculo, cum quibusdam PP. missionariis in comitatu multorum catholicorum mercatorum ac janiciarorum accessi, summe admirabundus tanta mundi portenta nunquam alias visa. Quae fabricata volunt varii a variis, ideo melius cum ratione proponendo sequens declaraturum.

Caput XIX. De pyramidibus

Volunt aliqui a *Keope*, alii a Pharaone rege, praecipue primam, Majorem pyramidem fabricatam, ut tab[ula] II. fig[ura] III. N^o. A. demonstrat et quidem ab ipsissimo tyranno in mari Rubro submerso, persequendo populum Israeliticum, antehac pridem exstructam hac cum ultima voluntate se in ea sepeliri velle. Ratio credibilitatis est, quia omnes aliae pyramides obmuratae nul/p. 76/lo patente aditu, eo quod aliquo majorum mortuo in tali pyramide reposito mox obmurabatur, ut ex centenis aliis videretur. Sola haec major aperta libero cum ingressu cuius patet. Alii vero opponunt, cum haec pyramis omnes totius mundi excedens sit machinas, non fore verisimile, quin Moyses non fecisset ejus mentionem.

Quomodocunque sit, hodie usus obtinuit apud Arabes eam vocari Pharaonis regis pyramidem occupantem terrae spatium 640 000,^w id est sexcenta quadraginta pedum millia Gallicae mensurae in quadro seu quadratae superficiei estque basis hujus pyramidis super terram habens de suo solido totali pedes cubos 120 320 000, id est centum viginti milliones trecentum ac viginti millia pedum in figura quadrata; et si in aere suspensa foret, occuparet 1 878 400 pedum (semper intelligendo mensurae Gallicae) in quadro totali et sua superficiei. Structura haec enormis 4 456 294 numerat lapides, quorum quivis magnitudinis 27 pedum cubi in suo solido seu crassitudine.

A, in summitate spatium remanet quadratum, et tamen ob maximam altitudinem e terra apparet cuspidatum, ubi sex magni lapides cum admiratione universa, quomodo tantae molis ac ponderis in altitudinem summam ellevari potuerint?, conspiciuntur, in quibus commode sexaginta stare valent personae. Haec summitas perpendiculariter a centro terrae lineam rectam ab uno cornu G. D. C. A. usque in summitatem trahendo, personaliter in altum saliens summa cum difficultate 565 pedum altam dimensuravi. C. altitudo est unius cornu aut lineae

---

^v In ms. *schava*.

^w In ms. *64 000*.

rectae ab A. ad D. Longa est seu alta 800 pedum. Si autem trahatur linea recta ab A. ad B. seu per medium, tunc alta est 774 pedum. D. longitudo totius pyramidis ex omnibus quatuor partibus aequalis est mensurae ac ejusdem cum altitudine 800 pedum ita, ut hocce modo ejus circumferentia de singulis quatuor partibus numeretur 3200 pedum. Diameter vero suae basis ad lineam diagonalem ab uno angulo in alterum 1 131 est pedum. Et si ascendatur per cornu laterale F aliquantulum prominendo lapides quasi scala, etsi ad saliendum improportionatos, /p. 77/ longe a se distantes ac quadros. Quantum humana licuit industria, cornuales 205 numeravi lapides. Longitudo horizontaliter totius pyramidis aequalis est sua cum altitudine 800 pedum quasi 133 urgiarum. Nullus, etiam perfectissimus sagittarius jaculando de summitate pyramidis capax est attingendi terram. Semper dum probatum fuerat, concidit in pyramide sagitta, etsi plurimi summa conabantur industria, eo quod a centro ad viciniorem circumferentiae partem 400 numerentur pedes, ad remotiorem vero 566. *G* portam pyramidis praefigurat respiciendo directo *nord*, aliquantulum inclinatam versus orientem, magis quam orientem, formatam de quindecim lapidibus, uno supra alterum artificiosissime collocatis undecim pedum ac trium palmorum longitudinis, trium pedum ac trium palmorum latitudinis. Haec tota ejus externa est adumbratio.

Ne autem aliorum sequar relationis vestigia, forse personaliter non expertorum, volui etiam curiosa intueri pyramidis monumenta non abs graviori vitae periculo. Vestibus depositis, solo indusio, subvestibus telaceis, maximo cum labore, sudore et defatigatione ascendi nudipes circa meridiem sub ardoribus solis pro tunc potentissimis, et quidem tanto difficilius, cum nulli gradus, sed solum lapides extra se aliquantulum prominentes ad se manibus tenendum, rependum magis quam saliendum de uno lapide improportionato fuit in alterum. In tanta altitudine pedes premebant, caput agitabatur totumve debilitatur corpus. Periculum non modicum, si quis firmus, generosus ac resolutus non foret. Pro tunc curiosior in ascendendo, filum pedi ligatum mensurando trahebam magisque exinde affatigabar insumendo in ascensu unius horae cum dimidio spatium. Credens in summitate pyramidis aliquantulum quiescere, verum tantus ventus ac aer acerrimus sufflabat, ut

viribus minime poris ob ingentem sudorem apertis confidere ausus. Modica temporis mora jucunde totius Aegypti intuebar aedificia ac Nilo interfluente loca, pratis viride ridentibus recreabar, nunquam antehac talem mundi con/p. 78/scendens machinam, omnipotentiam Dei dillaudabam. Cautè descendi, minori tamen defatigatione. Si proinde quis ascendere sibi fudit, non per medium a porta, sed per cornu E., ubi prominentes prostant lapides, commodior est ascensus.

Ego dum afforis sufficienter considerassem pyramidem, etsi defatigatus, volui attamen ulteriori satisfacere curiositati etiam in internum descendere pyramidis, ut cum aliis historicis veritatem confirmare ac falsas fictiones experientia propria redarguere ac confutare queam. Quia tamen nullus ingredi praesumit citius, nisi gradus et foramen a pulveribus, arena purgent Arabes nec non sclopus, ne forsàn animalia, serpentes, lupi, leones inibi lateant, explodatur. Tunc primo antecedentibus duobus vel tribus Arabis, quovis descendente accensam portante candelam, cum nullum intrinsecus pateat lumen, sequi licet. Mox in ingressu supra portam lapis undecim est pedum longus, octo latus, a quo fit descensus versus *sud* per gradus quidem strictissimos uni solum personae descendenti commodus, sed pendentes recto quasi descensu trium pedum altum ac latum foramen. Dum in medium pervenissem, respirium deficiebat, anxietas cordis forti spiritu est sustinenda usque in ultimi foramen gradus vix quadrantis longum ac largum ulnae. Citius duo intrant Arabes cum luminibus ad assistendum intrantibus. Ego vestibus spoliatus supra ventrem, in terram me ponens, caligis telaceis tectus, caput cum facie in pulvere jacens, manibus cum accensa candela extensis in foramen quasi serpens rependo ab Arabis in pyramidem trahebar. Et si prius descendendo per gradus in distantia 84 pedum, respirium minuebatur, aere deficiente interna causabatur anxietas. Tanto magis in pyramidem intraturus anxiebar quasi morti proximus.

Quia tamen experimentaliter scribere mihi praefixi, nullum laborem aut defatigationem curavi. Etsi in fine descensus foramine multum stricto terrefactus, arena occupato, animo vacillans, quomodo intraturus in pyramidem, quod impossibile vestitae et pinquiori personae introitus. Sed potius /p. 79/ suffocatio

succederet, maxime si lucide a pulveribus et arena purgatum sit foramen, pro quo Arabes pingve solvendi. Nam porta semper aperta, ventis patens, arenae plurimum pulverumve insuflant. Etiam descendentes secum restantem arenam adtrahunt, ut in fine eo ipso strictius efficiatur foramen, ut omnis intrare valens extensis manibus super alvum jacens faciem arena collocata, oculis oclusis ab intus constitutis Arabis extrahi debet difficulter. Cum foramen deorsum declivum, mox sursum vergens, spina dorsi quasi rumpitur. Solis corpore subtilibus agilibusve ingressus svadetur. Pingviori cuicunque, nisi suffocari vellet, cavendum, quia capite et brachiis impositis nec intra, nec extra regredi valeret, verum potius ad succurrendum aliis intus morantibus in partes seccandus foret. Cum praecipitose per gradus quasi de monte ingressus et mox a contrario ascensus, difficillimum causat introitum. Contigit pro tunc, cum ego intrassem, Pater capellanus Gallicus natura pinquis ac robustus meum exiquum ventrem imitari volens, tantum perpressus periculum intrando capite, ut nec intra, nec extra moveri potuerit, et jam jam deficiente respirio pulveribus immersus, violentia summa per pedes retractus nisi fuisset, spiritum exhalasset. Ideo pro hoc ingressu generosus animus, audacia ac corporis agilitas promptitudove requisitur.

In pyramidis ingressu mox primum locum uti cubile sex pedum altum considerans totum nigrum, muri quasi ferrei. Aere ocluso magis adhuc quam per gradus respirium deficiebat, anxiebar nimium spiritu odoratum refrigerando. Mox e parte sinistra majorem canalem elevatum in altum centum pedum, ubi duae cernuntur viae, ad orientem una, ad occidentem altera estve spatium duodecim passuum in suo circulo inaequali. Ego tenendo orientem aliud ejusdem elevationis cum primo adveni iter! centum triginta duorum pedum, ad cujus initium puteus, in quem olim imbalsamanda reponerentur cadavera seu mumiae, ut postea in diversis pyramidis partibus collocarentur. Sola tamen virginum et adoles/p. 80/centium^x imbalsamantur corpora. Cofti praetendunt per mentionatum puteum subterraneum fore transitum ad convicinam statuam idoli *Sphinge* mox describendi. Alii autem volunt fore viam in alteram, minorem pyramidem convicinam,

N[umerus] II. lit[tera] G., de qua infra. Asserunt Aegyptii antiquitus fuisse usum mittendi aliquem supremi Aegyptiorum sacerdotis servum occulte ad decipiendum populum dando et reportando responsa quasi ab idolo data. Verum nec hoc mihi videtur verisimile, quia semper quaevis pyramis occludi debuerat; vix aliquis in puteum accedere potuerat, nisi dum quis magnatorum moriebatur ac in pyramide sepeliebatur.

Hodie adhuc ut portentum maximum considerantur pyramides praetendendo plures scripsisse Plinium de expensis Majoris pyramidis. Solum caepe et rappae in nutrimentum laborantium ad 800 talenta ascendebant. Et mirum non est, nam aliam latiore adinveni viam sex pedum et quatuor palmarum, conducendam directe *sud-est* per centum triginta duos pedes usque ad portam unius parvi atrii ad modum tumbae fabricati ac, ut vocant *dorsi asini* vel cameli, estve atrium octodecim pedum longum, latum sexdecim, altum octodecim, ubi olim mumiae reponerentur. Ascendebam igitur per viam majorem, ex utraque parte elevatam, tanquam sustentacula de lapidibus duorum pedum lata, trium vero alta, in quibus excavata foramina trium palmarum, lata duorum, medio pede longa ad se detinendum manibus in ascensu, qui totus abs gradibus cum pavimento marmoreo quasi vitrum, facile ad cadendum, ut glacies lubricum factum. Hoc peracto itinere in majus conductus fui atrium, ante cuius descriptionem enucleandum ibi fore canales tres in quadro perfecto, primus trium pedum, longum vero octuaginta quatuor. Secundus canalis, ubi a foramine ascenditur, est altus 6 pedum et 4^r palmarum, longus 500 pedum. Tertius dum ingreditur, in sua circumferentia ac circulo inaequali duodecim pedum, ubi inveniuntur illae duae viae ad /p. 81/ orientem una, ad *sud-est* altera, quae est recta horizontaliter ac ejusdem magnitudinis cum illa, per quam eo intraveram, sed longa centum triginta duorum pedum conducens ad atrium inferius. Cujus initium cum porta et puteo multum profundo, semper lapide cooperto, foramine non adeo lato, quia pingvior persona intrare incapax estve puteus abs omni scala, solis excavatis in vivo saxo foraminibus ad descendendum aptis. Putei medietas fabricata est de lapidibus quadris, in cuius medio etiam in saxo vivo locus

---

^x In ms. *adolescentur*.

foramini similis, uti melius adumbratum cerni licet in charta Gallica *Coupe de la Grande pyramide d'Egypte*. Descendendo ad obliquitatem C. continuatur in saxo vivo usque ad fundum D., quod ammodo lapidibus obrutum, soli Deo notum, in quantum et quo se protendat.

Redeundo igitur ad alteram viam seu canalem conducentem ad *est* mirabar ejus magnitudinem in altum se protendentem ad superius atrium majus. Est hic canalis factus in forma pendente aut decliva, longus 144 pedum, latus 40 pedum et sex palmorum, altus 24 pedum; utraque de parte praestantibus muris elevatis quasi sustentacula de lapidibus facta, trium alta pedum duorumve lata, in quibus excavata foramina trium palmorum lata, medii pedis longa ad se sustentandum manibus apta ob viae lubricitatem. Quo praetergresso ultimus attingitur canalis, horizontaliter conducens in majus atrium, longitudinis viginti unius pedum, latitudinis quatuor in quadro. In medio hujus canalis constructa est quasi camera, undecim pedum alta, sex vero longa, lata aequaliter quatuor pedum. Mox sequitur magnum atrium 32 pedum, latum sexdecim, altum octodecim, cujus superficies cooperta novem lapidibus, e quibus septem in medio sunt latitudinis quatuor pedum, longitudinis sexdecim. Duo vero laterales duorum sunt lati pedum, omnes tamen de marmore granito Orientali.

In fine atrii versus *sud* cernitur sepulchrum seu tumba ex jaspide nigro trium lata pedum ac unius palmi, longa sex pedum, decem palmorum, alta sex pedum. Dum percutitur, pulchrum et amabilem edit sonum /p. 82/ uti campana. Crediturve fore sepulchrum illius regis, qui hanc extrui jussit machinam. Alii probabilius aliorum sepulchrum regum pharaonum asserunt, eo quod multa in dicta tumba e partibus conspiciuntur foramina ac olim aliquo cooperculo fuisse clausa cum transportatis in eam regum corporibus. Quo autem tempore haec portentosa constructa fuerit pyramis, singuli ignorant, nisi opinative asserunt varii varia. Hoc tamen verum est structuram antiquissimam, nobilem et celeberrimam. Ita artificiose singulae pyramides e lapidibus ad invicem conjunctis quasi dolatis collocatae, ut omne moderni saeculi excedat ingenium meritoque inter septem mundi miracula computanda. Ex hujus sepulchri parte versus occidentem alius puteus quatuor

distans pedibus, per quem olim deportabantur corpora mortuorum imbalsamata, dein in varia subterranea pyramidis loca reponenda. Alii autem asserunt in fabricanda pyramide operarii de hoc puteo hausisse aquam, prout confirmat Herodotus lib[ro] 2. et Bullage Guz cap[itulo] 10. fol[io] 382. Observandum attamen puteum, licet antiquitus profundissimum, variis foraminibus hinc inde vias subterraneas fuisse formantibus. Ammodo vix sex pedum profunditatis descendi potest, quia lapidibus quadratis cuspidatis obrutus est. Ab Arabis oclusus, ne uti saepe contigit, cum vitae periculo quis incidat. In quo ut in pyramide plurimi vespertiones tanquam glires caudis oblongis reperiuntur, imo etiam afforis penes pyramides in pratis, alibi mures cum longis caudis, pharaonis nuncupati, oculis parvulis rubicundis in magnitudine glirium. Saepe ab Arabis capiuntur ac ob pulchritudinis raritatem Europeis venduntur deportanturque in varias mundi partes.

Et quoniam huic pyramidi proximum reperitur *Sphinge* idolum, de quo ob molis praegrantis curiositatem varia antiquitus scripta fuere, merito quaedam referenda censi.

Caput XX. De Sphinge idolo

/p. 83/ Idolum Sphinge maximae molis de lapide sculptum, in lingua Aegyptiaca *Pitol*, id est idolum, nunc ab incolis *Ablehon*, ab Europeis Sphinge dicitur, de saxo excissum; in pulchra planitie arenaria capite maximo horrorem cernentibus excitante, a mento usque ad aures octodecim pedum, cum naso Indiaci decusso in cuspide; fabulando Aegyptii fore figuram ipsiusmet regis Majorem construētis pyramidem. Alii autem volunt fore certi Libiae regis speciem, qui in signum conquisitae victoriae usque in Aegyptum hanc erigi jussit statuam. Antiquitus enim pyramides muribus antiquae metropolis Cairi Magni stabant proximae ac proximior pyramidibus pars Memphis vocabatur.

Proinde etiam Aegyptii antiquiori tempore Sphinge pro oraculo aut divino numine adorabant credentes superstitione idolum de leone et virgine generatum. Ideo sapientes Aegyptii hanc divinitatem excogitavere ob Nili crescentiam et decrescentiam ei fertilitatem terrae imputando, dum Sol de signo Leonis in signum transit Virginis. Nunc injuria temporum os, oculi, nasus, frons et vultus non bene expressae, quasi caput mortuum prostat in circuitu duodecim magnum pedum, in longitudine quadraginta trium pedum, ut melius cerni potest tab[ula] III. fig[ura] IV.

Olim responsa gentilibus dabat usque ad tempus injuriae sibi factae. Referunt incolae (si fides eis danda) certum furem omnem suo vicino abstulisse pecuniam. Qui se omnibus videns privum idolum Sphinge pro notitia malefactoris indagavit, responso cum notitia rei dato severe furem percussit omneve allatum obtinuit. Qua de causa malefactor in rabiem actus idolum sagittis laesit, nasi partem decussit vultumque in summam redegit deformitatem. Quare ideo aliis posthac ad consulendum recurrentibus nil aliud quam in geminationem laesi nasi audiebant. Neque prodere sui laesorem idolum praesumpsit, ne totum ejus decutiatur /p. 84/ caput. Hae sunt Aegyptiorum relata, cur hodie dum Sphinge responsa dare renuit.

In eadem planitie parvave distantia alia pyramis minor, sub littera *G.*, extat, N. II. Ut creditur aedificata pro Rudolphe, filia Keope. Licet uno solum quarto minor priori, tamen tota occlusa quasi cupro aut stagno apparens obducta, a nemine cognoscibile. Cujusnam tectum pyramidis sit obductum materia, nec intrari minus ascendi ob lubricitatem potest; asserendo plures Vennepthem ejus fuisse fabricatorem primum. Pyramis tertia, sub lit[tera] *H.* num[ero] III. remotior ac adhuc secunda pyramide uno saltem quadrante minor, traditur fabricata fuisse pro *Cephrin*, fratre Keope, totaliter occlusa ac inaccessibilis.

Dum itaque singula proprio intuitus fuissem oculo, ascendissem ac introgressum fuissem, mirabar magis tantae molis lapides, quo modo aut arte in tantam deportari potuissent altitudinem? ac quali industria unum supra alterum abs omni suppositorio vel interposita calce aut alia conglutinante materia collocarint? Unus e senioribus in historia Arabica peritior se legisse reposuit in aedificandis pyramidibus comportatam fuisse tantam terram aequaliter cum appositione ac ascensu aedificii, ut mediante terra sensim acrescente tantae magnitudinis lapides comportati unusve supra alterum collocati fuere. Tandem peracta pyramidis structura terram auferebant. Proinde his temporibus optimam in aedificando possidentes praxim totam Aegyptum pyramidibus aliisve monumentis ex utraque Nili parte constructis exornarunt.

Una adhuc celebrior reperitur pyramis a civitate Cairensi octodecim distans miliaribus Italicis in loco, *Saccara* nominato, per viam arenosam, asperam ac aridam tanquam Aegypti desertum accessibili. Cum Arabis ac janiciaris se praemuniendo praevis pernoctandum est in convicino Saccarae loco. Anxie ob ingentes calores, arenae difficultatem in committatu plurium Europeorum die sequenti /p. 85/ attigimus matutino tempore intuendo, considerando pyramidem extrinsece altam, 750 pedum in fundamento seu sua basi ex omni parte mensuratam. Curiosus ego interne cernere volens nullum Europeorum mihi associabilem reperi, solus ab Arabis lumine accenso per funes intronitus, plurima subterranea, tanquam catachumbae Romanae forent, conspexi itinera, in quibus undequaue videntur intra muros sepulchra obmurata lapidibusve occlusa. Quae si

quis Europeorum aperta cernere desiderat, bene Arabis solvat tot, quot placuerint; aperturi, et si quid in sepulchro reperitur, suae est fortunae, sin vero nihil, sui infortunii. Semper tamen praevis contractus cum Arabis est concludendus.

Consideravi in primo ingressu versus *nord* quasi ambitum versus *sud*, ubi foramen velut porta non jam uti in illa prima, N. 1. sub littera A. in basi collocata, sed in altitudine tertiae partis pyramidis, ubi ingressus trium pedum in quadro perfecto deducens deorsum per 180 pedes uti in Majori pyramide, verum descensus magis dependens ac periculosior altero. Veniendo ad fundum hujus cuniculi subito praesentatur secundus, horizontaliter rectus longusve novem decim pedum ac ejusdem latitudinis ut alter conducens in certum atrium viginti quinque pedum longum, tredecim latum ac quasi quadraginta duorum altum. Tandem de hoc atrio alius intratur cuniculus altus et latus uti prior horizontaliter conducens, longus duodecim pedum, in atrium secundum se extendens a *nord* in *sud*, simillimum atrio primo in altitudine et longitudine. In hoc secundo atrio a fundo 20 pedibus in altum prominet fenestra, lata trium pedum, duorum palmorum, alta sex pedum versus *sud*, ubi praesentatur alius cuniculus seu ambulacrum aequalis mensurae cum praecedenti horizontaliter se extendendo ad *sud* per viginti quatuor pedes in longitudinem. Tandem conductus fueram in tertium atrium, quod nullatenus ad *sud* uti duo praecedentia se extendit, verum ad *est* estve altum 54 pedum /p. 86/ se restringendo quasi per gradus in formam pyramidalem et sic etiam duo antecedentia se restringunt per modum graduum usque in altum. Longitudo et latitudo atrii tertii eadem est cum duobus antecedentibus. Duo laterales muri ad *nord* et *sud* a fundo elevati novem pedibus, recti perpendiculariter principiando a novem pedibus se restringere per modum scalae in sursum inversae cum 15 gradibus in summitatem. Quivis lapis seu gradus prominens est tribus pedibus altitudinis. Duo alii muri in *est* et *ouest* alti sunt undecim pedibus sensim se restringendo per undecim lapides seu gradus. Distantia unius gradus ab altero in altitudine quasi trium est pedum, ideo muri in illis duobus atriiis versus *nord* et *sud* a fundo usque sursum stant erecti perpendiculariter. In ultimo seu tertio atrio pavementum est ruptum, ab Arabis destructum ac effossum more solito quaerentibus thesauros; etiam fundamenta

effringunt. Nam antecedenter fabricatum fuerat in eadem altitudine horizontali uti et cuniculus ipse in illud conducens. Mirum adhuc satis, tanta in pyramidibus subsistere et non fuisse totaliter per tot saecula ab Arabis destructa divitiis inhiantibus, eas sub colossis, statuis, pyramidibus ac antiquissimis monumentis quaerentibus, singula destruunt nil antiquitatis celebritatem curando.

Et quoniam de his quatuor principalioribus mentionabatur pyramidibus, etiam de mumiis, quarum varii auctores describunt seriem, necesse est referre; quaedam hactenus non subsistentia fingentes notandum verius.

Caput XXI. De mumiis

Tantarum in Aegypto pyramidum numerus extractarum, olim regum ac magnatum sarcophagus, ubi corpora imbalsamata vulgo *mumiae* reponerentur, solus fuit scopus. Ut autem non ficta, sed vera intelligatur *mumia*, sciendum est necesse. Duplicem reperiri veram, Persianam unam, Aegyptiacam alteram. Prima quasi gumma /p. 87/ est optima ac aestimatissima maximaeve virtutis, quia tamen soli Persiarum regi in suo regno invenibiles spectare dignoscuntur, qui quandoque aliorum legatis regum pro speciali dono particulas distribuere solet hocque rarissimo. Ideo parum Europeis hae mumiae notae sunt. Nam de certis subterraneis lapidibus permodum tumbarum laboratis, uti ab ipsis inaudii Persianis, excavantur ac praecipuo grato odore suo veras se comprobant mumiis.

Mumiae enim Aegypti, etsi cadavera imbalsamata sint, grato simili carent odore. Antiquis enim temporibus Aegyptiis, Persis mos erat in virgineo mortuorum statu viscera, oculos, linguam eximendi ac pretioso balsamo de aromatibus, herbis odoriferis confecto capacibus per plura conservare saecula adimplendi. Similia cadavera hodie in pyramidibus una cum suis tumbis bene conditionata inveniuntur, raro vero in alio montoso loco et neque tunc ejus bonitatis similes sciuntur mumiae. Saepius in Aegypto Arabes exiguo pretio Christianis vendunt mumiis, secreta tamen, ne Mahometani exinde persecutionis sumant rationem praetendentes suorum fore antenatum corpora, etsi mumiae ultra duo annorum millia gentiliis sciuntur cadavera, et Turcarum secta vix mille centumque annis Orientis depravavit plagas. Verior adhuc mumiis agnoscendi est modus, si nigra involutae sunt tela ordinariae. Sin vero tela picta aut inaurata speciales melioresque dignoscuntur, uti tabula IV., figura V. melius considerari potest. Tali modo aves, pisces, canes variaque animalia inveniuntur imbalsamata ac Europeis amatoribus non tam caro ut retrogradis temporibus, sed viliori venduntur pretio, communius quatuor aut quinque aureis.

Ego in Magno degens Cairo una cum tumba mumiam faemineam duobus emeram aureis, cujus suprema pars aperibilis cooperculo similis, litteris Coftis pleno, variis avium, animalium signato figuris. Mumiam apertam tela incerata, picta involutam quasi pice reperi imbibitam, toto ligato corpore fasciis, capite inaurato mirabili ordine ac modo subtilissimis telis seu potius dicendo bombace contextis, /p. 88/ hinc inde inauratis, parvulis deauratis idolis circa caput ac pectus insertis. Mumia tota more parvulorum in cunis jacentium, ex capite solum masculus, an puella? cognoscitur, ut mox in praemonstrata patet figura. Quod autem tot saeculis incorruptibiles praeserventur, sola cum imbalsatione mira corporis compositio ac tela incerata compressio ab aeris penetratione causa creditur. Magis antiquitus lampas perpetuo ardens comprobatur veritatem. Si autem aer quacunque de parte penetrasset, extinguebatur. Qua de ratione antiqui truncos arborum rudi modo ad capiendum corpus dolatos sumebant, facilius cadavera conservabant.

Videturque hodie omnis mumia in tumbis valde crassis vendibilis, ut vix duo fortioris naturae homines e terra similem elevare valeant tumbam, cadaver intus jacendo secundum suae molis proportionem optime imbalsamatum ac oclusum, tanquam lignum fusum foret. Ex sculptis afforis litteris Aegyptiacis cum figura masculina aut faeminina aut etiam canum, gatorum, piscium, avium aliorumque animalium in vasa lutea diligenter reponebant, ad pyramidem, si personae erant divites. Sin vero pauperiores, subtus eam sepeliebant aut etiam in remotis locis saxosis excavabant corpusve reponebant apponentes lampadem perpetuam bene afforis, ne aer penetret, occludendo sepulchrum. In hodiernum diem, dum in remotis a Nilo locis saxosis ac montibus Arabes sepulchra aperiunt, in ipsa perforatione lampades cernunt ardentes, vix penetrato aere extinguuntur modicum defumantes nunquam amplius accendibiles. Hoc idem fore veritati consonum comprobant Romani enarrando idem in catechumbis experiri sepulchra SS. martyrum aperiunt. Persaepe reperire lampades ardentes, verum intrante aere subito extinguuntur.

Ego Romae degens in catechumbis S. Pancratii apud PP. carmelitas in subterraneo sepulchro mediante parvulo foramine ardentem perpetuo conspexi

lampadem, et ne hoc antiquo priveretur experimento, aperire renuunt, cum ammodo tales ut antiqui lampades praeparare ignorent. Hoc tamen certo eruditiores supponunt naturalistae, pro tunc lampadum lichnum fuisse praeparatum de filo incombustibili, ab antiquis de lapide *asbestos* in insula Cypri invenibili, ut videre licet in descriptione ejusdem cap[ituli], ubi reperibilis certus lacus, de /p. 89/ quo abundantissime Mahometani sal nitri extrahunt, de quo alibi.

Caput XXII. De puteo Josephi

In hodiernam diem Aegyptii recordantes magni patriarchae Josephi. Etsi sub gravi Turcarum jugo desudantes, dulci ejus memoria se recreant ac inter antiquissima monumenta etiam ejus puteum seu fontem conservant tanquam ab eo in saxo vivo excisum.

Firma de antiquissimis librorum annotatis opinione fundati ab anno 2343. post diluvium 687., ante Christi Domini nativitatem 1657. confirmant. Ob cujus artificiositatem magno labore, expensis summis constructus creditur in figura oblongo quadrata in superficie longitudinis 24 pedum, latitudinis 18 pedum Gallicae mensurae. Estque fontis medietas profunda 148 pedum cum descensu commodissimo, gradibus in saxo vivo excisis circa circum fontis, relinquendo inter fontem et gradus spatium intermedium pedis medii, excavatis de omni fontis parte parvis fenestris, duabus insimul unitis ad capiendum in descensu lumen in quadro perfecto. Gradus seu via deorsum conducens sex lata est pedum, alta octo pedum. Soliti etiam boves per eam descendere ad trahendam aquam, quam ex altera fontis medietate alii extrahunt boves duabus rotis, continuo oculis boum ligatis circa rotam deambulantium, qua commovetur. Aliae cum appensis plurimis testaceis vasibus, funibus de arbore dactilorum ligatis, queis aqua inferiori medietate putei continuo in unum effunditur receptaculum, unde boves superiores pariter rotis similibus aquam pro necessitatibus bene visis sursum attrahunt.

Estque altera fontis pars media strictior in quadro, longitudinis 14 pedum, latitudinis 9 pedum, profunditatis vero 116, ubi supra cum excavatis gradibus, etsi multo minoribus, latitudinis quatuor pedum, tantae altitudinis, ut descendentes, ne cadant, manibus se queant sustinere in superficie, nam gradus semper humidi, valde ad cadendum lubrici sunt. In fundo putei scaturiens aqua octo pedum est profunda, aequaliter salsa, nulli alteri quam castelli usui et fors in obsidione serviens, cum alias totus populus Nili aquam bibat optimam, dulcem, plurimum salu/p. 90/tiferam. Quisquis Europeorum fontem hunc cernere cupit, aureum Turcis solvat

perspecturus profunditatis 264 pedes et certo altera vice ob incommoda descensus non reversurus.

Cum tamen Cairum Novum a Mahomethanis magis aestimetur, non solum a principibus majoribus, sed et gubernatoribus pluribus inhabitatur, verum etiam a consulibus cujusvis respectivae nationis, quare ideo aliqua adhuc notanda memorabilia.

Caput XXIII. De Nilo fluvio

Etsi Aegypti regio sit amplissima, parum attamen inhabitata circa Nilum in parva distantia trium duntaxat aut quatuor dierum plus minus; cum ex particulari astrorum constellatione aut climate aut forsan, ut ita dicam, mirabili Dei dispositione non pluat, nisi raris vicibus mense Decembri et Januario aliquot guttae vix terrae pulveres madefaciendo quasi ros aut nebula decidens. Alexandriae, Rosseti copiosa decidit pluvia. Quo vero magis Aegyptus ascenditur, eo rarior ac tenuior efficitur ita, ut Cairi rarissime aliquot per minutas salutaris videatur pluvia seu potius ros caelestis aestimandus per totam Superiorem Inferioremve Aegyptum. Et hoc certo providentes, cum domus Aegypti quasi omnes paucis magnatum exceptis e lapidibus limo absque calce interjecto constructae sint, pluviam non supportarent majorem, qua domus absque tectis humefactae succumberent. Ideo summus universi director DEUS benigne disposuit, ut solo Nili influxu incolae fruerentur ac etiam ob deficientiam aliorum fluviorum rivorumque sola Nili effusione sustentarentur. Ideo habitacula, domus ac pagi longius a flumine figi nequeunt, ne necessario aquae elemento deficiente homines et bestiae pereant. Exinde factum, ut antiquitus et hodie plurima Aegypti sint deserta, ubi non solum homines, verum etiam animalia, quadrupedia, nec volatilia, nec reptilia, imo nec minimi vermiculi nutriri queunt; terra vero inanis et arida, duntaxat Nilo proximius construuntur incolunturve domicilia.

/p. 91/Sin tamen quandoque contingit remotiora a Nilo cerni loca, sunt solum ea, quae tempore Nili crescentis canalibus hinc inde per provinciam decurrentibus. Incolae lacus efformant, aquam in eis conservant, adimplent in tanta copia, ut non solum pro campis ac fructibus adaquandis seu et pro usu alimentandorum hominum et animalum sufficiat. Cum autem antiquitus tot fuisse innotuit authores Nili annualem crescentiam, unde proveniat non dignoscentes, admirabundi diurnam crescentiam ac originem incaptibilem, ex dein decrescentiam, totam Aegyptum innundantem, agros faecundantem capere tot inquisitionibus

nequibant. Ego vero, dum de his in historia Aethyopiae funditus scribere statui, superfluum hisce repetere iudico solum praenotando omnem Nili crescentiam principalius ex abundantissimis Aethyopiae pluviis oriri ac juxta abundantiam earum major vel minor Nili fit crescentia. Si tamen solito major, notabiliter specialem Aegypti habent observantiam.

Omni tamen anno Nilus crescere agnoscitur post festum SS. apostolorum Petri et Pauli, quandoque in ipso festo et tunc ad dandam populo laetam faecunditatis notitiam multi assignati sunt Mahomethani omnes plateas peragrantes, alta, canora voce clamantes sub fenestris majorum ac ditiorum, etiam Christianorum. Quivis eorum triginta saltem percurrit plateas duobus cum pueris clamantibus, quotnam die hac palmis Nilus accreverit apprecando millenas prosperitates et fortunas, replicantibus ad omnem periodum pueris *amir*. Et dum prima ac ultima die comparent ornati vexillis, solemniori cantu et clamoribus omnes in domo degentes nominant proprio nomine addendo verbum *schalebi*, maxime faeminis, quod pulchram et gratioram denotat phisionomiam; ultimo tandem, quantum creverat Nili aqua, insinuant. In dies haec annunciatio mane circa decimam ac tertiam pomeridianam fieri est solita. Prius tamen columnam Josephi dimensurant augmentumque observant. Unum in annuntiando est mirabile, omnium in domibus se scire nomina. Etsi de uno in alterum annum multi moriantur aut accrescant aut domus permutent, tamen accurate annuntians /p. 92/ numerum ac nomina scit personarum; pro praemio annuntiationum a quavis domo panes ac aliquot medinos recipit.

Consuevit ordinarie Nilus augeri a mense Junio in finem usque Septembris tandemque decrescere. Ne autem aqua ante praefixum tempus suos egrediatur limites, diu noctuve constituti vigilant homines. Et si in quadam egredi vellet parte, sollicite terram comportant impediendo egressum, ne tali immaturo egressu damna causentur provinciae, quia taliter deperdendo se aqua vix medios inundaret irrigaretque agros. Sin vero jam jam consuetum altitudinis attingit terminum, ordinati sunt plurimi meatum aperiendi in canales et fossas ad hoc dispositas, queis in agros aqua conducitur ita, ut hodiedum praefati canales *Chalicz* vocentur; alias lapidibus

terrave obruti usque in tempus aquae novae, qua decidente canales a pingvedine purgati, evecta glæba in faecundandos agros noviter cooperiuntur. Apertis vero canalibus per plurima miliaria in agros aqua se extendens, terram tanto altius irrigando, quo abundantius excreverat Nilus. Ideo evitandorum bellorum, rixarum ac litum gratia rigore custodiuntur canales, ne citius apertis impediatur inundatio in longius adjacentes agros damnumve sufferant incolae. Reperiuntur attamen aliqui canales, per quos integro anno decurrit Nilus, quia eo crescente uno obturantur mense providendo praeviae suis necessitatibus, impletis cisternis aqua sufficiente. Taliter fieri consuevit in civitate *Fajume*, diebus tribus a Cairo Magno distante, ubi per canales Nilus ingrediens tandem in Caraontis lacum, Arabice *Bercket Elkarun*, decedit, quem obturando, ne residua remanens in vanum deperdatur aqua. Linum in eam ponunt, quia abundantissimum, fila, strophia, telas in magna conficiunt copia.

Ut autem diligens lector altitudinem excrescentis sciat Nili dignoscatque tempus aperiendi canales, initium fore Augusti. Sin tamen citius id accideret, fructuosior profugitur annus, sin vero tardius, in Septembri, magna exoritur alimoniae carities. Nunquam igitur aperiri seu, ut incolae volunt, scindi potest Nilus, nisi prius /p. 93/ sexdecim excrevisset cubitis. Pro qua sola excrescentia nullus subditorum solvere tenetur tributum suis dominis particularibus, minus adhuc imperatori Constantinopolitano. Crescendo autem 22^{bus} aut 23^{bus} cubitis optima est crescentia, non tamen viginti quatuor aut plures, quia maximum in locis habitatis causaretur damnum innundareturve Cairum totum, quod antehac contigisse memoratur nunquam. Ante Nili diffusionem sole Aegypti potentissimo terra siccissima, divisa, rupta profundis cum concavitatibus undique cernitur. Verum pricipiente Nili crescentia subito intra concavitatem terrae aqua fervere ac pullulare observatur, manifestum fluminis intumescentis principium. Interim toto anno navigabilis cernitur Nilus, plurimis impletus mercium cimbis seu parvis navibus, communiter excrescente aqua incolae cum vasibus terreis aut limosis navigantes, navi abs ligno curiose constructa e magnis ollis seu vasibus, *garra* nominatis ita, ut singula vasa duas, etiam tres urnas aquae capere capaces; hae ollae

una supra alteram dexteritate summa positae per modum navis collocatae, per Nilum, quorsumcunque placet, vendendas navigando in eis deportant.

Omni domui summe necessarias pro recondenda aqua, quam Mahometani, *sacki* nominati, de Nilo in saccis pelliceis unius saltem urnae largis supra camelos vel etiam humeros fatigose deferentes pretio vendunt, luto plenam, ut hoc momento nequaquam bibi possit turbida. Verum uno alterove amygdalo contuso, vase aliquo aliter eo inuncto, cum aqua comiscendo, vas luteum tegitur. Spatio mediae horae ut cristallum omni limo in fundum praecipitato aqua clarescit. Verificatur ideo Sacrae scripturae textus: „*Quam turbidam bibimus.*“ Notandum tamen vasa illa lutea non fore igne excocta, sed solum siccata sole per pores ventum recipiunt fusaque in ea aqua mox sudare et guttatim decurrere videtur. Toto enim die calida bibitur; tempore autem matutino ante solis ortum ac vespertino post occasum vasa minora cum aqua in supremitate domus exposita, quocumque parvulo sufflante ventulo refrigeratur gustosius, quam de die bibitur semperve quanto plus bibitur, eo magis sudatur in maximum salutis pro/p. 94/fectum.

Jerem. 2. 18.
Joanes 5. 4.

Praefata igitur vasa supra Nili ripam confecta, ab Arabis octo aut decem insimul ligata totque diebus sole siccata, per Nilum omnes Aegypti attingunt partes. Curribus enim carent, in animalibus camelis vix duo similia vasa ob gravitatem deportari possent, ideo hac utuntur industria. Communius quadringenta vel etiam plura comportant vasa, unum supra alterum ligando quasi navim construunt, boccas vasum aliquo aliter, ne aqua intrat elevando, tres aut quatuor personae cum longioribus ascendendo perticis, queis ne in terram impingant, profunditatem aquae inquirentes dirigunt sicve navigando per omnia Nili littora, etiam Magnum attingunt Cairum. Hinc inde per viam in habitatis locis vasa vendunt, semper ulterius progrediendo, navim minuunt, usque dum singula divendant; collecta pecunia ac navi per partes pretio data pedestres ad propria revertuntur. Mirabar talem navim, mediam jam divenditam, ducentis saltem vasibus adhuc constantem fuisse navigabilem. Magis admiranda Araborum in navigando dexteritas sedentium in non excoctis vasibus, continuo aquam transpirantibus. Mirabile cuivis non

submergi, illorum sollicitudo continue intrans in vasa aquam effundendi seduleve floccis abstergendi; securam experiuntur navigationem.

Caput XXIV. Quae solemnitas, dum scinditur seu aperitur Nilus

Communiter in prosperis laetantur homines, tristantur in adversis, maxime iis, vitam nostram concernentibus. Ideo non abs debita causa et fundamento rationem /p. 95/ sumunt laetandi Aegyptii, dum Nili crescentia faecunditatem terrae, abundantiam frumenti, fructuum aliorum copiam, infirmae alimentum considerant naturae.

Diem hunc apertorum aquae ductuum seu canalium factorum opera hominum agendo solemnissimum, celeberrima tripudiorum totius anni demonstrant tripudia. Diem exoptatae diu laetitiae nulli excepto splendidis ornantur vestibus auro, gemmis, lapidibus pretiosis dependentibus, maxima currendo turma ad illum aperiendum canalem, die praefixo in Magnum Cairum deducendum, per medium urbis decurrentem, multas tangendo plateas semper utraque de parte domibus situatas. Hinc omnes, qui possunt, praesertim mulieres, similem pro se divertendis procurant domum aut saltem fenestram ad videndos jocos, caro solvunt pretio. Plateae enim similes mundissime purgatae, pingvi in agros portata gleba hortos impingvant adjacentes. Nullo tamen propria autoritate praesumente hanc auferre pingvedinem seu sporcitiam, etsi in lacunis aqua stagnans vermibus plena insupportabilem causet faectorem. Solus civitatis gubernator purgata vendere authorisat ac volentibus pro pretio centum millium medinorum auferre sinit. Mundata itaque platea hominum spectantium plena, aquam de Nilo egredientem paulatim conducunt, interim inibi varia vendendo comestibilia, jocos exercendo, clamores ac tumultus excitando, curiosos velocitatis manuum producendo jocos, alias *agyrtas* dictos; altissime in aerem ovo, minuta pecunia aut magno projiciendo globo, admiranda velocitate^y indistinctim capiunt. Quandoque ovum super caput cadunt, abs ruptione apprehendunt ac a spectantibus plurimum luantur pecuniae. Alii cum diversis colludunt animalibus saltus producendo; animalia a natura sibi contraria, ut canem, gatum, simiam conducentes, unum animal alteri insidendo. Alii

vivos gestant serpentes diversissimi coloris, longos et magnos, quorum aliqui quasi basilisci aut dracones pedum quatuor ad modum lacertarum in manus involvunt, intra sinum deportant, hinc inde per corpus collocant, admirationem aut potius praestigii modum causant.

Mulieres alias facie coopertae abs pudicitia turmatim deambulant, se in facie videndas praebent, lascive saltant, ab/p. 96/surdus cantant, Mahometanos aliosque ad obscaena alliciendo, ruinam Christianis causant, indignis gestibus ac saltibus inhonestis sibi pares divertunt. Una harum principalior, diaboli serva, melius vestita, speciosiori forma, magis spectantes exhilarat, viros, adolescentes obvios per collum arripiendo, exosculando in malum incitat. Reliquis suis pedisequis tympana sonantibus, in extremitate digitorum alligatas gestando campanulas sonos excitant. Modo curioso duae et duae terga sibi vertendo saltant, vanas positione difformi moribus repraesentando figuras, in luxuriam incitantes. Sunt enim illae ipsissimae mulieres, quae toto anno hinc inde per civitatem cursitant, specialiter in solemnitatibus nuptiarum aliisque Turcarum caeremoniis solitos exercent jocos. Multam exinde colligendo pecuniam, etiam importune ambulantes in plateis aggrediuntur homines, ut tandem solitam omni anno gubernatori de illicite conquisito lucro solvere queant summam. Hae faeces alias extra Cairum antiquum in montibus sub umbra apud viam regiam morantur transeuntes in mala attrahentes, impune abs omni verecundia se utendas donant. Imo si quis honestus ab eis immunis esse velit, pecuniam donare eligit ac ab ulteriori vexa se redimit.

His itaque durantibus per civitatem laetitiis *bassa* cum solemnissimo apparatu de castello per eundem canalem egreditur, ubi Nilus aperitur, una distantem hora extra civitatem Cairi associatis plurimis magnatibus, suis stipatus militibus, servis musicis, pipharis, tympanis parvis et majoribus in camelis deportatis. Divanum in vicina domo conscendit praeparatum, plurimis spectatoribus curiosis intuendo naves natantes cum cimbis, pretiose tapetibus, vexillis, auro, argento intextis, ornatis. Interea *bassa* divertendo se cursu equorum jocos, saltibus, aliisque laetitiis in Aegypto consuetis totam conspicit gentem in trepidio

---

^y In ms. *volocitate*.

laetabundam; tandem signum praebetur pro aperiendo Nili canale, *Chalicz* nominato. Ideo hoc pro opere Judaei terram fodiant aquae meatum efformando in Cairum decurrentem. Omnes servi maxima cum pompa canalem intrant, promptissimi milites pedestres, equestres suis uniti officialibus tubas insonando, tympana sonando, sclopos explodendo. Tandem augendae causa laetitiae major bassae in cymba intrat canalem, in quem populo copiosam ejicit pecuniam, idem plurimi faciendo magnates, aliis /p. 97/ quid aliud projicientibus, ut fructus, panem aliave comestibilia. Alii suas parvas in hac nova aqua tingunt proles lavando seu potius lutuosa inungendo, imo varii majoris aetatis homines in eandem lutuosam nudos se immergunt aquam, totum sporcitiis unguunt corpus, notanter valetudinarii; exinde sanandos se autumant, alii vero ab omni futura se praeservandos credunt infirmitate; idem Europeis persuadere nitentes.

Pro tunc tota Aegyptus laetabunda, undequaque triumphantes circumeundo civitatem, continuo instrumenta sonando, cantando, in plateis saltando, cursum equorum replicando, jaculando, lanceis se projiciendo. Alii cum sibi paribus virium probantes fortitudinem quasi rixando, nudi corpore, oleo uncti, quisnam in terram procumbat, citius omnes exantlant vires. Ultimo advenientes cum musica illi, qui introducendae aquae terram fodiebant, denudati, paulatim fluvii cursum in civitatem inducunt. Ante cursum aquae hac saltant celeritate, qua decurrit aqua, ut exinde approximante aquae cursu enormes a populo excitentur clamores, ubique de fenestris prospiciendo pecuniam, fructus panesque projiciunt. Magis prae caeteris laetantes dignoscuntur mulieres, altissima voce quasi tremula cantantes sono in gutture remanente, lingua amaenitatem cantantium svavissime repraesentant. Aliae vero mulieres in luctu constitutae, quarum parentes, cognati, mariti aut alii consanguines anno hoc fuere mortui, in domibus ab omni conversatione seclusae, amare plangentes, ejulantes, summos ullulatus edentes enormibus cum gestibus ac caeremoniis, de quibus per decursum historiae hinc inde relaturus, omni privantur laetitia.

Olim Aegyptiis gentilibus ac idolatris Nilum pro DEO adorantibus, die hac laetitiae in loco Nili aperti duorum principum unus, major natu, desponsabatur cum

filia alterius principis ac sic desponsator Nilo aliisque Diis sacrificabant, ubi hodieum erecta cernitur columna, ab Arabis *Aaruze*, id est sponsa, appellata. Occidebantur ibidem oves, boves, vituli aestimando se felices, ita posse quid grati diis afferre. Ut autem bocca Nili aperta bene impleatur aqua, profundior fossa decem saltem efficitur pedum. Exinde tandem oritur per modum fluvii decurrentis fluxus cum cymbis navigabilis inter continuas laetities hominum e fenestris prospicientium. /p. 98/ Inter alia unum videtur praecipuum, copiosis maxima cum laetitia, clangore tubarum praecedentibus naviculis, inter quarum medium supra dorsum jacens ligatis pedibus in pectore gestans^z vir lapidem natando, parvo imposito cum carbonibus vivis lebete coquit caffee illudque pro exposito praemio ebibere solet. Semper eum duabus sequentibus naviculis ei utraque de parte assistendo, ut si ob coquendum caffee longiori intervallo debilis ac natando afforet, eum sublevare valerent. Tunc cernuntur admirandi natatores tabacum in natando fumantes, supra aquam Turcico sedentes modo eis commune est. Jam autem toto hujus decurrentis canalis tempore parvuli natate discunt a majoribus, ut excrescendo nullus illorum, qui natate nescit, inveniatur, informantur.

Et prout hocce tempore plurima gaudiorum demonstrantur signa^{aa}, plura pariter non desunt homicidia, casus funestissimi, peccata enormia detque pro gratiarum actione summa irritatio et offensio. Innumeris commisis carnis faeditatibus, praecipue a janiciaris militibus cum publicis pro tunc se exponentibus impudicis murielculis, ac desatiati, dum iniquitatem ut aquam bibissent, eas crudeliter trucidant. Caput amputando in *Chalicz* seu canalem nocturno tempore projiciunt, maxime si ex profano ditiores lucro pretiosius vestitae de mercede iniquitatis paenas luunt, tandem in ultimo civitatis Nili decursu, ubi aqua egredi solet, ferreis praecluso cratibus corpora partim casu submersorum, partim inique occisorum piscantur, extrahuntur ac de residuo adhuc spoliantur. Omni die uti pisces hamo capiuntur abs omni homicidarum indagatione.

---

^z In ms. *genstans*.

^{aa} In ms. *signa signa*.

Tunc etiam maxime nobiles cum suis divertuntur sclavis, quorum quivis juxta marsupii qualitatem copiam tenens, in omni militari illos instrui curat arte.

Caput XXV. De Nili crescentia, mensura et bonitate

Quoniam irrigata totius Aegypti terra, populus sufficienter suis est recreatus deliciis. Agris faecunditate impingvatis /p. 99/ versus Septembris finem Nilus suum paulatim amittit augmentum se minuendo, pluviis tunc tenuioribus in Abyssinia, ut secunda in parte relaturus. Suum ordinarium in Octobri tenet cursum. Tantisper superflua exsiccata humiditate, gleba pingviore a Nilo releicta, agri optime dispositi, abs ulteriori, Europeis solita desudatione ac praeparatione semina diversorum granorum, fructuum hortensium ac frumentorum injiciunt, ordinarie circa finem Octobris aut initio Novembris. Optatos dein colligunt fructus morariter assecurati de non perferendis damnis tonitruum,^{bb} fulgurum, tempestatum, imbrium aut pluviarum, queis carent occurrentibus. Certam messis sperant abundantiam. Etsi imposterum agri numquam recreentur pluvia, caelestis humiditate roris sufficienter excrescere solent semina, herbae et frumenta.

Nam quantum antehac creverat Nilus, elevando se tantum terra per novam augmentata glebam videtur. Et sic in decrescentia aqua antehac profunde terrae imbibita continuo suam seminatis transpirat humiditatem, usque dum in Decembri et Januario solo caelesti reviviscunt rore. Sin tamen in aliquam terrae partem Nilus ob altitudinem se extendere non valuisset, ibidem semen rotundum, album et rubrum, ab Arabis *durra* nominatum, seminatur. Quotidie per canales bobus aquam de Nilo conducentes instrumento, *sackie* alibi dicto, irrigantes. Sunt enim duo de corio sacci supra longam alligati perticam. Ad elevationem medii brachii aqua effunditur in ligneos conductus. Sin autem terra est altior, alii adhuc sacci aquam attrahentes altius effundunt. Contingit autem in aliquibus Aegypti partibus etiam duplici saccorum elevatione terrae elevationem attingi non posse, propterea alii applicantur sacci diu noctuve aquam de Nilo attrahendo. Per longiores conducunt canales mirifice seminatos *durra* agros irrigando, sudore vultus sui ac maximo labore sitientem adaquant glebam.

Dum autem quis seminare desiderat, gubernatorem loci salutatur pretium contrahendo, cum unus prae altero locus melior, pingvior, ideo carior; a Nilo distantior fit vilior. Contractu pretii inito jus seminandi /p. 100/ sigillo datur firmatum hac cum obligatione, ut fructibus ad maturitatem perductis agri dimensurentur a gubernatore eive *chraqq* seu tributum solvatur. Proinde ne legentem solvendi lateat modus, sciendum *feddan* denotare partem terrae uno boum pari intra diem arari possibilem. Incolae autem loci non ab aratione, sed potius dimensuratione locum recognosci petunt. Si enim in perfecto sit quadro, continendo in circuitu octuaginta longas perticas seu mensuras Turcis solitas, ex una quaque parte viginti perticas, queis dimensurantur agri. Quia quaelibet mensura septem effert ulnas mensurando ulnam a cubito usque ad extremitatem digitorum cum additamento mediorum articulorum digitorum sicque *feddan* 2666 efficit ulnas. Ordinarie autem Aegyptii asserunt in uno *feddan* seminari unum *thalis* mensurae saccum. *Thalis* praecedat mensuram *roffetan*, quae est minima pars mensurae tritici. Duo *roffetan* efficiunt *kadahh*, duo *kadahh* efficiunt *medde*, octo vero *medde* faciunt *uebbe*. Tandem duo *uebbe* efficiunt *thalis*, id est *saccum* majorem. Itaque sexdecim *medde* saccum *thalis* faciunt, viginti *medde* unum *ardeb*.

Nunc haec praesupponendo solvitur *charaqq* pro seminato tritico in natura dando pro uno *feddan* quatuor aut quinque saccos. In quibusdam locis etiam pecunia viginti aut triginta medinorum additur. In Inferiori Aegypto sola solvitur pecunia, plus vel minus locorum statuta viget consuetudo *durra* seminata duos aut tres ac in raro quandoque casu quatuor solvit reales, tyrannis vero quarta datur pars. Hinc secundum locorum temporumque consuetudinem gubernatores maximas imponunt extorssiones pauperumque oppressiones. Licet aquae terrae altitudinem non attingant, neque agri fructificent, tamen miseri opprimuntur incolae ita, ut unus *medde* persaepe triginta, quandoque sexaginta a gubernatoribus extorquatur medinis, et in foro publico vix tribus aut quatuor vendibilis est medinis. Pauperculi coloni praeter solutum *charaqq* persaepe adstringuntur de omni *feddan* duos

---

^{bb} In ms. *tonituum*.

condu/p. 101/cere camelos stramine ac fustibus de durra oneratos, dein loco lignorum accendendos.

Ubi vero Nili abundat fluxus, tanta tritici aliarumque segetum, fructuum, leguminum diversorum ac risi est copia pro vilissimo vendibilium pretio, ut nulla mundi pars Aegypto assimilari valeat. Panis venditur quasi candoris nivei pulcherrimus, sapidissimus pro una pataca Hispanica seu uno reali imperiali 656 libunculi, quorum quivis tantae molis ut Romae, uno solvi solet bajoco aut tempore pacis Pragae uno venditur crucifero. In uno reali Turcica octuaginta numerantur para seu medini quasi more Russici regni octuaginta copichi. Tantam libunculorum efficiunt summam, quod tamen solum de Superiori intelligendum Aegypto; nam in Inferiori ut in civitate Cairi maximam ob copiam et multitudinem hominum cariori venduntur pretio; sex pro uno para libunculi efficiendo 480 libunculos pro dicto reali.

Exinde satis patet retro saeculis universo mundo rerum Aegypti abundantia, quae usque modo etiam quocunque bello durante. Tanta onustae tritico naves, riso, leguminibus, butyro,^{cc} cera, cuccaro, lino, tabaca aliisque victualibus partim in Gallicas, partim Anglicas, Hispanicas aliasque finitimas deferunt mundi plagas obstupescens plurimis tanta posse de Aegypto evehi victualia. Magis adhuc Europeis notum lini fore abundantiam quasi holosericum repraesentantis, de quo non solum tenuissima ducuntur fila, verum etiam copiosissimae texuntur telae, haud Indianis inferiores, notanter in provinciis *Achmim* et *Fajume*, Aegypti Superioris locis, ubi vix una reperibilis domus, in qua septem vel octo non invenirentur textrinae. Ita enim industriosi sunt incolae, ut etiam itinerantes fila ducere non intermittant; tenendo in his duobus locis textrina principalissima. Abhinc proinde telae plurimae, fila subtilissima Alexandriam transportantes, omnes mundi partes, etiam Turcicas eis implent.

Mirabilius adhuc dixerim tantis non obstantibus caloribus, radiis solis omnia adurentibus, varios tamen reperiri fructus in vicinioribus Nilo crescentes locis, diu nocturne adaquatos, bobus, bufalis, etiam vaccis aquam extrahentibus per parvos /p.

102/ semitarum ductus irrigatos, ut taliter veraciter affirmari possit Aegyptum toto anno florere et virescere suos producendo fructus, melones hortenses et aquaticos, pepones copiosissimos, gustus dulcissimi optimos, quibus innumeras Cairum onustas navigare conspexi naves, ut etiam a tam copioso et quasi innumerabili populo vix consumi queant. Triplicis attamen sunt sortis. Una similis Europaeae, altera dissimilis, tertia oblongae formae dissimilior, gustu primis duabus melior, Europeis adventantibus delectabilis. Crederet forsitan aliquis ob inexplicabilem solis aestum, aeris siccitatem ac quasi terrae adustionem glebam fore aridam? Nullatenus. Sed Dei miserentis dispositione, ne et illi populi fame, siti pereant, copiosis terrae abundant fructibus, ut raphanis, oleribus, caulibus, floribus, plurimarum lactucis sortium gustuosissimis, quarum abjectis foliis incolae loci solos intermedios stipites dulcioris gustus manducant, celerum seu petrosolinorum Macaedonicorum copia.

Non minus crescit illa herba coloris cerulei, *indicum* ab Arabibus appellata. Seminando eam tempore medii Aprilis, in Julio maturandam crescitque unius alta pedis. Si vero copiosius adaquetur, in duos excrescit pedes, cujus folia rotunda modice cuspidata, coloris viridis obscuri ad albedinem declinantibus cum octo vel novem venulis de utraque foliorum parte, quae quasi carne cooperta, fortia ac solum in magnitudine alicujus majoris annuli in uno quoque ramusculo quinque crescent. Prosiliendo inter ramusculum et stipitem parvulus flos, qui explicatus duo viridis coloris profert folia ac in eorum medio aliud pulchri rubri coloris foliolum, tandem minutum proferens semen, quod in Aegypto productum degenerat. Nam Mahometanis terrae injicientibus nullum adfert fructum. Proinde incolae loci Asiaticum de Aleppo procurant semen copiosius in Magno Cairo invenibile. Dein ab herba jam maturata soli abscinduntur rami, terrae infixi alios producant ramos usque in quartam vicem abscindibiles hac cum distinctione, quod ramorum abscissio minora producat folia oblonga in quarta quasi deficiente parte, /p. 103/ quo ad latitudinem mutando, pariter suum colorem solitum declinando in albiorem. Unum mirum est, dum intra herbam *indici* alias excrescentes herbas a continuis

---

^{cc} In ms. *bytyro*.

pecorum pascuis devorari, herbam autem *indici* intactam servari, acris enim ac mordentis experitur gustus, devorare renuunt.

Ut tandem maturata bene scindatur herba, in minutas conscindi debet partes extruendo in campi medio fornacem cum lebete aquae continuo calefaciendae. Circa lebetem quatuor obmuratae magnae unius urnae prostant ollae, in quibus conscissae *indici* herbae, aqua tepida suffusae ita stando uno quadrante horae. Tandem duo Arabes quadratis baculis aquam cum herba fortiter concutiendo in olla una, dein altera, tertia et quarta. Spatio horae quadrantis finiendo omnes semper spatula commoventes lignea herbam, ne forsitan fundo adhaereat. Mox priorem replicant verberationem sex vel septem vicibus ita, ut intra mediae spatium horae tota perficiatur operatio hac cum observatione, quod mox post primam verberationem aqua viridis, post secundam et tertiam cerulea, ultimate vero ceruleo obscura pareat. Tandem folia cum ramusculis extrahi ac in recenti lavare aqua est necesse; sola in lebetem fusa aqua, ramusculi cum foliis abjiciuntur, nam solum remanet lignum totamque jam fuisse ablutam foliorum et ramorum humiditatem, ab Arabis *dehn* seu pingvedinem nominatam, quam in alia magna testea et perforata effundunt vasa stramine obturata, ut guttatim duntaxat purissima egrediatur aqua; illaque pingvedo seu camositas foliorum ramorumque condensantur, de qua parvi efformantur libunculi, bene siccati variis venduntur mercatoribus. Apes *indici* floribus magnum infigunt damnum. Mel in floribus quaerendo plurimas quasi mellis punctula relinquunt maculas. Dein vento agitata folia, arena pulvere denigrata nulla vi aut arte, ne carnositas aut humiditas abradatur, abluere possunt.

Caput XXVI. De arborum fructibus

Si quis arborum Aegyptiacarum requirit fructus?, non desunt excellentes, sex continuis mensibus durantes. Deficiente uno alius maturatur ita, ut integro anno aliquid saltem reperiatur /p. 104/ fructuum recentium.

Ficus duarum sunt sortium. Majores nostris Europeis similes, minores dulcissimi, meliores. Pro uno medino duae, tres venduntur librae. Persica Europeis majora, dulciora ac gustusiora. Poma, etsi quasi Europea sylvestria, gustu tamen sunt amaena et dulcia, meliora adhuc circa montem *Sinai* collecta, Cairum apportata. Uvarum racemi, etsi Mahometani bibere vinum prohibiti, magna in quantitate comeduntur, in dulcedine ac bonitate admirandi, albi et rubri coloris. Et si quandoque ab Europeis vinum exprimitur, fortissimum, svavis gustus probatum est. - - - dulces, licet parvi, in magna venduntur comedunturque quantitate, cedri, mala aurea et citrea tanta crescunt, ut pro uno medino viginti, triginta aut plura vendantur.

Cur autem omnes Aegypti fructus in tanta siccitate abs omni pluvia et humiditate tam excellentis sint gustus, soli adscribendum Nili efficaciae suam bonitatem ac dulcedinem seminatis arboribusque communicando. Nam Nili aqua non solum grata, dulcis bibentibus, sed et sana quantumcunque periculose aegrotantibus, febricitantibus ac aliis laborantibus morbis. Etsi turbidam bibendo, evenit nullum nocumentum, verum potius salutis causat emolumentum calorem corporis per transpirationem pororum ac sudorem nervorum promovens. Semper proficuum in me ipso duplici aggravatus aegritudine, quantumcunque biberam excessive, nullum patiebar detrimentum, semper matutino tempore etiam jejuno stomacho bonam ebibendo portionem lenimen, salutis sentiebam reconvalescentiam. Alios quoque plurimos a mortis periculo liberari experientia docuit. Ideo Seneca dulcedinem aquae Niloticæ describendo tantum, quantum nulli fluminum attribuit elogium. Etiam Aristotele referente, dicendo: „*Nulli fluminum dulcior gustus est,*“ quasi interrogando ait: „*Aquae Niloticæ dulcedinem quantam*

esse credis?“ Sibi ipsi respondendo: „*Quantam nunquam dixeris.*“ Olim a Pescennio Nigro imperatore vino Nili aqua aequiparabatur, qui suis militibus vinum petentibus Spartiano teste respondit: „*Nilum habetis et vinum /p. 105/ petitis?*“ Quia tunc incolae Nilum possidendo de vino solliciti non fuere. Achill[eus] Tat[ios] lib[er] 4., cap[itulum] 50. allegantur a Wendelino plura de hoc scribendo. Quare ideo credendum e Nilo maximam derivari fructuum abundantiam, dactillorum seu palmarum copioses fructus dulcedinis summae portantium, etsi terra Aegyptiaca de natura sua sit sicca, arenosa ac calida, soli irrigationi Nili omnis arborum fructus est adscribendus.

Integrae enim dactillorum cernuntur sylvae. Arbores nodosae, altissimae, ligni non firmi per modum filorum compositi nullive alteri usui praeter aedificiorum trabes applicabiles. Sunt tamen arbores longissimo viventes tempore. In summitate seu vertice longos sex vel octo pedum habent ramos de utraque parte foliis ad invicem strictis, duorum pedum longis ornatos, semper e medio novelli prodeundo rami ac in extremitate majores in terram decidunt. Post se nodorum relinquendo locum, super quem tanquam scalam ascendi potest ad decerpandos fructus una per annum vice, qui unius longi sunt palmi, duris ad intra jacentibus nucleis pro medicina una cum fructu in emolumentum pectoris servantibus. Parce tamen, cum calidae sint naturae, sumendi, ne solita exinde sequatur diarraea. Dactilli nedum maturi, rubri, decerpi solent, in aere ad maturandum penduntur. Ac prouti maturi summae dulcedinis diarraeam causant, ita immaturi summae acerbitalis eam restringunt ac optime curant rubri immaturi, obscuro ac subnigri maturi sunt in magna crescentes quantitate. Tanti enim in uno ramo cernuntur, ut vix unum homo portare posset. In oppido *Rossetto* dactillorum arbores una cum fructibus crescunt minores quasi decem aut duodecim pedum cum fructibus flavis altae. In Superiori Aegypto melioris sunt sortis, vere reales trium palmorum longi, nucleo parvo, gustu ac bonitate meliores. Communiter pro donis ac regalibus magnatum Cairum deportantur nec non aliis Aegypti particularibus offeruntur amicis. Observandum adhuc palmarum duplicem fore arborem, faeminam et masculum flores seminis pulcherrimos in cuspide copiose emittentem. Et nisi in

arborem faemineam immittantur, /p. 106/ nullos latura fructus. Estque arbor haec incolis utilissima construendo de ea domus, ramis utendo loco asserum, domorum ambitus ac cubicula cooperiunt, nam sine tectis domus omnes fabricatae sunt. Et si vertex dactilli abscinditur, nucleus alias incommestibilis, ut ordinariorum nucum gustuosus efficitur. In abscissi vero verticis loco succus scaturit optimus potui, ut etiam aqua vitae extrahi solet. Non minus arbor illa pro faciendis deservit funiculis, ab Arabis *liff* nominatis. De foliis commodae conficiuntur storae. Exinde de sancto Paulo, primo eremita, legitur ejus tunicam e foliis ramorum fuisse contextam, Lect[io] Brev[iarii] Rom[ani]: „*Tunicam vere Pauli, quam in sportae modum ex palmae foliis sibi contexerat.*“ Ideo Aegyptii etiam sportas de foliis aliave plurima humanae commoditati utilia conficiunt. Ideo facile liquet, olim Aegyptum fuisse hortum deliciarum continuum. Modo autem partim ab Arabis, partim ab incolis aut viceregibus et directoribus tyrannis singula directa, destructa eversave dolorose cernuntur, et licet abs omni cultura ac debita praeparatione gleba jaceat, tamen hactenus aliqua medicinalia, naturae humanae utilia excrescunt.

Cassiae arbor proficua, ipso altior quercu, oblongos proferendo fructus in forti pendulos ac inclusos pelle, aliunde Europeis notos. *Thamarindi* sunt copiosi, in calidis febribus refrigerantes, saluti incolarum haustum praebendo juvabilem, quem communiter excoctum cum cuccaro pro quotidiana refrigeratione conservant. Fructum *colloquintidae* plurimum crescere notum est pro purgando corpore utilissimum in similitudine parvorum peponum. Arabes infirmantes cortices lacte imbibendo per noctem stare sinunt, mane lac ebibentes, tam fortiter purgant, ut etiam sangvis propellatur. Si tamen per spiritum vini corrigatur ac in pulverem contunditur admiscendo aloe Soccotorinum, salutiferae pauperum pillulae a missionariis Aegypti conficiuntur semper optatum consequendo sanitatis effectum. E seminibus oleum tam forte exprimitur, ut solum externe unctus umbilicus omnes mactet ac propellat vermes. Nunquam tamen ad intra sumendum, ne viscera ut veneno corrodantur. Invenitur praeterea plurimum incensi, myrrhae, aloe, galbani, sennae Meccae, sanguinis draconis, reobarbarae, ut alibi dictum levissimo venduntur pretio.

Concludi igitur potest non immerito Aegyptios olim fuisse industriosissimos, in omnibus excelluisse artibus. E longinquis enim /p. 107/ eos adibant regionibus, in scientiis informari Aegyptiacis cupidissimi. Ipse testatur Moyses se invenisse magos tanta mirabili arte sua efficientes, ut nullibi eis similes repererit attribuendo eis geometriam, originem scientiae mathematicae, e qua Nili invenere crescentiam, quousque in crescendo extendi valeat. Limites provinciarum discooperiendo, ut in futurum facilius dignosci possint. Non defuere antiquitus excellentes alchimiae aliarumque praeclarissimarum artium magistri, thesaurorum indagatores ac divinatores futurarum rerum ac succesuum applicati in geometria, chyromantia etc. Ideo usus hodie adhuc in Europea obtinuit omnes illos, qui e lineamentis vultuum, frontis ac manuum divinant, Aegyptios seu Cingaros vocari, licet nec hi, nec eorum avi aut proavi fuerint Aegyptii. Etsi hodie plurimi in Aegypto inveniuntur hujus experti artis, indubie daemonis magis arte quam naturae instructi scientiis, praecipue faeminae divinantes, omnia in speculo demonstrant. *Algebram* callent optime suntque in ea excellentiores sacerdotes Cofiti haeretici futuros divinantes eventus mediante arithmetica. Eorum Italos videram imitatores, qui certo libello ad divinandum *Gabola* Salomonis intitulo utuntur. Ex quo sequuntur multae superstitiones in sacerdotibus haeticis Cofitis ad succurrendum suis miseriis, paupertati ac penuriis. Populum his eludunt, se constrictos his uti modis fatentur. In parvis schedis certos complicatos efformant characteres contra infirmitates, futuros successus, infortunia ac incidentia pericula, mala fortunae aliaque plurima excogitata populo in corpore has portare persvadendo schedas ut certum securitatis scutum. Quandoque a missionariis Propagandae fidei interrogati, quid similes denotent litterae? Angelorum fore nomina subterraneorum, id est diabolorum. Semper stricte occludendo schedulam, ad magis decipiendum populum exterius psalmis aut Sancti evangelii verbis aut aliquo Sacrae scripturae textu signant, intus res futiles, superstitiones aut daemonum inscribunt nomina. In tantam antiquorum Aegyptiorum sapientia decidit ignorantiam, omnis evanuit gloria, ut in meris ambulantes tenebris, superstitionibus, /p. 108/ ignorantibus. Paenas suorum luant peccatorum temporaliter faxit DEUS, ne pariter pereant aeternaliter.

Sunt attamen plures naturali inclinatione ac lumine satis capaces varias exercendi artes, alchimiam ac quendam hactenus antiquorum Aegyptiorum conservant notitiam in generandis mediante solis ardore ac ignis temperati calore pullis, de quibus varii Europeorum fictitia quaedam enarrare non desinunt aut plane excogitata asserunt. Ideo falsas eorum opiniones in subsequenti capite de generandis in fornacibus pullis verius demonstraturus.

Caput XXVII. Genuina fornacum descriptio ac in eis pullorum generatio

Variis in scriptoribus pullorum in Aegypto copia diffuse, indebito tamen describantur modo. Genuino magis hicce adumbraturus praetermissis multis aliis fornacibus unius solum in civitate *Achmim* reminiscar. Facile exinde aliarum colligetur notitia.

Est enim locus per modum alicujus longioris ambitus formatus cum extensis in duplici ordine fornacibus, e quavis parte septem. Omnis vero fornax in fundo, ubi ova collocantur, in quadro est altitudinis duorum et medii pedum, longus et latus aequaliter octo pedum, in cujus orificio quadrata parva cernitur porta, quae obturari solet. Supra eam aliud unius lateris parvum foramen, non aliter quam Europeorum fornaces. Per illud parvum foramen lampadem imponunt Arabes ad videndum laborantes. Fornix cujusvis fornacis trabibus oblinitis limo, minutim scisso stramine intermixto obducta est, prout domus simplicium fabricari solent. In medio quadratum foramen apertum relinquitur, per quod ingrediendum commovendorum gratia ovorum, a muro fundamentalis in circuitu ad distantiam unius pedis collocatum, non jam e trabibus, sed de excoctis tegulis unius pedis longis fabricato. Tegulae obmuratae supra se formatum habent canalem circulatum pro accendendis quotidie vaccinis excrementis vel vovinis lignorum loco, ut alibi dictum, uti solitis. Non enim ali/p. 109/ter quam accensi scintillant carbones. Supra trabes vero formatus est locus limo coopertus. Tandem supra easdem fornaces protrahuntur muri laterales in altitudinem quatuor pedum noviter fornice de lapidibus in modum cupulae extracto ita, ut ejus intrinseca altitudo sex sit pedum, latitudo ac longitudo cum inferiore fornace est eadem, ubique intus duae vel tres parvae factae sunt fenestrae luminis capiendi gratia. In anteriori parte seu porta cernitur fenestra duorum ac medii pedum lata, alta trium. Sicque omnes quatuordecim fornaces ejusdem sunt formae et magnitudinis. Ambitus vero inter duplicem fornacum ordinem latus est sex pedum, totaliter lapidibus tectus seu

fornice lapidea non aliter, ac si ecclesiae foret aedificium cum fenestris pro capiendo lumine. In pavimento erecti sunt muri unius pedis alti dividentes fornacem a fornace ac etiam muros interfenestras. Imo inter murum fornacis ac fenestrae collocatus videtur lapis ejusdem altitudinis cum muro ita, ut in muris commode ambulari possit non tangendo terram, ubi Arabes ova collocant vel jam natos pullos. Taliter praeparata fornace in illa inferiori extendunt de stramine storam totum quadrum pavimentum octo pedum cooperientem, supra quam ova collocantur; in unaquaque fornace quadra octo pedum sex millia ovorum. Incipiendo succendere ignem in principio Februarii, continuando per quatuor menses, circa Cairum tribus solum durat mensibus generatio pullorum in Aprilem usque inclusive. Nam tunc intensiores incipiendo calores, omnia destruuntur ova nilque generatur, quia tempus temperatum, ubi tunc etiam abundantia reperitur ovorum, requiritur.

Modus autem operationis est sequens. *Primo* imponuntur in unam fornacem octo pedum duodecim vasa testea, *kasserie* vocata, formae altae scutelinae, plena concusso excremento vaccino sicco, quod in superficie accenditur ac successive fumando consumitur. Fornax calefit, nam omni die ad vesperum in fornacem supra extensam storam^{dd} duodecim imponuntur *kasserie* portula anteriori suo oclusa lapide, circa circum limo illinita, ne quidquam caloris transpirare possit. Pari modo foramen superius quadrum duorum pedum stora tegitur, ut egrediente fumo calor debitus conservetur. Die vero sequenti mane ingreditur unus in fornacem cum accensa lampade /p. 110/ ac sufficientem observans fornacis tepiditatem, omnia duodecim exponit vasa igne jam consumpto. Mox poriguntur ei ova supra storam collocanda, usque dum sex millium numerum adimpleant. Pro prima hac vice non ponuntur in debito ova ordine. Intrans per superius egreditur foramen subito illud cooperiendo et ponit in illo modico canale, ut in superiore dixeram fornace. Circa circum excrementum vaccinum accensum, quod paulatim fumando consumitur caloremque ad intra communicat, cum subtus, ut praenotavi, facta sit cum limo terrae tegula specialiter communicans ac conservans calorem supra succensum.

---

^{dd} In ms. *extensam storam extensam*.

Secundo observandum, elapsa una hora noviter intrat unus in fornacem, ova antehac in cumulis posita bene ordinando extendit ita, ut semper tria aut quatuor supra se posita jaceant semper relicto intermedio ad deambulandum capaci. Et dum intrans omnia ova bene advertit calefacta, jam jam in ordine extensa. Toties, quoties intrat ac exit, optime foramen, ne refrigeretur fornax, occludit.

Tertio: post unam alteramve horam iterum intrat ad commovenda ova de uno loco in alterum ita, ut amoto uno cumulo alium collocet, quousque singula in priori jaceant ordine, his finitis exeundo, more occludit solito.

Quarto: diversis horarum intervallis ova commoventur, die prima mane usque ad meridiem tribus vicibus de uno in alium locum collocando, totali servato in transmutandis ordine. Post solis occasum caenae tempore intratur de novo commovendo ut prius ova, nam specialis curae est, ut medio noctis idem in commovendis observetur, ne autem per tot in fornacem ingressus debitus minuatur calor, semper in ortu solis ac occasu ignis excrementorum renovandus.

Quinto: die secunda circa solis ortum movenda ova ac in superiore fornace ignis renovandus uti etiam in meridie, post solis occasum ac noctis medio. Ex quo patet solis sex elapsis horis a die secundo commoveri debere per tredecim continuos dies.

Sexto: bene observandus dies nonus. Descendens cum lampade in fornacem dignoscenda habet ova bona a malis, tenendo illa versus lumen lampadis optime bonum a malo dignoscitur dividendo ea in tres sortes. Una eorum, lucida ac clara quasi in suo naturali colore, sunt abs coitu galli generata nullius valoris. Secunda sors apparet cum venulis sanguineis, quae licet coitu galli generata, quia tamen nimio abundant sanguine, ab eo suffocantur ac destruuntur. Tertia ovorum /p. 111/ sors absque sanguineis venulis, in quorum medio macula cernitur, ut caput pulli unius favae magnitudinis. Ex his solis generantur pulli. Aliis duabus sortibus rejectis vix tertia bona pars remanet.

Septimo: die nono in modica quantitate sparguntur furfures in fundo fornacis, supra quos restantia ponuntur ova, quotidie usque in decimum tertium diem inclusive commovenda.

Octavo: decima quarta die in uno simplici ordine indiscriminatim ova ponuntur, ne unum alteri subjaceat, penes se tamen stare possunt. Et si tunc pro sic dislocatis ovis una non sufficeret fornax, in convicina collocentur. Mox ignis minuendus alias in superiore fornace bis intra diem solitus; etsi tandem omnia ova eodem die non collocentur per fornaces, sed tantum in una alterave. Tunc primo post duos aut tres dies ex illis fornacibus subtrahatur ignis collocatis jam ovis in convicinis locis. Etiam absque igne nil officit, semper enim ex convicinis foraminibus sufficiens calor aut taepiditas communicatur. Quae si apparet excessiva, per apertionem portularum temperetur, si deficiens per occlusionem et si nec tunc sufficeret, collocentur ova supra storam et fornaces cooperiantur. Quamvis autem die decima quarta ignis subtrahi debeat, semper tamen quotidiana continuetur commotio ovorum sex elapsis horis, id est, intra viginti quatuor horas quater commoveantur.

Nono: die vigesima elapsa pulli egredi incipiunt. Ordinarie ad facilitandum eis exitum ova modice perforantur. Et si excavata observentur ova ac pulli capite prospicientes, subito ulterior ovi cortex frangitur ac pulli eximuntur. Proinde ordinatis horis die vigesima matutina cum admiratione plures exclusi conspiciuntur die, in meridie plures, ad noctem quasi omnes. Expectandum tamen usque in vigesimum primum diem, tunc omnis finienda operatio, nihil restantia curando ova, pro destructis habentur. Communius de duobus ovorum millibus, jam ut supra dixi selectis, centum destruuntur. Si quis immediate in fornace pullos emere desiderat, pro medio floreno centum et plures obtenturus. Tandem exponendo omnes pullos de fornace una cum corticibus, naturali abs omni cibo interna sustentantur substantia per duas dies. Tertia autem de siccis contusis corticibus aut de alio subtili semine eis ad comedendum datur. Si autem incolae regionis pro fornacibus ova attulere, custos fornacum duas tertias partes pullorum /p. 112/ tradere tenetur cum decem medinis pro mille ovis. Dum vero contigit ultra tertiam ovorum destrui partem, de proprio custos solvere tenetur. Sin minus destruat, majori gaudet lucro. Principi fornacum proprietario quatuor annue millia gallinarum solvuntur majorum, quia dum ova in fornaces ponuntur, levissimo sunt pretio, duo aut tria

millia uno venduntur reali. Dum in foro venduntur pulli, multi comparent emptores, non numerando, sed mensurando emuntur ad citius absolvendum supponendo mensuram vel sportam, plenam pro septem vel octo emunt medinis ita, ut pro uno medino decem vel duodecim eveniant pulli ac brevissimo tempore multum pullorum millia mensurata coemuntur. Si tamen fornaces alicui Arabo appertineant principi, mox ut pulli nascuntur, per pagos suis rusticis ad nutriendum distribuuntur, dein gallinas factas reddere. Medietatem obligantur, etsi una creparet medietas, damnum rusticus, non dominus supportandi obligatur. Olim in Aegypto pro uno reali septuaginta quinque gallinae, capones quadraginta, nunc vero multiplicato populo vix triginta gallinas, capones quindecim dare solent. Communius dum pullorum labor in Augusto aut Septembri finitur, omnis mulieribus in fornaces aditus inhibetur, imo nec aspectus eis conceditur, cum earum visu, praecipue certis diebus, ova intoxicare ac destruere dignoscantur. Quandoque etiam viris accessus negatur, semper pavidi, ne naturali quadam influxione oculorum ovis noceatur.

Haec est brevissima ac genuina, ut videram in Aegypto, pullorum generatio, quae omni anno ab Arabis cum optimo observatur effectum. Nunc de aliis.

Caput XXVIII. De animalibus et avibus Aegypti

Prout omnibus abundant Aegyptii vitae necessariis, ita etiam mediis non deficiunt pro his consequendis, provisi ad laborandum animalibus quadrupedibus, ad sublevandam hominum naturam proficuis.

Etsi Christianis ut indignis omnis equorum interdictus est usus, praeter aecconomos, scribas magnatum, tamen illi, quibus Mahometani utuntur, pulchri ac elegantes sunt, pauci quidem, partim ob /p. 113/ usum Christianis interdictum, partim ob avenae deficientiam, solis pro pabulo utendo fabis aut hordeo pauperibus majores causantur expensae. Sunt attamen in numero sufficientes. Araborum vero equi elegantiores, velociores, figura pulchriores et, ut ita dicam, velut ventus in cursu veloces, quorum una species praecipua quinquaginta currens horis abs aliqua subsistentia aut refocillatione. Sic durantes majori solvuntur pretio. Et quoniam Mahometanorum gloria summa est, pulchros possidere equos, etiam in pulchritudine, bonitate, elegantia ac velocitate eorum alias excellunt provincias. Verum quidem fore majori de parte ditiores Mahometanos solis ad equitandum uti equis, tamen nonnulli magis cursu asinorum prouti svaviori ac commodiori delectantur. Nam e melioribus unus quandoque centum constat aureis, etsi aliqui minores, quia tamen colore pulchriores, capite in altum erecto equorum modo, svavius tamen omni alio animali sine molestiori agitatione quasi insensibiliter hominem deportant leniter currendo velocissime, ut vix pedum agitatio observari possit. Et cum non solum in Magno Cairo, sed tota in Aegypto curribus ad currisandum, sedibus ad portandum careant, omnes asinis, praecipue mulieres, insident. Immo, cum equi majoribus solum dominis inserviunt, plures etiam Mahometani asinis insidere aut pedestres ambulare coguntur. Consules tamen monarcharum Europeorum more principum Mahometanorum speciali de privilegio equitare valent. Hinc in civitate Cairi maximus ac inexprimibilis reperitur asinorum numerus, ac ut vulgo dicitur, pro sola virorum portatione excedere numerum octuaginta millium, praeter hos, qui mulieres specialiori sella ornati deportant.

In primo: palioribus plateis undequaque sella, tapete optime ornati in summa copia expectant asini prompti, quorsumcunque placuerit, deportandi. Dummodo praevie famulus de loco informetur, secure deducunt, etsi duarum, trium horarum foret distantia. Pro libitu insidentis famulus cursitando maxima velocitatis incommoditate sequi cogitur, ut persaepe vix respirium queat trahere. Semper caute conducens asinum, ne in quempiam impingat, continuo ingeminando *uschak, geminack, schemalack*, attende tuo vultui, tuae dextrae, sinistrae aut dorso. Semper intrepide inter copiosissimum /p. 114/ populum iter prosequendo, omnes de via declinant, et si quis laeditur ab animali, ut inatentus sibi adscribendum, nisi asinis Christiani forent insidentes, improperiis afficiuntur. Interim semper caute est attendendum, ne alicui majorum obvietur principum, praecipue uni de viginti quatuor sangiackis seu viceregibus, quia tunc a longe velociter, si quis vapulare nolit, descendendum, clamante alta voce praecursore, longum tenente baculum terramque percutiente clamando *enzel*, descende. Et si quis etiam inadvertenter ob maximum hominum concursum ac clamorem non descenderet, tantis afficitur verberibus, ut semivivus jacens in terra ut canis relinquatur. Asini pro mulieribus altioribus sellis seu ehipiis, pulchrioribus ornati tapetibus. Continuo a famulis manuducti, abs omni descensus molestia etiam quocunque magnatum adveniente ut privilegiatas conducunt mulieres.

Aegyptii majori adhuc commoditate ob infinitum camelorum numerum fruuntur, et nisi haberentur, omnia quasi deserta forent impracticabilia. Eo dum transeuntes caravanæ tribus vel quinque usque in septimum diem non reperiendo aquam, in camelis vix pro se sufficientem deferre valent. Nam si cameli de ea biberent, nec una sufficeret die, dein homines redire aut perire cogentur. Quia tamen divina providentia camelos, etsi in intensissimo solis aestu abs cibo et potu mille librarum portando pondus, in septimum conservat diem, deserta peragrari possunt. Si tamen ob longiora itinera cameli fierent debiliores, adhuc sex vel septingentas ponderis libras uno cum homine insidente commode proficiscuntur. Rarum visu onerantes camelos, in terra jacentes, genuis flexi tanto tempore remanent quieti, quantum ponderis portandi capaces onerantur. Non citius a suo se

levaturi situ, nisi quid plus ultra vires eis apponatur. Pro tunc ullulant, rugiunt enormiter os apperiendo, lingvam exponentes, caput hinc inde moventes, etsi percussi in terra remanent. Quasi naturali dotati prudentia signum deponendi superfluum demonstrant. Tandem elevantes se die tota pondus sibi impositum usque ad noctem deportant. Quodcumque conductori subsistere placet, semper cum onere /p. 115/ genuflectentes quiescunt, duntaxat noctu ab onere liberantur. Sine omni refrigeratione, etiam guttae aquae, solum eis praebetur una alterave fabarum vel grani manus, et si nihil eis datur, tota jacentes nocte mastigando, buccam quasi manducarent movendo. Capta dein quiete noviter onerati portant, et si infortunium eos cadere contingat, nunquam amplius se erecturi misere pereunt, nam cadendo semper aliquid in se rupisse noscuntur. Hinc per deserta caravanarum mutuam inter se conservant charitatem, cadentis cameli merces in alios plures distribuunt ac cadentem, ne longe tribuletur, lanceis confodiunt, in itinere jacere sinunt.

Alia datur species simillima, *dromedarii* appellata, solum in subtiliori alvo distincta, currendo velocius quasi cursu equorum. Si vero alia animalia praecedere nequeunt, ordinario progrediuntur passu. Si quandoque prementia incidunt negotia, accelerandi gratia itineris dromedariis utuntur. Parum praeter personam oneris in se patiuntur, etiam in summo aestu haustu non confortati, diu noctuve veloci suo cursu iter abbreviant. Observandum tamen in utroque animali, dum in amoris pruritu sunt, ut bestiae furibundae spumant, cavendum, ne quem mordeant, vulnus enim incurabile redderetur. Animal aliunde summe vindicativum, semel a conductore offensum diu injuriae non obliviscitur, quousque vindicare quoquo modo se potest.

Aegyptus abundat innumeris nigri coloris buffalis, bobus et vaccis assimulantibus, collo, capite oblongis, cornubus rectis brevibus, tanquam sylvestres forent bestiae. Et nisi cursu temporis, ordinariis vaccis et bobus in pascuis unitae domesticarentur, hominibus, ut jam saepe contigit, nocerent. Copiosissimum pretio levissimo suppeditant lac, albus vaccino, eadem dulcedine ac gustu carens, facile a vaccino dignoscitur, et cum in omni Aegypti parte tanta buffalorum detur copia, etiam butyro ac caseo abundant. Caro pariter varii a vaccino est gustus, parum ab

incolis aestimabilis, quare ideo Aegyptii carne vervecina plurimum nutriuntur, caprina et agnellina, sapore ac gustu speciali, nam optimis pabulantur pascuis vendunturque infimo pretio, queis etiam in solemnitatibus solitis satisfaciunt donis. /p. 116/ Si quis vitulina vesci cupit carne, vaccam cum vitulo coemere est necesse, cum unum abs altero invendibile, insimul pretio levi vix trium florenorum accipi potest. Lac pro cibis nunquam in foro publico, sed in cujusvis domo vacca adducta mulgetur, ne ulla aquae immixtio, ut in Europa solitum, contingat. Ideo vaccarum et boum per totam Aegyptum undique summam videre licet copiam, quibus e Nilo mediantibus rotis in adaquandos trahunt campos.

Mahometani, etsi summe abhorreant canes ut immundos, nullum in suas intronitendo domum. Attamen tanti cernuntur, ut copiosiores in omnibus quatuor mundi partibus non conspexerim. Omnes plateae eis plenae, distincti tamen ab omnibus aliis, formae elevatis auribus sunt lupinae. Semper remanendo foris apud fluvios in fossis jacentes pedibus excavatis aut per plateas hinc inde distributi in certo numero, nullum alium admittendo exterum per modum custodum plateas diu noctuve circumeunt tanquam lupi formales. In suis acquisitis remanent fossis aut plateis, in dies ab habitatoribus suam expectando sustentationem. Circa meridiem e fenestris projiciendo panem. Aquam aliunde in excavatis expresse ante aedificia lapidibus pro eorum usu fusam reperiunt credendo Mahometani incolae maximam exercere charitatem, quare ideo asvefacti canes, naturali modo ante portarum januas aut fenestras tam diu latrantes sursum aspiciunt et subsistunt, donec eorum benefactores fami satisfaciant vocanturque ordinarie pauperes Turcarum.

Et cum quam maxime in calidis regionibus varia, nociva et venenosa generentur insecta, non desunt in Aegypto serpentes majores, plurimae lacertae, scorpiones; prima duo insecta nullum vigilanti inferunt damnum, scorpiones autem hinc inde in foraminibus terrae et murorum in secretis inopinate locis mordentes nocent hominibus. Magnum per omnia membra diffundendo venenum causant dolorem. Et si locus puncturae immediate lanceta aperiri negligitur, communius intra viginti quatuor horarum spatium sequitur mors in parvulis, praecipue juvenibus, non sciendo debite morsicationis indi/p. 117/care locum. Scientes vero

lanceta aperto loco mox partem sequentem puncturam fortiter colligant, ne venenum ulterius diffundi possit. Cuius ideo noctu quam maxime vigilandum, nam tunc repere se extendere, e foraminibus prodire soliti. Saepius omni adhibita diligentia sinistri accidunt casus. Si non mortem, saltem aetate majores infernalem per 24 horas supportant dolorem veneno per omnia extenso membra. Id causat omnes PP. missionarios lancetis locis fore provisos, ut in omni casu morsicationis sanguinis apertione laesis succurrere queant, ultra quam bonam driacae venetae ad sudandum portionem praebent. Illi itaque maxime nocturno laeduntur tempore, qui de die aestu solis langvidi noctu in altitudinem ascendunt domorum aerem volentes capere refrigerantem. Ambulando nudipedes depositis crepitis ad se magis refrigerandum mordentur, quo facto invisibilis scorpio mox ad pristinum se retrahendo foramen. Si tamen inquisitus occidi potest, supra morsum applicatus totum subito extrahit venenum. Idem lapides serpentine aliquantulum incidendo locum punctum, ut sanguis promineat, optatum causant effectum. Alias corpus totum langvidum puncturis intrinsicis in cor usque ascendens venenum, transfixum cum omnibus apparet venis ita, ut vix calamo describi aut lingua eloqui interni possint dolores.

Magni enim sunt scorpiones parvi quasi cancri, coloris viridis, in quorum caudis extremitate cernitur aculeus veneno coloris nigrescentis plenus. Semper in rependo caudam tenendo elevatam, ut ad omnem motum prompte pungendi sint parati. Generantur ordinarie in locis humidis, putridis et subterraneis nec non in aedificiorum ruinis seve ibidem detinent, quorum antidotum illi nigri vermes per vias inter animalium excrementa se nutriendos. Duo contusa capita in aliquo haustu data omne quasi in momento venenum dispellunt. /p. 118/ Hac unica Patres missionarii cura plurimos ab ulteriore dolorum juvant passione. Quia tamen naturalem scientibus causarent nauseam sumentibus, quid rei sit, reticetur.

Pejora adhuc scorpionibus animalia in majori reperiuntur quantitate, *centumipedes* nominata, quinque, sex palmorum longa, plurimorum pedum, a quibus centumipedes. Velocissime currunt in capite duos baffos per modum cornuum gestando, aspectui absurda, minime tamen hominibus nociva, animalibus tamen

tanto magis inimica, omni nisu in pellem se figunt, fortiter usque in sanguinem mordent ac magna cum difficultate semel radicata eradicantur.

Et quoniam Aegyptus sedes fuerat pharaonum, hodie adhuc perdurans in quandam memoriam flagellum, dum infinitae in omni parte et loco reperiuntur muscae. Ubicunque se collocant, locum destruunt, carnem reddunt faetidam ac uno quasi horae quadrante inutilem efficiunt. Tantisper in omni molestant actione homines, ut non solum nil commode laborare, minus edere bibereque queunt, cum quivis a continua morsicatione una manu se defendere ac altera parum valet laborare. Inexplicabile cuivis causant incommodum inquietudinemve tota die, nisi noctu aliquantulum fessa sublevatur natura. Alias in Aegypto toto anno potiori ex parte tantus ardor, aestus ac solis continui radii, ut ita dicam, potentissime /p. 119/ calefaciunt aerem, ob qualem abs numero omni in loco reperiri cimices somnum diu nocturne impediunt. Etsi in dies novi pararentur lecti, paucos intra dies tanti, quanti antehac fuere, nascuntur. Quare ideo homines Aegyptii omnes humi recumbere consueverunt simplici tapete dura terra requie potius contenti, ne necessario, aliunde per totam diem calore lassi, somno impediuntur; taceo de innumerabilibus pulicibus hyemis tempore, id est aliquantulum frigidiori mensibus Novembri, Decembri ac Januario. Nisi omni die cubacula ter vel quater scopentur, mudentur, inhabitabilia. Plurimum mulieribus causant incommoditatis. Tempore tamen aestatis intenso aestus calore cremantur omnes, nec amplius observantur.

Inter alia ab Arabis per Aegyptum hinc inde portata animalia, etiam viperarum in vitro gestantur curiosissimae in capite duo quasi gerentes cornua coloris flavi in albedinem declinantia. Has fore pessimas ac venenosas expertum est. Alvum praefereutes crassiorem, veneno plenum, in omni possibili casu nociva hominibus. Praeter has pariter in agris penes pyramides ab Arabis pulcherrimi capiuntur mures, pharaonis nominati, coloris albissimi, oculorum corallinorum rubrorum, formae mediocris ac magnitudinis, caudam habentes oblongam, aliis similem. Et quoniam saepius in majore capiuntur numero, levi Europeis venduntur pretio.

Turtures in quantitate reperiuntur maxima, ita familiares, ut manibus quasi pro libitu capi possunt ubique per domos volitando, in cellis nidificando, in sat

parvo loco oculis hominum exposito nidificare non timent. Omni mense generando juvenes, domesticantur quam maxime, quia raro aut nunquam capiuntur, nec juvenibus privantur, nam a Mahometanis prouti aves Mahometho carissimae adamantur. Nemo eas Christianorum capere, minus occidere praesumit. In Alexandria vero tot, quot capi possunt, mactantur, cum gustu manducantur ipsis columbis pingviores ac gustuosiores.

Et ne veritati parcam, in nulla mundi parte /p. 120/ tam prodigiosam columbarum reperi abundantiam. Millia cernuntur millia in omnibus Aegypti pagis, oppidis, civitatibus plurimis. Non procul a Nilo extracta prostant columbaria, curioso modo uti parvae insimul junctae turres situata, ab intra usque in summum foraminibus plenae ad ponendum ova noctuve sedendum. Communius in simili columbario tria, quatuor continentur millia. Imo si incolarum credendum narratis, aliqua columbaria decem excedere columbarum millia. Duarum tamen sunt sortium. Nigri ut salvatici coloris aequaliter minores, quarum quinque, sex, quandoque septem pro uno venduntur medino sicque pro uno reali 375 ordinarie emi possunt columbae. Sors altera major, pulchrior, variorum colorum. Duae pro uno venduntur medino ac pro uno reali centum quinquaginta coemi solent. Mahomethani in aliam adhuc inclinant columbarum sortem summe aestimantes, prophetae Mahometi vocando columbas, eo quod continuo sub cantu quasi vocem *alla, alla*, Deus, Deus, edere audiuntur. Ideo majori eas vendunt pretio. Non minimam ex eis annualem trahendo pecuniae summam, dum etiam earum excrementa magno vendunt ac revendunt pretio. Ordinarie unam cimbam seu navim minorem excrementorum columbinorum pro impingvandis melonum aquaticorum aliorumque fructuum agris solent trecentis, etiam pluribus appretiari realibus. Impingvando terrae glebam optimum hortensilium reportant fructum. Ter saltem novis intra annum onerando terram plantis ac seminibus semper optatum recolligunt emolumentum. Proinde dum aliqua in matrimonio collocatur puella, dotis loco turris ei obvenit columbarum, e quibus annue se sustentare commode valet.

Passeres, frumentorum fures, totum peragrantes mundum infiniti reperiuntur, de quibus jam mentionatus fueram, quantum de Josephi comedant

granariis. Attamen pestis praecursores, etsi millia in uno sint agmine, minime se aggravari sentit Aegypti provincia frumentis abundans. Pariter hyrundines tantae sunt, ut vix alibi similis credi possit quantitas, non quidem exinde, quod aer hyemis tempore sit mitior ac aliis calidior, convolare ex universo viderentur /p. 121/ mundo, ubi tunc validius regnat frigus, prout plurimorum opinio est Europeorum. Nam in Germania audiebam credentes avolare hyemis tempore in Italiam calidiorem, quod tam intervallo frigoris Romae degens falsum reperi. Imo ab Italis pari inhaerentibus opinioni dictas aviculas in plagas avolare audivi Orientales. Tandem Orientis attingendo plagas utrique contrarium reperi opinioni. Nam mensibus Novembris, Decembris, Januarii aequaliter frigidioribus pariter nullas in Aegypto conspexi hyrundines. Exinde remansi ab aliis persvasus illas tempore hyemis in paludes aut in siccis vacuas avolare arbores ac in iisdem remanere congregatas, tanquam muscae in frigore mortuae reviviscunt in calore. Magis hac fundatus opinione ex habitantium relatione. Dum in hisce partibus arbores quandoque vetustiores succidere contingit, in eis congregatas reperisse hyrundines.

Non desunt denique Aegypto intra alias aves plurimae ficedulae, vulgo beccafici, jam in civitate Rosetto descripti. Qualliae copiosae minimo emuntur pretio, quia tamen beccaficis aequaliter majores cariori venduntur pretio, tres aut quatuor uno medino. Perdices in pennis per modum pellis tygrinae coloratae, oculis ruberrimae, pedibus breves raro reperiuntur. Sunt tamen circa Nilum variae avium sortes, rapaces accipitres per modum mediae aquilae, vocatae ab Arabis *hadie*, id est narratio, quia die tota rumorem suo excitant clamore. Aliae nominantur *racham* seu capones pharaonis, aliae albae plurimum anatibus assimilantes forma corporis ac pedibus, quas incolae apponentes humo carnis partem capere solent; maxime excrescente Nilo aut etiam dum *Chalidz* seu Nili canales, in quibus multae projectae fuere tempore inundationis sporcitiae, exsiccantur. Aves in sordes attrahuntur capiunturque plurime ac ordinarie *agaze* nominantur.

Tandem cum in Nilo maxima piscium sit copia, de aliquibus adhuc mentionabor avibus pisces capientibus, quarum certa species praegrandis pennis albis, unius minoris digiti fortibus, pedibus longissimis, rostro /p. 122/ unius ulnae

in fine cuspidato, sub quo cum dependenti collum sacco per modum retis aut vesicae ad reponendum pisces praesefert, ordinarie inibi quatuor mediocres reponi possent pisces. Et cum haec avis sit rabida, magnum rostro duas ad invicem concutiendo partes, tanquam duo alliderentur ligna, excitat strepitum. His aliae assimilantur aves majores longorum pedum, colli mediocris abs illo pendente sacco. Earum pennae optime pro clavicimbalis meliores corvinis serviunt. Nomen tamen proprium dictarum ignorant Arabes avium. Si quis Aegyptum Superiorem lustrare ut missionarii valeret, mirabiles conspiceret aves, omnes tamen rapaces, plurimas aquilas majores, quarum alae extensae duas efficerent urgias, plurimum pro diversione jaculantium summa reperitur copia.

Strutiones non minus laudabiles, Europeis arridentes, pulchram praeseferendo formam, collo tenui longo duarum ferme ulnarum, alto capite, parvo anserino, corpore magno elevato, in ambulando majestoso. Ac si de Abyssinia proveniant, altitudinis minorum sunt equorum. Plummas gestando diversas quasi crispatas, bene Europeis notas, in pileis portare solitis, pedes habendo longos tribus cum ungvibus quasi equinis, in cursu veloces, alarum supplendo defectum ob gravitatem corporis in pedibus. Si quandoque se insequentem observant inimicum hominem, currendo velocissime, lapides pedibus post se in longam ejiciunt distantiam. Si quem tangerent, probabilius sua vi occiderent, etiam solo tangendo pede. Cum magnam in membris habeant fortitudinem, mortaliter laederent hominem. Tanta harum stomachus avium dicitur virtutis, ut etiam ferrum comedendo consumere queant. Grues conspexi aliis mixtas avibus, magnas et albas, altissime volantes, ordine recto uni sequendo alteram, pedibus, collo longo, tanquam ciconiae albi et cinerei sunt coloris, albae tamen cinereis semper in alio separatae remanent cumulo.

Et quoniam Aegyptus copiosis /p. 123/ ac variis abundat piscibus delicatissimis multiplicium specierum, de aliquibus saltem reminisci convenit

Piscibus

Palatui Europeorum ac gustui prorsus admirandae omnis generis anquillae. In magna inveniuntur copia, parum attamen ab Orientalibus adamatae. Magis enim non solum Christiani, sed et Mahomethani pisces *benni* aestimant. Squammis carpionibus similes, triginta etiam quinquaginta librarum unus vendi solet. In carne gustuosissimus, simul sanus, cum saepius etiam infirmi eo vescantur proficue. Exinde apud Arabes usus obtinuit dicere: „*En teltecka kajer menni, ma tackul benni*;“ si meliorem me inveneris, non comedas benni. Alii pisces dicuntur *schalabi* seu gratiosi, mediae duntaxat librae aut ad summum unius ponderis, gustus tamen a prioribus non inferioris. Unum e reliquis Mahomethani ac Arabes odiant piscem rarove eum comedunt, cum sit carnis nigrae ac durae, formae delphini, quem ego cum Europeis plurimis optimo comederam gustu et quidem tali, ac si suillam manducassem carnem, quia orientalibus displicet, piscem pauperum nominare consueverunt. In Septembri aqua Mediterranei maris in Nilum copiosius influendo varios secum affert pisces, inter quos formae hebecum similes, ponderis duarum communiter librarum in maxima capiuntur copia, qui exenterati, in camino fumati, sale conditi, longissimo conservantur tempore. Non facile alibi hujus inveniuntur bonitatis pisces, avide ab omnibus emuntur, nam modico tempore vix uno capiuntur mense, sollicite comeduntur pretiosive redduntur omnibus. Aliae piscium plurimae reperiuntur sortes, plures cum Europeis convenientes, plures variarum formarum proprio carentes nomine frustraneum describere iudico.

Innotuit ab antiquis universo tempo/p. 124/ribus fore Aegyptum propriam crocodillorum sedem, e quibus majores octodecim sunt cubitorum, bestiae spaventosissimae multam non solum animalibus, verum et incautis causantes ruinam hominibus. Ante meum in Aegyptum adventum audiveram fuisse captum, mactatum ac tandem exenteratum^{ee} crocodillum, in cujus ventre tres invenere personas nedum totaliter consumptas, hodie dum adhuc affirmant. Et cum

sufficenter crocodillorum forma in Europa innotuit, frustraneum eos describere ac minutim referre arbitror. Sunt attamen tam duri pelle, ut vix globo jaculati penetrari possent. Occidendi semper sub ventre in subtiliori aliquantulum pelle aggrediuntur bene observando, ne acutis aggredientem laedant dentibus. Haec animalia, dum generare aut se multiplicare a natura impelluntur, more testudinum in littore fluvii aliquot pedum effodiunt foramen sua in illud ponendo ova, naturali inclinatione cooperiendo arena, solo ardore ac virtute solis progenerantur. Parvuli in instanti de ovis egrediendo arenam penetrant, subito in Nili aquam reintrant, raro capiuntur aut ab aliquo animali sibi inimico destruuntur, ideo in maxima multiplicantur copia. Diu noctuve hominibus ac animalibus insidiantes in terram prosiliunt, quid quid reperiunt, famelici incautos in Nilum deportandum securi devorant. Et licet curtorum sint pedum corpori improportionatorum, admirande hominem insequuntur currentem. Si tamen quis naturae crocodillorum peritus, facile periculum effugiet insecutus, dummodo oblique currat hinc inde declinando in circulum de parte una in alteram. Essendo crocodilli unius dorsi spinae seu ossis a capite usque deorsum descendentis, non facile se invertere possunt, et nisi totum corpus hinc inde flectatur, hominem insequentes illuduntur. /p. 125/ Hinc diversimode ab incolis capiuntur. Partim in escam eis dando vitulum acutis filis ferreis uti hamo inserratum, facile trucidant. Partim in Nilo natanti crocodillo summa cum dexteritate Arabes baculum in os intrudunt supra dorsum saltando, prouti equo insident conducuntque, quo libet, nam tota ejus fortitudinis vis in ore consistere scitur. Audivi ab Arabis, dum parvuli occiduntur, comeduntur, boni fore saporis nullum stomacho causantes damnum, quod magis virtuti climatis quam intrinsecae crocodillorum bonitati adscribendum foret. Europeorum tamen nullus ob nauseam naturalem aliquid de eis degustat, nec canes comedere volunt. Penes Nilum saepe occisos reprehendendo nec olfaciunt et volendo bibere, instinctu naturali, etsi sitibundi caute aquam sorbent. Aliquot ictibus defugiunt ac repetitis vicibus sorbendo attentis sitim extinguunt, ne in praedam deveniant crocodillorum.

---

^{ec} In. ms. *exanteratum*.

Caput XXIX. De Aegypto Superiore et septem ejus provinciis

Cum jam duarum Aegypti partium septemque adumbraveram provincias, tertiae pariter partis Superioris Aegypti reminisci convenit, antiquitus *Thebaide* nominatae.

Hodie vero usus Araborum *Said* obtinuit. In septem equidem dividitur provincias incipiendo supra Cairum Veterem apud oppidum *Tebe* quinque Italicis distans miliaribus, olim *Tebin* appellatum, pro tunc magnificam praebens civitatem assumendo suum nomen a Thebaide inferiore, cujus metropolis ammodo *Scherchatsih*, antiquitus *Chrisopolis* dicta. Haec prima est provincia, de qua egressi fuere plurimi SS. Patres, inter quos ille gloriosus S. Antonii abbatis socius fuerat Paulus a Serapione descriptus dicente: „*E civitate Chrisopoli refulsit Paulus quasi sol in sanctitate, simplicitate, humilitate ac omnibus virtutibus Christianis, in maxima exemplaritate similis* /p. 126/ *in omnibus nostro S. Patri Antonio.*“ Omnes principales harum septem provinciarum civitates, quantum fuerat possibile, constructae sunt versus Nilum ob aquae necessitatem. Et cum parvae sint provinciae, prima latitudinem numerat unius diei deambulationis ac quatuor dierum longitudinem confinando *ouest* Nilo, *nord* Cairo, *sud* Superiori Aegypto, a Turcis habitata ac Christianis Coftis haereticis mixtis nonnullis catholicis a PP. missionariis reformatis conversis.

Provincia secunda, *Albenase* appellata, de altera fluvii parte *ouest*, a suo fundatore Albenase, antiquo philosopho et praeclaro mago hujus nominis. In hac multae reperiuntur civitates antiquae. Quia tamen ammodo majori parte ruinatae, nil speciale de eis dicendum occurrit. Desidia habitantium omnes antiquitatum notitiae oblivioni traditae, sola inter eas principalis *Benisuef* in *est* sic describitur ab Abuelfede: „*Hermopolis* a Graecis antecessoribus vocabatur, quod interpretatur *major civitas*,“ se gloriando habuisse suum episcopum Genadium praesentem in concilio Chalcedonensi. Viatores provinciae longitudinem ordinariae trium memorando dierum, latitudinem sex horarum confinando ad *est* cum fluvio Nilo,

ouest Aegypto Inferiori ac deserto Fajumensi, *sud* vero provinciae *Minio* et *Manfalut*, quae tertia dicitur.

Sic dicta a duabus ejusdem nominis civitatibus, etsi antiquitus referente *Abuelfede* vocata fuerit una *Cynus* et altera *Chrisopolis*, siquidem ejus episcopus *Sergius* et *Potolomeus* concilio Constantinopolitano adfuere. In civitate *Manfalut*, hodieum utcunque reaedificata et magna, plura repraesentatur mirabilia ac antiquitatis vestigia. Supra civitatis montem antiquissimus a S. Helena fabricatus cernitur conventus in memoriam Jesu Christi et Beatissimae Virginis Mariae, ubi aliquo tempore habitasse memoratur. Longitudo ex utraque fluvii parte circa quinque dies extenditur, latitudo una die; confinando *est* cum montibus *The/p. 127/baide*, *ouest* montibus *Affricae*, ubi extat memoratus conventus, *nord* cum provincia secunda. Ex parte conventus iter est conducens in duas valles, per quas in regnum *Sennar* caravanarum itinerare solent. Confiniae enim sunt *Aegypti*, ubi ordinarie residet *caschef* tributum a caravanis in *Sennar* euntibus colligendo, non tamen a redeuntibus, nisi de solis sclavis.

Provincia quarta dicitur *Capastus*, nunc *Siud* nominari consuevit, in qua multae prominent antiquae civitates, harum una *Veneris*, ab Arabis *Abutig* dicitur, de qua *Abuelfede*: „*Urbs est e regione occidentalis deserti Nili et ejus episcopus Chrisaorius concilio Chalcedonensi subscripsisse legitur.*“ Habens ex utraque *Nili* parte longitudinem quinque dierum, latitudinem decem horarum confinando cum provincia tertia, ad *ouest* montibus *Affricae*, ubi etiam datur iter versus valles ac *Sennar*. Communiter inibi congregatur pro *Aethyopia* caravana. *Sud* cum provincia de *Oxiringus*, in libris nominata *Sajul*, repraesentando vestigia antiquitatum ac versus *Nubie* conducendo, prouti melius infra secundum ordinem omnium pagorum, oppidorum, civitatum relaturus numerum.

Provincia quinta *Achmim* a principali civitate ejusdem nominis, antiquitus *Esckmim Banus* nominata ac ab Graecis *Utiringos*. Olim fuerat famosissima ac in ordine secunda *Aegypti* metropolis, fabricata a praeclaro philosopho *Armete*, de quo refertur invenisse modum fabricandi muros ac pyramides *Aegypti*. Legitur de hac pervetusta civitate in sua durasse magnificentia usque ad tempus Graecorum, id

est, quando Ptolomeus Philadelfi regnabat. Nam antehac a Syriis ruinata fuerat relinquentibus solum ad pedem aliquas ecclesias, magis principales, quae tandem philosophum Oxiringum ad reaedificandum commoverant in majori magnificentia, ut in historia legitur Aegyptiaca: „*Oxiringos, Thebaidis Inferioris nomus, et Ptolom Delta Nilitico, in notitia antiqua episcopali olim sede claruit,*“ patet ex actis concilii Constantinopolitani, in quo Dorotheus, episcopus Oxiringi, subscripsisse legitur. Abuelfede et Victor, authores Graeci, id referunt cum Theodoro dicentes: „*Oxiringos, regio /p. 128/ magna in Thebaide, media distat ab Upustos superiori, civitas secunda Marghelis et Achmim,*“ id est *Oxiringos*, in dextra orientali sita. Pallacia habens celebria, praecipuis conspicua antiquitatibus ac episcopali dignitate condecorata. Calosirius et Andreas, ejus episcopi, testantur concilio Chalcedonensi interfuisse, patet ex ejus actis. Hujus provinciae longitudo quatuor dierum, latitudo decem horarum, confinando ad *est* montibus Affricae, *sud* civitati Girge, *ouest* montibus Thebaide, *nord* provinciae mox descriptae, quae hodiedum nec umbram, speciem neque decus praesefert. Miserrime fabricata, ruinis plena, ecclesiae, pallacia destructa. Incolis Mahometanis ac gubernatoribus continuo Christianos persequentibus triste ac inquietum est Christianorum habitaculum. Solum gloriari potest paucis ab annis, quinquaginta quasi elapsis maximo missionariorum S. Francisci reformatorum labore fidem Christi fuisse invectam ac a diascorianis haereticis amplexam. Licet tot saepius exortis persecutionibus, multoties operariis apostolicis pulsus, periculo mortis agitatus, tamen hactenus firmo pede posito ulteriorem prosequuntur animarum conversionem obtinendo inibi licentia Turca auctoritatem aedificandi hospitium. Indies spirituali inhiantes labori optatum colligunt fructum.

De hac provincia varii varia scripsere mentionando de serpente ab archangelo Raphaelo relegato. Credendo aliqui fore serpentem eundem, alii tamen illum negant. Exinde ego asserere queo prope civitatem *Achmim* duabus diebus in distante deserto hodiedum videri serpentem crediturve a plurimis illud daemonium alligatum, de quo [iber] Tob. c. 8., v. 3 refertur septem occidisse viros Sarae et tandem: „*Raphael angelus apprehendit daemonium et relegavit illud in deserto*

Superioris Aegypti. “ Quod a Mahometanis, Arabis aliisque de Sennar adjacentibus provinciis quasi Deus adoratur summum ei deferendo honorem. Complures personaliter videns processionaliter visitantes ejus locum cum oblationibus accedendo, /p. 129/ advenientibus daemonium in specie serpentis aliqualiter abscissa comparet cauda, quem amplexantur Mahomethani, notanter mulieres eum complexando. Tandem multi ad fidem conversi referunt haeretici, carnis sentiunt titillationem, infirmi sanantur a langvoribus ac variis prope curantur malis. Et quoniam nullus missionariorum ob aliquam infidelium sublevationem exurgendam, si forsan serpens mira non patret aut effugeret, illuc accedere praesumunt, ipsemet princeps Arabus, loci dominus, mox relata missionariis recensere solet affirmando per serpentem plures recepisse gratias. Eum recognoscendo pro principe sui principatus, suum eidem attribuendo nomen *Elamir Hassan*, principis Hassan, cui pariter in eodem deserti loco parvam extruxit per modum capellae mosquitam omnesve Mahomethani suas huic daemonio recommendant necessitates asserendo toties, quoties desideratam obtinuisse gratiam. Ideo totum in dictum abominabilem spiritum propensum habent animum. Princeps loci saepius proprium deferendo pallacium, ut sanctum adorat, quandoque ad expiscandam ulteriorem daemonii potentiam frameis in plurimas disserat partes, serpens in momento integer cernitur. Si tamen ulterius extra suum territorium exportari tentatur, subito disparet limites suae relegationis nunquam excedens tanquam praefixum a sancto Raphaele terminum. Referunt Mahomethani paucis ab hinc annis alium juvenem minorem cum eo comparuisse serpentem, quem filium appellant, hactenus permanere. Quia tamen illum minorem non videram nec alius missionariorum, pro vero affirmari nequeo, alterum vero in forma serpentis hinc inde portatum intuitus.

Etiam per Nilum navigando incommoditatem turbulenti fluvii ab eo causare soliti expertus, quasi missionariorum in partes Superioris Aegypti invideret accessum. Tandem periculum tempestatis evadens ulterius navigando unius spatii diei sextam attingi provinciam *Girges*, olim vocatam *Digergia* a suo fundatore mago ac sua sorore, pariter maga, quae jam antehac aliam magnificam fundaverat civitatem octo distantem horis, suo eam nomine *Digergia* /p. 130/ compellatam,

perdurando in sua magnificentia usque ad primum Cleopatrae annum. Dein a barbaris Nubiae Africanis anno 1520. destructa fuit, cui dominabatur magnus Araborum princeps David de prosapia principum de *Achmim*. Noviter eam reaedificando cernitur in praesens tempus, adhuc una civitatis pars suum conservans nomen *Bazar Daudie*. Civitas *Girge* ammodo hujus provinciae est principalis, magna et populosa, residentia unius sangiack, consistendo ejus merces principaliores in abundantia frumenti telarum, lanae ac excrementorum columbinorum. Totius provinciae longitudo se extendit utraque ex parte fluvii octo dierum spatium, latitudo decem horarum. Confinando ad *ouest* cum montibus Thebaide, ad quorum pedem tres cernuntur ruinatae civitates. Principalis vocabatur *Cofr*, unde natio Aegyptiaca nomen secundum quosdam *Cofti* traxit, quae fundata fuerat a Capthorim, Gen. 10.: „*Mesraim vero genuit Ludim et Ananim et Laabim et Nephthim et Phetrusim et Chasluim,*“ de quibus egressi fuere *Philistiim et Capthorim*. Item Abuelfede dicit: „*Cofr, urbs Thebaidis Superioris prima et antiquissima,*“ a qua tota Aegyptus ut et *Cofti* nomen habent. *Phepanon*, hujus urbis episcopus, concilio Ephesino adfuisse scribitur in actis. Confinat ad *nord* antecedenti provinciae quintae, *ouest* montibus Affricae, *sud* provinciae Latonis. Civitas *Nagade* e parte opposita civitati *Girge* est magna et fortis, populosa, antiquissima, plurimum ruinata. Modo Turcis solito reparata, tam a Christianis *Coftis* haereticis, quam paucis Catholicis inhabitata, plurimis attamen Mahomethanis, duobus quasi millibus. Patriarcha Alexandrinus unum inibi collocat episcopum *Coftum* sub sua jurisdictione *Coftos* tenentem haereticos; cum a Mahomethanis eorum ecclesia sex cum sacerdotibus *Coftis* patiatur, abs fructu tamen animarum more sibi solito viventibus. Ubi a multis annis missionarii Europei uti locum ad succurrendum catholicis circumjacentibus vi/p.131/cinis commodissimum desiderabant variis modis apud gubernatores Turcas figendi inibi sedem adlaborando, nunquam resistentibus haereticis *Coftis* obtinere. Placuit tamen Altissimo suspiria suorum exaudire fidelium. Anno 1764. Patres missionarii reformati hospitium annuentia Turca fabricarunt potendo novam Christi plantam vineam ac etiam succurrere catholicis in parvo oppido, *Gus* nominato, ad *ouest*

media hora a Nilo distante nec non aliis hinc inde dispersis Catholicis, tot jam annis a suis veris pastoribus longe distantibus, nunc magnus animarum fit fructus. Inibi in vicinia cernitur antiqua considerabilis civitas *Siout* aut *Asiot* versus *nord* civitati Girgensi ab opposito situata, quam omnes caravanae in Nubiam aut Abbyssiniam euntes transire solent. *Kene* seu *Kous*, antiquitus *Cofor* nominata civitas, versus *sud-est* situata, ubi Girgenses incolae magna ducunt commertia essendo multis mixti Christianis Cofis. Si quis antiquitatis amator in hac vicinia quaedam considerare affectat, versus meridiem conspecturus antiquas ruinas magnificae civitatis *Thebes*, olim centum praeseferentis portas, ibi hodie adhuc magnificum cernitur pallatium, utcunque conservatum posteritati mirabilem omnis majoris excogitabilis demonstrat gloriam splendoris. Illuc soli missionarii aliunde populo Mahomethano ac Arabis ob servitia medicinarum noti accedere audent. Omni alias cujuscunque dignitatis Europeo adimitur aditus ob varias infundatas plebis suspiciones.

Provincia septima nominari consuevit *Latone*, antiquitus *Istimum* a duabus antiquissimis denominata urbibus, modo autem desidia oblitis antiquorum nominibus communiter una earum *Esne*, altera *Habu* sonat aut prouti /p. 132/ vulgo dicunt *Garba Cassas*. Non immerito notanda pulchra civitas, versus meridiem in colle situata *Esne* seu *Asna*, olim pulcherrima, in qua celebrata fuere consilia. Hodie in fori medio antiquissima prostat ecclesia, ammodo deplorabilis Turcarum mesquita, in cujus muro extero lapis marmoreus Graecis conscriptus characteribus, quia tamen a primordiis sectae Mahomethanae Christianis Cofis multa ecclesiarum appromissa fuere praerogativa; duae adhuc Christianorum conservantur ecclesiae cum decem sacerdotibus Cofis haereticis computando post tot Christianorum persecutiones centum et octuaginta personas. Inibi Nilus in latitudine multum minuitur, olim post civitatem, ut in christianitate apud plura oppida fieri osolet, trahebatur catena in alteram navigando partem. His paucis Christianis exceptis omnes reliqui Mahomethani sunt nobiles. Inibi cernuntur praecipua antiquitatis aedificia, magnifica sepulchra cum inscriptionibus Aegyptiacis ac Latinis nunc ob injuriam temporum multum ruinatis ac illegibilibus. Haec provincia de utraque Nili

parte decem dierum habens longitudinem, latitudinem sex horarum confinando *ouest* cum montibus Thebaide, *nord* cum sexta provincia, *est* cum montibus deserti Libiae, *sud* se extendit usque ad ultimos Thebaidis superioris terminos. Non longe ab hac civitate *Esne*, una circiter hora, sanctorum reperitur conventus martyrum, quorum antesignanus divus Amonius episcopus. Ecclesia tamen cum conventu irregulariter est fabricata, non adeo alta, obscura ac cum sua cupula parva, cujus altare majus versus *ouest* tribus cum capellulis ac e parte tribus altaribus, duas praeterea angustas habendo capellas paucos capientes homines. Cathedra prostat quatuor cum gradibus, muri undique imaginibus ac sanctorum figuris plurimum destructis /p. 133/ ornati. Rarus inibi dulcis aquae, vere bonae conservatus fons. Mox extra ecclesiam *ouest* sunt sepulturae sanctorum martyrum cum spatio octuaginta feddan. Earum triginta cupula copertae, reliquae ultra sexaginta a potiori dealbatae sunt, omnes tamen sacris repletae reliquiis. Paucis abhinc annis una a missionario secreta aperta fuit sepultura, in qua sacrum incorruptum corpus quasi dormiens abs capite conspexit fragrantia caelesti. Ideo Cofti omni domo solemniter festum SS. celebrant martyrum die 14. kiachck, id est 22. Decembris, dedicationem vero ecclesiae die 14. abib, id est 22. Julii. Et licet inibi nullus Coftorum remaneat religiosorum, tamen aliquot pro habitaculo conservantur cellulae sex pedum longae absque fenestris, per fornicem relicto foramine lumen attrahitur. Quia tamen locus multam odoris spirat fragrantiam, ipsimet Mahomethani magno reverentur honore.

In ipsa Esnensi civitate famosa cernitur fabrica, a Turcis *Birbe* dicta, quadrata, muro oblongo centum quatuor pedum, lato quinquaginta duorum pedum, cujus atrium seu porta *ouest* respiciens, sex pulchris ornata columnis, plena geroglyphicis, aliis pluribus subterratis. Tres reliqui muri laterales multis conscripti litteris, in medio autem in triplici ordine octodecim positae sunt columnae sua circumferentia $16\frac{1}{2}$ pedum fornicem sustentantes, vivis adhuc coloribus geroglyphice depictae, aliis praeterea plurimis statuīs, idolis, avibus, leonibus ac variis hinc inde situatis animalibus. Paris fabrica seu *Birbe* una ab *Esne* hora versus *nord* reperitur, ab incolis *Deir Elhaggiar* dicta, quadrata ac longa, repraesentans in dupplici ordine columnas, quatuor anteriores efformando murum, aliis quatuor altis

libere prostantibus, geroglyphicis, descriptis, rubris, viridibus, flavis coloribus. Tanta in admirationem reperiuntur intus statuæ ac figuræ in sedilibus collocatae baculum in manu tenentes. Unus praeeminentior baculum, *tutokucz* /p. 134/ nominatum, gestat; alii solum simplicem. Praeterea unus prostat in conspectu illius praeeminentioris quasi donum cum humilitate praesentans suntque hae figuræ septem pedum longae, maximae admirationis, a stupidis Mahomethanis cum pluribus antiquissimae celebritatis ruinatis.

Habu seu *Garba Cassas* altera antiqua est civitas, ammodo ruinata, a Nilo una hora situata, ubi millenae statuæ, columnæ, portæ triumphales, idola, quæ vix calamo adumbrari possunt, inveniuntur. Unum merito relaturus. Extra civitatem duo inveniri idola *Scham* et *Tham*, machinae stupendæ, solius circumferentia pedis in parte superiori, octo excedit pedes longitudinis seu altitudinis, in sella collocatae. Una sola haec machina sexaginta sex excedit pedes, per totum dorsum geroglyphicis signata ac de marmore granito formata. Aliae adhuc sunt columnæ in circumferentia altitudinis viginti quinque pedum Gallicae mensurae, ab infimo usque in summum figuris, imaginibus diversis hominum et animalium adornatae, vivissimis depictae coloribus, inauratae. Tam pulchro erectae ordine ac collocatae tanquam theatra, viginti, quadraginta ac sexaginta pluribusque columnis visu dignissima conspiciuntur. Verum his barbarorum temporibus abs hominum incolatu deserta, ab Arabis despecta, a Turcis summe abominata, communiter sub idolis ac similibus antiquitatum fanis et fabricis thesauros inquirendo quotidie famosissimas subvertunt fabricas, undique statuæ confractae, a potiori de granito orientali omnes aut porfido, alabastro magna antiquitus dexteritate constructae. Etiam in *Habu* cernitur terrae infixum idoli caput mirabile, de porfido ejus auricula quatuor longa pedum, optime elaborata. Non procul abinde ex parte Nili videtur civitas minor, *Armand* Arabice dicta, Graece vero *Licofis*, de qua Arsenius: „*Licofis, ejus episcopus, /p. 135/ concilio interfuit Ephesino.*“ Nunc adhuc, ne tum prolixum eveniat caput.

De aliquibus hujus viciniae notabilibus

Volendo ego alia quaeque antiquitatum cernere loca navigavi trans Nilum ad ortum solis, Esnensis civitatis. Aliam reperi urbem *Kocksurein* duas pro gloria antiquitatis exhibentem pyramides molis maximae, quadratas, geroglyphicis signatas litteris. A principio usque in finem eas proprio mensuravi palmo. Decem reperi palmorum de omni latere, in circuitu quadraginta palmorum non obstante earum pedistallo, sexagesima parte subterrata. Cujus latera duo praegrandia praeseferunt idola usque in humeros subterrata, et tamen illa pars extra terram prominens octodecim pedum mensurae videtur Gallicae. Scapulas pariter meo dimensurando palmo, undecim numeravi palmorum latas, auriculam trium palmorum cum dimidio largam, quinque vero longam. Haec idola hodieum prostare potuissent incorrupta, si loci incolae vas supra caput situatum sperando thesaurum invenire non fregissent. Marmor, quo idola fuere constructa, mirabile, rarum ac lucidum est quasi auro intermixtum, in viridem declinans colorem; de uno solum excissum lapide. Locum hunc olim fuisse asserunt civitatis portam seu ingressum in *Kocksurein* civitatem, a qua non longe magnificum extabat templum nunc conversum in mesquitam infidelium. Videri nequit a Christianis, nisi a longe ac afforis, ubi repraesentantur supra duas columnas de porfido idola in humana figura alta, bene ornata. Tandem ipsum templum mirifico quadruplici ordine altissimas demonstrat columnas sexdecim, quadraginta sex palmorum, ante quas excellens atrium, Nilum respiciens, e praegrandibus constructum lapidibus.

Et dein post eam civitatem tribus Italicis miliaribus distantem pervetustam repperim aliam, nunc /p. 136/ dictam *Karnack* civitatem, in facie civitatis *Habu* trans Nilum jacentem ad solis ortum, variis repletum fanis, theatris ac innumeris columnis, aliter *Aamedie* ab Arabis nuncupatam. Cujus porta decem lata est brachiorum quasi quinquaginta pedum, altitudo vero nonaginta, constans lapidibus viginti novem e marmore granito trium pedum, pulchris geroglyphicis exculptis; desuper contexta uno lapide, machina stupenda. Extra portam in amaena distantia,

supra pedistalla, de utraque parte septuaginta numeravi leones, supra quos olim erectae stabant columnae, supra columnas arcus efformati, per quos intrabatur civitas. Res vere inibi conspiciuntur indicibiles, in nulla mundi parte reperibiles, plures tamen sub ruinis deplorabiles. Post eandem portam progrediendo amplum in quadro forum de quadratis lapidibus novem pedum latis intuetur, fortibus quinque pedum, in quo constructum valde altum est theatrum primum, muris undecim pedum fortibus cinctum nec non serie columnarum in triplici ordine, ex omnibus quatuor partibus bene ordinarum magnis coopertarum^{ff} tanquam tectis lapidibus. Remanendo atrium in medio commodum, ubi ducentae circiter columnae geroglyphicis adornatae prostant litteris cum aliis multis altitudinis centum quinquaginta pedum suo cum capitello, supra quod commode quinque sedere possent personae. Ibi ob intensissimas calores pauci remanent Arabes cum aliquibus Christianis existente loco fortissimo, in quem omnes a bassa persecuti Arabes ac etiam latrones tanquam certum in asylum refugiunt ibique immunes remanent.

Mirabilis a dicta civitate *Karnack*, non longe distans reperitur parvus lacus tempore inundationis, tota inundata Aegypto ab omni humiditate exsiccatus, quasi nunquam inibi fuisset aqua, cernitur; /p. 137/ et dum Nili inundatio decrescere incipit, lacus svaviter aqua impletur nemine rationem sciente, unde crescere aut decrescere ac se deperdere valent? Nam hujus aqua laci nulli est usui, salsi, viridis ac medio putridi coloris, saporis pessimi bibi nequit. Magicae adscribitur arti, cum omnes res, sporcae ac smucidae injectae tanquam lotae brevissimo mundantur tempore. Crederem ego aquam fore similem illi in Ungaria transmutanti ferrum in chalibem. Ab illo lacu adjectum lapidis aliud reperitur theatrum columnis plenum, olim Christianorum templum, in fornice depictis stellis, signis zodiacis adornatum, ideo hactenus ab Arabis *Sack Fennejum*, id est laquearium seu tectum stellarum nuncupatum. Columnae more Graecorum cum figuris angelorum aliorumve sanctorum nec non Domini nostri Salvatoris ac Beatissimae suae Virginis Mariae sunt depictae. Locus ille vere magnificus,

---

^{ff} In ms. *copertarum*.

oblongus, repraesentans in quadruplici ordine columnas, ex omni parte fornix e lapidibus tantae longitudinis, ut ab una columna attingatur altera. Abhinc non longe duae altissimae erectae pyramides, tertia diruta in humo jacet. Duae primae, etsi magnam sui partem subterrata habeant, tamen una earum in circumferentia sexaginta sex est palmorum quasi 48 pedum Gallicae mensurae. Altera vero quadraginta palmorum adhuc prominet. Tertiam dirutam dimensuravi septemdecim palmorum, media subterrata parte. Mox via prostat regia pulcherrima tanquam ambitus magnis coopertus lapidibus de finissimo marmore duodecim palmorum; latus novem pedum, longus triginta novem palmorum; singuli geroglyphicis conscripti lapides litteris, muris fortissimis cincti. In capite ambitus duae de porfido altissimae stant columnae, super quas duo novem pedum e fino marmore collocata sunt idola. Progrediendo dein ulterius tertium reperibile est theatrum cum maximis de utraque parte columnis, inferiore parte sub ruinis, pedistalla non apparent. Quantum humana admisit industria, circumferentiam dimensuravi /p. 138/ sexaginta palmorum seu $43\frac{1}{2}$ pedum inveniendo centum quinquaginta columnas altas centum palmorum, tenendo supra capitellum lapidem majoris molis, cui commode centum personae insedere possent. Exeundo de praefatis columnis magnum intratur atrium fortissimis cinctum muris, de majoribus fabricatum lapidibus. Ante portae atrii ingressum duo enormia prominent idola de fino marmore quasi porfido, quorum altitudinem ob improprietatem mensurare nequens, solummodo altitudinem dimensuravi sex pedum. Prope illud theatrum prostat forma turris quadratae cum plurimis intus cubicellis. Non longe ab ea subterranea formatur via, quam loci incolae conducere credunt sub Nili fluvium ad partem *ouest*, in certam aliam antiquissimam civitatem, olim ab Aegyptiis depredicatam sub nomine *Hapalimut*, nunc ab Arabis *Minalhabu* dictam. In qua templa memorabilia, theatra magna ac varia antiquitatis monumenta quasi prodigia cernuntur, quam cum ob suspiciones Arabum conspici non licuit, nil specificum describere valeo.

Et tamen in hac vicinia alius mirabilis lacus, primo mox descripto similis, Nilo crescente decrescens ac eo decrescente accrescens, ubi duo enormia prostant

idola ita, ut ob eorum magnitudinem in decem Italicorum miliarium distantia commode cerni queant; *Samula* unum, *Damula* alterum nuncupatum. Alia adhuc in hac vicinitate loco subterraneo in saxo vivo ferris exsculpta excussave inveniri narratur civitas, quam ob timorem Araborum latronum Christianis infensorum, ne forsitan trucidemur, videre non licuit.

Unde in navim redeundo alio conversi. Et cum a *Karnack* quadrans duntaxat miliaris dicebatur in civitatem *Luxurein*, olim famosam, ubi duas adhuc praecipuas cum sex arcibus conspexi columnas cum aliis plurimis columnarum ordinibus, quorum omnem describendi seriem longum foret. Mox tandem post eandem civitatem pagum 139/tem varii nullius momenti inveniuntur pagi *Lacalte*, *Bejedie* ac *Meris*, est locus, regnum crocodillorum, ob eorum maximam copiam nuncupatus. Proinde ne unius praeterea obliviscar loci, ab Arabis *Dandera* dicti, pago majori similis, variis in eo invenibilibus antiquitatis fanis. In cujus colle a Nilo media distante hora cernitur fabrica seu *Birbe* octo ordinariis adornata columnis. Dein in distantia ducentorum pasuum versus *nord*, respiciendo *sud* pulchra praesentatur porta, intra ac extra geroglyphicis plena, una cum frontispicio anteriori ac posteriori quasi in capite gestans coronam, ut in tabula V., figura VI. cerni potest. In muro laterali per totum varia antiquitatis monumenta, in muro *ouest* figurae sedentes, in triplici ordine coloribus vivis viridibus, flavis ac aureis depictae cum signis, ut monstrat figura VII. ac alia similia, quae ex integro adumbrare nequivi. Dein ab illa magnifica porta centum quasi passibus celebre cernitur theatrum, fabrica ingens cum quatuor columnarum ordinibus, in quovis ordine sex situatae; praesefereudo primus ordo latam portam decem pedum, subtus obmurata parte utraque, columnis plena, quarum quaevis viginti duorum pedum in circumferentia cum capitellis quadratis, quatuor faciebus, ut penes figuram VIII. aliquantulum cerni potest, repletis geroglyphicis elegantibus, quae ob brevitatem temporis delineare nequivi. Videndo etiam in muris lateralibus in triplici ordine imagines octo pedum inaequales, in una quaque linea septem symbolicae, muris longis lateralibus sexaginta duorum pedum, transversalibus vero versus *sud* centum quindecim pedum, in quorum medio porta lata, correspondens anteriori, per quam versus *sud* intratur in atrium, a duobus

columnarum ordinibus sustentatum, ejusdem ut primum proportionis, e quo datur ingressus in tertium atrium absque columnis; undique porta ac muri figuris repleti. Mox quartum ingreditur atrium, in quo versus *ouest* /p. 140/ ac *est* aliae duae reperiuntur portae; per illam versus *ouest* subterraneus datur ingressus, alia duo subterranea demonstrans theatra, soli deo, quonam deducunt, nota. Interim si quis recto tramite a quarto theatro alterius progredi vellet versus *sud*, quintum cernitur atrium duobus ad illustrandum fenestris. Praeterea versus *sud* sextum variis ornatum antiquitatibus atrium conspexi ac alia ex parte duo abs lumine intrare obscura horrui.

Ideo qui Europeorum missionariorum hinc inde per Aegyptum deambulat Superiorem ad praedicandum Christi evangelium, varia theatra, pallatia, aedificia, columnas plurimas, idola, figuras varias nunc intellectum Europeorum magistrorum excedentia a solis missionariis magna cum difficultate ac periculis considerari possunt adumbrarive aliquantulum associatis alicui Araborum principi aut gubernatori. Alias incommodis, periculis plurimis et expensis ob latrones Arabos vix aliqua cerni aut conspici possunt. Notavi theatrorum tertium, unam lapidibus quadris obmuratam habere portam, quam Arabes ad thesauros conducentem credunt et quantumcunque perfringere, hinc inde excavare satagunt; frustranea eorum omnia conamina, ac licet in aliis columnis thesauros quaerendo capitella ac pedistalla plurima dirumpant, dictam portam dirumpere nequeunt.

Ideo visis his mirabilibus navigando attigimus locum Nilo adjacentem exiguum, *Armant* dictum, etiam proprium ob maximam copiam crocodillorum nidum, nobilissimis tamen ornatum antiquitatis templis, columnis, statuis ac fabricis, olim etiam sedem fuisse episcopalem, qui concilio Ephesino, ut refert Epiphanius, interfuerat. Hicce medium computatur iter versus *Asfun*, a Nilo media distantem hora, ammodo locum miserum, alicui insulae assimilandum, residuam /p. 141/ fortalitii demonstrando partem, muris in saxo vivo quasi diamantino prostantibus una duobus cum turribus in medio, prope dirrutis, etsi olim celebrem ob proximum conventum sanctorum 144 000 martyrum sub Diocletiano occisorum, quorum antiquo tempore S. Helena sepulchra admirande exornari curavit. Nunc

autem causa Araborum latronum impossibile aut saltem difficulter a Christianis cerni, minus venerari possunt. In hac vicinia civitas *Souene* seu *Asuan*, antiquitus vero *Syene* appellata, cernitur. Tota quasi sub tropico Cancrī situata, nunc miserimus quasi pagus, medio dirutus, ubi aga gubernat seu potius tyrannizat; non procul abinde praeclarissima marmoris ab Europeis aestimati graniti nuncupati vestigia, alias ab antiquis pro obeliscis insumpti, in natura sua durissimi ita, ut moderni artifices ob intractabilem duritiem de eo laborare ignorent. Illa est civitas olim celeberrima Juvenalis in eam exiliati ac tandem inibi mortui; ecce! fructus suorum satyrum! A Graecis *Asuan* aliter *Euantombilos* nominatur, ut narrat Abuelfede: „*Et Asuan ex parte orientalis deserti, ultima Thebaidis Superioris.*“ In qua plurima antiquitatis vestigia, columnae celeberrimae aliave hujus generis monumenta. Quondam gaudebat sedis episcopalis titulo, nunc solum vicus superest. Apollonius, loci hujus episcopus, Constantinopolitano adfuit concilio.

Abhinc ulterius versus catharactas progrediendo tria miliaria Italica antiqua Christianorum prostat ecclesia, his tamen renovata temporibus. Varii in ea sancti ac depicti angeli nunc media sub ruinis comprobatur pars. Non longe sequuntur catharactae, quae nil aliud sunt, quam duo sibi vicini ad jactum lapidis montes e granito orientali, inter quos stricte transcurrit Nilus. Et quia locus lapidibus plenus, aqua decurrens /p. 142/ susurrum magis de nocte quam die excitat. Et dum Nilus in suam excrescit altitudinem, omnes naves non obstantibus tot lapidibus commode transmeare valent. Etsi Arabes desidiosi, pigri, unitis viribus valent lapides, super quos saltem trium brachiorum altitudinis aqua semper decurrit, eximere ac expurgare, omni tempore catharactae navigabiles redderentur. Interim tamen, si naves oneratae non sunt, facile funibus deorsum attrahuntur, sursum vero ob strictum passum attrahi nequeunt, sed omnes merces camelis impositae transferuntur. Navis per terram transportata, post catharactas noviter Nilo imposita oneratur ulterius suum proseguendo iter. Et cum in novam usque navigationem unius horae sit spatium, omnes peregrinantes camelis, equis, asinis, mulis insidentes iter persolvant, dein navigaturi. Ille autem mons non longius quam tribus se extendit Italicis miliaribus. Si tamen quis post montem currere vellet, unam

saltem insumpturus horam ac in lacum adventurus a Nilo formatum unius medii miliaris Italici largum, communiter ab incolis vocatum „supra catharactas,“ post quas sequitur civitas *Ibrim*, ultimus possessionis Turcicae in Aegypto terminus domini Constantinopolitani. Imo et hic disputatur locus, praetendentes principes Arabes parti Nubiae appertinere, catharactis vicinior.

Tandem singulis pro possibili notabilioribus annotatis, vento mediocri, spatio dierum octo attingimus civitatem commodam, *Der* nominatam, a meris Mahomethanis populatam, aliquibus paucis Haebreis intermixtis ac nonnullis Christianis. Tres in ea resident *caschef* seu gubernatores, principalior unus, verus loci dominus, *asser caschef* de *Ibrim* nominatus, qui omni anno a Girgensi sangiacco investituram recipit. Eo absente ob aliquas graviores expeditiones duo subsequentes gubernare seu potius tyrannizare solent, nam quivis inhiando pecuniis ac cumulandis thesauris ad melius suas sustentandas concu/p. 143/binas ac etiam plures amplectendas varias exercent iniquitates ac injustitias, contra ut supremos loci dominos nullibi recurri potest, minus aliqua haberi satisfactio.

Abinde caravae per deserta magnis cum miseriis victus ac potus, in sudore vultus sui versus *Sennar* peragere solent usque in Abbyssiniam transeuntes. Quia tamen Christianis hoc iter quasi impracticabile partim ob tyrannides, partim pecuniarum exactiones ac etiam ob vitae manifesta pericula, pariter ego illud desertorum iter cum meis duobus collegis in Aethyopiae regnum assumere non praesumpsi, sed potius via longiori per deserta populi Israelitici ac mare Rubrum per civitatem *Sues* transeundo, montem Sinai ac caetera loca alibi jam notata securius in praefatum attingi imperium, ante cujus declarationem adhuc aliqua de Aegypto notanda convenit.

Caput XXX. De deserto Thebaidis

Pauci sunt, qui aliquam de desertis Superioris ac Inferioris Aegypti Thebaidis referunt notitiam solumque aliqui nomen deserti simplex, multorum SS. Patrum recensent habitaculum. Cum tamen tanta antiquorum SS. Patrum gloria ac sanctitas elucescat, unde suae duxere perfectionis ortum merito nonnulla relaturus ad amantium satisfactionem.

Proinde desertum illud a civitate *Tebe* incipere ac versus civitatem *Vantopolis* terminare consuevit, quod melius adumbraturus, si quasi aliquam insulam inter Nilum ac mare Rubrum formare dixero, in qua plurima reperiuntur eremitoria, grottae, conventus ruinati SS. Patrum /p. 144/ anachoretarum, notanter ille conventus S. Pauli, primi eremite, S. Seraphionis, S. Philaemonis, S. Pauli Simplicis, discipuli divi Antonii abbatis, cum plurimis dormitoriis ac aliis absque numero sanctis per deserta hinc inde pro tunc habitantibus; modo vero non solum non inhabitantur ab aliquo sancto aut saltem catholico, sed nec ab aliquo infidele remanente existendo loca die tota soli ardentissimo exposita, a Nilo ob aquae deficientiam remotiora, mortificationi perpetuae solitudinive conservata; deficiente fide etiam amor defecit solitudinis. Unus duntaxat S. Antonii abbatis conventus ad altissimam pedem montis situatus, sua se extendens clausura uno miliari Italico et medio, cujus muri sunt alti cubitorum viginti quinque absque portis ideoque, dum quis intrans desiderat, funibus sporta insedendo in fenestram attrahitur unam, dimittitur in alteram. Quod Araborum contingit cautela latronum, ne per portas inique insidientur, damno ab eis causari solita patiantur. Ita pauperculi monachi sunt custodiendi.

Proinde Thebaidis desertum post civitatem *Fajumen* in distantia trium jacet dierum, ubi non solum S. Pauli, primi eremite, sed et S. Antonii abbatis cernitur eremus. Incipiendo Thebaida inferior, protendendo se versus Nilum, ubi caeteri conspiciuntur montes ac saxa cum millenis omni ex parte excavatis SS. Patrum cellulis, nunc quandoque ab aliquo Mahomethano poro inhabitatis santone,

quandoque omni humano privatur consortio. Conventus autem in quatuor subdivisus est habitationes, in quarum primam Cofti tanquam principaliores terrae possessores morantur. Secunda est pro Abbyssinis, nunc a fide sancta Romana apostolica aberrantibus, tenebras clarae loco lucis colunt, splendescentem suis fervorosis solem radiis concubitu /p. 145/ justitiae odiunt. Habitatio tertia pro Europeis, qui impediti odio fidei venire nequeunt. Assignata est quarta vero pro Graecis ac Armenis, qui non essendo Coftorum amici venire renuunt; etsi sanctissimo commoditate maxima spiritui vacare possent, quia omnes, quae sua sunt, non quia Jesu Christi quaerunt, venire negligunt. In medio quartae habitationis cernitur hortus maximus, in quo ultra mille palmarum arbores reperiuntur ac etiam una arbor, *carrabe* dicta in Arabo, fructum ferens, a Germanis panem sancti Joannis nuncupatum, a S. Antonio plantata dicitur; prostantibus etiam aliarum multarum sortium arboribus cum tribus scaturientibus aquis de radice montis totum irrigantibus hortum. In medio montis circiter tribus miliaribus Italicis videtur caverna seu grotta horribilissima, in qua S. Antonius eremita orare consueverat. Etiam tres magnae hodie videntur ecclesiae, quarum una antiquior S. Antonio dedicata abbati, altera BB. V. Mariae, tertia SS. duodecim apostolis. Pariter in medio tantarum Aegypti ruinarum ibidem campanile cum campana mediocri conservatur, qua monachi convocantur ad refectorium. Omnes moderno tempore sacerdotes et laici non excedunt numerum viginti personarum, quandoque vix quindecim reperiuntur. Conservatur inibi refectorium mensis lapideis ornatum, a se ipso devotionem ac compunctionem cordis spirans, a S. Antonii exstructum, in qua duntaxat in majoribus comedunt solemnitatibus monachi, etsi ammodo a vera aberrantes fide haeretici, nil devotionis aut religiosae praeseferant perfectionis, omnis tamen sanctitatis antiquae Patrum observatur odor. In medio conventus turris cum ponte elevatorio est, in quam monachi tempore persecutionis ac incursionis Araborum refugiunt, ubi etiam antiquissima, ne a latronibus spoliatur, bibliotheca conservatur. Veraciter Constantinus imperator Magnus gloriari potest hunc aedificasse conventum, qui essendo ruinatus usque in annum 1640. Tandem a natione Cofta haeretica fuit reaedificatus durando usque in praesentem diem.

/p. 146/ Confinando conventus ad *est*, terminans cum certo monte, *Soff* nuncupato, in quo mox praenominatum divi Antonii videtur antrum. Versus *nord* terminat cum deserto supra dicto prouti etiam ad *est*, essendo longitudinis quindecim dierum itineris, latitudinis trium dierum. Versus *sud* confinat desertum cum mari Rubro ac civitate *Tebe*, primo mentionata. Etiam versus *ouest* cum Nilo et deserto Libiae, quod est asperrimum, non habitatum, montosum, arenosum continendo in se finissimos schmaragdos Aegyptiacos nulli usui hominum inservientes, cum ob timorem gubernii Mahomethani nullus Christianorum sibi fidat effodere nec ob Arabes convicinos laborare; tandem etiam deficientibus expensis pro mortua habetur terra, etsi inde maximus excavari posset thesaurus. Videram inter alia aliquos aquae puteos pluviales, circa quos variae herbae, ficus salvatici, queis SS. Patres vescebantur, crescunt. Reperiuntur inibi multa et varia animalia salvatica, lepores, caprae, strutii, lupi, vulpes, olim etiam erant leones et tygrides, sed inculto deserto, hominibus absentibus etiam animalia alio se retraxerunt. Videntur attamen multi serpentes, viperæ diversarum sortium, inter quas specialiter corona signatae distingvuntur, *coreste* nominatae. Et cum inibi aqua non deficiat, pariter crocodilli inveniuntur, minores illis, qui in Nilo detinentur, oblongi una cum cauda fortiori duorum pedum, cuspidibus exornata, prouti ad bellandum destinati forent, propriis conspexi oculis.

Cum igitur tanta spiritus consolatione SS. antiquorum intuebar vestigia Patrum, magis adhuc solabar intuendi mirabilia sancti Macarii deserta in Inferiori seu Medio Aegypti situata, quae licet inibi notanda fuissent, tamen meliori hicce ordine adumbrantur.

Caput XXXI. De deserto S. Macarii in Aegypto Inferiori

Ne tempore aestivo radiis solis intensissimis tantisper aduratur natura malumve causetur saluti, melius arbitrabar commodiusve aggredi iter mense Decembri. Cum altero Patre missionario descendendo de Grand-Cairo in *Bulack* oppidum, circa solis occasum per Nilum navigan/p. 147/do, nocte media ejus appullimus littus ad *est*, in illo ramo Rossettum decurrente, ubi sub frigidiori aere pernoctando. Orto sole ulterius navigavimus tria Italica miliaria; pagus *Estris* praesentabatur, in quo ob varias Mahomethanorum expeditiones navis substitit. Et ne inaniter totus effluat dies, hinc inde pauperculos invisimus dispersos Christianos; quantum licuit instruendo, catechizando, in fide sancta confortando, modicum adhuc inter infideles sustineant aeternum gaudiorum collecturi praemium. Paupercula gens vix quandoque sacerdotem conspiciens, in medio luporum consistens mira Dei bonitate firma in salvifica remanet fide. Interim die sequenti campos deambulando, Nilum versus Orientem relinquendo ingressi sumus arenam deserti *Scete*, de quo scripsere Pallad et Ruffinus fore famosissimum, et merito, cum illud sua sancta vita ac moribus sanctus Paulus Eremita et Melanius consecrarint ac ultra quinque millia religiosorum in eo convixere, e quibus prodierunt praecipui sancti homines, uti SS. Amon, Arsenius, Moyses Niger, Ephrem, Appollonius, quorum tempore ultra 100 numerabantur monasteria; modo autem sola quatuor remansere. Extendendo se desertum non solum ab oriente in occidentem tribus itineris dierum, sed etiam a meridie in *nord*, vastam arenae habendo planitiem. Versus *ouest* ac *sud* non dantur alii confines quam deserta ac arena Lybiae nec non desertum *Bacca*, de quo nil memorabile. Versus *nord* datur mons *Nitri*, qui olim ab innumeris incolebatur eremitis, intuenti animo Christiano non modicum causans dolorem ac compassionem tam florida deserta ammodo cernere abs hominum consortio derelicta.

Ab *Estris* discedendo ante solis ortum, circa occasum jam primum attigimus monasterium sancti Macarii. Secundum BB. V. Mariae Surianorum, tertium sancti

Bichae seu Abisai, quartum sanctae Virgini *Elbaramus* Graecorum dicatum. Ut autem distantia a Nilo cujusvis pateat loci, non amplius itinerabamus absque interruptione /p. 148/ viae. Communiter ad primum monasterium una insumitur dies distando a secundo media die. Mox uno quadrante horae tertium attingitur. Quartum vero semper a Nilo recedit versus occidentem insumendo ambulantes a secundo et tertio diem mediam, ab Alexandria vero computando e mari Mediterraneo triginta leucas. Omnia tamen quatuor monasteria in quadro constructa sunt quasi aequalia, centum longa pasuum, quid minus larga, altis cincta fortissimis muris; quodlibet sua provisum turri altiori, medietate ipsa capella sancto Michaeli dicata cum cellis ac locis ad deponendum victualia necessariis. Bybliotheca, etsi modo exigua, tamen manuscriptis Arabicis et Coftis ornata. Et cum semper Araborum latronum expositi sint insultibus, omnes conventus portae sunt parvae, de forti ligno, ferreis laminibus coopertae, ut taliter provisus securius fruatur quiete. Et prout antiquitus conventus fuere florentissimi, in queis duae, etiam tres ruinatae conspiciuntur ecclesiae, plures capellae ac infinitus cellularum numerus, in quibus ammodo pauci demorantur monachi ac officiales conventus. Turres autem ideo sunt altiores, ut tempore insultantium Araborum in eas refugiant, ab injuriis se salvent infligendis, in quas difficillimus ac summa vi datur accesus. Conventus tamen S. Macarii est famosissimus, a copiosis antiquitus inhabitatus monachis. Nunc ab uno solum sacerdote monacho, uno portenario, religioso laico, duobus diaconis saecularibus incolitur. Haecce tota est communitas. Alii duo conventus quandoque numerant duodecim, quandoque quindecim religiosos, non tamen omnes sacerdotes, imo inter eos plures morantur saeculares, quos ordinarie Coftorum patriarcha nutrire ac vestire tenetur. Nutrimentum singulorum et habitus more rusticorum ruri labo/p. 149/rantium, etsi satis regulate vivant, est miserrimum. Amictus pauperrimus, commiseratione dignus. Plures de die ac nocte in hodie persolvendis divinis laudibus horas insumendo, licet singuli non sint sacerdotes. Superior semper sacerdos, quotidie ut pater familias, quid quis peragendum habeat, ordinat. Omni vespere, antequam in cellulas se retrahant, prostrati ante pedes

superioris suas fatentur culpas, quas ille remittendo singulis sacram impertitur benedictionem.

Certe haec et alia diligentius perscrutando, interno cordis tactus dolore deplorabilem haereticorum caecitatem in tanta rigiditate vitae cernendo, primam adumbrante monasticam disciplinam me ipsum confusum meditabar. Illud divi Macarii monasterium duas hactenus conservat ecclesias; minorem unam sancto Macario, a quo conventus cum toto deserto suam traxit denominationem, dicatam, alteram majorem a potiori ruinatam, adhuc fornice a ducentis ultra columnis marmoreis laboris ac ordinis gottici cum quinque altaribus sustentatam, divo sacram Joanni. Utraque tamen more Coftorum in fine provisum est sacristia commoda et fornace ad pinsendum pro sacrificio panem rotundae ac parvae figurae, subtus planae, superius vero convexae in similitudine nostrae quasi majoris hostiae. Solum unus similis pro sacrificio destinatur libunculus, reliqui omnes missam audientibus religiosi ac saecularibus majoris notae distribuuntur. Habent in omni ecclesia magnae quadratae formae ac profundae imum seu excavatum lapidem, omni anno implendum aqua pro caeremoniis ac benedictionibus in festo Trium regum, *Gottas* dictis, deservientem. Saxum illud excavatum per modum parvae piscinae duplex reperi cum sacello in ecclesia S. Joannis Baptistae sub titulo sanctae Appollinaris, filiae Anthemii, consulis sub regina /p. 150/ Arcadia, quam in hoc conventu egisse referunt paenitentiam sub habitu masculini sexus incognitam. Bolandus scribendo suam historiam sub die 5. Januarii illud confirmat, quo non obstante Cofti eam fuisse arbitrantur filiam Zenonis imperatoris. Verum aberrant valde, uti in aliis multis rebus ac historiis studio carentes erronee imbuti sunt. Dum autem dictis monarchis familiariter conversatus fuisset, suum erga me favorem contestari volentes quatuor parva mihi demonstrabant feretra, in quibus reliquias requiescere affirmabant trium Macariorum et sancti Joannis Minoris, quorum unus Macariorum Senior nuncupatur, S. Antonii discipulus ac author 50 homiliarum in Graeco idiomate. Secundus est ille Alexandrinus, cognominatus Macarius Minor, ambo tamen monachi abbates fuere, unus post alterum in his deserti conventibus, prout plura de eis scribit Pallad eorum vivendo tempore, optime personas et miracula

patrata noscens, testis oculatus. Quare ideo ab ecclesia Dei inter insignes servos ac sanctos Dei adnumerantur. Tertius Macarius supponitur probabilius sectator fuisse Dioscori ac ille patriarcha monothelita a sede Antiochena depositus in concilio generali sexto.

Volendo ulterius perspicere desertum vix extra portam ducentos formaveram passus, jam inter rudera plurimorum aedificiorum magnifici laboris me reperi demonstrantis praecipua antiquitatum vestigia narrando in dicto deserto et in monte *Nitriae*, qui videbatur ad confines *nord* tot extitisse conventus, quot in anno numerantur dies. Verum primis lustratis ruinis spatio horarum quatuor se protrahebant ultra quinquaginta monasteria ruinata, quae adhuc optime ab invicem distingvi possunt. Inter quae demonstrata mihi fuerat arbor, *obedientia* vocata, quam extare asserunt ultra 1200 annos affirmando prius ex obedientia fuisse siccum terrae infixum baculum ac a Joanne Minore per duos irrigatum annos merito obedientiae Poëmanni abbatis in talem excrevisse arborem, hodie usque conservatam, /p. 151/ omni anno abundantes ferentem fructus, Gallice *alizier* nominatam. Transeundo ab hac arbore transversam semitam, a Christianis angelorum vocatam; estque longa cumulorum lapidum series quasi pyramidum erectarum monachis asserentibus ab angelis constructarum, semper distans duobus passibus unus cumulus ab altero, se protendendo illo itinere a *sud* versus *nord* per aliquot dies; interim meo videri potius illi cumuli ab anachoretis in directionem viarum positi fuere, ne in ecclesiam euntes ac redeuntes a recta semita in suas aberrent speluncas. Cum illa planities arena cooperta^{gg} tritum non habeat iter, omni modico ventu itinera cooperiuntur arena, aliud non remanendo, nisi certi monticuli pro directione viarum inservientes, inter quos unum eminentiorem monstravere monachi asserentes, in eo olim daemonem sedere consvevisse ad perturbandos ac tentandos anachoretas pertranseuntes.

Tandem satis ob continuam deambulationem solis radiis adustus in monasterium BB. V. Mariae Surianorum perveni, totius nationis Surianae protectricis, meliorem caeteris conventum pulchro provisum horto, per unum

puerum continuo adaquato, in quo plurimarum cernere licet arborum species uti *tamaris*, nullibi Aegypti praeter hunc hortum reperibilem. Conspexi dactillos, tamarindi, quorum e sicco baculo sumpsisse dicunt radices terrae infixo a sancto Ephrem. In hoc conventu tres sunt ecclesiae adhuc integrae, dedicatae BB. V. Mariae prima, sancto Antonio abbati secunda, sancto Victori martyri tertia, quae inter alia notabiliora merito reflectenda; hactenus in medio Mahometanorum latronum ac continuo incurso Araborum persistere posse. Monachi vita se macerando austera, nunquam carnibus vescuntur nec lacticiniis tempore quadragesimae, sed solo ac uno leguminum ferculo modico, sale, oleo male conditorum; ante et post mensam Pater noster in lingua Cofta dicendo, legendo extractum regulae monasticae a BB. V. Mariae sancto Macario, ut illi praetendunt, datum. Finito illo ferculo a mensa se elevando recto tramite ad convicinum /p. 152/ aquae puteum ad bibendum vadunt, cum sub comestione ea abstineant. Lectus eorum nuda humus aut asseres, prout de die vestiti ambulant, noctu dormiunt nunquam vestibus se spoliando aut permutando, nisi laceras. In maxima corporis vivunt rigiditate, a saeculo omnive ejus obsonio abstracti primorum demonstrant austeritatem Patrum, quo non obstante omnes bene sanos, vegetos, validos atque fortes conspexi; deflendo eorum infelicem in tanta miseria statum tribulatione, maceratione corporis durissimum, caecitatem viventium in haeresi natorum ac educatorum deploratam, odio Romanae ecclesiae imbibitorum; nesciens an magis condolendi aut forsitan ideo redarguendi, cum nunquam fidei veritatem audivisse, minus instructos fuisse compertum sit. Nescio inquam an iidem non forent magis deflendi ipsis orthodoxis in mollitie vestium, conversatione mundanorum, choreis, lautis epulis viventibus, in pretiosis degentibus pallatiis, minus praefatis pauperculis haereticis obcaecatis caelestium reminiscantur donorum; certe infelices illi monachi totam diem, ac ita dixerim, omnem aetatis suae seriem in sola oratione, contemplatione, solitudine, miserrimo victu ac amictu nec non continuo labore, sudore vultus sui insumunt, nunquam a claustro aut si urgentissima ratio rarissime egrediuntur. Semper pavidi, si quandoque egredi contingit, ne ab Arabis male

---

⁸⁸ In ms. *coperta*.

tractentur aut plane trucidentur. Cum quasi quotidie portam accedunt conventus, insolentias concitant, clamores, strepitus causant, indiscrete portam pulsant, usquedum de fenestra panis aut aliud quid eis projiciuntur. Quo contenti primo discedunt.

Haec intensius meditabundus adiveram convicinum mille distantem passibus conventum *Amba Bischae* seu sancti *Abisai*, in quo solum tres absque sacerdote commorantes repereram laicos. Non videndo locum pro nostra pernoctatione commodum, no/p. 153/viter in Surianorum redieram conventum, ut die sequenti sub aurora in monasterium Graecorum sanctae Virginis *Elbaramus* discedere queam, ideo dein itinerando per desertum *Scete*, aliter ab Arabis *Chehat* dictum. In arena impressa inveneram vestigia porcorum salvaticorum, ursorum, hyenae, bovis salvatici, *gazel* appellati, lupi, cornicis. Quae animalia noctu divagantur, de die disparent. Observando etiam excrementum *gazel*, musci odorem emittentem, paucis dein diebus durantem, omni odoris svavitate caret. Attingendo igitur monasterium *Elbaramus* famosum, non solum ob summam Virginis SS^{mae} venerationem apud Coftos vigentem, verum etiam ob inhabitantium multipliciter monachorum olim inibi commorantium nec non ob devotionem antiquae traditionis. Conventus constructi ab uno de duobus SS. Macariis, quem tandem sibi delegerat S. Arsenius pro loco recessus solitario ac a mundo abstracto. Hic vir sanctus jam aliunde antehac in saeculo commorando famosus, cujus fama virtutum Theodicum imperatorem concitaverat, ut suos duos filios Arcadium et Honorem ejus traderet aeducationi. Quos etiam summo omnium applausu, imperatoris jubilo in desiderabili aeducaverat virtutum genere ac pietate. Tandem divus Arsenius, nolens hujus perituri mundi quaerere mercedem aut futes ejus umbras, interno considerando illud divi Matthei tritum: „*Domine, quid boni faciam, ut habeam vitam aeternam?*“ et audiverat clara voce sibi dicente: „*Arsenie, fuge aulam.*“ Et ecce! Non surdus auditor subito hac relicta, omni spreto mundi splendore desertum adivit *Scete*, ubi sine strepitu mundano, hominum conversatione soli Deo famulaturus. Sanctissime 40 annis in omnibus excellendo virtutibus singularem praeseferens humilitatem, praecipuum orationis fervorem dies ac noctes in uno

ecclesiae angulo insumebat, donec plenus meritis octuaginta /p. 154/ quinque annorum senex aeterna adiverat tabernacula. Sanctorum cathalogo a Romana adscitus ecclesia summo in hocce reveretur loco. Pari habetur veneratione abbas Moyses Aethyops, qui olim huic praefuerat monasterio, non obstante prius differentem in latrociniiis, furtis aliisque transgressionibus duxisset vitam essendo caput ac conductor latronum. Tandem dolore captus, malae paenitens vitae, hunc ingressus conventum in rigidissima anteactorum scelerum paenitentia vitam septuaginta quinque annorum consumavit. Desertum *Scete* merito aestimandum splendendo etiam aliis duobus discipulis prosapia, virtutibus nobilissimis, quorum unus *Maximus*, alter *Timotheus* vocabatur, eosque filios unius consulis aut alicujus magnatis Graeci fuisse ferunt. Ideo etiam in praefatorum memoriam monasterium denominatur *Elbaramus* seu Piromanus termino corrupto de verbo *Romanus*, quod Graecorum monasterium sonat. Dein duobus passuum millibus a monasterio deteguntur duodecim aedificia ruinata non longe unum ab altero distando, inter quae unum monasterium Moysis ac ecclesia SS. Maximi et Timothei appellatur.

Non adhuc sufficienter quietus meus animus, nisi et lacum intuerer, *Nitron* Lacus Nitri seu *Nitri* nominatum, duabus a monasterio leucis versus *nord* dissitum. Discessi perlustrandum, eum reperi in longitudine quasi trium leucarum ac unius quadrantis leucae in latitudine, de quo omni anno 36 000 centinarios nitri extrahunt annuos Grand Sultano Constantinopolitano accumulando proventus triginta sex bursarum. Ut autem labor fabricantium melius conspiceretur, aquam in genua usque ingressus considerando laborantes nudos in medio lacu magnis vectibus ferreis, sex pedum longis, crassis unius palmi, in puncto cuspidatis violenter terram percutiunt ac subtus eam pungendo; magnas terrae partes decutiente in similitudine schmigatis apparentes. /p. 155/ Quandoque sal nitrum coloris est nigri, quandoque rubri, incarnati, primum tamen magis aestimatur secundo. Intra diem facile triginta camelos, asinos plurimos nitro onerant in pagum *Terrane* deferendo, supra Nilum situatum, omni die praeter menses Nili innundantiae. Lacus praefatus tempore veris, aestatis ac autumnus est siccus, tempore autem hyemis transpirat certum nitrosum liquorem, ut bitumen excrescendo quandoque in altitudinem quinque

pedum, coloris rubri obscuri aut sanguinei. Fundamentum lacus videre est firmum, ita unitum, quasi de marmore foret extractum, etiam tunc, dum aqua contegitur. In quibusdam locis sal album reperitur, de quo monachi omni anno sufficientem pro conventus necessitatibus colligunt provisionem.

Ulterius volendo peragere ad conspiciendum singula, Arabum conducendo mecum ad demonstrandum *Mare deserti* absque aqua ab incolis nominatum, quod cernendo intuebar profunde excavato fundo. Eo magis, quo progrediebatur, in quibusdam locis se deperdebat prout in aliqua voragine. Post fundum vero cernitur extensio in varios latos canales in alias conducentes fossas ac voragines, nulli melius quam exsiccato lacui assimilatur, ubi variae hinc inde cernuntur fossae. Supra rippam, vel potius planum fossarum apparent de loco in locum in terra jacentes fractorum partes lignorum, quasi post aliquod navale certamen diruptis navibus per aquam huc delatae fuissent arbores. Dum autem tactu manus probantur, omne id, quod lignum aut sicca arbor parebat, formales reperiuntur lapides. Indagando hujus mirabilitati rationem non aliam incolae prudentiores assignare praeter climatis virtutem sciebant nitrosi operantis. Numeravi has arbores navis in lapides conversos ultra quinquaginta affirmantibus Arabis per totum deserti Mare infinitas reperiri. Etiam in provincia *Fajume*, de qua alibi, huic lacui vicina, plurima curiosissima in lapides reperiuntur conversa multaue similia in Grand-Cairum ab Arabis adferuntur. Verum enim vero! mirabilem /p. 156/ forsan quis metamorphosim, lignum in lapidem conversum, existimabit? In dubium tracturus absit, uno solum a veridica relatione deviare unque.

Mare deserti

Cum aliunde universo innotuit mundo lapides reperiri *aquilinos* de arena virtute solis conversos in summa abundantia, partim supra arenam, partim et quidam majori in copia subtus cum tribus digitis profunde inveniuntur suffossi. Quare etiam eadem virtute lignum in lapidem converti non posset? Credebam enim in hoc loco a terrae visceribus evaporari certam metallicae materiae speciem, quae cum arena fermentata, a radiis solis succensa alia convicina arena circumvolvitur, ac dein lapis generatur formae rotundae. Ac quo plus coquitur calore solis, fermentatur, eo copiosiore in se reassumunt arenam, majores eveniunt ac successu

temporis indurantur atque obscura obducuntur nigredine, ut ultimate perfecti efformentur lapides, hactenus aquilini nominati, in quorum medio essendo vacuitas. Commoti sonum edunt tanquam interne parvo interpositi lapillo. Observandum attamen non omnes aquilinos mox in principio fore nigros, sed partim coloris violacei, partim flavi aut cineritii trium qualitatum. Primo videntur molles, flexibiles, secundo muti absque sono. Tertio coloris vivi quasi floribus circumdati violaceis aut flavis, sed postquam suo excavantur loco, in aerem positi successive indurant, uti in corallis evenire solet. Quare autem aquilini veri lapides e sono cognoscuntur, rationem dent naturalistae. Quia argilla seu terra in medio conclusa siccatur, minus occupat spatium ac per consequens, dum movetur, ob remanens sonat spatium; proinde etiam color violaceus ac flavus obscuratur ac nigrescit. Cujus personaliter probam feceram extrahendo e terra lapides quasi coloris flavi relucantis, abradendo terram ab eis circa aures movebam, nullum tamen sonum observabam; verum aliquot post dies plures de ipsis sonare incipiebant. Omnes autem successive suum deperdunt /p. 157/ colorem inauratum reassumendo obscurum violaceum ut prorsus nigrum. Ad cognoscendum itaque bonam lapidum minam incolae sequenti utuntur indagine. Si terra, dum eam tangunt tergendum humida, diversis punctata coloribus appareat, omnes aquilini lapides veri, boni ac excellentes. Sin vero terra seu argilla sicca, frigida, coloris uniformis videatur, parum aut nihil intrinsece causans rumoris invenitur, minoris sunt valoris. De his lapidibus multa scripsere naturalistae, quia tamen deserta non viderunt, aliorum relationibus adhaeserunt, parum ab eis relata veritate utunt.

His visis ac desertorum memorabilibus notatis ad propria consolate redii. Ut autem aliqua adhuc extensius de lapidibus memoratis referam, sequens substerno caput.

5.1 Ediční poznámka

Prutkého *Itinerarium* je autograf, jak vyplývá z krátkého přípisu neznámého pořadatele rukopisu,^{hh} který přepsal několik posledních kapitol II. dílu (p. 369, ř. 15 - p. 397); dále je jeho rukopisem napsán titul díla, seznam kapitol, úvodní poznámka (*Animadversio*) a závěrečný dodatek (*Appendix*).ⁱⁱ Rukopis, majetek provincie bratří františkánů v Praze, je dnes uložen v Oddělení rukopisů a vzácných tisků Národní knihovny (sign. Re 14, viz Přílohy č. 3 a 4). Uvnitř je čitelné razítko vlastníka *Sigillum provinciae Franciscanae Bohemiae et Moraviae*. Rukopis má velmi silně porušenou původní, koženou vazbu, především na hřbetě tak, že obě desky jsou oddělené. Jednotlivá folia jsou zažloutlá, avšak neporušená. Vlastní, dobře čitelný text psaný na obyčejném i hlazeném papíře začíná na p. 13 (předtím je 12 volných listů), je psaný černým a hnědým, místy vybledlým inkoustem, úhlednou humanistickou polokurzívou. *Itinerarium* bylo dvakrát paginováno. Dílo bylo dokončeno r. 1765, jak se uvádí v poznámce (*Animadversio*). Rozměry rukopisu jsou 225x170x70 mm. II. díl nese původní paginaci na pp. 1-186, pak chybí, protože čísla stran byla při vazbě seříznuta. Původní paginace se opět objevuje na pp. 351-368. Dodatečné číslování tužkou je ve II. dílu na pp. 1-445 (vč. vyobrazení). Kromě toho je za p. 360 I. dílu vevázána perokresba plánu kaple na hoře Kalvárii v Jeruzalémě (plánek je popsán italsky, avšak komentován latinsky) a mezi pp. 429 a 430 I. dílu podobný plánek kaple na Olivetské hoře. Na hřbetě jsou patrné zbytky titulu *R. P. Remedii Prutký OFM Itinerarium Missionum Orientalium* a velké písmeno R.

I. Transkripční pravidla:

1. Písařské zkratky a ligatury rozvádíme bez označení. Nejběžnější sigla v edici ponecháváme, kromě značky &, kterou nahrazujeme spojkou *et*. Činíme tak v souladu s potřebou zachovat jevovou podobu historického textu.^{jj} Seznam těchto sigel přinášíme níže. Ostatní sigla rozvádíme do hranatých závorek [ ]. Z rukopisu přejímáme všechny tzv. horní indexy (*12^{cim}*, *SS^{ae} Matri*).
2. Ligatury *æ*, *œ* nahrazujeme z technických důvodů psaním obou hlásek zvlášť (*ae*, *oe*).
3. Dlouhé *ſ* i okrouhlé *s* přepisujeme jako *s*.

---

^{hh} „*Huc usque R. P. Remedii Prutký Ordinis Minoris almae provinciae Bohemiae alumni propria manu (exceptis aliquibus ultimis foliis) conscriptum. Cujus ulteriorum continuationem inopinata mors Florentiis anno 1770, die 9. Februarii secuta, praecidit. Reliquum vitae ejus partim ex manu scriptis, partim ex relationibus fide dignis apposuit.*“ *Itinerarium* II, 397.

ⁱⁱ *Appendix de missione Magnae Russiae, et quid ibidem actum; nec non de exilio et morte hujusce Itinerarii compilatoris. Itinerarium* II, 397-411.

^{jj} Viz Svatoš, M.: *Současná praxe ve vydávání raněnovověkých latinských textů a otázky z ní vyplývající*, in: *Listy filologické* 122, 1999, 3-4, s. 230. Při stanovení transkripčních zásad pro daný rukopis jsme se řídili shrnutím základních problémů spojených s vydáváním raněnovověkých latinských textů obsaženým ve Svatošově studii. Vzali jsme rovněž v úvahu názory a doporučení jiných editorů podle některých zde uvedených odkazů na problematiku ediční praxe, zvl. transkripce, z poslední doby. Při transkripci historických dokumentů psaných v italštině, zvl. relací a listů, které citujeme v úvodní studii, jsme čerpali z příručky Šťovíček, I. a kol.: *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.-20 století pro potřeby historiografie*, Praha, Archivní správa Ministerstva vnitra ČR, 2002.

4. *i/j* přepisujeme dle jejich hláskové platnosti (*j* pro polokonsonant, *i* pro označení vokálu). Grafém *ij* přepisujeme také podle hláskové platnosti prvního *i* (*expetijt* → *expetiit*). V gen. sg. a nom. pl. maskulin 2. deklinace *ij* → *ii* (*aedificij* → *aedificii*, *Aegyptij* → *Aegyptii*, *alij* → *alii*).

5. U dublet *v/u* sjednocujeme dle hláskové kvality (*u* pro vokály, *v* pro konsonanty: *svadetur*).

5.1. Používání dvojznaku *qv/qu* není v rukopise důsledné. V transkripci tuto nedůslednost sjednocujeme psaním klasického znaku *qu*, jenž v rukopise patrně převažuje.

6. Psaní *i/y* ponecháváme dle úzu originálu (*cymba* – *cimba*, *Libiae* – *Lybiae*), stejně jako psaní skupin *-ci-* a *-ti-* (*solacia* – *solatia*, *fortalitii* – *fortalicii*, *pallacium* – *pallatium*, *nunciabant* – *nuntii*).

7. Grafické dublety (*immo* – *imo*, *sollicitus* – *solicitus*, *ripa* – *rippa*) v edici ponecháváme bez sjednocování. V případě *-e-/ae-* je Prutkého pravopis důsledný, pokud se liší od klasického pravopisu (např. *faemina*, *faeminarum*, *faecundus*, *faecunditas* apod.), nenahrazujeme jej klasickým psaním.

8. Majuskule na začátku slov ponecháváme všude tam, kde je to ve shodě se současným pravopisem. Dále v edici píšeme důsledně s počátečními majuskulemi odvozeniny od vlastních jmen, např. *Mahometanus/Mahomethanus*, *Christianus* a názvy měsíců. Slovo *DEUS* a jeho další tvary jsou v souladu s rukopisem psány majuskulemi. Jako u vlastních jmen užíváme velkého začátečního písmena také pro obecná substantiva používaná jako označení konkrétních osob, především Boha, svatých (jako projevu úcty), dále pro sakrální názvy, názvy církevních řádů, hodností a úřadů, např.: *Salvator Noster*, *Castissima Virgo*, *Beatissima Mater*, *Numen*, *Divinum Verbum*, *divus Joseph* *Nutricius*, *S. Congregatio de Propaganda fide*, *Fratres Minores S. Francisci de Observantia* apod.

9. Akcenty odstraňujeme v souladu s praxí českých editorů.

10. Rozlučník je užíván nedůsledně (*poëtae*, *aer*). Tuto nedůslednost zachováváme, tedy nedosazujeme rozlučník tam, kde v rukopise chybí.

11. Pro lepší orientaci v textu vytváříme odstavce. Na některých místech jsou v textu marginální hesla. Protože často naznačují členění a obsah daného úseku textu, řídíme se jimi při tvorbě odstavců.

12. Všechny výrazy v textu zvýrazněné podtržením nebo vlnovkou graficky vyznačujeme kurzívou. Jde především o toponyma, názvy osob, titulů knih, označení světových stran, letopočty a jiné číselné údaje, doslovné citáty, cizí slova arabského, tureckého a jiného původu. K citátům navíc doplňujeme uvozovky.

12. 1. Pouze názvy kapitol zvýrazněné vlnovkou v edici přepisujeme tučným písmem.

12. 2. Prutkého přepisy osmanských a arabských historických termínů (názvy historických hodností, institucí, toponyma apod.) jsou mnohdy v rukopise značně ortograficky rozkolísané. Prutký se v Egyptě setkával spíše s jejich fonetickou, mluvenou podobou, ovšem z různých jazykových útvarů (spisovného jazyka, hovorové podoby jazyka, dialektů apod.), a proto je jeho přepis nedůsledný (často i dvě různé podoby na jedné straně rukopisu). V psané podobě je Prutký mohl dobře číst, neboť ovládal arabské písmo, jímž byla tzv. osmanská turečtina (*osmanlí*) psána. V případě Prutkého transliterace je neustálenost a variantnost jinojazyčných podob názvů opět pochopitelná. I pro odborníky jsou tyto názvy často obtížně dešifrovatelné, zvláště názvy historických institucí, které se v osmanské říši měnily a v případě Egypta se v nich projevují značné arabské vlivy. Proto tyto podoby v edici v žádném případě nesjednocujeme.

13. Místo původních závorek /: xxx:/ užíváme v edici kulaté závorky (xxx).
14. Autor rukopisu užívá dobovou rétorickou interpunkci, která se zakládá na rytmickém (výdechovém) členění promluvy. Tuto interpunkci nahrazujeme důsledně dnešní interpunkcí gramatickou.
15. Za základními číslovkami rušíme tečku, za řadovými ji ponecháváme, popř. doplňujeme.
16. Dvojtečku, která je užívána uprostřed souvětí k oddělení jednotlivých samostatnějších úseků, nahrazujeme středníkem nebo po bedlivém uvážení také tečkou. Ve slovech složených ji rušíme nebo ji zaměňujeme za *divis* (*vice:consulis*→*viceconsulis*, *sud:est*→*sud-est*). Dvojtečku ponecháváme v těch případech, kdy se jí užívá v souladu s dnešním pravopisným územ, tedy jako znaménka uvozujícího část textu (nadvětný, větný nebo nevětný výraz), která svým obsahem z předcházející části vyplývá nebo ji rozvádí či doplňuje.
17. Složitější jmenné konstrukce (rozvitě vazby ablativu absolutního či delší gerundiální, infinitivní a participiální vazby oddělujeme pro přehlednost a srozumitelnost čárkou. Stejně tak i věty, které obsahují místo verba finita participium nebo ablativ gerundia.
18. Text doplněný k *Itinerariu* jinou rukou (fol. 2^r-6^v: titul díla, obsah, *Animadversio*) odlišujeme v písmu kurzivou.

II. Seznam zkratk užitých v edici:

a.	<i>anno</i>
B.	<i>beatus</i>
BB.	<i>beatissimus</i>
c.	<i>capitulum</i>
D.	<i>Dominus</i>
etc.	<i>et cetera</i>
Exod.	<i>Exodus, Exodi</i>
Gen.	<i>Genesis</i>
M.	<i>Magister</i>
Minor.	<i>Minoris</i>
ms.	<i>manuscriptum</i>
n. /N^o	<i>numerus/numero</i>
ord.	<i>ordinis</i>
p. /pp.	<i>pagina/paginae</i>
P., Pr.	<i>Pater</i>
PP.	<i>Patres</i>
R.	<i>reverendus</i>
Reform.	<i>Reformatorum</i>
S.	<i>sanctus</i>
SS.	<i>sancti (pl). nebo sanctissimus</i>
Tob.	<i>Tobias</i>
V.	<i>Virgo</i>
v.	<i>versus</i>
---	mezera s nezjistitelným počtem písmen nebo slov

6. Překlad s komentářem

Ctihodného P. Remedii Prutkého, člena reformovaného konventu
řádu menších bratří sv. Františka české provincie sv. Václava,
vévody a mučedníka, mnoholetého apoštolského misionáře v Egyptě,
Abyssinii čili Etiopii a jiných přilehlých zemích a posléze ve Velkém
Rusku

ITINERARIUM

v němž

jsou věrně a pravdivě popisována všechna císařství, království,
provincie, jakož i jejich význačnější města a městečka s jejich
starobylostmi, vzácnostmi a pamětihodnostmi, hory a údolí, moře,
řeky, přístavy, mysy, doly na zlato, stříbro a kovy, různé minerály,
perly a drahé kameny, stromy a plody, trávy a byliny, aromata a
léčiva, potraviny a nápoje, jakož i lid a národy, jejich náboženství a
obřady, mravy a zvyky, život a chování, neřesti a ctnosti obojího
pohlaví atd. atd.

To všechno jmenovaný Otec misionář na vlastní oči viděl, vlastníma
ušima slyšel na svých po devět let trvajících cestách, osobní
přítomností zjistil, načež pak všechno vlastní rukou sepsal a na dvě
části rozdělil s připojením šestnácti obrazů.

Část I.

O Egyptu, Arábii, Palestině a Galileji

- Kapitola I. O prvním rozhodnutí jít mezi nevěřící
- II.
  - III. O Alexandrii, kdysi velmi slavném egyptském městě
  - IV. O další cestě do Káhiry
  - V. O rozdělení Egypta
  - VI. O ostrovech Damiáta, Delta a Isidině chrámu
  - VII. O sedmé provincii a Údolí
  - VIII. O Středním Egyptě
  - IX. O Nové Káhiře
  - X. O velké pevnosti Nové Káhiry
  - XI. O bejích, sedmi branách a jiných skutečnostech
  - XII. O pašovi a jiných úřednících
  - XIII. O řízení a vyplácení vojska
  - XIV. O výcviku jezdců a kopiníků
  - XV. O pěších důstojnících a šikování při odchodu do války
  - XVI. O platbách generála a jiných poplatcích
  - XVII. O smlouvách, prodeji a podporách
  - XVIII. O egyptských zvláštnostech
  - XIX. O egyptských pyramidách
  - XX. O modle Sfingy
  - XXI. O egyptských mumiích
  - XXII. O Josefově studni
  - XXIII. O řece Nilu
  - XXIV. O slavnosti při rozvodnění Nilu
  - XXV. O stoupání Nilu, jeho měření a prospěšnosti
  - XXVI. O stromech a plodech v Egyptě

- XXVII. Pravdivý popis pecí a líhnutí kuřat v nich
- XXVIII. O egyptských zvířatech a ptácích
- XXIX. O Horním Egyptě a jeho sedmi provinciích
- XXX. O thébské poušti
- XXXI. O poušti svatého Makaria v Dolním Egyptě

Poznámka¹

Toto Itinerarium autor dokončil r. 1765 v měsíci září v hlavním městě Toskány, kde se zdržoval jako polní kurát vojenských sborů velkovévody florentského Františka I., císaře římského,² kterému měl v úmyslu také toto Itinerarium darovat a pod jeho velmi štědrú ochranou jej chtěl konečně vydat i tiskem. Ale jeho předčasná smrt v Innsbrucku dne 18. srpna uvedeného roku tato přání zhatila. Znovu se však jeho život obnovil v slavném a přemilostivém synu a jeho nástupci, velkovévodovi toskánském, Petru Leopoldovi.³ Ale bez žádoucího výsledku, neboť když byl sjednán mír s pruským králem, byly florentské vojenské sbory spolu s jejich kurátem zredukovány a rozpuštěny, on sám byl pak určen Svatou kongregací De propaganda fide do Velikého Ruska za prefekta petrohradské misie. Když procházel, vyznamenaný touto hodností, přes Moravu, chtěl vydat tento svazek tiskem na vlastní náklad, dal složit sto zlatých a požádal, aby byli ustanoveni provinční cenzoři. Ti však zoufali nad prací zčásti pro tvrdost jejího slohu a nedostatky gramatického a syntaktického rázu, zčásti pro mrzutou práci spojenou s jejich opravováním. Proto si autor vyžádal, aby mu toto jeho dílo spolu s obnosem, který složil na jeho vydání, bylo posláno zpět do Petrohradu, což se i stalo. Když se vrátil z petrohradské misie přes Čechy do Říma, aby tu podal počet ze svého hospodaření, a chtěje se, když jej podal, vrátit do své mateřské provincie, rozloučil se

¹ Překlad titulního listu a *Poznámky* podle Kalisty, Z.: *Cesty ve znamení kříže*, s. 248-249. Text byl podle originálu mírně korigován a upraven podle zásad dnešní češtiny.

² František I. Štěpán Lotrinský (*18. 12. 1708 Nancy - †18. 8. 1765 Innsbruck), velkovévoda toskánský, vévoda lotrinský a těšínský, římskoněmecký císař, manžel Marie Terezie. U nás o něm dosud nevyšla žádná monografie. Ze zahraniční literatury viz např. Schreiber, G.: *Franz I. Stephan. An der Seite einer grossen Frau*, Graz, Styria Verlag, 1986.

³ Velkovévoda toskánský jako Leopold I. (1765-1790), římský císař jako Leopold II. (1790-1792).

s tímto životem 9. února ve Florencii v hospicu Otců – reformátů. Jeho mnišská pozůstalost spolu s jeho rukopisy a tímto itinerářem (až na první verzi, jež chybí) byly poslány do Prahy. Aby jeho práce nezůstala marná a různě rozptýlená, byla shrnuta do tohoto svazku. Osm ocelorytinových desek, jejichž otisky jsou v jednom exempláři připojeny na konci tohoto díla, se nachází v pražském kvardianátě.⁴

---

⁴ Kvardián (*guardian*) – představený řeholního domu františkánského řádu.

Část I.

O Egyptu, Arábii, Palestině a Galileji

Kapitola I. O prvním rozhodnutí jít mezi nevěřící

Kapitola III. O Alexandrii, kdysi velmi slavném egyptském městě

[...] stojí obydlí dvaasedmdesáti překladatelů, v němž, jak se věří, byla za krále Ptolemaia⁵ přeložena bible. Až dosud jsou uvnitř patrné komůrky, jichž je prý, jak se odpradávná tvrdí, tolik, kolik bylo překladatelů. Dost často, jak jsem sám viděl, jsou mezi těmito a jinými ruinami nalézány vzácné prsteny s kameny, různé drahé kameny s hlavami, kdysi vysoké hodnoty, s vyobrazenými podobiznami starobylých císařů a králů s nápísem, koho který obrázek představuje. Byly zhotoveny s takovou uměleckou zručností, že by je moderní umělci mohli sotva napodobit. Dříve je Arabové prodávali lacino, nedávno se však od závistivých Evropanů poučili dovolávat se obvykle vysoké sumy peněz, ačkoli se ukazuje, že sochy nemají někdy žádnou hodnotu a jsou špatné.

Alexandrii činí ještě půvabnější okolní velmi příjemné zahrady. Všechny jsou každoročně zavlažovány ze své nádrže díky kanálu *Chalicz*. Jsou dostatečně zavlažovány a plně osázeny vyrovnanými stromy kassie,⁶ vysoko vzrostlými duby, nesoucimi podlouhlé sladké plody uzavřené v tvrdé slupce, Evropanům známými pod velmi pěkným názvem *svatojánský chléb*. Ačkoliv je škoda, že toto město ztratilo hodně ze svého antického lesku, přesto je proslavené hojností dováženého zboží z Evropy, Orientu, Indie a četných jiných míst a obchodním ruchem mnoha národů především s léčivými bylinami a přípravky, též indickými, nejlepšími kožešinami, zlatožlutými, rudými a jinými, s bavlnou, množstvím vlny, cukrem, hedvábím, indickými tkaninami a jistou rostlinou, z jejíhož popela se vyrábí sklo. Prodává se zde vosk, rýže, pšenice, zrní a mnoho druhů luštěnin, nejlepší káva dovážená po Rudém moři a přes egyptskou poušť z Mokky v Šťastné Arábii.⁷ Do

⁵ Řec. překlad posvátných knih Písma, tzv. *Septuaginta* (překlad sedmdesáti, označovaný v odborné literatuře jako LXX), určený Židům v diaspoře hovořícím řecky. Byl napsán za vlády Ptolemaia II. Filadelfa (285 – 246 př. Kr.).

⁶ Tím je míněna pravděpodobně kassie obecná (*Cassia fistula*), což je středně velký strom podobný vlašskému ořechu. Roste v Indii, Egyptě a v Americe. Zralé lusky tohoto stromu mají léčivé účinky.

⁷ Lat. *Arabia Felix*, římské označení dnešního Jemenu.

všech částí Evropy se dováží incensum,⁸ kadidlo⁹ ve velkém množství, myrrha, aloe, galbanum,¹⁰ dračí krev,¹¹ senna mekská¹² a rebarbora.¹³ Žije zde patnáct tisíc obyvatel, včetně křesťanů z Evropy, Řekové, Arméni, Koptové a Židé, kteří se starají o vybírání daní a sbírku poplatků a odevzdávají je velkému panovníkovi.

---

⁸ Bílé či červené kadidlo, pryskyřice ze stromů rodu *Boswellia* světlé či tmavé barvy (závisí na době sklizně).

⁹ Lat. *Thus orientale*. Kadidla se kromě vykuřování chrámů užívalo i v lékařství, přidávalo se do mastí, náplastí apod.

¹⁰ Kořeny ločidla galbanového (*Ferula galbaniflua*), keře rostoucího v Sýrii, Turecku a Persii, obsahují klejopryskyřici žlutavě hnědého zabarvení. Dává příjemnou, aromatickou, po listech a zeleni vonící, jemnou balzámovitou prchavou silici. V lékárnách se přidává např. do rozmanitých náplastí.

¹¹ Lat. *Sanguis draconis* (*Resina draconis africana*). Hnědočervená pryskyřice z trhlin a řezů kmene a silnějších větví z dračince obecného (*Dracaena draco*). S touto rostlinou se kdysi vedl čilý obchod, jak dokládá i Prutký. Hojně se jí užívalo v lékařství i barvířství.

¹² *Senna mecca* (senna mekská) – z arab. *senna* nebo *sana* je obchodní označení jednoho z druhů kassie pravé, nízkého keře rostoucího ve střední a severovýchodní Africe, hlavně v Núbii, odkud se její sušené listy, natlačené do hrubých pytlů, dopravovaly do Alexandrie a dále do Terstu a ostatních zemí Evropy. Odvaru z listů se užívalo jako projímadla.

¹³ Reveň pravá (*Rheum officinale*) – její kořeny obsahují léčivou látku pod jménem *rebarbora*, *rebarbora*. U Prutkého ital. název *reobarbaro*. Užívalo se jí proti ochablosti zažívacího ústrojí jako mírné projímadlo.

Kapitola IV. O další cestě do Káhiry

Když jsem se podíval do Alexandrie a podrobně ji prozkoumal, zamířil jsem po moři do *Rosetty*, malého obchodního města, dostupného dvěma různými cestami. Jedna vede po moři a je dlouhá padesát italských mil,¹⁴ druhá po zemi měří čtyřicet pět mil. Obě jsou však nebezpečné. Na pozemní cestě hrozí totiž přepadení lupiči, oloupení, někdy dokonce vražda a jiné nástrahy. Každý, kdo k vykonání cesty použije mulu, zaplatí jednu pataku¹⁵ nebo dva zlaté.¹⁶ Pro cestovatele po zemi to znamená větší námahu než cesta po moři. Cestovatelé lodí nejen že se zemi vyhýbají, ale navíc se do Rosetty dostávají za cenu pouhých deseti medinů,¹⁷ byť s větším strachem a nebezpečím. Cestující vyplouvají společně z alexandrijského přístavu o půlnoci na patnáctihodinovou plavbu. Sedí natěsnáni ve člunu takovým způsobem, že se dá stěží natáhnout ruka nebo noha vzhledem k množství lidí, neomalenosti Turků nebo pro velký náklad zboží. Mohamedáni spí, křesťané bdí na způsob psů a hlučící mohamedáni se k nim chovají velmi špatně a ještě více jsou obtěžováni kněží, pokud jsou rozpoznáni.

Já jsem si zvolil cestu po moři a nemálo jsem se strachoval. Noc uběhla beze spánku. Velmi jsem se obával prvního styku s Turky, abych se snad od jednoho člověka nacházejícího se příliš blízko nenakazil morem, jak se u nás obvyklé. Brzy za svítání byla za obrovského křiku zvednuta kotva a námořníci se dali do pravidelného střídavého veslování a ulehčovali si svoji namáhavou práci zpěvem. V plavbě jsme pokračovali s napjatými plachtami a pluli za velmi příznivého větru stále směrem k pevnině. Dostali jsme se do blízkosti malého města *Beckier*, jinak řečeného *Abúkír*. Má na pohled příhodný přístav a hradby, uvnitř kterých obchodují Evropané, především Francouzi, ovšem s menším úspěchem než v Alexandrii, jež je

---

¹⁴ Ital. míle (*miglio*) – 1 488, 6 m.

¹⁵ Španělská *pataca* je lidové pojmenování pro jednu osminu reálu, staré mince španělského původu (později ražené i v jiných zemích).

¹⁶ V orig. florén nebo dukát je italská mince florentského původu, obsahující asi 3-5 g zlata.

¹⁷ Medin je evropské pojmenování ottomanského *para*, stříbrné mince užívané v Egyptě a Turecku. 1 medin = asi 2 staré krejčary (dvouhalře), 100 000 medinů = 3000 zlatých.

od něj vzdálena osmnáct italských mil. A poněvadž nebyl žádný důvod, abychom se přiblížili k tomuto přístavu, dostali jsme se kolem poledne do blízkosti Nilu a náhle jsme spatřili, jak se voda, dříve průzračně modrá, proměnila v zakalenou s bílým odstínem. Tehdy byl Nil totiž rozvodněn, a proto byla voda plná kalu a bláta.

Konečně jsme se z moře dostali na řeku a nejméně jednu italskou míli jsme pluli bez obtíží a bez obav, než jsme dorazili doprostřed řeky, do místa nazývaného Araby *Boggas*, kde se navzájem sráží mořská voda s Nilem. Moře se totiž staví do cesty ústí Nilu, jenž rozráží s mohutnou silou mořské vlny, a přívaly vody se zdvíhají z obou stran. Vlnobití se divoce pění a ozývá se syčení obou protiv, sladkého a slaného živlu, jež předznamenává nebezpečnou pohromu, tím více obávanou námořníky, když se zpětnými nárazy mořských proudů vymílá velmi mnoho písku, a vytvářejí se tak malé pahorky pod vodou, které jako by chtěly zamezit Nilu v přístupu. Ten přesto svým dravým proudem a bouřlivou silou písek při ústí rozrušuje. Z toho plyne, že tímto zápasem vln, trvajícím jednu hodinu, se písek přemísťuje z jednoho místa na druhé. Proto tedy neviditelné písečné pahorky, tvořící se pod vodou, nahánějí námořníkům obrovský strach a činí ústí řeky nebezpečným. Lodě narážejí do písku takřka denně a potápějí se v bouřlivém vlnobití, které je převrací. Ti, kteří neumějí plavat, spolu se zbožím padnou nešťastně za kořist Arabům, kteří umějí nejenom plavat, ale i plížit se pod vodou, a přináší jim to vysoký zisk.

Od té chvíle jsme byli po tolika překonaných nebezpečích při zmíněném obtížném postupu ostražití. Lidé nastupující a vystupující v *Boggas* vybízeli, aby nějaký zkušenější námořník nepřetržitě stál v člunu a dával pozor, měřil dno olovníci a zkoumal ho dostatečně dlouhými tyčemi. Strach nás však neopustil. Naše loď nebo spíše člun stěží plul po navzájem do sebe narážejících vlnách. Plně naložen zbožím a lidmi se ocitl v nebezpečí. Naše duše se chvěly strachem. Kapitán lodi všem přikázal sednout si do jejího vnitřního prostoru. Mohamedáni vzývali s horoucím zápalem svého zatraceného proroka, já jsem ale se svým společníkem prosil vůli Boží, dokud jsme šťastně neunikli dravé síle vln. Vzdávali jsme díky Nejvyššímu, že jsme nebyli zahubeni v úseku jedné italské míle. Celý vjezd do

Boggas a výjezd z něj činí pět italských mil. Potom jsme se dostali na Nil, jenž stéká na okolní rozpálená pole, zelenavé louky, různé rostliny a stromy a přináší jim vláhu. S potěšením jsme pohlíželi na navzájem si podobné zahrady a přemýšleli o Boží všemohoucnosti a chválili ji, protože předtím jsme v Alexandrii viděli všechno suché, zvadlé a téměř spálené slunečným žářem. A zde bylo všechno zelené jako v ráji, rozesmáté louky s jednotlivými rostlinami osvěžovaly dříve znaveného ducha.

Po dvou hodinách jsme šťastně dorazili do *Rosetty*, ve tři hodiny po poledni. Arabové ji nazývají *Rašíd*, ve starověku se jmenovala *Kanope*. Nejstarší město bylo Řeky pojmenováno Malá *Hermopolis*. Jeho biskup Makarius se kdysi zúčastnil efezského koncilu¹⁸, jak je uvedeno u Athanasia. Tento biskup je v Dopise Athéňanům nazýván *Dragotius*. Ve starém řeckém zápisu je možno zároveň číst, že biskup *Izaiáš* se zúčastnil chalkédónského koncilu. Toto město bylo založeno Ptolemaiem Filadelfem. Metropole šesté provincie *Elbaheri*, o níž hodlám psát dále,¹⁹ je současnky v koptském jazyce nazývána *Damauer*, v řečtině Panefysis. O ní se zmínil Odipo.²⁰ *Je to město v sousedství Alexandrie, obrácené směrem k poušti. Bylo takto nazváno podle Pánova²¹ kultu.* Kdysi to bylo město významné svým velmi starým biskupským úřadem, jehož biskup, jak se uvádí, se zúčastnil níkajského koncilu a Ammonius koncilu efezského. Existuje zde mnoho rozbořených příbytků poustevníků. V této provincii prý bydleli synové Izraele a je to ona země Gessen,²² již připomíná Písmo svaté.²³ V některých místech má délku dvou denních pochodů, někde pouze jednoho. Na východě hraničí s Nilem, na jihu

---

¹⁸ Pro snazší orientaci čtenáře v dalším výkladu uvádíme dataci nejstarších koncílů: 1. koncíl, v Nikaji (325), 2. koncíl, v Konstantinopoli (381), 3. koncíl, v Efezu (431), 4. koncíl, v Chalkédónu (451), 5. koncíl, druhý v Konstantinopoli (553), 6. koncíl, třetí konstantinopolský (680-681), 7. koncíl, druhý níkajský (787), 8. koncíl, čtvrtý konstantinopolský (869-870).

¹⁹ Viz s. 18-19.

²⁰ Autor blíže neznámý.

²¹ V Egyptě byl Pán ztotožněn s Osiridem. K jeho kultu se hlásili vládnoucí Ptolemaiovcí, kteří ve snaze vyrovnat se svým předchůdcům, egyptským faraonům, odvozujícím svůj původ od boha, prohlásili Pána za svého předka.

²² Hebr. *Góšen*, země na východ od nilské Deltý. Sahala severně až ke Středomoří a východně k Petrejské Arábii (od hl. města Petra). V I. knize Mojžíšově 47, 6, 11 se nazývá *metáb haârec* – země výborná, totiž pro pastvu dobytka; na posledním místě se nazývá také země Ramsesova.

²³ Poprvé Gn. 45, 10.

s *Gízou* neboli *Persopolí*. Na západě má přístav pro spojení s Alexandrií, na východě s Nilem. Město je to ponejvíce obchodní, položené na břehu Nilu, velmi pěkně vystavěné, ve svém obvodu oválného tvaru čítá délku šesti mil (nadále vždy rozuměj italských). Počet obyvatel, včetně Evropanů, činí 80 000 lidí. Dopravou po lodích, zpravidla nazvanými *saiky*,²⁴ se zde obstarává velmi mnoho zboží dováženého z Konstantinopole, Smyrny, Kypru, Kréty a jiných míst Řecka a Turecka. Zároveň to prý bylo kdysi místo radovánek Kleopatry.²⁵ Před několika málo lety bylo toto město přestavěno. Na pohled je půvabné a příjemné jako jiná orientální místa, je obklopeno zahradami s rozmanitými stromy, zvláště datlovými palmami a fíkovníky.²⁶

Jen, co jsme přirazili ke břehu a spustili kotvu, už se jako mouchy slétli na naši loď mohamedáni, zpola nazí a rozedraní, kteří mají ve zvyku přenášet zavazadla příjíždějících z místa na místo. Každý z nich se strchoval, aby se dostal do lodi co nejdříve kvůli většímu zisku. Strhla se mezi nimi taková hádka, řevnivost a křik, jako když se kočky a psi hryžou o jednu kost. Tři nebo čtyři se snažili odvléci jednu věc. Evropanovi, který nerozumí jejich řeči, by se mohlo zdát, že bojují o život, ačkoli se k bití uchylují jen zřídka nebo nikdy. Byl jsem z toho celý zmatený, protože jsem neznal místní zvyk. Když jsem uviděl, že hádající se lidé odnášejí pryč všechna má zavazadla, pochyboval jsem, zdali je ještě všechny do jednoho shledám. Byl jsem opravdu na rozpacích, když vtom mi přiběhl na pomoc židovský tlumočnick francouzské národnosti, který uklidnil hádku a postaral se o uložení všech mých věcí v hospicu Svaté země. Poznamenal, že se na tomto místě ztrácejí věci zřídka nebo vůbec. A tak jsem našel jednotlivé věci v hospicu našich bratří jménem *Loranda*, sídle francouzského prokonzula.

Loranda je jeden z poměrně velkých domů, má velkou železnou bránu a podobá se klášteru o čtyřech patrech. Její vnitřek je prostorný, v přízemí se nachází

---

²⁴ Saika – člun, lehká loď.

²⁵ Kleopatra VII. (69-30 př. Kr.), královna z dynastie Ptolemaiovců, poslední samostatná panovnice Egypta.

²⁶ V orig. *siccomorus*. Přesněji *Ficus sycomorus* – smokvoň egyptská. Je rozšířená v Palestině, Egyptě a Etiopii. Z měkkého, nicméně velice trvanlivého dřeva této smokvoně, zhotovovali starověcí Egypťané rakve pro mumie.

sklad zboží, v nejvyšším patře je kolem dokola místo pro ubytování obchodníků. Je rozděleno podobně jako malé klášterní cely podle různých národností mezi Francouze, Italy, kde je i malá kaple francouzského prokonzula a Otců Svaté země, Řeky, Armény a Židy. Protože město nemá hradby a přístup k němu je umožněn komukoliv, je ohrožováno ve dne v noci častými loupeživými nájezdy Arabů, kteří mají ve zvyku vyhledávat hlavně obchodníky. Brána Lorandy se na noc dobře uzamyká, někteří místní obyvatelé se zde snaží nalézt úkryt před nenadálými nájezdy Turků a Arabů a za svoji bezpečnost platí pánovi domu velkou sumu.

Při ústí řeky jsem zpozoroval starobyrou rozbořenou pevnost, dnes již velmi málo obranyschopnou. Okolí Rosetty je osázeno rýží; představuje terén, který musí být nepřetržitě zavlažován. Vzhledem k množství vody a přílišnému vlhku se zde rodí tisíce much a komárů. Takový počet se nevidí nikde v celém Egyptě. Dá se říci, že bič faraónův přetrvává dodnes. Tato zvířátka způsobují obyvatelům obrovské smrtelné útrapy při všech činnostech, při modlení, jídle, práci. Spát se dá jen pod závěsy, nazývanými Arabi *namusii*.²⁷ Lidé odpočívají na lůžku dobře schováni na způsob motýlů. Stačí najít malinký otvor a dostane se tam tolik komárů, že nejen spát je nemožné, ale i celé tělo je důkladně poštipáno tak, jako kdyby bylo zbičováno. Také v denní době se nepozorovatelně dostávají pod oděv. Lidé podle místního zvyku chodí bosí a z těchto ran jim teče krev jako z jizev.

Já jako cizinec jsem to nevěděl. Pod oděv se mi za dvě hodiny dostalo obrovské množství hmyzu, aniž bych to pocítil. Ačkoli jsem se tomu všemi možnými pohyby bránil, měl jsem nohy celé poštipané, jako by to bylo od žihadel. Nikde jinde nezpůsobují takové strašné útrapy jako v Rosettě a nejvíce v době, kdy je Nil rozvodněn. A protože se Rosetta nazývá podle falešného proroka Svatá země, tak každý křesťan nebo Žid, jenž zde zemře, není hoden spočinutí ve Svaté zemi. V okamžiku úmrtí je nutno jej dopravit do Alexandrie. Katolíci jsou pohřbíváni v kapli svaté Kateřiny, panny a mučednice, Židé a heretikové na jim vyhrazeném místě. Důvod této skutečnosti byl vymyšlen Turky. Říká se, že tu prý zázračně stanul bláznivý prorok jednou nohou na věži, druhou pak v Mekce, městě Arábie

---

²⁷ Arab. *namús* (kol.) – komáři.

Skalnaté, a proto je věž nakřivo. Je dost podobná věži v Boloni,²⁸ výškou je ale menší. Myslím si, že se nedá věřit tomu, že zmíněná věž byla pokřivena bláznivým prorokem, jak se tvrdí. Byla však vystavěna velmi dovedně se skvělou řemeslnou zručností stejně jako věž v toskánské Pise.

V tomto městě jsem kromě jiného, obdivoval hejna ptáčků, takzvaných lejsků.²⁹ Jsou velmi malí, ale mají maso vybrané a jemné chuti. Prodávají se za malou cenu, dvanáct kusů za jeden medin, sto kusů za osm medinů. Za jeden zlatý se dá koupit pět set kusů. Každý den se chytají ve velkém množství spolu s křepelkami. Nyní je nutné kvůli zachování lepšího pořadí poznatků objasnit, na kolik částí nebo provincií se rozděluje Egypt. Je třeba na to dosti pozorně dbát vzhledem k úspěšnému vykonání mé cesty.

---

²⁸ Prutký má na mysli věž *Torre Garisenda* z 12. stol., která musela být kvůli bezpečnosti několik let po zahájení výstavby snížena. Dodnes zůstala nakloněna přibližně 3 m od své osy.

²⁹ Lat. *Ficedula parva*.

Kapitola V. O rozdělení Egypta

Turci a Arabové si společně zvykli nazývat Egypt *Mizir*³⁰ podle *Misrajima*, syna Cháмова (Gn. 10, 6), jemuž to jméno dali Hebrejci, jak se uvádí v Písmu svatém. Z četných historických knih je dostatečně známo, že egyptská krajina je velmi úrodná, ačkoli je písečná, protože je zavlažována vodou z Nilu. Odpradávná si Egypt vysloužil nazvání *obilnice římské říše*, kam, jak je známo, tehdy dodával ohromné množství obilného zrna; a také dnes poskytuje kromě jiných dávek velké množství obilí tureckému vládci. Egypt se rozděluje na tři části: Dolní, Střední a Horní.

Dolní se dále rozděluje na 7 provincií a jedno údolí. První z nich je *Belbes*, hraničící s Palestinou na východě, a její první krajina je *Haniunes*, jež je zpravidla nazývána Josuova pláň a leží nejbližší tomu místu, kde zamýšlel císař Nero³¹ propojit Rudé a Středozemní moře; v této provincii se dnes nachází mnoho měst ležících v rozvalinách, z nichž metropole *Belbes*, od níž odvozuje provincie své pojmenování, se odpradávná nazývala v řeckém jazyce *Tarpetius*. Kdysi to bylo biskupské město, protože biskup Alberion Fanbet se zúčastnil níkajského koncilu, jak uvádí Kircher.³² Její délka je kolem devíti denních pochodů, šířka pouze jednoho denního pochodu. Je obývána Turky a koptskými křesťanskými heretiky. Na východě se stýká s Palestinou, na jihu s pouští synů Izraele, na severu se Středozemním mořem a na západě s provincií Kalubria.

Provincie I.
Belbes

Druhá provincie je *Kalubria*, dávná *Afrodisiopolis*, v níž jsou patrna četná rozbořená města obývaná Turky a křesťany, délky a šířky dvou denních pochodů.

Provincie II.
Kalubria

³⁰ Semitský název pro Egypt byl vždy odlišný. V bibli je to hebr. *Misrajim*, ve spis. arab. *Misr*, v hovor. arab. *Masr* (*město*).

³¹ Myšlenka spojení Středozemního moře s Rudým mořem je mnohem staršího data. Už v 6. st. př. Kr. chtěl průplav postavit egyptský král Necho (odtud patrně Prutkého záměna s Neronem). Nakonec se ale plánu na výstavbu vzdal. Kolem r. 500 př. Kr. – poté co Peršané dobyli Egypt – obnovil tento projekt král Dáreios. Hérodotos uvádí, že Dáreiův průplav nesledoval přímou trasu a lodě potřebovaly 4 dny na to, aby jím projely. Byl prý velmi dlouhý a široký. Dáreiův průplav probíhal pravděpodobně východně od Nilu a vedl jakýmsi jezerem na trase dnešní cesty.

³² Athanasius Kircher (1601, nebo 1602-1680), jezuita, německý polyhistor, autor mnoha spisů o starověkém Egyptě. Viz dále pozn. 90. Byl jedním z prvních, kdo se pokusil o rozluštění hieroglyfů.

Na východě hraničí s provincií *Belbes*, na západě s Nilem, na jihu s Velkou Káhirou, na severu s provincií *Mansúra*, v pořadí třetí východní provincií, jež odvozuje své jméno od metropole *Mansúra*, kde se nachází rezidence gubernátora. Překládá se jako *Vítězná* od ohlášeného vítězství, když tam Ludvík IX. Svatý, francouzský král, při dobývání Damiáty ztratil vojsko a egyptský sultán se stal roku 1249 vítězem.³³ Je obývána Turky a četnými křesťany a má délku 4 denních pochodů a šířku pouze jednoho. Na východě sousedí s poměrně velkým jezerem *Katia*, na západě s Nilem, na severu se Středozemním mořem a na východě s provincií Kalubria.

Provincie III.
Mansúra

Čtvrtá provincie *Gharbija*, tedy Ponentina neboli západní, má za metropoli velké město *Mahhelle*, Řeky nazvané *Popasti*, jak se uvádí v historii egyptského autora Abu Elfede,³⁴ jenž říká, že *Malcus*, biskup v Popasti, byl prý jako jeden z Otců na chalkédónském koncilu. Tato provincie se rozkládá především na ostrově *Delta*, kde jsou patrná mnohá pobořená města. O městě *Mahhelle* se podle dávné tradice vypravuje, že bylo poctěno návštěvou Ježíše Krista,³⁵ protože se věří, že se do dnešního dochovalo místo vytlačené na mramorovém sloupu, o který se opíral. Nedaleko od této metropole se rozprostírá jiné město *Samanúd*, odpradávná

Provincie IV.
Gharbija

³³ 6. křížová výprava (1248-1254) tak skončila naprostým fiaskem. Ludvík IX. Svatý (1214-1270), král z rodu Kapetovců, byl mezi zajatci a musel být potupně vykoupen. Byl zosobněným ideálem středověkého křesťanského vládce.

³⁴ Abū al-Fidā Ismā'īl, také *Abulfeda* (1273, Damašek - 1331, Hamá) – arab. vládce (stal se místním sultánem v mamelúckém panství), historik a geograf. Proslavil se především svými literárními díly, z nichž je nejdůležitější sepsání světových dějin a dílo zeměpisné. První z nich *Mukhtasar ta'rikh al-bashar* pojednává o předislámských dějinách a o dějinách islámu do roku 1329. *Abulfedae Historia anteislamica*, ed., lat. vertit Fleischer, H., O., Lipsiae 1831. V úplnosti bylo poprvé vydáno v Istanbulu v letech 1869-1870. Své zeměpisné dílo *Takwīn al-Budān* dokončil r. 1321. Prutký mohl studovat některé jeho části již v Evropě (Itálii), kde vycházely od r. 1650 tiskem. Např. vydání J. Greavese, Londýn 1650. Celé zeměpisné dílo, z něhož Prutký čerpá své znalosti o geografii Egypta, vydal Reinaud, J. T. – Slane, Mac-Guckin de: *Géographie d'Aboulféda. Texte arabe*, Paříž 1840, v překladu Reinaud, J. T.: *Géographie d'Aboulféda traduite de l'arabe en français accompagnée de notes et d'éclaircissements par M. Reinaud*. Tome I, II., Paříž 1848 a S. Guyard, Paříž 1883.

³⁵ Podle biblické tradice setrvali Josef a Marie s narozeným děťátkem v Egyptě čtyři roky (Mt 2, 13-20). Z bible se nedozvídáme nic o tom, co během této doby dělali. Theofilus, patriarcha kopt. církve kolem r. 500, měl prý sen, v němž mu byla zjevena místa, na nichž se sv. Rodina v Egyptě zdržovala. Se sv. Rodinou a se zázraky, které vykonala, se tak nyní spojuje velké množství míst kolem nilské Deltý a v údolí Nilu. Archeologický výklad těchto míst přináší Kamil, J.: *Christianity in the land of the pharaohs: the Coptic Orthodox Church*, New York – London, Routledge, 2002, s. 12-34. Viz dále v pozn. 80 a 145.

pojmenované *Panopolis*, jak je uvedeno v Knize egyptských starožitností.³⁶ Sabinus, biskup v *Panopoli*, se prý zúčastnil efezského koncilu. V tomto městě rovněž ukazují, že zde pobýval Ježíš Kristus. Délka a šířka činí čtyři denní pochody, takže během osmi dnů může být celá provincie *Gharbija* běžným tempem procestována. Hraničí na severu se Středozemním mořem, na východě s Nilem nebo s tím ramenem, které omývá Damiátu. Na západě sousedí rovněž se Středozemním mořem, kde je možno pozorovat ruiny velmi starobylého a slavného města, zvaného koptským jazykem *Astera*, řecky *Paralli*, jak vypravuje Abu Elfede: *První biskupské město neboli stolec bylo Paralli*. Jeho nejvyšší kněz se prý totiž zúčastnil chalkédónského koncilu spolu s představenými Egypta. Hraničí na jihu s druhým ramenem Nilu, tekoucím směrem k Rosettě.

Pátá provincie *Menufia* dostala název podle *Menufia*,³⁷ slavného muže, jenž po sobě v Egyptě zanechal četné pamětihodnosti. Název její metropole zní latinsky *Pabisco*, řecky *Apollopolis*, a zmínka o jejím biskupovi je obsažena v aktech z efezského koncilu. Provincie je malá, délky a šířky dvou denních pochodů. Na západě hraničí s provincií *Gharbija*, na východě s tím ramenem Nilu, které směřuje k Damiátě, na severu s předcházející provincií, na jihu s ramenem Nilu tekoucím do Rosetty.

Provincie V.
Menufia

Šestá provincie *Elbahari* dostala své nazvání podle jezera, kde se těží natron.³⁸ O tom budu psát na jiném místě.³⁹ Tam se také v Nitreji nacházejí kláštery svatých Otců, i když jsou ponejvíce rozbořené. Po celé Nitreji jsou dosud vidět mnohá velmi starobylá města, mezi nimi je ona velká Alexandrie popsána výše, o níž Abu Elfede říká: *Alexandrie je položena na mořském pobřeží, město je to převeliké a je to hlavní město Egypta. Pyšní se svými obytnými domy a zdobeným*

Provincie VI.
Elbahari

³⁶ V orig. *Liber antiquitatum Aegypti* – spis nelze přesně určit. Je to pouze jediný výskyt tohoto díla v *Itinerariu*. Existuje více než 200 zpráv od cestovatelů, jejichž cesty v letech 1400 a 1750 zahrnuly i Egypt a jež mohl Prutký v Římě před cestou, popř. na své cestě studovat.

³⁷ V Prutkého výkladu je patrná snaha hledat k názvům měst eponyma. Tento *slavný muž* nejspíše neexistoval nebo je to zkomolenina jiného jména. Může jít i o záměnu s Menim, lat. a řec. *Menes*, legendárním sjednotitelem obou zemí, kterého zmiňuje Hérodotos a další. Po Menim se ovšem jmenuje Memfis (eg. *Mennofer*). Může jít i o postavu některého muslimského svatého muže.

³⁸ Bělavý minerál, uhličitan sodný, $\text{Na}_2\text{CO}_3 \cdot 10 \text{H}_2\text{O}$, který se vyskytuje v solných sedimentech a solných jezerech každé léto, když slaná jezera v údolích vyschnou. Funguje jako přírodní konzervační činidlo; ve starém Egyptě se používal na obalení a vysušení těla při mumifikaci.

*sloupem vysokým čtyřicet tři loktů.*⁴⁰ Biskup alexandrijské církve se zúčastnil prvního níkajského koncilu, Timotheus prvního konstantinopolského a Cyril efezského koncilu, jak je zřejmé z akt.

Tato šestá provincie v sobě zahrnuje Rosettu, město popsané ve IV. kapitole, z něhož jsme dále pokračovali v cestě po Nilu po obstarání potřebných potravin a nápojů, pod ochranou jednoho janičára⁴¹ a po zaplacení dvou zlatých. S mým kolegou⁴² jsme byli upozorněni na to, abychom si střežili své cenné věci před lupiči, kteří jsou na celém Nilu a nejvíce v nočním čase zabíjejí lidi ve spánku, házejí je do řeky a zboží odnášejí s sebou. Jestliže by však zjistili, že posádka lodi bdí, tajně se plíží pod vodu; odnášejí všechno možné, někdy pronásledují cestující z celé vesnice, oloupí je a odvedou. Proti podobným nezvaným hostům, zejména při plavbě do Damiáty, kde řadí lupiči nejvíce, je obrana těžká. Okrádají lidi o zboží a neváhají je zbavit života.

My jsme mezitím s Boží pomocí šťastně pokračovali v cestě a nejprve jsme se dostali do vesnice *Gedie*, ležící západním směrem, kde opodál, směrem k východní straně Nil vytváří malý ostrov. Na něm se nachází obydlená vesnice *Birimbal*, z níž je vidět nedaleká vesnice *Mentubes*, větší než ta předešlá. Z druhé, západní strany jí odpovídá vesnice *Elfine*, menší než ta předchozí, obydlená dále od Nilu. Protože trpí nedostatkem vody a srážek, není zde možné půdu zavlažovat. Četné domy, vesnice a města jsou vidět na protější straně. Směrem na východ je to *Schemsheri*, na západ *Fazara*. Všude je tolik věží, mešit, kaplí zasvěcených domnělým mohamedánským svatým, že se celá zem jeví jako posetá těmito stavbami.

Opominu-li malá místa *Deirut* a *Sendiun*, leží na východní straně ostrov *Delta*, který odděluje ramena Nilu. Jedno teče do moře v blízkosti Damiáty, druhé do Rosetty, až se dostane na východ do místa *Foa* na začátek jednoho kanálu, vytvářejícího malý ostrov, zvaný Stará Rosetta, protože až sem obchodníci mířili se

---

³⁹ Viz kapitola XXXI.

⁴⁰ Tzv. Pompeiův sloup.

⁴¹ *Janičár* (tur. *Yeni Ceri* – tj. noví vojáci) – člen bývalé elitní turecké pěchoty (vzniklé v 1. pol. 14. stol., rozpuštěné r. 1826), vybírané převážně z poturčených zajatců.

⁴² Servatius Cuper (*provincia Coloniensis*, zemřel r. 1755 v Achmímu).

svými loděmi a zdržovali se zde Evropané, Benátčané, Francouzi, Angličané, Holanďané atd. Nedávno zde však založili svůj domov všichni kromě Angličanů. Nil má v okolí staré Rosetty šířku jedné míle, vždy se více či méně rozšiřuje podle místa a nabízí cestovatelům k pohledu obrovskou pestrost jednotlivých míst, mezi nimiž je na východě vesnice *Salmie* se třemi mešitami a věžemi. Všechny střechy domů jsou pokryty rýžovými došky, protože se zde pěstuje velké množství rýže. Na západě leží vesnice *Eschorafa* a na opačné, východní straně stojí *Mohalet Maleck*, malá místa, blízko nich se nachází *Chalicz*, místo, kudy se přivádí voda do Alexandrie a vstupuje do ramene *Madiae*.

Chalicz,
odvádějící
vodu do
Alexandrie

Podivuhodnou Boží prozřetelností září sluneční paprsky na dobré i zlé tak, že všem těmto věrolomným národům přichází na pomoc jediná řeka Nil. Domnívám se, že je na tomto místě zbytečné jednotlivě vyjmenovávat obydlená místa, jež hodlám všechna uvést najednou při vhodnější příležitosti. Jedno je třeba nyní poznamenat s bolestí v srdci. Po příchodu mohamedánů bylo zbořeno mnoho křesťanských domů. Byly zničeny z nepřátelství ke křesťanské víře, jen tu a tam vystupují trosky. Vyjadřují nevýslovnou pohromu křesťanů, všech zavražděných obyvatel z lásky k Ježíši Kristu, ukazují duši zkázu hodnou oplakávání. Lze rovněž s bolestí pozorovat, že vyhasla také poslední jiskra křesťanské víry a dobrých mravů.

Zde jsem zpozoroval chlapce důkladně vycvičené ve střelení z praku. Proti plavícím se metali kameny a obvykle byli zaháněni výstřelem z pušek. Zahlédl jsem také chlapce a dívky, jak plavali s velkou obratností, občas nahé, někdy i starší, ve věku 14 nebo 16 let, jak skákali ze břehu do Nilu a jako ryby pronásledovali loď. Žebrali o chléb, a jakmile jim byl hozen, jeden před ostatními se tlačili, aby jej uchvátili, takže to vypadalo, jako by skákali po zemi. Vždy pronásledovali loď s úpěnlivými prosbami o chléb více než hodinu tak, jako by se ve vodě narodili; malé děti, sotva šesti- nebo sedmileté si tropily žerty na pevné zemi na břehu Nilu.

Ti starší si velmi často ulehčují cestu plavbou po Nilu. Plody mají nashromážděny na voru: zahradní melouny neboli pepones⁴³ a vodní melouny,

⁴³ Lat. *pepones* – druh velkých melounů. Srov. Plinius *Natur. hist.* 19, 65 a 20, 11.

různé druhy zahradních rostlin a salátů. Nad hladinu vystrkují jen hlavu a pohybují nohama tak, že to vypadá, jako by šlapali vodu. Na hlavě mají přivázaný plášť s kouskem chleba pro posílení, a tak urazí mnoho mil. Takovým způsobem velmi často, jestliže jich je spojeno více, obvykle v nočním čase napadají lodě, pokud mají nepříznivý vítr. Tito lidé nedělají nic jiného, než že páchají krádeže a loupežná přepadení.

A protože všechno špatné má v sobě obvykle i leccos dobrého, také mohamedáni k podivu křesťanů nic nepodnikli. Ačkoliv často foukal velmi dobrý a příznivý vítr, nezvedli kotvy dříve, dokud nedokončili obvyklou modlitbu, kterou provádějí zpravidla třikrát denně a také vícekrát.⁴⁴ S lodí třikrát zastaví, a buď na moři, nebo na zemi horoucně přeřikávají své modlitby: první při východu slunce, v poledne druhou, při západu slunce třetí spolu se svými náboženskými obyčejí: úklony, mytím nohou a údů. A jestliže jsou ve městě jsou mešity, nepřestávají vzývat Boha a svého falešného Proroka za velkého červenání a zděšení křesťanů, kteří zaháleli ve chvále BOŽÍ. Když se mohamedáni modlili s takovým zaujetím a horoucností, já jsem celý uzardělý rozjímal, lkal jsem nad svojí vlastní zahálkou a také většiny svých průvodců ve víře Kristově, již jsem u mohamedánů nenalezl. Oni byli však hned po skončení modlitby veselí a připravení vyplout. Z jejich úst nevycházelo nic jiného než slova BŮH a Mohamed.

Nepřetržitě po celé dvě hodiny vzývali tato jména, přičemž jsme projížděli četnými místy a vykládali o podivuhodných životech mnoha santonů,⁴⁵ zvláště v blízkosti vesnice *Marije* a vesnice *Said Abraham Edasucki* na východě, kde stojí velká skvostná kupole, v níž je pochován jistý *šejk*⁴⁶ neboli mohamedánský světec, mohamedány velmi uctívány. Každoročně se zde schází mnoho tisíc poutníků z Evropy, Asie a částí Afriky. Místo je to překrásné a je tam uložen nevyčísitelný poklad, nashromážděný od poutníků. Jednotlivě spíše navštěvují vesnici *Kafer Zejat*, od níž je v délce půldenního pochodu vzdálena zvláštní turecká svatyně. Z

⁴⁴ Modlitba muslimů se opakuje pětkrát denně s obličejem obráceným k Mekce.

⁴⁵ Obecné pojmenování pro muslimského svatého muže, jemuž je často připisována zázračná moc.

⁴⁶ V orig. *schiech*, arab. *shayk* – šajch, šejch, šejk: titul užívaný pro muslimy, hodné úcty a respektu s ohledem na jejich všeobecnou vážnost, zásluhy, případně věk.

Rosetty je to deset leuk⁴⁷ směrem k Velké Káhiře, na západní straně řeky Nilu, kde je pohřben jistý *Bedani*, jakoby na břehu řeky v jedné mešitě. Je pokládán za přesvatého muže, o němž někteří turečtí santoni šíří smyšlenky, že byl velmi statečným obhájcem a osvoboditelem otroků zajatých křesťany, protože každoročně z ostrova Malty zázračně osvobodil jednoho otroka a po uvolnění všech řetězů jej přepravil do své vlasti. Díky tomuto falešnému zázraku se v době srpnového novolunní shromažďují nespočetní poutníci, spěchající v rozrušení, aby byli přítomni na této slavnosti.

Toto místo jsem míjel 4. srpna⁴⁸ kolem západu slunce. Jednotliví poutníci nastupovali do lodí, člunů a saik vyzdobených koberci, prapory, zelení z mnoha stromů a pestrými květy. Všude visely rozsvícené lampy, všichni byli čistě oblečení do bílých šatů, v rukách drželi planoucí svíce, přitom provolávali chválu k počtě tohoto odsouzeného světce, tím horlivěji následující pátek, ve dne pro Turky posvátném. Před polednem pluli po řece sem a tam s velkolepou výpravou, troubili na píšťaly a flétny za doprovodu bubnu. Vydávali spíše hluk než hudbu, jak mají ve zvyku, dávali najevo známky bujarého veselí, tancovali mnoho hodin po poledni. Někteří pospíchali směrem k výše zmíněnému *Bedani* a pokračovali v slavnosti nepřetržitě dva týdny, počínaje prvním pátkem novolunní. Mezitím zde o jednom z těchto pátečních dnů několik santonů tajně sváže nějakého chudáka, sobě oddaného, celého rozedraného řetězy a uvrhnou jej do věže mešity. Brzy jej za hlasitého pokřiku, zpěvu a potěchy v srdci svedou zbaveného řetězů z věže. Lidu, který tomu pevně věří, řeknou, že se děje skutečný zázrak, i když urozenější chovají velmi často podezření, že jde o klam, protože podle učení koránu jsou zázraky popírány. Takto zdánlivě osvobozený s jedním připevněným řetězem je ukazován po celém Egyptě, všude je lidu rozhlašováno o zázraku, a tak se získávají velké almužny.

Před několika lety se stalo, že se v Káhiře jeden takový ničema přiblížil ke vchodu k jistému pašovi, velmi známému na ostrově Malta, protože před několika málo lety byli osvobozeni otroci z Malty, již ne zázrakem *Bedani*, ale mocí peněz.

---

⁴⁷ Lat. *leuca* – starofrancouzská délková míra (1500 kroků).

Ptal se proto onoho ničemy na různé věci, na obřady, na polohu místa, náboženství, zajatce a na povahu obyvatel. Když mu však nedovedl vyprávět nic pravdivého, zmocnil se jej hněv takovým způsobem, že se postaral, aby byl zbičován. Odstranil mu řetězy, aby nevypustil duši; a jestliže by dále zamýšlel klamat lidi, byl by potom zcela nesporně zbaven života. Proto se pak dále o zázraku neodhodlal rozšiřovat spokojen s odměnou bičem. Toto místo *Kafer Zejat* je nepřetržitě zaplavováno vodou z Nilu a ta vymílá půdu tak, že se zakrátko stane neobyvatelným. Starověké město se však ukazuje jako velmi příhodné místo.

Zakrátko jsme dorazili do vesnice *Firosdock*. Vstoupil jsem na břeh, s obdivem jsem pozoroval početná hejna různých ptáčků. Nikde jsem neviděl hrdličky v takovém počtu, zelená pole osetá lnem, pšenicí, ječmenem a jinými plodinami a rostlinami. Voli svojí vlastní silou vytahují vodu z Nilu pomocí kol, na jejichž obvodu jsou připevněny nádoby, pomocí kanálů jsou přímo zavlažovány pláně osetých polí. Na tomto místě jsou mračna vrabců a vlaštovek, hnízdících v bezpočtu skulinách velmi jemného říčního bahna. Plavba po Nilu je proto velmi příjemná a rozkošná rozmanitostí zelenavých polí, obilí a plodin, avšak pouze tehdy, když velmi často útočící arabští lupiči nezmenšují toto potěšení. Na obou stranách jsou totiž vidět osetá pole, různé rostliny, zelenina, datlovníky s plody, fíkovníky, přemnohá stavení, města, vesnice, tu a tam nádherné zahrady, jak to nadmíru vychvaluje Písmo svaté, ačkoli od tohoto času jsou velmi zanedbané a zpustošené, protože se ve dne v noci za pomoci volů a krav táhnoucích kola s vodou zavlažují a zúrodňují také výše položená místa. Na obou stranách Nilu se staví tisíce kol plných nádob, pomocí nichž jsou pole zavlažována; protože mohamedáni zabíjejí škodlivá zvířata nebo hmyz zřídka, jsou jejich lodě a také domy plné potkanů a škorpiónů, kteří běhají sem tam, jako by to byla přítulná koťata. Pouze plavící se Arméni, Řekové a Koptové je chytají a házejí do Nilu. Umějí ale velmi dobře plavat. Zpravidla se zachraňují na menší loďce, která je přivázána k větší lodi, promočení se suší na slunci a stávají se kořistí jestřábů nebo menších orlů, poletujících v hojném počtu kolem. Ti mají velmi ostrý zrak, rychlým letem

---

⁴⁸ Rozumí se r. 1750.

potkana uchvátí, při letu jej drápy rozsápají a s ohromným křikem sežerou. Kuriózní situace nastává, když se jich mnoho shlukne kolem vrženého kousku chleba. Zřídka kdy dovolí, aby byl jen malý kousek spadl na zem. Tak přesně jej zachytí zobákem, že často Turkům, kteří jsou v tom zběhlí, velmi rychle seberou chléb z ruky.

Chtěje na této cestě zaznamenat jiné zajímavosti, nakolik mi to bylo mezi těmi barbary dovoleno, zahlédl jsem na západě malou vesnici *Schilime*, hodně zatopenou Nilem, dále zničené zdi, dříve velmi silné, dosud ohraničující starobylou budovu. Kdysi to bylo slavné město, které vystřídalo poněkud ubožejší místo *Abbi*,⁴⁹ což znamená *můj otče*, s mešitou a kruhovou kupolí, kde průvodci uctívali smyšleného santona. Z druhé, západní strany vytváří Nil úval, za nímž následovaly po několika hodinách cesty dvě vesnice. Na východě je to vesnice *Benufar* bez věže, protože nedaleko ční velmi vysoká věž, z níž každoročně ukazují lidem výše zmíněného otroka zbaveného pout takovým způsobem, jako by byl od Bedani přepraven z Malty. Zde je totiž ona Svatá země, tak mocně mohamedánskými poutníky uctívána a každoročně navštěvována. V ní směrem na *Kaferzejat* je vidět ona vysoká věž s hrobkou *Bedani*. Všichni, kteří plují kolem, jej zdaleka zdraví s niternými povzdechy, vypravují křesťanům o jeho svatosti, provolávají mu na všechny strany slávu a prohlašují, že je to místo slavnější než jiná místa. Plují pak dál velmi povzneseni na duchu.

Ačkoli hladina Nilu stoupala, velmi snadno jsme pokračovali dál proti bystrému proudu. Znepokojovala nás rozbouřená voda, teplá vlivem silného slunečního žáru. Čím jsme se ale dostávali blíže ke Káhiře, tím teplejší jsme pozorovali klima. Celý den je příroda zemdlelá, není s to se občerstvit nedávným douškem vody, více však při stoupání Nilu. Voda je ponejvíce kalná, škodí zdraví cestujících. Já jsem toto však nevěděl, vlivem slunečnímu žáru jsem se celý den potil, žíznivý jsem vystoupil na břeh. Sotva jsem přistál u vesnice *Schabur*, byl jsem stížen průjmem a velkou tělesnou slabostí, tím více, protože křesťanům cestujícím společně s věrolomnými chybí veškeré pohodlí nutné pro tuto chorobu. Všechno

---

⁴⁹ Arab. *ab* – otec.

jsem odevzdal do rukou Božích, úzkostlivě jsem si přál dostat se do Káhiry. Až sem tekla řeka obloukem a vytvářela dva malé ostrovy. Ostrov *Salamun*, jakoby utopený v Nilu, který se zde hojně vyléval, byl ozdoben docela vysokou věží. Loď byla tažena lany po velkém okruhu vytvořeném dravostí řeky, často nebezpečném pro ty, kteří se tudy plaví. Zároveň tu byl z naplaveného písku vytvořen ostrov, na jehož začátku na východě leží vesnice *Kafer Elbage*. Ostrov jsme nějakým způsobem minuli. S poněkud větší námahou jsme byli taženi na lanech a spatřili jsme loď plující proti nám, postavenou z nádob, kterou popíši níže.

Mezitím jsem minul tu a tam ležící místa na druhé, západní straně Nilu. Dosáhli jsme poloviční délky cesty, vesnice *Negile*, ozdobené mešitou; v některých částech řeky stály stavby na čerpání vody podobné mlýnům. Následovala osamocená mešita s kupolí nebo kapličkou zasvěcenou jistému *šejkovi* nebo *santonovi*; a protože v měsíci červenci zpravidla nastává sklizeň všech osetých polí, zeleniny, rostlin a jiných plodin země, lidé se úzkostlivě obávají, aby při stoupající hladině Nilu nebylo všechno zaplaveno a zničeno a aby předčasně nepřišli o nezralé plody, jež se objevují zhruba v této době, jak se často s velkou pohromou děje. Protože jsem byl tehdy obtěžován tělesnou slabostí, nádhera Nilu mě více netěšila, včetně vesnic *Zaaira* a hned nato *Tonub* s odevšad čnicími věžemi na břehu řeky, s mnoha plody datlí, vysokými fíkovníky obalenými plody ve tvaru mišpulí,⁵⁰ sladké a lahodné chuti; obyvatelé zde tlachali, že ve stínu datlovníku se během několika hodin rozkládá maso, i smažené.

Krátce nato následovalo západním směrem místo *Amrus*, třebaš malé, přesto nebezpečné pro malou hloubku vody, sotva pěti stop. Je velmi často namáhavé pro ty, kdo plují po řece. Vesnice *Kum Schirick* s četnými domy ve vodě je poničena, sousední vesnice jménem *Nadir* je velmi dobře opevněná, kolem ní lodníci sjíždějí až do *Zaujet Džabr* směrem východním, kde má mešita čtrnáct věží s holuby, a čím více se přibližuje Káhira, tím více se jich odkrývá zrakům. V těchto místech jsou do

Poloviční
cesta
do Káhiry

⁵⁰ Bot. název mišpule japonská (*Eriobotrya japonica*). Pod jménem *mespilus* byl znám rod mišpulí už starověkým Římanům a Řekům. Je to stromek nebo keř z čeledi rostlin jabloňovitých pocházející z Japonska a Číny. Od konce 18. stol. ji sázeli také v jižní Evropě, zvláště Itálii, kde mohl její plody Prutký poznat snad už kolem poloviny století. Jsou to velmi chutné hruškovité malvice žluté barvy.

věží darem dávání holubi v podobě věna pro nevěsty. Některé nejsou postaveny z kamenů nebo dřeva, ale z nádob kvůli snazšímu uhnízdění. V nich se objevuje třicet tisíc *kadus* neboli schránek vhodných pro uhnízdění. V celém Egyptě je ohromný počet holubů, z nichž jsou vydržovány celé rodiny. Hlavním důvodem tohoto nadprůměrného počtu holubů je holubí trus, který se používá pro hnojení polních plodin. Nezbytný je především pro pěstování okurek a vodních melounů a prodává se za vysokou cenu. Svoji přirozenou vydatností urychluje zrání plodin.

Pokračovali jsme v cestě dále. Ačkoliv se všude objevovaly vesnice, obydlená místa, mešity, věže a kaple, byly na pohled málo hezké, protože byly uboze vystavěny z hlíny a bahna, a nás pouze osvěžoval pohled na půvab zelenavých rostlin a polí na obou stranách Nilu. Nejvíce se strachovali křesťanští poutníci, hlavně kněží, všemi nenávidění. Já jsem byl tehdy stále více trápen průjmem, toužil jsme dosáhnout konce cesty, ztrácel jsem tělesnou zdatnost a trápila mě přirozená potřeba. Často jsem vycházel z komůrky a snášel nemálo bezpráví a urážek od Turků. Potom jsme minuli ostroh *Zaujet Džabr*, na němž se rozkládá vesnice *Nadir*, v jejíž spodní části se nachází kanál vedoucí jihovýchodním směrem mezi vesnicemi *Zaujet Džabr* et *Schamschil*, nazvaný Farani nebo Faranie, a přes ostrov Delta do jiného kanálu k Damiátě.

Potom jsme pluli přímo do Káhiry, brzy jsme na tomtéž místě změnili směr a pluli po káhirském kanále na jihozápad. Krátce nato se objevila vesnice *Gezei*, v jejímž okolí je vesnice *Kafr Daud*, kde se nachází továrna na amoniak, kterou popíši níže a kde jsou velmi staré kláštery koptských křesťanů: *Amba Beschai*, *Amba Macarius*, *Seide Belbaramus*.⁵¹ O ně se stará několik málo mnichů, avšak řádní křesťané, protože kláštery jsou téměř v troskách. Vesnice *Mimet Elaarus* na východě je celá zatopená Nilem. Sousední vesnice je obyvateli nazývána *Battem Elbacka*, tedy „žaludek krávy“, kam jsou pro krádeže, loupežné nájezdy a jiné zločiny potápěni zločinci. Vody je totiž vzhledem k její hloubce dostatek a hodí se k vykonání spravedlnosti. Směrem na východ, kde vody ubývalo, jsme zahlédli na boku vesnici *Mozai Elhajet*. Uprostřed řeky jsme uvízli na písku, kam nás zahnal

---

⁵¹ Prutký jmenované kláštery popisuje podrobněji v kap. XXXI.

velmi prudký vítr. Strávili jsme velmi mnoho času vytahováním lodi. Byli jsme donuceni vynaložit obrovské úsilí a dotáhnout loď na lanech na západní stranu, neboť tam byl vyšší břeh, odkud vystupovaly dva kopečky s mešitou a bílou kaplí a hrobkou santona. Vlečení lodě bylo poněkud únavné, ale protože bylo vidět káhirské pohoří a pyramidy, všechnu bolest vystřídala útěcha, tím více, když stoupal Nil a vytvářel se zase jiný ostrov, zčásti opevněný malým pohořím, kde leží vesnice *Dusigat*. V ní jsem obdivoval ptáky různých druhů. Zaznamenal jsem velké bílé jeřáby, jak se jeden po druhém vznášejí přímo do velké výšky. Nohy a krk mají dlouhý jako čápi. S nimi tam bylo množství jiných ptáků popelavé barvy. Bílí ptáci byli výše v jedné řadě, popelaví v druhé řadě níže bez hnutí a vzbuzovali údiv.

Potom nenásledovalo nic zvláštního kromě ubohých vesnic, jedině místo *Zani* bylo pro plavící se obtížnější. V těch místech bylo v Nilu málo vody, dlouhými tyčemi se hledala hlubina dostačující pro plavbu. Bylo zapotřebí většího úsilí při vesnici *Tahui*, tu a tam tekl Nil šikmo a více se rozšiřoval. Posádka se více unavovala, protože bylo nutné stále plout proti proudu vody. Chyběl nám příznivý vítr a museli jsme zastavit a byli jsme taženi na lanech až do místa *Mune*. Brzy se nám dostalo útěchy, protože nedaleko už byla Káhira. Pluli jsme na východ směrem k vesnici *Manschie* s malou věží. Často se zde vlivem rostoucí hladiny Nilu tvoří písčný ostrov, na jehož břehu hnízdí ptáci. Zde je třeba obvykle loď táhnout, dokud se nepřiblíží k pyramidám a není vidět, jak se Nil podivuhodně stáčí na sever a vytváří tam krásný a velmi úrodný ostrov *Delta*, který je od Egypta oddělován dvěma rameny, z nichž jedno vede do Rosetty, druhé do Damiáty a ústí do Středozemního moře. Aby se tyto dva ostrovy nepletly se sedmi provinciemi, lepším způsobem se o nich zmíním v samostatné kapitole.

Kapitola VI. O ostrovech Damiáta, Delta a Isidině chrámu

Název hlavního města ostrova zní Damiáta. Je to město velké a mohutné, odpradávná nazývané *Pelusium*, ještě dnes slavné pro velmi čilý obchodní ruch lidí mnoha národností s různým zbožím. Svatý Ludvík, francouzský král, si jej r. 1249 podrobil, potom ho obnovil a odkoupil. Na severu hraničí se Středozemním mořem a rozprostírá se od 30. stupně skoro až ke 32. stupni severní šířky a rozděluje se na dvě provincie, či spíše dvě správní střediska *Gharbija* a *Menufia*, tedy na jižní a severní část. Všude se nacházejí četné vesnice a obydlená místa, v nichž se pěstuje hojnost obilí, pšenice, ječmene; dále rýže, šafrán neboli *crocus salvaticus*,⁵² datle a luštěniny všech druhů. Na ostrově vždy sídlí bej neboli sandžak⁵³ a spravuje jej. Nachází se tam velký trh s látkami vzhledem k snadné dostupnosti po větším rameni Nilu, tekoucím do Damiáty při jižním cípu ostrova a zavlažujícím jej k žádoucímu prospěchu obyvatel. Nejprve svojí vláhou zúrodňuje jižní část *Menufie* a prochází městem *Mehalle*, hlavním městem severní části, i celou severní částí. Nakonec toto rameno vtéká do Středozemního moře u místa, nazvaného *Brullos*.

Za zmínku stojí, že se na tomto ostrově vyrábí sůl amoniaku.⁵⁴ Prý se dobývá z jednoho jezera a přináší velký zisk Evropanům, především Francouzům. Slouží k bělení látek, i když jiní jsou opačného názoru, totiž že soli se látky ničí. Egypťané ji však přimíchávají do mouky namísto obilí, zatímco jiní tvrdí, že podobný kvašený chléb způsobuje lidem různé žaludeční indispozice. Od Egypťanů

⁵² Bot. název *Crocus sativus*, šafrán pravý.

⁵³ Tur. *sancak*, počešt. *sandžak* (prapor), nižší správní jednotka, asi jako kraj, v jejímž čele stál *sandžakbej*, nejvyšší správce města.

⁵⁴ V orig. *sal ammoniaci* – Amónova sůl. Amón, nejvyšší z egyptských bohů, *stvořitel a pán světa, král bohů*, byl patronem Théb. Řekové Amóna (Ammona) ztotožňovali s Diem a postavili mu chrám. Název *sal ammoniaci* byl prý dán bílým krystalkům podobným soli, které se usazovaly na zdech a stropu chrámu při topení velbloudím trusem. Autor si na tomto místě plete *sal ammoniaci* – název užívaný v raném novověku pro chlorid amonný, NH_4Cl (salmiak), který se ze solného jezera (u Prutkého *sodné jezero* – *lacus nitri*) netěží a o jehož výrobě Prutký hovoří dále, s natronem – uhličitanem sodným $\text{Na}_2\text{CO}_3 \cdot 10 \text{H}_2\text{O}$ (sodou, *sal nitri*, *nitrum*). Termín *sal nitrum* se později užíval také pro dusičnan draselný KNO_3 . K tomuto problému v názvosloví viz Feldman, R., M.: *N and Na – The Egyptian Connection*, in: *Journal of Chemical Education*, vol. 57, 1980, s. 877. Až mnohem později byl z amoniaku získáván čpavý plyn. V r. 1774 jej zachytil v čistém stavu anglický chemik J. Priestley.

jsem se dozvěděl, že malá část sody se dává do nádoby, maso se v ní rychleji uvaří a je k jídlu měkké. Totéž vyzkoušeli služebníci v našich misijních domech. Jiní dávají do hrnce kousek porcelánu⁵⁵ nebo vázy z murrhy⁵⁶ a usnadňují tak vaření masa. Pokud se do nádoby ponoří olovo, maso dlouho vydrží. Egypťané vypravují, že jestliže se do sodného jezera ponoří tělo člověka, nějakého živočicha, kmen stromu nebo část rostliny, ztvrdne a zkamení, jak to nejlépe popisuje Ovidius (kniha VII, list 27 a kniha IX, list 22) v bájích, jak některá těla byla bohem změněna v kameny, protože žila bez soucitu nejbližších.⁵⁷ Jiná, ještě lepší sůl se těží v *Demaje* či *Dameru* a také v *Mehalle*, svojí vnitřní hodnotou není tak kvalitní, proto je Evropany méně ceněna.

V *Dameru* jsem obdivoval kuriózní způsob výroby soli. Jiný, než jak uvádějí Sůl amoniaku naši nejvzdělanější doktoři medicíny, že vzniká z moči velbloudů. Obyvatelé však úspěšně provozují tento způsob: stavějí pece obrovských rozměrů, v jejichž spodní části se podpalují suché exkrementy z krav a velbloudů. Horní část je vysoká dvě nebo tři stopy a je plná otvorů, do nichž se vkládají velké skleněné kruhové nádoby s podlouhlým hrdlem půl stopy dlouhým. Je jich aspoň třicet, jsou naplněny sazemi. V nádobách je trochu volného místa, aby se k sazím mohl dostat kouř od exkrementů; dále se už nic jiného nepřidává. U nádob vyčnívá pak jen hrdlo, kolem dokola jsou pokryty hnojem z exkrementů, dole se nepřetržitě po tři dny a noci udržuje oheň a saze se pálí. Často se jimi pomocí železné tyče pohybuje a uvolňuje se ústí hrdla, aby lépe odcházel kouř tak, že čím častěji se sazemi třepe, tím je oheň větší. A jestliže sluneční žár plane svými paprsky, tím bělejší sůl amoniaku vzniká. Je třeba vědět, že saze musí vznikat z nepřetržitého spalování kravích a velbloudích exkrementů v těchto pecích, kde obvykle každý den hoří oheň a tvoří se tak saze, ze kterých se v měsících červnu, červenci a srpnu vyrábí nejlepší lesknoucí se sůl

⁵⁵ Var je tak skutečně mírnější. Dále se tam mohl vhodit kousek skla.

⁵⁶ V lat. orig. *vas murrhinum*. Prutký tímto termínem snad mohl označit barevné orientální skleněné poháry. K pojmu *vasa murrhina* viz např. spis Baif, L., de: *De vasculis libellus adolescentulorum causa ex Bayfio decerptus: addita vulgari Latinarum vocum interpretatione*, Lugduni, apud Seb. Gryphium, 1539, s. 20-21.

⁵⁷ Přesněji Ovidius, *Met.* VII, 443-447 a IX, 219-229. Ovidius zde líčí smrt a proměnu v kámen lupiče *Skirona (Skeirona)*, který na megarském pomezí nutil cestující, aby mu myli nohy, pak

amoniaku. Každoročně se na tomto ostrově vyrábí tisíce centů soli amoniaku, káhirský výtěžek je zpravidla dva tisíce centů. Kdysi se jeden cent prodával za třicet zlatých, nyní cena vzrostla a prodává se za padesát a více zlatých. Obyvatelé Velké Káhiry závidí velký zisk ze soli amoniaku a také oni ji začali vyrábět, i když s menší kvalitou. Po uhašení ohně v hrdle nádob je vrstva kondenzované soli amoniaku tlustá dva nebo tři palce podle šířky nádoby. Po proražení nádoby je sůl vybírána a tato nádoba se prodává na témže ostrově a sůl se vyrábí znovu. Někteří dávají na mínění evropských lékařů a přimíchávají do sazí velbloudí moč. Správně se do sazí nic jiného nepřimíchává.

Je známo, že ostrov *Delta* má řecké jméno. Byl nazván podle toho, že země vytváří trojúhelníkovou podobu. Dodnes se tam nachází velmi slavný a starobylý chrám bohyně *Isis*⁵⁸ s modlami, byť je z větší části rozbořený. Zříceniny a zbytky suti se nalézají v okruhu jednoho tisíce kroků. Nalézá se směrem k vesnici *Bhabeitu*, což v egyptském jazyce znamená „krása“ nebo „dům krásy.“ Od Nilu je vzdálen jednu leuku, od míst *Samanúd* a *Mehalle* kolem tří leuk. Od Velké Káhiry směrem severním je to dvacet pět nebo podle jiných třicet francouzských leuk. Mnohé zprávy říkají, že to je ten samý chrám, který mezi jinými památkami připomíná Hérodotos.⁵⁹ Nachází se uprostřed ostrova *Delta* v místě zvaném *Busiris* a je zasvěcený bohyni Isidě, ženě Osirida.⁶⁰ Egypťané jej kdysi měli ve velké úctě a je to pravděpodobně též chrám, protože na celém ostrově není žádná jiná stopa jakékoli mimořádné stavby. Zde je možno si snadno domyslet, že to je místo, u Hérodota dříve zvané *Busiris*, dnes však zní *Bhabeit*. Nachází se uprostřed ostrova *Delta*, nedaleko od *Sebennitu* nebo *Samanúdu*.

Isidin chrám v *Bhabeitu* je zcela právem odpradávná nazýván „dům krásy,“ protože je dosud znát, že to byla velmi krásná a proslulá stavba. Všechny kameny mají takřka stejnou délku a obrovské rozměry. Byly vytesány ze žuly a vyobrazení

Isidin
chrám

---

každého hodil do moře. V druhém případě jde patrně o příběh *Lichy*, Hérakleova sluhy, jehož Héraklés shodil do moře, když mu přinesl od *Deianeiry* otrávený šat.

⁵⁸ Řec. a lat. jméno bohyně *Esety* – královny nebe, největší z bohů a bohyní. Byla nejvíce uctívanou bohyní starých Egypťanů. Její kult měl ve starověku celosvětový charakter.

⁵⁹ Hérodotos, *Hist.*, II, 59.

představují ve střední výšce postavy mužů a žen a hieroglyfické písmo všeho druhu. Do mnoha kamenů byly alespoň vyryty obrazy lidí s dlouhými mitrami;⁶¹ v rukou drží dva poháry, představují někdy tři, někdy čtyři v řadě stojící chlapce, kteří v jedné ruce drží kopí, v druhé pak kratší hůl, na hlavě nesou kouli mezi dvěma malými rohy. Jiné kameny byly ozdobeny různými hieroglyfickými vyobrazeními, ptáky, rybami, hady, suchozemskými živočichy atd. Kromě toho je zde možno zhlédnout velmi vysoký sloup z nejlepší orientální žuly, na jehož horní části čtyři zářezy představují čtyři plochy, jako by byl býval sloup postaven pro podepření jiné stavby, nebo oblouku, či spíše klenby zmíněného velkolepého chrámu. Každá plocha sloupu představuje hlavu ženy. Do této doby na něm nijak není znát zub času, neutrpěl žádnou škodu ani vlivem velmi silného slunečního záru, ani nebyl zničen Araby, jak se zpravidla dělo. Obdivuhodné je provedení postav, hlavně proto, že se v okolí této slavné stavby nenachází žádný pravidelný kámen ani cement nebo cihly. Vskutku všechny kameny této výjimečné stavby byly vytvořeny ze žuly neobyčejně zručným způsobem. Tuto velmi slavnou památku připomíná Otec Klaudius⁶² v knize *Nouveaux mémoires des Missions* na straně 120. Připomínám tuto starobylou památku, byť jsem byl mnoho oslaben průjmem,

⁶⁰ Řec. a lat. jméno boha Usira, boha mrtvých a vládce podsvětí, též boha půdy, vody, slunce a vegetace. Je pravděpodobně neznámějším ze všech egyptských bohů.

⁶¹ Podobnost s liturgickou pokrývkou hlavy biskupa, opata nebo jiného preláta uvádí Prutký i dále, např. na s. 67. Mitra se skládá ze dvou vyztužených nahoře špičatých a látkou potažených částí, které jsou po stranách sešity a uvnitř spojeny podšívkou.

⁶² Francouzský jezuita Claude Sicard (*1676, Aubagne, Bouches du Rhône, uváděno též *1677 - †1726, Káhira). V r. 1692 vstoupil do SJ. Od r. 1706 misionářem, nejprve v Sýrii a pak v Egyptě. Významný cestovatel, archeolog, jenž se velmi zasloužil o výzkum Egypta od nilské Deltý až po katarakty, dále po pobřeží Rudého moře a Sinaje. Do Horního Egypta cestoval v letech 1714, 1716, 1718, 1720-21, 1726, do Fajjúmu 1717, na Sinaj 1720, do Středního Egypta a Deltý v r. 1723. Zkoumal křesťanské i „pohanské“ památky. Zemřel v Káhiře na mor. Ve své době jeden z nejlepších znalců egyptské geografie a historie. Byl prvním známým Evropanem, který dosáhl Asuánu a popsal Filae, Elefantinu a Kóm Ombo. Jeho rozsáhlé dílo (dopisy a menší práce historického a geografického rázu) bylo sebráno v Lyonu a Paříži r. 1845 pod titulem *Description de l'Égypte par le Père Sicard, suivie des Mémoires sur l'Ethiopie*. Celé dílo se dočkalo systematického publikování až v moderní době. Část se již v jeho době ztratila, zbytek pak publikovali ve třech dílech egyptologové S. Sauneron – M. Martin: Sicard, C: *Oeuvres I, Lettres et relations inédites. Présentation et notes de Maurice Martin, Oeuvres II, Relations et mémoires imprimés*, Martin, M. (ed.), *Oeuvres III, Parallèle géographique de l'ancienne Égypte et de l'Égypte moderne*, Sauneron, S. – Martin, M. (edd.), Cairo, Institut Français d'Archéologie Orientale du Caire, 1982. Prutký zde zmiňuje edici *Nouveaux mémoires des missions de la Compagnie de Jesus, dans le Levant*, jejíž 9 dílů bylo publikováno v Paříži v letech 1715-1755. Dílo C. Sicarda bylo sebráno v pátém svazku.

protože jsem nechtěl opomenout nic pozoruhodného blízko toho místa, kde Nil vytváří ostrov *Deltu*. Jiné, čtvrté rameno tekoucí kolem Damiáty ústí do Středozemního moře.

Mezitím se naše loď připojila k jiné lodi kvůli obavě z vyhlášených lupičů. Celou noc jsme probděli, a protože vítr zeslábl, byli jsme přinuceni zastavit. Nepřetržitou střelbou jsme se snažili nahnat nezvaným hostům strach. O půlnoci jsme však vytáhli kotvu a pokračovali v cestě tažení na lanech, dokud jsme nedosáhli úseku Nilu, kde bylo více vody. Projížděli jsme mezi menšími, tu a tam rozesetými ostrůvky, malými místy *Elhelli*, *Imbabe* a konečně jsme kolem západu slunce šťastně dosáhli posledního a toužebně očekávaného místa, města *Búlaku*, posledního přístavu před Velkou Káhirou, když jsme z Rosetty urazili přímou vzdálenost tří set italských mil, sedmdesáti pěti belgických mil a šedesáti mil německých. Jedna osoba bez věcí a truhly obvykle platí třicet medinů.

Búlak je místo volně přístupné, vypadá jako dosti velké město s uboze postavenými domy. Ulice jsou nedlážděné, plné písečného prachu a odpadků podle tureckého zvyku. Je vzdáleno tři italské míle od Nové Káhiry, kam všichni dopravují zboží na velbloudech. Výběřičmi poplatků jsou po celém Egyptě Židé, každoročně odvádějí pašovi určitou sumu denárů.⁶³ Prohlídka věcí není tak přísná, jak je tomu obvykle v Evropě. Velmi často je většina věcí příchozích, především našich misionářů, dopravována bez jakéhokoliv vymáhání poplatků. Odtud byli společně najati velbloudi k odvezení nákladu a osli k přepravě cestujících. Jen na nich však, ne na koních mohli jet křesťané a Židé. Koně byli svěřeni pouze mohamedánům po zaplacení čtyř nebo pěti medinů za tuto dopravu až do Nové Káhiry.

Já jsem byl tehdy již delší čas sužován průjmem a stěží jsem mohl pohybovat nohama. Nějakým Turkem jsem byl posazen na osla a po dobu jedné hodiny mě po cestě trápilo úmorné horko a žhnoucí sluneční paprsky, jež jsem dosud v Evropě nikdy nezažil. Věřil jsem, že jsem se, nemilosrdně týrán přírodou, ocitl v peci. Vydržet déle na otevřené písečné pláni by bylo bývalo nemožné,

---

⁶³ Běžné drobné mince.

kdybych nebyl dorazil po tolikerém sténání a unaven do káhirskeho misionárskeho hospice a nebyl prijat s bratrskou láskou. Byly mi podány léky a poskytnuta péče francouzským lékařem. Po osmi dnech po svém příchodu do Káhiry, dne 27. července jsem se vrátil k původnímu zdravotnímu stavu.

Snažím se vynaložit veškerou píli při vyhledávání pozoruhodných věcí. Především 7. srpna, když vrcholilo rozvodnění Nilu a po celém Egyptě bylo vidět nemálo zajímavostí: radovánky, tance, veselí doprovázené tureckou hudbou, o nichž hodlám pojednat v jiné kapitole podobně jako o velkolepém pašově příjezdu, oslavovaném s mohutným potleskem.⁶⁴

Protože jsem se výše v páté kapitole O rozdělení Egypta zmiňoval pouze o šesti provinciích, hodlám nyní pro lepší pořádek v následující kapitole popsat sedmou provincií spolu s Údolím, protože leží Káhiře nejbliže.

---

⁶⁴ Viz kap. XII.

Kapitola VII. O sedmé provincii a Údolí

Sedmá provincie Dolního Egypta je *Gíza* neboli v řeckém jazyce *Persopolis*, což byla kdysi i metropole této provincie. Lze v ní spatřit mnoho starověkých měst a právě ona je tou vlastní *zemí Gessen*, v níž přebývali synové Izraele. Blízko Persopole se vypíná vrch, kdysi místo, kde se nacházelo město *Memfis*. O tom hodlám brzy podat zprávu při popisu Káhiry. Celá tato provincie má délku dvou denních pochodů a šířku jednoho a půl. Na západě hraničí s africkým pohořím, při jehož úpatí byly postaveny velkolepé pyramidy, dodnes přitahující veškerou pozornost. Byly zbudovány, jak všeobecně autoři míní, na popud faraóna, egyptského panovníka. Na severu hraničí s šestou provincií *Elhabari*, na východě s Nilem a na jihu s Horním Egyptem. Toto je tedy sedm provincií Dolního Egypta, nakolik to bylo možné vysledovat. Jsou zaznamenány v nových geografických mapách, ne však popsány, a to snad proto, že od této doby mají od Turků nová jména, nebo jimi nebyly poznány, nebo snad byly zahlazeny v paměti následujících generací vzhledem ke své starobylosti. Krátce jsem je nastínil, aby úplně nezmizely z lidských myslí.

Země
Gessen

Protože se však nejbližší sedmé provincii nachází Údolí, domnívám se, že se sluší podat o něm zprávu, protože je v celém Egyptě nejkrásnější a nejúrodnější, je ozdobeno mnoha zahradami a vinicemi, na pohled je rozkošné, zavlažované řekou. Tu Arabové obvykle nazývají *Bar Josef*,⁶⁵ řeka Josefova, protože on dal vystavět kanál vedený z Nilu, aby Údolí zavlažoval. Kdysi bylo svěřeno a také faraónem darováno Josefovi. Toto Údolí se dostalo pod správu metropole *Fajjúm*, nebo jak jiní říkají *Alfium*, tedy *tisíc dní*, protože Josef toto město vybuďoval za tisíc dnů. Koptové jej nazývají koptsky *Fastada*, Řekové řeckým jazykem *Nilopolis*, jak to potvrzuje Abu Elfede, když říká: *Shledávám, že Fastada je proslavená biskupským*

---

⁶⁵ Arab. *Bahr Júsuf*. Tento arab. název pro umělý kanál existující již v raném starověku se používá asi od 40. let 7. stol., od doby arab. záboru Egypta. Podrobněji o tomto vodním díle a jeho historii viz Hasík, O., Dostálová, J.: *Vodní dílo starověkého Egypta dosud v provozu*. In: *Nový Orient*, roč. 59, 2004/3.

úřadem, *Theo*, byl podle krátké zmínky u *Meleta*⁶⁶ biskupem v Nilopoli u sv. *Athanasia a Eusebius*, jeho představený, se zúčastnil koncilu efezského. Ve staré zprávě o tomto Údolí je psáno, že má délku jednoho a půl denního pochodu, šířku jednoho. Na západě hraničí s velkým Kárúnským jezerem, na severu s pouští nitrejskou, na východě s jinou pouští, která leží směrem k Nilu, na jihu s pouští Horního Egypta. Všech sedm provincií se nachází na rovině. Jsou úrodné a pro veškeré potřeby lidského života příznivé kromě první provincie *Belbes*, jež není tak úrodná stejně tak jako část údolí Fajjúm, kde je písčité poušť, vyprahlá slunečním žářem, v níž se rodí málo ovoce.

Fajjúm je jedním z poměrně velkých měst. Traduje se, že ho faraón daroval Josefovi, jenž jej potom během tisíce dnů přestavěl pro své bratry. Prodávají se zde tenčí i silnější látky, šněrovačky, různé druhy šatstva, tkanin pro obě pohlaví a velmi mnoho jiného zboží, dováženého levně do Káhiry. Město je obýváno smíšeně Turky a koptskými křesťany. Sídí zde osm heretických kněží a jeden biskup, kteří spravují kromě města ještě tři kostely. Vždy zde jako správce setrvává jeden z dvaceti čtyř káhírských sandžaků neboli místodržících.

Město
Fajjúm

Tato země velice oplývá všemi plodinami, kdysi to bylo místo misíí Kongregace pro šíření víry. Každoročně shromažďovala dostatečné množství hroznového vína pro zajišťování náboženských obřadů, dále různé druhy bylin, kořenů a květů pro výrobu léků. Misionáři vychovali velmi mnoho synů pro Krista Pána. Protože však bylo přikázáno Otcům misionářům Kongregace pro šíření víry po různých příkořích, které doby přinášely, přenechat toto místo Otcům Svaté země, veškeré získávání duší ochabovalo, hospic zůstal opuštěný. Během tří let se zde zdržoval sotva některý z Otců, protože byli zahrnuti prací ve Svaté zemi. Katolíci byli rozptýleni, že se stěží najde nějaký; všichni se buď obrátili k herezi, nebo přehnuli do míst, kde se zdržovali katolíci.

Je zde hojnost fíků, nepřetržitě šest měsíců, až do slavnosti sv. Ondřeje, apoštola, melounů, zvaných pepones, broskví, meruněk, švestek, méně hrušek,

⁶⁶ Pravděpodobně Meletius z Antiochie († 381). Spolu s Janem Zlatoušým a Theodorem z Mopsvetia (Kilíkie) studoval u antiochijského exegety Diodóra z Tarsu. Stal se biskupem v Antiochii. Byl vybrán jako představený konstantinopolského koncilu.

velmi mnoho datlí, různých druhů salátů, zahradních rostlin, zrní, ječmene, pšenice, dále hrachu a luštěnin všeho druhu, včetně čočky. Nachází se tam velký počet polí osetých lnem a konopím v takovém množství, že se vyváží do různých částí Evropy. Dále se tam prodává nepřeborné množství drůbeže, holubů, snad divokých, kteří se prodávají šest kusů za jeden medin, slepic, prodávaných v počtu šedesát kusů pravidelně za dva zlaté, kapounů, v počtu čtyřiceti kusů za stejnou cenu. Hovězí maso, jehněčí, skopové maso je velmi kvalitní, vajec a mléka je rovněž dostatek.

Obyvatelé jsou vlídní, mají mírnější povahu než obyvatelé jiných míst. Zvláště tehdy, když je misionáři podporovali léky, přinášeli s vděčností mnoho potravinových darů. Lidé z celé provincie se zdaleka sbíhali a požadovali zdravotní pomoc od misionářů; všichni se vraceli jakoby uspokojení tím, že byli léčeni ze svých neduhů s pomocí Boží milosti.

Všude jsou ale na tomto území pověstní lupiči, kteří ohrožují zvláště město *Fajjúm*, ačkoliv jsou na každé ulici rozmístěny noční hlídky. S těmi se dokonce v noci spolčují, což jim loupení usnadňuje. Jelikož jsou domy většinou postaveny ze surových, nevysušených čili nepálených cihel, dá se skrze zdi snadno proniknout. Zloději tajně vstupují dovnitř a loupí. Všichni lidé z celého Orientu však spí za rozsvíceného světla se zvýšenou ostražitostí. Proto tehdy, když slyší, že zloději dělají do zdi otvor, obezřele useknou hlavu prvnímu zloději, jenž ji do něj strčí, a tělo vtáhnou dovnitř. Často useknou hlavu druhému, třetímu zloději, dokud to ti venku nezpozorují a nedají se na útěk. Nyní lstivější lupiči napřed do otvoru vloží něco, co se hlavě podobá, nebo turban, a když nepozorují žádný hluk bdělých obyvatel, pomalu tam vlezou a lidi oloupí. Vzhledem k poměrně častým loupežím prožívají obyvatelé mnoho bezesných nocí.

Jedno rameno Nilu vede středem města a činí obyvatele šťastnými. Voda v něm dostačuje pro všechna okolní místa. Rozlévá se do délky tří denních pochodů, potom se vlévá do Kárúnského jezera, Araby nazvaného *Berock Clokaraum*. Obyvatelé mohou však jen zřídka vidět, jak při tak velkém rozvodnění Nilu voda

Kárúnské
jezero

protéká jezerem. Jezero obsahuje vždy slanou vodu,⁶⁷ jako kdyby nepřitékala žádná sladká voda z Nilu. Je to totéž jezero, o němž složili básníci tolik bájí a dodnes vypravují různé historky Arabové, že cokoliv se do něj ponoří, to se promění v kámen. A tak kameny podobné lodím, které v něm leží, byly kdysi podle jejich vyprávění dřevěné lodě. Protože jsem nebyl schopen přesvědčit se o tom vlastním úsilím v hlubinách jezera, neupírám pravdu těm, kteří o tom vypravují. Nedaleko odtud je vidět rozbořený palác, v němž nezůstalo nic starobylého kromě kamenné suti.⁶⁸ Arabové snadno po poušti urazí do Alexandrie vzdálenost v délce šesti denních pochodů. Pro nikoho jiného však, zvláště pro Evropana, není tento druh cestování praktický, protože hrozí jisté oloupení a usmrcení. Tolik stručně o Dolním Egyptě. Sluší se také něco napsat o Středním Egyptě.

---

⁶⁷ Jezero leží 45 m pod hladinou moře a trpí skutečně vzrůstající slanosťou. Dále o něm viz pozn. 74.

⁶⁸ Snad ruiny starobylého města *Dionýsias* na západním břehu jezera. Bylo kdysi výchozím místem karavan do oázy Baharíja v západní poušti.

Kapitola VIII. O Středním Egyptě

Všeobecně nejznámější město Středního Egypta je hlavní město, zvané *Káhira*, velmi slavné a téměř největší město, sídlo faraónů, o nichž se porůznu zmiňuje Písmo svaté. Kdysi to byl pravý Babylon,⁶⁹ velkolepé egyptské město, složené a spojené v jedno z pěti měst. I když je to dnes město velké, přesto je menší než to starověké. Má délku patnácti italských mil, dosahuje prozatím až pyramidám a je obydleno z obou stran Nilu. Značná sláva a starobylý lesk města byly nepřízní věků, válečnou zkázou a nepřátelským běsněním přivedeny do dosti ubohého stavu. Zásluha o to, že byla roku 971 vystavěna v takové slávě, je připisována fátimovskému chalífovi⁷⁰ Moezovi,⁷¹ jenž město pojmenoval *Al Cairo*, též *Tesdar*, to jest *Vítězná*. Skládá se ze tří částí. Jedna je od druhé oddělena vzdáleností asi jedné italské míle; obvykle se nazývají *Stará* a *Nová Káhira* a *Búlak*. Posledně jmenovaná část je položena u Nilu, její přístav je schopen pojmut dvě stě, ba i více člunů nebo větších lodí, jak je možno každý den vidět. *Stará Káhira* byla zasvěcena Bubrillonovi,⁷² modle toho jména, kdysi zvané *Abrillon*. Dnes je místem křesťanské církve. Dříve se nazývala také *Memahus*. Mohamedány byla *Stará Káhira* kdysi rozbořena a je známo, že za vládcce Héraklia⁷³ byla obnovena.

Od prostředku jejího území směrem k pyramidám se odpradávná nacházelo Memfís velmi slavné město *Memfis*, tehdy hlavní město celého Egypta, nedávno nazvané *Matherea*, jehož vzdálenost od Nové Káhiry činí čtrnáct italských mil, což je tříhodinová cesta. Kromě toho se na této straně nalézá jezero *Dekerr*, kdysi zvané

⁶⁹ Současná Káhira stojí na základech starodávneho křesťanského města Babylon (odvozeno od egypt. *Per-Hapi-en-On*, Dům Nilu z Heliopole), který však neměl vůbec nic společného se známým Babylonem kromě jména.

⁷⁰ Titul označoval náčelníka muslimské obce, jenž byl jak duchovním představeným věřících (muslimů), tak člověkem, který měl nejvyšší moc státní.

⁷¹ Chalífa *al-Mu'izz*, 1. vládce fátimovského období v Egyptě (969-1171).

⁷² Výklad Prutkého je v těchto místech zmatený. *Stará Káhira* se kryje se starou římskou pevností Babylon, viz pozn. 69. Božstva tohoto jména neexistovala. Mohou to být i nějaká autorem velmi zkomolená jména.

⁷³ Héraklios, byzantský císař v letech 610-641. Úspěšně válčil s Persií. V r. 622 oblehli Avari a Slované Konstantinopol. Jestě za jeho vlády obsadila rychle expandující islámská říše území Sýrie (635) a Egypta (640).

*Moeris*⁷⁴ nebo *Kárún*, které je spojeno s Nilem jedním kanálem, neboť kdysi stál nedaleko jezera slavný labyrint⁷⁵ a hrobka starých Egyptanů.⁷⁶ Odtud se inspirovali staří řečtí básníci a hovořili o bárce nebo o lodi, která převážela zemřelé do podsvětí. Nedaleko odtud je vidět malá vesnice, o níž napíši níže. Řekové označovali *Memfis* jako *Heliopolis*,⁷⁷ tedy *Město Slunce*. Zmiňuje se o něm Izaiáš v 19. kapitole:⁷⁸ *Jedno město bude pojmenováno Město Slunce*. Bylo to významnější místo než jiná, skvělejší svojí vznešeností, pyšnilo se tím, že tam přebýval vládce, faraón. Ostatně dosud jej Koptové obvykle nazývají *Pleushebo a Testara*, tedy „vstup Slunce do Blíženců“, jak o tom vypravuje koptský autor Viktor.⁷⁹ Dnes mu obyvatelé říkají *Matherea*, což znamená *čerstvá voda*, která se tam vyskytuje. Je zde rovněž památka na Krista pána, když prchal do Egypta. Se svojí blahoslavenou Matkou a svatým Josefem nejprve stanul pod jedním stromem,⁸⁰ který se vzhledem k přítomnosti Spasitele ohnul. Uchoval se po dlouhý čas, dokud jej nezničila hniloba. Zbylou část jeho kmene, která zůstala neporušená, přenesli Otcové Svaté země do velkokáhirskeho domu a uchovávají ji tam dosud. Z té doby se tam nenacházejí ani zdi kostela, ani se na tomto místě neobjevuje jiná stopa.

Starou Káhiru někteří nazývali *Aamis* nebo *Misrin* podle *Mesrina*, syna Chámova, vnuka Noemova. Tento název postupem času změnili na *Babulon* díky velkolepému chrámu zasvěcenému modle *Babulon*. Velkou slávu tohoto města potvrzují různé zbytky paláců, kostelů a klášterů, v nichž chudí lidé nepřetržitě

⁷⁴ Jako *Moiris* jezero označuje Hérodotos, *Hist.* II, 13. Tento starověký řec. název má u Prutkého podobu *Maeris*. Dnešní jezero nese arab. název Birkit el-Kárún (u Prutkého *Caron*).

⁷⁵ Viz Hérodotos, *Hist.* II, 148. Pyramida v Hawwáře z 12. dynastie. Kdysi spadala do rozlehlého komplexu, z něž dnes zbyla hromada sutin.

⁷⁶ Hrobky Střední říše a komplikované pohřební komplexy králů 12. dynastie stály na několika lokalitách Fajjúmské oázy.

⁷⁷ Opět je výklad Prutkého v těchto místech popletený. Prutký zde nesprávně ztotožňuje Heliopolis s Memfidou. Heliopolis je dnes severovýchodní předměstí Káhiry a byla skutečně centrem slunečního kultu. Její staroegyptský název zněl patrně *On* či *Iunu*.

⁷⁸ Iz. 19, 18.

⁷⁹ Neznámý autor.

⁸⁰ Pokroucený fikovník se nachází na severovýchodním předměstí Mataríjji (u Prutkého *Matherea*) v Káhiře. Viz dále v kap. XVIII. Z Káhiry se údajně sv. Rodina vydala člunem do Středního Egypta, kde se dnes s jejich dočasným pobytem spojuje řada míst. Asjút představuje nejvzdálenější bod na jihu s nějakými obdobnými souvislostmi.

kopou do země a nacházejí tam různé části kovů, stříbra, železa a mincí. Ulice a městské brány pokryté železnými pláty se podobají alexandrijským, zatímco zdivo je místy v rozvalinách, a dodnes jsou ještě nápadnějším dokladem, že město bylo postaveno týmž mistrem.

Uprostřed města⁸¹ je kromě jiného patrný žulový obelisk,⁸² jenž ční nad zemí svojí výškou šedesáti šesti stop. Je to skvělá práce. Na jednom rohu utrpěl nějakou prasklinu vlivem stáří. Protože Sluneční město je s tu a tam rozbořenými domy a ulicemi bez tvaru, jsou také uprostřed ruin vidět osetá pole. A stejně jako mohlo být v křesťanské době nazýváno velmi proslulým, nyní může být nazýváno přebohým, protože zbývající kostely již nemají daleko k ruinám. Jeden z nich, zasvěcený blahoslavené Panně Marii, se dochoval v dosti dobrém stavu, protože se věří, že v něm přebýval Jednorozený Boží Syn, když prchal do Egypta. Nejvzácnější památka ze všech egyptských je jeskyně, příbytek Nejčistší Panny a svatého Josefa Opatrovníka, kteří prchnuli z vlasti a sedm let zde pobývali. Hodlám ji, zastřenou v paměti, popsat v kapitole 41. mezi jinými egyptskými pamětihodnostmi, aby představa o ní byla lepší.⁸³ Další místo tohoto slavného města zaujímalo město *Remis*, postavené faraónem pro syny Izraele, jak se praví v knize Exodus, 1. Třetí místo zaujímá město *Fiton*, také zní *Fakantator* a taktéž je o něm zmínka v knize Exodus, 1,⁸⁴ že bylo postaveno pro syny Izraele. Aby se však nepletla Stará a Nová Káhira při podávání zpráv, je třeba zmínit následující.

Jeskyně sv.
P. Marie a
Josefa

---

⁸¹ Tj. Heliopole.

⁸² Jedná se o dvacetimetrový obelisk krále Senuseta I. z 20. stol. př. Kr. z Heliopole.

⁸³ Popis jeskyně je obsažen v kap. XVIII.

⁸⁴ Obě zmínky viz Ex. 1, 11 – města Pitom a Raamses. Patrně panovníci egyptské Nové říše, 19. dynastie (konec 14 - 12. stol. př. Kr.) vystavěli nová města, resp. rozšířili města ve východní Deltě Nilu, ale ta místně s Káhirou nesouvisejí.

Kapitola IX. O Nové Káhíře

Tak jako dostala Stará Káhira od obyvatel různá nazvání, tak i Nová Káhira přijala své pojmenování podle své zakladatelky, zvané *Kahera*,⁸⁵ mocné královny Saracénů, což znamená „ta, která vítězně zdolala nepřítele.“ Stalo se tak kvůli zprávám o bezpočtu vítězství. Dnes se však vlastní jméno *Kahera* komolí a lidé si přivykli nazývat město Velká Káhira. Kdysi se zde na krásné planině nacházelo město *Fiton*, jehož obvod byl sedm leuk a na koni se dalo objet za dobu sedmi hodin, jak to často Evropané vyzkoušeli.

Město je to přelidněné, žije v něm dosti mnoho miliónů obyvatel. Někdo se domnívá, že sedm, někdo, že osm miliónů. Bylo vystavěno s tak úzkými ulicemi, že zřídka která z nich je vhodná k jízdě vozem. Proto se tam také žádné vozy nevyskytují, neboť mohamedáni používají k jízdě jediné koně, muly, velbloudy a osly. Domy jsou velmi vysoké, plné obyvatel. Mají na sebe navzájem natěsnané pokoje; jeden je umístěn nad druhým tak, že je to velmi málo pohodlné a zřídka kdy se najde malinké neobydlené místo. Dokonce i za takový malý pelech se platí pět nebo šest zlatých za měsíc. Zejména tam, kde bydlí naši katolíci, se platí měsíčně dva zlaté za jeden temný pelech bez okna, ve kterém se musí jíst, spát a provádět všechny nezbytné věci. Velmi mnoho z nich je pronajímáno za účelem výdělku, v jednom z nich žije sto různých rodin, v jiném, větším domě je umístěno tři tisíce různých rodin. Tyto nájemné domy se vždy uzavírají podobně jako nějaký klášter a jsou tak zabezpečené vůči jakémukoliv tureckému nájezdu nebo nepokoji.

Paláce mocných, vládců neboli vicekrálů, zvaných sandžakbejů, ač jsou lepší než společná obydlí, přece postrádají vkus, souměrnost a evropský ráz. Byly

---

⁸⁵ Svě jméno Káhira (Vítězná) dostala dle planety Mars (arab. *Al Qáhir*), která v té době byla nejvýraznější planetou na nebi. Královna tohoto jména neexistovala. Prutký mohl slyšet o královně Šadžarat ad-Durr (1171-1250, arab. *strom perel*), ale ta má podstatně odlišné jméno a žila o několik století později, v době Ajjúbovců. Byla nesmírně inteligentní a ctižádostivá. Byla nejprve krásnou arménskou otrokyní chalífy al-Mustasima v Bagdádu, jenž ji v r. 1242 daroval as-Sálihovi. Později se prohlásila za sultánku a byla v tomto nejvyšším úřadě respektována (srov. Prutkého označení *mocná královna Saracénů*). Její samostatná vláda trvala jen 80 dnů.

vybudovány vskutku velmi špatně bez jakéhokoliv náležitého architektonického plánu, jsou neúměrně vysoké, mají velmi mnoho zákoutí a děr; domy jiných občanů, buď Turků, nebo křesťanů byly postaveny o mnoho hůře, bez obvyklého vyměřování a daných pravidel. Ulice jsou malé, těsné, nedlážděné, špinavé, plné odpadků a prachu, také hlasitě křičících nebo mrtvých zvířat, ptáků, oslů a jiného dobytka, což způsobuje zápach, a tím kolemjdoucím velkou nevolnost. Z toho pak velmi často vzniká mor a velmi mnoho jiných nemocí.

Káhira stěží odráží podobu nějaké evropské metropole, protože Turci vůbec nedbali na architekturu. Dosud ji ignorují a každý staví podle vlastního rozmaru, ačkoli nikdy nechybí potřebný materiál. Dají se sehnat určité měkké bílé kameny, které jsou bezpečné a dobře štípatelné podobně jako latě. Domy všech váženějších a bohatších občanů se proto staví z kamenů ve tvaru kvádrů. Čisté vápno používají velmi zřídka, přimíchávají do něj půl dílu hlíny nebo jílu. Běžné domy se dokonce budují jen z hlíny nebo jílu a mezi to se vkládají trámy z datlového dřeva. Jimi se zdi domů zpevňují vzhledem k nedostatku vápna. Domy také zachraňují z ruin, a pokud chtějí, aby jim déle vydržely, používají pálené cihly; bohatší lidé natírají zdi uvnitř i zvnějšku sádrou a zdobí domy nějakým ornamentem.

Více lidí se však spokojí s ubohými příbytky postavenými bez střech, protože ve Velké Káhiře a v celé krajině Horního Egypta nikdy neprší nebo jen velmi zřídka na způsob padající rosy. Neobávají se, že domy spadnou, neboť jejich horní část je postavena z kamenných kvádrů, o kterých jsem předtím mluvil, spojených vápnem a sádrou. Podlaha je rovná, slouží jako velmi čisté lože se zdi postavenými do výše alespoň dvou loktů, aby nebyly vidět ženy v pergolách sousedních domů. Zde v nočním čase obyvatelé spí, nechávají se ovívat větrem, který jim poskytuje úlevu od denních veder. Ponejvíce však ženy, které jsou jinak po celý den zavřené a nemají žádnou možnost osvěžení, se v nočním čase ochlazují, aby je muži neviděli. Domy se staví do výšky z uvedeného kamene, všechny schody jsou navzájem podivuhodně spojeny sádrou a visí jakoby ve vzduchu. Okna jsou vždy zakrytá velmi hustým dřevěným proutím podobně jako u našich jeptišek. Skrze světlo, jež jimi proudí, ženy nemohou nijak učinit zadost zvláště své

zvědavosti. Velmi mnoho oken je vyplněno papírem nebo látkou, na domech váženějších a bohatších občanů jsou vidět okna ze skla podle evropského vzoru; více se cení okna z hrubě opracovaného dřeva a v nich menší skla různých barev s figurálními a rostlinnými motivy podobně jako u našich venkovanů.

Jedna věc se jeví evropskému cestovateli jako poněkud zvláštní. Totiž že takové významné město bylo postaveno bez jakékoliv zdi, která by jej obklopovala; jen díky prozíravosti jeho správců byly všechny ulice opatřeny branami z velmi silných prken potažených železnými pláty. Ty se kolem desáté hodiny noční uzavírají. Všude obcházejí stráže a před rozedněním se otvírají. Pokud dojde k jakémukoliv nepřátelskému nájezdu nebo k vypuknutí vzpoury obyvatel, zůstávají brány zavřené. I kdyby nepřítel obsadil jednu část města, druhá, dosud uzavřená je schopna postavit se na odpor. Bylo by proto velmi obtížné město dobýt, vyplenit nebo pobořit. Osm takových bran je na jedné rušné ulici, všechny ostatní se zavírají a veškeré rozbroje se rychle uklidňují.

Egyptský národ, učitel věd, kdysi převyšoval bystrostí, důvtipem a věděním Římany, Athéňany a jiné národy, také svou znamenitou učeností a moudrostí. Potom se však poměry měnily, Egypt byl dobyt Alexandrem Velikým a podrobil se řeckému panství a po jeho smrti byl ještě šest let takto spravován. V roce 430 od založení Města nastoupil po Alexandru Velikém Ptolemaios, syn Lága, dříve řadového vojína, řečený *Sótér*, a věci se podivuhodně změnily. Podle něj potom všichni egyptští králové přijali jméno Ptolemaios, když předtím ztratili jméno faraón a všechnen rozkvět věd. Po něm nastoupilo ještě deset dalších Ptolemaiů až ke Kleopatře,⁸⁶ která byla tak popletená láskou k triumviru Marku Antoniovovi, že po jeho smrti přešla pod panství Gaia Caesara.⁸⁷ Zemřela po uštknutí zmijí, které si sama připravila, a tak se Alexandrie a celý Egypt podrobily vítěznému Augustovi, jenž tím položil základ své římské říši 1. srpna roku 729 od založení Města. Z této poznámky vyplývá, že řecké panství trvalo 300 let, od prvního roku, v němž se Alexander ujal vlády, v roce 429 od založení Města, až do roku 729.

⁸⁶ Bylo jich přesně 11, poslední vládce před Kleopatrou, Ptolemaios XII. Neos Dionýsios, zvaný též Aulétés (Pištec), vládl v letech 80-51. Kleopatra VII. byla jeho dcerou.

⁸⁷ 1. římský císař Augustus.

Tehdy se Egypt podrobil římským císařům, třicet dva let před narozením Krista.⁸⁸ Tak se stalo, že po zvěstování evangelia stanul v čele Egypta řecký patriarcha⁸⁹ se sídlem v Alexandrii a egyptští Koptové prý byli pod velkým útlakem. Řekové jimi nejen opovrhovali, ale i hanebně je utlačovali podobně jako otroky, jak to líčí dějiny svatých mučedníků a mnoha svatých poustevníků a ctihodných Otců v thébské oblasti. Vskutku celý egyptský křesťanský národ byl v přemocném područí Řeků, kteří jej svojí neobyčejnou zpupností sváděli z pravé cesty a neustálým trýzněním se Koptům vysmívali tak, že utiskovaní Koptové byli přinuceni nosit na ramenou zavazadla. Museli ochotně vyhovět všem vrtochům Řeků, kterým umývali ústa, vousy, ruce, nohy apod. Dokonce byli ještě více rozhněvaní, když jejich ruce musely odstraňovat špínu z vousů; dohnalo je to proto k zuřivosti a zamýšleli svrhnout despotické jho a spolu s Araby, sjednocenými pod tehdy vítězícím Mohamedem, uzavřeli přátelství a zaručili se, že jim za určitých podmínek celý Egypt předají.

První podmínka byla, aby byli všichni Řekové zbaveni svých úřadů a majetků. Druhá, aby byli všichni z celé země vyhnáni. Třetí, aby rodilí Koptové a dosud zákonní vlastníci území mohli zachovat všechny své kostely a svobodně zde vyznávat svoji křesťanskou víru. Čtvrtá, aby byl vždy jeden zástupce koptské národnosti přibrán mezi čtyřiaadvacet sandžaků neboli vrchních správců a vládců Egypta. A konečně pátá, aby při veškerém úřadování urozených a vládců jedině Koptové mohli zastávat úřad *obascherin* neboli úřad písařů a účetních a aby byli všichni ostatní z této funkce vyloučeni.

Tyto jednotlivé podmínky byly mohamedány přijaty, celý Egypt podrobili svému panství bez dalšího prolévání krve, vyhnali Řeky a na nějaký čas také dodržovali podmínky. Postupně však měnili smýšlení a Kopty si podmanili ještě více, než tomu bylo předtím. Vyhlásili velmi přísné nařízení pod hrozbou trestu smrti, že nikomu do budoucna není dovoleno mluvit koptským jazykem a rozkázali, aby byly shromážděny úplně všechny knihy napsané tímto jazykem, a k převeliké

---

⁸⁸ Bylo to správně v r. 30 př. Kr.

⁸⁹ V raných dobách církve biskup, nadřazený arcibiskupům a biskupům v určité oblasti. Tato funkce je dodnes zachována ve východních církvích.

bolesti křesťanů byly spáleny, a tím vymýtili egyptský neboli koptský jazyk. Všichni byli přinuceni mluvit a psát arabsky, aby náhodou Arabové neznali koptského jazyka nebyli vyhnáni při novém egyptském povstání. Krátce nato, po uplynutí doby jednoho století, úplně zapomněli na koptský jazyk a písemnictví takovým způsobem, že od té doby i jejich učenější kněží stěží znají nějaká písmena. Umějí recitovat pouze žalmy, Otčenáš a Zdravas, ačkoliv tomu nerozumějí. Kněží při vlastní mši předčítají něco málo tímto jazykem, všechno ostatní arabsky. Někteří snaživější, třebaže umějí číst a vyjadřovat se koptsky, nevědí však v úplnosti, co všechno znamená. Mnozí důrazně tvrdí, že koptština je dcerou řeckého jazyka, jiní naproti tomu tvrdí opak. Existuje mezi nimi velká blízkost, ačkoliv písmena jsou různá a více jich je v koptštině než v řečtině, protože Egyptané ke konci své vlády přidali k jazyku více písmen. Od doby Ptolemaiovců znali důkladně řecký jazyk, a tím zarazili hluboko své kořeny. Proto Kircher⁹⁰ ve zprávě o Egyptě na str. 363 uvádí, že koptský jazyk má větší množství řeckých slov.

Ubohý koptský národ! Ztratil mateřský jazyk, velmi slavné panování, svobodu, vědecké nadání, kdysi soupeřil s nejbohatšími vládci světa, nyní byl potlačen a sražen leží ve špíně. Zbyly jen známky starobylého lesku a moci, pyramidy, kolosy⁹¹ a různé sochy starověku. Mnoho se lopotil pod arabským jhem, dokud nakonec nebyli Arabové přemoženi⁹² a vládci si nepřisvojili celý Egypt právem meče. Od té doby Egyptané uznávají konstantinopolského vládce za

---

⁹⁰ Prutkého charakteristika kopt. jazyka je podaná správně. Koptština skutečně používá řec. abecedy se 7 znaky dodanými z démotického písma. Navíc má opravdu velké množství řec. slov s upravenou výslovností. Prutký musel své lingvistické znalosti čerpat především z Kircherova díla *Prodromus Coptus sive Aegyptiacus. In quo cum linguae Coptae, sive Aegyptiacae, quondam Pharaonicae, origo, aetas, vicissitudo, inclinatio; tum hieroglyphicae literaturae instauratio [...]. ita novae quoque et insolita methodo exhibentur*, Romae, Typ. Congr. de Propag. Fide, 1636. Jedná se o jakýsi úvod do kopt. jazyka. V tomto spise byl poprvé nejen podán výklad o jazyce pofaraónského Egypta. Sloužil také jako základ pro výzkum předkopt. jazykových útvarů v Egyptě. O této otázce Kircher pojednává např. v kap. V., v oddílech nazvaných *Lingua Graeca primum a lingua Aegyptiaca profluxit a Magna affinitas Aegyptiacae linguae ad linguam Graecam*, dále v kap. VII. *De affinitate linguae Coptae sive Aegyptiacae ad Graecam eiusque corruptione successu temporis facta*. Speciálně o koptštině píše A. Kircher ve spise *Lingua Aegyptiaca restituta. Opus tripartitum*, Romae, Scheus, 1643.

⁹¹ Nejčastěji sochy krále, ale též soukromé osoby či boha v nadživotní velikosti, obvykle umístěné před bránou nebo pylonem chrámu. Často se staly předmětem uctívání a byly považovány za prostředníka mezi lidmi a bohy.

⁹² R. 640.

nejvyššího, který každé tři roky, někdy každý rok posílá do Velké Káhiry svého pašu se třemi ohony,⁹³ jenž zastává úřad místokrále s ostatními čtyřadvaceti předáky, zvanými *beji* neboli *sandžaky*, a ti spravují celou provincii. Vzájemně se zabývají podivnou politikou, málo se starají o konstantinopolského místokrále, ještě méně vykonávají příkazy panovníka, všechno dělají podle své vlastní libosti, a jestliže poznávají, že místokrál se odmítá shodnout s jejich názory a zvyklostmi, různými bouřemi a nepokoji jej odstraní, často mu useknou hlavu a podobně jako hlavu rebela ji dopraví do Konstantinopole.

Kdysi byl volen jeden z Koptů mezi čtyřadvacet vládců v souladu s ujednanými podmínkami Egyptanů. Dnes zbaveni nejen důstojnosti, ale i svobody oplakávají svoji porobu. Před několika málo lety byl paša řecké národnosti z Benátek, řeknu zrádce, nepřítel osudu vyvýšen až do nejvyšší funkce místokrále. Nevyzval se v káhirské politice, neshodoval se s míněním jiných bejů. Po dlouhotrvajících nástrahách byl zajat a připraven o hlavu. Jeho tělo bylo pohozeno před pevnost na veřejnou cestu, a tak byl potrestán za svoji zradu. Nevyzval se dobře ve zvyklostech urozených, kteří byli mezi sebou rozdělení a osnovali tajné nástrahy; podporovali spiklenecké spolky, mnozí se spolčovali proti méně početným a potírali je; paša tedy pravidelně podporoval tajné spolky buď ke svému prospěchu, nebo k prospěchu své vlády. Jestliže se proti němu sjednotila menší část, již se rozhodovalo o jeho životě. Proto se ti nejvíce opatrní vyvarovali soukromých rozhovorů, jeden druhému v ničem nevěřil, aby skrze smyšlené přátelství nebyli v tajnosti nebo jiným neočekávaným způsobem zavražděni. Neboť poměrně často dlouhá smyšlená přátelství vypadají jako nepochybná a v okamžiku se stává to, co se nestalo celý rok, že bývají připraveni o život. Tyto třenice mezi urozenými nijak nepřekážely v tom, aby konstantinopolský vládce neztratil výkon svého práva a nevysílal pašu na své místo a nezřizoval svoji rezidenci v Nové Káhiře, která byla

---

⁹³ Guvernérům jednotlivých provincií (*beylerbeyi* či později *vali*), jmenovaným panovníkem do jejich čela, byl udělován titul *paša*. Během turecké nadvlády v Egyptě (1517-1805) se zde postupně vystřídalo na 110 místodržících s hodností paši. Vysoké postavení v Osmanské říši symbolizovalo propůjčení slavnostních koňských ohonů: jeden zpravidla náležel bejovi, dva guvernérovi, tři velkovezírovi a čtyři sultánovi.

kdysi spojená s někdejší rezidencí ve Staré Káhiře. Nyní je však malá, neboť z pěti starobylých měst se zdálo být jedno neprozkoumatelné. Aby však bylo povědomí o pašově rezidenci jasnější, připojím k tomu zvláštní výklad.

Kapitola X. O velké pevnosti Nové Káhiry

Nová Káhira byla postavena na krásné písčité rovině, na jednom jejím okraji strmí skalnatá hora a je chráněna pevností.⁹⁴ Vzhledem k dávné době vzniku jsou velmi starobylé zdi na různých místech rozbořené, protože si jich zahálčiví Turci nijak necení. Žijí v domnělém bezpečí před všemi nájezdy křesťanů a nestarají se o jejich opravy. I když by byli schopni umístit na hradbách děla, i ta větší, přesto stojí na kolech na zemi bez jakéhokoliv strategického rozestavení, rezivějí, a tím se ničí. A kdyby měla být naládována a mělo se z nich vystřelit proti nenadálé vzpouře, vztyčí je lany do výšky a jen stěží jsou schopni vystřelit.

V roce 1711 vypukla vzpoura a značný počet vojáků a občanů se spolu s pašou ocitl v obklíčení. Dříve než děla položená na hradbách vystřelila, padli do rukou nepřátel po provalení zdí pevnosti. Pouze směrem na východ je pevnost chráněna dobrými zdmi a dosti vysokými věžemi, v nichž jsou zbudována obydlí důstojníků a vojáků, a proto je zde obranyschopná. V okruhu jedné a půl německé míle⁹⁵ jsou všude v hradbách vyhloubeny otvory pro střelbu z pušek. Pevnost představuje jakési malé město, nad nímž ční na východě hora, ze které je možno ovládat nejen pevnost, ale i celou Káhiru. U její paty směrem na jih se nacházejí hrobky synů Izraele a hora se v egyptském jazyce nazývá *Nidosgens*, to jest hora *Sion*, která se začíná vypínat od Káhiry, a nepřetržitě horské pásmo se táhne až do města *Mekky* ve vzdálenosti čtyřiceti denních pochodů. Egyptský spisovatel Arsenius⁹⁶ popisuje tuto horu a vychvaluje ji slovy: *Nidotinaghio* je posvátná hora,

⁹⁴ Jedná se o popis káhirské Citadely. Začal ji v r. 1176 budovat Saladin, aby město opevnil proti hrozbě křižáků, kteří bojovali v Palestině. Mamlúci, poté co svrhli Saladinovu ajjúbovskou dynastii, Citadelu obsadili, rozšířili ji a dostavěli přepychové paláce. Za Osmanů (1517-1798) byla pevnost rozšířena dále směrem na západ a byla postavena nová brána Bab al-Azab.

⁹⁵ Německá míle = 7,42 km.

⁹⁶ Sv. Arsenius (*asi 354, Řím - † asi 450, Troë u Memfidy v Egyptě), mnich. Byl údajně v Římě jáhnem a později vychovatelem synů císaře Theodosia I. v Konstantinopoli, viz dále kap. XXXI. Tyto údaje jsou však sporné. Někdy kolem r. 400 se připojil k poustevníkům ve Wádí Natrún, poté v Kanopu a Troë. Příběhy a výroky, které se mu připisují, jsou charakteristické pro členy pouštní komunity. Vyznačují se tvrdou sebekázní a znalostí lidské přirozenosti. Sv. Arseniovi se připisuje 44 dochovaných maxim a mravních zásad.

protože na ní v raných dobách šťastně žili velmi početní křesťané, svatí Otcové a poustevníci, přesvatí ve víře Kristově, podobně jako v thébské oblasti.

Kdyby mohamedáni vedli válku, snadno by mohli tuto pevnost učinit obávanou pro každého agresora, protože ji chrání čtyři brány. Dvě z nich vedou směrem k vrcholu hory a není v nich žádné stavení s příbytky, dvě směrem k městu mají příbytky. Jedna se nazývá *Bab Elvezir* a druhá *Bab Erramel*. Jsou střeženy janičáři, neboť tam zůstávají všichni vyšší důstojníci, i když důležitější brána je *Erramel*, u níž leží jiná brána *Bab Elazab*. Skrze ni se normálně vchází do pevnosti a do pašova paláce, který střeží azabové,⁹⁷ protože se zde zdržují zvláštní důstojníci a také proto, že se při ní nachází mešita *Sultan Hassan*, jež se vypíná do značné výšky, a při občanských válkách a jiných bouřích slouží jako velmi významné místo z hlediska ohrožení pevnosti. Janičáři, strážci bran, dostávají kromě pravidelné výplaty od svého velitele denní podíl jídla, hlídají okolní věže s příbytky určenými nejméně pro tisíc osob. Neklidní janičáři mají rádi volnost, a proto poskytli svoje pohodlí chudým nebo těm, kteří nejsou schopni za svůj příbytek platit.

Mezi dvěma branami *Elvezir* a *Erramel* se na straně pašova paláce nachází dále jiná, asymetrická budova se třemi věžemi s obvodem šesti set dvojkroků. Dominuje pašův palác. V případě pašova sesazení panovníkem nebo káhirskými vládci kvůli nějakým zjevným příčinám se musí shodovat návrhy čtyř doktorů práv vznesené v mešitě *Gaama Zaheri*. Jim přísluší návrhy schvalovat nebo zamítnout; protože ale jsou vesměs navzájem jiného smýšlení, v době modliteb, omývání a výkladu koránu vznášejí opačné návrhy, snadno jsou však za úplatu ochotní k nespravedlivému rozhodnutí v jakékoli záležitosti. Tak se stává, že důstojníci sedmi pluků z lačnosti po zlatu osnují nástrahy a obracejí děla proti paláci místokrále, dokud on svobodně a bez nejmenšího odporu neodstoupí z místa a své funkce. Jinak by byl palác spolu s ním zapálen. Aby nebyl zbaven života, sám se obvykle odebere pryč, bývá střežen v nějakém městě až do příchodu nového paši, za jehož přítomnosti se hned odstěhuje do Konstantinopole.

---

⁹⁷ *Azab* nebo *azap* – označení pro turecké pěšáky.

Pevnost je spolu s palácem místokrále krásná a pohodlná. Její vnitřní prostor je dlouhý tři sta dvojkroků, široký sto dvojkroků a je obývána toliko těmi, kteří se těší z nějakého privilegia. Zdobí ji čtyři mešity. Jedna z nich je hezčí, byla zasvěcena počtě jistého santona, Mohamedova žáka, jenž tam má svoji hrobku, pokrytou drahocennou látkou s nahoře umístěným zeleným turbanem. Tu a tam visí ve výši svícny a lampy v dokonalé řadě. Podlaha je vyzdobena místy černým, místy bílým mramorem a hrobka tohoto ničemy se těší velké úctě.

Mohamedáni tvrdí, že podle nepřetržité tradice byl na místě této pevnosti faraónův palác. Lze tam dodnes spatřit velké triklinium,⁹⁸ které kdysi sloužilo patriarchovi Josefovi, jenž tam dával audience lidu, scházejícímu se k nákupu obilí. Tuto skutečnost potvrzuje přidružená budova, která je podpírána žulovými sloupy třicet osm stop vysokými. Má krásně pozlacený oblouk s velmi starobylými malbami a arabskými nápisy, které však byly leností Turků z větší části zničeny a částečně se rozpadly. Ti, kdo vstupují do triklinia, spatřují celé město s pozoruhodnou rozmanitostí jeho polohy. Rovněž se nabízí pohled na starobylou budovu s mohutnou uzavřenou branou. Kdysi to byl křesťanský kostel, z něhož se plazil při každém otevírání had, zabraňující v přístupu mohamedánům. Proto je doposud podle nich uzavřená. Hned u vstupu do pevnosti ční mezi zdmi vytesaný obraz modly, jež odpradávně obvykle dávala lidu odpovědi. Mohamedáni si o tom nyní přivykli mluvit a o jiných památkách na Josefa. Aby byla káhirska správa více zřejmá, hodlám o ní napsat v následující kapitole.

---

⁹⁸ Lat., z řec. *treis* tři, *kliné* lehátko. Ve starořímském domě jídelna se třemi lehátky. Ve velkých domech a vilách jich mohlo být několik (zimní, letní apod.).

Kapitola XI. O bejích, sedmi branách a jiných skutečnostech

Přestože vznikají u Turků při správě měst nepořádky a značné zmatky často se zhoubnými následky, přesto čtyřicet bejů neboli místodržících sídlících v Káhiře nahání lidu nejvíce strachu. Zabraňují mu v loupežení, krádežích a nepokojích a někdy svojí autoritou dokonce nahánějí strach i konstantinopolskému pašovi, pokud jsou mezi sebou jednotní; velmi často jsou však navzájem znesváření a zaměstnávají se vedením vnitřních válek. Lid se tak těší většímu klidu a spíše uniká placení nespravedlivých daní, ačkoliv bejové absolutně a nezávisle ovládají celou egyptskou církev⁹⁹ se sedmi městskými branami, z nichž každá má své vlastní jméno; první se nazývá *Bab Anckacharie*, druhá *Bab Elvezir*, třetí *Bab Haretsackii*, čtvrtá *Bab Eschaarie*, pátá *Bab Emasar*, šestá *Bab Elzbackie*, sedmá *Bab Elfutie*. Každá z nich je střežena pětadvaceti vojáky, jménem *azabové*, a jedním velitelem. V noci se uzavírají podobně jako ulice, aby mohamedáni nemohli přecházet z jedné do druhé a nevyvolávali hádky. Jezdecké brány mají pět generálů, kteří sídlí ve vlastním domě, třikrát týdně se scházejí s velitelem, radí se o vojenských záležitostech a jsou potom povinni donést zprávu o usnesení do pašovy pevnosti.

Ač mohamedánům chybí do vzdělávání ponejvíce počáteční zápal, mají podle starobylého zvyku velký počet míst, kde je možné studovat a která byla obdařena různými privilegii. Vyjma univerzitních studií se chlubí třemi sty dvaceti čtyřmi partikulárními školami a dále existuje přes tisíc míst, kde se horlivě věnují studiu koránu. Ničeho jiného si necení více a ve zbývajícím čase se o jiné učení nestarají. Veřejných mešit je 5 648, nepočítaně je malých a ještě více je zchátralých mešit. Mají vysokou věž, na jejímž vrchu jsou ozdobeny pergolou se zábradlím, kde je možné se procházet a svolávat lid k modlitbě. Obecně se ví, že v celém Egyptě se nachází dvacet čtyři tisíc mešit, jež jsou udržovány z výnosu daní, neboť je známo, že *cadis asquer* vybírá po dobu osmnácti měsíců od každé mešity jeden zlatý a dostává dvacet čtyři tisíc zlatých. Z těchto 24 000 mešit je jedna mešita hlavní,

nazývá se *Ezahari*¹⁰⁰ a je považována za nejdůležitější studium v celé turecké říši podobně jako univerzita Sorbonna, protože pouze na ní mohou promovat doktoři práv.

Soudů nebo míst k výkonu spravedlnosti je dvacet čtyři. Slouží k rozhodování a rozsuzování žalob, krádeží, loupeží a dluhů. Existuje zde rovněž větší počet lázní, které navštěvují jak křesťané, tak i mohamedáni obojího pohlaví kvůli převeliké podpoře tělesných ústrojí a kvůli úlevě při nemocích, jež se děje s velmi dobrým výsledkem. Obyčejně se platí deset para¹⁰¹ neboli čtyři německé groše.¹⁰² Lidé tímto způsobem předcházejí různým nemocím. Dokonce i v případě, jestliže se ženy chtějí mužům líbit, se alespoň jednou týdně kvůli pocení z velmi intenzivního horka omývají, a tak předcházejí vyrážkovým a svrabovým onemocněním. Aby však bylo uspokojeno velké množství lidí, existuje v Nové Káhiře 800 lázní, které přinášejí mohamedánům obrovský prospěch.

Ačkoliv má toto velkolepé město nedostatky a děje se zde velmi mnoho nepravostí, jednu věc je třeba pochválit. V jeho středu je palác, který obývá vyšší důstojník, zvaný *mochtazib*,¹⁰³ s jedním sorbagem¹⁰⁴ a velitelem janičářů a padesáti vojáky, aby byl při každém neklidu vyvolaném vzpourou schopen lidu přispěchat na pomoc. Do jeho povinností spadá dnem i nocí obcházet město. Jedině jemu musí být otevřeny brány, jestliže zaklepe. Pokud shledá, že se někdo z vojáků provinil nebo nedostál své povinnosti, vydá jej v poutech k potrestání do rukou strážců své brány, i když přísluší k jiné bráně nebo k jinému pluku. Všichni jsou povinni poslouchat ho. Jestliže si někdo zamane, že se postaví na odpor, může být přímo popraven bez dalšího dovolávání u vyššího soudce. Kvůli větší bezpečnosti vydržuje proto ještě jiného důstojníka, zvaného *uali*, jenž je vázán stejnou povinností dnem i nocí obcházet vojáky. Je doprovázen katem, rozkazuje provinilce

---

⁹⁹ Na tomto místě je v rukopise mezera, chybí nezjistitelný počet písmen, popř. i celé následující slovo, proto je překlad daného místa je pouze hypotetický.

¹⁰⁰ Arab. *Al-Azhar* – nejstarší univerzita na světě a jedna z prvních mešit v Káhiře postavená r. 970.

¹⁰¹ *Para* byla osmanská stříbrná nebo bronzová mince, která obíhala v Egyptě, Turecku apod.

¹⁰² Označení pro malé stříbrné mince používané v Německu, Polsku aj. V některých částech Německa groše představovaly dvanáct feniků.

¹⁰³ Tur. *muhtesib* – městský úředník, zástupce státní správy pověřený zkoumáním zásob, vah, měr.

¹⁰⁴ Důstojník pěchoty, též *čorbadži*.

přísně zmrskat, někdy také ze své vlastní pravomoci setnout mu hlavu. Má takovou vážnost, že když se v kteroukoliv noční dobu přiblíží k branám, hned se mu na dané, předem smluvené znamení brána otevírá; zatím jeho vojáci nesou potají lněné žhavé provazy. Točí s nimi dokola, zapalují je podobně jako louče a osvětlují jimi ulice. Naleznou-li kohokoliv, kdo ruší noční klid, v poutech jej uvrhnou do vězení a potrestají podle druhu provinění. Kromě těchto dvou důstojníků se v celém obrovském městě jiné hlídky nedrží. Proto tu na mnoha místech vznikají nemalé nepořádky, vraždy, loupežné výpravy, krádeže a velmi mnoho jiných špatností, s výjimkou těch ulic, které obývají Evropané, Francouzi, Italové, Angličané a Holanďané. Tyto ulice jsou střeženy janičáři, kteří mohou v souladu s pravomocí soudce provinilce potrestat, vsadit je do vězení nebo bičovat, dokud nezemřou. I když poté umírají mimo své vlastní území, nikdo se o to nestará.

Podobní janičáři se nazývají *kuluck*; dva z nich jsou vydržováni Židy k ochraně, jsou vázáni povinností střežit a bránit křesťany a Židy před útoky Turků. Tito janičáři jsou vyměňováni každé tři měsíce společně se všemi strážci ostatních bran; podobně jako strážci sedmi městských bran se spokojí kromě pravidelného platu pouze se stravou. *Kuluck* mají však rozdílné úkoly. Doprovázejí křesťany při udílení křtů, při obstarávání pohřbů nebo svatebních obřadů, aby nebyli dotírajícími uráženi. Zvláště nosí zemřelého před městské hradby a je jim za to vyplácen jeden zlatý nebo dostávají jinou náležitou odměnu. A jestliže v sousedství křesťané prodávají kremace, obvykle jim odvádějí výnosy.

Mochtazibovi, aby na jeho území nedocházelo k nějakým výstřelkům, je uložena povinnost každý den při východu slunce obvykle tři hodiny projíždět na koni městem s doprovodem padesáti vojáků. Prohledává město, před sebou má dva a dva vojáky jakoby v průvodu. Ten, který je mu nejbližší, nese váhy, a pokud jde proti nějaký křesťan nebo mohamedán a nese maso, maso váží a zjišťuje chybějící váhu; místo, kde bylo maso zakoupeno, pečlivě vyhledává a stejně je tomu i v případě chleba. Přejde k pekaři a k řezníkovi, před nimi zboží znovu váží. Viníky nespravedlivého jednání bez jakékoliv lítosti rozkazuje povalit na zem, obvykle je trestá sto ranami důtkami, všechno maso nebo chléb jim bere a rozděljuje je chudým

lidem. Potom přikazuje prodejnu zavřít. Viníky zavřené v žalářích velmi těžce trestá, a pokud s tím není spokojen, trestá je také peněžní pokutou tak, že se četní nespravedlivě jednající křesťané velmi červenají.

Po skončení prohlídky důležitějších částí města se vrací do pašovy pevnosti. Před shromážděným divanem¹⁰⁵ podává zprávu dotazujícímu se pašovi o celé prohlídce, jež se děje ku prospěchu obyvatelstva. Potom se činí vyrovnání za jeho horlivou službu. Každoročně bývá odměňován třemi nebo čtyřmi měsíci zlatých, nejvíce v době války. Protože do jeho povinnosti patří obstarávat veškerou provizi z pečení chleba vojákům, vybírá od obchodníků daně z chleba, masa, ovoce a všech ostatních potravin; každý měsíc je jednou shromažďuje a ročně přináší výtěžek z daní dvacet čtyři měsčů zlatých. Aby ten, kdo koná prohlídku, nebyl časem lidmi k veřejné hanbě podplacen, je každoročně pašou ustanoven jiný úředník a oblečen do drahocenného kaftanu neboli čestného šatu s bílým hedvábným podkladem, do něhož jsou vetkány stříbrné nitě a modré květy protkané zlatem. Je poctěn dlouhým talárem skoro téže kvality, který je obvykle darován grandsultánem samotnému vezírovi,¹⁰⁶ pašovi nebo jinému vládci při předávání nového úřadu. Potom je takto oblečený *mochtazib* doprovázený pašou přiveden ve slavnostním průvodu a za zvuku hudby a bubnů do svého domu. Jestliže se při vykonávání prohlídek ukáže jako věrný a spravedlivý, stane se pašovým oblíbencem a je potvrzen ve funkci na další dva nebo tři roky. Zpočátku měl *mochtazib* v Káhiře velkou autoritu. Ta se před několika málo lety velmi zmenšila, ačkoli *mochtazib* užívá titulu místodržícího.

---

¹⁰⁵ Turecká centrální kancelář v provincii i ústřední sultánská dvorská kancelář. Rada panovníka, též nízké a dlouhé sedadlo.

¹⁰⁶ Člen poradního sboru velkovezíra.

Kapitola XII. O pašovi a jiných úřednících

Paša oblečený vrchním sultánem neboli tureckým vládcem do drahocenného kaftanu na znamení nejvyšší moci je vyslán do Káhiry pouze na jeden rok. Požívá postavení místokrále a to si vykupuje za zcela neobyčejnou cenu. Zavazuje se složit předem 1 200 měšců zlatých. V každém z nich je 25 000 medinů nebo podle tureckého obyčeje 234 zenzerli.¹⁰⁷ V evropské měně je to suma jednoho miliónu zlatých. A protože vždy po jednom roce paša touží být potvrzen na další rok, je třeba opět předem spěšně sehnat 1 200 měšců a poslat je do Konstantinopole pozemní cestou společně s *chaznou*,¹⁰⁸ tedy výnosem z daní. Jestliže se někdy stane, že jsou pro egyptského vládce potřeba větší výdaje, odebere se z celkové sumy daní. Zbylá částka putuje z Káhiry do Jaffy nebo do Jeruzaléma či na jiné bezpečné místo s dobře vyzbrojenou karavanou, k níž se přidává mnoho obchodníků. Děje se tak zvláště tehdy, je-li třeba poslat peníze před koncem pašovy vlády, nebo v té době, kdy se mohamedáni ze všech částí země shromažďují k navštívení Proroka a přeprava peněz vyžaduje větší ochranu.

Paša má pod sebou, podobně jako jiný vládce, bej nebo sandžak, různé úředníky, z nichž přední místo v době nepřítomnosti svého hlavního místokrále zaujímá *kiechia*, jenž podobně jako vezír spravuje jednotlivé záležitosti namísto vládce a vykonává jeho nařízení. Druhý podle postavení je *tendi*,¹⁰⁹ podobně jako u našich vládců kancléř nebo stavovský sekretář, který podepisuje všechny originální dopisy. Třetí je *chazandar*,¹¹⁰ jenž má pod svojí ochranou veškeré finance svého vládce a poklad cenných věcí. Čtvrtý v pořadí je *serdar*,¹¹¹ jehož povinností je střežit, ovládat a získávat všechny otroky. Pátý mezi úředníky *saradž* je povinen doprovázet pěšky pašu jedoucího na koni. Jednou rukou drží koňskou čabraku¹¹²

¹⁰⁷ Tur. *kāhyā*.

¹⁰⁸ *Chazna* – egypt. trezor.

¹⁰⁹ Označení *tendi* snad znamená *tezkeneji*.

¹¹⁰ Arab. *khaznadār* – pokladník.

¹¹¹ Arab. *sirdār* – velitel.

¹¹² Ozdobná pokrývka na jezdeckého koně.

nebo ji má položenou na těle koně a brání pána před všemi útoky lidí. Před ním jde velmi mnoho vojáků a ještě před nimi dva nižší úředníci, dobře oblečení, na pažích drží stříbrné sekery na znamení nejvyšší moci podobně jako staří Římané a nazývají se *negiackter*. Vždy s sebou mají kata, jenž se nazývá *schauali*, aby mohla být spravedlnost vykonávána kdykoli a kdekoli. Nakonec následuje po jednotlivých plucích další, velmi početný průvod, všichni otroci a mameluci.

Protože se čtyřiaadvacet *bejů* neboli *sandžaků* těší z postavení káhirskeho místokrále, vyhlašují nejvyšší nařízení vlády. Když proto vycházejí ze svých paláců, je před nimi neseno dlouhé kopí jako rozlišující znamení. Poté co jej uvidí, z dalekého okolí se u něj shromažďují nejen všichni egyptští křesťané, také Evropané, ponejvíce Židé, dokonce i sami mohamedáni. Sedí-li zrovna na oslech, náhle sesedají, protože jsou povinni projevit respekt vůči vládci a vyjádřit mu uznání. Jinak by byli ti, kteří v nerozvážnosti nesekočí dolů, vzhledem k velkému počtu lidí mnohými zbiti. Dostali by od vojáků a dvou vojáků kráčejších vpředu a nesoucích kopí takové rány, že by se byli stěží schopni udržet v sedle, jak se také těm nepozorným velmi často stává. Jako se to v roce 1756 přihodilo jednomu misionáři, jenž spěchal poskytnout pomoc nemocnému. Seděl nerozvážně na oslu, a když neslézal dolů, *saradž* mu uštedřil dva údery pěstí takovým způsobem, že z toho potom málem přišel o oči.

Každé město nebo městečko má svého nejvyššího představitele, důležitější města mají pašu, jenž spravuje také přilehlá menší města, městečka a vesnice. Pašové se navzájem liší důležitostí podle postavení provincií, které spravují, jako např. paša káhirský, aleppský, damašský, bagdádský a budínský. Mají tři ohony a nazývají se *beglerbejové*; jiní, v Tripolisu nebo v Jeruzalémě, mají pouze jeden ohon. Jestliže některý z nich skládá funkci, je nucen až do příchodu nového paši odejít z města a zdržovat se ve stanu a při slavnostním vstupu nového paši do města je zbaven funkce, pokračuje ve své cestě do Konstantinopole a tam očekává nové povýšení. Jestliže nějaký z nich zbohatne, je zbaven funkce i kvůli velmi malé škodě. Bývá šťasten, pokud mu není uřata hlava, neboť prokletá lačnost po zlatu¹¹³

---

¹¹³ V orig. *auri sacra fames*. Uvedený obrat převzat z Vergilia, *Aen.* III, 57.

u mohamedánů způsobuje tajné ustanovení jistých pomocníků, zvaných *capigi*,¹¹⁴ kteří jsou obvykle vysíláni k setnutí hlav pašům a k odnesení bohatství. Proto všichni pašové v Konstantinopoli vydržují svoje špióny, aby okamžitě zjistili, kam se *capigi* vydávají, a informovali o tom své ochránce. Každý paša proto bedlivě hlídá hranice svého území, aby tam odněkud nevníkl žádný *capigi* a nemohl zveřejnit vládcovo nařízení. Stále se obává, aby nebyl chycen a krutě připraven o život. Jsou totiž vysíláni jim podobní, velmi lstiví lidé, kteří pod různými záminkami procházejí provincie, okamžitě spěchají k *molım* neboli vyšším úředníkům města, kteří oznamují vládcovo rozhodnutí. O nic se více nebojí dostat se volně k pašovi, kde ohlašují trest smrti. Neboť v té chvíli není dobré jakkoliv se stavět na odpor, když o všem ví celé úřednictvo. *Capigi* se musí velmi vynasnažit, aby nevešel pašovi ve známost, dokud nepronikne do společnosti, jinak by byl nesporně zabit. Pašové vědí, že podobní lidé se umí přetvařovat, zacházet co nejdále a více lidí tímto způsobem klamat.

Paša obvykle nastupuje do úřadu s velkou slávou a s velkou hanbou velmi často úřad skládá. Káhírský paša přichází z Konstantinopole do Alexandrie, kde je přijímán s královským potleskem a nádhernou výpravou. Dostává se mu pocty od vyšších úředníků zvaných *aga*,¹¹⁵ *motafaracka*, *czauschler matesi*. Je předčítáno *chat scherif* neboli panovnický dekret. Hned nato je paša slavnostně pozdravován dělovými salvami. V doprovodu vyšších úředníků je veden do Káhiry. Ve vzdálenosti jedné hodiny cesty před městem se zastaví ve vesnici *Sebilaalem Aatlie* směrem na *Mathareu* a je mu znovu vyjadřována úcta velmi mnoha významnými muži, především z Káhiry a čtyřadvaceti beji za nespočetného a nevýslovně velkého shromáždění lidí, kteří sem přinesli různé dary. Pro Evropany, kteří o to stojí, je však velmi nebezpečné tuto slavnost sledovat. V tu dobu se na váženém shromáždění podruhé předčítá panovnický dekret s poněkud slavnostnější okázalostí. Napotřetí paša konečně vstupuje s velkou honosnou nádherou slavnostně do Nové Káhiry, podobně jako se někteří vypravují do války, s nádherně

¹¹⁴ Turecký dveřník, strážce brány sultánova paláce.

¹¹⁵ Tur. *aga* – vrchní palácový úředník, vedoucí různých skupin dvorních úředníků, velitel menšího vojenského oddílu.

oděnými a ozbrojenými vojáky a v bohatém průvodu koní se skvostně ozdobenými koňskými ohony. Je patrné, že sotva nějaký z evropských králů vystavuje při svém nástupu na trůn na odiv okázalejší nádheru trvající nejméně tři hodiny. V ten čas je všude velké množství lidí, podobně jako je v moři písku. Pouze křesťané se zdržují ve svých domech, svoji zvědavost si vykupují za velkou cenu, slavnost však mohou pozorovat tajně. V tu dobu se ozývá velký jásot lidí, hřmění všech děl z pevností. Za zvuku trubek a bubnů v pevnosti vstupuje paša do paláce, v němž bude vykonávat svoji soudní pravomoc, a přijímá přčetné památné předměty. Nakonec v divanu koná poradu, což neznamená nic jiného než shromáždění důležitých osob, jež se obvykle schází třikrát týdně, v neděli, v úterý a ve čtvrtek, a trvá od devíti do dvanácti hodin. Zasedací pořádek je následující:

Paša sedí opřen o podušky na prostředním, poněkud vyvýšeném divanu. Po jeho pravici zaujímá místo *mufti*,¹¹⁶ lépe řečeno *kadi elaskar*,¹¹⁷ tedy vojenský soudce, a *imám*¹¹⁸ neboli nejvyšší mezi učenci, tedy jakýmisi kněžími mohamedánské sekty. Po levici se nachází *tendi deftdar* neboli říšský kancléř, který má zvláštní úřad a pravidelně je přibírán mezi 24 beje. S velkou pečlivostí u sebe uchovává všechny knihy a účetní knihy provinčních vesnic a jiných míst. Kontroluje v nich jednotlivé záznamy, a tak je poctěn dost důležitou povinností. Jako druhý místo po pravici zaujímá *kiechia schauschie*, po levici pak *motafaraka bassa*.¹¹⁹ Nakonec sedí tlumočnick a z obou stran dvacet *sandžaků* neboli *bejů* nebo těch, kolik jich je přítomno, společně se všemi vysloužilými úředníky, jako je *serdar*, jichž je obvykle u *schauschie* čtyřicet pět, u *motafaraky* pak dvacet z pěti zbývajících bran; od sipahiů přichází *kiechia, aga* neboli vojenský kapitán. Jestliže však někdo z místokráľů *bejů* není přítomen, je *kiechia* zavázán vzdát se svého místa. Z brány *azabů* a *janičářů* jsou přítomni dva *baschauschi*,¹²⁰ všichni kancléři divanu. Pokud je třeba v divanu přednést nějaký slavnostní projev nebo prosebné

¹¹⁶ Arab. *muftí* – vykladač muslimského náboženského práva nebo představený náboženské obce.

¹¹⁷ Tur. *kadiasker* – válečný soudce.

¹¹⁸ Arab. *imam* – původně titul představeného muslimské obce, později titul všeobecně uznávaného znalce a učitele koránu, muslimský duchovní, předzpěvující modlitby v mešitě.

¹¹⁹ Tur. *müteferrika başı* – ředitel finančního úřadu.

¹²⁰ Snad tur. *baş* (vrchní) *cavuş* (strážce určitého typu a postavení, např. chránící sultána).

žádosti, je to tlumočnickem zaznamenáno a předáno tendi, který to hlubokým hlasem předčítá. Paša se táže *kadi asckar* jako vrchního soudce na jeho mínění a podle jeho názoru přikazuje rozhodnout. Někdy se také při rozhodování v té či oné záležitosti ptá na názor bejů a ostatních.

Protože porada se velmi často táhne přes tři hodiny, je zvykem před jejím začátkem, že alespoň sto *schauschie* nesou čtyři nosítka, na nichž jsou podobně jako u mnichů v klášteře odděleně neseny čtyři mísy. V jedné je rýže, ve druhé maso, ve třetí pečeně a ve čtvrté med nebo nějaké ovoce. Kdyby nějaký pán nechtěl jíst, jsou jeho otroky přinesena čtyři nosítka s deseti plackami čistě bílého chleba, k němuž je podávána káva. Hned vcházejí do divanu všichni *schauschie* a následují je vojenští generálové. Je třeba, aby toto bylo čtenáři více zřejmé.

Kapitola XIII. O řízení a vyplácení vojska

Veškerá vojenská síla Turků se rozděluje na *buluck*, tedy na sedm tříd nebo spíše na sedm pluků, z nichž přední a nejznámější je *schauschler kagesi*. Druhý v pořadí je *motofaraga bassa*. Oba jsou považovány ve vojsku za vyhlášené jezdecké pluky, protože jejich generálové obvykle docházejí především do divanu jako poradci. Třetí je *czerkisler aga*, čtvrtý *tuckefczler*, pátý *guingler aga*, šestý *azabové* a sedmý jsou *janičáři*. Dva poslední jsou pluky pěšáků, tři jezdecké se nazývají *sipahiové*.¹²¹ *Czerkisler* v arabštině znamená *scharakse*.

Je třeba vědět, že ve městě Káhiře se zdržuje pouze osm tisíc pěších janičářů, ne však mimo něj. Tam je v pluku *azabů* ještě šest tisíc pěšáků. V pluku *guingler aga* je tisíc šest set jezdců, kteří nosí prapory červené barvy. Jiní nosí na způsob polských hulánů¹²² dlouhé píky nebo tyče s malým červeným praporem na hrotu. Tisíc šest set jezdců *tuckefczler aga* má prapory žluté barvy, zelené jsou prapory *motafaraga*. Slavní *schauschler kagesi* mají tentýž počet tisíc šest set vojáků. To znamená, že celkový počet příslušníků káhirské armády zpravidla nepřevyšuje dvacet dva tisíce vojáků. Její stav ale nikdy neklesá. I když denně jeden voják zemře, okamžitě místo něj nastupuje jiný.

Všichni jsou každé tři měsíce velmi pečlivě vypláceni. 8 000 janičářů pobírá osmdesát měšců, 6 000 azabů šedesát měšců, 4 600 jezdců *guingler aga* deset měšců, 4 600 *tuckefczler aga* osm měšců, 4 600 jezdců *czerckisler* šest měšců. *Motafaraga bassa*, ač mají stejný počet 4 600 vojáků, pobírají každý měsíc dvanáct měšců, protože jsou významnější než ostatní. Nejvýznamnější jsou jezdcí *schauschler kagesi*, kteří dostávají dvacet dva měšce. Janičáři jsou jako řadoví vojáci vypláceni třemi nebo čtyřmi, nejvýše však deseti mediny. Tutéž částku dostávají *sipahiové* pod tou podmínkou, že jsou po celou dobu zbaveni jakéhokoliv odvodu daní. Řadoví vojáci obvykle berou přesně jeden medin, což je totéž jako půl

¹²¹ Tur. *sipâhî* – synové.

¹²² Původem polská lehká jízda vyzbrojená kromě šavle a ruční palné zbraně charakteristickým asi 2 m dlouhým lehkým kopím obyčejně s korouhvičkou.

německého groše. Z toho důvodu nejsou k ničemu podobnému zavázáni. Nemusí ani na vojenské cvičení, jsou pouze v době války na daný čas odvedeni a nuceni jít do války podle pořadí společně se sedmi pluky. Ten, kdo byl nepochybně již jednou v bitvě, nevydává se do druhé, pokud to nevyžaduje nejvyšší válečná nutnost. Dostává na rozmyšlenou tři roky kromě těch, kteří se zúčastnili vzpoury nebo mají nějaký větší prohřešek. Ti se vydávají do boje i proti své vůli.

A protože každá oblast poskytuje k vedení války svůj kontingent, také Egypt každoročně zpravidla posílá dvacet tisíc vojáků. Odněpaměti poslušně posílal tolik tisíc vojáků, kolik jich bylo vhod konstantinopolskému vládci, nejvíce do boje proti římskému císaři. Nyní se poučili zkušeností, že se z tábora vrátili jen někteří vojáci nebo žádní, od té doby jich poskytují pouze pět tisíc, někdy tři tisíce. Aby však zčásti dostáli starému zvyku, každoročně posílají dva tisíce vojáků, i když není vedena žádná válka. Obvykle jsou vybíráni podle evropského zvyku lidé obtížní, zloději, lotři, buiči, aby bylo město očištěno od vyvrhelů. Na znamení odvodu je jim dávana na nohu malá punčocha nebo je jim k noze přišita nějaká část látky; v tuto dobu je pro křesťany nebezpečné vycházet z domu kvůli tisícům ničemností branců, kteří se domnívají, že je jim dovoleno vše, loupit, bít lidi a často je také zabíjet. Sultánova armáda v počtu nejméně dvou set tisíc vojáků se skládá jen z mála vojáků jim podobných. Na způsob mouky je složena z různých vojáků, kteří jsou také udržováni v době míru. Sto dvacet tisíc jezdců, zvaných *sipahiové*, osmdesát tisíc pěšáků kromě janičářů, je rozděleno podle různých provincií.

Jinak všichni branci se zdržují v Káhiře a živí se vlastním umem. Zabývají se obchodováním, vykonávají řemesla nebo jsou v nějaké službě u mocných lidí, a tak si vydělávají na každodenní chléb. Dostávají jeden medin za to, že je jejich jméno zaneseno do vojenského seznamu. Pokud se stane, že jdou do války, jsou jim vypláceny vyšší částky. Jestliže se po jejich návratu z války shledá, že bojovali statečně, zvětší se po dovršení jednoho roku jejich žold řadových vojáků o jeden medin. Zvláštní pluky *beirackdar* dostávají čtyři mediny a o tutéž částku se jim navýší žold, kolikrát se koná další válečná výprava. Příslušník zvláštního pluku se musí před odchodem do války spokojit s jedním medinem. *Oladscheusch*, tedy ten,

kteřý zaujímá místo, je v době míru vyplácen jedním medinem. Jeho povinností je, pokud to žádá *serdar* nebo tribun nebo plukovník, odvádět vojáky do války. Po návratu je odměňován šesti mediny. Jako třetí odchází do války *jemack*,¹²³ jehož povinností jako kapitána je urovnávat hádky vojáků. Kriminální činy urovnává *serdar*, který se vždy účastní války. Při vzniku vojenského konfliktu jdou před každým plukem *beirackdar*¹²⁴ a *oladschausch*, následují je *jemack* a *serdar*; *jemack* odevzdává dvě stě nebo tři sta vojáků; po uplynutí jednoho roku se vrací z války a okamžitě naroste jeho pravidelný žold na osm medinů. *Serdarovi* vzroste po šťastném návratu z války žold na dvanáct medinů. O pěší janičáře a azaby se starají dva důstojníci, *odabassi* a *surbagi*. Každých sto z nich je do bitvy vedeno dvěma *odabassi*, kteří mají funkci velitele a jedním *surbagi*, tedy kapitánem. Po návratu z bitvy vzroste kapitánovi každý den mzda o čtyři mediny, veliteli o tři mediny. Ti v době obléhání zajišťují pro své vojáky, kteří se nacházejí v nějaké pevnosti nebo v nějakém městě, potřebné jídlo a pití.

Protože však podobným mírným nárůstem peněz jen těžko shánějí obživu pro své rodiny, každému, dokonce i řadovému vojákovi je dovoleno skoupit mnohé peněžní poukázky podle jejich hodnoty. Poukázky jednoho medinu se kupují za čtyřicet, nejvýše za padesát zlatých. Každý musí závaznou smlouvu oznámit důstojníkovi u své brány a stvrdit podpisem její originál. Právo jednoho se převádí na druhého. Velmi často kupující uchovávají poukázku dva nebo tři měsíce, opět ji prodají jinému stejným způsobem, jako kdyby se prodávaly domy nebo zboží. A tak ti, kteří mají hodně peněz, uchovávají tolik skoupených poukázek, že jim každý den vynesou sto, tři sta, nebo také pět set medinů. Je třeba poznamenat, že žádnému z branců odcházejících do války není dovoleno prodávat své, porůznu sehnané poukázky, byť by byly získány řádnou službou ve válce nebo vlastními penězi, protože po smrti některého z nich, nebo je-li zabit ve válce, putují všechny poukázky do pašovy pokladnice, z nichž jsou opět rozdělovány mezi pozůstalé muže. Jestliže by ale poukázky mrtvých převyšovaly počet živých, přivlastní si paša podle zákona celý zbytek a zisk dává samotnému sandžakovi, generálovi sedmi

---

¹²³ Tur. *yamak*.

bran, za každého zemřelého dva mediny. Ten je prodává jinému a odtud pocházejí jeho příjmy. Jestliže by však počet živých převyšoval poukázky mrtvých, tehdy paša bere na podporu poukázky zemřelých žen, užívajících práv vojáků, o nichž pojednám podrobněji dále.

Aby se u generála sedmi bran nehromadilo bezdůvodně bohatství, vždy se pro takový případ vybere méně majetný člověk, aby po návratu z roční válečné cesty narostly denní dávky o sto medinů a připadly tomu válečníkovi, který dříve, než jde do bitvy, má svobodnou volbu být odveden a tak získává velké jmění. Zvláště když někteří z dvaceti dvou tisíc káhírských vojáků ovládají nějaké řemeslo nebo provozují obchod, vydělávají ohromné peníze. Ti se obvykle zapisují k odvodu do války, potom se z války vykupují a zavazují se složit mnoho tisíc zlatých, aby jim nebylo odchodem do války bráněno v jejich výnosných činnostech.

Poznal jsem jistého kupce, jménem *Scheraibi*, který provozoval obchody po Rudém a Středozezemním moři a nejen z plodů země vydělal v ročním průběhu pět miliónů císařských reálů.¹²⁵ Aby nebyl odveden, když hrozilo vypuknutí války, vykoupil se značným dílem zlata.

---

¹²⁴ Tur. *bayrakdar* – korouhevnik.

¹²⁵ Španělská zlatá mince, vážící kolem 3-5 g. Termín byl také užíván pro staré španělské peso, skládající se ze šesti reálů, stejně tak jako pro španělskou pataku nebo tolar.

Kapitola XIV. O výcviku jezdců a kopiníků

Protože je značný počet otroků vynášen až na samý vrchol tureckých hodností, jsou svými pány velmi oblíbeni, jako by to byli jejich vlastní synové. Velmi často je jim dáována dřívější svoboda, získají-li si jejich lásku. Na znamení této skutečnosti jim páni dovolují nechat si narůst dlouhé vousy, což bylo předtím zakázáno, a obvykle jim darují jednu nebo dvě vesnice se všemi výhodami a jednu ze svých konkubín nebo dcer pro uzavření manželství, aby se jim dobře vedlo a byli vyneseni do vyšších úřadů, někdy i významnějších než jejich pánové. Tyto úřady jsou potom obvykle pro mohamedány zřetelnou známkou jejich urozenosti. Jinak nedávají nijak najevo rodinný původ kromě těch, kteří pocházejí z rodu Mohamedova. Jednotlivci odvozující svůj původ od falešného Proroka jsou osvobozeni od odvodu veškerých daní a dávek vladaři, jako by to byly svaté osoby, a také nemohou být nijak potrestáni. Z falešného zvyku mají kolem turbanu jako rozlišující znak ovinutou zelenou stužku a nazývají se *scherif*¹²⁶ neboli urození mohamedáni.

Existují však takoví synové, kteří se narodí ženám putujícím do Mekky, jež byly svedeny neslušným a nezákonným způsobem. Mají stejný stupeň urozenosti jako ostatní, kteří jej dosáhli podle zákona. Ony ženy si vezou zpět odměnu za vykonanou cestu. Když dorazí do Mohamedova města, vystoupí první noc po příchodu nazí lidé bez rozdílu pohlaví na jistou, předem určenou horu vstříc té příležitosti, aby spolu nevhodným způsobem obcovali. Pokud těhotné ženy porodí potomky mužského pohlaví, ti se napořád těší z privilegia obzvláštní urozenosti *scherif*. Kromě tohoto neupřednostňují žádné jiné potomstvo peněžitým navýšením a jenom díky náhodě jsou považováni za urozené, ne pro hrdinské nebo morální zásluhy. Spíše ale zneužívají své kvetoucí mladosti a skrze hanebné nepravosti vymáhají na pánech peníze.

---

¹²⁶ Arab. *sharīf* – potomek Proroka.

Někdy také dosahují stejného stupně urozenosti při vojenských cvičeních a hrách, zvaných *gerid*; jednotliví otroci různých pánů navštěvují každé pondělí a sobotu jezdeckou, střeleckou a kopinickou školu. Vycházejí se svými pány za město na místo *Midan*, jež leží na půvabné planině mezi Novou a Starou Káhirou. Je dlouhé nejméně tři italské míle. Po obou stranách jsou vystavěny malé domky pro přijímání pánů s jejich otroky a sluhy, z nichž se dívají na své urozené chráněnce při výcviku. Je totiž příjemné hledět na jezdce na koních jedoucí velkým tryskem! Nejméně dvacet otroků jednoho pána spolu s otroky jiných pánů předvádějí o závod rychlost šípů vystřelených při jízdě na koni, přičemž se každý snaží získat čest svému pánovi, se supěním docílit rychlosti v jízdě a obratnosti ve střelbě.

Velmi oblíbená je hra *gerid*, nazvaná podle palmových větví, arabsky *gerid*,¹²⁷ neboli hůlek zbavených listů. Každý z otroků drží jednu v ruce a dalších pět nebo šest jich má přivázaných pod nohama kolem čabraky. Pomalu se rozjíždějí zároveň dva jezdci, z nichž jeden znenadání vyráží velkým tryskem kupředu. Toho pronásleduje druhý jezdec s úmyslem zasadit úder připravenou hůlkou tomu, kdo jede před ním. Každý, kdo se dotkne těla, odchází jako vítěz. Je to však velmi obtížné, protože jezdec vpředu se otáčí tak obratně, pozoruje hrozby svého pronásledovatele a uhýbá před úderem. Jestliže je ale udeřen, ihned zase pronásleduje vítěze, dokud mu úder neoplatí. Často jsou jezdci tak rychlí, pozorní a obezřelí vůči všem ranám holí, i těm, jež padají do prázdna, velmi obratně s koněm uhýbají a naklánějí tělo. Větev letící ve vzduchu pohotově chytají a pronásledujícího protivníka udeří. Někdy, když se nedostává holí, uhánějí tak prudce, že se v okamžiku běhu sehnou z koně k zemi, sbírají ostatní hole a svého protivníka udeří. A protože spolu v cvalu soupeří mnoho dvojic, velmi často si odnášejí zmrzačení těla. Dochází buď k vypíchnutí oka nebo k těžkému poranění, které jim nijak nevadí, pokud porazili nepřítele svého pána. Taktéž cvičí s puškami, šípy a kopími. Vsedě na pádicím koni dosahují podivuhodné obratnosti, míří na předem vybranou skálu, šípy však na navršené kupy hlíny, aby se nezničily jejich

hroty. Podobná cvičení předvádějí s meči a kopími. Učí se rychlosti v boji, základu budoucího pohybu v prostoru.

Podobné hry se ponejvíce konají v době, kdy voda v Nilu stoupá, ve všech pátečních dnech zasvěcených Mohamedovi a také v době klesání Nilu, kdy je lid obvykle rozveselený. Jiná turecká slavnost se pak ještě koná 10. listopadu. S veškerým jásosem, nádherou oslavují obětování syna Izáka na hoře Oreb,¹²⁸ na kterou nazí mohamedáni v nočním čase vystupují spolu s ženami, jimž v ničem nebrání jinak velká ženská žárlivost. Té noci přinášejí Mohamedovi oběti při neuvěřitelných zvrácenostech, díky nimž některá žena porodí syna, když z této milostné schůzky otěhotní. Dítě získává výsadu zvláštní mohamedánské urozenosti. Na turbanu nosí jako rozlišující znamení zelené žíně nebo ovinutý pásek; tak jsou vyloučeni ti, kteří se nenarodili tímto způsobem. Je jim dáno jméno *scherriff* neboli urození mohamedáni. Požívají tak velké obliby a přízně, že pokud se jich někdo dotkne prstem se zlým úmyslem, vystavuje se nebezpečí, že bude připraven o život.

---

¹²⁷ Tur. *cerid*. Tato oblíbená osmanská hra byla v Istanbulu zrušena až v r. 1826, kdy byli rozpuštěni janičáři, ale v provinciích přetrvávala a byla oblíbená ještě dlouho potom.

¹²⁸ Biblická hora *Choréb* (Ex 24) je ztotožňována s dnešní horou Sinaj (2 286 m n. m.).

Kapitola XV. O důstojnících pěšáků a šikování při odchodu do války

Nejvyšší hodnost u janičářů a azabů se nazývá *kiechia*, druhý důstojník je *baschusch*, třetí *beitmolgi* a čtvrtý *seradž*,¹²⁹ který zároveň řídí pěšáky ve spolupráci se *surbagi* a *odabaschi*. Aby byl však *baschusch* povýšen do nejvyšší hodnosti, je žádoucí, aby se při vojenském tažení choval statečně. Při svém vítězném návratu pak bývá povýšen. Při jeho povýšení na místo *seradž* nastupuje *schusch sokađer*, ten zase do úřadu *oladschusch* a tak ostatní podobným způsobem dále. Zůstává-li ale úřad *kiechia* neobsazen, všichni důstojníci postoupí o stupeň výše, na hlavách nosí podlouhlé turbany černé barvy podobné mitrám z hedvábí, kolem dokola ovázané bílou látkou, zvanou *schedde*. Tři z nich mohou sedět na svých koních, *kiechia*, *baschusch*, *beitmolgi*. Další tři, *oladschusch*, *schusch sokađer* a *seradž*, zůstávají sedět na oslech.

Před celým vojskem je nesen bílý prapor, který řídí celou armádu, neboť kdekoliv je umístěn, tam se také vojsko zastaví. Když však drží bílý prapor sám generál, všichni ostatní důstojníci rozloží svoje stany a všichni *sardar* vyvěsí své prapory na vrcholu každého stanu, aby byl rozpoznán *sardar*, kapitáni a pluky. Za bílým praporem následují velbloudi a muly nesoucí stany všech pluků. Avšak nesou-li jednotlivé osoby pro sebe zvláštní stany, jdou v tom šiku, v němž kráčejí pluky. Jako třetí následuje jízdní pluk *czierkisler*, čtvrtý *tuferkczler*, pátý *guingler*, šestý *czauschler*, sedmý *mutafaracka*, osmý pěšáci *azabové*, devátý a poslední představují *janičáři*. Před vojáky všech bran kráčejí pěšáci *beriakdar* a *oladschusch* ve stejném obleku. Na hlavách mají dlouhé mitry, na čele dlouhá péra, zasazená a svázaná v pozlacené stříbrné čelence vykládané drahými kameny, a na bradě ochranné brnění. Praporečník drží v jedné ruce prapor, v druhé ruce sekeru vykládanou stříbrem, umělecky zhotovenou. Kdyby ji s sebou neměl, musel by mít prapor připevněný k opasku. *Oladschusch* drží v ruce žezlo ze železa, vykládané

---

¹²⁹ Arab. *sarrāj* – sedlář.

velmi zvláště zlatem a stříbrem, které podobným způsobem obvykle třímají všichni vysoce postavení, jedou-li na koni. Na pravé straně je drží připevněné k čabrace, na levé straně mají kopí. Arabové si zvykli nazývat toto žezlo *marzab*, Turci *toppus*. Nakonec následují řadoví vojáci podobně jako stádo dobytka, bez uspořádání a vojenské disciplíny.

Jestliže však vojsko vychází z města kvůli nějaké slavnosti nebo na znamení nějakého vítězství, postupují vždy dva a dva na koních, k nimž se připojují *jemack* a *serdar*, tedy kapitán a plukovník, kteří sedí na krásně ozdobených koních. Před nimi jedou vojáci a jsou nesena dvě kopí, zvaná *muzarack*. Hned za nimi následují dva důstojníci a koně pokrytí tygřími kůžemi. Někdy mají dva štíty, které obvykle drží v rukou jako rozlišující znak důstojníků. Za nimi následují *mameluci*,¹³⁰ tedy otroci, překrásně oblečení vybraní mladíci se zbraněmi, chránění lukem, šípy, jako by to byli efébové.¹³¹ Jedou po dvou za sebou ve slavnostním průvodu. Za nimi se ozývá zvuk dvou silně znějících větších bubnů, zvaných *nagar*, umístěných na velbloudech. *Scharakse* nesou zelený prapor, druzí *tufackćzie* žlutý, třetí *guingler* červený, čtvrtí *schauschie*, pátí *mutafaracka*, šestí *azabové* a sedmí *anckaschari* kráčejí smíšení se svými prapory. Potom v tomto průvodu jede hlavní sandžak sedmi bran.

Jako první kráčí *schausch* nebo se alespoň veze na svých nosítkách. Jestliže však vpředu jede osobně, je u jeho pravice na koni vezen malý bubínek, jehož zvuk oznamuje, že velitel je připraven k jízdě na koni. Potom se dává podle tureckého způsobu do pohybu celé vojsko. Jako druhý jede *kiechia*, správce paláce, jehož úkolem je všechno náležitě obstarat, připravit stravu v kuchyni a všem rozdělit žold. Jako třetí následuje *chazandar* neboli pokladník alespoň s třiceti otroky a dvaceti mulami. Muly jdou vždy po dvou za sebou, jsou pokryté červenou látkou a vezou truhly plné peněz. Jako čtvrtí jedou *aga* v počtu deseti, dále komorníci, komoří, rádci a lidé ve válce zkušení, z nichž se ve válečném čase

¹³⁰ Též *mamlúci* – členové vojenských oddílů egyptských, původně otroci, kteří se stali vládnoucí kastou v Egyptě.

¹³¹ Řec. *efébos* – dospělý. Ve starém Řecku muž, který dosáhl plnoletosti (přibližně v 18 letech) a který vykonával dvouletou základní vojenskou službu; přen. kniž. mladý muž vůbec, krásně vzrostlý.

skládají dílčí výpravy k občasnému vypátrání nepřátel. Jedou se 40 nebo 60 řadovými vojáky, kteří obvykle jedou vždy po dvou v řadě za sebou. Jako pátý následuje samotný pěšák, nesoucí velmi dlouhé kopí, zvané *muzarack*, po jehož straně kráčí jiný voják, nesoucí generálovo kopí připásané na rameni, a pak hned následuje hlavní sandžak s celým vojskem, po jehož levici je přítomen *kiechia*. Kdyby byl hlavní sandžak v boji zabit, může *kiechia* získat hodnost místogenerála. Po obou stranách generála kráčejí dva drábové, zvaní *schater*, v nádherném šatu, opásání širokými pásy vykládanými zlatem a stříbrem, vyrobenými s podivuhodnou zručností. Na břicho mají velký uzel ve tvaru růže. Na ramenou jim na jiném opasku čtyři palce širokém visí kopí vykládané zlatými pásky. Na opačné straně nesou *changera*, zbraň podobnou dýce, v ruce drží kopí, zvané *halabard*, které je z obou stran velmi ostré. Jeho dřevce je šest stop dlouhé, velmi krásně vykládané zlatem a stříbrem, zpravidla zvané *schater*. Šest podobných kopí s třemi ohony s sebou nosívá paša nebo vezír. Nakonec za generálem následují mameluci neboli jeho jinoši, kteří jedou vždy na koni po dvou v nádherném obleku, vyzbrojeni šípy a luky s třemi velkými prapory červené, žluté a zelené barvy. Jsou ozdobeny různými výjevy měsíce a hvězd, jež osvěcují hlavního sandžaka. Na vrcholu dřevce je umístěn velmi krásný pozlacený uzel. Potom jsou opět neseny na velmi dlouhých dřevcích dva ohony, pozvednuté do výše, které se obvykle nazývají *tuck*.¹³² Nahoře je vidět stříbrný pozlacený globus, na němž se dá rozeznat malými písmeny vyrytý korán, který má 139 kapitol.¹³³ Pod ním je kolem dokola ohon neboli žíně, nějakým způsobem navzájem propletené, natažené a zapracované s nesmírnou pečlivostí do zlatých a stříbrných hedvábných nití. Žíně jsou čtyři palce široké a jsou tam smíchány červené a bílé.

Aby celá slavnost více lahodila lidským smyslům, doprovází celý průvod generálská kapela, skládající se ze čtyř bubnů, potažených červenou látkou, které jsou připoutány na oslech. Nepřetržitě se do nich bubnuje z obou stran. Troubí na

¹³² Nejisté rukopisné čtení. Srov. Hitzel, F.: *Osmanská říše 15. – 18. stol.*, Praha, Lidové noviny, 2002, s. 69, kde se pro označení korouhve jako odznaku moci se zlatou koulí a s koňskými ohony vyskytuje termín *tuğ*.

¹³³ Jednotlivých kapitol (súr) koránu je 114.

čtyři trubky podobné německým trubkám, jež se zpravidla používají při pohřbech a nazývají se *posaun*.¹³⁴ Dále se hraje na čtyři hoboje neboli polnice, které doprovázejí dva malinké bubínky. Jiní hrají na kovové koflíky, které boucháním o sebe vydávají zvuk; všichni hudebníci sedí dohromady na šestnácti oslech. Takovou hudbu nechávají hrát všichni hlavní sandžakové, když slavnostně vycházejí ze svého domu nebo ze svého města. Na posledním místě vždy jedou vozy s nezbytnými věcmi, s nemocnými, se zbraněmi, střelným prachem, většími dělovými koulemi a jinými věcmi potřebnými ve válce.

Někdy se však stává, že osmanská Porta¹³⁵ vede válku s nějakým křesťanským monarchou. Tehdy každá provincie a oblast je nucena poslat na pomoc své vojenské sbory. A protože Egypt z Velké Káhiry vysílá tři nebo čtyři tisíce vojáků, tak také ostatní provincie přivádějí každým rokem poměrné množství svého vojska hlavnímu sandžakovi nebo pašovi pod tou podmínkou, že odpovědný vojenský generál ponese pouze dva ohony; a tak jsou všichni vázání poslušností generálovi sedmi bran jako nejvyššímu veliteli nebo jeho vezírovi, jenž kráčí vpředu s bílým praporem. Když se už nacházejí vskutku blízko nepřítele, seskočí z koně jezdcí, zvaní *tumer sipahiové*, což znamená kopáči země, kteří jsou posláni samotným vezírem, a kopou hluboko do země. A hned opět nasednou na koně. Janičáři vstupují do zákopů jako první. Kráčí před celým vojskem tak, aby si uchovali čerstvé síly bez nějaké práce.

Když tedy vezír vstoupí do zákopů, připravuje bitvu. Vybírá si podle libosti dílčího generála, aby zaútočil na nepřátele a aby pohnul s celým vojskem, kdyby to bylo nutné. Kdyby však dostačoval střední stav vojska, tehdy se vydává do bitvy kiehia, praporečník a ten, kdo zaujímá místo. U nejvyššího generála vždycky zůstává střed vojska, *serdar* a *jemack*, rozumí se vojáci z pěti jezdeckých bran. *Odabaschi* jsou povinni starat se o stravu. Dvacet pět pěších vojáků je totiž pod

¹³⁴ V dobové hudební terminologii v Čechách *posaun* znamená trombon. Thomas Balthasar Janovka (1669-1741), hudební teoretik a pedagog, jako první podrobněji v díle *Clavis ad thesaurum magnae artis musicae*, ed. Matl, J. KLP, Praha, 2006, s. lvi a s. 339 zpracoval téma dechových hudebních nástrojů pro období 1500-1800. Rozeznává tři typy: altový, tenorový a basový.

¹³⁵ Vysoká porta, Porta (arab. *Bab-i Ali*) – překlad tur. slova *kapi*, brány sultánova paláce Topkapi v Istanbulu; přen. turecká sultánská samovládná moc.

jedním stanem. Jsou opatřeni větší zásobou obilí pro vaření nezbytné stravy. Proto aby se udržela kázeň, stará se o dva stany, tedy o padesát vojáků zpravidla jeden *odabaschi* a tímto způsobem je přesně postaráno o pěšáky setrvávající v zákopech nebo na valech. Ve dvě hodiny je jim poskytována rýže, maso a suchary. Spokojí se pouze s jedním jídlem denně. Dvakrát ráno a po snídani jsou posilováni kávou.

Ostatních pět *buluck*, tedy jezdeckých bran, dostává již ve Velké Káhiře dostatečnou sumu peněz, z nichž jsou schopny se v táboře živit. Kromě toho se vládce stará o přídavek sedmi centů chleba o váze 770 liber, z nichž jeden se skládá ze 110 liber. Libra se skládá ze dvanácti uncí, unce z dvanácti drachem; tento chléb musí vydržet po celý čas války, i kdyby měla trvat tři, nebo dokonce šest let. Pokud válka trvá jen šest měsíců, je to štěstí pro vojáky. Potom podle libosti ten, kdo by nechtěl chléb, může dostat 220 medinů, což jsou dva zlaté. Dále dostává 60 liber sýra, 60 liber cibule. Nedostává nic, pokud trvá válka delší nebo kratší dobu. Každý z jezdců *motafaracka* a *schauschie* dostává sto zlatých, které jim musí vystačit na dobu jednoho roku. Na začátku nového roku je jim vyplaceno dalších sto zlatých. Celá tato výplata není čerpána z vládcovy vlastní peněženky, ale je rozdělována mezi vojáky ze sbírky od egyptských vesnic na způsob povinné válečné kontribuce. Jiným způsobem jsou vypláceni důstojníci. *Sardar* totiž na celý čas války nebo na dobu šesti let. Protože však nikdo nezůstává ve válce déle než tři roky, musí se spokojit se šesti měšci, *jemack* se dvěma, *oladschausch* s jedním měšcem, *praporečník* s polovinou měšce, řadoví neboli prostí vojáci dostávají sto zlatých; aby byl způsob vyplácení vojáků více zřejmý, bude vyložen v následující kapitole.

Kapitola XVI. O platbách generála a jiných poplatcích

Hlavní sandžak sedmi bran se při odchodu do války zavazuje vydržovat, živit a vyplácet dvaceti dvěma měsíci své služebnictvo, tedy sto svých otroků a patnáct hudebníků. Tři brány sipahiů, mající zelené, červené a žluté prapory, jsou vypláceny různým způsobem z různých, jim přidělených měst a vesnic podle poměrné kvality provincií a jejich ročních výnosů. Z provincie *Gharbija* se odvádí padesát pět císařských reálů, tedy asi sto deset zlatých, z provincie *Mansúra* padesát císařských reálů, z provincie *Menufia* čtyřicet čtyři, ze *Scherckie* padesát, z *Kalubrie* třicet, z *Baheri* čtyřicet, z *Gízy* třicet, z *Fajjúmu* dvacet, z *Minji* padesát, z *Beneseifu* či *Benesuafu* padesát, z *Manfalútu* třicet, ze *Scherck Etfé* patnáct, z provincie *Girga* padesát šest. Celková suma činí 820 císařských neboli 1 640 zlatých.

Všechny provincie mají k sobě přidružené obce. Provincie *Gharbija* má 366 vesnic, *Mansúra* 366 vesnic, *Menufia* 366, *Scherckie* 300, *Kalubria* 250, *Baheri* 400, *Gíza* 200, *Fajjúm* má pouze 66 vesnic, z nichž třicet je částečně rozbořených, částečně neúrodných. Vzhledem k výše položenému terénu není možné je při každoročních záplavách Nilu zavlažovat a zúrodnovat. *Minjá* zahrnuje 350 vesnic, *Beneseif* 366, *Manfalút* 200, *Girga* 366, *Scheck Etfé* 55; všech dohromady je 3 654. Podle příslušnosti k nim jsou vojáci odvedeni a od nich jim plyne roční žold. Protože jsou tyto tři pluky neboli tři brány sipahiů zaopatřovány svými *surbagi*, na nich záleží, aby své podřízené udržovali v míru, svornosti a při vojenské kázni. Za to jsou totiž odměňováni dvojitým žoldem a stravou. Dřívější vládci zatížili všechny vesnice a městečka nějakým odvodem daní, z nichž byly každoročně rozdělovány dávky mezi vojáky sedmi bran. Tři brány byly ještě ustanoveny pro dávky ženám jakož i mekkánské fondy, o kterých se zmíním na jiném místě.¹³⁶

---

¹³⁶ Viz následující kapitola.

Sultán *Soliman*¹³⁷ zatížil kdysi Egypt velkými daněmi, ještě většími pak sultán *Selim*,¹³⁸ největšími však sultán *Mahomed*,¹³⁹ jenž vládl kolem roku 1689 takovým způsobem, že od tohoto času pak vzrostly daně ještě o jednu čtvrtinu. Dvě brány urozených, *schauschie* a *motafaraka*, jejichž důstojníci jsou v divanu nejdůležitější, se pak zavazují shromažďovat všechny daně z měst a vesnic u paši. Vybírají daně z celého panství vždy za dobu čtyř měsíců. Aby však byly daně vybrány bez úskoků a podvodů, jsou předem nadepsané listy podepisovány *defradarem*¹⁴⁰ a nahoře je vyražena *pašova* pečeť, která se předtím podle tureckého zvyku jemně napustí inkoustem na hranách písmen. Listina je označena také buď celou načerněnou pečetí, nebo se použije plamene a kouře, když se předtím místo na papíře lehce navlhčí a vyrazí se pečeť se jménem vládnoucího paši, neboť se nepoužívá španělský vosk, ačkoliv jsou dokumenty tajné. Dokument je pouze na rohu podepsán. Potom se na opačnou stranu napíše název, dokument se stočí, zaváže nití, běžným voskem se zalepí a do něj se vyrazí pečeť. Formuláře takových daňových listin jsou na vrchním okraji opatřeny větší pečetí vládnoucího paši. Dole je zpravidla napsáno: *můj dluh*, V. 9. *Aali Aarkashe* (což je vlastní jméno) nebo pán v Schinu (jméno vesnice), náležící k provincii Gharbija, jedna třetina daně.

Musof. . . . . 4 332.

520 A.

Musof Selim 4 852.

6 727 medinů

Selim 1 617 B.

¹³⁷ Süleyman I. Nádherný (1520-1566), desátý osmanský sultán, nejznámější ze všech vládců v turecké historii. Jeho panování bylo výjimečné svou délkou, územními zisky i kulturním rozkvětem. Osmanská říše za jeho vlády dosáhla svého největšího rozšíření v Evropě a v Orientu – téměř od Vídně až k Ázerbájdžánu.

¹³⁸ Selim II. (1566-1574), zvaný Ochlasta kvůli své oblibě vína. Jeho mladší syn, který se díky janičárské dvorní politice stal Süleymanovým nástupcem, pokračoval v dobovačné politice svého otce. Jeho vládu charakterizovaly námořní expedice s výsadky na souši (Jemen, Chios, Kypr, Tunisko). R. 1571 však byli Osmané poraženi křesťanským loďstvem ve velké námořní bitvě u Lepanta.

¹³⁹ Mehmet IV. (1648-1687), zvaný Lovec pro svoji loveckou vášeň. Stal se sultánem ve věku sedmi let v době, kdy byl osmanský stát zmítán válkami s Benátkami a habsburskou říší. Za jeho panování byla dobytá Kréta, zatímco obléhání Vídně skončilo katastrofálním neúspěchem (1683), který předznamenal ztrátu Uher.

¹⁴⁰ Tur. *defterdar* – ředitel říšské finanční správy.

6 469

Musof Džiedid 258 C.

6 727

Z uvedeného schématu je možno vyčíst, že sultán Selim zvýšil daň o 1617 B. Třetí sultán, Mohamed, zvaný *Musof Džiedid*, což znamená Nový Musof, o 258 C. Tam, kde nejprve odevzdávali daň 4332 medinů, jsou nyní nuceni kvůli nespravedlivým dávkám platit 6727. Dole se nakonec podepisuje kancléř panovníka, zvaný *deftadar*. Takto vyplněné daňové listiny jsou zároveň potvrzeny od *schausch* některé brány, který prochází vesnicemi, aby vybral panovnické daně. Kromě ní je každá vesnice zatížena četnými jinými nespravedlivými daněmi, odváděnými sedmi branám vlivem velmi mnoha dalších okolností vymyšlených úředníky. Když jsou daně vybrány, obdrží voják z brány *schauschiae* z každého tisíce medinů třicet navíc. Jestliže vesnice každé čtyři měsíce vybere daně sama od sebe a složí peníze, tehdy třicet přebytečných medinů odevzdá *kiechia* do vojenské pokladny *schauschiae* na nutné válečné výdaje, neboť z téže pokladny jsou totiž placeny náhrady za každoroční nákup potravin pro bránu *schauschiae*. Je však třeba vědět, že oněch třicet medinů se odebírá z každého tisíce podle starého výpočtu nebo daně v prvních letech. Proto se ve výše uvedeném příkladu počítá s 4 332 mediny, a ne s konečnými 6 727 mediny, což je částka navýšená z rozhodnutí vládce Solimana. Brána *motafaracka* si pro výběr daní vyhrazuje provincii Baherie, která začíná od Gízy a táhne se až do Alexandrie, Dely a Damiáty. Daně používá k zajištění potravin. *Schauschiae* ovládají jedenáct provincií, jak o tom hodlám brzy podat zprávu. Janičáři a azabi čerpají svůj podíl z *beit ebad* neboli dědictví a majetku zemřelých. Všechny movitý a nemovitý majetek zemřelých z této brány se prodává tomu, kdo nabídne více. A jestliže po nich zůstanou děti (pokud si něco předem tajně neschovají), dostanou toho velmi málo podle libovůle soudu. Všechny potřebné věci, lavice z domu, židle, stoly a veškerý nábytek je prodán k užítku brány *anckascheriae*.

Nesmím zapomenout na vojáky *gebe* a *gie* neboli ty, kteří manipulují se střelným prachem. Ti jsou pro vedení války zcela nepostradatelní. V počtu pěti set jsou za svou službu vydržováni důstojníkem, zvaným *aga gebeugie*, který se zavazuje obstarávat dělové koule, prach, větší či menší rozbušky, děla a jiné potřebné věci. Střelci z těchto zbraní se nazývají *topigi*. Jim pak pomáhá deset surbagi, dva a dva totiž vedou sto odborníků na střelný prach, kteří jsou podporováni řemeslníky a jinými mistry, pracujícími se železem a těmi, kteří melou kávu na prodej. Nespokojení a hašteřiví vojáci jsou trestáni svým velitelem *aga*, který je každoročně vyplácen pěti měsíci. Ten, kdo pracuje se střelným prachem, bere měsíčně jeden zlatý. Každý surbagi dostává hned od vládce tisíc medinů, řadoví vojáci obrok pro koně a pro sebe pšenici k pečení sucharů.

K tomuto účelu se proto ve Staré Káhiře dochovaly Josefovy sýpky, které spravuje emír *Schune*, jakýsi správce sýpek. Každoročně dvakrát s přestávkou šesti měsíců dává důstojníkům jako roční podporu 366 000 ardeb¹⁴¹ a na každý den 1 000 ardeb; ardeb je míra o něco větší než měřice německá, jeden větší pytel unese stěží jedna osoba. Ječmenem se obvykle krmí koně. Každoročně je třeba pro koně počítat s patnácti ardeb. Na jednoho vojáka je stanoveno dvanáct ardeb pšenice pro výrobu provizorního chleba, zvaného *gerai*, který má tvar tenkých, širokých placek. Kdyby někdo odmítal obilí, může ho komukoliv prodat, obvykle za 40 mahbub,¹⁴² což je asi 120 zlatých. Obyčejně se ale jedna dávka 45 ardeb, nazvaná *alieck*, prodává za třicet mahbub, což je 90 zlatých. Znamená to nejvyšší štěstí pro kupujícího, neboť po dobu života prodávajícího dostává kupec každoročně 15 ardeb obilí, po jeho smrti připadne zbývající část do vládcovy pokladny. Nyní však o jiných věcech.

¹⁴¹ Jednotka duté míry v Egyptě a jiných středomořských zemích – 0.195 m.³

¹⁴² Arab. *zeri-mahbub* (drahé zlato) byla zlatá mince zavedená během vlády Ahmeda III. (1703-1730). Byla ražena jako $\frac{3}{4}$ váhy benátského dukátu.

Kapitola XVII. O smlouvách, prodeji a podporách

Protože všechny egyptské smlouvy velmi závisí na schválení výše postavenými a urozenými osobami, jsou na všech místech ustaveni úředníci vládcovy rady. V Káhiře jsou pány především dvě urozenější brány *schauschie* a *metafaracka*, v Girze to jsou *anckascherie* a *azabové*, ve vesnicích *sipahiové* neboli tři jezdecké brány. Paša však může podle libosti vyšší důstojníky, jménem deftadar, kiechia, *cžiausch kagesi*, *motafaraka*, odvolat z funkce, vyměnit nebo svěřit úřad tomu, kdo nabídne víc, protože se tyto úřady obvykle dají koupit za peníze.

Ačkoliv Velkou Káhiru spravuje čtyřadvacet bejů, nemohou být pašově autoritě nijak na překážku, protože jsou rozděleni do dvou tříd, z nichž jedna se nazývá *zelackfarie* a druhá *kassafarie*. Mezi ně se rozděluje všecken nemovitý majetek, vesnice, městečka a města, takovým způsobem, že polovina je přidělována jedné straně a polovina druhé. Pokud z nich někdo zemře, jmenuje paša pro uklidnění různic mezi příbuznými beje z jiné brány a potom také na místo zemřelého vybírá nového vlastníka pod tou podmínkou, aby byla zachována rovnováha dvakrát dvanácti osob v jejich službě. A protože se tento dvanáctý díl skládá z deseti nebo alespoň osmi měščů, usiluje někdo po takové funkci velmi zřídka, leda by byl navržen na základě nějakého doporučení nebo vládcovou radou. Nakonec *mugerdar*, tedy ten, kdo nosí pašovu pečeť, přistupuje k nově jmenovanému bejovi a písemně mu oznamuje jeho zvolení. S touto zprávou nový sandžak hned dostává polovinu měšce. Následujícího dne pak pašův *chazandar* přináší v doprovodu vojáků za zvuku slavnostní hudby novému sandžakovi tři prapory a pak jsou hned nad domem vztyčovány dva ohony, z nichž jeden dostává *chazandar*. Výše uvedený bej si zařizuje svůj palác, dostává úředníky a sluhy a třetího dne vchází v slavnostním veřejném průvodu do pevnosti k pašově audienci, který jej přijímá s velkou poctou. Uctívá jej dvěma kaftany a různými dary, odevzdává mu nůž zhotovený ze zlata nebo stříbra a ozdobený drahými kameny.

Palác každého beje se obvykle skládá z následujících osob: *kiechia*, *chazandar*, dvou *schater*, jednoho *seradž* a jednoho *sluhy*, jenž nosí jeho meč. Od vládce denně dostává sto *medinů* a sto porcí obroku pro koně a samozřejmě také *gerai*, tedy suchary, pro sto otroků. Kdyby toto nechtěl v *naturáliích*, je mu vyplácena odpovídající peněžní částka. Protože však tato malá dávka od vládce nepostačuje, skupují si *bejové vesnice* a *nemovité statky*. Po smrti jednoho ze *sandžaků* (což se ale stává zřídka, protože bývají spíše *usmrceni tajnými spolky spiklenců*) putuje všechno jeho majetek do *pašovy pokladnice* a potom se prodává tomu, kdo dá víc. Část si bere *královský kancléř*.

Aby prodej probíhal řádným způsobem, *shromažďují se všichni rádci a vojevní důstojníci v divanu*. Pouze ti mají možnost nakupovat. Hned nato veřejně vystupuje *vyvolávač*, *kráčí středem* a volá: „*Vesnice B je na prodej! Kdo a za jakou cenu si ji přeje koupit?*“ Vtom *kupci bez jakéhokoliv hlasitého volání vztyčují prst*, z čehož se dá poznat *cena nabízená kupujícím*; *vyvolávač rozpoznává význam gest*. Jestliže vidí, že si někdo *dává ukazováček před ústa*, ukazuje tím, že chce dát *tisíc medinů*. Má-li však *dlaň semknutou* a ukazuje pouze *palec*, znamená to *jeden měšec*. Když toto *vyvolávač vidí*, *přijímá nabízený měšec s voláním*, kdo by chtěl nabídnout víc? Jestliže znovu pozoruje někoho, jak *dává prstem znamení*, opět volá, až do té doby, kdy už nikdo *nezvýší cenu*. Když to *vyvolávač uvidí*, *oznamuje dvěma pověřencům, deftdarovvi a pašovu kiechia*, tu či onu *cenu, která byla nejvyšší za vesnici B od osoby C*. Brzy nato *vstupuje do pašovy komnaty*, aby od něj získal *souhlas*. Potom *pašu navštěvuje kupec osobně*, *dotazuje se, jakým jménem chce, aby byla podepsána koupě vesnice*, *zdali jeho, synovým nebo nějakého otroka či jmény více lidí?* Ať je *vesnice přidělena komukoliv*, je ustanoveno *čtyřiaadvacet karat* neboli *částí*. *Paša však může podle libosti připsat více částí pouze jedinému člověku*. I kdyby *zemřel ten, jehož jménem byla smlouva podepsána*, *vesnice znovu připadne k pokladu vládce* a je *prodávána jako předtím*. Jestliže by se stalo, že někdo *měsíc po složení peněz zemře*, je *vesnice znovu prodávána k prospěchu vládce*, protože *nemovitý majetek skoupený mohamedány může být ve vlastnictví jen po dobu života vlastníka*. *Chytřejší kupci, kteří mají více*

otroků nebo sluhů téhož jména, povolují, aby byl majetek podepisován jejich jménem, aby v případě, že jeden zemře, jej mohl nahradit druhý, dokud není soudně usvědčen z podvodu. Někdy také křesťané tajně skupují majetek jménem některého z rádců, který bere podpis na sebe. Vždy tím ale riskují život. Kdyby Turek tuto koupi vyzradil, všechnen majetek by připadl do státní pokladny. Třicátého dne po podpisu jsou vypláceny peníze. A jestliže by paša v této době poznal, že byl při koupi oklamán, přesto není dovoleno od smlouvy odstoupit. Může pouze chtít, aby byl kupec potrestán velmi tvrdým trestem zároveň s nebezpečím konfiskace dalšího majetku. *Kiechia* spravuje všechny uložené pašovy peníze. Za odměnu dostává z každého měšce tisíc medinů, *deftadar* také tisíc medinů, velký *affendi*,¹⁴³ archivář knih, smluv, bere se svými písaři 450 medinů. Kdyby však bylo na jeden *karat* více kupců, zavazují se jednotlivě vyplatit z každého měšce 450 medinů za svůj podpis. Jinak kdyby v budoucnu chtěli kupci mezi sebou majetek znovu prodat, mohou tak učinit bez pašova schválení, dokud jsou smlouvy na radnici registrovány, a mají povinnost pečlivě platit vládci daně. Jinak jsou podle evropského zvyku přísně stíháni a nemovitý majetek je prodáván někomu jinému. Protože se ale dva pluky urozených jezdců *mutafaraka* a *schauschie* zavazují vybírat všechny vládcovy daně, *cziauschler kagesi* má pod sebou v Egyptě jedenáct oblastí: *Kalubria*, *Scherckie*, *Mansúra*, *Gharbíja*, *Menufia*, *Fajjúm*, *Benisuef*, *Minjá*, *Girga*, *Scherckeftie*, která se nachází ve východní části s přidruženým místem *Gízou*. Druhý pluk *mutafaraka bassa* má pod sebou oblast Bahari, tedy místo, táhnoucí se od *Káhiry* a *Gízy* směrem k moři a Nilu, k Alexandrii, Deltě, Damiátě, a patří k ní všechny pevnosti nacházející se na cestě do Mekky.

Aby mnoha chudým lidem z řad mohamedánů nechyběla náležitá podpora, byly dřívějšími arabskými králi založeny peněžní sbírky pro sirotky, zvané *agitam*, které jsou dnes mohamedány a zvláště samotným sultánem velmi pečlivě spravovány. Přinášejí sirotkům takové výnosy, že je chudým a sirotkům každý měsíc rozdělováno sto dvanáct měšců. Jsou rozdělovány také mezi tři jiné brány, z nichž první se jmenuje *agitam*, druhá *guali* nebo *motackach*, třetí *keschede*.

¹⁴³ Pravděpodobně souvisí s tur. označením *efendi* – titul označující úctu, dávaný tureckým

Obvykle je první bráně měsíčně rozdělováno 72 měšců, druhé dvacet a třetí dvacet. Někdy je jedné něco odebráno a přidáno druhé podle potřeby. Také tyto fondy se již kupují a prodávají tímž způsobem, jakým se poskytují vojákům peněžní poukázky. Za jednu poukázku v hodnotě jednoho medinu se platí čtyřicet nebo padesát zlatých pod tou podmínkou, že mohou být přiděleny pouze ženám prvních dvou bran. Každý voják jich může koupit sedm pro jednu ženu. Není dovoleno jich skoupit více, leda by se tak stalo podvodem na jméno jiných žen. Ženským jménem se mohou podepisovat také muži. Ve třetí bráně jsou přidělovány peněžní poukázky mužům. Jestliže však někdo v branách *agitam* a *guali* skoupil sedm poukázek pro ženy, může je společně se základem převést do třetí brány, v níž je mužům dovoleno skoupit tolik poukázek, kolik se jim zlíbí, i kdyby každý den dostával 100 nebo 200 medinů. Toto vše není nic jiného než způsob uložení kapitálu pro obvyklý výnos, protože se tímto způsobem dá bezpečně vydělat osm nebo deset zlatých za vynaložených sto při skupování poukázek. Proto tedy při koupi jedné poukázky za 50 zlatých se dá získat 5 500 medinů, a to je nejvyšší hodnota; ročně se dá vytěžít 366 medinů, neboť tolik je dní v roce. Často se však poukázka kupuje za čtyřicet zlatých, a to je nejmenší cena. Po tomto krátkém vysvětlení bude v následujícím výkladu podána zpráva o některých zajímavostech Egypta.

Kapitola XVIII. O zajímavostech Egypta

O Staré Káhiře jsem se zmínil již výše.¹⁴⁴ Kdysi velmi slavné a bohaté město však bylo s příchodem mohamedánů zpustošeno. Postupem času bylo ale zčásti obnoveno. Dosud ho obývá několik málo katolíků, velmi mnoho Řeků a heretických Koptů, kteří jsou vystaveni krutému tureckému jhu. Dodnes tam stojí šest kostelů ve velmi špatném stavu, protože často padly lupičům v plen.

Hlavní koptský kostel je veliký, pod jeho presbytářem či hlavním oltářem se nachází zmiňovaná nejsvětější chýše nuzného vzhledu.¹⁴⁵ Je umístěna v podzemních prostorách, sloužila jako příbytek Božího Slova na útěku, jeho nejsvětější Matky a pěstouna Josefa po dobu sedmi let, jak se zbožnou úctou věří. Dá se k ní sestoupit ze dvou stran po deseti schodech, jak je vidět pod číslem 1. Vchody do ní jsou sedm stop vysoké, délka koptského patriarchálního kostela činí osmnáct stop a šířka dvanáct stop, jak je patrné z tabule XIII, obrázku XIX a XX. Hned u vchodu se nachází jeskyně podobná malému kostelíku, rozdělená na tři místa nebo klenby, jež jsou odděleny dvojitou řadou sloupů nestejných rozměrů a tvoří tři oddělená místa. Uprostřed zdi se nachází úzký prostor ve tvaru klenby, č. 2. Po obou stranách zdi je malá prohlubeň, v níž je možné spatřit kámen, který kdysi sloužil nejsvětější Matce k přípravě jídla. Ve druhé části prohlubně se nachází místo pro nezbytné domácí potřeby a pro praní plenek Jezulátka. Pod č. 3 je znázorněn oltář pokrytý bílým mramorem, na němž schizmatičtí Řekové, Arméni a Koptové slouží své bohoslužby. Č. 4 představuje oltář vyhrazený k bohoslužbám pouze římským katolíkům. Pod č. 5 je baptisterium, v němž Koptové křtí ponořením do vody. Č. 6 je otvor ve zdi oválného tvaru pokrytý bílým mramorem, na němž, jak se podle nepřetržité tradice uvádí, spal Ježíšek uložený blahoslavenou Pannou. Proto byla k tomuto otvoru potom přistavena menza určená k bohoslužbám, k nimž mají

¹⁴⁴ Viz kap. VIII. a IX.

¹⁴⁵ Kostel sv. Sergia v kopt. čtvrti Káhiry, asi nejznámější kostel v celém Egyptě díky rozšířené pověsti, že se ve zmiňované jeskyni, dochované ve formě krypty, skrývala sv. Rodina. Základy kostela pocházejí z 5. stol. Každý rok se zde koná 1. června na památku této události zvláštní mše.

znemožněný přístup všichni kromě římských katolíků. Podle starobylé úmluvy s koptským patriarchou slouží pouze katolíkům. Na obou stranách se tam nacházejí oddělené, velmi stísněné komůrky. Věří se, že v jedné z nich bydlela a spala nejsvětější Matka, ve druhé svatý Josef. A protože klenba je sotva deset stop vysoká, je nejsvětější jeskyně jako místo útočiště velmi prostá. Nad ní byl postaven koptský kostel, odpradáva o něj pečovali křesťané. A třebaže se nepřetržitě zmítá v tureckých nepokojích, přesto se v něm každou neděli konají bohoslužby podle koptského ritu. Nyní se u východních křesťanů dávný ritus uvolnil, spíše zavádějí nezvyklé novoty s velmi mnoha neuctivými úkony místo Božího uctívání. Dvě stě kroků od tohoto kostela se nachází hospic Menších bratří sv. Františka – observantů¹⁴⁶ který se velmi hodí ke konverzi heretických Egyptanů. Misionáři z řad bratří – reformátů se souhlasem svaté Kongregace příbytek uvolnili bratřím – observantům a založili si svůj na jiném místě. Počet konvertitů se pozvolna zmenšil, protože se zde zřídka zdržuje některý z Otců. Ještě méně nějaký z nich ovládá arabštinu. Také křesťané se přestěhovali jinam a zde se jich zdržuje jen málo.

Při pochodu dále směrem k Nilu jsou asi po čtyři sta krocích vidět kdysi velmi slavné sýpky postavené patriarchou Josefem, jak se o tom zmiňuje vypravování Starého zákona.¹⁴⁷ V nich sedm let shromažďoval obilí z celého Egypta. Lze tam spatřit velkolepou stavbu, jejíž starobylá sláva a pýcha byla zničena. Má odkrytou klenbu, je obehnána holými zdmi a přístupná poměrně velkou branou. V jejím středu je docela velký prostor rozdělený zdmi podobně jako zahrady ploty. Je rozdělen na čtrnáct širších míst, v nichž se dodnes ukládá ohromné množství sklizeného obilí, které se pak odvádí jako daň tureckému vládci. Na jeho rozkaz musí být každoročně posíláno v podobě almužny do Mekky a Mediny na podporu služebníků, kteří stráží svatá, jak oni věří, Mohamedova místa. Prozatím jsou však ale sýpky bez střech, odevšad do nich proudí vzduch, protože zůstaly zanedbány díky zahálce mohamedánů.¹⁴⁸ Přilétají k nim celá hejna vrabců a

Josefovy
sýpky

¹⁴⁶ Členové řádové větve františkánů zachovávající přísněji řádová pravidla.

¹⁴⁷ Pravděpodobně některé z ruin v prostoru Staré Káhiry, případně rozvaliny starého Fustátu, raně islámského města, které již nebylo po příchodu Fatimovců v 10. stol. osídleno. Představuje rozsáhlý komplex staveb.

¹⁴⁸ Literární topos u mnoha cestovatelů.

jiných ptáků, volně se tam pasou a způsobují na obilí značnou škodu. Lidé, kteří sem častěji přicházejí zvláště v ranních a večerních hodinách, vidí odsud odlétat mnoho tisíc ptáků. Aby však nebyli pomocníci pracující na sýpkách při konečném součtu potrestáni, spoléhá se na to, že jim sultán promíjí takové množství obilí, které ptáci snědli. Jedna věc vzbuzuje větší podiv, totiž že sýpky mohly přetrvat po tolik staletí. Pouze holé základy a nejsilnější zdi unikly zkáze. Stojí ovšem v takové mohutnosti, že u některých lidí vyvolávají při pohledu údiv.

Nedaleko od nich se na břehu Nilu nachází jistý dům. Nad ním se tyčí sloup z bílého mramoru, který je ze všech stran vyměřený na jednotlivé dílky a označený v palcích a loktech.¹⁴⁹ Panuje domněnka, že byl postaven svatým patriarchou Josefem, a dnes je podle něj všude pojmenováván. Voda se k němu dostává obloukem, který vede souběžně s Nilem. Podle něj se přesně měří, o kolik každý den Nil stoupá. Pozoruje se to a měří v palcích a dlaních. Začíná se odspodu, postupuje se nahoru, dílky se stále zmenšují, takže se jedna dlaň jeví jako o čtvrtinu menší než ta spodní. Děje se tak kvůli rozlévání *Chalicz*, jehož měření začínají od tohoto místa. Proto se podle tradice věří, že v sousedství tohoto domu bylo místo, jak píše autor Skutků 7, v. 21, na němž faraónova dcera procházející se spolu se služebnictvem vyzvedla plovoucího Mojžiše: *Když ho museli odložit, ujala se ho faraónova dcera.*

Jestliže by se pokračovalo v chůzi dále za Starou Káhiru, narazí se asi po deseti italských mílích na místo, obyvateli nazvané *Matherea*, kde se dnes nachází vesnice, zahrady, pole, ale jinak tu nejsou vidět žádné stopy po Staré Káhiře, která se odpradáвна rozprostírala až sem a nazývala se *Heliopolis*. Stojí tu pouze nepatrný pozůstatek jednoho zcela pobořeného křesťanského kostela, z něhož zbyla jedna zeď, která připomíná podobu starého kostela. Také je tu vidět malý potůček prýstící ze země, jenž podivuhodně vytryskl při příchodu našeho Pána spasitele, jak vypravují Egypťané. Tvrdí, že jeho voda přijde mohamedánům, jestliže se chtějí napít, slaná a nedobrá, křesťanům však sladká a lahodná. Ale když já sám jsem se jí napil a viděl jsem mohamedány, kteří ji pili se stejnou chutí, myslel jsem si, že

dávná domněnka buď neplatí, nebo snad byla změněna božskou Prozřetelností. Věří se, že toto je to skutečně pravé místo, kam potom přišla svatá Rodina, Ježíš, Marie, Josef, po útěku do Egypta. Stál tam jeden strom,¹⁵⁰ který se z úcty ke svému Stvořiteli nachýlil a zůstal takto ohnutý. Za jeho přítomnosti pak oněměly a zhroutily se všechny egyptské modly, které dříve dávaly lidem odpovědi. Před několika málo lety naši Otcové vykopali ze země zbylý kmen zmíněného stromu, rozdělili jej mezi sebe a jeho větší část, která je podle mnoha známek autentická, uložili v hospicu na věčnou památku.

Ohýbající
se strom

Na tom místě se v těsné blízkosti Nilu také rozprostírají dvě velmi příjemné zahrady a Nil, tekoucí mezi městy *Babulon* a *Memfis*, tam vytváří malý ostrov,¹⁵¹ v jehož středu stál velkolepý palác, který kdysi obývala faraónova dcera. Tam byl nedaleko od města Babulon položen Mojžíš na Nil, jak praví Písmo svaté, Exod. 2: *Vložila jej do rákosí při břehu řeky. Tu sestupovala faraónova dcera, aby se omývala v řece. Vtom uviděla v rákosí ošatku a poslala svou otrokyni, aby ji přinesla. Otevřela ji a spatřila dítě, plačícího chlapce atd.* Tento palác zůstal ve svém původním stavu až do dob císaře Héraklia. Po osvobození Egypta od Peršanů v době patriarchy svatého Jana Almužníka,¹⁵² se stal správcem celého Egypta urozený a vznešený Nicholchas, rodem Syřan. Protože nebyl s to rozpoznat každoroční stoupání Nilu, s velkým důvtipem přikázal v podzemí vybudovat místnost obrovských rozměrů, v jejím středu vztyčil sloup s měřidlem a vyměřenou stupnicí k povinnému zkoumání Nilu podle vyměřeného sloupu.

Exod. 2,
v. 3, 5, 6.

V tomto paláci je třeba spíše obrátit pozornost na dvě místa poznamenaná ďábelskými přeludy. Na jednom místě se dějí proto, aby se k paláci nemohli dostat krokodýli z Horního Egypta, jak dnes ukazují pokusy. Kdyby chtěl nějaký krokodýl překonat Nil, ihned se převrátí a je nucen plavat zpět s břichem vyčnívajícím nad

¹⁴⁹ Tzv. nilometr, nacházející se na jižním konci ostrova Róda, byl vybudován již starými Egyptany. Jeho současná podoba je z 9. stol.

¹⁵⁰ Viz pozn. 80.

¹⁵¹ Dnešní ostrov Róda.

¹⁵² V orig. *Joannes Eleemosynarius*, někdy také *Misericors* (*550-†616). Přídomek *Almužník* získal pro svou šlechetnost k chudým. Narodil se v urozené rodině na Kypru. Po smrti manželky a dětí se rozhodl pro náboženský život. V r. 608 byl jmenován alexheraklandrijským patriarchou. Pomáhal

hladinu. Na znamení tohoto kouzla se před palácem nachází hlava krokodýla vytesaná z mramoru. Druhé kouzlo je takové, že Nil vždy směřoval k městu *Babulon* neboli na východ. Obyvatelé však mluví o tom, že tento ďábelský plán byl zmařen jedním pašou, který hledal poklady. Rozkázal odkrýt podzemní skrýš, vstoupil do ní a přistihl zde černou otrokyni, jak zametá písek směrem k západu. Jakmile uviděla odkrýlý otvor, řekla: „Byla jsem osvobozena z otroctví, za to, že zabráním tomu, aby řeka tekla směrem od města *Babulon*,“ a pak zmizela. Proto potom řeka změnila svůj směr k městu Memfis.

Je to ona slavná a velmi stará metropole, ležící od Nové Káhiry asi patnáct italských mil za řekou. Brzy bylo přejmenováno na *Gízu*, brzy bylo obvyklým prostým způsobem přestavěno Turky. Dává na odiv sousedních dvacet pyramid během hodinového pochodu. Jakmile jsem je pozoroval vlastníma očima, přistoupil jsem k nim s některými Otcí misionáři v doprovodu mnoha katolických obchodníků a janičářů a velmi jsem obdivoval tyto divy světa, jež jsem nikde jinde neviděl a jež byly postaveny různými lidmi, jak se různě tvrdí. Bude proto lepší, když v následující kapitole podám vysvětlení.

Kapitola XIX. O pyramidách

Někteří lidé míní, že především první, Velká pyramida byla postavena *Cheopsem*. Jiní tvrdí, že to byl král Faraón, jak ukazuje tabule II, obrázek III, číslo I A, a právě ten samý vládce, který se utopil v Rudém moři při pronásledování Izraelitů.¹⁵³ Byla postavena již dávno předtím s tím konečným úmyslem, že v ní chce být pohřben. Hodnověrný důkaz je takový, že všechny ostatní pyramidy byly zazděny a nemají žádný volný vchod, protože po uložení nějakého nebožtíka v takové pyramidě, byly hned zazděny, jak je patrné ze stovky jiných pyramid. Pouze tato Velká pyramida je otevřená a komukoliv volně přístupná. Proti tomu někteří vystupují s názorem, že pokud by tato pyramida převyšovala díla celého světa, není pravděpodobné, že by o ní Mojžíš nebyl učinil žádnou zmínku.

Ať je tomu jakkoliv, stalo se dnes u Arabů zvykem nazývat ji pyramidou krále Faraóna. Zaujímá územní prostor 640 000, tedy šest set čtyřicet tisíc stop čtverečních podle francouzské míry. Základna této pyramidy je na zemském povrchu, její objem činí 120 320 000 krychlových stop, to jest sto dvacet milionů tři sta dvacet tisíc stop krychlových; a kdyby byla zvednuta do vzduchu, byl by její celkový povrch 1 878 400 stop čtverečních (vždy rozuměj podle francouzské míry). Tato ohromná stavba obsahuje 4 456 294 kamenů, z nichž každý je ve svém objemu nebo tloušťce velký 27 krychlových stop.

Na vrcholu A zůstává čtvercový prostor, a přece se pyramida zdá být ze země vzhledem k značné výšce špičatá. Je tam možno spatřit šest velkých kamenů k všeobecnému údivu, jakým způsobem mohly být vyzvednuty při tak velkém objemu a váze na samý vrchol. Na nich může pohodlně stanout šedesát osob. Tento vrchol kolmo od středu země jsem určil tak, že jsem vedl přímou spojnicí z jednoho rohu, viz G: přímá spojnice D, C, A až na vrchol. Osobně jsem vyšplhal

---

zpracování v souboru *Legenda aurea*.

¹⁵³ Viz Ex. 14-15. Odchod Židů z Egypta se někdy klade do doby 19. dynastie (1292-1188 př. Kr.), do období vlády Ramesse II. (mezi 15. a 18. rokem panování). Podle jiných teorií mělo k exodu dojít buď dříve (za vlády Sethiho I.), nebo naopak později (za panování Merenptaha). Žádný egyptský pramen však exodus nezmiňuje.

s největšími obtížemi nahoru a počítal jsem, že výška činí 565 stop. C je délka jedné hrany neboli přímé spojnice z A do D, která je dlouhá nebo vysoká 800 stop. Jestliže by se však vedla přímá spojnice z A do B, tedy středem, tehdy by byla vysoká 774 stop. D, tedy délka celé pyramidy, je na všech čtyřech stranách stejná, rovná se její výšce a činí 800 stop, takže tím pádem je její obvod, skládající se ze všech čtyř stran, 3 200 stop. Průměr její základny po diagonální spojnici z jednoho rohu do druhého činí 1 131 stop. A jestliže by někdo vystupoval po boční hraně F nahoru, vyčnívají kameny nějak jako schody, i když to jsou pro lezení kvádry nestejně velikosti, dosti od sebe vzdálené. Bočních kvádrů jsem napočítal 205, jak to jen bylo možné s vynaložením lidské pily. Horizontální délka celé pyramidy je rovna její výšce 800 stop, tedy 133 urgí. Žádný lučištník, byť by byl sebedokonalejší, by nebyl schopen z vrcholu pyramidy dostřelit na zem. Kdyby to stále zkoušel, padal by šíp na pyramidu, i když se o to s nejvyšším úsilím pokoušelo velmi mnoho lidí. Je to tím, že od vrcholu k bližší části obvodu je to 400 stop, ke vzdálenější části 566 stop. G označuje vstup do pyramidy, který míří přímo na sever. Je poněkud otočený k východu, dále než k východu a zbudovaný z patnácti kamenů. Jeden na druhém je umístěný velmi dovedně. Kameny mají délku jedenáct stop a tři dlaně, šířku tři stopy a tři dlaně. Toto je celý popis jejího zevnějšku.

Abych však nesledoval stopy podání jiných, získané možná jinak než vlastním výzkumem, chtěl jsem také vidět neobyčejné stavby pyramid i za cenu nemalého nebezpečí ohrožení života. Bez svrchního oděvu, pouze ve spodním prádle a tkaninovém rouchu jsem s největší námahou, zpocený a unavený vystoupil bos nahoru v době kolem poledne za tehdy velmi silného slunečního žáru. Výstup byl tím obtížnější, protože to nebyly žádné stupně, ale pouze kameny nějak jeden ze druhého vyčnívající, jichž bylo třeba se rukama chytit a spíše po nich vylézt než vyskočit z jednoho nestejně velkého kamene na druhý. Při zdolávání takové výše mě tlačily nohy, bolela hlava a celé tělo bylo vysílené. Nemalé nebezpečí by hrozilo v tom případě, kdyby někdo nebyl zdatný, dobrého zdraví a ke všemu odhodlaný. Byl jsem tehdy při výstupu poněkud zvědavý, táhl jsem za sebou provaz omotaný kolem nohy kvůli měření. Byl jsem proto tím více unavený, a tak mi výstup trval

hodinu a půl. Věřil jsem, že si na vrcholu pyramidy trochu odpočinu. Vál tam však takový vítr a velmi prudké poryvy, že jsem se vůbec neodvážil spoléhat na síly těla s póry otevřenými kvůli nesmírnému potu. Krátkou dobu jsem příjemně hleděl na stavby celého Egypta a na místa, kudy protékal Nil. Osvěžoval mě pohled na zelenavé louky. Protože jsem nikdy předtím na světě nevystoupil na takovou stavbu, vychvaloval jsem Boží všemohoucnost. Pak jsem opatrně sestoupil dolů, ovšem s menší námahou. Jestliže se proto někdo odváží vystoupit nahoru, není pohodlnější výstup středem od vchodu, ale po hraně E, kde jsou vyčnívající kameny.

Když jsem si pyramidu zvenčí dostatečně prohlédl, přece jsem chtěl ukojit další zvědavost a sestoupit také do nitra pyramidy, přestože jsem byl unavený, abych mohl spolu s jinými dějepisci stvrdit pravdivá tvrzení a vlastní zkušeností mylné domněnky popřít a vyvrátit. Nikdo se neodhodlá vstoupit dovnitř dříve, dokud Arabové nevyčistí stupně a otvor od prachu a písku a nevypálí ránu z pušky pro případ, že by se tam snad skrývala zvířata, jako hadi, vlci, lvi. V tu chvíli nejprve kráčejí dva nebo tři Arabové. Každý, kdo sestupuje dolů, je musí následovat se zapálenou svící, protože dovnitř neproniká žádné světlo. Hned při vstupu je nad vchodem kámen jedenáct stop dlouhý a osm stop široký, od něhož je možné sestoupit směrem na jih po velmi úzkých stupních, které se hodí pouze pro sestup jednoho člověka a strmí přímo dolů v otvoru vysokém a širokém tři stopy. Když jsem dorazil doprostřed, špatně se dýchalo, srdce svírající se úzkostí muselo být posilováno hlubokým dýcháním až k posledními stupni, kde byl otvor dlouhý a široký sotva jeden čtvereční loket. Dost rychle do něj vlezli dva Arabové se světly, aby pomohli vstupujícím. Já jsem byl od trupu nahoru vysvlečený, položil jsem se na zem jen v plátěných střevících, hlavou a obličejem jsem ležel v prachu. Ruce se zapálenou svící jsem vložil do otvoru, jako když se plazí had, a Arabové mě vtahovali do pyramidy. Jestliže se předtím při sestupu do vzdálenosti 84 stop hůře dýchalo, ubývající vzduch zde způsoboval vnitřní tíseň. Čím hlouběji jsem hodlal vstoupit do pyramidy, tím větší jsem pociťoval úzkost, jako bych se ocital v bezprostřední blízkosti smrti.

Protože jsem si předsevzal psát na základě vlastní zkušenosti, nestaral jsem se o žádnou námahu nebo únavu. Na konci sestupu velmi úzkým otvorem zaneseným pískem jsem se vyděsil, protože jsem byl na pochybách, jakým způsobem proniknu do pyramidy, protože vstup je nemožný pro oblečeného a mírně tlustého člověka. Ale hlavně také proto, že by hrozilo udušení, zvláště tehdy, jestliže by Arabové úplně nepročistili otvor od prachu a písku, za což si nechávají vyplatit tučnou odměnu, neboť vchod je stále otevřený, proudí do něj vzduch, který dovnitř vhání velké množství písku a prachu. Také ti, kteří sestupují dolů, přinášejí s sebou zbývající písek, takže se tím na konci otvor poněkud zužuje. Proto každý, kdo chce vstoupit dovnitř, musí být Araby stojícími uvnitř vleže, s předpaženými rukama, obličejem zabořeným v písku, se zavřenými očima obtížně vytahován. Protože se otvor svažuje šikmo dolů, brzy se stáčí nahoru, páteř se téměř láme. Vstup je doporučován pouze štíhlým a hbitým. Každý, kdo je tlustý, se musí mít na pozoru, jestliže se nechce udusit. Kdyby tam totiž strčil hlavu a paže, nemohl by se dostat ani tam, ani zpět. Museli by mu pomoci ti, kteří se zdržují uvnitř, a rozsekat jej na kusy. Vstup je velmi obtížný, protože vede po stupních střemhlav dolů jako při sestupu z hory a brzy se zase stoupá nahoru. Když já jsem vstoupil dovnitř, tehdy se přihodilo, že jistý Otec, francouzský kaplan, který byl tlustý a robustní, chtěl napodobit mé hubené břicho a dostal se přitom do takového nebezpečí, když vsunul hlavu dovnitř, že se nemohl pohnout ani dovnitř ani zpátky. Již mu docházel dech, protože byl zabořen v prachu. A kdyby nebyl býval s velkým úsilím vytažen za nohy ven, byl by tam vydechl naposledy. Proto se pro tento vstup vyžaduje ušlechtilost ducha, odvaha, tělesná pohyblivost a odhodlanost.

Hned při vstupu do pyramidy jsem nejprve spatřil místo, kde bylo lůžko šest stop vysoké, celé černé, stěny vypadaly jako ze železa. Vzduch zde byl uzavřený, dýchalo se hůře než na stupních a pociťoval jsem velkou úzkost a chladný vánek. Hned po levé straně byla velká šachta vedoucí do výše sta stop, kde bylo možno rozeznat dvě cesty, jednu směřující na východ, druhou na západ a prostor s průměrem zhruba dvanáct kroků ve svém nestejném průměru. Já jsem se držel východním směrem a našel jsem v téže výšce jinou cestu sto třicet dva stop

dlouhou, na jejímž počátku byla jáma, do níž se kdysi ukládaly nabalzamované mrtvoly neboli mumie, aby byly potom umístěny v různých částech pyramidy. Balzamovala se však pouze těla dívek a mladíků. Koptové tvrdí, že touto zmíněnou jamou byl podzemní průchod k sousední modle *Sfingy*, jejíž popis podám brzy. Jiní se ale domnívají, že to je cesta ke druhé, menší sousední pyramidě, viz číslo II, písmeno G, o níž se zmíním níže. Egypťané odpradávná tvrdí, že to byl způsob, jak tajně poslat někoho z otroků nejvyššího egyptského kněze k oklamání lidu dáváním odpovědí, které jako by pocházely od Sfingy. Ani toto se mi však nezdá pravděpodobné, protože každá pyramida musela být vždy uzavřena; stěží se mohl někdo dostat do jámy, leda v tom případě, že někdo z velmožů zemřel a byl pohřbíván v pyramidě.

Ještě dnes se na pyramidy hledí jako na neobyčejná zjevení. Uvádí se, že Plinius¹⁵⁴ napsal o značných výdajích na Velkou pyramidu. Jen spotřeba cibule a řepy k obživě dělníků vystoupala k 800 talentům.¹⁵⁵ Tomu názoru se není možné divit. Nalezl jsem totiž ještě jinou, širší cestu, šest stop a čtyři dlaně širokou, vedoucí přímo na jihovýchod v délce sto třiceti dvou stop až ke vchodu do jedné malé místnosti postavené na způsob hrobky. Nazývají ji *oslí* nebo velbloudí *hřbet*. Je to místnost osmnáct stop dlouhá, šestnáct stop široká, osmnáct stop vysoká, v níž byly kdysi ukládány mumie. Stoupal jsem tedy větší cestou, jež se z obou stran zdvihala a kde byly jakési kamenné opory, dvě stopy široké a tři stopy vysoké, v nichž byly vyhloubeny otvory tři dlaně hluboké, dvě dlaně široké a půl stopy dlouhé pro uchopení rukou při výstupu. Celý výstup nevede po stupních, ale po mramorové podlaze podobné sklu, na níž se dá lehko uklouznout, protože je hladká jako led. Na konci této cesty jsem byl přiveden do větší místnosti, před jejímž popisem je třeba vysvětlit, že tam jsou tři šachty obdélníkového tvaru. První z nich je tři stopy vysoká a osmdesát čtyři stopy dlouhá. Druhá šachta, která hned od otvoru stoupá nahoru, je 6 stop a 4 dlaně vysoká, 500 stop dlouhá. Třetí, když se do ní vstoupí, má nestejný průměr dvanáct stop. Nalézají se tam již zmiňované dvě cesty, z nichž jedna vede na východ a druhá na jihozápad. Ta je přímá

¹⁵⁴ Srov. Plinius, *Natur. hist.* 36, 12 a také Hérodotos, *Hist.* II, 125.

horizontálním směrem a má stejnou velikost jako ta, po níž jsem přicházel, ale je sto třicet dva stop dlouhá a vede k dolní místnosti. Její počátek je u vchodu a velmi hluboké jámy stále zakryté kamenem. Otvor není tak široký, proto tam nemůže vejít trochu tlustší člověk, a jáma nemá žádné schody. V holé skále jsou pouze vyhloubené otvory uzpůsobené k sestupu. Prostřední část jámy je z kvádrů. V samém středu je ve skále místo podobné otvoru, jak je možno lépe vidět na francouzském nákresu *Coupe de la Grande pyramide d'Egypte*.¹⁵⁶ Pokud sestoupíme až k šikmé hraně C, pokračuje se ve skále až na dno D, které je dosud pokryto kamením, jen Bůh ví, až kam a kterým směrem se pokračuje dál.

Při návratu ke druhé cestě neboli šachtě, vedoucí na *východ*, jsem obdivoval její velikost. Zvedala se do výše k horní větší místnosti. Tato šachta byla vybudována ve formě strmíci a svážné, je 144 stop dlouhá, 40 stop a šest dlaní široká, 24 stop vysoká. Z obou stran stojí zdi jako podpěry vystavěné z kamenů, tři stopy vysoké a dvě stopy široké. V nich jsou vyhloubené otvory, tři dlaně široké a půl stopy dlouhé, vhodné k opření rukou kvůli kluzké cestě. Když se jí projde, dospěje se k poslední šachtě, vedoucí horizontálně do větší síně, dvacet jedna stop dlouhé a čtyři stopy široké. Uprostřed této šachty byla vybudována jakási komora, jedenáct stop vysoká, šest stop dlouhá, všude čtyři stopy široká. Brzy následuje velká síň, třicet dva stop dlouhá, šestnáct stop široká a osmnáct stop vysoká, jejíž povrch je pokryt devíti kameny, z nichž sedm prostředních má šířku čtyř stop a délku šestnácti stop. Dva postranní kameny jsou dvě stopy široké, všechny jsou z orientální žuly.

Na konci místnosti směrem na jih se nachází hrobka neboli sarkofág z černého jaspisu, tři stopy a jednu dlaň široká, šest stop a deset dlaní dlouhá a šest stop vysoká. Když se na ní klepe, vydává krásný a libý zvuk podobně jako zvon. Věří se, že to je hrobka onoho krále, který nechal postavit tuto stavbu. Jiní tvrdí, že

¹⁵⁵ Plinius píše o 1 600 talentech. Talent byla řec. váhová i peněžní jednotka stříbra, přes 26 kg.

¹⁵⁶ M. Verner se ve své studii *Ancient Egyptian Monuments as seen by A Bohemian Missionary V. R. Prutký in the 18th century*, in: *Archív Orientální* 36, 1968, s. 371-383 domnívá, že Prutký mohl mít na mysli mapu, jejímž autorem je Benoit de Maillet, autor první objektivní studie k Velké pyramidě (s. 377, pozn. 18). Srov. *Abbé Le Mascrier, Description de l'Egypte, composéé sur les Mémoires de*

to byla spíše hrobka jiných králů faraónů, protože je vidět v této hrobce ze stran mnoho otvorů a kdysi byla uzavřena nějakým vikem poté, co do ní byla přepravena těla králů. Ve které době však byla tato podivná pyramida postavena, nikdo neví, pouze existují různé domněnky různých lidí. Je pravda, že stavba je velmi stará, proslulá a přeslavná. Jednotlivé pyramidy byly postaveny z otesaných kamenů spojených navzájem tak zručně, že se to vzdaluje chápání moderního věku a po zásluze je třeba je počítat mezi sedm divů světa. Po straně tohoto náhrobku směrem na západ se nachází jiná jáma ve vzdálenosti čtyř stop. Skrze ní byla kdysi odnášena nabalzamovaná těla mrtvých a potom měla být ukládána na různá podzemní místa v pyramidě. Jiní na druhou stranu uvádějí, že při stavbě pyramidy dělníci z této jámy čerpali vodu, jak to dokazuje Hérodotos¹⁵⁷ ve 2. knize a Bullage Guz¹⁵⁸ v kapitole 10, listě 382. Je třeba si všimnout, že ačkoliv byla jáma odpradávná velmi hluboká, měla různé otvory, které naznačovaly tu a tam vedoucí podzemní chodby. Dnes je stěží možné sestoupit do hloubky alespoň šesti stop, protože jáma byla zasypána špičatými kvádry. Byla uzavřena Araby, aby se někomu nepříhodilo nějaké neštěstí, jak se často dříve stávalo. Nachází se v ní, podobně jako v celé pyramidě, velmi mnoho netopýrů a myši s dlouhými ocasy. Dokonce i venku na pláních v blízkosti pyramid se vyskytují bílé myši s dlouhými ocasy a malýma červenýma očima ve velikosti plchů, pojmenované podle faraónů.¹⁵⁹ Arabové je často chytají a kvůli jejich vzácné kráse je prodávají Evropanům a také dopravují do různých částí světa.

A protože se v těsné blízkosti této pyramidy nachází modla *Sfingy*, o níž kvůli zvláštnosti obrovské masy bylo odpradávná napsáno mnoho různých názorů, po zásluze jsem usoudil, že je třeba o tom podat nějaké zprávy.

M. de Maillet, Paris, Genneau et Rollin, 1735. Mapa byla publikována v díle Lauera, J., P.: *Le problème des pyramides d'Égypte*, Paris, Payot, 1952, s. 32, obr. 3.

¹⁵⁷ Jediná zmínka, že se blíží Prutkého líčení je u Hérodota *Hist.* II, 125, popř. 127.

¹⁵⁸ Autor není odjinud znám.

Kapitola XX. O modle Sfingy

Modla Sfingy byla vytesána z neobyčejně obrovského kamene. V egyptském jazyce se jí říká *Pitol*,¹⁶⁰ to jest modla, místní obyvatelé ji dnes nazývají *Ablehon*¹⁶¹ a Evropané Sfinga. Byla vytesána ze skály, stojí na krásné písčité pláni, obrovskou hlavou nahání svým pozorovatelům děs. Od brady až k uším měří osmnáct stop. Nos má indiánské rysy, avšak jeho špička byla uražena. Egyptané vypravují, že představuje podobu toho samého krále, jenž budoval Velkou pyramidu. Jiní však tvrdí, že to je tvář jistého libyjského krále, který na znamení vítězství dosaženého až v Egyptě poručil postavit tuto sochu. Ve starých dobách stály pyramidy v těsné blízkosti hradeb starobylé metropole Velké Káhiry a část blíže k pyramidám se nazývala Memfis.

Proto též Egyptané ve starší době prosili Sfingu, aby jim věštila či zvěstovala božskou vůli. Věřili pověrám, že modla se zrodila ze lva a panny. Egyptští mudrcové proto vyhledávali toto božstvo kvůli nárůstu a ubývání vody v Nilu a přičítali mu vliv na úrodnost půdy v době, když Slunce přechází ze znamení Lva do znamení Panny. Nyní nejsou její ústa, oči, nos, tvář a obličej dost dobře zřetelné pro nepřízeň času. Ční jako velká, mrtvá hlava¹⁶² o obvodu dvanácti stop a délce čtyřiceti tří stop, jak je možné nejlépe vidět na tabuli III, obrázku IV.

Kdysi dávala pohanům odpovědi až do času své zkázy. Obyvatelé vypravují (pokud jim lze věřit), že jistý zloděj ukradl svému sousedovi všechny peníze. Ten, když zjistil, že byl o všechno připraven, vyptával se Sfingy, aby zjistil jméno toho zloděje. Když mu byla dána odpověď s udáním viníka, tvrdě zloděje udeřil a dostal vše ukradené. Zloděj proto v záchvatu zuřivosti poškodil modlu šípy. Urazil

---

¹⁵⁹ Pravděpodobně se jedná o tarbika egyptského (*Jaculus jaculus*), který je dlouhý 10-12 cm, s ocasem 16-20 cm. Dobře se přizpůsobil k životu na pouštním písku. Žije v severní Africe nebo v západní Asii.

¹⁶⁰ Zkomolenina z kopt. názvu pro modlu *idólon* s určitým členem.

¹⁶¹ Zkomolenina z arab. názvu pro Sfingu *Abú 'l-hól, Otec hrůzy*.

¹⁶² Prutký viděl z celé Sfingy opravdu pouze její hlavu, jak je zřejmé z jeho pozorování. Sfinga byla v té době opět zasypána pískem, i když předtím byla již několikrát zbavována písčiny nánosů.

část nosu a obličej velmi znetvořil. A proto, když se jiní potom uchylovali o radu, neslyšeli nic jiného než sténání nad poničenýmnosem. Modla se však neopovážila vyzradit jméno toho, kdo ji poškodil, aby jí nebyla uražena celá hlava. Takto Egypťané zdůvodňují to, proč dnes Sfinga odmítá dávat odpovědi.

Na téže pláni se v malé vzdálenosti nachází jiná, menší pyramida, pod písmenem G, číslem II. Má se za to, že byla postavena pro Rudolfe,¹⁶³ Cheopsovu dceru. Ačkoliv je jen o čtvrtinu menší než předešlá pyramida, přesto je celá uzavřená, zdá se, jako by byla pokrytá mědí nebo cínem,¹⁶⁴ a nikdo ji nemůže prozkoumat. Protože je střecha této pyramidy pokryta nějakým materiálem, nelze do ní ani vstoupit, tím spíše na ni vylézt kvůli kluzkosti. Mnozí uvádějí, že jejím prvním stavitelem byl Vennefis.¹⁶⁵ Třetí pyramida, pod písmenem H, číslem III, se nachází ve větší vzdálenosti a je alespoň o čtvrtinu menší než druhá pyramida. Traduje se, že byla vybudována pro *Chefrena*,¹⁶⁶ Cheopsova bratra. Je zcela uzavřená a nepřístupná.

Když jsem si jednotlivé pyramidy prohlédl na vlastní oči, vystoupil jsem na nahoru a podíval se dovnitř, velmi jsem obdivoval kameny ohromné velikosti, způsob nebo umění, jakým mohly být dopravovány do takové výšky, pili, s jakou byly na sebe kladeny bez jakéhokoliv podkladu, buď vápna či jiné spojovací hmoty. Jeden ze starších historiků zkušený v arabské historii napsal, že se dočetl, že se při stavbě pyramid nahromadilo velké množství země rovnoměrně s růstem stavby v její blízkosti a s pomocí země, která pomalu narůstala, byly obrovské kameny dopravovány a umísťovány jeden na druhý. A když byla stavba pyramidy dokončena, zemi odstranili. Protože v těch dobách měli nejlepší praxi v oboru

---

Poslední vyčištění a restauraci Sfingy a jejího okolí provedl r. 1925 Baraize pro *Service des Antiquités de l'Égypte*.

¹⁶³ Jméno *Rudolfe* je s velkou pravděpodobností zkomolenina jména *Rhodopis*, kurtizány, které však legenda připsala vlastnictví třetí, Menkaureovy pyramidy v Gíze. Srov. Hérodotos, *Hist.* II, 134-135.

¹⁶⁴ Zachované původní obložení pyramidy pod vrcholem je vápencové.

¹⁶⁵ Nejspíše nějaká zkomolenina. Stavitelem druhé pyramidy je *Rachef* či *Chafre*, řec. *Chefren*. K tomuto jménu se blíží *Onnofrios*, což je grecizovaná forma označení *Wen-nefer*. *Wen-nefer* je epiteton boha Usira (Osirida).

¹⁶⁶ *Chefren*, *Chafre* nebo *Rachef* byl pravděpodobně Cheopsův syn a vybuřoval prostřední pyramidu. Prutký zjevně zaměnil původní vlastníky obou pyramid.

stavitelství, ozdobili celý Egypt pyramidami a jinými památkami postavenými po obou stranách Nilu.

Jedna dosud dosti slavná pyramida se nalézá na místě, zvaném *Sakkára*,¹⁶⁷ vzdáleném od města Káhiry osmnáct italských mil, dostupném po písečné, hrbolaté a vyprahlé cestě, jako je egyptská poušť. Svěřil jsem se pod ochranu Arabů a janičářů a nejprve jsme museli přenocovat na místě, jež se Sakkárou sousedí. Trápení nesmírným vedrem, obtížným pískem, v doprovodu četných Evropanů jsme následujícího dne v ranních hodinách dorazili na místo. Prohlíželi jsem si a zvenku jsme zkoumali vysokou pyramidu, která ze všech stran měří u základů neboli své podstavy 750 stop. Protože jsem zvědavý, chtěl jsem si pyramidu prohlédnout zevnitř.¹⁶⁸ Nenašel jsem však žádného Evropana, který by se ke mně přidal. Sám jsem slezl se světlem zapáleným Araby po lanech dolů, prohlédl jsem si hustou spleť podzemních cest, které vypadaly jako římské katakomby. V nich byly všude patrné náhrobky zazděné uvnitř stěn a zakryté kameny. Přeje-li si je někdo z Evropanů otevřít a prozkoumat, musí Arabům dobře zaplatit tolik, kolik se jim zalíbí. Otevrou ji, a jestliže se v hrobce něco najde, mají štěstí, jestliže však ne, mají smůlu. Vždy je ale třeba předem s Araby uzavřít dohodu.

Hned u vstupu na severní straně, jsem uviděl záhyb směřující k jihu. Je tam otvor nebo vchod, který není umístěn jako u první pyramidy, na obrázku pod číslem 1 a písmenem A, u základny, ale ve výšce jedné třetiny celkové výšky pyramidy. Vstup je dokonalého čtvercového tvaru s délkou tři stopy a chodba klesá v délce 180 stop jako ve Velké pyramidě. Sestup je ovšem mnohem strmější a nebezpečnější. Přijdeme-li na konec této štoly, najednou se objeví druhá přímá horizontální štola, devatenáct stop dlouhá a stejně široká jako předchozí, která vede do jisté místnosti, dvacet pět stop dlouhé, třináct stop široké a téměř dvaadvacet stop vysoké. Z této místnosti se konečně vstupuje do jiné horizontální štoly, stejně

¹⁶⁷ Z dalšího Prutkého líčení je nanejvýš zřejmé, že se nejedná o popis Stupňovité pyramidy krále Džoséra v Sakkáře, ale o severní pyramidu v Dahšúru, tzv. Růžovou nebo také Červenou pyramidu, postavenou s největší pravděpodobností Snofruem, 1. panovníkem 4. dynastie.

¹⁶⁸ Prutkého popis nitra této pyramidy je dokladem jeho prvenství. Ve vědeckých publikacích se uvádí, že první do ní vstoupil r. 1837 John Shoe Perring (1813-1869), anglický inženýr a egyptolog.

vysoké a široké jako předchozí a dvanáct stop dlouhé, vedoucí do druhé místnosti, jež je orientována od severu k jihu a velmi se podobá první místnosti svojí výškou a délkou. V této druhé místnosti je ve výšce dvaceti stop odspodu okno, tři stopy a dvě dlaně široké, šest stop vysoké, které směřuje na jih, kde se objevuje další štola či průchod stejných rozměrů, jež vede jako ta předchozí horizontálně na jih v délce dvaceti čtyř stop. Konečně jsem byl doveden do třetí místnosti, která není orientována na jih jako obě předešlé, ale na východ. Je 54 stop vysoká a klene se do výšky, zužujíc se stupňovitě na způsob pyramidy, a tak se také stupňovitě směrem do výšky zužují dvě předchozí místnosti. Délka a šířka třetí místnosti je stejná jako u dvou předcházejících. Dvě boční zdi orientované na sever a na jih jsou odspodu devět stop vysoké, rovné a kolmé. Po devíti stopách se začínají do výše zužovat na způsob obrácených schodů s 15 stupni. Každý vystupující kámen či stupeň je tři stopy vysoký. Dvě jiné zdi směrem na východ a západ jsou jedenáct stop vysoké, pozvolna se zužují v rozsahu jedenácti kamenů či stupňů. Vzdálenost jednoho stupně od druhého, pokud jde o výšku, je téměř tři stopy, proto zdi v oněch dvou místnostech směrem na sever a na jih stojí kolmo odzdoła až nahoru. V poslední neboli třetí místnosti je podlaha prasklá, poničená a rozkopaná Araby, kteří mají ve zvyku hledat poklady; někdy také rozbíjejí základy. Už dříve byla totiž místnost vybudována v téže horizontální výši jako i šachta, která do ní vede. Je dost zvláštní, že toho dosud v pyramidách hodně zůstalo a nebyly během tolika staletí zcela zničeny Araby dychtícími po bohatství, které hledají pod kolosy, sochami, pyramidami a nejstaršími památkami, a nijak nepečují o slávu starobylosti.

A protože jsem se zmínil o těchto čtyřech hlavních pyramidách, je také nutné podat zprávu o mumiích. Různí autoři jich popisují celou řadu; některé dosud existující domněnky je zapotřebí uvést na pravou míru.

Prutký však do jejích komor vkročil snad už r. 1750, nejpozději r. 1756 při své druhé cestě do

Kapitola XXI. O mumích

Počet pyramid v Egyptě je veliký. Kdysi to byla hrobka králů a velmožů, do které byla ukládána nabalzamovaná těla, obvykle zvaná *mumie*, a to byl jediný účel. Je nutné vědět, že to však nebyla nepravá, ale skutečná *mumie*. Existují dva druhy pravých mumií. Jedna je perská, druhá egyptská. První mumie se podobá gumě, je velmi kvalitní a velmi ceněná a má obrovské účinky. Protože je o nich známo, že patří pouze perskému králi, nacházejí se v jeho říši a král obvykle dává kousky těchto mumií jako zvláštní dar vyslancům jiných králů, což se děje velmi zřídka, jsou tyto mumie Evropanům málo známé. Dobývají se totiž z jistých podzemních kamenů upravených na způsob hrobek, jak jsem se doslechl od samotných Peršanů, a zvláštní, příjemnou vůni dokazují, že to jsou pravé mumie.¹⁶⁹

Ačkoliv jsou egyptské mumie nabalzamované mrtvoly, schází jim podobná libá vůně. V dávných dobách měli totiž Egypťané a Peršané ve zvyku vyjmout z čerstvých mrtvol vnitřnosti, oči a jazyk a napustit je vzácným balzámem vyrobeným z aromat a vonných bylin, jež mají schopnost konzervovat velmi mnoho staletí. Podobné dobře zachovalé mrtvoly se dají nalézt v pyramidách spolu s jejich schránkami, zřídka na nějakém hornatém místě. Je známo, že podobné mumie nemají tutéž kvalitu. Dost často Arabové v Egyptě prodávají mumie křesťanům za směšnou cenu, ovšem tajně, aby pak neměli mohamedáni důvod k jejich pronásledování. Tvrdí, že to jsou těla jejich předků, i když je známo, že mumie jsou mrtvoly pohanů starých více než dva tisíce let a turecká sekta zhanobila krajiny Orientu sotva před jedenácti sty lety. Dosud pravý způsob jak rozpoznat mumie je ten, jestliže jsou náležitě zabaleny do černé látky. Pokud jsou zabaleny v malované nebo pozlacené látce, považují se za vzácné a kvalitnější, jak je možno lépe pozorovat na tabuli IV, obrázku V. Stejným způsobem se nacházejí nabalzamovaní ptáci, ryby, psi a různí živočichové a Evropanům, kteří je mají v oblibě, se prodávají ne tak draho jako v minulých dobách, ale docela lacino, obvykle za čtyři nebo pět zlatých.

Egypta.

Když jsem se zdržoval ve Velké Káhiře, koupil jsem jednu ženskou mumii společně s truhlou za dva zlaté. Její svrchní část se dala otevřít podobně jako víko, které bylo plné koptských písmen a označené různými obrazy ptáků a zvířat. Po jeho otevření jsem shledal, že mumie byla zavinuta v barevné, voskované látce, jakoby napuštěné pryskyřicí. Celé tělo bylo ovázáno stuhami, hlava byla pozlacená a zvláštním způsobem byly kolem hlavy a hrudníku propleteny ty nejjemnější látky. Ty byly přesněji řečeno protkány hedvábím, na různých místech pozlaceny a na nich zobrazeny malinké zlatené modly. Celá mumie vypadala jako novorozeně ležící v kolébce, podle jehož hlavy se dá pouze rozeznat, jestli je to muž nebo dívka, jak ukazuje obrázek. Má se za to, že mumie zůstaly po mnohá staletí v neporušeném stavu pouze s nabalzamováním díky podivuhodnému uložení těla a jeho stažení látkou napuštěnou voskem bez přístupu vzduchu. Pravost potvrzuje odpradáвна nepřetržitě hořící lampa. Kdyby však k ní byl z kterékoliv strany pronikl vzduch, jistě by zhasla. Proto dávní lidé používali k manipulaci s tělem hrubě otesané kmeny stromů, aby snáze mrtvoly konzervovali.

Zdá se, že dnes je na prodej každá mumie nacházející se ve velmi silných truhlách. Dva silnější lidé mohou podobnou truhlu stěží zvednout ze země. Mrtvola ležící uvnitř byla podle svých tělesných rozměrů velmi dobře nabalzamovaná a uzavřená, jako by to bylo napuštěné dřevo. Spolu s hliněnými nádobami,¹⁷⁰ na nichž byla vyryta egyptská písmena ve tvaru muže, ženy nebo psů, koček, ryb, ptáků a jiných zvířat, se mumie pečlivě ukládaly do pyramidy, pokud byly dané osoby bohaté. Pokud byly chudší, pohřbívali je dolů pod pyramidu, nebo jim také hloubili prostor na odlehlých skalnatých místech a tam tělo pochovávali. Přidávali k němu věčně planoucí lampu, hrobku dobře zvenku uzavřeli, aby tam nepronikal vzduch. Do dnešního dne, když Arabové na skalnatých místech a horách vzdálených od Nilu, hrobky otevírají, pozorují v okamžiku proniknutí dovnitř planoucí lampy. Sotva tam vnikne vzduch, lampy zhasnou a mírně kouří, není však možné je nikdy

---

¹⁶⁹ Prutký zde evidentně zaměnil dvojí význam slova *mumia*.

¹⁷⁰ Tzv. kanopy – džbány, které byly obvykle zhotovovány z kalcitu (alabastru), ale také z vápence, keramiky nebo fajánse a ukrývaly vnitřnosti (játra, žaludek, plíce, střeva) vyňaté z tělních dutin při procesu mumifikace. Byly umísťovány do pohřební komory v hrobce blízko rakve.

více zapálit. Pravdivost této skutečnosti potvrzují Římané, kteří vypravují, že totéž vyzkoušeli v katakombách, když otvírali hrobky svatých mučedníků. Velmi často v nich nacházeli hořící lampy, které při pronikání vzduchu náhle opravdu uhasínaly.

Když jsem se zdržoval v Římě, zahlédl jsem v katakombách svatého Pankráce u Otců karmelitánů v podzemní hrobce malinkým otvorem věčně planoucí lampu. Aby nebyli zbaveni tohoto starobylého experimentu, odmítají hrobku otevřít, protože dosud neumějí vyrobit takové lampy podobně jako dávní předkové. Vzdělanější přírodovědci však s jistotou dokládají, že k lampám byl tehdy připraven knot z nehořlavého vlákna, které se odpradávná získávalo z kamene *asbestos*,¹⁷¹ nacházejícího se na ostrově Kypru, jak je také zřejmé z popisu v té kapitole, kde se hovoří o jistém jezeře, z něhož mohamedáni dobývají v hojném množství natron,¹⁷² o němž pojednávám na jiném místě.

---

¹⁷¹ Azbest či asbest (lat. *asbestos*), z řec. *ἀσβεστος* – neuhasitelný. Vláknoté, hedvábně lesklé, nehořlavé odrůdy různých amfibolických křemičitanů, jež se na Kypru skutečně nacházejí.

¹⁷² Viz kap. XXXI.

Kapitola XXII. O Josefově studni

Do dnešního dne Egyptané vzpomínají na velkého patriarchu Josefa. Ačkoliv strádají pod těžkým tureckým jhem, utěšují se sladkou vzpomínkou na něj a vedle nejstarších památek pečují také o jeho studnu neboli pramen, jako kdyby ji vyhloubil v holé skále on sám.

Podle pevného přesvědčení založeného na prastarých záznamech v knihách Egyptané ujišťují, že studna¹⁷³ byla vybudována před 2 343 lety, roku 687 po potopě, tedy roku 1 657 před narozením Krista. Vzhledem k jejímu mistrnému provedení se věří, že si stavba vyžádala mnoho námahy a velmi vysoké výdaje. Má protáhlý obdélníkový tvar, její plocha je 24 stop dlouhá a 18 stop široká podle francouzské míry. První polovina studny je 148 stop hluboká, vede tam velmi pohodlný sestup. Stupně byly vytesány v holé skále kolem pramene. Mezi ním a schody zůstává meziprostor půl stopy široký. Z každé strany pramene byla vyhloubena malá okna pravidelného čtvercového tvaru tak, že vždy dvě jsou vzájemně propojena, aby mohlo dovnitř při sestupu pronikat světlo. Stupně neboli cesta vedoucí dolů je šest stop široká, osm stop vysoká. Po ní také obvykle sestupovali volí, aby vytahovali vodu, kterou z druhé poloviny studny vytahují jiní volí pomocí dvou kol. Nepřetržitě krácejí se zavázanýma očima kolem kola, kterým pohybují. Jiní mají na těle připevněn značný počet nádob z pálené hlíny přivázaných pomocí provazů z datlových stromů. Jejich pomocí se voda nepřetržitě přelévá z dolní poloviny studny do jediné zásobní nádrže, z níž volí nahoře stejným způsobem za pomoci podobných kol vytahují vodu podle potřeby nahoru.

Druhá část studny je o polovinu užší. Má obdélníkový tvar o délce 14 stop, šířce 9 stop a její hloubka činí 116 stop. Nahoře tam jsou vyhloubené stupně, avšak o mnoho menší. Jsou čtyři stopy široké a tak vysoké, aby sestupující lidé neupadli a mohli se rukama držet jejich povrchu, neboť stupně jsou vždy vlhké a velmi kluzké, takže se dá snadno upadnout. Na dně studny prýští voda, která je osm stop hluboká

a trochu slaná. Nepoužívá ji nikdo jiný než obyvatelé pevnosti a slouží tehdy, pokud je zrovna pevnost v obležení, protože jinak všechen lid pije velmi dobrou sladkou vodu z Nilu, která je velice zdravá. Pokud někdo z Evropanů touží tento pramen zhlédnout, necht' Turkům zaplatí jeden zlatý. Prozkoumá hloubku 264 stop a jistě se nebude chtít vrátit podruhé zpět vzhledem k velmi nepohodlnému sestupu.

Protože si však Nové Káhiry mohamedáni více považují, obývají ji nejen přední osoby, ale i četní správci, a dokonce také konzulové všech respektovaných národů. Proto jsem se také zmínil o některých jejích zajímavostech.

---

¹⁷³ Josefova studna (arab. *Bír Jusúf*) se nachází v káhirské Citadele. Byla vykopána patrně ve 12.

Kapitola XXIII. O řece Nilu

Přestože je egyptská krajina velmi rozlehlá, je však málo obývaná; jen v okolí Nilu, do malé vzdálenosti asi tří nebo nejvýše čtyř denních pochodů, protože tam vlivem zvláštního postavení hvězd, nebo klimatu, nebo snad, abych tak řekl, podivuhodným Božím řízením neprší kromě řídkých případů v měsíci prosinci a lednu, kdy spadne jen několik kapek, které sotva smočí zemský prach podobně jako padající rosa nebo mlha. V Alexandrii a Rosettě padají vydatné srážky. Čím více se jde v Egyptě nahoru, tím jsou srážky řidší a slabší, takže se zdá, že v Káhiře padá velmi zřídka několik minut blahodárný déšť nebo spíše nebeská rosa, která je ceněna v celém Horním i Dolním Egyptě. A proto byly jistě z tohoto důvodu téměř všechny domy v Egyptě kromě několika, které patří mocným lidem, prozíravě postaveny z kamenů spojených hlínou bez použití vápna. Nezadržely by větší déšť, pod nímž by vlhké domy bez střech spadly. Proto BŮH, nejvyšší vládce veškerenstva, laskavě ustanovil, aby obyvatelé měli užitek pouze z toku Nilu a vzhledem k nedostatku jiných řek a potoků se živilí pouze díky nilským záplavám. Proto se obydlí, domy a vesnice nemohou stavět dále od řeky, aby z nedostatku nezbytného vodního živlu lidé a zvířata nehynuli. Tak se stalo, že se v dávných dobách v Egyptě vytvořily a dnes se také tvoří velmi četné pouštní oblasti, kde se nemohou živit nejen lidé, ale ani zvířata, čtvernožci ani ptáci ani plazi, ba dokonce ani ti nejmenší červi. Země je tam vskutku pustá a vyprahlá. Obydlí se stavějí a obývají pouze v těsné blízkosti Nilu.

Jestliže se však někdy podaří spatřit krajiny od Nilu vzdálenější, jsou to pouze ty, kam vedou v době stoupajícího Nilu kanály, jež se tu a tam v provincii vyskytují. Obyvatelé vytvářejí jezera, schraňují v nich vodu a naplňují je takovým množstvím vody, že dostačuje nejen pro zavlažování polí a plodin, ale i k životu lidí a zvířat. Protože je známo, že odpradáвна existovalo mnoho autorů, kteří netušili, odkud se berou každoroční záplavy Nilu, divili se dlouhodobému stoupání vody a

---

stol. za Saladinovy vlády. Je hluboká asi 88 m. Bylo to první zařízení na čerpání vody pro Citadelu.

jeho nepochopitelnému původu, potom také ubývání vody, tomu, že je celý Egypt zaplavován, pole jsou zúrodnována, a nebyli s to tomu po tolikerém pátrání přijít na kloub. Protože jsem se rozhodl o tom podrobně napsat při podání etiopské historie, soudím, že to je na tomto místě zbytečné opakovat.¹⁷⁴ Pouze předesílám, že veškeré stoupání Nilu pochází zejména z velmi vydatných srážek v Etiopii a podle jejich vydatnosti je pak vzestup Nilu větší či menší. Jestliže je nezvykle velký, dostává se mu v Egyptě nápadně zvláštní pozornosti.

Je zřejmé, že Nil každoročně stoupá po svátku svatých apoštolů Petra a Pavla, někdy také o tomto svátku. V tuto dobu jsou mnozí mohamedáni pověřeni, aby rozšířili mezi lidmi radostnou zprávu o blížící se úrodě. Procházejí všemi ulicemi, vysokým, zpěvným hlasem ohlašují tuto novinu pod okny výše postavených a bohatších lidí a také křesťanů. Každý z nich proběhne alespoň třicet ulic se dvěma chlapci, kteří volají, o kolik dlaní v ten den Nil vystoupal, a vzývají tisícinásobné výnosy a štěstěnu a celou tu dobu to opakují *amirovi*. A když se první a poslední den objevují ozdobeni prapory, se slavnostním zpěvem a jásotem volají na všechny, kteří se zdržují doma, vlastním jménem a přidávají výraz *schalebi*, hlavně u jmen žen, což znamená krásný a milý výraz tváře. Nakonec oznamují, o kolik stoupla voda v Nilu. Každý den se toto oznámení děje zpravidla kolem desáté hodiny ranní a třetí hodiny odpolední. Předtím ale hladinu měří na Josefově sloupu a pozorují nárůst. Jedna věc je při tomto ohlašování pozoruhodná. Znájí totiž jména všech lidí v domech, i když napřesrok mnozí buď umírají, nebo jejich počet vzrůstá či mění své bydliště. Přesto ten, kdo jména vyvolává, zná přesně počet a jména všech osob. Jako odměnu za toto hlášení dostává v každém domě chléb a několik medinů.

Nil obvykle stoupá od měsíce června až do konce září a pak zase klesá. Aby se však voda před stanoveným časem nevyhlila ze svých koryt, jsou ustanoveni lidé, kteří to ve dne v noci hlídají. A jestliže by se chtěl Nil z nějaké strany vylít, spěšně shromažďují hlínu, aby tomu úniku zabránili a nezpůsobili takovým předčasným únikem provincii škody. Po takové ztrátě by voda zaplavila a zatopila stěží polovinu

---

¹⁷⁴ *Itinerarium* II, kap. XXXIII.

polí. Když už voda téměř dosahuje obvyklé výšky, je určen značný počet lidí, kteří mají otevřít vodě cestu do kanálů a jam k tomuto účelu určených. Jimi se voda přivádí na pole. Dnes se tyto kanály nazývají *Chalicz*. Jinak jsou přehrazeny kameny a zeminou až do doby, než přijde nová voda. Když voda opadáva, kanály se vyčistí od živin, hlína se vyveze, aby zúrodnila pole, a pak se kanály opět zavírají. Po otevření kanálů voda proniká na pole do vzdálenosti velmi mnoha mil, zem zaplavuje tím výše, čím hojněji vzrostl Nil. Kanály se přísně střeží, aby se předešlo válkám, rozmíškám a třenicím, aby se po jejich rychlejším otevření nebránilo záplavám na dále položená pole a nevznikala obyvatelům škoda. Existují však některé kanály, kterými protéká Nil po celý rok. Ty se při stoupání hladiny na jeden měsíc uzavírají a předem se zabezpečují potřebné zásoby tak, že se cisterny naplní dostatečným množstvím vody. Tak tomu obvykle bylo ve městě *Fajjúm* vzdáleném tři dny cesty od Velké Káhiry. Tam se Nil dostává kanály a pak se vlévá do Kárúnského jezera, arabsky zvaného *Bercket Elkarun*. Jezero se přehrazuje, aby zbytek vody, který v něm zůstává, nepřišel nazmar. Obyvatelé do ní dávají len a ve velkém množství z něj vyrábějí nitě, korzety a látky.

Je žádoucí, aby laskavý čtenář věděl, do jaké výšky stoupne hladina Nilu a v jakém čase se otevírají kanály. Děje se tak začátkem srpna. Kdyby to však nastalo rychleji, následuje úrodnější rok, když později, v září, vzniká velký nedostatek potravin. Nikdy tedy nemůže být Nil otevřen nebo hráze proraženy, jak obyvatelé chtějí, ale jen tehdy, když předtím hladina stoupne o 16 loktů. Pouze za tento nárůst není žádný z poddaných povinen platit daň svým jednotlivým pánům, tím méně konstantinopolskému vladaři. Pokud Nil stoupne o 22 nebo 23 loktů, je to ten nejlepší nárůst. Nesmí to být však o dvacet čtyři nebo více loktů, protože by to způsobilo v obydlených místech obrovskou pohromu a celá Káhira by byla zatopena, což se předtím nikdy, jak se uvádí, nestalo. Před rozvodněním Nilu v Egyptě panuje silný slunečný žár, zem je velmi vyprahlá, rozpraskaná, dřevá a všude jsou vidět hluboké trhliny. Se začínajícím stoupáním Nilu lze pozorovat, že náhle uvnitř trhlín v zemi voda vře a bublá, což je zjevný počátek vzrůstající se řeky. Zatímco je Nil po celý rok splavný a je přeplněn četnými čluny či malými

loděmi se zbožím, při stoupající hladině se po něm obvykle plaví obyvatelé s hliněnými nebo jílovými nádobami, na lodi postavené zvláštním způsobem bez použití dřeva z velkých hrnců či nádob, zvaných *garra*, tak, že jednotlivé nádoby jsou schopny pojmout dvě nebo tři urny¹⁷⁵ vody; tyto nádoby jsou postaveny jedna na druhé s velkou zručností takovým způsobem, že připomínají loď. Obyvatelé na nich po Nilu plují, kamkoli se jim líbí, a nádoby prodávají.

V každém domě jsou nádoby velmi potřebné k uchovávání zásob vody, kterou mohamedáni, zvaní *sacki*, dopravují z Nilu v kožených vacích o objemu nejméně jedné urny na velbloudech nebo i s velkou námahou na ramenou a prodávají ji za určitou cenu. Je plná bláta, takže je v daném okamžiku kalná a naprosto se nedá pít. Když se ale rozdrťí jedna nebo dvě mandle, nádoba se jimi potře, nalije se do ní voda a hliněná nádoba se uzavře. Po půl hodině klesne všechn kal na dno a voda se stává průzračnou jako krystal. Tuto skutečnost potvrzuje text Písma svatého: *...kterou jsme pili kalnou*. Je třeba však poznamenat, že ony hliněné nádoby nejsou vypálené, ale pouze vysušené na slunci. Skrze skuliny do nich proniká vzduch a zdá se, že po naplnění voda hned prosakuje a stéká po kapkách. Celý den se pije teplá; ráno však před východem slunce a večer po západu slunce jsou menší nádoby s vodou vystaveny v horní části domu a každým lehounkým vánkem se voda ochlazuje, stává se chutnější a pije se během dne. Oč více se pije, tím více se člověk potí, což velmi posiluje zdraví.

Jerem. 2, 18.
J 5, 4.

Výše zmíněné nádoby se shromáždí na břehu Nilu, Arabové jich osm nebo deset dohromady svážou, stejný počet dní suší na slunci a po Nilu je dopravují do všech oblastí Egypta. Nemají ale vozy, na velbloudech mohou být přepravovány sotva dvě podobné nádoby vzhledem k jejich váze. Dělají to proto takto: shromáždí obvykle čtyři sta nebo i více nádob, přivážou jednu na druhou a staví z nich jakoby loď. Otvory nádob se trochu zvednou, aby do nich nenatekla voda. Nastupují tři nebo čtyři osoby s dosti dlouhými tyčemi, pomocí nichž zjišťují hloubku vody, aby nenarazili na zem. Tak se plaví podél všech nilských břehů a dorazí také do Velké Káhiry. Na různých obydlích místech po cestě nádoby prodávají. Vždy když se

¹⁷⁵ Urna – stará objemová míra (53,33 l).

dostávají dále, loď zmenšují, dokud nerozprodají poslední nádoby; po vybrání peněz a rozprodání lodi po částech se pěšky vracejí zpět. Obdivoval jsem takovou loď, již zpola rozprodanou, složenou nejméně z dvou set nádob, že mohla plout. Více je třeba obdivovat obratnost Arabů při plavbě, při níž sedí na nevypálených nádobách, skrze něž proniká vlhkost; každému je divné, že se loď nepotopí. Přestože mají starost s vyléváním vody, která nepřetržitě vtéká do nádob a oni ji musí pilně po troškách vylévat, zažívají klidnou plavbu.

Kapitola XXIV. O slavnosti při prorážení cesty neboli otevírání Nilu

Lidé se obvykle radují v příznivých dobách a truchlí v nešťastných, nejvíce v takových, jež se dotýkají našeho života. Proto se Egypťané veselí, ne bez určité příčiny nebo podnětu, když pozorují, že stoupání Nilu přináší zemi úrodu, hojnost obilí, množství jiných plodin a vyčerpané přírodě živiny.

Tento den, kdy se otvírají průchody vody nebo kanály zbudované lidskýma rukama, velmi bujaře oslavují a předvádějí nejokázalejší tance z celého roku. V den toužebně dlouho očekávaného veselí se všichni do jednoho oblékají do nádherných šatů, ozdobených zlatem, perlami a drahými kameny. Obrovský zástup lidí běží ve stanovený den směrem k tomu kanálu, který má být otevřen a jímž má být voda vedena do Velké Káhiry. Protéká středem města, zasahuje mnoho ulic a vždy také domy po obou stranách. Tady se všichni, kteří mohou, zvláště ženy, za drahý peníz uchylují do takového domu, nebo alespoň obsazují nějaké okno, aby mohli tu zábavu sledovat. Tyto ulice se velmi pečlivě vyčistí, úrodná zem se dopraví na pole a zúrodňují se přilehlé zahrady. Nikdo však nesmí z vlastního rozhodnutí odnést zbytky této úrodné hlíny a nečistoty, přestože stojatá voda v loužích plná červů způsobuje neodstranitelný zápach. Pouze správce města smí někomu vyčištění prodat a povoluje zájemcům odnést si tuto hustou hmotu či špínu za cenu sto tisíc medinů. Čistá ulice je plná přihlížejících lidí. Voda vytékající z Nilu je pomalu odváděna; mezitím se tam prodávají různá jídla, zábava je v plném proudu, propuká hluk a vřava, předvádějí se rukama zvláštní, žertovně rychlé kousky, jinak zvané *agyrtá*; do velké výšky házejí vejce, drobné mince nebo velkou kouli a s obdivuhodnou rychlostí to neobvyklým způsobem chytají. Někdy jim padá vejce na hlavu, kde ho chytají, aniž by ho rozbili, a od diváků za to dostávají velmi mnoho peněz. Jedni si hrají s rozličnými zvířaty a předvádějí skoky. Přivádějí zvířata od přírody rozdílná, jako je pes, kohout a opice, přičemž jedno zvíře sedí na druhém. Druzí nosí dlouhé a velké živé hady nejpestřejších barev, z nichž někteří vypadají jako bazilišci nebo draci. Dosahují délky čtyř stop, podobně jako ještěrky

se zavínají v rukách; strkají je za oděv či dávají kamkoliv na tělo. Vzbuzují údiv, nebo jsou spíše nástrojem různých kejklířských kousků.

Ženy, které mají jinak zahalený obličej, se bez studu houfně procházejí, vystavují na odív svoji tvář, rozpustile tančí a dost podivně zpívají, mohamedány a ostatní lidi lákají k neslušnostem. U křesťanů vzbuzují pohoršení, nezvyklými gesty a nemravnými pohyby si hledají sobě rovné. Jedna žena, hlavní z nich, služebnice d'ábla, jež je lépe oblečená a má hezčí zevnějšek, více rozveseluje diváky. Muže a mladíky jdoucí proti chytá za krk, dává jim polibky a ponouká je k hříchu. Ostatní dívky v doprovodné družině hrají na bubínky, na konečcích prstů mají přivázané zvonečky a vyluzují zvuky. Zvláštním způsobem vždy dvě a dvě tančí obráceny k sobě zády, dvojtvarou polohou představují daremné figury a vybízejí špatnými mravy k hýření. Jsou to totiž ty samé ženy, které po celý rok běhají všude po městě, zvláště při svatebních slavnostech a jiných tureckých obřadech, a provádějí obvyklé žerty. Odtud jim plyne mnoho peněz. Také dotěrně přistupují k lidem, kteří chodí po ulicích, aby mohly poslat správci města obvyklou sumu ze zisku nabytého nepřipustným způsobem. Tato chátra se jinak zdržuje za Starou Káhirou, v horách, ve stínu, u královské cesty a kolemjdoucí láká k neřesti. Tam se tyto ženy beztretně a beze vší ostýchavosti nabízejí. Chce-li být počestný člověk před nimi uchráněn, volí raději možnost, že jim daruje peníze, a tím se vykupuje z dalšího trápení.

Když je veselí ve městě v plném proudu, vyjíždí *paša* s velmi slavnostním průvodem z pevnosti, jede po tomtéž kanálu, kde je Nil otevírán. Hodinu cesty za městem Káhirou se k němu připojuje velmi početná skupina předáků. Je obklopen svými vojáky, sluhy hrajícími na hudební nástroje, flétny, malé i větší bubínky, které jsou vezeny na velbloudech. V blízkém domě vystupuje na předem připravený divan a s velmi mnoha zvědavými diváky sleduje plující lodě a čluny, které jsou nádherně ozdobené látkami a prapory protkanými zlatem a stříbrem. Mezitím *paša* obrací cval koní, pozoruje veselí, tancování a jiné radovánky obvyklé v Egyptě, všechen lid, jak se veselí při tanci; nakonec je dáváno znamení k otevření kanálu na Nilu, zvaného *Chalicz*. K tomuto účelu Židé kopou do země a vytvářejí vodě průchod vedoucí do Káhiry. Všichni sluhové vstupují v slavnostním průvodu do

kanálu a připravení pěšáci, jízda spolu se svými důstojníky troubí na polnice, bubnují a střílejí z pušek. Aby se zvýšilo veselí, vjíždí pašův důstojník na člunu do kanálu, hází lidem mnoho peněz a totéž dělají četní předáci. Každý hází něco jiného, ovoce, chléb a ostatní potraviny. Jedni namáčejí do této nové vody své potomky a koupou je nebo je spíše bahnitou vodou potírají. Různí lidé staršího věku se dokonce do téže bahnité vody noří a potírají si nečistotami celé tělo, zejména nemocní, kteří se domnívají, že se tak uzdraví. Jiní věří, že se v budoucnu ubrání případné nemoci; totéž se snaží namluvit i Evropanům.

V té době se celý Egypt raduje, jásající dav obchází město. Nepřetržitě znějí hudební nástroje, zpěv, v ulicích se tančí, ozývá se dusot koní, střelba a metají se kopí. Jedni měří síly s druhými a předvádějí svoji statečnost, jako kdyby se prali. Jsou nazí, natření olejem. Kdo z nich padá na zem, rychle pozbývá svých sil. Nakonec přicházejí za zvuku hudby ti, kteří kopali zem, aby mohla být přivedena voda. Polonazí pomalu přivádějí tok řeky do města. Před proudem vody tančí s takovou rychlostí, s jakou teče voda. S blížícím se proudem vody se pak lid dává do mohutného křiku a diváci všude z oken házejí peníze, ovoce a chléb. Je zřejmé, že více než ostatní se z toho radují ženy, zpívají velmi vysokým, chvějícím se hlasem, při němž se jim tón tvoří v hrdle. Z úst jim tak vychází velmi libý zpěv. Ostatní ženy, jimž v tom roce zemřeli rodiče, příbuzní, manželé nebo jiní blízcí lidé, zůstávají ve smutečním šatu uzavřené v domech a straní se všech hovorů. Hořce pláčou, nařikají, bědují a velmi hořekují za doprovodu nezvyklých gest a obřadů, o nichž se chci v průběhu vypravování zmínit, a vyhýbají se projevům veselí.

Egyptští pohané a vyznavači model kdysi vzývali Nil jako BOHA.¹⁷⁶ V tento den radovánek konal zásnuby na místě, kde byl Nil otevřen, starší ze dvou vládců s dcerou druhého vládce. A tak snoubenec obětoval Nilu a ostatním bohům na tom místě, kde dnes stojí sloup s arabským názvem *Aaruze*, což znamená snoubenka. Na tomtéž místě byly zabíjeny ovce, krávy a telata pro štěstí, a aby bylo

---

¹⁷⁶ Staří Egyptané si navzdory svému široce rozvinutému kultu přírody řeku Nil nezbožštili. Boha zosobňujícího Nil si vytvořili teprve Řekové. Od nich pochází také jméno Nilu (řec. *Neilos*, z toho pak lat. *Nilus*). O kultu tohoto boha a jeho formách je známo velmi málo. Zachovala se však řada uměleckých děl, jež zobrazují boha Nilu (někdy i bohyni Nilu) v řecko-římském pojetí.

možné nabídnout bohům něco vítaného. Aby se ústí Nilu po otevření dostatečně naplnilo vodou, připravuje se dost hluboká jáma alespoň deset stop a odtud plyne proud, podobně jako když teče řeka, po němž mohou plout čluny za nepřetržitého veselí lidí přihlížejících z oken. Kromě jiného se zdá být jedna věc zvláštní. Za ohromného jásotu a zvuku polnic jede nejprve početná skupina loděk, v jejímž středu leží na zádech muž se svázanýma nohama. Na hrudi má položený kámen a na něm žhavé uhlíky a malý kotlík. Vaří v něm kávu, kterou obvykle za nějakou odměnu vypije. Vždy jej následují dvě loďky a pomáhají mu z obou stran, kdyby byl vařením kávy a dlouhou plavbou vysílený. Také je třeba obdivovat plavce, kteří při plavání kouří a sedí na vodě po tureckém způsobu, jak je u nich obvyklé. Po celou dobu, kdy protéká voda tímto kanálem, se malé děti učí plavat od starších, takže se říká, že poté, co vyrostou, nenajde se žádné z nich, které neumí plavat.

Stejně jako se v této době objevují velmi hojné známky veselí, dějí se zároveň četné vraždy, velmi smutné události, těžké hříchy a také namísto díkůvzdání vládne značné podráždění a nenávisť. Páchají se mnohé tělesné ohavnosti, zvláště je provozují vojáci, janičáři, s nestoudnými prodejny ženami, které se k tomu nabízejí. Když se nabaží nepravostí, podobně jako kdyby se napili vody, krutě je vraždí. Useknou jim hlavu a v noci ji hodí do kanálu, jménem *Chalicz*. Nejvíce pykají za svůj hřích ty, které z tohoto mrzkého zisku bohatnou a oblékají se do drahých šatů. Na samém okraji města, kde teče Nil a kde se voda obvykle rozlévá, je tok přehrazen železným pletivem a těla utopených nebo jinak hanebně zavražděných žen loví, vytahují a okrádají je o zbytky cenností. Každý den jsou chytány jako ryby na háček, aniž by se vraždy nějak vyšetřovaly.

V té době se také urození nejvíce scházejí se svými otroky. Každý jich má takové množství, kolik mu to dovoluje jeho peněženka, a snaží se je naučit vojenskému umění.

Kapitola XXV. O stoupání Nilu, jeho měření a prospěšnosti

Poté, co byla půda v celém Egyptě zásobena vláhou, lid dostatečně ožívá ve svých radostech. Pole byla zúrodněna živinami, koncem září Nil pozvolna ztrácí své narůstání a ubývá, protože deště v Etiopii v této době slábnou, jak o tom budu psát v druhé části.¹⁷⁷ Svůj běžný průtok má Nil v říjnu. Zatím vyschla zbývající vlhkost, pod níž Nil znovu zanechal dosti úrodnou hlínu. Pole jsou velmi dobře přichystána, bez další námahy a příprav běžných u Evropanů se zasívají různě velká semena zahradních plodin a obilnin, zpravidla koncem října nebo začátkem listopadu, a potom se sklízí vytoužené plody. Lidé jsou na dlouhou dobu ušetřeni škod způsobených hromobitím, blesky, bouřemi, lijáky nebo menšími dešti, které se v této době neobjevují. Doufají, že bude určitě hojná sklizeň. I když už pole nejsou potom nikdy zavlažována deštěm, dostačuje semenům, rostlinám a obilí k růstu obvykle vlhkost nebeské rosy.

Zdá se, že se zem po dodání nové hlíny navýší o tolik, o kolik předtím stoupl Nil. A tak při jeho ubývání poskytuje voda, která se předtím vpila hluboko do země, nepřetržitě vypařováním sadbě svoji vláhu a až do prosince a ledna je sadba oživována pouze nebeskou rosou. Jestliže se však Nil nemůže dostat na nějakou část země kvůli její vyšší poloze, vysévá se tam kulaté semeno bílé a červené barvy, arabsky zvané *durra*.¹⁷⁸ Každý den se vede voda z Nilu kanály pomocí volů a zavlažovacího zařízení, jinak zvaného *sakije*.¹⁷⁹ Jsou to dva kožené vaky přivázané na dlouhé tyči. Při zvednutí do výšky poloviny paže se voda vylévá do dřevěných svodů. Pokud je země položená výše, přidávají se jiné vaky, kterými se voda vytahuje a vylévá se výše. V některých částech Egypta se však stává, že při dvojitým zvýšení počtu vaků nelze dosáhnout dané výšky země, proto se přidávají

¹⁷⁷ *Itinerarium* II, kap. XXXIII.

¹⁷⁸ Arab. *dhorra* – druh prosa, pěstovaný po celé Asii a také sev. Africe; odrůda rostliny *Sorghum vulgare*.

¹⁷⁹ Arab. *saqiyah*, také zvané *perské kolo* – mechanické zařízení používané k vytahování vody ze studny nebo jámy apod. Sakije zhotovené z kovu, dřeva nebo kamene byly poháněny také koňmi nebo osly. Nacházely se na Blízkém východě, zvláště v Egyptě, kde poskytovaly stálý proud vody.

další vaky, a voda z Nilu se vytahuje ve dne v noci. Vede se dosti dlouhými kanály, které podivuhodným způsobem zavlažují pole osetá semeny *durra*. S potom ve své tváři a s vynaložením obrovského úsilí tak zavlažují vyprahlou hlínu.

Přeje-li si někdo zasít, navštíví místního správce a sjednává s ním cenu, protože některé místo je lepší než jiné, úrodnější, a proto dražší; to dále od Nilu je levnější. Po uzavření smlouvy o ceně je dáno právo zasít stvrzené pečeti s tím závazkem, aby byla pole správcem po dozrání plodin vyměřena a jemu vyplacena *charaqq*¹⁸⁰ neboli daň. Aby tedy nezůstal čtenáři utajen způsob placení, je třeba vědět, že *feddán*¹⁸¹ označuje část země, kterou je možno zorat jedním párem volů za jeden den. Místní obyvatelé však požadují, aby bylo místo stanovené ne podle orby, ale spíše jeho výměrou. Jestliže má místo tvar přesného čtverce, jeho obvod čítá osmdesát dlouhých tyčí neboli rozměrů obvyklých u Turků, tedy na každé straně dvacet tyčí, jimiž se pozemky vyměřují. Protože má každá míra sedm loktů, pokud se loket měří od lokte až ke konečkům prstů s přidáním článků prostředních prstů, vychází tedy na jeden *feddán* 2 666 loktů. Egyptané však obvykle uvádějí, že na jednom *feddán* se seje pytel, který má objem jeden *thalis*. *Thalis* převyšuje míru *roffetan*, což je nejmenší část objemové míry pšenice. Dva *roffetan* dávají *kadahh*, dva *kadahh* dávají *medde*, osm *medde* dává *uebbe*. Konečně dva *uebbe* dávají *thalis*, tedy velký pytel. A tak šestnáct *medde* tvoří pytel *thalis*, dvacet *medde* jeden *ardeb*. Toto tedy bylo třeba dodat.

Charaqq se platí v naturáliích za setí pšenice, za jeden *feddán* čtyři až pět pytlů. Na některých místech se také přidávají peníze, dvacet až třicet medinů. V Dolním Egyptě se platí pouze penězi. Na některých místech byl ustanoven obyčej, že když se zaseje *durra*, platí se dva nebo tři, v řídkých případech někdy i čtyři reály a pánům se odvádí jedna čtvrtina úrody. Podle místních nebo dobových zvyklostí proto správci chudé velmi krutě mučí a utlačují. I když voda nedosáhne výšky země a pole nejsou zúrodněna, přece jsou obyvatelé utiskováni takovým způsobem, že správci za jeden *medde* velmi často vymáhají třicet, někdy až šedesát medinů, zatímco na veřejném trhu se prodává sotva za tři nebo čtyři mediny.

---

¹⁸⁰ Arab. *charádž* – pozemková daň.

Chudičci rolníci jsou velmi často nuceni odvádět kromě obvyklého placení *charaqq* z každého *feddán* dva velbloudy naložené slámou a klestím z durra, které se pak používá k podpalování namísto dřeva.

Tam, kde je tok Nilu vydatný, se sklízí takové množství pšenice a jiného obilí, plodin, různých druhů luštěnin a rýže, prodávaných velmi lacino, že se v tom Egyptu nemůže rovnat žádná jiná část světa. Překrásně sněhobílý a velmi chutný chléb se tam prodává za jednu španělskou pataku nebo za jeden císařský reál. 656 koláčků, z nichž každý má stejnou velikost jako v Římě, se zpravidla se prodává za jedno bajoco¹⁸² nebo v době míru v Praze za jeden krejcar.¹⁸³ Za jeden reál se počítá osmdesát tureckých para neboli medinů; v ruské říši je to obvykle osmdesát kopějek. Dělají takové množství koláčků, jaké je známé pouze z Horního Egypta; v Dolním Egyptě totiž, jako například ve městě Káhiře, se kvůli velkému množství lidí prodávají draž, šest koláčků za jeden para, 480 koláčků za jeden uvedený reál.

Z toho je dostatečně zřejmé, že v minulých staletích byl na celém světě nadbytek věcí pocházejících z Egypta, i když probíhala nějaká válka. Velký počet lodí naložených pšenicí, rýží, luštěninami, máslem, voskem, cukrem, lnem, tabákem a jinými potravinami směřuje dílem k francouzským, dílem k anglickým, španělským břehům a k dalším okolním krajinám světa. Velmi mnoho lidí žasne nad tím, že je možné z Egypta vyvážet tolik potravin. Dosud je Evropanům spíše známo, že je tam dostatek lnu, který se podobá hedvábí. Z něj se získávají nejen velmi jemné nitě, ale tká se z něho také velmi mnoho látek, které nejsou o nic horší než indické, zejména v provinciích *Achmím* a *Fajjúm*, oblastech Horního Egypta. Sotva by se tam našel dům, v němž by nebylo sedm nebo osm tkalcovských stavů. Místní obyvatelé jsou totiž natolik pilní, že i na cestách nepřestávají příst nitě. Na těchto dvou místech se nacházejí nejdůležitější tkalcovské dílny. Odtud se tedy dopravuje značné množství látek a nejjemnějších nití do Alexandrie a zásobují se jimi všechny kouty světa, včetně tureckých.

---

¹⁸¹ 1 *feddán* je asi jeden akr (0,4 hektaru) půdy.

¹⁸² Ital. *baioccho* byla bronzová mince ražená papežským státem. 100 *baioccho* se rovnalo jednomu *scudo*.

¹⁸³ Šedesátina zlatníku, stříbrné mince zavedené v Čechách r. 1561.

Řekl bych, že je poněkud zarážející, že nejsou na překážku tak obrovská vedra, sluneční paprsky, jež všechno spalují. Přesto se tam objevují různé plody, rostoucí na místech poměrně blízko Nilu. Dnem i nocí jsou tyto plodiny zalévány býky, buvoly a také kravami, které čerpají vodu. Pomocí malých kanálů jsou zavlažovány, takže není daleko od pravdy, že Egypt kvete a zelená se po celý rok a rodí své plody, melouny, zahradní a vodní, velké množství druhu, zvaného pepones, který je výborný a má velmi sladkou chuť. Viděl jsem bezpočet jimi naložených lodí, jak plují do Káhiry. Vezly takové množství melounů, jež mohlo být stěží spotřebováno i tak lidnatým, takřka nespočetným národem. Jsou trojího druhu. Jeden je podobný evropským, druhý se odlišuje a třetí je poněkud odlišný svým protáhlým tvarem, chutí je však lepší než dva předchozí druhy. Příchozí Evropané si jej oblíbili. Věřil by snad někdo, že je půda vzhledem k nevýslovnému slunečnímu žáru, suchému podnebí a vyprahlosti zemského povrchu suchá? V žádném případě. Aby tito lidé nezahynuli hladem, žízní, mají řízením Božího milosrdenství nadbytek plodin země, jako jsou ředkve, zelí, květák, velmi mnoho druhů nejchutnějších salátů, z nichž při odtržení listů místní obyvatelé jedí pouze prostřední odnože dosti sladké chuti; dále mnoho celeru neboli makedonské petržele.

Hojně tam roste ona rostlina tmavě modré barvy, kterou Arabové nazývají *indicum*.¹⁸⁴ Seje se v polovině dubna, v červenci zraje a dorůstá do výše jedné stopy. Pokud se vydatněji zalévá, vyrůstá do výše dvou stop. Listy má okrouhlé, mírně do špičky, tmavě zelené barvy, která přechází v bílou, s osmi nebo devíti žilkami na obou stranách listů. Ty jsou jakoby pokryté dužinou, tuhé, veliké pouze jako nějaký větší prsten. Na každé větvičce jich roste pět. Mezi větvičkou a stonkem se rozvíjí malý kvítek, jenž po rozvinutí přináší dva lístky zelené barvy a uprostřed nich další lísteček krásné červené barvy, dávající drobné semínko, které se po zasazení v Egyptě neujímá. Když je totiž mohamedáni vloží do země, nepřináší žádný výsledek. Proto si místní obyvatelé obstarávají asijské semeno z Aleppa, které je ve větším množství k dostání ve Velké Káhiře. Potom se již od

---

¹⁸⁴ Sezam indický (*Sesamum indicum*). Náleží k nejstarším kulturním rostlinám. Jeho pravlast se nacházela na Sundských ostrovech. Odtud se rozšířil již kolem r. 2 000 př. Kr. do Indie, Číny, Japonska, Mezopotámie, Palestiny a Egypta. Seje se na polích pro olejnatá semena jako u nás řepka.

zralé rostliny odřezávají pouze větvičky, které po zasazení do země dávají vyrůst dalším větvím, jež je možné čtyřikrát odřezávat s tím rozdílem, že odříznutá větvička dává menší podlouhlé lístky. Ztrácejí asi čtvrtinu své velikosti do šířky a rovněž mění svoji obvyklou barvu, která přechází v bělejší. Jedna skutečnost je pozoruhodná. Mezi rostlinami *indica* rostou totiž i jiné rostliny, které stále se pasoucí dobytek požírá, avšak rostlinu *indica* nechává nedotčenou. Když ji totiž rozžvýká a vyzkouší její ostrou chuť, odmítá ji pozřít.

Aby se zralá rostlina dobře zpracovala, musí být rozsekána na malé části. Uprostřed pláně se postaví pec s kotlem, v němž se neustále ohřívá voda. Kolem něj jsou zazděné čtyři nádoby o objemu jedné urny, v nichž čtvrt hodiny stojí nařezané části rostliny *indica* zalité teplou vodou. Potom dva Arabové čtverhrannými holemi vodu s rostlinou v jedné nádobě silně čeří, pak ve druhé, třetí a ve čtvrté. Po uplynutí čtvrt hodiny rostlinou ve všech nádobách vždy dřevěnou špachtlí pohnou, aby snad nepřilnula ke dnu. Brzy čeření opakují, celkem šestkrát nebo sedmkrát, takže je během půlhodiny celá operace dokončena. Přitom je možno pozorovat, že hned po prvním čeření je voda zelená, po druhém a třetím modrá a naposledy se jeví jako tmavě modrá. Nakonec se listy s větvičkami vytahují a je nutné je umýt v čerstvé vodě. Do kotle se nalije samotná voda, větvičky s listy se zahazují, neboť zůstává pouhé dřevo a veškerá vlhkost z listů a stonků se již smyla. Arabové ji nazývají *dehn* neboli hustá šťáva. Nalévají ji do jiných velkých džbánovitých a děravých nádob ucpaných slámou, aby alespoň po kapkách vytékala velmi čistá voda. Ona šťáva neboli dužina z listů a větví houstne a z ní se vytvářejí koláčky. Když se dobře vysuší, prodávají se různým kupcům. Velkou škodu způsobují květům *indica* včely, které na květech hledají med. Medové tečky tam zanechávají velmi četné skvrny. Když se potom listy zmítají ve větru, zčernají od písku a prachu, nejdou pak žádnou silou nebo ani žádným způsobem smýt tak, aby se dužina a vlhkost neodřely.

Kapitola XXVI. O plodech stromů

Jestliže se někdo ptá na egyptské plody, tak jsou určitě výtečné. Jsou k mání nepřetržitě po dobu šesti měsíců. Když chybí jeden druh, dozrává jiný, takže je možné po celý rok najít alespoň nějaké čerstvé plody.

Fíky jsou dvojího druhu. Větší fíky se podobají našim evropským, menší jsou velmi sladké a lepší. Za jeden medin se prodávají dvě nebo tři libry. Broskve jsou větší než evropské, sladší a chutnější. Jablka, ač vypadají jako ta evropská, volně rostoucí, jsou však na chuť lahodná a sladká. Lepší jablka se dosud sklízí okolo hory *Sinaj* a dovážejí se do Káhiry. Hroznové víno se jí ve velkém množství, přestože mohamedáni mají zakázáno víno pít. Hrozny jsou podivuhodně sladké a kvalitní, mají bílou a červenou barvu. A když někdy Evropané víno lisují, je velmi silné a má sladkou chuť. - - -¹⁸⁵ jsou sladké, ačkoliv jsou malé, prodávají se a jedí ve velkém množství. Rostou tam hojně cedry, kdoulová jablka a tolik citrónů, že za jeden medin se jich prodává dvacet, třicet nebo i více.

To, že mají všechny plody v Egyptě tak znamenitou chuť, přestože je tam velké sucho, vůbec neprší a nedostává se vláhy, je třeba připsat jedině účinku Nilu, který přináší svoji kvalitní sladkou vodu sazenicím i stromům. Voda z Nilu totiž není jenom oblíbená, sladká při pití, ale i zdravá pro ty, kteří trpí jakoukoliv nebezpečnou chorobou, horečkami anebo strádají jinými nemocemi. Ačkoliv se voda pije kalná, nezpůsobuje žádnou újmu, spíše je zdraví prospěšná, pomáhá uvolňovat tělesné teplo vypařováním póry v těle a nervové vypětí. Vždy mi prospěla při mé nemoci, kterou jsem byl dvakrát stížen. Kdykoliv jsem se jí hodně napil, netrpěl jsem žádnou zdravotní újmou. Vždy ráno jsem vypil na lačný žaludek množství dobré vody a cítil jsem úlevu a zotavení. Také velmi mnoho dalších lidí vysvobodila z nebezpečí smrti, jak vyplynulo ze zkušenosti. Proto popisuje Seneca výbornou chuť nilské vody takovým způsobem, jakým předtím neoslavil žádnou

K[niha] 4
Natur[alium]
quaest[ionum],
k[apitola] 2

¹⁸⁵ Porušený rukopis; mezera s nezjistitelným počtem písmen.

jinou řeku. Také Aristotelés¹⁸⁶ se o ní zmiňuje slovy: *Žádná z řek nemá sladší chuť*, a jako by se tázal, říká: *Věříš, že chuť nilské vody je tak vynikající?* Sám sobě si odpovídá: *Nikdy bys neřekl, že je taková.* Císař Pescennius Niger kdysi srovnával nilskou vodu s vínem. Svým vojákům požadujícím víno odpověděl, jak dokládá Spartianus:¹⁸⁷ *Máte Nil a požadujete víno?* Protože tehdy měli obyvatelé Nil, o víno se nestarali. Wendelinus cituje Achillea Tatia, kn. 4, kap. 50, který o tom píše více.¹⁸⁸ Je třeba proto věřit, že obrovská úroda plodů se odvozuje z řeky Nilu, bohaté množství plodů z datlových palem, přinášejících sladkou lahodnost, ačkoli je egyptská půda od přírody suchá, písčitá a rozpálená. Pouze zavlažování z Nilu je třeba připsat veškerou úrodu stromových plodů.

Lze tam totiž spatřit celé háje datlových palem. Jsou to kolínkaté, velmi vysoké stromy s málo tvrdým dřevem jakoby složeným z vláken, které nemá jiný užitek, než že se z něj dělají trámy na stavbu obydlí. Tyto stromy však vydrží růst velmi dlouhou dobu. Na vrcholu čili v koruně mají větve dlouhé šest nebo osm stop, ozdobené z obou stran listy, jež jsou umístěny těsně vedle sebe. Jsou dvě stopy dlouhé, uprostřed vždy vyrážejí nové větve a na vrcholu ty větší padají směrem k zemi. Po kolínkách zůstává místo, po němž se dá podobně jako po žebříku vylézt nahoru a trhat jednou ročně plody. Ty mají délku jedné dlaně, uvnitř se nacházejí tvrdá jádra, která se spolu s plody využívají v lékařství a prospívají žaludku. Musí se jich užívat střídavě, protože mají prudký účinek, aby potom nenásledoval obvyklý průjem. Zpravidla se trhají ne zcela zralé, červené datle, zavěšují se do vzduchu, aby dozrály. A protože zralé, velmi sladké datle způsobují průjem, nezralé, velmi kyselé ho potlačují a nejlépe ho vyléčí nezralé, červené plody. Tmavé a načernalé plody jsou zralé, rostou ve velkém množství. Na jedné větvi je jich vidět tolik, že je stěží může unést jeden člověk. Ve městečku *Rosettě* rostou

¹⁸⁶ Aristotelovi je připisován spis *O stoupání Nilu* (*Peri tés tu Neilu anabaseos*). Dochoval se pouze v lat. překladu.

¹⁸⁷ Aelius Spartianus, římský historik 4. stol., pod jehož jménem byly sepsány četné biografie římských císařů a sebrány ve sbírce *Historia Augusta* (od císaře Hadriána po Carina, 117-285). Moderní bádání objevila, že se jedná o mystifikaci. Uvedený citát je z biografie císaře Pescennia Nigra (193-194), VII, 7.

¹⁸⁸ Achilleus Tatios nebo Statios z Alexandrie (pravděpodobně 2. nebo začátek 3. stol.), řec. romanopisec. Starší slovníkový údaj, že se A. stal křesťanským biskupem, není pravděpodobný.

menší datlové stromy spolu s plody, asi deset nebo dvanáct stop vysoké, které dávají plody žluté barvy. V Horním Egyptě roste lepší druh s plody skutečně dlouhými tři dlaně, s malým jádrem. Jsou chuťově lepší a kvalitnější, obvykle se dovážejí do Káhiry, kde slouží jako dary a odměny mocným a také se nabízejí jednotlivým přátelům Egypta. Je nutno zaznamenat, že palmové stromy jsou dvojího druhu, samičí a samčí, jež mají překrásné, bohaté květy se zrnky pylu na špičce, která hojně vysílají. Jestliže by se nedostala na samičí strom, nevyrostou žádné plody. Tento strom je pro obyvatele velmi užitečný, protože se z něj staví domy, větve se používají namísto prken, pokrývají se jimi chodby domů a ložnice, neboť všechny domy byly postaveny bez střech. A jestliže se špička datle odřízne, stává se jádro, jinak nestravitelné, chutným jako u běžných ořechů. Na místě odříznuté špičky prýští šťáva, jež se výborně hodí k pití, a také se z ní obvykle získává jako výtažek životodárná voda. Onen strom slouží také pro výrobu provazů, arabsky nazvaných *liff*. Z listů se dělají pohodlné rohože. Proto se o svatém Pavlovi,¹⁸⁹ prvním poustevníkovi, uvádí, že jeho plášť byl utkán z listů větví, Lect[io] Brev[ia] Rom[ani]: *Plášť Pavlův, který si upletl z palmových listů na způsob koše.*¹⁹⁰ Proto také Egyptané dělají z listů koše a četné jiné užitečné věci lidem prospěšné. Z toho jasně vyplývá, že Egypt byl kdysi zahradou nepřetržitých potěšení. Brzy potom byl však částečně Araby, částečně vlastními obyvateli nebo místodržiteli a přísnými tyrany rozbořen, zničen a vyvrácen, jak je možno s bolestí pozorovat. A přestože půda leží bez veškerého obdělávání a náležité přípravy, přece tam dosud rostou některé léčivé byliny lidem užitečné.

Užitečný je strom *skořicovníku*. Je vyšší než samotný dub, dává podlouhlé visící plody uzavřené v silné slupce, známé Evropanům i odjinud. Hojně tam rostou *tamarindy*,¹⁹¹ které jsou v úmorných vedrech osvěžující, zdraví obyvatel poskytují

¹⁸⁹ Sv. Pavel Poustevník (*asi 347 v Alexandrii, zvaný též Pavel z Théb). Je tradičně považován za prvního křesťanského poustevníka. Do thébské pouště přišel, když hledal útulek před Deciovým pronásledováním. Jeho životopis sepsal sv. Jeroným (*Vita Pauli*).

¹⁹⁰ Srov. Hieronymus, *Vita Pauli*, 16.

¹⁹¹ Tamarind východní (*Tamarindus indica*), slož. z arab. *tamer*–datle+hindi–hinský, tedy hindské datle. Je to statný strom z čeledi rostlin sapanovitých s široce rozloženou korunou. V Arábii, Indii, v Egyptě a v dalších teplých zemích sázejí tyto stromy před domy jako u nás dříve lípy, a to nejen kvůli stínu, ale také pro užitek.

příjemný doušek. Vaří se společně s cukrem a uchovávají se pro každodenní občerstvení. Je známo, že tam rostou velmi hojně plody *tykví*, jež jsou velmi užitečné pro čištění těla a podobají se malým melounům. Zesláblí Arabové nechávají kůru napuštěnou mlékem přes noc stát, ráno mléko vypijí. Tak silně tím čistí tělo, že se dokonce více rozproudí krev. Jestliže by se však kůra upravila pomocí lihu a rozdrtila se na prášek s přimícháním aloe ze Sokkotry, vyrábějí z toho misionáři v Egyptě zdraví prospěšné pilulky pro chudé, které vždy dosahují požadovaného zdravotního účinku. Ze semen se lisuje tak silný olej, že když se jím zevně natře břicho, usmrcuje a vyhání všechny červy. Nikdy se ale nesmí užít vnitřně, aby se nepoškodily vnitřnosti podobně jako jedem. Nachází se tam kromě toho velmi mnoho incensa, myrrhy, galbana, senny z Mekky, dračí krve, rebarbory a prodává se velmi lacino, jak už bylo řečeno jinde.

Je možné tedy učinit závěr, že Egyptřané byli kdysi zcela po zásluze velmi příčinliví, vynikli ve všech uměních. Navštěvovali je lidé z dalekých krajín, protože velmi toužili po vzdělávání v egyptských vědách. Dokládá to sám Mojžíš, že našel kouzelníky, kteří svým uměním prováděli tak podivuhodné věci, že nikde jim podobné neviděl.¹⁹² Přiznává jim znalost geometrie jako východiska matematické vědy, podle níž objevili narůstání hladiny Nilu a výšku, kam až se řeka může při stoupání dostat. Stanovili hranice provincií, aby v budoucnu mohly být snáze určeny. Odpradáva tam nechyběli vynikající mistři v alchymii a jiných přeslavných vědách, hledači pokladů a věštcí budoucích dějů a úspěchů, kteří se oddali geometrii, chiromantii atd. Proto se v Evropě dodnes stalo zvykem nazývat všechny ty, kteří věští z vrásek v obličeji, na čele a z čar na ruku, Egyptřany neboli cikány,¹⁹³ ačkoliv ani oni, ani jejich předci nebo prapředci nebyli Egyptřané. Dodnes

¹⁹² Viz Ex. 7, 11; 7, 22.

¹⁹³ V lat. originále označení *cingarus* – cikán. Mezi nimi a Egyptřany je patrná souvislost. Angl. *gypsy*, špan. *gitanos*, franc. *gitanes* jsou odvozena od názvu *Aiguptos/Aiguptissa* (Egyptřan/Egyptřanka), které nacházíme ve starých byzantských listinách nejpozději od konce 13. století. Proč Byzantinci říkali Romům Egyptřané, není jasné. Mohli je považovat za Egyptřany, nebo se jim mohli zdát Romové podobní. Přicházeli některé skupiny Romů do Byzance přes Egypt? Nebo proto, že Romové žili na území uvnitř Byzance, které bylo nazýváno Malý Egypt? Takovouto oblast byla například velká a poměrně známá romská kolonie zvaná Gyppe – Malý Egypt u města Modon (Methone) na západním pobřeží Peloponésu. Jména pro Romy odvozená od slova Egyptřan se rozšířila v dalších stoletích po Evropě. Sami Romové, kteří přicházeli do Evropy v 15. století,

v Egyptě žijí velmi početní lidé, kteří si osvojili toto umění, bezpochyby vedeni spíše uměním démona než znalostmi o přírodě; zvláště věští ženy a všechno vykládají ze zrcadla. Velmi dobře ovládají *algebru* a v ní velmi vynikají především heretičtí koptští kněží, kteří věští budoucí děje s pomocí aritmetiky. Viděl jsem, jak je napodobovali Italové, kteří k věštění užívají jisté knížky, nazvané *Kabala Šalomounova*.¹⁹⁴ Z toho plynou mnohé pověry u koptských heretických kněží ohledně pomoci při lidských útrapách, chudobě a nedostatku. S lidmi si takto hrají, vyznávají, že jsou zavázáni užívat tyto postupy. Na malých kartičkách vytvářejí jisté komplikované znaky proti nemocím, budoucím úspěchům, nešťastným a náhlým nebezpečím, proti neštěstím osudu a četným jiným smyšleným událostem. Lid přesvědčují, aby na těle nosili tyto znaky jako jistou ochranu před bezpečím. Jednou byli misionáři Kongregace pro šíření víry dotázáni, co podobné znaky označují. Jsou to prý jména podsvětních andělů, tedy ďáblů. Vždy rázně tabulku zavrou, k většímu klamání lidí ji zvenku označují žalmy nebo slovy svatého evangelia nebo nějakým jiným textem Písma svatého. Uvnitř píší věci ničemné, pověřivé nebo jména démonů. Moudrost starých Egyptů upadla do takového zapomnění, veškerá sláva vyvanula, že se lidé potácejí v pouhých temnotách, pověrách a nevědomosti. Ať pykají po nějakou dobu za své hříchy, praví BŮH, aby zároveň nebyli uvrženi do záhuby navěky.

Existují však četní lidé, kteří inklinují k přírodním vědám. Jsou osvícení a schopní pěstovat různé vědy, alchymii a dosud udržují jakési povědomí o starých Egyptánech při líhnutí kuřat pomocí slunečního záření a regulovaného tepla z ohně, o němž různí Evropané nepřestávají vyprávět jakési polopravdy nebo zcela vymyšlené věci. Proto chci jejich falešné domněnky v následující kapitole o líhnutí kuřat v pecích uvést na pravou míru.

---

označovali místo svého původu jako Malý Egypt. Tento název je podobný názvům: Malá Arménie v Byzanci (kde žili Arméni vyhnaní Turky ze své říše Arménie), Malá Judea v některých anglických městech.

¹⁹⁴ V lat. originále *Gabola Salomonis*: pravděpodobně učení Kabaly, hebr. *tradice*, název spekulativního hnutí, které vzniklo koncem 13. stol. v prostředí vzdělaných Židů na jihu Francie a severu Španělska, kteří se na základě novoplatónského chápání světa, ale především prostřednictvím zdrojů tradice (tóra, talmud, midraš), snažili vymezit vztah mezi absolutně transcendentním božstvím a stvořením.

Kapitola XXVII. Pravdivý popis pecí a líhnutí kuřat v nich

U různých spisovatelů¹⁹⁵ jsou rozptýleny zmínky o velkém množství kuřat v Egyptě. Jsou však podány nenáležitým způsobem. Hodlám je na tomto místě popsat více podle pravdy. Opomenou mnohé jiné pece a zmíním se pouze o těch ve městě *Achmím*. Snadno z toho popisu vyplyne představa o ostatních.

Je to místo ve tvaru nějaké delší chodby s pecemi postavenými ve dvou řadách, z každé strany po sedmi. Každá pec má dno čtvercového půdorysu, kam se kladou vejce. Je dvě a půl stopy vysoká, má stejnou délku a šířku osmi stop. Při vstupu do ní je patrný malý čtvercový otvor, který se obvykle uzavírá. Nad ním je na jedné straně jiný malý otvor podobně jako u evropských pecí. Tímto malým otvorem vsouvají Arabové lampu, aby bylo při práci vidět. Klenba každé pece je obložena trámy natřenými hlínou smíchanou s jemně řezanou slámou podobně, jako se obvykle stavějí domy prostých lidí. Uprostřed zůstává otevřený čtvercový otvor, jímž se dá vstoupit dovnitř, aby se mohlo hýbat s vejci umístěnými ve vzdálenosti jedné stopy od hlavní zdi. Tato zeď již není postavena z trámů, ale z pálených tašek jednu stopu dlouhých. Zazděné tašky mají nad sebou vybudovaný kruhový kanál, kde se každý den zapalují kravské nebo ovčí exkrementy, které se obvykle používají místo dřeva, jak uvedu na jiném místě. Hoří stejně jako zapálené uhlí. Nad trámy je vytvořeno místo pokryté hlínou. Konečně nad těmito pecemi se táhnou boční zdi do výše čtyř stop, opět je tam vybudována klenba z kamenů na způsob kupole tak, že její vnitřní výška činí šest stop, šířka i délka je stejná jako u spodní části pece. Všude uvnitř jsou dvě nebo tři malá okna, jimiž má vnikat světlo. V přední části neboli v bráně je vidět okno dvě a půl stopy široké a tři stopy vysoké. Stejný tvar a velikost má všech ostatních čtrnáct pecí. Chodba mezi dvojitou řadou pecí je šest stop široká, je celá dlážděná a má kamennou klenbu nejinak, jako kdyby to byl kostel s okny, jimiž proniká světlo. Na podlaze byly postaveny zdi jednu stopu vysoké, které oddělují od sebe pece a také zdi mezi okny. Mezi zdí pece a zdí

¹⁹⁵ Např. Diodóros, Plinius, jezuita C. Sicard, J. Římař z Kroměříže.

s oknem je dokonce umístěn kámen se stejnou výškou, jako má zeď, takže je možné po zdech pohodlně chodit, aniž by se Arabové při ukládání vajec nebo již narozených kuřat dotýkali země. Když je pec takto připravená, rozkládají v její dolní části slaměnou rohož po celé čtvercové podlaze o ploše osmi stop čtverečních, na niž se kladou vejce; v každé peci s plochou osm stop čtverečních šest tisíc vajec. Oheň se začíná zapalovat na začátku února a pokračuje se v tom čtyři měsíce. V oblastech kolem Káhiry trvá líhnutí kuřat pouze tři měsíce, až do konce dubna, neboť tehdy nastávají větší vedra, všechna vejce se kazí a nic se nelíhne. Proto se hledá doba s mírným podnebím, v níž je také dostatek vajec.

Způsob tohoto procesu je následující. *Nejprve* se do jedné pece o délce osmi stop vkládá dvanáct hliněných nádob, nazývaných *kasserie*, ve tvaru hluboké mističky. Jsou plné drcených suchých kravských exkrementů. Ty se na povrchu zapalují, postupně ubývají a vydávají dým. Pec se ohřívá, neboť se každý den k večeru klade do pece na roztaženou rohož dvanáct *kasserie* přední brankou uzavřenou vlastním kamenem. Branka je kolem dokola natřena hlínou, aby nemohlo unikat žádné teplo. Stejným způsobem je zakrýván rohoží horní čtvercový otvor dvě stopy veliký, aby se s unikajícím dýmem uchovávalo patřičné teplo. Následujícího dne ráno vchází do pece člověk se zapálenou lampou a sleduje teplotu pece, zda je dostatečná. Po dohoření ohně vyndává všech dvanáct nádob. Hned poté mu podávají vejce, která má umístit na rohož, dokud jich není šest tisíc. Napoprvé se vejce nekladou v určeném pořadí. Ten, kdo vstupuje dovnitř, odchází horním otvorem, který hned uzavírá. V tom malém kanálu, jak jsem o tom mluvil při výkladu o horní části líhně, klade zapálené kravské exkrementy, jež pomalu hoří, vydávají dým a mění se na popel. Teplo proudí dovnitř, protože se dole, jak jsem předtím uvedl, nachází taška s hlínou, která zvláště vede a udržuje teplo z ohně na svém povrchu.

Za druhé: je třeba si všimnout, že po uplynutí jedné hodiny znovu vstupuje do pece člověk, vejce ležící předtím na hromadách rozkládá a pěkně je řadí tak, že vždy tři nebo čtyři leží na sobě. Střed pece je vždy volný, aby se tam dalo procházet. Když vchází dovnitř, pozorně sleduje, zda jsou všechna vejce zahřátá

v již rozestavěném pořadí. Kolikrát vstupuje a vychází ven, tolikrát velmi pečlivě otvor zavírá, aby se pec neochladila.

Za třetí: po jedné nebo dvou hodinách tam opět vchází, aby vejce přemístil z jednoho místa na druhé takovým způsobem, že po odklizení jedné hromady postaví jinou, dokud jednotlivá vejce neleží v původním pořadí. Když je s touto prací hotov, odchází a obvyklým způsobem pec uzavírá.

Za čtvrté: po různě dlouhých několikahodinových intervalech se vejce přemísťují. První den od rána až do poledne se třikrát přendávají z jednoho místa na jiné se zachováním celého pořadí při přemísťování. Po západu slunce v době večere se vstupuje dovnitř, aby se vejce znovu přemístila podobným způsobem jako předtím. Je třeba se obzvlášť starat o to, aby se o půlnoci při přemísťování dbalo na totéž, aby se při tolika vstupech do pece nezmenšila náležitá teplota. Vždy při východu a západu slunce je třeba exkrementy znovu zapálit.

Za páté: druhý den při východu slunce je třeba s vejci pohnout a v horní části pece obnovit oheň, stejně tak i v poledne, po západu slunce a o půlnoci. Z toho je zřejmé, že po uplynutí doby pouhých šesti hodin se musí s vejci hýbat nepřetržitě třináct dnů počínaje druhým dnem.

Za šesté: dobrý pozor je třeba dávat devátý den. Člověk sestupující s lampou do pece musí rozlišit dobrá vejce od špatných. Podrží je proti světlu lampy, tak se nejlépe poznává dobré od špatného, a vejce rozděljuje na tři druhy. Jeden představují vejce průsvitná a čirá, jako by měla svoji přirozenou barvu. Ta nebyla oplodněná kohoutem a nemají žádnou hodnotu. Další jsou vejce s krvavými žilkami. Byla sice oplodněná, ale mají příliš mnoho krve, která je hubí a ničí. Třetí druh vajec nemá krvavé žilky, v jejich středu je patrná skvrna, tedy hlava kuřete, velikosti jedné plástve. Pouze z nich se líhnou kuřata. První dva druhy vajec se vyřadí a zůstává sotva jedna třetina dobrých.

Za sedmé: devátý den jsou na dně pece rozházovány v malém množství otruby, na něž se kladou zbylá vejce. Každý den až do třináctého dne včetně se musí obracet.

Za osmé: čtrnáctý den se vejce kladou bez rozdílu do jednoduché řady tak, aby jedno neleželo na druhém, mohou však stát vedle sebe. A kdyby pro takto rozložená vejce nepostačovala jedna pec, rozmístí se v sousední peci. Brzy je třeba zmenšit oheň, který jinak obvykle hoří v horní části pece dvakrát denně; ačkoliv nejsou všechna vejce v pecích rozmístěna týž den, ale pouze v jedné nebo ve druhé, tehdy nejprve po dvou nebo třech dnech se v oněch pecích oheň zháší a vejce se umísťují na sousedních místech. To, že tam chybí oheň, není nijak na překážku, protože dostatečné teplo nebo vlahý vzduch proudí totiž vždy ze sousedních otvorů. Když se ho zdá být příliš, reguluje se otevíráním branek, jestliže nedostačuje, jejich uzavřením. A kdyby ani tehdy nedostačovalo, umísťují se vejce na rohož a pece se zavírají. I když musí být oheň po čtrnácti dnech odstraněn, stále pokračuje každodenní obracení vajec po šesti hodinách, to znamená, že během čtyřiaadvaceti hodin se čtyřikrát obracejí.

Za deváté: po uplynutí dvacátého dne se kuřata začínají klubat. Pro usnadnění se jim vejce zpravidla lehce prorážejí, a jestliže se pozoruje, že jsou vejce dutá a kuřata vystrkují hlavu, láme se náhle poslední skořápka a kuřata se vyndávají ven. Proto je ve stanovených hodinách dvacátý den ráno možné s údivem pozorovat, jak se jich mnoho klube, v poledne je jich také mnoho, s blížící se nocí se klubou téměř všechny. Je však třeba vyčkat až do jedenadvacátého dne, kdy je celý proces u konce. O zbylá vejce se nikdo nestará, pokládají se za zničená. Z vybraných dvou tisíc vajec, jak jsem již výše uvedl, jich bývá obvykle sto zničeno. Jestliže si někdo přeje koupit kuřata hned v peci, dostane jich za půl zlatého sto i více. Nakonec se vyjmou všechna kuřata z pece společně se skořápkami. Po dva dny jsou živena vnitřním obsahem vajec, s vyloučením jiné stravy. Třetí den se jim však podávají k jídlu suché, rozdrčené skořápky nebo nějaké drobné semeno. Jestliže ale obyvatelé té oblasti dodali vejce do pece, zavazuje se správce pece vydat dvě třetiny kuřat a deset medinů za tisíc vajec. Pokud se přihodí, že je zničena více než jedna třetina vajec, musí správce platit ze svého. Jestliže je zničeno méně vajec, těší se z většího zisku. Hlavnímu vlastníkovi pece se každoročně odevzdávají čtyři tisíce větších slepic. Když se totiž vejce kladou do pecí, mají velmi malou cenu, dva

až tři tisíce se prodávají za jeden reál. Když se kuřata prodávají na trhu, shromažďuje se mnoho kupců, kteří kupují ne na počet, ale podle míry, aby to bylo rychlejší. Přikládají míru nebo rohož a plnou kupují za sedm nebo osm medinů. Za jeden medin tedy nakonec vyjde deset nebo dvanáct kuřat a ve velmi krátkém čase se skupuje podle míry mnoho tisíc kuřat. Jestliže však pece patří nějakému arabskému vládci, jsou kuřata hned po vylíhnutí rozdělována jeho vesničanům na vykrmení podle jednotlivých vesnic a ti potom vracejí dospělé slepice. Zavazují se odevzdat polovinu. I když by se jedna polovina vajec rozbila, zavazuje se škodu nahradit vesničan, ne pán. Kdysi se v Egyptě prodávalo za jeden reál sedmdesát pět slepic a čtyřicet kapounů. Nyní se po zvýšení počtu obyvatelstva za tutéž cenu zpravidla prodává sotva třicet slepic a patnáct kapounů. Když práce s kuřaty obvykle v srpnu nebo v září končí, zakazuje se všem ženám vstup do pecí, dokonce jim není povolován ani pohled dovnitř, protože se prý při jejich pohledu, zvláště v určitých dnech, vejce kazí a ničí. Někdy je odpírán přístup také mužům, vždy s obavou, aby vejcím neuškodil přirozený pohled očí.

Toto je velmi stručná a pravdivá zmínka o líhnutí kuřat, jak jsem to v Egyptě sám viděl. Arabové to každoročně provádějí s velmi dobrým výsledkem. Nyní ale o jiných věcech.

Kapitola XXVIII. O egyptských zvířatech a ptácích

Poněvadž mají Egypťané dostatek všeho, co je pro život nezbytné, tak jim rovněž nechybějí prostředky, aby toho dosáhli. K práci používají čtyřnohá zvířata, jež jsou lidem prospěšná k ulehčení práce.

Křesťané mají zakázáno používat koně, protože toho nejsou hodni, kromě účetních a písařů mocných.¹⁹⁶ Koně, které používají mohamedáni, jsou ale krásní a vybraní. Je jich jen malý počet, jednak kvůli jejich zakázanému používání křesťany, jednak kvůli nedostatku ovsu. Jako krmiva se používá pouze bobů a ječmene. Pro chudé to znamená dost velké výdaje. Jejich počet však dostačuje. Koně Arabů jsou vybranější, rychlejší, mají hezčí postavu, a abych tak řekl, jsou při běhu rychlí jako vítr. Jeden druh jejich koní je zvláštní, dokáže uběhnout padesát hodin bez jakékoliv zastávky nebo občerstvení. Takto vytrvalí koně se prodávají za vyšší částky. A protože sláva mohamedánů je nesmírná, vlastní krásné koně, kteří v kráse, kvalitě, eleganci a rychlosti vynikají nad ostatní provincie. Bohatší mohamedáni používají k jízdě z větší části pouze koně, přesto někteří mají spíše potěšení z jízdy na oslech, protože je pro ně příjemnější a pohodlnější. Jeden z těch lepších někdy stojí i sto zlatých (i když někteří jsou menší), protože mají hezčí zbarvení a hlavu vztyčenou do výšky jako koně. Člověka dopravují poněkud příjemněji než všechna ostatní zvířata, bez bolestivého otrásání, téměř neznatelně. Běží lehce a velmi rychle, takže se dá sotva pozorovat pohyb nohou. A protože nejen ve Velké Káhiře, ale v celém Egyptě nepoužívají k jízdě vozy a k dopravě sedadla, všichni, zvláště ženy, jezdí na oslech. Poněvadž koně slouží pouze výše postaveným pánům, jsou dokonce i četní mohamedáni nuceni jezdit na oslech nebo chodit pěšky. Konzulové evropských panovníků však mohou po vzoru mohamedánských předáků podle zvláštní výsady jezdit na koni. Proto se ve městě Káhiře vyskytuje obrovský, až nevýslovně veliký

---

¹⁹⁶ V tomto ohledu Prutký správně charakterizuje postavení všech *zimmí* v rámci Osmanské říše. Všichni nemuslimové měli kromě jízdy na koni dále zakázáno nosit zbraně, museli mít odlišné oblečení, používat jen jisté barvy. Jak je zde uvedeno, mohli příležitostně zastávat vysoké funkce ve společnosti.

počet oslů, a jak se všeobecně soudí, jen pro dopravu lidí převyšuje počet osmdesáti tisíc, nepočítaje ty, kteří dopravují ženy a jsou vyzdobeni zvláštním sedlem.

Předně: všude na ulicích čekají v obrovském počtu osli se sedlem. Jsou nádherně ozdobeni látkou a připraveni dopravit každého, kamkoli se mu zlíbí. Když je vozka předem zpraven o místě, klidně krácejí, třeba by vzdálenost činila dvě nebo tři hodiny cesty. Vozka popobíhá tak rychle, jak si to cestující přeje. Je nucen jej nepohodlně následovat při sebevětší rychlosti tak, že velmi často sotva popadá dech. Vždycky obezřele vede osla tak, aby do nikoho nevrátil, neustále volá *uschak, geminack, schemalack* (pozor na obličej, na svoji pravou a levou stranu nebo záda). Vždy se nebojácně prodírá hustým davem lidí, všichni uhýbají z cesty, a pokud je někdo zvířetem sražen, je to třeba připsat na vrub jeho nepozornosti. Pouze jedou-li na oslech křesťané, jsou stíženi nadávkami. Vždy je třeba během jízdy dávat dobrý pozor, aby naproti nejel někdo z mocných vládců, zvláště někdo ze čtyřiačtyřiceti sandžaků neboli místokráľů. Tehdy je totiž dobré v povzdálí rychle sesednout, nechce-li někdo dostat výprask. Jezdec vpředu volá vysokým hlasem, drží dlouhou hůl, s níž bije do země, a volá: *Enzel!* (vzdal se!). A kdyby to někdo nezpozoroval a nesekočil by pro velký sběh a křik lidí, byl by stížen takovými ranami, že by zůstal ležet na zemi polomrtvý jako pes. Oslí určení pro dopravu žen mají vyšší sedla nebo uzdy a jsou ozdobeni hezčími látkami. Vozkové je stále vedou za ruku. Nemají potíže se sesedáním, když přichází někdo z mocných, mohou ženy podle svého privilegia zůstat v sedle.

Egyptané se dosud těší z velké prospěšnosti nekonečného počtu velbloudů. Kdyby je neměli, takřka všechny pouště by pro ně byly nedostupné. Když tudy karavany procházejí, nenalézají po třech, pěti či sedmi dnech vodu. Na velbloudech mohou dopravovat vodu dostačující sotva pro sebe. Neboť kdyby se z ní velbloudi napili, nepostačovala by ani na jediný den. Potom by byli lidé nuceni se vrátit nebo zahynout. Protože však Boží prozřetelnost chrání velbloudy po sedm dní, mohou projít pouští i za velmi silného slunečního žáru. Bez potravy a možnosti napít se nesou náklad o váze tisíce liber. Jestliže přesto velbloudi na delších cestách slábnou, stále pohodlně pokračují v cestě s nákladem o váze šesti set nebo sedmi set liber a s

jedním člověkem v sedle. Zřídka je vidět, jak velbloudi s nákladem leží na zemi s pokrčenýma nohama. Zůstávají tak dlouho v klidu, dokud jsou schopni při nakládání váhu zavazadel unést. Ze svého místa se nezvedají dříve, dokud se jim nenaloží něco více nad jejich síly. Tehdy povykují, velmi silně řvou, otevírají tlamu, vyplazují jazyk, házejí hlavou ze strany na stranu, ačkoliv zůstávají ochromeni na zemi. Jako by byli obdařeni přirozenou moudrostí, dávají jasné znamení, že je třeba přebytečný náklad sundat. Nakonec se zvedají a nesou náklad na ně naložený celý den až do noci. Kdykoli chce jejich majitel zastavit, vždycky s nákladem odpočívají vkleče. Pouze v noci jsou zbavováni tíhy nákladu. Zůstávají bez jakéhokoliv občerstvení, dokonce i bez kapky vody, pouze se jim dává jedna nebo dvě hrstky fazolí nebo zrní. A pokud se jim nedá nic, leží celou noc, přežvykují a přitom pohybují tvářemi, jako by jedli. Po odpočinku jsou opět naloženi a dopravují náklad. Jestliže se jim nešťastnou náhodou stane, že upadnou, nikdy více se nepostaví na nohy a bídě hynou, neboť je známo, že se jim při pádu vždy něco v těle zlomilo. Karavany v pouštních oblastech jsou proto k sobě navzájem ohleduplné, zboží z padlého velblouda rozdělují na mnohé jiné velbloudy a ležícího velblouda propíchnou kopími, aby se dlouho netrápil, a nechávají ho ležet na cestě.

Existuje ještě jiný, velmi podobný druh velbloudů, nazvaný *dromedárové*, který se odlišuje pouze tím, že má hubenější břicho. Běhají rychleji, podobně jako koně. Jestliže jiná zvířata nemohou kráčet, tyto jdou běžným krokem. Jestliže nastanou někdy naléhavé záležitosti, používají se dromedárové pro urychlení cesty. Kromě člověka unesou jen malý náklad. Ani za obrovského žáru nebývají vyčerpáni, ve dne v noci svým rychlým krokem postupují vpřed. U obou zvířat je však třeba upozornit na to, že když se páří, jde jim pěna z tlamy jako u vztekklých zvířat. Je třeba dávat pozor, aby nikoho nepokousali, způsobili by totiž nevyléčitelná zranění. Jinak je to zvíře, které se velmi mnoho mstí. Pokud mu majitel jednou ublíží, on na bezpráví dlouho nezapomíná, až do té doby, dokud se nemůže nějakým způsobem pomstít.

Egypt oplývá nespočetnými buvol¹⁹⁷ černé barvy, kteří se podobají býkům a kravám. Mají podlouhlý krk a hlavu, krátké, rovné rohy, jako by to byla divoká zvířata. A kdyby postupem času spolu s běžnými kravami a býky na pastvinách nezdomácněli, lidem by škodili, jak se často děje. Dávají velkou hojnost mléka za velmi nízkou cenu. Je bělejší než mléko kravské, nemá ale tutéž lahodnou chuť. Od kravského se dá snadno rozlišit. A protože je v celém Egyptě tak velké množství buvolů, mají rovněž nadbytek másla a sýra. Stejně tak i maso má jinou chuť než maso hovězí, obyvatelé si ho málo považují. Proto se Egyptané živí ponejvíce skopovým, kozím a jehněčím masem, jež má zvláštní vůni a chuť, neboť se dobytek pase na nejlepších pastvinách a maso se prodává za velmi nízkou cenu. Těchto zvířat se také obvykle používá při slavnostech jako darů. Jestliže se chce někdo živit telecím masem, je třeba, aby si koupil krávu společně s teletem, protože jedno zvíře bez druhého je neprodejné. Zároveň může být získáno za nízkou cenu, sotva tři zlatých. Mléko pro přípravu jídel se nikdy nedojí na veřejném prostranství, ale v každém domě po přivedení krávy, aby se do něj nepřimíchávala voda, jak se to v Evropě běžně děje. Proto je možno všude v celém Egyptě spatřit obrovské množství krav a býků, kteří s pomocí kol zavlažují pole.

Ačkoliv se mohamedáni velmi děsí psů jako nečistých zvířat¹⁹⁸ a žádného nepouštějí do domu, je jich přesto v Egyptě takový počet, že více jsem jich v žádném ze čtyř světadílů nespatriil. Všechny ulice jsou jich plné. Liší se však od všech ostatních, svýma zvednutýma ušima se podobají vlkům. Vždy zůstávají venku, leží v jamách vyhloubených nohama u vodních toků nebo se potulují v určitém počtu různě po ulicích. Nikoho zvenku nevpustí, jako hlídači obcházejí ve dne v noci ulice podobni vlkům. Zdržují se ve svých jamách nebo na ulicích a každý den očekávají od obyvatel svůj příděl. Ti jim kolem poledne házejí z oken chléb. Vodu nalitou hlavně pro jejich potřebu nacházejí všude před domy ve

¹⁹⁷ Buvol domácí (*Bos arnee* nebo *bubalis*). Zdomácnělá forma buvola je dnes rozšířená v jižní a jihovýchodní Asii, jižní Číně, jižním Japonsku, v Egyptě, na Balkáně, v jižní Itálii a také v některých podunajských státech.

¹⁹⁸ Čistota je základním předpokladem pro možnost vykonání modlitby. Islámské právo rozlišuje lehké a těžké znečištění. Těžkým znečištěním je stav po pohlavním styku, při menstruaci a během

vyhloubených kamenech. Věří tomu, že mohamedáni jsou dobrodinci, proto si přivykli stát před vchody bran nebo pod okny, tak dlouho štěkat a přitom hledět nahoru, dokud chlebedárci neukojí jejich hlad. Obvykle se nazývají chudí Turci.

A protože se rodí různá škodlivá a jedovatá havěť nejvíce v teplých krajinách, nechybějí v Egyptě velcí hadi, velké množství ještěrek a škorpióni. První dva druhy nezpůsobují bdělým lidem žádnou újmu, avšak škorpióni, skrytí různě v dírách země a zdí, nečekaně koušou a lidem ubližují. Do všech končetin vypouštějí dávku jedu a způsobují velkou bolest. A jestliže se na místo bodnutí zanedbá a ihned se chirurgickou jehlou neotevívá, obvykle během dvaceti čtyř hodin následuje smrt, zvláště u malých dětí, jež nedovedou dobře určit místo kousnutí. Těm, kteří ho znají, dané místo otevřou jehlou a část kolem místa bodnutí pevně zavazují, aby se nemohl jed dále šířit. Každý proto musí v noci dávat co nejvíce pozor, neboť v té době škorpióni obvykle lezou, rozvinují se a vylézají z děr. Často i s vynaložením veškerého úsilí se lidem stává neštěstí. Jestliže nepřinášejí smrt, vyvolávají u lidí staršího věku alespoň pekelnou bolest, která trvá 24 hodin, protože jed proniká do všech končetin. Proto jsou všichni Otcové misionáři vždy vybaveni chirurgickými jehlami, aby mohli v případě každého kousnutí pomoci poraněným pouštěním krve. Kromě toho poskytují patřičnou dávku séra způsobující pocení. Misionáři jsou škorpióny nejvíce obtěžováni v nočním čase, protože bývají zemdeni denním slunečním žářem. V noci vystupují do nejvyšších míst domů, protože chtějí dýchat chladný vzduch. Chodí bosí a bývají pokousáni, když předtím odloží střevice, aby se více ochladili. Aniž by byl spatřen, stahuje se škorpión hned do své původní díry. Jestliže však může být nalezený škorpión zabit a přiložen na místo kousnutí, okamžitě vytahuje všechný jed. Totéž umožňují hadí kameny, které se v podstatě přikládají na bodnuté místo, aby vytékala krev, a způsobují požadovaný účinek. Jinak tělo, celé zemdené vnitřním bodáním při stoupání jedu až k srdci, vypadá, jako by mělo probodnuty všechny žíly, takže se vnitřní bolesti pak dají jen těžko perem popsat nebo slovy vyjádřit.

---

těhotenství. Lehké znečištění je způsobeno dotykem nečisté nebo zakázané věci, jako je alkohol, zvíře (vepř, pes), zdechlina.

Škorpióni jsou velcí asi jako menší raci. Mají zelenou barvu, na konci jejich ocasu se nachází osten naplněný jedem černé barvy. Vždy když lezou, mají ocas zvednutý, aby byli při každém pohybu rychle připraveni k bodnutí. Rodí se obvykle na vlhkých, hnilobných místech a v podzemí, stejně tak jako v troskách domů, kde se také zdržují. Jako protilátka se používají oni černí červi, kteří se živí zvířecími výkaly na cestách. Dvě rozdrčené hlavy se něčím zapijí a všechn jed během okamžiku vyhánějí. Touto jedinou léčbou Otcové misionáři pomáhají velmi mnoha lidem od dalšího bolestivého utrpení. Protože by však červi způsobili přirozenou nevolnost těm, kteří by o tom věděli, zamlčuje se, co je to za prostředek.

Horší zvířata než škorpióni jsou *stonožky*, které se tam vyskytují v poměrně velkém množství. Jsou dlouhé pět nebo šest dlaní, mají velmi mnoho noh, podle nichž se nazývají stonožky. Běhají velmi rychle, na hlavě mají dvě tykadla podobná rohům. Na pohled vypadají absurdně, lidem ale škodí velmi málo, o to více se chovají nepřátelsky vůči zvířatům. S velkou urputností se zabodávají do kůže, silně koušou až do krve a s velkými obtížemi se dostávají ven, když se jednou zavrtaly dovnitř.

A protože byl Egypt sídlem faraónů, až dodnes přetrvává na jakousi paměť bič, protože se ve všech částech a na všech místech nachází nekonečné množství much. Kdekoli se vyskytují, dané místo ničí. Maso se díky nim kazí a asi během čtvrt hodiny se stává nepoužitelným. Lidi při každé činnosti tolik obtěžují, že nejen nemohou vůbec pohodlně pracovat, ale ani jíst a pít, protože se každý jednou rukou brání nepřetržitému štípání a druhou je schopen jen málo pracovat. Celý den způsobují každému nevýslovné nepohodlí a neklid. Snad jen v noci si může unavený člověk nějak odpočinout. Jinak je v Egyptě po celý rok z větší části velký žár, vedro a ustavičné sluneční paprsky, které abych tak řekl velmi mocně ohřívají vzduch. Vzhledem k tomu se všude nachází množství štěnic, které brání ve dne v noci spánku. I když se každý den připravují nová lůžka, rodí jich několik během dne a je jich tolik jako předtím. Proto si všichni Egypt'ané navykli ležet na zemi na jednoduché podložce, spokojeni spíše s odpočinkem na tvrdé zemi, aby jim nebylo bráněno v potřebném spánku, protože bývají po celém dni unavení vedrem;

nemluvím o mračnech blech, objevujících se v zimním období, tedy v podstatě v chladnějších měsících listopadu, prosinci a lednu. Jestliže by se ložnice každý den třikrát nebo čtyřikrát nezametly a nevyčistily, byly by neobyvatelné. Nejvíce nepříjemností způsobují ženám. V letním období však bývají nesmírným žárem všechny spalovány a více se neobjevují.

Mezi jinými zvířaty, která Arabové v Egyptě také porůznu dopravují, patří zmije. Jsou velmi zvláštní a přepravují se ve sklenici. Na hlavě nesou jakoby dva rohy.¹⁹⁹ Mají žlutou barvu, která přechází v bílou. Bylo vyzkoušeno, že jsou to živočichové velmi zlí a jedovatí. Břicho mají dosti tlusté, plné jedu. Ve všech myslitelných případech lidem škodí. Kromě nich Arabové na polích v blízkosti pyramid rovněž chytají velmi krásné myši, pojmenované faraóni. Mají jasně bílou barvu, oči červené jako koráli, jsou středního vzrůstu a velikosti. Ocas mají podlouhlý jako ostatní myši. A protože se velmi často chytají ve větším množství, prodávají se Evropanům lacino.

Ve velkém množství se tam nacházejí hrdličky, které jsou tak přátelské, že se mohou podle libosti chytat rukama. Létají všude po domech, hnízdí ve sklepích. Nebojí se hnízdit ani na docela malém místě, vystaveném lidskému zraku. Každý měsíc rodí mláďata, co nejvíce zdomácnují. Protože jsou chytány zřídka anebo nikdy, nejsou zbavovány mláďat, neboť je mohamedáni velmi milují jako ptáky velmi milé Mohamedovi. Nikdo z křesťanů si je netroufá chytat a už vůbec ne zabíjet. V Alexandrii se jich však zabíjí tolik, kolik se jich může chytit. S chutí se jedí, jsou tučnější a chutnější než holubi.

A abych se nevzdaloval od pravdy, v žádném světadíle není tak neobyčejně velký počet holubů. Jsou jich tam vidět tisíce a tisíce ve všech egyptských vesnicích, městečkách, velmi mnoha městech. Nedaleko od Nilu stojí vystavěné holubníky, které vypadají zvláštně jako navzájem spojené malé věže, uvnitř až k vrcholu plné otvorů určených ke kladení vajec, anebo k nočnímu sezení na nich. Podobný holubník obvykle pojme tři, čtyři tisíce holubů. Dokonce, dá-li se věřit vyprávění obyvatel, pojmu některé holubníky více než deset tisíc holubů. Existují

však dva druhy holubů. Jedni mají černou, jakoby lesklou barvu a jsou celkem malí. Pět, šest, někdy sedm se jich prodává za jeden medin a za jeden reál se dá zpravidla koupit 375 holubů. Druhý druh je větší, hezčí, s různým zbarvením. Dva holubi se prodávají za jeden medin a za jeden reál se jich obvykle kupuje sto padesát. Mohamedáni ještě lnou k jinému druhu holubů a velice si ho považují. Nazývají je holubi proroka Mohameda, protože ustavičně zpívají a je slyšet, jako by vydávali zvuk *alla, alla*²⁰⁰ (Bože, Bože!). Proto je prodávají draž. Ročně z nich získávají nemalou sumu peněz, zvláště když prodávají a znovu prodávají jejich exkrementy za velkou cenu. Jeden člun nebo malou loďku holubích exkrementů, určených k zavlažování vodních melounů a jiných plodů, si zpravidla cení na tři sta i více reálů. Půda se tím obohacuje a získává se velmi dobrá úroda zeleniny. Alespoň třikrát v roce sázejí do země nové rostliny a sejí a vždy z toho mají vytoužený užitek. Když některá žena vstupuje do manželství, dává se jí proto namísto věna věž s holuby, z nichž může být celoročně snadno podporována.

Nachází se tam nekonečné množství vrabců, zlodějů obilí, kteří létají po celém světě. Už jsem se o nich zmínil, kolik toho spásají z Josefových sýpek. Přilétají jako poslové zmaru. Ačkoliv jsou jich tisíce v jednom hejnu, provincii Egyptu to vadí jen velmi málo a obilí má nadbytek. Stejně tak je tam tolik vlaštovek, že se dá stěží uvěřit, že jinde může být podobné množství. Neslétají se z celého světa, kde v té době panuje dost silný mráz proto, že by se zdálo, že vzduch je zde v zimním období mírnější a teplejší než jiných zemích, jak se domnívá valná většina Evropanů. V Německu jsem totiž slyšel, že lidé věří tomu, že vlaštovky v zimě odlétají do teplejší Itálie. Zjistil jsem, že je tato domněnka mylná, když jsem v Římě trávil nějaký čas v době mrazu. Dokonce jsem od Italů, kteří lpí na stejné domněnce, zaslechl, že zmínění ptáci odlétají do východních krajin. Když jsem konečně dosáhl východních zemí, shledal jsem, že je to právě naopak, než tvrdí obě domněnky. Neboť v měsících listopadu, prosinci a lednu, které jsou v podstatě chladnější, jsem rovněž v Egyptě žádné vlaštovky nespátlil. Když jsem tam potom

---

¹⁹⁹ Zmije rohatá (*Cerastes cerastes*). Je to krátká a podsaditá zmije, obvykle s trnovým růžkem nad každým okem.

²⁰⁰ Arab. *allá(h)* – bůh, Alláh (koncové *h* není slyšitelné).

setrval, byl jsem jinými lidmi přesvědčen, že v zimním období odlétají do močálů nebo na suché, pusté stromy a na nich zůstávají v hejnu. Podobně jako mouchy, které vypadají v mrazu jako mrtvé, znovu s teplem ožívají. Spíše jsem se utvrdil v této domněnce, jež vychází z vyprávění obyvatel. Když se někdy v těchto oblastech podařilo porazit staré stromy, byla na nich objevena hejna vlaštovek.

V Egyptě nechybějí konečně mezi jiným ptactvem velmi početní lejscí, lidově zvaní beccafisi, o nichž jsem napsal při popisu města Rosetty. Kupují se ve velkém množství za velmi nízkou cenu. Někteří větší se však prodávají draž, tři nebo čtyři za jeden medin. Koroptve mají na křídlech zbarvení podobné tygří kůži, oči mají výrazně červené, nohy krátké a vyskytují se vzácně. Kolem Nilu se nacházejí různé druhy ptáků, draví jestřábi, kteří vypadají jako orli střední velikosti. Arabové je nazývají *hadie*, tedy „vypravování“, protože celý den svým křikem vyvolávají dohady. Jiní ptáci se nazývají *racham* neboli faraónovi kapouni. Jiní jsou bílí, tvarem těla a nohou se velmi podobají kachnám. Obyvatelé je chytají tak, že na zem obvykle pokládají kousek masa; nejvíce tehdy, když stoupá Nil nebo když vysychají *Chalidž* neboli nilské kanály, do nichž bylo naházeno v době záplav mnoho odpadků. Zpravidla se nazývají *agaze*.

Protože je v Nilu obrovské množství ryb, zmíním se nyní o některých ptácích, kteří ryby chytají. Jeden jejich druh je neobyčejně vysoký s bílými křídly silnými jako menší prst. Nohy mají velmi dlouhé a zobák o délce jednoho lokte, na konci špičatý a pod ním krk s visícím vakem na způsob sítě nebo měchýře, jenž slouží k ukládání ryb. Zpravidla by tam mohly být umístěny čtyři ryby střední velikosti. A protože je tento pták dravý, vydává silný zvuk tím, že klope oběma částmi zobáku, jako by o sebe tloukla dvě dřeva. Těmto ptákům se podobají jiní, větší, s dlouhýma nohama. Mají středně velký krk bez onoho visícího vaku. Jejich brka se velmi dobře hodí pro clavicembala a jsou lepší než havraní. Vlastní jméno těchto ptáků však Arabové neznají. Jestliže by někdo měl možnost zkoumat Horní Egypt jako například misionáři, viděl by podivuhodné ptáky, avšak všechny dravé, včetně velmi mnoha velkých orlů. Jejich roztažená křídla by měla obsah dvou urgíí. Nachází se jich tam obrovské množství pro pobavení střelců.

Neméně proslulí jsou pštrosi, Evropanům se líbí. Mají krásný tvar těla, štíhlý krk téměř dva lokty dlouhý, vysokou a malou husí hlavu, velké zdvižené tělo, jež při chůzi působí majestátně. Jestliže pocházejí z Etiopie, jsou vysocí jako menší koně. Mají na těle různé druhy peří, které je jakoby kadeřavé a Evropanům dobře známé. Nosívají je na kloboukách. Nohy mají dlouhé, na nich tři pařáty podobné koňským kopytům. V běhu jsou rychlí a tím nahrazují neobratnost křídel vzhledem k velké váze těla. Jestliže někdy pozorují nepřítele, který je pronásleduje, běží velmi rychle a metají nohama směrem dozadu kameny na velkou vzdálenost. Kdyby někoho zasáhly, s velkou pravděpodobností by zahynul. Pokud by někoho udeřili i pouhou nohou, smrtelně by člověka zranili, protože mají v končetinách velikou sílu. Říká se, že žaludek těchto ptáků má takovou schopnost, že mohou strávit i železo, pokud je snědí. Spatřil jsem jeřáby spolu s jinými ptáky. Byli velcí a bílí, létali v obrovských výškách, v rovné řadě jeden za druhým. Nohy a krk mají dlouhý, barvu bílou a popelavou jako čápi. Bílí jsou však vždy odděleni od popelavých a zůstávají na jiném pahorku.

A protože Egypt oplývá hojností a růzností vybraných ryb mnoha druhů, hodí se alespoň připomenout některé.

Ryby

Evropané velmi obdivují úhoře všeho druhu vzhledem k jejich vybrané chuti. Vyskytují se ve velkém množství, lidé z Orientu si je ale málo oblíbili. Více si totiž nejen křesťané, ale i mohamedáni považují ryb, jménem *benni*, které se šupinami podobají kaprům. Obvykle se prodává jedna o váze třiceti nebo i padesáti liber. Má maso velmi vybrané chuti, zároveň je zdravá, protože se jím živí s prospěchem nemocní. Proto se u Arabů začalo říkat: *En toltecka kajer menni, ma tackul benni*; jestliže mě shledáš lepším, nejez *benni*. Jiné ryby se jmenují *schalabi* neboli „příjemné.“ Váží alespoň půl libry nebo nejvýše jednu libru, chuť nemají ve srovnání s předchozími horší. Jednu rybu z těch ostatních Arabové a mohamedáni nenávidí a zřídka ji jedí, protože má černé a tvrdé maso a tvar delfína. Já jsem ji

s velmi mnoha Evropany jedl s tak velkou chutí, jako kdybych byl snědl vepřové maso. Protože však lidem z Orientu nechutná, zvykli si ji nazývat rybou chudých. V září voda Středozemního moře vtéká do Nilu ve větším množství a přináší s sebou různé ryby, mezi nimiž jsou ryby tvarem podobné sledďům. Váží obvykle dvě libry a chytají se v obrovském množství. Když se vykuchají, vyudí a naloží do soli, vydrží velmi dlouho. Ryby této kvality se tam nehledají snadno. Všichni je dychtivě kupují, neboť se chytají krátký čas, sotva jeden měsíc. Rychle se jedí a stávají se tak pro všechny vzácností. Nachází se tam velmi mnoho druhů jiných ryb. Mnohé se shodují s těmi evropskými, mnohé mají různé tvary a jsou bez jména. Soudím, že je zbytečné o nich psát.

Je všeobecně známo, že Egypt byl odpradáвна vlastním sídlištěm krokodýlů, z nichž ti větší dosahují délky osmnácti loktů. Jsou to zvířata hrůzostrašná, představují velké nebezpečí nejen pro zvířata, ale i nepozorné lidi. Slyšel jsem, že před mým příchodem do Egypta byl jeden krokodýl chycen, zabit a nakonec vykuchán. V jeho břiše byly nalezeny, jak se doposud tvrdí, tři osoby, které nebyly ještě úplně stráveny. A protože je podoba krokodýlů v Evropě dostatečně známá, domnívám se, že je zbytečné je popisovat, a proto o nich podám jen stručnou zprávu. Mají tak tvrdou kůži, že jí může při zasažení sotva proniknout kulka. Jsou vždy zranitelní, když se útočí na místo pod břichem, kde mají o trochu tenčí kůži. Je při tom třeba dávat dobrý pozor, aby útočníka neranili ostrými zuby. Když jsou tato zvířata nucena rodit nebo se rozmnožovat, hloubí po vzoru želv na břehu řeky díru několik stop hlubokou, kladou do ní svá vejce, přirozeným způsobem je zakrývají pískem. Líhnou se díky pouhému žáru a síle slunce. Maličcí krokodýli během okamžiku vylézají z vajec, pronikají pískem, hned vlézají do vody Nilu. Jen zřídka jsou chytáni nebo hubeni nějakým živočichem, sobě nepřátelským. Proto se množí v obrovském počtu. Dnem i nocí ohrožují lidi i zvířata, vylézají na zem, a cokoli nacházejí, vyhladovělí odtahují do Nilu a tam to v bezpečí požírají. A ačkoliv mají v porovnání s tělem nepoměrně krátké nohy, podivuhodně pronásledují běžícího člověka. Jestliže má však někdo s krokodýlí povahou zkušenosti, snadno při pronásledování unikne nebezpečí, běží-li šikmo, zahýbá-li tam či onam, dokola,

z jedné strany na druhou. Krokodýli mají na zádech trny neboli kostěné výrůstky od hlavy až dolů. Nemohou se snadno otáčet, leda by se muselo otočit celé tělo na tu či onu stranu. Ti, které pronásledují, si tak s nimi pohrávají. Obyvatelé je chytají různým způsobem. Buď se jim dává jako návnada tele přivázané na ostrých železných strunách, jako by bylo nabodnuto na háček, a snadno se tak zabíjejí. Jindy zas Arabové krokodýlovi, plovoucímu v Nilu, vrážejí s velkou obratností do tlamy tyč, skákají mu na hřbet, sedí na něm jako na koni a vozí se, kam je libo. Je totiž známo, že veškerá jeho síla je skryta v tlamě. Od Arabů jsem slyšel, že když se malincí krokodýlové zabíjejí a jedí, mají dobrou chuť a žaludku nepůsobí žádnou újmu, což je třeba spíše připsat moci dobrému klimatu než vnitřní kvalitě krokodýlího masa. Žádný z Evropanů však nic z nich kvůli nevolnosti neochutnává, rovněž nechtějí jíst psy. V blízkosti Nilu nacházejí mrtvé krokodýly, necítí je a chtějí se napít. I když mají žízeň, z přirozeného instinktu opatrně srkají vodu. Po několika doušcích se vzdalují a srkají vodu opakovaně, aby uhasili žízeň. Přitom dávají pozor, aby se nestali kořistí krokodýlů.

Kapitola XXIX. O Horním Egyptě a jeho sedmi provinciích

Když jsem již nastínil sedm provincií dvou částí Egypta, sluší se, abych se rovněž zmínil o třetí části – Horním Egyptě, odpradávná nazvané *Thebais*.²⁰¹ Dnes ji Arabové obvykle nazývají *Said*. Dělí se na sedm provincií. Začíná nad Starou Káhirou u města *Tebe*, vzdáleného pět italských mil. Kdysi se nazývalo *Tebin*. Nyní je to velkolepé město, odvozuující svůj název od Dolní Thebaidy, jejíž metropole je *Scherchatsih*, odpradávná nazývaná *Chrisopolis*. Toto je první provincie, odkud pocházelo velmi mnoho svatých Otců, mezi nimiž byl onen slavný Pavel, druh svatého Antonína, opata,²⁰² jehož popisuje Serafion:²⁰³ *Z města Chrisopole zazářil Pavel jako slunce ve svatosti, prostotě, skromnosti a ve všech křesťanských ctnostech. Obrovskou příkladností ve všech ctnostech byl podoben našemu svatému Oci Antonínovi.* Všechna hlavní města těchto sedmi provincií byla postavena směrem k Nilu, jak jen to bylo možné, vzhledem k nedostatku vody. A protože jsou provincie malé, má první šířku jednoho denního pochodu a délku čtyř denních pochodů. Na západě hraničí s Nilem, na severu s Káhirou, na jihu s Horním Egyptem. Obývají ji Turci a koptští heretičtí křesťané promíchaní s některými katolíky, kteří byli obráceni Oci misionáři – reformáty.

Druhá provincie, z druhé strany řeky na východě, se nazývá *Albenase*. Byla pojmenována podle svého zakladatele Albenase, starověkého filosofa a slavného mága toho jména.²⁰⁴ V této provincii se nachází mnoho starobylých měst. Protože

²⁰¹ Při popisu lokalit Horního Egypta je Prutkého výklad místy neuspořádaný, až zmatený. Zdá se, jako by se vracel ke stejné lokalitě v textu vícekrát. Jak postupuje Egyptem od Káhiry na jih, má vcelku přesné názvosloví. Ovšem v názvech provincií si mísí pojmenování arab. a klasická.

²⁰² Sv. Antonín (* 251 poblíž Memfidy - † 356) je považován za zakladatele klášterního života, protože shromáždil poustevníky a určitým způsobem je vedl. Byl synem jednoho obchodníka. Vzdal se svých světských statků a zasvětil svůj život bohu. Kolem r. 294 se uchýlil do Východní pouště. Zatímco jeho následovníci přijali strohý život v rámci obce na úpatí hor, Antonín sám žil až do požehnaného věku 105 let v jeskyni na hoře Kolzim blízko severovýchodního cípu Rudého moře, vysoko nad rozvíjející se klášterní vesnicí. Jeho život sepsal sv. Athanasius, který ho osobně znal.

²⁰³ Působil jako biskup ve městě Thmuis v nilské Deltě. Koncem 19. stol. byla nalezena sbírka liturgických textů kladoucí důraz na svatost, která je mu připisována. V poušti byl následovníkem sv. Antonína a přítelem sv. Athanasia.

²⁰⁴ Postavu tohoto jména se nepodařilo vypátrat.

jsou však dnes z větší části rozbořená, není nutné o nich zvlášť hovořit. Nečinností obyvatel upadly všechny stopy starobylých památek v zapomnění. Jediné důležité město mezi nimi je na východě *Benisuef*. Abu Elfede ho popisuje takto: „Město bylo řeckými předchůdci nazýváno *Hermopolis*, což se překládá jako *větší město*.“ Proslavilo se tím, že mělo na chalkédónském koncilu svého biskupa Genadije. Cestovatelé po této provincii uvádějí, že její délka zpravidla činí tři denní pochody, šířka je šest hodin pochodu. Na východě hraničí s řekou Nílem, na západě s Dolním Egyptem a fajjúmskou pouští, na jihu s provincií *Minjá* a Manfalút, což je pojmenování třetí provincie.

Říká se jí tak podle dvou měst téhož jména, přestože v dávných dobách podal Abu Elfede zprávu o tom, že jedno se jmenovalo *Cynus* a druhé *Chrisopolis*. Tamější biskupové Sergius a Potolomeus byli přítomni na konstantinopolském koncilu. Ve městě *Manfalút*, které je dnes jakž takž přestavěné a velké, jsou vidět četné pamětihodnosti a stopy starobylosti. Na kopci nad městem je vidět velmi starobylý klášter, postavený svatou Helenou na památku Ježíše Krista a nejsvětější Panny Marie, kteří v něm, jak se připomíná, po nějaký čas přebývali. Délka provincie po obou stranách řeky činí asi pět denních pochodů a šířka pouze jeden; na východě hraničí s pohořím Thebais, na západě s africkým pohořím, kde se tyčí zmíněný klášter. Na severu sousedí s druhou provincií; z té strany, kde se nachází klášter, je cesta vedoucí do dvou údolí, jimiž karavany obvykle putují do království Sennar.²⁰⁵ Hraničí totiž s Egyptem, kde obvykle úřaduje *caschef*,²⁰⁶ který shromažďuje daň od karavan směřujících do Sennaru, ne však od těch, co se vracejí, pouze od otroků.

Čtvrtá provincie se jmenuje *Kapastus*, nyní se vžil název *Siud*. Nachází se v ní mnoho starobylých měst, z nichž jedno se nazývá *Veneris*, arabsky *Abutig*. O něm Abu Elfede píše: *Město leží západně od Nilu v pouštní oblasti. Uvádí se, že tamější biskup Chrisaorius se zúčastnil chalkédónského koncilu*. Provincie má po obou stranách Nilu délku pěti denních pochodů, šířku deseti hodin. Hraničí s třetí provincií, na západě s africkým pohořím, kde se také nachází cesta směrem

---

²⁰⁵ Sennar je oblast dnešního centrálního Súdánu.

k údolím a do Sennaru. Obvykle se tam shromažďuje karavana směřující do Etiopie. Na jihu sousedí s provincií *Oxiringos*, jež se v knihách jmenuje *Sajul*. Nacházejí se tam stopy starobylých památek. Vede směrem do *Núbie*, jak uvedu lépe níže, kde hodlám po pořadě přinést výčet všech vesnic, městeček a měst.²⁰⁷

Pátá provincie *Achmím* nese název podle hlavního města téhož jména. V dávné minulosti se nazývalo *Esckmim Banus*²⁰⁸ a od Řeků dostalo pojmenování *Utiringos*. Kdysi to bylo velmi slavné město a v pořadí druhá egyptská metropole postavená přeslavným filosofem Armetem, o němž se uvádí, že objevil způsob stavění zdí a egyptských pyramid.²⁰⁹ O tomto prastarém městě se dočteme, že ve své velkoleposti přetrvalo až do řecké doby, tedy do času vlády Ptolemaia Filadelfa. Dříve totiž bylo Syřany rozbořeno, zachovalo se pouze několik kostelů, spíše ty hlavní, které nakonec přiměly filosofa k přestavbě Oxiringu v obrovské nádheře, jak se uvádí v egyptské historii: *Oxiringos, nomus v Dolní Thebaidě, a Ptolom v nilské Deltě se podle staré zmínky kdysi zaskvěl biskupským stolcem*. Z akt konstantinopolského koncilu je zřejmé, že se jej zúčastnil Dorotheus, biskup v Oxiringu. Abuelfede, Viktor a řečtí autoři o tom hovoří spolu s Theodorem: *Oxiringos je velká oblast v Thebaidě, ležící uprostřed cesty od horního Upustos. Druhé největší město je Marghelis a Achmím, tedy Oxiringos, ležící na pravé, východní straně. Má slavné paláce, v nichž jsou patrné znamenité starobylé památky*,²¹⁰ a je ozdobeno biskupským úřadem. Jeho biskupové Kalosirius a Ondřej dosvědčují, že se zúčastnili chalkédónského koncilu, jak je zřejmé z jeho akt. Délka této provincie činí čtyři denní pochody, šířka deset hodin pochodu. Na východě hraničí s africkými pohořími, na jihu s městem Girgou, na západě s thébskými horami, na severu s provincií, kterou vzápětí popíši. Dnes nepředstavuje ani stín

²⁰⁶ Z arab. *kāšif* – správce, úředník.

²⁰⁷ V kap. LXIV.

²⁰⁸ Kopt. *Ešmím Panos* – kopt. verze mísi egypt. název *Šmín* a řec. název *Panopolis*. *Panopolis* podle toho, že hlavním bohem Achmímu byl Min, bůh Řeky ztotožněný s Panem. Achmím se však nejmenoval *Utiringos* ani *Oxiringos*. *Oxiringos* připomíná nejvíce Oxyrhynchos (arab. *Bahnasa*), který mohl misionáře zajímat, neboť tam v kopt. době bývala významná křesťanská komunita, jedno z největších center monasticismu v Egyptě. Problém je v tom, Oxyrhynchos leží na sever od Mínji a Achmím na jih.

²⁰⁹ Postava blíže neznámá.

svého původního vzhledu a krásy. Je velmi uboze vystavěná, plná ruin, kostely, paláce jsou rozbořené. Mohamedánští obyvatelé a vládci křesťany nepřetržitě pronásledují. Jejich pobyt je tam smutný a neklidný. Tato provincie se může chlubit pouze tím, že před několika lety, asi před padesáti, sem byla vnesena víra v Krista díky obrovské práci misionářů – reformatů svatého Františka a byla přijata heretickými dioskoriány. Ačkoliv častokrát vypukly perzekuce a mnohdy byli činní apoštolové vyhnáni a pronásledováni pod hrozbou smrti, přesto dosud misionáři neochvějně pokračují v dalším obrácení duší. Obdrželi svolení od Turků, aby mohli postavit hospic. Každý den dychtí po duchovní práci a sklízí vytožené plody.

O této provincii psali různí autoři různě. Zmiňují se o hadovi vyhnáném archandělem Rafaelem. Jedni věří, že to je tentýž had, druzí to však popírají. Proto já mohu říci, že blízko města *Achmím*, dva dny pochodu do pouště, je dodnes vidět had a četní lidé věří, že je to onen spoutaný démon, o němž se praví v knize Tob (8, 3), že zabil sedm mužů Sáry a konečně, že *anděl Rafael chytil démona a vyhnal ho do pouště Horního Egypta*. Mohamedány, Araby a jinými provinciemi přilehlými k Sennaru je démon uctíván jako Bůh a je mu vzdávána nejvyšší pocta. Viděl jsem osobně, jak početní lidé navštěvují v procesích jeho místo, přistupují s oběťmi k démonovi, který se příchozím zjevuje v podobě hada s poněkud useknutým ocasem. Mohamedáni jej objímají, zejména jej objímají ženy. Konečně mnozí heretikové obrácení na víru říkají, že cítí lechtání v těle, nemocní jsou uzdravováni ze svých neduhů a bývají téměř zbavováni různých trápení. A protože se nikdo z misionářů nesnaží o nějakou pozvednutí podpory nevěřícím, kdyby snad třeba had nepůsobil podivuhodné zázraky nebo kdyby unikl, předsevzali si sem nechodit, pouze arabský vládce, pán toho místa, obvykle hned podává zprávy misionářům. Utvrzuje je v tom, že prostřednictvím hada se mu dostalo četných milostí. Poznává v něm vládce svého panství a přiděluje mu své jméno *Elamir Hassan*, vládce Hassan. Na témže místě v poušti dal rovněž vystavět malou mešitu podobnou kapli a všichni mohamedáni se tomuto démonovi svěřují se svými starostmi. Promlouvají k němu tolikrát, kolikrát obdrželi vytoženou milost. Proto jsou cele řečenému

---

²¹⁰ Jde pravděpodobně o významné kláštery, které v okolí města založil sv. Pachomios (Dér el-

hnusnému duchovi naklonění. Pán toho místa jej poměrně často přináší do svého paláce, aby svatého uctíval. Aby získal další démonovu moc, rozseká ho někdy meči na velmi mnoho částí, ale had se zdá být v okamžiku neporušený. Jestliže však někdo usiluje odvézt ho dále z jeho území, had náhle mizí. Hranice svého vyhoštění nikdy nepřekročí stejně jako území vymezené svatým Rafaelem. Mohamedáni říkají, že se s ním před několika málo lety objevil jiný, menší, mladý had, kterého nazývají synem, a dodnes na tom místě zůstává. Protože jsem toho menšího hada neviděl ani žádný jiný misionář, nejsem schopen potvrdit pravdivost tohoto tvrzení. Druhého démona v podobě hada jsem viděl tu a tam vozit.

Také při plavbě po Nilu jsem zažil nepohodlí, které obvykle působí rozbouřená řeka, jako kdyby záviděla misionářům přístup do Horního Egypta. Když jsem konečně unikl nebezpečí bouře, plavil jsem se dále jeden den a dosáhl jsem šesté provincie *Girges*, která se kdysi nazývala *Digergia* podle svého zakladatele, kouzelníka, a jeho sestry, také kouzelnice. Ta již předtím založila jiné velkolepé město, vzdálené osm hodin cesty, a nazvala jej svým jménem *Digergia*. Město přetrvalo ve své velkoleposti až do prvního roku vlády Kleopatry, potom bylo africkými barbary z Núbie roku 1520 rozbořeno. Vládl v něm velký vládce Arabů David z rodu vládců z *Achmímu*. Dosud je patrné, že bylo znovu přebudováno. Jedna čtvrt' města dodnes zachovává své jméno *Bazar Daudie*. Město *Girga* je nyní hlavním městem této provincie. Je velké a lidnaté, slouží jako rezidence jednoho sandžaka. Jsou v něm uloženy jeho důležitější výnosy, hojnost obilí, látek, vlny a holubích exkrementů. Délka celé provincie činí na obou stranách řeky osm denních pochodů, šířka je deset hodin cesty. Na západě sousedí s thébským pohořím, u jehož úpatí jsou patrná tři rozbořená města. Hlavní se nazývalo *Kofr*, od něhož egyptský národ podle některých vzal své pojmenování *Koptové*.²¹¹ Bylo založeno Kaftorimem, Gen., 10: *Misrajim zplodil Lúd'any a Anámce, Lehábany a Naftúchany i Patrúsany a Kaslúchany, z nichž vyšli Pelištejci, a Kaftórci*. Rovněž Abuelfede

---

Ahmar, Dér el-Abjad nebo Dér el-Hadíd).

²¹¹ Prutkého etymologický výklad u města Koptos/Coptos/Kuft je poněkud krkolomný. Město se rozhodně nejmenuje *Cofr*. Názor, že podle něj by se mělo říkat Koptům, se neobjevuje pouze zde. Etymologie slova *Kopt* vychází však z arab. slova *Qibt* a to z řec. *Aigyptos*.

uvádí: *Město Kofr je přední v Horní Thebaidě a je velmi starobylé.* Od něj má jméno celý Egypt stejně jako Koptové. V aktech se píše, že *Fepanon*, biskup tohoto města, se zúčastnil efezského koncilu. Na severu sousedí s předcházející, pátou provincií, na západě s africkými horami, na jihu s provincií *Latone*. Město *Nakáda*, nacházející se na opačné straně od města *Girgy*, je velké a opevněné, lidnaté, velmi starobylé, ponejvíce rozbořené. Bylo opraveno po obvyklém tureckém způsobu. Je obýváno jak koptskými heretickými křesťany, tak také několika málo katolíky, ponejvíce však mohamedány, asi dvěma tisíci. Alexandrijský patriarcha tam usazuje jednoho koptského biskupa s pravomocí řídit koptské heretiky; ačkoli mohamedáni strpí, aby v jejich církvi bylo šest koptských kněží, přesto žijí obvyklým způsobem bez plodů při získávání duší. Toto místo si po mnoho let toužebně přáli spravovat evropští misionáři jako velmi příhodné pro pomoc okolním katolíkům. Různými způsoby se snažili u tureckých vládců vymoci si tam založení svého sídla. Nikdy toho nedosáhli, protože jim v tom bránili heretičtí Koptové. Nejvyšší ale uznal za vhodné vyslyšet povzdechy svých věřících. Roku 1764 Otcové misionáři – reformáti postavili s tureckým svolením hospic. Zasadili novou vinici pro Krista a pomáhali také katolíkům v malém městečku, nazvaném *Gus*, vzdáleném půl hodiny cesty na západ od Nilu, a také jiným, tu a tam rozptýleným katolíkům, kteří byli tolik let od svých pravých pastýřů velmi daleko. Nyní však slaví velký úspěch při získávání duší. V sousedství se tam nachází starobylé město *Siout* nebo *Asiot*, stojící za úvahu. Leží severním směrem od města *Girgy*, na opačné straně. Procházejí jím obvykle všechny karavany směřující do Núbie nebo do Etiopie. Město *Kena* neboli *Kous* se odpradávná nazývalo *Coftor*. Nachází se jihovýchodním směrem, kde obyvatelé *Girgy* provozují velké obchody. Jsou smícháni s mnoha koptskými křesťany. Jestliže je někdo milovníkem dávnověku, snaží se v jeho blízkém okolí poznat některé památky. Směrem na jih si chce prohlédnout starobylé ruiny slavného města *Théb*, které mělo kdysi sto bran. Dosud je tam možné spatřit velkolepý palác, celkově zachovalý, který ukazuje potomstvu podivuhodnou slávu a dává na odív všečen myslitelný, obrovský lesk. Tam se odvažují vstoupit pouze misionáři, kteří jsou všude mohamedánskému lidu a

Arabům pro svoji lékařskou službu známí. Jinak je každému Evropanovi jakéhokoliv postavení přístup odepírán kvůli různým vžitým lidovým pověrám.

Sedmá provincie se zpravidla nazývá *Latone*, kdysi *Istimum*. Byla pojmenována podle dvou velmi starých měst. Stará jména však byla liknavostí zapomenuta, obvykle se jedno z nich nazývá *Esna* a druhé *Habu*,²¹² či jak se lidově říká *Garba Cassas*. Jistě po zásluze je třeba se zmínit o krásném městě směrem na jih, které je položeno na kopci *Esne* nebo *Asna*.²¹³ Kdysi to bylo překrásné město, v němž se konaly sněmy. Dnes stojí uprostřed náměstí prastarý kostel, nyní politováníhodná turecká mešita, na jejíž vnější zdi je mramorový kámen popsán řeckými písmeny, protože od počátku byly mnohé sliby mohamedánské sekty pro koptské křesťany příznivou předzvěstí. Dosud se tam udržují dva křesťanské kostely s deseti koptskými heretickými kněžími, k nimž po tolikerém pronásledování křesťanů patří sto osmdesát osob. Nil se tam ve své šíři hodně zmenšuje. Kdysi se za městem, jak se v křesťanství u mnoha měst obyčejně děje, tahal na řetězu ten, kdo se plavil na druhou stranu. Kromě tohoto malého počtu křesťanů jsou všichni ostatní mohamedáni urození. Lze tam spatřit zvláštní starobylé budovy, velkolepé hrobky s egyptskými i latinskými nápisy, jež jsou ale zubem času mnoho zničené a nečitelné. Tato provincie má z obou stran Nilu délku deseti denních pochodů, šířku šestihodinového pochodu. Na západě hraničí s thébským pohořím, na severu s šestou provincií, na východě s horami libyjské pouště. Na jihu se rozprostírá až k nejzazším okrajům Horní Thebaidy. Nedaleko od tohoto města *Esna*, asi ve vzdálenosti hodinového pochodu, se nachází klášter svatých mučedníků, jejichž představeným byl biskup svatý Amonius. Kostel s klášterem nebyly však postaveny ve stejných proporcích. Kostel není tak vysoký, je temný a má malou kupoli. Jeho větší oltář je orientován na západ. Nacházejí se tam tři kapličky a po straně tři oltáře. Dále pak tam jsou dvě úzké kaple, jež pojmu jen málo lidí. Katedra je vyvýšená na čtyřech schodech. Zdi jsou všude ozdobeny

²¹² Medínit Habu se nachází v sousedství velkých zádušních chrámů panovníků Nové říše – Ramesse II., Ramesse III. a také významného chrámu krále Thutmose III. s velkými sloupy v průčelí. O těchto chrámech se Prutký zmiňuje dále na s. 146.

²¹³ Dále píšeme dnešní podobu toponyma – *Esna* místo Prutkého tvarů *Esne*, *Asna* či *Esnensis civitas*.

obrazy a postavami svatých, jež jsou velmi mnoho poničené. Dochoval se zde vzácný pramen sladké vody, která je opravdu dobrá. Hned za kostelem, západním směrem, leží hrobky svatých mučedníků na prostoru osmdesáti feddán. Třicet z nich je uzavřeno v kupolích, zbylých více než šedesát bylo nejspíše natřeno na bílo. Všechny jsou však plné svatých ostatků. Před několika málo lety jeden misionář tajně otevřel jednu hrobku a spatřil v ní svaté, neporušené tělo bez hlavy, které jako by spalo a vydávalo nebeskou vůni. Proto Koptové v každém domě slavnostně svěťují svátek svatých mučedníků dne 14. kiachck, tedy 22. prosince, vysvěcení kostela dne 14. abib, tedy 22. července.²¹⁴ Ačkoliv tam nikdo z koptských duchovních nezůstává, přece se tam udržuje několik místnůstek k bydlení, které jsou šest stop dlouhé a nemají okna. Světlo tam proniká klenbou, kde zůstává otvor. Protože však toto místo vydává velkou vůni, sami mohamedáni je chovají ve velké úctě.

V samotném městě Esna se nachází proslavená stavba, kterou Turci nazývají *Birbe*.²¹⁵ Má obdélníkový půdorys, zeď sto čtyři stopy dlouhou, padesát dva stop širokou. Její atrium neboli brána směřuje na západ. Zdobí ji šest nádherných sloupů, plno vyrytých hieroglyfických a četných jiných podzemních prostor. Zbylé tři boční zdi jsou popsány mnoha písmeny. Uprostřed je v trojité řadě umístěno osmnáct sloupů podpírajících klenbu s obvodem 16½ stop. Jejich hieroglyfická výzdoba dosud září jasnými barvami. Na některých sloupech je dále pak velmi mnoho soch, modelů, ptáků, lvů a tu a tam i různých jiných živočichů. Stejná stavba neboli *Birbe* se nachází hodinu cesty od Esny směrem na sever. Obyvatelé ji nazývají *Deir Elhaggjar*.²¹⁶ Má dlouhý obdélníkový půdorys, sloupy v dvojité řadě. Čtyři přední tvoří zeď, další čtyři jsou vysoké a stojí na volném prostranství. Jsou popsány hieroglyfy červenou, zelenou a žlutou barvou. Uvnitř se nachází mnoho podivuhodných soch a postav umístěných na sedadlech, držících v ruce hůl. Jedna postava poněkud ční nade všechny, drží hůl, zvanou *tutokucz*; ostatní mají jen

²¹⁴ Arab. *kiják* a *abib*, čtvrtý a jedenáctý měsíc kopt. kalendáře. Názvy kopt. měsíců vycházejí z každodenního rituálu obyvatel venkova, kteří jimi charakterizují meteorologickou situaci, přírodní podmínky nebo stav zemědělských prací, a mají své místo v ústní lidové slovesnosti. Pro základní poučení o kopt. kalendáři viz Ondráš, F.: *Egyptská hovorová arabština*, Praha, SET OUT – Roman Míšek, 2001, s. 156-157.

²¹⁵ Arab. *birba* – název pro ruiny starobylého chrámu.

jednoduchou hůl. Jedna postava stojí potom ještě na dohled od té vyčnívající, jako by přinášela pokorně dar. Tyto postavy jsou sedm stop dlouhé. Vzbuzují obrovský údiv. Hloupí mohamedáni je rozbořili spolu s četnými jinými památkami prastaré slávy.

Habu neboli *Garba Cassas* je jiné starobylé město, nyní rozbořené, ležící hodinu cesty od Nilu. Nacházejí se tam tisíce soch, sloupů, triumfálních bran a model, které se dají stěží perem vypsát. O jednom hodlám po zásluze podat zprávu. Za městem se nacházejí dvě modly obdivuhodné konstrukce *Scham* a *Tham*. V horní části mají obvod pouze jednu stopu, vypínají se do výše nebo délky osmi stop a jsou umístěny na sedadlech. Jen jedna tato stavba má přes šedesát šest stop. Po celých zádech je označena hieroglyfickými nápisy a je zhotovena ze žuly. Jiné sloupy po obvodu mají výšku dvacet pět stop podle francouzské míry. Odzdola až na vrchol jsou ozdobeny postavami, různými vyobrazeními lidí a živočichů. Byly vymalovány velmi jasnými barvami a pozlaceny. Byly vztyčeny a umístěny v tak krásném pořadí podobně jako v divadlech. Dvacet, čtyřicet a šedesát i víc jich stojí za zhlédnutí. Vskutku v těch barbarských dobách lidé stavby neobývali, Arabové jimi pohrdali, Turci je velmi poničili, když zpravidla pod modlami a podobnými starobylými chrámy a stavbami hledali poklady. Každý den velmi slavné stavby boří, všude leží rozlámané sochy, postavené v dávných dobách s neobyčejnou zručností z orientální žuly nebo porfyru²¹⁷ a alabastru. Také v *Habu* je vidět podivuhodná hlava modly zabořená do země, jejíž ucho je z porfyru a je čtyři stopy dlouhé. Je to velmi dobrá práce. Nedaleko odtud, po straně řeky Nilu, je vidět menší město, arabsky zvané *Armand*, řecky *Licofis*, o němž se zmiňuje Arsenius: *Licofis, jeho biskup se zúčastnil efezského koncilu*. Tolik tedy, aby nebyla kapitola tak dlouhá.

---

²¹⁶ Arab. *Dēr il-Haggār* – kameníkův klášter.

²¹⁷ Z řec. *porphyros* (purpur). Červenofialový krystalický kámen, vysoce odolný vůči erozi. Z tohoto kamene se vyráběly dekorace pro obelisky, sargofágy a sloupy.

O některých zajímavostech v okolí

Protože jsem chtěl poznat také jiná starobylá místa, plavil jsem se přes Nil k východu, kde leží město Esna. Objevil jsem jiné město jménem *Kocksurein*, které se pyšní dvěma slavnými, starobylými pyramidami obrovské velikosti.²¹⁸ Mají čtvercový půdorys, jsou ozdobeny hieroglyfickými písmeny. Od počátku až ke konci jsem je měřil vlastní dlaní. Naměřil jsem deset dlaní z každé strany, tedy čtyřicet dlaní po obvodu, aniž by vadilo, že jejich podstava je z jedné šedesátiny pod zemí. Po jejich stranách se nacházejí dvě převeliké modly, které jsou až po ramena pod zemí. A přece se zdá, že ona část vyčnívající nad zemí měří osmnáct stop podle francouzské míry. Plece jsem rovněž měřil vlastní dlaní a naměřil jsem šířku jedenácti dlaní. Ucho je tři a půl dlaně široké, pět dlaní dlouhé. Tyto modly by byly mohly dnes stát neporušené, kdyby místní obyvatelé nebyli rozbili vázu umístěnou na jejich hlavě, když doufali, že tam naleznou poklad. Mramor, z něhož byly modly postaveny, je podivuhodný, vzácný a průzračný, jako by byl smíšen se zlatem; přechází v zelenou barvu. Byly vytesány pouze z jednoho kusu kamene. Říká se, že toto místo bylo kdysi branou nebo vstupem do města *Kocksurein*, nedaleko od něhož stál velkolepý chrám, který byl nyní změněn na pohanskou mešitu. Křesťané ho nemohou spatřit, jedině zvenku a z velké dálky. Je tam možné vidět na dvou sloupech modly z porfyru v životní velikosti, které jsou krásně vyzdobené. Konečně v samotném chrámu se nachází šestnáct velmi vysokých sloupů v neobyčejné řadě po čtyřech o výšce čtyřicet šest dlaní, před nimiž je znamenité atrium, obrácené k Nilu, vystavěné z obrovských kamenů.

A za tímto městem jsem ve vzdálenosti tří italských mil objevil jiné velmi

---

²¹⁸ *Kocksurein* je poněkud problematický místní název. Popisem památek pravděpodobně odpovídá Luxoru, resp. místu, kde stojí luxorský chrám. *Dvě pyramidy obrovské velikosti* jsou nejspíše dva z rozvalin vyčnívající pylony – věže, lemující chrámovou bránu v Luxoru. Mohly připomínat trosky pyramid. Tomu by odpovídalo i to, že u těchto trosk stojí modly – tj. sochy. Před pylony Luxoru i Karnaku sochy a aleje sfing také skutečně stály.

starobylé město, nyní nazvané *Karnak*.²¹⁹ Leží na dohled od města *Habu* za Nilem směrem na východ. Je plné chrámů, divadel a bezpočtu sloupů. Arabové je jinak nazývají *Aamedie*. Brána města je deset paží široká, tedy padesát stop, výška činí devadesát stop. Skládá se z dvaceti devíti žulových kamenů tři stopy vysokých s vyrytými krásnými hieroglyfy. Nahoře je pokryta jedním kamenem. Je to ohromující stavba. Před branou v malebné vzdálenosti jsem po obou stranách napočítal na podstavcích sedmdesát lvů, na nichž stály kdysi vztyčené sloupy. Na sloupech byly vytvořeny oblouky, jimiž se vcházelo do města. Vidí se zde vskutku nevýslovné věci, které není možné nalézt v žádné jiné části světa. Velmi mnoho jich je hodné oplakávání, protože se nacházejí v ruinách. Projde-li se touto branou, objeví se rozlehlé čtvercové prostranství dlážděné kvádry devět stop širokými, pět stop silnými. Na něm bylo vybudováno dost hluboké divadlo, první v pořadí, obehnané zdmi jedenáct stop silnými a také sloupořadím se třemi sloupy vedle sebe. Ze všech čtyř stran jsou krásně seřazené a pokryté kameny podobně jako střechou. Uprostřed zůstává příjemné atrium, kde stojí asi dvě stě sloupů ozdobených hieroglyfickými písmeny a mnoho jiných sloupů sto padesát stop vysokých s hlavicí, na níž by se mohlo pohodlně posadit pět osob. Vzhledem k velmi prudkým horkům tam zůstává jen málo Arabů s několika křesťany. Existuje tam velmi silně opevněné místo, do něhož utíkají všichni Arabové pronásledovaní pašou, a také zloději tam prchají jako do jistého azylu a zůstávají tam nepotrestáni.

Nedaleko od tohoto města *Karnaku* se nachází podivuhodné malé jezero. V době záplav, kdy je celý Egypt pod vodou, je vysušené, bez jakékoliv vlhkosti, jako by tam nikdy nebyla bývala žádná voda; a když rozvodnění Nilu začíná slábnout, naplní se jezero krásně vodou. Nikdo nezná důvod, odkud se voda bere, proč jí ubývá a jak se může ztratit. Voda z tohoto jezera se nedá na nic použít. Je slaná, zelená, má barvu téměř zkažené vody, velmi špatnou chuť a nedá se pít. Toto je připisováno magické moci, protože všechny nečistoty a odpadky vhozené do

---

²¹⁹ Karnak je autorem identifikován jako *město*. Je to pochopitelné, vždyť z autorova pohledu měl hradby – tj. ohradní zeď, která je standardní součástí egyptských chrámů a také brány – opět pylony, mohutné chrámové vstupy lemované věžemi tvaru komolých jehlanů.

vody jsou ve velmi krátkém čase vyčištěny, jako by byly umyty. Věřil bych, že voda je podobná té v Uhrách, která mění železo v ocel.

Od tohoto jezera, co by kamenem dohodil, se nachází jiné divadlo plné sloupů. Kdysi to byl křesťanský klášter. Na klenbě jsou namalované hvězdy a klášter je vyzdoben znameními zvěrokruhu. Proto jej Arabové dodnes nazývají *Sack Fennejum*, tedy „strop neboli střecha s hvězdami.“²²⁰ Na sloupech byly po řeckém vzoru vyobrazeny postavy andělů a jiných svatých, včetně našeho Pána Spasitele a jeho Nejsvětější Panny Marie. Ono místo je vskutku velkolepé. Má podlouhlý půdorys a sloupy v řadě po čtyřech za sebou. Ze všech stran se tyčí oblouky postavené z kamenů takové velikosti, že jeden sloup se dotýká druhého. Nedaleko odtud se vypínají dvě velmi vysoké pyramidy.²²¹ Třetí, rozbořená, leží na zemi v rozvalinách. Ač skrývají první dvě pyramidy svoji velkou část pod zemí, přesto jedna z nich má obvod šedesát šest dlaní, tedy 48 stop podle francouzské míry. Ta druhá dosud ční do výšky čtyřiceti dlaní. U třetí, zbořené, jsem naměřil sedmnáct dlaní. Nachází z poloviny pod zemí. Hned opodál stojí překrásný královský palác podobný ambitu, pokrytý velkými kameny z nejjemnějšího mramoru o délce dvanácti dlaní. Je devět stop široký a třicet devět dlaní dlouhý. Jednotlivé kameny jsou popsány hieroglyfickými písmeny a obehnány velmi silnými zdmi. V hlavní části ambitu stojí dva velmi vysoké sloupy z porfyru, na nichž byly umístěny dvě modly z jemného mramoru devět stop vysoké. Postoupíme-li o něco dále, objeví se třetí divadlo s obrovskými sloupy po obou stranách. Dolní část je rozbořená, podstavce se nedochovaly. Pokud to lidské síly dovolily, změřil jsem obvod šedesát dlaní neboli 43½ stop. Objevil jsem sto padesát sloupů vysokých sto dlaní, které podpíraly hlavicí kámen dosti velkého objemu, na němž by se mohlo pohodlně usadit sto osob. Když od těchto sloupů poodejde, vstoupí se do velkého atria, obehnaného velmi silnými zdmi a vybudovaného z dosti velkých kamenů. Před

---

²²⁰ Arab. *sa' f fi'n-nugūm*.

²²¹ Autor opět mluví o pyramidách, čímž může myslet napůl rozbořené a v rozvalinách pohřbené pylony hlavního vchodu karnackého chrámu. Směrem na západ jsou přes Nil v dále k rozeznání mohutné „amfiteátrové“ chrámy v Dér el-Bahrí. To jsou asi ona *divadla*, o nichž Prutký píše. Na západním břehu Nilu se táhne celý pás zádušních chrámů, od Medínit Habu po Dér el Bahrí, které mohou odpovídat následujícímu popisu.

vstupem do brány atria ční dvě ohromné modly z jemného mramoru podobného porfyru, jejichž výšku jsem nebyl s to změřit vzhledem k jejich nestejným proporcím. Změřil jsem pouze výšku šesti stop. Poblíž tohoto divadla stojí věž čtyřhranného tvaru s velmi mnoha pokoji uvnitř. Nedaleko od ní se rýsuje podzemní cesta, o níž místní obyvatelé soudí, že vede pod řeku Nil směrem na západ k jistému jinému, velmi starobylému městu, které Egypťané kdysi označovali jménem *Hapalimut*, nyní mu Arabové říkají *Minalhabu*. V něm je možné zhlédnout pamětihodné chrámy, velkolepá divadla a různé starobylé památky téměř nadpřirozeného vzhledu. Protože je kvůli pověrám Arabů nebylo dovoleno spatřit, nemohu o nich napsat nic přesnějšího.

V blízkosti se však nachází jiné podivuhodné jezero podobné tomu, které jsem popsal jako první. Když Nil stoupá, vody v jezeru ubývá, a když Nil klesá, jeho hladina stoupá. Stojí tam dvě ohromné modly. Jsou tak veliké, že je možné je pro jejich velikost pohodlně pozorovat ze vzdálenosti deseti italských mil; jedna se nazývá *Samula*, druhá *Damula*.²²² Vypráví se, že se dosud v blízkém okolí nachází pod zemí jiné město, vytesané a vyryté do skály železnými nástroji, jež nebylo možné zhlédnout kvůli strachu z arabských zlodějů nepřátelských vůči křesťanům, abychom snad nebyli zavražděni.

Odtud jsme se vrátili na loď a zamířili jsem jinam, do města *Luxoru*, protože se říkalo, že od *Karnaku* je to alespoň čtvrtina míle. Kdysi to bylo slavné město, kde jsem spatřil dva dosud znamenité sloupy s šesti oblouky a velmi mnoho jiných sloupořadí, jejichž celkový popis by byl dlouhý. Hned za tímto městem se objevují různé vesnice, jež nemají žádnou důležitost, *Lacalte*, *Bejedie* a *Meris*, což je místo, nazvané království krokodýlů, vzhledem k jejich obrovskému množství. Nesmím opomenout potom ještě jedno místo, Araby nazvané *Dendera*, jež se podobá větší vesnici. Nacházejí se v něm různé starobylé svatyně. Na kopci vzdáleném půl hodiny cesty od Nilu je vidět stavba neboli *Birbe* vyzdobená osmi pravidelnými sloupy. Ve vzdálenosti dvě stě dvojkroků směrem na sever se potom objevuje krásná brána obrácená směrem k jihu, uvnitř i zvnějšku plná hieroglyfů. Na předním

i zadním průčelí nese korunu podobně jako na hlavě, jak je možné vidět na tabuli V, obrázku VI. Na boční zdi jsou po celé délce různé starobylé památky. Na západní zdi se nacházejí sedící postavy v trojitě řadě, vymalované jasnými zelenými, žlutými a zlatými znaky, jak ukazuje obrázek VII, a podobné jiné, které jsem v úplnosti nebyl s to popsat. Asi sto dvojkroků dále od této velkolepé brány je vidět slavné divadlo, ohromná stavba se čtyřmi řadami sloupů. V každé řadě je umístěno šest sloupů. První řada představuje bránu deset stop širokou, která má vespod obě části zazděné. Je plná sloupů, z nichž každý má obvod dvaceti dvou stop a čtyřhrané hlavice se čtyřmi plochami, jak je možné zhruba vidět na obrázku VIII. Jsou plné krásných hieroglyfů, které jsem nemohl vzhledem k nedostatku času zakreslit. Na postranních zdech jsem také viděl v trojitě řadě různě velké reliéfy, asi osm stop velké, v každé řadě sedm symbolických vyobrazení. Postranní zdi jsou šedesát dvě stopy dlouhé, kolmé zdi vedou na jih do vzdálenosti sto patnácti stop. V jejich středu je široká brána, stejných rozměrů jako brána přední. Skrze ni se vchází jižním směrem do atria, jež je podpíráno dvěma řadami sloupů a má stejné proporce jako první atrium. Z něho se vstupuje do třetího atria, které nemá sloupy. Všude, na bráně i na zdech, se nachází mnoho postav. Hned potom se vchází do čtvrtého atria, v němž jsou směrem na západ a na východ další dvě brány; ta západní představuje vchod do podzemí, kde jsou jiná dvě podzemní divadla. Pouze Bůh ví, kam vedou. Kdyby někdo chtěl přímou cestou dále pokračovat od čtvrtého divadla směrem k jihu, objeví se páté atrium se dvěma okny pro osvětlení. Dále pak jižním směrem jsem zahlédl šesté atrium ozdobené různými starobylými památkami a po další straně dvě neosvětlená, temná, do nichž jsem se bál vstoupit.

Tedy ten z evropských misionářů, který prochází Horním Egyptem křížem krážem, aby kázal Kristovo evangelium, sotva může spatřit různá divadla, paláce, stavby, sloupy, velmi mnoho model, různé postavy, které se nyní vzpírají chápání evropských učenců. Misionáři je mohou zhlédnout a nějakým způsobem popsat pouze s velkými obtížemi a s podstoupením nebezpečí, pokud se přidají k nějakému arabskému vládci nebo správci. Jinak se některé dají jen stěží pozorovat nebo

---

²²² Patrně tzv. Memnonovy kolosy. Lze je opravdu vidět zdaleka a v době nilských záplav stály

zhlédnout vzhledem k nepohodlí, velmi mnoha nebezpečím a výdajům, které jdou na vrub arabským zlodějům. Zaznamenal jsem i třetí divadlo, které má jednu bránu zazděnou kvádry, o níž Arabové věří, že vede k pokladům, a mnohokrát ji poničili. Na mnoha místech se snaží dolovat, všechny jejich pokusy jsou marné. A třebaže hledají poklady na jiných sloupech, ničí velmi mnoho jejich hlavíc a podstavců, nejsou schopni zmíněnou bránu prorazit.

Když jsem si prohlédl tyto podivuhodné věci, dosáhli jsme plavbou malého místa ležícího při Nilu, zvaného *Armant*.²²³ Je to také vlastní hnízdo krokodýlů vzhledem k jejich obrovskému množství. Zdobí ho však i velmi slavné starobylé chrámy, sloupy, modly a stavby. Kdysi to bylo rovněž místo biskupského stolce, jehož biskup se zúčastnil efezského koncilu, jak uvádí Epifanius.²²⁴ Zde se počítá poloviční cesta směrem na *Asfun*, jenž je od Nilu vzdálen půl hodiny cesty. Nyní je to ubohé místo podobající se nějakému ostrovu a představující část pevnosti. Stojí tu zdi přímo na holé skále, která se podobá diamantu, se dvěma věžemi uprostřed, jež jsou téměř rozbořené, ačkoli to bylo kdysi slavné místo vzhledem k blízkému klášteru 144 000 mučedníků zabitých za Diokleciána. O podivuhodnou výzdobu jejich náhrobků se ve starověku postarala sv. Helena. Nyní je ale kvůli řádění arabských lupičů nemožné, nebo alespoň obtížné, aby je mohli křesťané spatřit, tím méně uctívat. V okolí je možné spatřit město *Souene* neboli *Asuán*, v dávnověku zvané *Syene*.²²⁵ Celé město se nachází pod obratníkem Raka. Nyní je to velmi ubohá vesnice, z poloviny rozbořená, kde vládne aga nebo spíše tyranizuje své poddané; nedaleko odtud se nacházejí velmi slavné stopy po nalezištích žuly, které si Evropané cení a dávní obyvatelé ji používali na staré obelisky. Ve své podstatě je tak tvrdá, že ji moderní umělci pro neskutečnou tvrdost neumějí zpracovávat. Je to

---

uprostřed zatopené pláně.

²²³ *Armant* (řec. *Hermonthis*) – archeologická lokalita v jižním Egyptě na západním břehu Nilu, asi 20 km jižně od Luxoru. Největšího rozkvětu dosáhl v Nové říši. Prutký poukazuje na starobylé památky v Armantu: základy chrámu zasvěceného sokolimu bohovi Moncu ze Střední říše, Atonův chrám postavený Achnatonem. Podává správnou informaci o Armantu jako sídlo biskupa v kopt. době.

²²⁴ Pravděpodobně je míněn řec. mnich Epifanius, autor spisu *Descriptio Terrae Sanctae* z pol. 9. stol. Viz Rohricht, R.: *Bibliotheca Geographica Palaestinae*, Berlin, Reuther 1890, s. 16, nebo dále Kamil, M.: *Coptic Egypt*, Cairo, Le Scribe Egyptien, 1968, s. 10.

²²⁵ Řec. název staroegyptského města *Swnw*.

ono přeslavné město, v němž byl Iuvenalis²²⁶ ve vyhnanství a kde také zemřel. Hle, jaký požitek plyne z jeho satir! Řekové jinak *Asuán* nazývali *Euantombilos*. Abu Elfede vypráví: *I Asuán se nachází na východní straně pouště, je to poslední město v Horní Thebaidě*. Jsou v něm velmi četné stopy starobylé slávy, velmi slavné sloupy a jiné památky tohoto druhu. Město se kdysi těšilo z titulu biskupského stolce, nyní z něho zbývá pouhá osada. Apollonius, biskup tohoto místa, byl přítomen na konstantinopolského koncilu.

Když se odtud postoupí dál, směrem ke kataraktům, do vzdálenosti tří italských mil, stojí tam starý křesťanský kostel, který byl však v těchto dobách obnoven. Nacházejí se v něm různí namalovaní svatí andělé, jak to nyní dosvědčuje střední část, která leží v ruinách. Nedaleko se nacházejí katarakty, což není nic jiného, než dva sousední kopce z orientální žuly, vzdálené, co by kamenem dohodil, mezi nimiž protéká úzkým korytem Nil. A protože je to místo plné kamení, tekoucí voda vydává hukot více v noci než ve dne.²²⁷ Když Nil dosahuje svého vrcholu, mohou tudy všechny lodě proplouvat, protože jim takové množství kamenů nepřekáží. Přestože jsou Arabové zahálčiví, líní, jsou schopni společnými silami kameny, přes které stále protéká voda o výšce alespoň tří paží, vyndat, katarakty vyčistit a učinit je po celý čas splavnými. Jestliže však nejsou lodě naloženy, snadno jsou na lanech taženy dolů. Nahoru je kvůli úzkému průchodu není možné táhnout, ale všechno zboží se přenáší naložené na velbloudech. Loď se přepravuje po zemi, za katarakty se znovu umísťuje na Nil, nakládá se a pokračuje ve své cestě dál. A protože to do další plavby trvá jednu hodinu, všichni cestující překonávají cestu posazení na velbloudech, koních, oslech a mulách a pak se mohou plavit dál. Tento kopec se ale netáhne dále než do vzdálenosti tří italských mil. Kdyby však někdo chtěl po kopci přeběhnout, zabralo by mu to alespoň jednu hodinu a dorazil by k jezeru vytvořenému Nilem, které je jednu a půl italské míle široké. Obyvatelé je zpravidla nazývají „jezero nad katarakty“. Za nimi následuje město *Ibrím*,

²²⁶ Antická tradice, podle níž Iuvenalis odešel z Říma do Egypta, kam měl být jako osmdesátiletý poslán pod záminkou vojenské povinnosti, je málo věrohodná. Pravým důvodem však měly být určité verše, urážející jednoho císařova oblíbence. Iuvenalis uvádí, že Egypt zná. Srov. *Satiry* 15, 45.

²²⁷ Tento popis Asuánu – jeho žulových lomů a dunického nilského kataraktu je „cestovatelským standardem,“ který provází charakteristiky jižního Egypta dodnes.

poslední mezník tureckých držav v Egyptě pod konstantinopolskou nadvládou. Dokonce se říká, že na toto místo, které těsně sousedí s katarakty, si činí nároky arabští vládci a tvrdí, že patří k části Núbie.

Nakonec jsme kvůli zaznamenání dalších jednotlivých známých míst za mírného větru během osmi dnů dorazili do příjemného města s názvem *Derr*, které obývají pouze mohamedáni smíchaní jen s několika málo Židy a některými křesťany. Sídlí v něm tři *caschef* neboli správci. Jeden hlavní je skutečným vládcem toho místa, zvaný *asser caschef* z města *Ibrim*, který se každoročně ujímá úřadu předaného sandžakem z Girgy. V době jeho nepřítomnosti kvůli nějakým nadmíru důležitým výpravám obvykle vládou dva nižší správci nebo spíše tyranizují své okolí, neboť každý dychtí po penězích a po hromadění pokladů za účelem lepšího vydržování svých konkubín a k uchvácení jejich většího počtu. Provádějí různé nepravosti a bezpráví. Proti tomu si nikdo nemůže stěžovat u nejvyšších vládců toho místa, nikde není žádné zastání.

Odtud karavany zpravidla putují po poušti za velkého strádání jídlem a pitím, v potu své tváře směrem do *Sennaru* a pokračují dál až do Etiopie. Protože je však tato cesta pro křesťany neuskutečnitelná dílem kvůli násilí, dílem kvůli vymáhání peněz a zjevnému nebezpečí ohrožení na životě, neodvážil jsem se ani já vykonat tuto cestu do etiopského království se dvěma svými kolegy přes pouště, ale raději jsem do svrchu řečeného království poměrně bezpečně dorazil delší cestou přes pouště izraelského lidu a Rudé moře, přes město *Suez*, pohoří Sinaj a další místa, o nichž se zmíním dále. Před výkladem o této cestě se ještě sluší něco poznamenat o Egyptu.

Kapitola XXX. O thébské poušti

Je jen málo těch, kteří podávají nějakou zmínku o pouštích Thebaidy Horního i Dolního Egypta. Někteří uvádějí pouhé jméno pouště a vypravují o ní jako o příbytku mnoha svatých Otců. Protože však září veliká sláva a svatost starých svatých Otců, hodlám po zásluze podat krátkou zprávu o tom, odkud vzešla jejich dokonalost, aby bylo učiněno zadost těm, kteří je milují.

Ona poušť tedy obvykle začíná u města *Tebe* a končí zpravidla ve směru k městu *Vantopolis*, což lépe vysvětlím, když řeknu, že tvoří jakýsi ostrov mezi Nilem a Rudým mořem. Na něm se nacházejí velmi početné příbytky poustevníků, jeskyně, zbořené kláštery svatých Otců poustevníků, zejména onen proslulý klášter svatého Pavla, prvního poustevníka, svatého Serafiona, svatého Filemona,²²⁸ svatého Pavla Prost'áčka,²²⁹ žáka svatého opata Antonína, spolu s velmi mnoha nocležnami. Porůznu tehdy na pouštích přebývali i jiní nespočetní svatí; právě teď nejen že tam nebydlí žádný svatý nebo alespoň katolík, ale ani se na těch místech nezdržuje žádný nevěřící. Existují tam místa vystavená po celý den velmi žhavému slunci, poněkud vzdálená od Nilu, strádající nedostatkem vody, odumírající, zachovaná ve věčné opuštěnosti; se slábnoucí vírou se zmenšila také láska k samotě. Jedině klášter svatého opata Antonína, umístěný při samém úpatí hory, má protáhlou klauzuru jednu a půl italské míle. Jeho zdi jsou dvacet pět loktů vysoké, nemají brány, a proto ten, kdo si přeje vstoupit dovnitř, si sedne do koše, je vtahován do jednoho okna a ven se dostává z druhého. Děje se tak z obavy před arabskými lupiči, aby se lstí skrze brány se nedostali dovnitř a kláštery neutrpěly pohromu, jak se zpravidla děje. Takto se musí chudičcí mniši střežit.

Thébská poušť se tedy za městem *Fajjúm* rozprostírá do vzdálenosti tří denních pochodů, kde je vidět nejen pustina svatého Pavla, prvního poustevníka, ale

²²⁸ Sv. Filemon zemřel kol. r. 305. Byl to herec a hudebník v Antinoe. Obrátil se na víru u Apollonia, jáhna v tomtéž městě. Oba byli za Diokleciána pronásledováni, dopraveni se svázanýma rukama do Alexandrie a svrženi do moře.

²²⁹ Mladší současník Pavla Poustevníka. Název dostal pro svou upřímnou povahu. Egyptský rolník, který v šedesáti letech opustil svoji pohanskou ženu a nabídl se za žáka sv. Antonínovi.

i svatého Antonína, opata. Začíná zde Dolní Thebais, táhnoucí se směrem k Nilu, kde se dají spatřit ostatní hory a skály, všude poseté tisíci vyhloubenými komůrkami svatých Otců; nyní někdy zase obývanými nějakým mohamedánským santonem, který se někdy zbavuje veškeré lidské společnosti. Klášter je rozdělen na čtyři příbytky, z nichž v prvním se zdržují Koptové jako hlavní vlastníci země. Druhá část je pro Etiopany, kteří se nyní odchylojí od svaté římské apoštolské víry, uctívají temnoty namísto jasného světla, slunce, zářící svými žhnoucími paprsky, spolu se spravedlností nenávidí. Třetí obydlí je určeno Evropanům, kterým je zabraňováno přicházet pro nenávisť k víře. Čtvrtá část je vyhrazena Řekům a Arménům, jež nejsou přáteli Koptů, a proto odmítají přicházet, ač by zde mohli s velkým prospěchem sloužit nejsvětějšímu Duchu. Protože se všichni starají ne o Ježíše Krista, ale o to, co vlastní, nesnaží se sem přicházet. Uprostřed čtvrtého obydlí je vidět velmi rozlehlá zahrada, v níž se nachází přes tisíc palm a také jeden strom, arabsky zvaný *carrabe*, přinášející plod, který Němci označují jako svatojánský chlebiček. Říká se, že byl vysazen svatým Antonínem. Roste tam také mnoho jiných druhů stromů a z úpatí hory tryskají tři prameny zavlažující celou zahradu. Uprostřed hory, asi po třech italských mílích, je vidět prohlubeň nebo jeskyně, nahánějící obrovskou hrůzu, v níž se zpravidla modlil poustevník svatý Antonín. Také jsou tam dodnes vidět tři velké kostely, z nichž jeden, poněkud starší, je zasvěcen opatu svatému Antonínovi, druhý nejsvětější Panně Marii, třetí dvanácti svatým Apoštolům. Uprostřed tolika egyptských ruin se tomtéž místě dochovala zvonice se středně velkým zvonem, pomocí něhož jsou mniši svoláváni do refektáře. Počet všech kněží a laiků nepřevyšuje v dnešní době dvacet osob. Někdy se jich najde sotva patnáct. Udržuje se tam refektář ozdobený kamennými menzami, který sám od sebe probouzí zbožnost a pohnutí srdce. Byl postaven svatým Antonínem, mniši v něm jedí jen při větších slavnostech. Ačkoli se dnes jako heretické odchylojí od pravé víry, neukazují nic ze zbožnosti nebo náboženské dokonalosti, přece je tam plně zachována vůně starobylé svatosti Otců. Uprostřed kláštera stojí věž se zvedacím mostem, do níž se mniši schovávají v době pronásledování a arabských nájezdů. Také se tam uchovává prastará knihovna, aby

nebyla Arabů rozkradena. Císař Konstantin Veliký se může opravdu chlubit, že postavil tento klášter, jenž se nacházel v rozvalinách až do roku 1640. Potom byl koptským heretickým národem přestavěn a přetrval až do dnešního dne.

Na východě klášter hraničí s jistou horou, nazvanou *Soff*, na níž se nachází již zmíněná jeskyně svatého Antonína. Směrem na sever sousedí s výše uvedenou pouští stejně jako na východě. Má délku patnácti denních pochodů, šířku tří denních pochodů. Směrem na jih poušť hraničí s Rudým mořem a městem *Tebe*, o němž jsem se zmínil předtím. Také směrem na západ hraničí s Nilem a Libyjskou pouští, která je velmi drsná, neobydlená, hornatá, písčitá. Na ní se nacházejí ty nejjemnější egyptské smaragdy, které člověku neslouží k žádnému užitku, protože ze strachu před mohamedánskou správou se je nikdo z křesťanů neodvažuje kopat ani tam kvůli Arabům, kteří s nimi sousedí, pracovat. Protože však chybí výdaje, je země pokládána za mrtvou, ačkoli by se odtud mohl těžit obrovský poklad. Kromě jiného jsem viděl nějaké studně na dešťovou vodu, kolem nichž rostou různé rostliny, divoké fíky, jimiž se svatí Otcové živili. Nachází se tam mnoho různých divokých zvířat, zajáci, kozy, pštrosi, vlci, lišky. Kdysi tam také byli lvi a tygři, ale protože se poušť neudržovala a lidé odešli, stáhla se také zvířata jinam. Lze tam spatřit mnoho hadů, různé druhy zmijí, mezi nimi zvláště ty, jež mají znamení koruny a nazývají se *coreste*. A protože zde nechybí voda, rovněž se zde vyskytují krokodýli, menší než ti, kteří se zdržují v Nilu. Jsou dlouzí, mají dosti silný ocas, tak dvě stopy, ozdobené ostny, jako by byly určeny k boji. Viděl jsem je na vlastní oči.

Když jsem tedy s velkou duševní útěchou pohlížel na stopy po dávných svatých Otcích, více jsem se dále utěšoval pozorováním podivuhodných pustin svatého Makaria v Dolním a Středním Egyptě. I když jsem se již o nich zmínil, přesto zde budou popsány lepším způsobem.

Kapitola XXXI. O poušti svatého Makaria v Dolním Egyptě

Abych nebylo tělo v letním období tolik sužováno neobyčejně silnými slunečními paprsky a abych si nepřivodil újmu na zdraví, domníval jsem se, že bude lepší a pohodlnější vydat se na cestu v měsíci prosinci. S jiným Otcem misionářem jsem se odebral z Velké Káhiry do města *Búlaku*. Při západu slunce jsme se plavili přes Nil, o půlnoci jsme dosáhli jeho východního břehu u toho ramene, které teče do Rosetty. Na tom místě jsme za poněkud chladného počasí přenocovali. Po východu slunce jsme se plavili dále tři italské míle; objevovala se vesnice *Estris*, kde se loď zastavila kvůli různým vykládkám zboží mohamedánů. A aby se celý den nerozplynul v nečinnosti, navštívili jsme porůznu rozptýlené chudičké křesťany. Vzdělávali jsme je, nakolik nám to bylo dovoleno, vykládali katechismus, posilovali je ve svaté víře, aby ještě dále mezi nevěřícími vydrželi a sklidili odměnu věčných radostí. Chudičský národ, který sotva kdy spatřil kněze, setrvává mezi vlky, díky podivuhodné Boží dobrotě zůstává pevný v blahodárné víře. Následující den jsme putovali po pláních, opustili jsme Nil a pokračovali směrem na východ, vstoupili jsme na písek pouště *Skétis*, o níž psali Palladius a Rufinus,²³⁰ že je velmi proslavená, a to po zásluze, protože ji svým svatým životem a mravy posvětili svatý Pavel Poustevník a Melanius a dále tam v ní žilo pět tisíc mnichů, z nichž vzešli význační svatí muži, jako svatý Amon,²³¹ Arsenius, černý Mojžíš,²³² Efrem,²³³ Apollonius.²³⁴ V jejich době existovalo přes 100 klášterů, přetrvaly však pouze

²³⁰ Rufinus z Aquileje (*asi 345 Concordia Sagittaria - †410 Messina), lat. církevní spisovatel, překladatel teologické a monastické literatury z řečtiny do latiny (Origénes, Eusebius). Měl velký vliv na rozvoj západního mnišství. Osm let studoval v Egyptě pod vedením pouštních Otců. Přeložil anonymní spis *Historia monachorum*, sbírku 30 oslavných životopisů egyptských mnichů.

²³¹ Sv. Ammon († před 356) pocházel z Alexandrie. V letech 320-330 žil v pohoří Natrún (jižně od jezera Mareotis) v přísné askezi. Stal se hlavním zakladatelem mnišské osady v nitrejské poušti v Egyptě.

²³² Sv. Mojžíš Egyptský nebo také Etiopský (*asi 330 Skétis - †asi 405). Byl nejprve hlavou lupičské bandy, později došlo k jeho obrácení a přidal se k mnichům v poušti Skétis.

²³³ Sv. Efrem Syrský (*306 Nisibis, Turecko - †373 Edesse, dnes Urfá, Turecko), jáhen, slavný církevní učitel, bojovník proti arianismu a gnosticismu. Jeho dílo zahrnuje i hymny a homilie.

²³⁴ Sv. Apollónius, původně kupec. Usadil se na hoře v Nitreji. Dvacet let uzdravoval nemocné. Srov. Palladius 13, 1-2.

čtyři. Poušť se táhne nejen od východu na západ do vzdálenosti tří denních pochodů, ale také od jihu na sever, kde je pouze pustá písečná pláň. Směrem na západ a jih není nic než pouště a písek Libye a poušť *Bacca*, na níž není nic pamětihodného. Směrem na sever se tyčí hora *Nitri*, která byla kdysi obývána nespočetnými poustevníky. Když na ni hledí křesťan, vyvolává to u něj nemalou bolest a soucit, protože pozoruje, že tolik kvetoucí pouště jsou dnes opuštěné, bez lidského společenství.

Z *Estris* jsme odcházeli před východem slunce, při západu jsme již dosáhli prvního kláštera svatého Makaria. Druhý je zasvěcen blahoslavené Panně Marii Syřanů,²³⁵ třetí svatému Bišoiovi neboli Abisajovi,²³⁶ čtvrtý, *Elbaramus*, svaté Panně Řeků. Aby však byla patrná vzdálenost každého místa od Nilu, cestovali jsme dále bez přerušení. Cesta k prvnímu klášteru trvá zpravidla jeden den. Od druhého kláštera je vzdálen půl dne cesty; hned po další čtvrt hodině cesty se dojde ke třetímu klášteru. Čtvrtý klášter leží směrem na západ od Nilu. Cesta sem od druhého a třetího kláštera trvá peším půl dne. Počítáme-li vzdálenost od Alexandrie a Středozemního moře, činí třicet leuk. Všechny čtyři kláštery byly postaveny s obdélníkovým půdorysem jakoby stejně. Jsou sto dvojkroků dlouhé, o něco méně široké, obehnané vysokými, velmi silnými zdmi. Každý klášter má poměrně vysokou věž. Uprostřed se nachází kaple zasvěcená svatému Michalovi s celami a místnostmi nezbytnými k ukládání potravin. I když je knihovna jen malá, zdobí ji arabské a koptské rukopisy. A protože jsou všechny kláštery neustále vystaveny nájezdům arabských lupičů, mají malé brány z tvrdého dřeva pokryté železnými pláty, aby se takto chráněny těšily z většího klidu. A protože kláštery odpradáвна velmi vzkvétaly, je v nich možno zhlédnout dva nebo tři rozbořené kostely, četné kaple a nekonečný počet cel, v nichž se dnes zdržuje jen málo mnichů a úředníků kláštera. Věže jsou dost vysoké proto, že se do nich v době arabských nájezdů uchylují a zachraňují se před bezprávím. Přístup do nich je velmi nesnadný, pouze

²³⁵ Deir al-Surian. Klášter byl pravděpodobně založen v 6. stol. Nachází se asi 500 m severozápadním směrem od kláštera sv. Bišoi.

²³⁶ Sv. Abisaj (*Bišoi*, také *Pshoi* *320, nilská Delta - †417), kopt. světec, žák sv. Makaria, jeden z nejvíce zbožných mnichů ve Wádí Natrún, kde založil dva kláštery, tento a nedaleký Deir al-Surian.

s vynaložením nejvyššího úsilí. Klášter svatého Makaria je velmi proslavený. Odpradávná byl obýván velkým počtem mnichů, nyní v něm žije jen jeden mnich jako kněz, jeden zbožný laický strážce bran, dva světší jáhnové a ti tvoří celou komunitu. Další dva kláštery mají někdy dvanáct, někdy patnáct duchovních. Nejsou to však všichni kněží, dokonce se mezi nimi zdržuje i více světských lidí. Koptský patriarcha se zpravidla zavazuje žít je a šatit. Jejich strava a zevnějšek jsou velmi ubohé jako u rolníků pracujících na venkově, ačkoliv žijí dosti spořádaně. Jejich šat je velmi chudý, hodný politování. Mnozí z nich tráví hodiny dnem i nocí vzdáváním Boží chvály, třebaže někteří nejsou kněžími. Superior je vždycky kněz, každý den zařizuje jako hospodář všechno, co kdo potřebuje. Každý večer, dříve než se mniši odeberou do cel, padnou k nohám superiora a vyznávají své viny, jež on odpouští a jednotlivě jim uděluje svaté požehnání.

Když jsem opravdu s velkou pečlivostí zkoumal tyto a jiné věci, byl jsem v srdci stížen opravdovou vnitřní bolestí. Pozoroval jsem politováníhodnou zaslepenost heretiků při tak přísném životě, přemítal jsem o první mnišské disciplíně a byl jsem zmatený. V onom klášteře svatého Makaria se dodnes udržují dva kostely. Jeden, menší je zasvěcen svatému Makariovi, podle něhož dostaly pojmenování klášter i celá poušť. Druhý, větší, téměř rozbořený, dosud podepřený klenbou s více než dvěma sty mramorovými sloupy gotického provedení a slohu s pěti oltáři je zasvěcený svatému Janovi. Oba kostely jsou však podle koptského zvyku na konci opatřeny pohodlnou sakristií a výklenkem pro drcení chleba určeného k bohoslužbám. Sakristie má malý, oválný tvar, dole je rovná, výše vyklenutá, téměř se podobá naší větší hostii. Pouze jedna taková oplatka je určena k bohoslužbě, všechny ostatní jsou rozdělovány těm, kteří se účastní mše, duchovním i světským lidem vyššího postavení. V každém kostele mají vydlabaný nebo vyhloubený kámen ve tvaru velkého a hlubokého čtyřhranu. Každoročně se naplňuje vodou určenou pro posvátné obřady a udílení požehnání při slavnosti Tří králů, nazývané *Gottas*. Objevil jsem celkem dvě tyto skály vyhloubené na způsob malého jezírka spolu s kapličkou v kostele svatého Jana Křtitele s nápisem svaté

Apolináry,²³⁷ dcery konzula Anthemia za královny Arkádie, o níž se říká, že v tomto klášteře činila pokání nepoznána, v mužském přestrojení. Bolland²³⁸ to potvrzuje při psaní své historie u dne 5. ledna. Píše, že není na překážku, jestliže se Koptové domnívají, že byla dcerou císaře Zénóna.²³⁹ Vskutku se velmi mylí, jako v mnoha jiných věcech i ve studiu historie jsou naplněni omylem. Když jsem ale s těmito mnichy více přátelsky rozmlouval, chtěli mi osvědčit svoji přízeň a ochotně mi ukazovali čtyři malá nosítka, na nichž, jak tvrdili, spočívají ostatky tří Makariů a svatého Jana Mladšího.²⁴⁰ Jeden z nich, označovaný jako Makarius Starší,²⁴¹ byl žákem svatého Antonína a autorem 50 homilií v řeckém jazyce. Druhý je onen alexandrijský Makarius s příjmením Mladší.²⁴² Oba však byli mnichy, opaty. Jeden vystřídal druhého v těchto pouštních klášterech, jak o tom mnoho píše Palladius,²⁴³ který žil v jejich době a znal nejlépe tyto postavy a vykonané zázraky jako přímý svědek. Proto jsou církví Boží počítáni mezi význačné služebníky a světce Boží. Dodává se, že třetí Makarius byl s velkou pravděpodobností přívržencem Dioskura²⁴⁴ a onen patriarcha, monothelita,²⁴⁵ sesazený na šestém všeobecném koncilu z antiochijského stolce.²⁴⁶

²³⁷ Sv. Apolinára (lat. *S. Appollinaris*) žila v Egyptě na poč. 5. stol. jako mnich – poustevník pod jménem Dorotheus.

²³⁸ Jean Bolland (*Bollandus*, 1596-1665), belgický jezuita, hagiograf. Začal zpracovávat *Acta sanctorum* (Prutký dílo označuje jako *historie*) – obšírné životopisy svatých podle dní zasvěcených jejich památce a vyprovokoval k aktivitě na tomto poli další učence různých národností (tzv. bollandisté). Bolland pracoval na obou prvních svazcích obsahujících měsíc leden. Zde uvedený první svazek, obsahující svátky svatých připadající na 1.-15. 1., vyšel v Antverpách r. 1643.

²³⁹ Zenón, římský císař v letech 474/475 a 476-491.

²⁴⁰ Sv. Jan Egyptský, poustevník (*asi 304, Asjúť - † 394, tamtéž) – tesař v Asjútu (Lykopolí). Od svého středního věku žil jako poustevník na sousední hoře. Pověst svatosti je údajně jen nepatrně menší než pověst sv. Antonína.

²⁴¹ Sv. Makarius Starší (Egyptský, *asi 300, Horní Egypt – †kol. 390, Skétis) – jeden z nejslavnějších poustevníků v Egyptě. Zakladatel mnišské komunity v poušti Skétis. Po příkladu sv. Antonína se uchýlil do pouště a žil tam asi 60 let. Proslavil se střídmostí a moudrostí. Připisuje se mu autorství řady spisů.

²⁴² Sv. Makarius Mladší (Alexandrijský) byl také nazýván řec. výrazem *ho politikos*. Zemřel kol. r. 405.

²⁴³ Biskup Palladius (*368 - †asi před 431) napsal spis známý pod lat. názvem *Historica Lausiaca* (419-420). Tyto příběhy mnichů jsou dobrým zdrojem informací o prostředí eremitství v Egyptě. Řec. text *The Lausiaca History of Palladius 1-2*, ed. Butler, C., Cambridge, Univ. Press, 1898-1904; česky Palladius: *Poučné příběhy pro komořího Lausa*, přel. Pavlík, J., Praha, Benediktinské arciepatství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2002.

²⁴⁴ Dioskuros (444-454), alexandrijský patriarcha sesazený na 4. všeobecném koncilu v Chalkédónu (451), kde byla odmítnuta monofyzitská nauka o jednotě přirozenosti v Kristu.

Když jsem chtěl dále prozkoumat poušť a sotva jsem za branou urazil vzdálenost dvě stě dvojkroků, již jsem se ocitl mezi zbytky velmi mnoha budov velkolepé práce, jež se jevily jako skvělé stopy dávných dob. Vypravuje se, že na této poušti a na hoře *Nitreja*, která k ní podle všeho přiléhá na severu, vzniklo tolik klášterů, kolik má rok dní. A vskutku, když jsem prozkoumal první ruiny, po dobu čtyř hodin cesty se objevovalo více než padesát pobořených klášterů, které se dosud dají velmi dobře navzájem rozeznat. Vedle toho mi byl ukázán strom, nazvaný *oboedientia*, o němž tvrdí, že tam stojí více než 1200 let. Ujišťují, že předtím byl z poslušnosti suchou holí, zapíchnutou do země a Jan Mladší ji dva roky zaléval. Zásluhou poslušnosti opata Poemanna vyrostla do takového stromu, francouzsky zvaného *alazier*, který se uchoval až dodnes a každým rokem přináší hojnost plodů. Od tohoto stromu jsem přecházel po příčné cestě, křesťany nazývané andělská. Je tam dlouhá řada nahromaděných kamenů podobných stavbám pyramid. Mniši tvrdí, že byly postaveny anděly. Jedna hromada je od druhé vzdálená vždy dva dvojkroky. Táhnou se na té cestě od jihu směrem na sever do vzdálenosti několika denních pochodů. Mně se přitom spíše zdá, že ty hromady kamenů byly postaveny poustevníky kvůli směru cest, aby ti, kteří krácejí do kostela a vracejí se zpět, nezbloudili od přímé cesty do svých jeskyň. Protože ona planina zavátá pískem nemá přesně vyznačenou cestu, pokrývají se cesty při každém mírném větru pískem. Dlouho by jinak nevydržely, kdyby určité kopečky nesloužily pro vyznačení směru cest. Mezi nimi mi mniši ukázali jeden vyšší a tvrdili, že v něm kdysi sedával démon, aby děsil a pokoušel mnichy procházející kolem.

Když jsem byl již dost spálený slunečními paprsky při neustálém trmácení, dorazil jsem do kláštera blahoslavené Panny Marie Syřanů, ochránkyň celého syrského národa. Je to lepší klášter než ostatní, má krásnou zahradu, kterou jeden chlapec nepřetržitě zalévá. Je v ní možné spatřit ohromný počet druhů stromů jako

---

²⁴⁵ Monotheletismus, hlásaný konstantinopolským patriarchou Sergiem (610-638), nově vysvětloval vzájemný vztah obou přirozeností v Kristu. Místo jednoty přirozeností (jak ji přijímali monofyzité) hlásal jednotu vůle; božská a lidská přirozenost jsou podle jeho mínění vnitřně tak úzce navzájem spojeny, že v Kristu ve skutečnosti působí jen jediná přirozená božskolidská energie a pouze jediná vůle.

tamaryšky, které nejsou v Egyptě nikde vidět kromě této zahrady. Zahlédl jsem datle, tamarindy, z jejichž suchého prutu vyrazily kořeny, když jej prý do země zabodl svatý Efrem. V tomto klášteře jsou dosud zachovány tři kostely. První je zasvěcen blahoslavené Panně Marii, druhý opatu svatému Antonínovi, třetí svatému Viktoru, mučedníkovi. Tyto kostely je třeba po zásluze vzít v úvahu mezi jinými pamětihodnostmi; dosud mohou existovat uprostřed řádění mohamedánských lupičů a neustálých nájezdů Arabů. Mniši strádají přísným životem, vůbec nejedí maso, v době čtyřicetidenního půstu ani potraviny z mléka, ale pouze jedno malé jídlo z luštěnin, špatně naložených v soli a v oleji. Před a po jídle se modlí Otčenáš v koptském jazyce, předčítají výtah z mnišské řehole, jak prý bylo uloženo blahoslavenou Pannou Marií svatému Makariovi. Po tomto jídle se zvedají od stolu a jdou přímou cestu k sousední studni, aby se napili, protože se při jídle vody zdržují. Jejich lůžko představuje holá zem nebo prkna. Jak chodí ve dne oblečení, tak v noci spí. Nikdy se neokrádají o šaty ani si je nemění, jen tehdy, když jsou roztrhané. Žijí v obrovské tělesné kázni, světa a všech jeho požitků se straní. Poukazují tím na přísnost prvních Otců, která jim nebrání v tom, aby byli všichni dobrého zdraví, svěží, silní a zmužilí, jak jsem sám viděl. Plakal jsem nad jejich nešťastným stavem způsobeným takovou ubohostí, velmi tvrdým tělesným trýzněním a vysílením, nad ničemnou zaslepeností jejich života v herezi, v níž se zrodili, byli vychováni a nasákli nenávistí k římské církvi. Nevěděl jsem, zda s nimi mám spíše soucítit, nebo je snad kvůli tomu obviňovat, když je zřejmé, že nikdy neslyšeli pravdu víry ani v ní nebyli vzděláni. Řeknu, že nevím, zdali tito lidé nejsou hodni většího oplakávání než sami ortodoxní křesťané se svými jemnými šaty, stykem se světskými obyvateli, obřady, nádhernými hostinami, životem v bohatých palácích. Jsou méně zaslepení než zmínění ubozí heretici. Ať se rozpomenou na nebeské dary; jistě ubohoučci jsou oni mniši, kteří tráví celý den, řekl bych veškerý svůj život pouze v modlitbě, rozjímání a samotě, při velmi ubohé stravě a v mizerných šatech, dokonce při nepřetržité práci v potu tváře; nikdy nevycházejí z klauzury, nebo jen velmi zřídka, jestliže je k tomu nějaký velmi

---

²⁴⁶ 6. všeobecný koncil, třetí konstantinopolský (680-681), odsoudil za císařova předsednictví

naléhavý důvod. Vždy, když se jim podaří vyjít ven, se strachují, aby s nimi Arabové nezacházeli špatně, nebo vůbec aby nebyli zabiti. Ti téměř každodenně přicházejí k bráně kláštera, chovají se zpupně, vyvolávají křik, hřmot, nešetrně buší na bránu, dokud jim není z okna shozen chléb nebo něco jiného. S tím se spokojí a hned odcházejí.

Když jsem o těchto věcech intenzivněji přemýšlel, přišel jsem k sousednímu klášteru vzdálenému tisíc dvojkroků, jménem *Amba Bischae* neboli klášter svatého *Abisaje*, v němž jsem našel pouze tři laiky, kteří se tam zdržují bez kněze. Protože jsem neviděl místo vhodné k našemu přenocování, vrátil jsem se znovu do syrského kláštera, abych se mohl následující den za rozbřesku odebrat do řeckého kláštera svaté Panny, jménem *Elbaramus*. Proto jsem pak cestoval přes poušť *Skétis*, jinak Arabové zvanou *Chehat*. V písku jsem našel otisky stop divokých prasat, medvědů, hyeny, divoké krávy, nazývané *gazela*, vlka, koroptve. Tato zvířata se potulují v noci, ve dne mizí. Pozoroval jsem také *gazelí* exkrementy vydávající pižmový zápach, který trvá několik dní a není vůbec příjemný. Dorazil jsem tedy do kláštera *Elbaramus*, jenž je proslulý nejen velkou a živoucí úctou k nejsvětější Panně, prokazovanou především Kopty, ale také velkým počtem mnichů, kteří se v něm dříve zdržovali, a zbožností starobylé tradice. Kláštery byly postaveny jedním ze dvou svatých Makariů. Tento klášter si potom vybral svatý Arsenius jako osamělé místo pro svůj odchod do ústraní, protože bylo vzdálené od okolního světa. Tento svatý muž se stal již jinak slavným za života předtím. Jeho slavné ctnosti přiměly císaře Theodorika,²⁴⁷ aby mu dal své dva syny, Arkadia a Honoria, na vychování. On je také za ohromného potlesku všech a k radosti císaře vychoval v toužebném druhu ctností a ve zbožnosti. Svatý Arsenius, nechtěje hledat odměnu v tomto světě, který bude uvržen do záhuby, nebo jeho plané stíny, vnitřně rozjímal o tom, co bylo uloženo svatému Matoušovi: *Pane, co dobrého mám učinit, abych měl život věčný?* A uslyšel jasný hlas, jenž mu říkal: *Arsenie, uteč od dvora!* A hle! Posluchač nezůstal hluchým, náhle opovrhl veškerým světským leskem, odebral se do pouště *Skétis*, kde chtěl bez ozvěny okolního světa a styku s lidmi sloužit pouze Bohu. 40

k. 19, v.16

let vynikal v převeliké svatosti ve všech ctnostech a osvědčoval jedinečnou pokoru, obzvláštní horlivost při modlitbě; dny a noci trávil v jednom koutě kostela, dokud pln zásluh ve stáří osmdesáti pěti let neodešel do věčného příbytku. Římská církev jej přibrala do seznamu svatých a na tomto nejvyšším postu je velmi uctíván. Stejně úcty požívá opat Mojžíš Etiopský, který stál kdysi v čele tohoto kláštera, aniž mu bylo na překážku to, že předtím vedl odlišný život plný loupení, krádeží a jiných přestupků, byl vůdcem a nájemcem lupičů. Nakonec se stížen bolestí kál ze špatného života, vstoupil do tohoto kláštera, s velmi tvrdou důsledností litoval předchozích spáchaných zločinů a dožil se věku sedmdesáti pěti let. Poušť *Skétis* je třeba po zásluze ocenit, protože se také skví rodem dvou jiných žáků velmi vznešených ctností, z nichž jeden se nazýval *Maximus*, druhý *Timotheus*. Tvrdí se, že to byli synové jednoho konzula nebo nějakého mocného Řeka. Proto se také na jejich památku klášter nazývá *Elbaramus* neboli zkomoleně *Piromanus* ze slova *Romanus*, což označuje řecký klášter.²⁴⁸ Po dvou tisících dvojkrocích od kláštera se dále objevuje dvanáct zbořených staveb, jedna nedaleko od druhé. Mezi nimi je jeden klášter, nazvaný podle Mojžíše, a kostel svatého Maxima a Timothea.

Můj duch by nebyl dostatečně klidný, kdybych nespátřil jezero, nazvané *Nitron* neboli *Nitri*, jež se nachází dvě leuky od kláštera směrem na sever. Odebral jsem se tam, abych ho prozkoumal. Nalezl jsem ho v délce téměř tři leuk a jednu čtvrtinu leuky široké. Každým rokem z něj těží 36 000 centů sody. U konstantinopolského nejvyššího sultána se hromadí roční výnosy ve výši třiceti šesti burs. Aby však byla práce dělníků lépe vidět, vstoupil jsem po kolena do vody a pozoroval uprostřed jezera nahé dělníky, jak s velkými železnými páčidly šest stop dlouhými, jednu dlaň tlustými, na konci špičatými prudce mlátí do země a bodají do ní. Oddělují velké kusy země podobné schmigmatu.²⁴⁹ Někdy má soda černou

Jezero Nitri

²⁴⁷ Správně má být *Theodosia*, (379-395).

²⁴⁸ Prutkého výklad etymologie dnešního názvu kláštera *al-Baramus* je poněkud nejasný a zmatený. Původ názvu je i dnes diskutabilní. Arab. název *al-Baramus* je snad odvozen z kopt. *Pa-Rameos*, což označuje vztah k Římanům. Nejrozšířenější tradice tvrdí, že těmi Římany mohou být Maximus a Domitius, děti římského císaře Valentiniana (snad Valentinian I., 364-375), jež kopt. texty považují za římské světce. Podle kopt. tradice odešli do pouště Skétis za dnů sv. Makaria, jenž se jim jejich úmysl snažil rozmluvit.

²⁴⁹ V lat. orig. *schmigma* pochází pravděpodobně z řec. *smēgma* (*zmēgma*) – čisticí prostředek.

barvu, někdy červenou podobnou masu. První druh je ale více ceněný než druhý. Za den sodou snadno naloží třicet velbloudů a značně veliký počet oslů. Odváží ji do vesnice *Terrane*, která se nachází na Nilu, a to každý den kromě měsíců nilských záplav. Zmíněné jezero je v období jara, léta a podzimu suché, v zimním čase však vylučuje jistou nitrózní tekutinu podobnou pryskyřici, která někdy vyroste do výše pěti stop. Barvu má tmavě červenou nebo krvavou. Zdá se, že dno jezera je tvrdé. Je tak soudržné, jako by bylo vybudováno z mramoru, i tehdy, když jej pokrývá voda. Na některých místech se objevuje bílá sůl, jež mnichům každoročně vynáší dostatek prostředků pro zajištění potřeb kláštera.

Když jsem se chtěl dostat dále, abych si prohlédl některé zvláštnosti, najal jsem si jednoho Araba, aby mi ukázal *Pouštní moře*, které je bez vody. Bylo takto nazváno obyvateli. Když jsem jej spatřil, prohlížel jsem si hluboce vyhloubené dno. Čím se pokračovalo dál, tím více se na některých místech ztrácelo podobně jako v nějaké propasti. Na dně je možné vidět rozšíření na různé široké kanály, na další spojené jámy a propasti. Nepodobá se ničemu jinému více než vyschlému jezeru, v němž jsou tu a tam vidět různé jámy. Na břehu nebo spíše na rovných okrajích jam se tu a tam na zemi objevují poházené části zlámaných dřev, jako by je sem byla zanesla voda po zničení lodí v nějaké námořní bitvě. Když se jich však dotkla lidská ruka, ukázalo se, že všechno to, co se zdálo být dřevem nebo suchým stromem, jsou obyčejné kameny. Když jsem chtěl zjistit důvod této podivuhodné věci, nedovedli ti chytřejší z obyvatel udat jiný, než že vznikly působením síly nitrózního klimatu. Těchto dřev z lodí proměněných v kameny jsem napočítal přes padesát. Arabové mě ujišťovali, že po celém Pouštním moři se jich nachází nekonečné množství. Také v provincii *Fajjúm*, sousedící s tímto jezerem, o níž jsem se zmiňuji jinde, se nachází velmi mnoho prapodivných útvarů proměněných v kameny. Mnoho takových Arabové dovážejí do Velké Káhiry. Bude snad někdo pokládat skutečnou proměnu dřeva v kámen za podivuhodnou? Ať se vzdálí ten, kdo hodlá tíhnout k pochybám, že se pouze v tomto jednom odchylují od pravdivé zprávy.

Pouštní moře

Jak je jinde v celém světě známo, objevil jsem v obrovském množství *orlí kameny*,²⁵⁰ přeměněné z písku silou slunce. Zčásti se nacházejí na písku a zčásti jsou některé ve větším rozsahu zahrabány v něm v hloubce tří prstů. Proč by se také toutéž silou nemohlo dřevo proměnit v kámen? Věřil jsem totiž, že se na tomto místě ze zemských útrob vypaňuje jistý druh kovové látky, která se živena pískem a rozpalována slunečními paprsky obaluje okolním pískem, a potom se tvoří kámen kulovitého tvaru. A čím více se vaří slunečním žářem, tím více sílí a přibírá do sebe větší množství písku. Útvary se zvětšují a postupem času tvrdnou a také se pokrývají temnou černí, aby se nakonec vytvořily dokonalé kameny. Dosud se označují jako orlí kameny. V jejich středu je prázdný prostor. Když se s nimi pohne, vydávají zvuk, jako kdyby byl uvnitř uložen malý kamínek. Je třeba však poznamenat, že ne všechny orlí kameny jsou na počátku černé, ale mají jednak fialovou, jednak žlutou nebo popelavou barvu a jsou trojí kvality. První se zdají být měkké a ohebné, druhé němé, bez zvuku. Třetí mají jasnou barvu, jako by byly obaleny fialovými a žlutými květy. Avšak poté, co jsou vydolovány se svého místa a uloženy na vzduch, postupně tvrdnou, jak se zpravidla děje u korálů. Důvod, proč se právě orlí kameny poznávají podle zvuků, ať udají přírodovědci. Protože se jíl nebo země uzavřená uprostřed vysušuje, zaujímá menší prostor. Z toho plyne, že když se jílem pohybuje, vydává zvuk o zbývající prostor; proto také fialová a žlutá barva tmavne a mění se v černou. Tuto zkoušku jsem provedl osobně; vytáhl jsem ze země kameny zářivě žluté barvy, odřel jsem z nich hlínu, pohyboval jsem jimi v blízkosti uší, přesto jsem nepozoroval žádný zvuk; vskutku po několika dnech mnohé z nich začínaly znít. Všechny však postupně ztrácejí svoji pozlacenou barvu, nabírají temně fialovou, dokonce téměř černou. K poznání dobré kvality kamenů užívají obyvatelé tento recept. Jestliže je země, když se jí dotýkají, při otírání vlhká a zdá se při propíchnutí, že má různé barvy, jsou všechny orlí kameny právě, dobré a skvělé. Jestliže se ale zdá být země nebo jíl suchý, studený, má jedinou barvu, a přijde-li se na to, že zevnitř vydávají málo hluku nebo žádný, mají menší hodnotu.

---

²⁵⁰ Znal je již Plinius, *Natur. hist.* XXXI, 12 a Avicenna. Viz také Římař, J.: *Itinerarium*, 137/I.

O těchto kamenech napsali mnohé přírodovědci. Protože však neviděli pouště, byli závislí na jiných zprávách. Zprávy od nich jsou málo pravdivé.

Když jsem toto uviděl a zaznamenal podivuhodné věci na poušti, vrátil jsem se s potěšením k vlastnímu záměru. Abych však něco o zmíněných kamenech sdělil obšírněji, připojuji následující kapitolu.

6. 1 Rejstřík místní

(Kurzivou jsou vyznačeny všechny lokality nacházející se v Egyptě. V závorce uvádíme další Prutkého varianty toponym nebo další různá pojmenování dané lokality, která uvádí. Název za nimi psaný normálním písmem je dnešní arabská podoba daného toponyma, pokud se jí podařilo identifikovat.)

A

Abbi 24
Abúkír (Abuquir, Beckier) 10
Abutig (Veneris) Abú Tig 138
Afrika 21
Albenase 137
Alexandrie 3, 8-9, 10, 12, 13, 114, 18, 19, 20, 37, 40, 43, 44, 57, 74, 78, 101, 112, 131, 142, 158, 160, 161
Aleppo 56, 113
Amrus 25
Achmím (Achmim, Esckmim Banus) 112, 120, 139, 140, 141
Antiochie 35, 160
Arábie Skalnatá 3, 14
Arábie Šťastná 8
Armant (Licofis) 151
Asfun 151
Asie 21, 92, 110, 113, 128
Asjúť (Siout, Asiot) 39, 142, 160, 173
Astera (Paralli) 18
Asuán (Euantombilos, Souene, Syene) 31, 151, 152

B

Babylon 35
Bacca 155
Bagdád 53
Battem Elbacka 23
Baheri (Bahari, Elbahari, Elbaheri, Baherie, Damauer, Panephis) 9, 69, 71
Bejedie 147
Belbes (Farpetius) Belbeis 13, 14, 32
Benisuef (Beneseif, Benesuauf, Hermopolis)
Beni Suéf 72, 78, 138
Benátky 46, 73, 75
Benufar 24
Bhabeit Behbít el-Hagara 30
Birimbal Berimbal 19
Boggas 11
Boloňa 15
Brullos 28
Búlak (Bulack) Búlák 32, 38, 157
Busiris 30

C

Cynus 138

Č

Čechy 5

D

Damašek 14, 53
Damer 29
Damiáta (Damiata, Pelusium) 3, 17, 18, 19, 26, 27, 28, 31, 32, 74, 78
Delta 3, 12, 17, 19, 26, 27, 28-33, 40, 68, 74, 78, 134, 136, 137, 139, 158
Demaje 29
Dendera (Dandera) 149
Deirut Dairut 19
Derr 153
Dusigat 27

E

Egypt (*Mizir*) 16
-*Dolní* 4, 16, 34, 37, 101, 111, 112, 138, 154, 156, 157-167
-*Střední* 3, 16, 37, 38-40, 156
-*Horní (Thebais, Said)* 4, 16, 34, 35, 42, 83, 101, 112, 117, 133, 137-153, 154
Elfine 19
Elhelli 32
Eschorafa 20
Esna (Esne, Asna) 143, 14, 147
Estris 157, 158
Etiopie 2, 13, 102, 110, 134, 139, 142, 153
Evropa 8, 9, 21, 32, 36, 113, 115, 118, 120, 125, 128, 135, 142

F

Fajjúm (Fajume, Alfium, Fastada, Nilopolis) 34, 35, 36, 72, 78, 103, 112, 138, 154, 165
Fazara 19
Foa 19
Fiton (Fakantator) 40, 41
Florencie 5
Firosdock 23

G

Gharbija (Garbia, Garbe, Karbie) 17, 18, 28, 72, 73, 78
Gedie 19
Gessen 12
Gezei 26
Girga (Girge, Digergia) 72, 76, 78, 139, 141, 142, 153
Gíza, (Gize, Persopolis) 13, 34, 72, 74, 78, 84, 93
Gus 142

H

Habu, Medinet Habu (Aamedie, Garba Cassas - Garb al Assás) 143, 145, 146
Haniunes 16
Hapalimut (Minalhabu) 149
Heliopolis (Civitas Solis) 39, 82
Hermopolis Parva 12, 138

CH

Chalkédón 12, 17, 18, 138, 139, 160
Chrisopolis 137, 138

I

Ibrim Kasr Ibrim 152
Imbabe Imbaba 32
Indie 8
Innsbruck 5
Itálie 132

J

Jaffa 55
Jemen 8, 73
Jeruzalém 55, 56

K

Kafr Daud 26
Kafer Elbage 25
Kafer Zejat Kafr el Zaiyat 22, 23
Káhira (Velká Káhira, Al Cairo) 3, 10, 17, 25, 26, 27, 30, 32-35, 38, 39, 41, 42, 46, 48, 49, 50, 55, 56, 57, 60, 63, 70, 76, 78, 92, 94, 97, 101, 103, 104, 105, 112, 113, 115, 117, 121, 125, 157, 165
-Nová 3, 32, 38, 40, 41-50, 57, 65, 84, 100
-Stará (Aamis, Babulon, Mesrin, Misrin) 38, 39, 40, 41, 47, 65, 75, 80, 82, 107, 137
Kalubria (Calubria, Kalubia, Aphrodisiopolis) 16, 17, 72, 78
Kapastus (Capastus, Siud) 138

Kárúnské jezero, (Lacus Caraontis, Caron, Moeris, Dekerr, Bercket Elkarun) 35, 36, 39, 103
Kena (Kous, Coftor) 142
Kofr (Cofr) 141, 142
Kocksurein 146
Konstantinopol 13, 19, 47, 49, 51, 55, 56, 57, 61, 103, 138, 139, 152, 153, 164
Kréta 13
Kum Schirick 25
Kypr 13

L

Lacalte 149
Latone (Istimum) 142, 143
Libye 92, 143, 156, 158
Luxor (Luxurein) 149

M

Madiae 20
Mahhelle, (Mehalle, Popasti) 17, 28, 29, 30
Malta 22, 24
Manfalút (Manfalut, Monfalut) 138
Manschie 27
Mansúra (Mansura) 17, 72, 78
Marghelis 139
Marije 21
Mattarija (Matherea) 38, 39, 82
Mekka 48, 64, 72, 78, 81, 118
Memfis 34, 38, 39, 83, 84, 92
Mentubes Mutubis 19
Menufia (Menuphia, Menufie, Monafie)
Minufija 28
Meris 150
Midan 65
Mimet Elaarus 26
Minjá (Minie, Minio) 72, 78, 138
Mohalet Maleck 20
Mokka 8
Morava 5
Mozaui Elhajat 27
Mune 27

N

Nadir 25, 26
Nakáda (Nagade) 142, 173
Negile 25
Německo 32, 48, 52, 61, 70, 75, 132
Nidosgens (Nidotinaghio, Sion) 48
Nil 3, 11-36, 66, 72, 78, 81, 82, 83, 84, 87, 92, 93, 94, 97, 101-114, 115, 116, 118, 131, 133, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 145, 146, 147, 149, 151, 152, 154, 155, 156, 157, 158, 165

Nitreja 18, 35, 157, 161
Nitri (hora) 158
Nitri (*Nitron*, jezero) 164
 Núbie 139, 141, 142, 153

O

Oreb 66
 Orient 8, 36, 96, 134, 135
Oxiringus (*Sajul*) 139

P

Pabisco (*Apollopolis*) 18
 Palestina 3, 7, 16
 Petrohrad 5
 Pisa 15
Popasti 17
 Praha 6, 112

R

Remis 40
Rosetta Rašíd (*Rossettum*, *Raschit*, *Canope*)
 10, 12-15, 18, 19, 20, 27, 32, 101, 116, 133,
 157
 Rudé moře 8, 16, 63, 85, 153, 154, 156
 Rusko 2, 5, 112
 Řecko 13
 Řím 5, 98, 112, 132

S

Said Ibrahim Edasucki 21
Salamun *Selamun* 25
Salmie 20
Samanúd (*Sammenud*, *Samanud*, *Samannud*,
Panopolis, *Sebennitus*, *Sebennytyos*) 17, 30
Sendiun *Sindiun* 19
Sennar 138, 139, 140, 153
Schabur 25
Scheck Etfé (*Scherckeftie*) 72
Scherckie 72, 78

Scherchatsih (*Chrisopolis*) 137
Schemsheri 19
Schilime 24
Sinaj 115, 153
Skétis (*Chehat*) 157, 163, 164
 Smyrna 13
Soff 156
 Sokkotra 118
 Středozemní moře 16, 17, 18, 27, 28, 32, 63,
 135, 158
Suez (*Sues*) 159
 Svatá země 13, 14, 35, 39

T

Tahui 27
Tebe (*Tebin*) 137, 154, 156
Terrane *Terraneh* 165
Thebais 137, 138, 139, 154
 -*Dolní* 137, 139, 155
 -*Horní* 141, 143, 152
Théby 142
Tonub 25
 Toskána 5, 15
 Turecko 13

U

Uhry 148
Upustos 139

V

Vantopolis 154

Z

Zaaira 25
Zani 27
Zaujet Džabr (*Schamschil*, *Farani*, *Faranie*)
 25, 26

6. 2 Rejstřík jmenný

A

Abisaj, svatý (Bicha, Bišoj) 158, 159, 163
 Abu Elfede 17, 18, 35, 138, 139, 141, 152
 Achilleos Tatius 116
 Alexander Veliký (336-323 př. Kr., makedonský král) 43, 44
 Albenas 137
 Alberion Fanbet 16
 Ammonius (Amonius), biskup 12
 Anthemios 160
 Antonín, svatý 137, 154, 155, 156, 160, 162
 Apolinára, svatá 160
 Apollonius, biskup, svatý 152, 157
 Aristotelés 116
 Arkádia 160
 Arkádus (393-408, císař východořímské říše) 163
 Armetes 139
 Arsenius, svatý 48, 145, 157, 163
 Athanasius, svatý 12, 35
 Augustus (27 př. Kr.-14 po Kr., římský císař) 43

B

Bolland Jean 160
 Bullage Guz 91

C

Cyrl, biskup 19

D

David 141
 Dioklecián (284-305, římský císař) 151, 154
 Dioskuros, biskup 160
 Dorotheus, biskup 139
 Dragotius, biskup 12

E

Efrem Syrský, svatý 157, 162
 Epifanius 151
 Eusebius 35

F

Fepanon, biskup 142
 Filemon, svatý 154
 František I. (1708-1765, římskoněmecký císař) 5
 František, svatý 2, 81, 140

G

Genadij, biskup 138

H

Hassan 140
 Helena, svatá 138, 151
 Héraklios (610-641, byzantský císař) 83
 Hérodotos 16, 18, 30, 39, 89, 91, 93
 Honorius (395-423, císař západořímské říše) 163

CH

Chám 16, 39
 Chefren 93
 Cheops 85, 93
 Chrisaorius, biskup 138

I

Isis 28, 30
 Izrael 12, 16, 34, 40, 48
 Iuvenalis 151
 Izaiáš, biskup 12
 Izaiáš, prorok 39
 Izák 66

J

Jan Mladší (Egyptský), svatý 160, 161
 Jan Almužník, svatý 83
 Jan Křtitel, svatý 159
 Ježíš Kristus 17, 18, 20, 21, 35, 39, 44, 49, 50, 80, 83, 138, 140, 142, 150, 155
 Josef, svatý 3, 34, 35, 39, 40, 50, 75, 80, 81, 82, 83, 99-100, 102, 132
 Josue 16

K

Kaftorim 141
 Kahera (*Chahera*) 41
 Kalosirius, biskup 139
 Kircher Athanasius 16, 45
 Kleopatra VII. (69-30 př. Kr., egyptská královna) 13, 43, 141
 Konstantin Veliký (306-337, římský císař) 156

L

Lágos (otec Ptolemaia I.) 43
 Ludvík IX. Svatý (1214-1270, francouzský král) 17, 28

M

Makarius, biskup 12
 Makarius, Mladší 160
 Makarius, Starší 156-160, 162-164
 Marcus Antonius (82-31 př. Kr., triumvir) 43
 Matouš, svatý 163
 Maximus, svatý 164
 Melanius, svatý 157
 Meletius 35
 Menufius 18
 Mesraim (*Misrajim, Mesrin*) 39, 141
 Moez Fatimitus (chalífa *al-Mu'izz*, 1. vládce
 fátimovského období v Egyptě, 969-1171) 38
 Mohamed, prorok 21, 44, 50, 64, 66, 81, 131,
 132
 Mahomed, Mehmet II. Lovec (osmanský
 sultán, 1648-1687) 74
 Mojžíš 82, 83, 85, 118
 Mojžíš, Etiopský 157, 164

N

Nero (54-68 po Kr., římský císař) 16
 Nicholchas 83
 Noe 39

O

Odipo 12
 Ondřej, biskup 139
 Ondřej, svatý 35
 Osiris 30, 93
 Ovidius 29

P

Palladius 157, 160
 Pan 12
 Pankrác, svatý 98
 Panna Maria 40, 80, 83, 138, 148, 155, 158,
 161, 162
 Pavel, apoštol 102
 Pavel, Poustevník, svatý 117, 154,
 Pavel Prostřáček 154
 Pescenius Niger 116
 Petr, svatý 102
 Petr Leopold (1765-1790, velkovévoda
 toskánský) 5
 Plinius (Starší) 20, 89, 90, 120, 166
 Poemann 161

Potolomeus, biskup 138
 Ptolemaios II. Filadelfos (285-245 př. Kr.) 5,
 12, 139
 Ptolemaios I. Sótér (323-283 př. Kr.,
 zakladatel egyptské ptol. dynastie) 43

R

Rafael 140, 141
 Rudolfe 93
 Rufinus 157

S

Sára 140
 Selim Ochlasta (1566-1574, osmanský sultán)
 73, 74
 Seneca 115
 Serapión (*Serafion*), svatý 137, 154
 Sergius, biskup 138
 Sicard, Claudius 31, 120
 Soliman 72 (Sulejman I. Nádherný 1520-
 1566, osmanský sultán)
 Spartianus 116

Š

Šalomoun 119

T

Theodor 139
 Theodorik (Theodosius I. Magnus 379-395,
 římský císař) 163
 Theo Nilopolitanus, biskup 35
 Timotheus, svatý 19, 164

V

Vennefís 93
 Viktor 39, 139
 Viktor, svatý 162

W

Wendelinus 116

Z

Zenón (474-491, císař východořímské říše)
 160

6.3 Poznámka překladatele

Český čtenář měl dosud možnost seznámit se s textem *Itineraria* Václava (Remedia) Prutkého jen ve velmi omezeném rozsahu. Nejprve tomu tak bylo díky dvěma objevitelským barokologickým edičním počínům historika Z. Kalisty (1900–1982). Ten v r. 1941 uveřejnil český překlad 49. kap. II. dílu *De reditu ex Aethiopia* ve výboru *Cesty ve znamení kříže*, Praha, Evropský literární klub, 1941 a v témže roce také překlad 15. kap. II. dílu *De adventu in civitatem regiam Gondar* v souboru textů *České baroko*, Praha, Evropský literární klub, 1941. Egyptolog M. Verner v r. 1967 připojil ke své studii *Staroegyptské památky, jak je viděl v 18. stol. český cestovatel Václav Remedius Prutký*, in: *Nový Orient* 22, 1967, s. 83-85, úplný překlad 20. kap. I. dílu *De idolo Sphinge* a podal zde obsah dalších dvou kapitol s egyptologickou tematikou: kap. 19. *De pyramidibus*, kap. 21 *De mumiis* spolu s jejich útržkovitým překladem. Z nedávné doby připomeňme překlad 71. kap. druhého dílu se stručným komentářem a úvodem, který pořídil v r. 2003 M. Dospěl: *Václav Remedius Prutký OFM: misionářem u pramenů Nilu*, in: *Salve. Revue pro teologii a duchovní život* 13, č. 2, s. 67-75.

Při překládání *Itineraria* byla obtížně řešitelná především otázka vhodných podob vlastních jmen egyptských lokalit (měst, vesnic a dalších osídlených míst). U těch známějších lokalit jsme se mohli opřít o jejich standardizované počeštěné (víceméně vžité) podoby, jak je uvádí Verner, M. a kol. v reprezentativní *Ilustrované encyklopedii starého Egypta*, Praha, Karolinum, 1997: např. *Dendera, Esna, Fajjúm, Abúkír, Asjúť, Damiáta, Rosetta, Nakáda, Samanúd, Gharbíja* aj. V případě těch méně známých toponym (zejména v případě míst v nilské Deltě Prutkým navštívených nebo jen zmiňovaných) jsme ponechali originální autorovu podobu, jak ji transliteroval z arabštiny a z jiných jazyků do latiny (popř. jak název přepisoval foneticky podle mluvené podoby) někdy několikerá rozdílnými způsoby (*Mahhelle, Mehalle; Elbaheri, Elbahari, Baheri, Bahari, Baherie* apod.). Proto tyto varianty ponecháváme nesjednocené i v českém překladu, protože to patří ke

specifickým znakům *Itineraria*. Jejich identifikaci a dnešní arabské názvy, pokud se je identifikovat podařilo, pak uvádíme v *Místním rejstříku*.

Stejný problém vyvstal při překladu osmanských názvů ze sféry státní a církevní správy, vojenství apod. V překladu vedle sebe existují počestěné podoby nejznámějších z nich: *janičář*, *sandžak*, *bej*, *beglerbej*, *imám*, *paša*, *sipahi* a názvy, které ponecháváme v Prutkého originální (někdy dost variantní) podobě (*motafaraga bassa*, *motafaraka*, *mutafaracka*, *motofaracka*, *oladschausch*, *schauschler kajesi*, *cziausch kagesi* apod.). V prvním případě jsme se opírali o názvy užitě v knize F. Hitzela: *Osmanská říše 15.-18. století*, Praha, Lidové noviny, 2002. Jména osob řeckého původu píšeme v latinizované podobě (*Athanasius*, *Makarius*, *Palladius*) s přihlédnutím k vžitě podobě (např. *Ptolemaios Filadelfos*). Vzhledem k časovému rozsahu látky, jazykové různosti a ještě k tomu variantnosti v rámci jednoho jazyka nebylo možné v *Itinerariu* k jazykové a pravopisné podobě místních a vlastních jmen přistupovat jednotně.

Citované latinské texty jsme z velké většiny vyhledali a český překlad podle nich korigovali. Na závěr této poznámky je třeba se zmínit o samotném stylu českého překladu. V úvodní studii v kap. 4.6 *Poznámky o jazyce a stylu* jsme se dotkli velmi specifických jazykových prostředků Prutkého díla. Časté komplikace (používání extrémně dlouhých větných celků, menší obratnost autora v literárním používání latinského jazyka) způsobují zadržování hladkého běhu vypravování a tudíž i snížené porozumění. Tyto nedostatky bylo proto nutné v českém překladu v zájmu porozumění čtenářem odstranit. Ne vždy však výsledný text působí plynule a uhlazeně. Případná „jazyková topornost“ budiž pochopena jako záměrná s určitým ohledem na zachování „stylových kvalit“ latinského originálu.

7. Soupis zkratek

Acta – Acta Sacrae Congregationis de Propaganda fide
Aen. – Aeneis
 angl. – anglicky
 AP – Archivio storico della Sacra Congregazione Di Propaganda Fide
 arab. – arabský, arabsky
 bot. – botanický název
 č. – číslo
 ed. – edidit
 edd. – ediderunt
 egypt. – egyptsky
 et al. – et alii
 Ex./Exod. – kniha Exodus
 fol. – folium
 franc. – francouzsky
 Gen./Gn. – kniha Genesis
 hebr. – hebrejsky
Hist. – Historiae
 hovor. arab. – hovorová arabština
 inv. č. – inventární číslo
 ital. – italsky
 Iz. – Kniha proroka Izaiáše
 J. – Evangelium podle Jana
 Jerem. – Kniha proroka Jeremjáše
 kap. – kapitola
 kart. – karton
 kniž. – knižně
 kol. – kolektivum
 kopt. – koptský, koptsky
 lat. – latinský, latinsky
 Lettere – Lettere (e Decreti) della

Sacra Congregazione de Propaganda fide
Met. – Metamorphoses
 NA – Národní archiv
Natur. hist. – Naturalis historia
 NK – Národní knihovna
 okr. – okres
 OFM – Ordo Fratrum Minorum
 OFM Cap. – Ordo Fratrum Minorum Capucinorum
 orig. – originál
 počestř. – počestřeno
 pozn. – poznámka
 přel. – přeložil
 přen. – přeneseně
 r. – roku
 rkp. – rukopis
 řec. – řecký, řecky
 ŘF – fond řádu františkánů
 s. – strana
 SC – Scritture riferite nei Congressi
 sign. – signatura
 SJ – Societas Jesu
 SK – Strahovská knihovna
 spis. arab. – spisovná arabština
 stol. – století
 sv. – svatý/svazek
 špan. – španělsky
 tj. – to jest
 tur. – turecky
 v. – verš
 vol. – volumen

8. Přílohy

1. Mapa Dolního Egypta z knihy Eberse, G.: *Egypt slovem i obrazem*, Praha, O. Hostinský, 1883.
2. Mapa Horního Egypta z téže knihy.
3. Foto rukopisu Prutkého *Itineraria* – současný stav, dole: titul díla. Foto Provincie bratří františkánů v Praze.
4. Ukázka Prutkého autografu (*Itinerarium* I, pp. 74-75). Foto Provincie bratří františkánů v Praze.
5. List z *Chronologického seznamu řádových kleriků*, na předsádce knihy s bližším určením: *Specificatio, quo anno et die quilibet fratrum clericorum Almae provinciae Bohemiae fuerit natus et in S. ordine professus, item quo anno, die et loco sacris ordinibus initiatus et primitias celebraverit incipiendo ab iis, qui hoc anno 1731 die 1^a Januarii adhuc in studiis existebant*, fol. 9^v, č. kn. 119, inv. č. 512, NA, ŘF – Praha, kde jsou v 8. řádku zdola zřetelně zaznamenána následující misionářova data – údaj o narození (datum a místo), řádový slib, vstup do řádu.
6. Františkánský (bývalý minoritský) konvent v Plzni s kostelem Nanebevzetí P. Marie. Foto autor.
7. Klášter a misijní kolej San Pietro in Montorio v Římě. Foto autor.
8. Nemocnice Santo Spirito v Římě. Foto autor.
9. Osmanská kapela. Ilustrace z knihy Farmer, H., G.: *Islam (Musikgeschichte in Bildern)*, Bd. III, Lieferung 2, Leipzig, Dt. Verl. für Musik, 1966.
10. Krajina Horního Egypta v místech misijního působení františkánů z české svatováclavské provincie. Foto autor.
11. Dobová ilustrace města Girgy z knihy Edwards, B., A.: *A Thousand Miles up the Nile*, London, Routledge, 1888.
12. Některé významné staroegyptské lokality popisované Prutkým: a) Červená pyramida v Dahšúru, b) Sfinga, c) Cheopsova pyramida v Gíze, d) chrám v Dendeře, e) v Karnaku, f) v Luxoru, g) v Medínit Habu, h) Memnonovy kolosy. Všechna foto autor.

13. Jakub Římař, apoštolský vikář, oznamuje své rozhodnutí vyslat do Etiopie misionáře Remedia Prutkého, Martina Langa a Antonína z Aleppa, NA, ŘF-Praha, inv. č. 2070, kart. 64. Foto Provincie bratří františkánů v Praze.

9. Prameny a literatura

9.1 Rukopisné prameny

Körningh, J., F.: *Relatio tentatae missionis Lappicae anno 1659 et 1660 a Joanne Ferdinando Körningh, sacerdote natione Ostro-Gotho, patria Norcopensi*, NK Praha, sign. F V 337.

Prutký, V. (Remedius): *Catalogus verborum arabicorum compendiosus juxta alphabetum Italianum, licet non exacte in ordinem debitum redactus. Plurimum t[ame]n in commodum et usum simplicem utiliter conscriptus P. F. Remedii a Boëmia, missionarii apostolici. In initio sui in Girge adventus die 18. Sept. anno Domini 1750*, NK Praha, sign. Yc 53.

Prutký, V. (Remedius): *Doctrina christiana cum quibusdam aliis dogmatibus excerptis ex 4or evangelistis conscripta in lingua Italica, Latina et Arabica a P. Remedio Prutky, Franciscano Provi[nci]ae Bohemiae et pro eo tempore missionario apostolico in Aegypto*, NK Praha, sign. Ga 9.

Prutký, V. (Remedius): *Relatio Itineris in Aethiopiam. S. Pietro in Montorio: 15. Dec. 1756*, in: *SC Etiopia, Arabia*, vol. 3 (1721-1840), AP.

Prutký, V. (Remedius): *R. P. Remedii Prutký Ord. Minor. S. P. Francisci reform. Provinciae Bohemiae S. Wenceslai, D. et M., alumni, per plures annos Aegypti, Abyssiniae seu Aethiopiae aliarumque regionum adjacentium, [...] Itinerarium, in quo omnia imperia, regna et provinciae [...] describuntur. Quae omnia memoratus Pr missionarius oculis vidit, auribus audivit, [...] et in duas partes divisit cum adiunctis sedecim tabulis*, NK Praha, sign. Re 14.

Prutký, V. (Remedius): *R. P. Remedii Prutky, Ord. Minor. S. P. Francisci Reformatorem, Provinciae Bohemiae alumni, per plures annos Aegypti, Abyssiniae, seu Aethiopiae, aliarumque adjacentium regionum, deinde etiam Magnae Russiae Missionarii Apostolici [...]*, Strahovská knihovna v Praze, sign. D A III 36.

Prutký, V. (Remedius): *Tractatus de chymia et alchymia*, NK Praha, sign. Va 7.

Prutký, V. (Remedius): *Tractatus chymicus de lapide philosophorum cum aliis secretis medicis conscriptis a R. P. Remedio Prutky, Ord. Minor. S. Francisci Reform. pro tunc missionarii apostolici in Aegypto et Abyssinia*, NK Praha, sign. Vb 74.

Prutký, V. (Remedius): *Varia medicinalia, chymica, collecta et conscripta a P. Remedio Prutky, franciscano missionario in Aegypto, Abyssinia et Russia*, sign. s. s.

33. *Notata medica diversa pro usu P. F. Remedii Prutky, Ord. Minor. S. Francisci Reformatior. Missionarii apostolici in Aegypto et Abyssinia*, sign. Vc 46; oba rukopisy v NK Praha.

Římař, J. (Jakub): *Itinerarium missionum apostolicarum Orientalium Aegypti, Aethiopiae seu Abyssinae [...] conscriptum a R. P. Jacobo Rzarz de Cremsirio, Ord. Minor. [...]; qui [...] obiit aetatis suae physicae 73, religionis vero 55*. NK Praha, sign. Re 13.

Římař, J. (Jakub): *Diurnalia*, Strahovská knihovna v Praze, sign. DE IV 5.

Schneider, K.: *Adnotationes in Aegyptum*, Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích, odd. rukopisů a starých tisků ve Zlaté Koruně, sign. 1 JH 9.

Schneider, K.: *Kurze Lebens- und Reisebeschreibung eines Blinden mit verschiedenen Anmerkungen vom Christian Schneider, Franziskaner Ordenspriester böhmischer Provinz (OSF), Neuhaus, 1821*, Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, sign. AR 8.

9.2 Tištěné prameny

Baif, L.: *De vasculis libellus adolescentulorum causa ex Bayfio decerptus: addita vulgari Latinarum vocum interpretatione*, apud Seb. Gryphium, Lugduni 1539.

Hermann, A. OFM: *Itinerarium Romanum*, NK Praha, sign. s. s. 43.

Hérodotos: *Dějiny*, Academia, Praha 2004.

Kircher, A.: *Prodromus Coptus sive Aegyptiacus. In quo cum linguae Coptae, sive Aegyptiacae, quondam Pharaonicae, origo, aetas, vicissitudo, inclinatio; tum hieroglyphicae literaturae instauratio...ita novae quoque et insolita methodo exhibentur*, Typis Congregationis de Propaganda Fide, Romae 1636.

Meier, A.: *Methodus describendi regiones, urbes et arces, et quid singulis locis praecipue in peregrinationibus homines nobiles ac docti animadvertere, observare et annotare debeant [...] nunc primum in lucem edita per M. Albertum Meierum, etc.*, Helmstadii 1587.

Myller, M., A.: *Peregrinus in Jerusalem. Fremdling zu Jerusalem. Oder: Ausführliche Reiss-Beschreibung, worinnen P. Angelicus Maria Myller, Ordens der Diener Unser Lieben Frauen, Böhmischer Provinz, Prag 1729-1732*, Strahovská knihovna v Praze, sign. AT XIV.

Solik C., J.: *Fasciculus myrrhae in campis Palestinae collectus: seu sacrorum locorum ibidem existentium (prout nunc sunt) brevi methodo descriptio*, Brunae 1716.

9.3 Použitá literatura

Abouseif-Behrens, D.: *Die Kopten in der ägyptischen Gesellschaft*, Hamburg, Philosophische Fakultät der Universität Hamburg, 1972.

Aleš, P.: *Cirkevné dejiny II. Křesťanská církev v období všeobecných snemov*, Prešov, Pravoslávna bohoslovecká fakulta Univerzity P. J. Šafárika, 1995.

Andollu, Z. R.: *La Sagrada Congregación frente al Islám. Apostolado de la Prensa en lengua árabe*, in: Metzler, J. (ed.): *Sacrae Congregationis de Propaganda fide memoria rerum*, vol. I/1, s. 707-731.

Arrowsmith-Brown, J., H. (ed.): *Prutky's Travels in Ethiopia and Other Countries*, London 1991, London, Hakluyt society, 1991.

Asimov, I.: *Slova vědy*, Praha, Panorama, 1978.

Baines, J., Málek, J.: *Svět starého Egypta: kulturní atlas*, Praha, Knížní klub, 1996.

Beyerl, J.: *Arabský slovník*, Praha, V RÁJI, 2000.

Bílek, P., A.: *Hledání jazyka interpretace k modernímu prozaickému textu*, Brno, Host, 2003.

Bremer, E.: *Spätmittelalterliche Reiseliteratur – ein Genre? Überlieferungssymbiosen und Gattungstypologie*, in: *Reisen und Reiseliteratur im Mittelalter und in der Frühen Neuzeit*, hrsg. von Ertzdorff, X. und Neukirch, D., Amsterdam – Atlanta, Chloe. Beihefte zum Daphnis; Bd. 13, 1992, s. 329-355.

Brenner, P., J.: *Der Reisebericht in der deutschen Literatur. Ein Forschungsüberblick als Vorstudie zu einer Gattungsgeschichte*, Tübingen, Niermeyer, 1990.

Burke, P.: *Lidová kultura v raně novověké Evropě*, Praha, Argo, 2005.

Carobbio da Nembro, M.: *La Missione Etiopica nel secolo XVIII*, in: Metzler, J. (ed.): *Sacrae Congregationis de Propaganda fide memoria rerum*, vol. II., s. 463-495.

Cincialová, L., M.: *Františkův Kristus*, Praha, Institut františkánských studií, nedatováno. Dostupné na <http://web.katolik.cz/ifs/>.

Civezza da, M., O.F.M.: *Storia Universale delle Missioni Francescane*, díl I-VIII, Roma – Prato – Firenze, 1857-1895.

Crececius, D.: *Egypt in the eighteenth century*, in: Daly, M., W. et al.: *The Cambridge History of Egypt*, vol. II, s. 59-86.

Češka, J.: *Textová kritika ve filologické praxi*, Brno, Univerzita J. E. Purkyně, 1973.

Daly, M., W. et al. (ed.): *The Cambridge history of Egypt*, Cambridge, Cambridge Univ. Press, 1998.

Dawson, W., R. – Uphill, E., P.: *Who was who in egyptology*, London, Egypt Exploration Society, 1995.

Dospěl, M.: *Církevně-náboženské poměry v Habeši a jejich obraz v latinském Itinerariu františkánského misionáře Václava Remedii Prutkého (1713-1770)*, České Budějovice, Historický ústav Jihočeské univerzity, 2001 (diplomová práce).

Dospěl, M.: *Václav Remedius Prutký OFM: misionářem u pramenů Nilu*, in: *Salve. Revue pro teologii a duchovní život* 13, č. 2, s. 67-75.

Drtina, F.: *Úvod do filosofie*, sv. 2, Praha, Nová doba, 1948.

Dziechcinska, H.: *Świat a człowiek w pamiętnikach trzech stuleci: XVI – XVII – XVIII*, Warszawa, Instytut badań literackich Polskiej akademii nauk, 2003.

Ebers, G.: *Egypt slovem i obrazem*, Praha, O. Hostinský, 1883.

Edwards, B., A.: *A Thousand Miles up the Nile*, London, Routledge, 1888.

Elbel, M.: *Bohemia Franciscana. Františkánský řád a jeho působení v českých zemích 17. a 18. století*, Olomouc, Univerzita Palackého, 2001.

Elbel, M.: *Pilgrims on the Way of the Cross. Pilgrimage Practice and Confessional identity in Early Modern Bohemia*, in: *Frontiers of Faith. Religious Exchange and the Constitution of Religious Identities 1400-1750*, ed. Andor, E. – Tóth, I., G., Budapešť, Central European University, European Science Foundation, 2001, s. 275-283.

Farmer, H., G.: *Islam (Musikgeschichte in Bildern)*, Bd. III, Lieferung 2, Leipzig, Dt. Verl. für Musik, 1966.

Feldman, R., M.: *N and Na– The Egyptian Connection*, in: *Journal of Chemical Education*, vol. 57, 1980, s. 877.

Filipi, P.: *Křesťanstvo (historie, statistika, charakteristika křesťanských církví)*, Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001.

Förster J.: *Sine experientia nihil sufficienter sciri potest. (Die Welt der Antike im Itinerarium von Remedius Prutký, 1713-1770)*, in: *Listy filologické* 128, 2005, 1-2, s. 65-73.

Frank, Suso, K.: *Dějiny křesťanského mnišství*, Praha, Benediktinské arcidiákonství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2003.

Franzen, A.: *Malé církevní dějiny*, Praha, Zvon, 1992.

Frimmová, E. – Klecker, E (edd.): *Itineraria Posoniensia*, Bratislava, Historický ústav slovenskej akadémie vied, 2005.

Greiderer, V.: *Germania Franciscana seu chronicon geographo-historicum ordinis S. P. Francisci in Germania [...]*, tomus I, Oeniponte, typis Joannis Thomae nobilis de Trattnern C. R. Aulæ typographi et bibliopolæ, 1777.

Grulich, R.: *Der Beitrag der böhmischen Länder zur Weltmission des 17. und 18. Jahrhunderts*, Königstein, Institut für Kirchengeschichte von Böhmen-Mähren-Schlesien, 1981.

Hanna, N.: *Culture in Ottoman Egypt*, in: Daly, M., W. et al.: *The Cambridge History of Egypt*, vol. II, s. 87-112.

Harbsmeier, M.: *Reisebeschreibungen als mentalitätsgeschichtliche Quellen: Überlegungen zu einer historisch anthropologischen Untersuchung frühneuzeitlicher deutscher Reisebeschreibungen*, in: *Reiseberichte als Quellen europäischer Kulturgeschichte*, (edd. Maćzak, A. – Teuteberg H., J.), Wolfenbüttel, Herzog August Bibliothek, 1982.

Harbsmeier, M.: *Wilde Völkerkunde. Andere Welten in deutschen Reisebeschreibungen der Frühen Neuzeit*, Frankfurt – New York, Campus Verlag, 1994.

Hasík, O. – Dostálová, J.: *Vodní dílo starověkého Egypta dosud v provozu*, in: *Nový Orient*, roč. 59, č. 3, 2004.

Heller, J. – Mrázek, M.: *Nástin religionistiky*, Praha, Kalich, 2004.

Historia Franciscana, katalog výstavy pořádané k 400. výročí příchodu bratří františkánů do kláštera Panny Marie Sněžné v Praze (1604-2004), Praha, Provincie bratří františkánů, 2004.

Historia Franciscana II, Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství, 2005.

Hitzel, F.: *Osmanská říše 15.-18. století, Praha, Lidové noviny, 2002.*

Hrbek, I. A kol.: *Dějiny Afriky, Praha, Svoboda, 1966.*

Chardin, P.-M.: *Les Missions franciscaines en Chine, Paris, Picard, 1915.*

Ijsewijn, J.: *Companion to neo-latin studies, Part II, Leuven, University Press, 1997.*

Kalista, Z.: *Cesty ve znamení kříže. Dopisy a zprávy českých misionářů 17. a 18. věku ze zámořských krajů, Praha, Vyšehrad, 1939.*

Kalista, Z.: *Čechové, kteří tvořili dějiny světa, Praha, Garamond, 1999.*

Kalista, Z.: *České baroko, Praha, Vyšehrad, 1941.*

Kalista, Z.: *Tvář baroka, Praha, Státní pedagogické nakladatelství, 1992.*

Kamil, J.: *Christianity in the land of the pharaohs: the Coptic Orthodox Church, New York – London Routledge, 2002.*

Kamil, M.: *Coptic Egypt, Cairo, Le Scribe Egyptien, 1968.*

Kašpar, J.: *Úvod do novověké latinské paleografie se zvláštním zřetelem k českým zemím, sv. 1, 2, Praha, Státní pedagogické nakladatelství, 1987.*

Kašpar, O.: *Jezuité z české provincie v Mexiku, Olomouc, Danal, 1999.*

Klátik, Z.: *Vývin slovenského cestopisu, Bratislava, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1968.*

Kleinhans, A. OFM: *Historia studii linguae Arabicae et Collegii missionum Ordinis Fratrum Minorum in conventu ad S. Petrum in Monte Aureo Romae erecti, Quaracchi, Collegio di S. Bonaventura, 1930.*

Koldinská, M. – Mařa, P. (edd.): *Deník rudolfínského dvořana. Adam mladší z Valdštejna 1602-1633, Praha, Argo, 1997.*

Kollmann, I.: *Acta Sacrae Congregationis de Propaganda Fide res gestas Bohemicas illustrantia. Prodromus*, Pragae, Comitiorum Bohemiae Deputatio, 1939.

Kolmaš, J. a kol.: *Kdo byl kdo. Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*, Praha, Libri, 1999.

Kolmaš, J.: *Karel Slaviček SJ. Listy z Číny do vlasti a jiná korespondence s evropskými hvězdáři (1716-35)*, Praha, Vyšehrad, 1995.

Kowalsky, N. – Metzler, J.: *Foundation and purpose of the Sacred Congregation*, in: *Inventory of the Historical Archives of the Sacred Congregation for the evangelization of peoples or „de propaganda fide“*, Romae, Pontificia Universitas Urbaniana, 1983.

Kraft, H.: *Slovník starokřesťanskej literatúry*, Trnava, Dobrá kniha, 1994.

Krása, M. – Polišínský, J.: *Czech Missionary's First Hand Account of the 18th Century Ethiopia, Arabia and India*, Archív orientální 61, 1993.

Kropáček, L.: *Duchovní cesty islámu*, Praha, Vyšehrad, 1993.

Kropáček, L.: *Islám a západ. Historická paměť a současná krize*, Praha, Vyšehrad, 2002.

Kubeš, J. (ed.): *Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705 Kryštofa Václava z Nostic*, Praha, Scriptorium, 2004.

Kučera, K. – Truc, M. (edd.): *Matricula facultatis medicinae universitatis Pragensis 1657-1783*, Praha, Univerzita Karlova, 1968.

Kunský, J.: *Čeští cestovatelé*, díl I., Praha, Orbis, 1961.

Lane, T.: *Dějiny křesťanského myšlení*, Praha, Návrat domů, 1996.

Lauer, J., P.: *Le problème des pyramides d'Égypte*, Paris, Nouvelle éd., 1952.

Le Goff, J.: *Svatý František z Assisi*, Praha, Vyšehrad, 2004.

Lemmens, L. OFM: *Acta S. Congregationis de Propaganda fide pro Terra sancta*, I, II, Quaracchi, Collegio di S. Bonaventura, 1921, 1922.

Lemmens, L. OFM: *Geschichte der Franziskanermissionen*, Münster, Verlag der Aschendorffschen Verlagsbuchhandlung, 1929.

Lexicon der Ägyptologie, Wiesbaden, Harrassowitz, 1984.

Maas, O.: *Die Franziskaner im Reiche der Mitte. Ein Überblick über die Franziskanermissionen Chinas vom Mittelalter bis zur Gegenwart*, Werl i. W., Franziskus-Druckerei, 1939.

Maas, O.: *Die Wiedereröffnung der Franziskanermission in China in der Neuzeit*, Münster, Aschendorffsche Verlh., 1926.

Machala, L. – Petřů, E. a kol.: *Panorama české literatury. Literární dějiny od počátků do současnosti*, Olomouc, Rubico, 1994.

Malvezzi, A.: *L'islamismo e la cultura Europea*, Firenze, Sansoni, 1956.

Manfredi, G. OFM: *La figura del „Praefectus Missionum“ nelle Prefetture d'Egitto-Etiopia e dell'Alto Egitto-Etiopia affidate ai Frati Minori: (1630-1792)*, Cairo, Edizioni del Centro francescano di studi orientali cristiani, 1958.

Margiotti, F.: *Le missioni Cinesi nella tormenta*, in: Metzler, J. (ed.): *Sacrae Congregationis de Propaganda fide*, vol. II, s. 991-1023.

Martínek, J., Martínek, M.: *Kdo byl kdo. Naši cestovatelé a geografové*, Praha, Libri, 1999.

Matrod, H.: *Les franciscains en Albanie au XVII siècle. Les péripéties d'une mission – Les frères mineurs et la construction du couvent orthodoxe de Detchani*, in: *Études franciscaines* 36 (1924), s. 5-28.

Metzler, J.: *Die Kongregation im Zeitalter der Auklärung, Struktur, Missionspläne und Massnahmen allgemeiner Art (1700-1795)*, in: Metzler, J. (ed.): *Sacrae congregationis de Propaganda fide memoria rerum*, s. 23-83.

Metzler, J.: *Werben um die koptische Kirche*, in: Metzler, J. (ed.): *Sacrae Congregationis de Propaganda fide memoria rerum*, vol. II, s. 379-403.

Miňovská-Pickettová, V.: *Popis v uměleckém cestopise – český cestopis 19. století*, in: *Česká literatura* 46, č. 4, 1988.

Navrátilová, H.: *Egypt v české kultuře přelomu devatenáctého a dvacátého století*, Praha, SET OUT, 2001.

Neuber, W.: *Fremde Welt im europäischen Horizont. Zur Topik der deutschen Amerika-Reiseberichte der Frühen Neuzeit*, Berlin, Erich Schmidt Verlag, 1991.

Nováková, J.: *Edičně textologická pravidla pro vydávání latinských spisů J. A. Komenského*, strojopis, 29 s., b. m., nedatováno.

Ondráš, F.: *Egyptská hovorová arabština*, Praha, SET OUT – Roman Míšek, 2001.

Orbis Seraphicus de Missionibus apostolicis Fratrum Minorum ad infideles a Sacra Congregatione de Propaganda fide dependentibus, díl II., Quaracchi, ex typographia Collegii S. Bonaventurae, 1886.

Palladios: *Poučné příběhy pro komořího Lausa*, přel. J. Pavlík, Praha, Benediktinské arcioptství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2002.

Palmer, A.: *Úpadek a pád Osmanské říše*, Praha, Panevropa, 1996.

Pávová, J.: *Rukopisné památky české provenience k poznání zemí severovýchodní Afriky v 18. a 19. století*, Praha, Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, 1984 (diplomová práce).

Petráček, K.: *Český přínos k poznání Etiopů a jejich země*, in: Čs. etnografie 6/I 1958.

Petráček, K.: *Handschriften zur Kenntnis Ägyptens und Abessiniens im 18. Jhdt. Aus der Bibliotheca Pragensis in Conventu Fratrum S. Francisci Reformatorum S. Mariae ad Nives*, Archív orientální, 23, 1955.

Petrů, E.: *Staročeský cestopis z hlediska genologického*, in: Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Philologica 46, 1982, s. 7-18.

Polišenský, J. a kol.: *Česká touha cestovatelská. Cestopisy, deníky a listy ze 17. století*, Praha, Svoboda, 1989.

Polívka, F.: *Užitkové a pamětihodné rostliny cizích zemí*, Praha, Volvox Globator, 1996.

Procházka, J., B.: *Čeští františkáni v Habeši*, Praha, Vyšehrad, 1937.

Ráček, B.: *Církevní dějiny v přehledu a obrazech*, Praha, Vyšehrad, 1939.

Rataj, T.: *České země ve stínu půlměsíce. Obraz Turka v raně novověké literatuře z českých zemí*, Praha, Scriptorium, 2002.

Reinaud, J. T. (ed.): *Géographie d'Aboulféda traduite de l'arabe en français accompagnée de notes et d'éclaircissements par M. Reinaud*, tome I, II., Paris, Impr. Nationale, 1848 und 1883.

Rohricht, R.: *Bibliotheca Geographica Palestinae*, Berlin, Reuther, 1890.

Ryba, B.: *Pravidla pro transkripci latinských rukopisných textů*, přepis ze strojopisu, Praha, Centrum medievistických studií, 2000.

Ryšavý R.: *Die Reformatenmission in Russland unter dem Missionpräfekten P. Remedius Prutký, O. F. M. (Mitte 1766 - 24. April 1769)*, in: *Archivum Franciscanum Historicum* 27, 1934, s. 179-223.

Sacrae Congregationis de Propaganda fide memoria rerum (350 anni a servizio delle missioni) 1622-1972, vol. I-III, ed. Metzler, J., Rom – Freiburg – Wien, Herder, 1971, vol. I/1 1622-1700, vol. I/2 1622-1700, vol. II, 1700-1815.

Sauneron, S. – Martin, M. (edd.): *Sicard, C.: Oeuvres I, Lettres et relations inédites. Présentation et notes de Maurice Martin, Oeuvres II, Relations et mémoires imprimées*, Martin, M. (ed.), *Oeuvres III, Parallèle géographique de l'ancienne Égypte et de l'Égypte moderne*, Cairo, Institut Français d'Archéologie Orientale du Caire, 1982.

Sessevalle, F. de : *Histoire générale de l'ordre de Saint François*, Paris, Le Puy, 1935-1937.

Schreiber, G.: *Franz I. Stephan. An der Seite einer grossen Frau*, Graz, Styria Verlag, 1986.

Somigli di S. Detole, T.: *La francescana spedizione in Etiopia del 1751-1754 e la sua relazione di P. Remedio Prutky di Boemia O. F. M.*, in: *Archivum Franciscanum Historicum*, Annus VI, Tomus VI, Quaracchi – Firenze, 1913, s. 131-132.

Spisy Františka Drtiny. Svazek I. Úvod do filosofie. Díl historický, část I.: starověk a středověk, Praha, Jan Laichter, 1929.

Stagl, J.: *Apodemiken: Eine räsionierte Bibliographie der reisetheoretischen Literatur des 16., 17. u. 18. Jh.*, Paderborn, Schöningh, 1983.

Stagl, J.: *Ars apodemica. Bildungsreise und Reisetheoretik von 1560 bis 1600*, in: *Reisen und Reiseliteratur im Mittelalter und in der Frühen Neuzeit*, hrsg. von Ertzdorff, X. und Neukirch, D., Amsterdam – Atlanta, Chloe. Beihefte zum Daphnis; Bd. 13, 1992, s. 142-189.

Stagl, J.: *Die Apodemik oder „Reisekunst“ als Methodik der Sozialforschung vom Humanismus bis Aufklärung*, in: *Statistik und Staatsbeschreibung in der Neuzeit*, Paderborn, Schöningh, 1980, s. 131-204;

- Stagl, J.: *Geschichte der Neugier. Reisekunst 1550-1800*, Wien, Böhlau, 2002.
- Steiner, M.: *Ediční pravidla pro vydávání latinských spisů J. A. Komenského*, in: *Listy filologické* 122, 1999, 3-4, s. 232-240.
- Storchová, L.: *Ars apodemica (Umění uchopit a popsat „cizí“ kraje)*, in: *Dějiny a současnost*, 4/2003, s. 10-12.
- Storchová, L. (ed.): *Mezi houfy lotrův se pustiti.... České cestopisy o Egyptě 15.-17. stol.*, Praha, SET OUT, 2005.
- Strelocke, H.: *Ägypten und Sinai*, Köln am Rhein, DuMont Buchverlag, 1976.
- Svatoš M.: *Současná praxe ve vydávání raněnovověkých latinských textů a otázky z ní vyplývající*, in: *Listy filologické* 122, 1999, 3-4, s. 222-231.
- Svobodný, P. – Hlaváčková, L.: *Dějiny lékařství v českých zemích*, Praha, Triton, 2004.
- Šidlovský, E., G.: *Svět liturgie (Slovník základní církevní terminologie)*, Praha, Klášter premonstrátů na Strahově, 1991.
- Šťovíček, I. a kol.: *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.-20 století pro potřeby historiografie*, Praha, Archivní správa Ministerstva vnitra ČR, 2002.
- The Encyclopaedia of Islam*, WebCD edition, Leiden, Brill Academic Publishers, 2003.
- The Oxford Encyclopedia of Ancient Egypt*, Cairo, The American University in Cairo, 2001.
- Tichá, Z. (ed.): *Jak staří Čechové poznávali svět: výbor ze starších českých cestopisů 14.-17. století*, Praha, Vyšehrad, 1985.
- Tocanel, P.: *Laboriosa organizzazione delle missioni in Bulgaria, Moldavia, Valachia e Transilvania*, in: Metzler, J. (ed.): *Sacrae Congregationis de Propaganda fide memoria rerum I/2*, s. 239-273.
- Trubeckoj, N.: *Une oeuvre littéraire, le „Voyage au-delà des trois mers“*, in: *Etnographie*, tome LXXVI, 81-82, 1980.
- Uhlíková, L.: *Kulturní stereotypy v etnologii a v dalších společenských vědách*, in: *Kultura – společnost – tradice I.*, Praha, Etnologický ústav AV ČR, 2005.

- Vágner, P.: *Theatrum Chemicum*, Praha – Litomyšl, Paseka, 1995.
- Vachala, B.: *Egypt (Stručná historie států)*, sv. č. 9, Praha, Libri, 2003.
- Vachala, B.: *Starí Egyptané*, Praha, Libri, 2001.
- Verner, M: *Ancient Egyptian Monuments as seen by A Bohemian Missionary V. R. Prutký in the 18th century*, in: *Archív Orientální* 36, 1968, s. 371-383.
- Verner, M. a kol.: *Ilustrovaná encyklopedie starého Egypta*, Praha, Karolinum, 1997.
- Verner, M.: *Staroegyptské památky, jak je viděl v 18. stol. český cestovatel Václav Remedius Prutký*, in: *Nový Orient* 22, 1967, s. 83-85.
- Villarri, R. (ed.): *Barokní člověk a jeho svět*, Praha, Vyšehrad, 2004.
- Vidmanová, A.: *K vydávání latinských textů české provenience ze 14. a 15. století*, in: *Laborintus. Latinská literatura středověkých Čech*, Praha, KLP, 1994.
- Vilhum, F., X.: *Čeští misionáři v Egyptě a Habeši*, Praha, Knihovna Čs. Společnosti zeměpisné, sv. 13, 1946.
- Vlček, P. – Sommer, P. – Foltýn, D.: *Encyklopedie českých klášterů*, Praha, Libri, 1997.
- Wattersonová, B.: *Egyptané*, Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2005.
- Wright, J.: *Jezuité. Misie, mýty a dějiny*, Praha, BB/art s.r.o., 2006.
- Zamarovský, V.: *Bohové a králové starého Egypta*, Praha, Mladá fronta, 1979.
- Zamarovský, V.: *Jejich veličenstva pyramidy*, Praha, Československý spisovatel, 1986.
- Zavadil, P.: *Misionáři z české řádové provincie Tovaryšstva Ježíšova v Brazílii a jejich listy do vlasti: kritická edice a překlad latinských listů misionářů, dochovaných v českých knihovnách a archivech; bio-bibliografické medailóny jednotlivých misionářů*, Praha, Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, 2000 (diplomová práce).

**Václav (Remedius) Prutký OFM:
Itinerarium missionum apostolicarum
(úvodní studie, edice a překlad s komentářem části I. dílu)**

ABSTRAKT

Disertační práce přináší především samotný text části *Itineraria* (31 úvodních kapitol) v podobě jeho kritické edice. Velmi se tak usnadní všem budoucím badatelům studium díla v latinském originále. Edice byla pořízena na základě rukopisného autografu, majetku Provincie bratří františkánů v Praze, uloženého v Národní knihovně ČR. *Itinerarium* patří mezi nejvýznamnější díla ze souboru rukopisných pramenů, jejichž autory jsou členové svatováclavské provincie řádu menších bratří sv. Františka, kteří působili v průběhu 18. stol. na misiích v Egyptě nebo Etiopii a dosáhli významného postavení v misijní hierarchii (Jakub Římař, Remedius Prutký, Kristián Schneider). Jejich díla různorodého charakteru (itineraria, deníky, sbírky lékařských receptů, jazykové slovníky, liturgické příručky aj.) mohou být cennými prameny pro odborníky řady nejrozumnějších oborů: orientalistiky, egyptologie, geografie, historie, lingvistiky, literární historie aj. Vzhledem k tomu, že Prutkého literární dílo je českému čtenáři neznámé a bylo představeno jen díky překladu dvou kapitol, který pořídil ve 40. letech minulého století Z. Kalista, ukázalo se jako velmi žádoucí připojit ke kritické edici také komentovaný český překlad, na jehož potřebnost i úskalí Kalista upozornil. K překladu je připojen místní a jmenný rejstřík. Edici a překlad předchází úvodní studie v rozsahu tří kapitol. Autor do ní nezařadil obvyklý přehled dosavadního stavu bádání ani souhrn literatury, která se Prutkého *Itinerariem*, popř. autorem samotným zabývá. Tuto problematiku již pečlivě shrnul a zhodnotil ve své diplomové práci M. Dospěl: *Církevně-náboženské poměry v Habeši a jejich obraz v latinském Itinerariu františkánského misionáře Václava Remedie Prutkého (1713-1770)*. První kapitola po úvodu je přehledová a podává stručný nástin vzniku a rozvoje misijní činnosti františkánského řádu od založení Kongregace pro šíření víry v těch zemích, kde působili i příslušníci české provincie (Egypt, jihovýchodní

Evropa, Čína, Rusko). Zvláštní důraz je kladen na Egypt a specifické charakteristiky místní náboženské situace. Cílem druhé kapitoly je opravit na základě studia dokumentů v římském archivu Kongregace mnoho let tradované nepřesnosti v biografii autora *Itineraria*. Výklad životní dráhy Remedie Prutkého je doveden až do r. 1751, kdy je misionář pověřen novým misijním posláním v Etiopii. Není to však jen prostá biografie jednoho misionáře. Na tomto modelovém příkladu je analogicky ilustrována životní pout' mnoha dalších českých františkánských misionářů a vyložena každodennost jejich misijní služby v konkrétních podmínkách prostředí Horního Egypta 17. a 18. století, která spočívala v charitativní a lékařské službě místním obyvatelům. V závěrečné kapitole úvodní studie je představena z literárněteoretických hledisek struktura tohoto díla, vymezují se jeho genologické charakteristiky a nově je poukázáno na skutečnost, že *Itinerarium* bylo s největší pravděpodobností ovlivněno a utvářeno žánrem dobové apodemické literatury. Dále autor disertační práce zaznamenává pronikání subjektu do tematického plánu díla. Při motivickém rozboru vybírá nosné motivy a hledá jejich funkci ve struktuře díla. V tematické rovině díla se zabývá otázkou vztahu katolického misionáře 18. století k odlišným kulturám a náboženstvím Orientu, obrazu starověkých památek v díle a všímá si poměru autora k poznávané skutečnosti a jeho vztahu k pramenům. Závěrem je text analyzován i po stránce jazykové a stylové.

**Václav (Remedius) Prutký OFM:
Itinerarium missionum apostolicarum (introductory study, edition and
translation with commentary on part I of the work)**

ABSTRACT

The dissertation presents primarily the text itself of part of *Itinerarium* (the first 31 chapters) in the form of a critical edition. It thus greatly eases the work of all future researchers in studying the work in the Latin original. The edition was acquired on the basis of a manuscript autograph, the property of the Franciscan Brothers Provenance in Prague kept in the National Library of the Czech Republic. The *Itinerarium* ranks amongst the most important works from a file of manuscript sources, the authors of which are members of the St. Wenceslas provenance of the order of lesser brothers of St. Francis, who were active during the course of the 18th century on missions in Egypt or Ethiopia and attained a prestigious standing in the mission hierarchy (Jakub Římař, Remedius Prutký, Kristián Schneider). Their works, which are of a various nature (itineraries, journals, collections of medical prescriptions, language dictionaries, liturgical manuals etc.), may be valuable sources for experts in a diverse range of fields: oriental studies, Egyptology, geography, history, linguistics, literary history etc. With regard to the fact that Prutký's literary work is unknown to the Czech reader and has been presented only thanks to the translation of two chapters acquired in the 1940s by Z. Kalista, it evidently became highly desirable to attach to the critical edition also a Czech translation with comments, the necessity and range of which Kalista noted. A local and nominal index is attached to the translation. The edition and translation are preceded by an introductory study within the scope of three chapters. The author did not include in this a customary overview of the hitherto state of research or a summary of the literature which Prutký's *Itinerarium* or the author himself engages with. This problem had already been carefully summarised by M. Dospěl in his thesis: *Církevně-náboženské poměry v Habeši a jejich obraz v latinském Itinerariu františkánského misionáře Václava Remedia Prutkého (1713-1770)*. The first

chapter after the introduction is a review and provides a brief outline of the origin and development of the mission activity of the Franciscan order from the foundation of the Congregation for the spread of faith in the countries where missionaries of Czech provenance also operated (Egypt, South East Europe, China, Russia). Special emphasis is placed on Egypt and the specific characteristics of the local religious situation. The aim of the second chapter is to correct the imprecision which was perpetuated for several years in the biography of the author of the *Itinerarium* on the basis of study of documents in the Roman archive of the Congregation. The interpretation of the life course of Remedius Prutký is taken up to 1751, when the missionary was entrusted with a new mission in Ethiopia. This model example is used analogically to illustrate the life pilgrimage of many more Czech Franciscan missionaries and to interpret the everyday activity of their missionary service in the specific conditions of the environment of Upper Egypt in the 17th and 18th centuries, which resided in charity and medical service to the local population. In the concluding chapter of the introductory study the structure of this work is presented from literary theory perspectives, its genealogical characteristics are delineated and the fact that the *Itinerarium* was most probably influenced and shaped by the genre of apodemic literature is newly referred to. The author of the dissertation also records the penetration of the subject into the thematic plan of the work. In a motif analysis the author selects core motifs and seeks their function within the structure of the work. On a thematic level the author engages with the issue of the relationship of the catholic missionary of the 18th century to other cultures and religions of the Orient, an image of ancient monuments in the work and recognises the relationship of the author to the facts of the subject matter and his relationship to the sources. The conclusion is the text analysed also from a linguistic and stylistic perspective.

